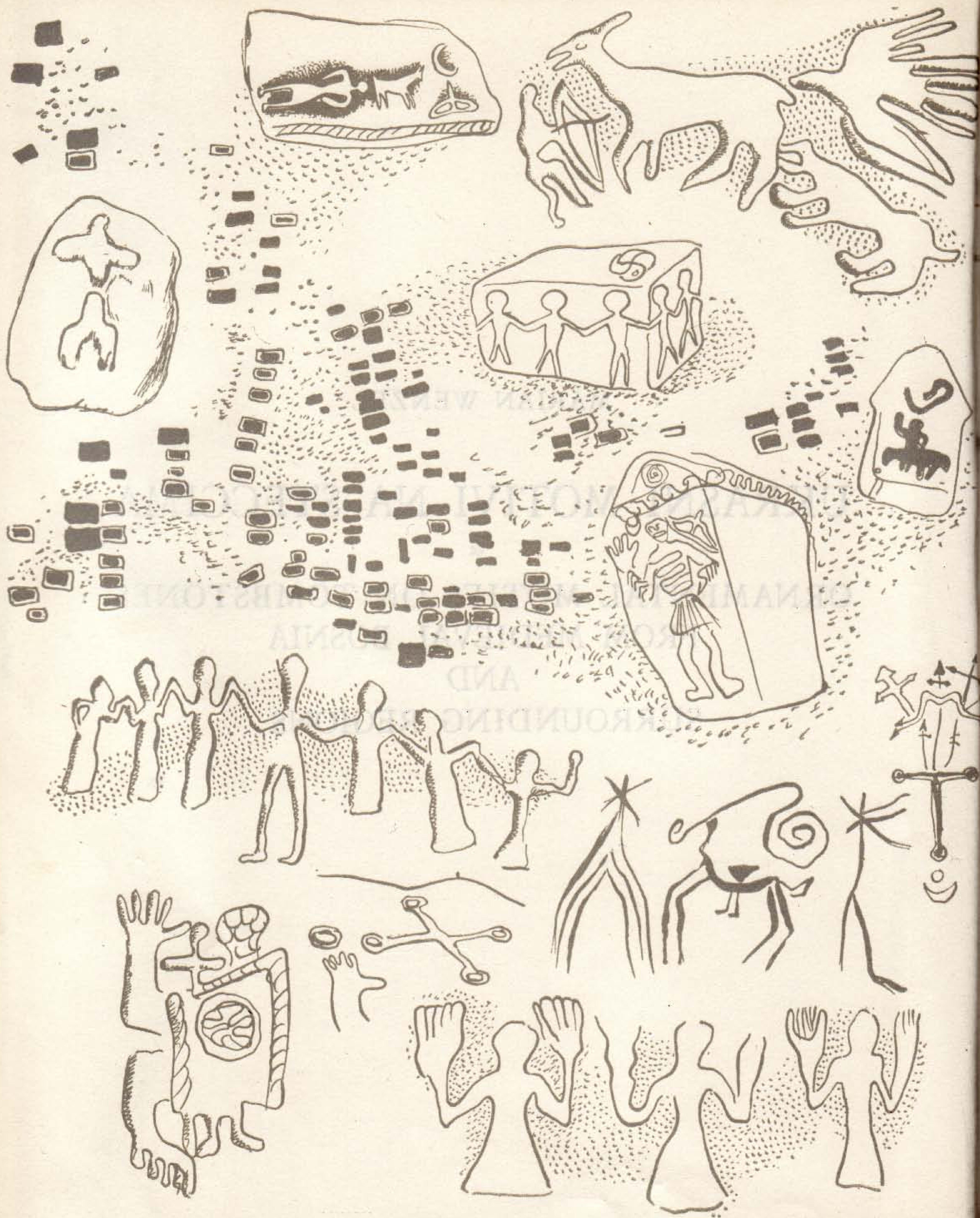
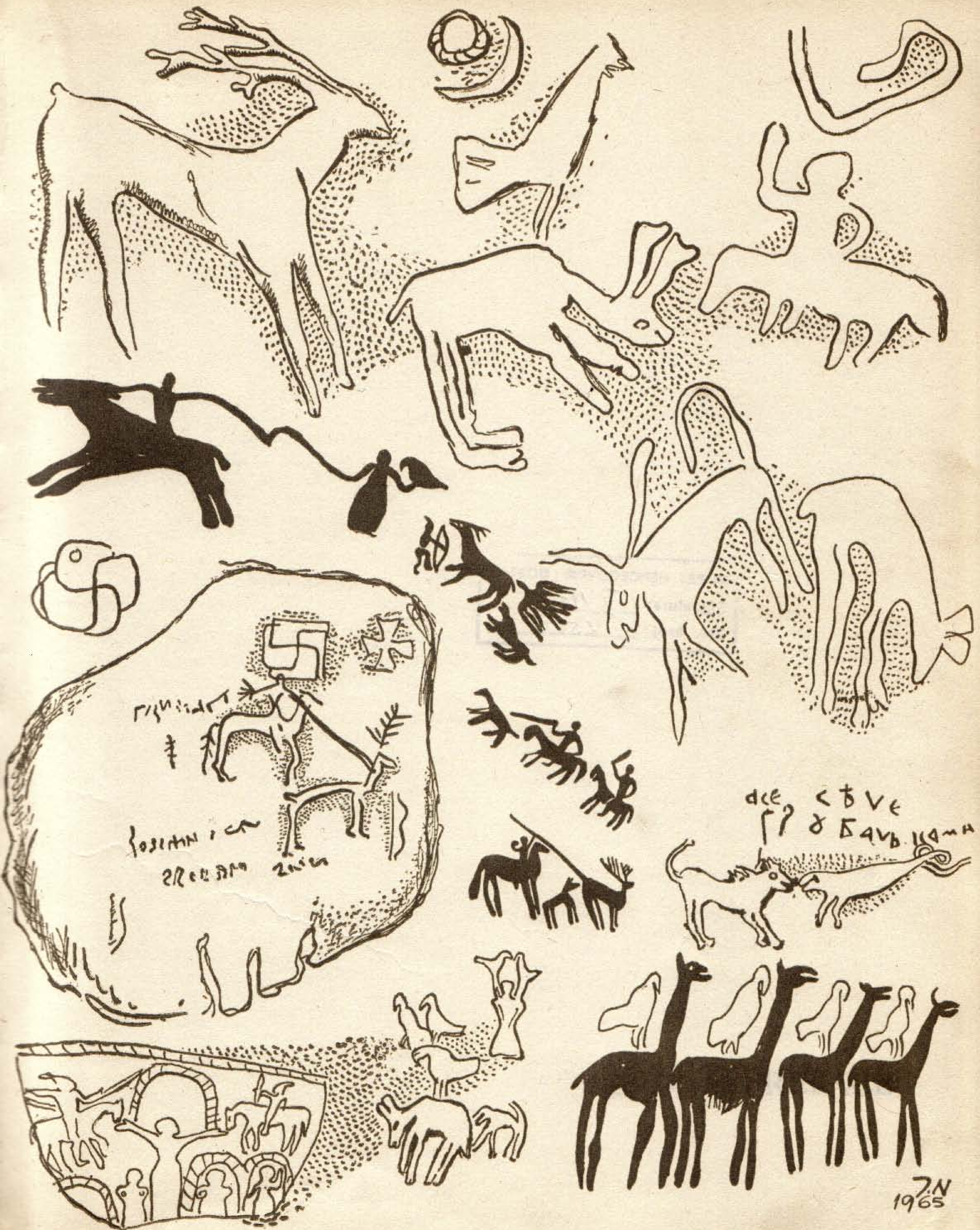
MARIAN WENZEL

UKRASNI MOTIVI NA STEĆCIMA

ORNAMENTAL MOTIFS ON TOMB-STONES FROM MEDIEVAL BOSNIA AND SURROUNDING REGIONS

J.N
1965

BIBLIOTEKA
KULTURNO NASLJEĐE

Redakcioni odbor
HASAN GRAPČANOVIĆ, JELENA
ĆEHIĆ, JURAJ NAJDHART
i HUSREF REDŽIĆ

Urednik
JELENA ĆEHIĆ

Crteži
MARIAN WENZEL

Naslovna i 6. i 7. strana
JURAJ NAJDHART

Geografske karte
ĐURO BAZLER

Prevod na srpskohrvatski
NADA MILETIĆ

Za izdavača
AHMET HROMADŽIĆ

Tehnički urednik
AHMED MUHAMEDAGIĆ

Korektor
DUŠANKA STAROVIĆ

Izdavač
»VESELIN MASLEŠA«
SARAJEVO
1965.

MARIAN WENZEL

UKRASNI MOTIVI NA STEĆCIMA

*

ORNAMENTAL MOTIFS ON TOMBSTONES FROM MEDIEVAL BOSNIA AND SURROUNDING REGIONS

Namjena ove knjige je da učini pristupačnim opsežni materijal koji se odnosi na motive sa srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika Bosne, Hercegovine i susjednih oblasti. Veliki dio ovoga materijala nije bio ranije publikovan. On se ovdje prvi put sistematski objavljuje, što će, nadamo se, biti od koristi stručnjacima i istraživačima.

Table su tako koncipirane da se polazi od jednostavnih motiva do onih najsloženijih, i od najjednostavnijih varijanata svakog motiva do onih najsloženijih, i to uvijek kada je bilo moguće održati ovaj princip. Ovaj poredak nije sproveden samo u slučaju tehničkih smetnji. To znači da će neke degenerisane varijante biti ponegdje stavljene ispred složenije varijante od koje potiču. S druge strane, najsloženije kompozicije ukrasa obično potiču od nekoliko jednostavnih motiva koji su kombinirani u jednu cjelinu. Ovi jednostavni motivi čine »alfabet« ukrasa nadgrobnih spomenika u ovim krajevima. Moram napomenuti da je stvarni repertoar ukrasnih motiva na stećcima ipak ograničen.

Svaki motiv dat je na jednoj od karti geografske rasprostranjenosti motiva. Varijante se nalaze na popratnim tablama. U slučaju da se varijante gotovo ponavljaju, dat je crtež samo jedne takve varijante, dok su druge naznačene u Registru table, ispod podatka o ilustrovanoj varijanti. Gdje god je bilo moguće, za ilustraciju su odabrane nepublikovane predstave. Čitalac može da poveže table sa kartama pomoću Registra tabli. Lokacija svakog prikazanog spomenika navedena je u

The purpose of this book is to make accessible a large body of material concerning motifs found on the fourteenth and fifteenth century tombstones of Bosnia, Hercegovina and adjoining regions, most of which were at one time included in the medieval kingdom of Bosnia. Much of this material has not been previously published. It is here presented for the first time in a systematic manner, which it is hoped will be of use to scholars and research students.

The arrangement of the plates proceeds from the simplest motifs to the most complicated, and from the simplest variations of each motif to the most complicated, insofar as it has been possible to preserve this order. This order has been abandoned only in cases of technical impossibility. Thus the material is arranged in order of increasing complexity. This means that certain degenerate variations will, upon occasion, be placed before variations of increased complexity from which they derive. On the other hand, the more complicated compositions usually derive from a number of relatively simple motifs, which have been combined together. These simple motifs provide the »alphabet« of tombstone decoration in this area. It will be seen that the actual repertoire of motifs is limited.

Each motif is represented on a distribution map. The variations will be found on the accompanying plates. In cases where the variations are closely repeated, only one such variation is illustrated, and others are noted in the Plate Register beneath the entry of the illustrated variant. Wherever possible, unpublished representations have been selected for illustration. The reader may connect the

Registru tabli prema imenu najbližeg sela, nazivu lokaliteta (ako je poznat), koji je dat pod navodnicima, i nazivu najbližeg većeg mjesta. Karta većih mjesta upotrijebljenih kao reper prati svaku kartu rasprostranjenosti.

Svaka grupa tabli koja prikazuje jedan motiv propraćena je kratkim komentarom u tekstu. Ne smatramo da ovi komentari treba da pruže konačnu sintezu ovoga materijala, pa ćemo se osvrnuti na neka osnovna pitanja. Tako se samo o malom dijelu ove knjige posebno raspravlja u tekstu.

Da bi se dobio tačan pregled učestalosti određenog motiva, svaka ploha nadgrobnog spomenika tretirana je posebno. Ako se dvije predstave jednog motiva javljaju na različitim stranama istog spomenika one su tretirane odvojeno. Ako se dvije strane istog spomenika javljaju na istoj tabli, to je naznačeno u Registru tabli. Indeks na kraju knjige omogućuje čitaocu da nađe sve ukrase koji se javljaju na pojedinom lokalitetu. Indeks je dat prema nazivu sela.

Pri sastavljanju tabli ove knjige uzeto je u obzir više od 3.000 ukrašenih spomenika. Ovim brojem nisu obuhvaćeni svi ukrašeni spomenici. Svaki savjestan istraživač će možda otkriti i neke nove ukrašene spomenike. Ovaj broj obuhvata, u stvari, sve ukrašene spomenike koji su objavljeni (ukoliko postoje njihove ilustracije), zatim sve spomenike koje je autor lično proučio, te spomenike koji se nalaze u nekim značajnijim zbirkama nepublikovanog materijala. Ovaj materijal je dalje proširen podacima dobivenim od brojnih kolega, koji su autoru stavili na raspolaganje rezultate svojih ličnih istraživanja. Vjerujemo da sadržaj ove knjige obuhvata bar tri četvrtine svih ukrašenih nadgrobnih spomenika u oblastima o kojima se ovdje govori. Nije vjerovatno da je ostalo još mnogo novih motiva na ukrašenim stećcima.

Nadgrobne spomenike kojima se bavi ova knjiga obično nazivaju »stećci« (jednina »stećak«). Riječ »stećak« su, prema D. Sergejevskom, u početku upotrebljavali seljaci u Hercegovini za visoko, uspravno kamenje, za razliku od nižih ploča. Etimologija izraza oprav-

plates with the maps by means of the Plate Register. The location of each illustrated monument is cited in the Plate Register according to the name of the nearest village, the name of the particular site, if known, which is presented in quotation marks, and the name of the nearest large town, which last names is found with each distribution map.

A variation in this arrangement, which needs some explanation, is the case of Zijemlje polje. The word »polje« means »plain«. Zijemlje polje, east of Mostar, is a mountainous valley which serves as an area for summer pasture. For the greater part, it does not contain villages in the sense of permanent, year-round places of habitation. Thus the names of sites in Zijemlje polje are given in quotation marks following the term, »Zijemlje polje«, rather than following the name of any specific village. A map of large towns which are used as references, and which includes Zijemlje polje, precedes each distribution map.

Each group of plates dealing with one motif is represented by a short commentary in the text. It is not intended that these commentaries should offer a conclusive summary of the material, and only certain elements will be touched upon. Thus only a small proportion of the illustrations of this book are individually discussed in the text.

In order to construct an accurate survey of the repetition of motifs, each plane of the tombstone is treated separately. Should two representations of the same motif appear on different planes of the same stone, they are given independently. If two sides of the same stone are represented on a single plate, this fact is noted in the Plate Register. An index enables the reader to locate all decoration appearing at an individual site. The index is arranged according to village names.

While compiling the plates of this book, over 3,000 decorated monuments were taken under consideration. This number does not represent all decorated monuments which exist. Any serious investigator will be likely to locate additional monuments. The number does represent all decorated monuments previously in publication, of which an illustration is available, all monuments personally examined by the author, and further monuments represented in certain important collections of unpublished material. This ma-

dava ovo usko značenje. Međutim, izraz »stećak« je zapravo godinama bio upotrebljavan kao opšti naziv za sve nadgrobne spomenike, različitih dimenzija i izrade, čija pojava u Bosni i Hercegovini unutar relativno kratkog vremenskog raspona čini jedinstven fenomen. U ovom djelu izraz »stećak« biće upotrebljavan u širem smislu, bez obzira na etimologiju.

Potrebno je ovdje objasniti još neke stvari. Izvjesni spomenici, zbog svog oblika, nazivani su u literaturi »sanduk« ili »u obliku sanduka«, drugi »u obliku sarkofaga«. Ovi opisi su pogrešni jer su dotični spomenici masivni blokovi, a ne šuplje nadgrobno kamenje. Na žalost, ne postoji zaista adekvatna zamjena za izraze »sanduk« i »u obliku sanduka«, pa su oni ovdje zadržani. Naziv »sarkofag«, upotrijebljen za stećke koji su pri vrhu završeni u vidu krova, pogotovo je pogrešan, i ja sam radije upotrijebila srpskohrvatsku riječ »sljemenjak«, koja znači »završen u vidu zabata« i koja ne izaziva pogrešne asocijacije. U Registru tabli svuda će biti upotrijebljene skraćenice srpskohrvatskih naziva. Objašnjenja ovih izraza nalaze se na str. 429.

U ovoj knjizi obrađeni su samo ukrašeni spomenici. Ovdje treba primijetiti da danas ukupno ima oko 50.000 neukrašenih spomenika, tako da je potpuna analiza nadgrobnih spomenika posao budućnosti. Još nešto treba ovdje napomenuti. Istraživanje na ovom polju bilo je često opterećeno hipotezama koje su podrazumijevale jedinstveno porijeklo svih stećaka i svih ukrasa na njima, što je dovelo do jednostavnog izbora materijala i izvrtanja činjenica. Mora se, prema tome, naglasiti da riječ »stećak« nema nikakvog etiološkog prizvuka. To je samo pogodan termin za veliki broj objekata koji čine jednu cjelinu i koji mogu ali ne moraju imati zajedničko porijeklo. Ono što je u pogledu stećaka ubjedljivo dokazano jest to da ukrasni motivi na njima nemaju zajedničko porijeklo.

Da bismo pomogli čitaocu da se snađe, iznijećemo kratko objašnjenje o onome što je poznato o datiranju ukrašenih stećaka. Prvi ukrašeni nadgrobni spomenik, jasno datiran natpisom, bio je postavljen oko 1391 g. (T.

terial has been augmented through the generous contribution of numerous colleagues, who have offered the unpublished results of their own researches into the field. It is believed that the contents of this book represent at least three-fourths of all decorated tombstones in the areas under consideration. It does not seem likely that new motifs yet remain to be discovered.

The tombstones with which this book deals are commonly called »stećci«, singular »stećak«. The word »stećak« was originally used, according to D. Sergejevski, by peasants in Hercegovina to describe tall, standing stones, as distinct from slabs. The etymology of the term justifies this restricted use. However, the term »stećak« has in fact been used for many years as a common term for all tombstones, of varied size and elaboration, whose appearance in Bosnia and Hercegovina within a relatively narrow space of time forms a single phenomenon. In this work the term »stećak« will be used in its broad sense, etymology notwithstanding.

There are one or two other points which need explanation here. Some of the stones, because of their shape, have been referred to as »chest« or »chest-shaped« stones, others as »sarcophagus-shaped« stones. These descriptions may be misleading, as the stones in question are solid blocks, and not hollowed tombs. Unfortunately, there is no really adequate substitute for the term »chest« or »chest-shaped«, and so it has been preserved here. But the term »sarcophagus« as applied to peak-topped stećci is particularly misleading, and I have preferred to use the serbo-croatian word, »sljemenjak«, which means »peak-topped«, and which is free from misleading associations. In the Plate Register, abbreviation of the serbo-croation terms will be emplozed throughout. An explanatory list of these terms will be found on page 429.

In this book only decorated monuments are discussed. It should be noticed here that the total number of undecorated stones is today around 50,000, so a complete analysis of tombstone shapes is very much a task for the future. One other point may be mentioned. Research in this field has been impeded by speculations which assume a common origin for all stećci and all the decorations upon them, and which have led to a quite absurd selection and distortion of evidence. It must

XIV, 16). Spomenik ima oblik sanduka. Ukras na njemu je izveden u obliku jednostavnih arkada. Sljedeći jednostavni geometrijski ukras u obliku vertikalnih tordiranih traka nalazi se na užim stranama sljemenjaka datiranog oko 1400 g. (T. I, 9). Na sljemenjaku sa monolitnim postoljem datiranom oko 1404. prikazana je heraldička predstava sa životinjom (T. LXIII, 30), tri rozete (T. XXXVII, 40) i tordirana traka na rubovima postolja. Uski spomenik u vidu sanduka visok, otprilike, dva metra ima drukčiji tip arkada i datiran je između 1413. i 1435 g. (T. XIX, 5). Sljemenjak sa konfrontiranim konjanicima je otprilike jednako datiran (T. CIII, 11). Dvije ploče sa rukama, mačevima i štitovima datirane su u 1460. i 1472 g. (T. LXII, 14, T. LXXVII, 11). Spomenik u vidu sanduka, ukrašen kolom, životinjama, lovom na jelene i štitom sa jednom trakom, datiran je 1477 g. (T. LXVII, 13, T. LXXVI, 6, T. CX, 12, T. XCV, 16). Stela sa šiljastim vrhom (nišan), ukrašena krstom u obliku slova T (tau — — krst), datirana je negdje između 1468. i 1535 (T. XXXIV, 20). Samo na dva od nabrojanih nadgrobnih spomenika je stvarno ispisana i godina. Ostali su datirani pomoću poznatih istorijskih ličnosti spomenutih u natpisima.

Može se, dakle, uočiti da ukrašeni stećci, ukoliko su tačno datirani, padaju u razdoblje koje se, u izvjesnim dijelovima svijeta, u kulturnom pogledu ne bi više smatralo srednjim vijekom. Pa ipak, nije pogrešno smatrati ih srednjovjekovnim nadgrobnim spomenicima. Oni su, po svemu, nedvosmislen produkt kulturne atmosfere srednjega vijeka, koja je doživjela kasni procvat u Bosni i Hercegovini zahvaljujući izvjesnim političkim i ekonomskim razlozima. Oni su i stilski i koncepciono tuđi duhu renesanse, koja je jedva prodrla u Bosnu.

Ukrašeni stećci pojavljuju se u dosta kratkom vremenskom razdoblju. Bio je to prelomni istorijski period. Nastao je nakon kosovske bitke i pada Srbije pod Turke, nastavio se u kratkom usponu Bosne kao nezavisne kraljevine i završio u prvim godinama nakon turskog osvajanja Bosne. Samo neki oblici nadgrobnih spomenika, kao što su krstovi i stele, žive još dugo u tursko doba. Izgleda da

be stressed, therefore, that the word »stećak« has no aetiological connotations. It is merely a convenient term for a large number of objects which form the kind of unity described above, and which may or may not have a common origin. One thing concerning stećci that has been proved quite conclusively is that their decorative motifs do not have a common origin.

In order to orientate the reader, a brief explanation is given here of what is known of the dating of decorated stećci. The first decorated tombstone clearly dated by inscription was erected circa 1391. (Pl. XIV, 16) The stone is chest-shaped. The decoration takes the form of simple arcades. Further simple, geometric decoration in the form of vertical bands of twisted rope is on the ends of a sljemenjak dated circa 1400. (Pl. I, 9) A sljemenjak with monolithic base dated circa 1404 displays a heraldic beast (Pl. LXIII, 30), three rosettes (Pl. XXXVII, 40), and a band of twisted rope bordering the base. A narrow, chest-shaped stone roughly two meters in height bears a different type of arcade, and is dated between 1413 and 1435. (Pl. XIX, 5) A sljemenjak with two opposing horsemen is similarly dated. (Pl. CIII, II) Two slabs with hands, swords and shields are dated 1460 and 1472. (Pl. LXII, 14, Pl. LXXVII, 11) A chest-shaped stone, decorated with a dance, animals, pursuit of deer and a shield with a single bend, is dated 1477. (Pl. LXVII, 13, Pl. LXXVI, 6, Pl. CX, 12, Pl. XCV, 16) A stele with pointed top, decorated with a tau cross, is dated somewhere between 1468 and 1535. (Pl. XXXIV, 20) Two of the tombstones mentioned in this list actually bear dates. The others are dated by identifiable historical personages mentioned in the inscriptions.

One may remark that the decorated stećci, insofar as they are precisely dated, fall within a period which, culturally, in certain parts of the world, would no longer be considered as the Middle Ages. They will be seen to be a clear product of the cultural atmosphere of the Middle Ages, which came to a late flowering in Bosnia and Hercegovina due to certain political and economic reasons. They are both stylistically and conceptually alien to the atmosphere of the Renaissance, which had hardly percolated to Bosnia before the blanket conquest of the Turks.

su najstarije ukrašene nadgrobne spomenike podigli članovi feudalne vlastele i da je taj običaj prihvatilo i ukrase dalje razradilo stanovništvo poznato pod nazivom »vlasi«, koje je bilo organizovano na plemenskoj, nefeudalnoj osnovi. Vrlo je vjerovatno da su i ostali stanovnici Bosne i Hercegovine usvojili ovaj običaj zbog podražavanja feudalne gospode.[1]

Smatram da na ovom mjestu treba da iznesem i neka svoja opšta gledišta u vezi s ukrašenim stećcima. Po mom mišljenju, ikonografija stećaka ima pravu hrišćansku osnovu, protkanu izvjesnim klasičnim ikonografskim rješenjima.

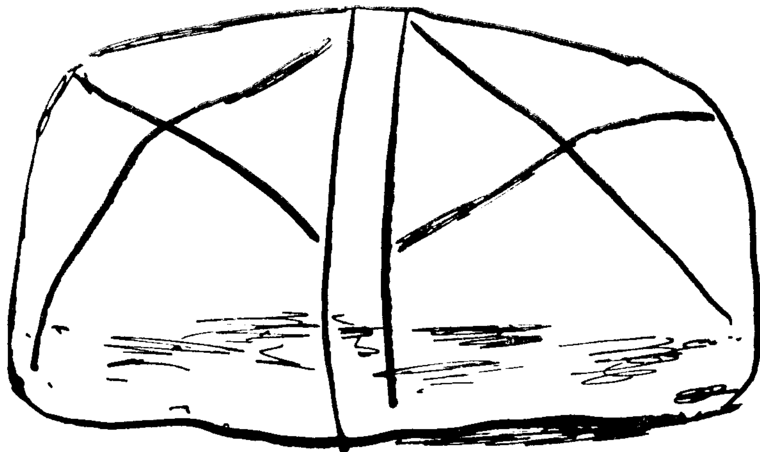
U nekim slučajevima ove kombinacije mogu biti vezane za paganske spomenike iz tih oblasti, a u drugim mogu predstavljati sjećanja na nekadašnje rituale u istim krajevima. Ja smatram da je većina ukrasa na stećcima ritualnog karaktera i da im je svrha da posluže pokojniku u zagrobnom životu. Poslije dugih razmatranja, moram priznati, nisam otkrila ništa što bi bilo isključivo ili ubjedljivo vezano za bilo koju heretičku religiju ili vjerovanje.

[1] M. Wenzel, Bosnian and Herzegovinian tombstones — who made them and why, Südost — Forschungen XXI, München, 1962, pp. 102 — 143; u ovom članku se daju dokazi za takve zaključke. To ne znači da su samo Vlasi dekorisali stećke, ali se u njihovim rukama ornamentika znatno obogatila.

The decorated stećci appear as a phenomenon within a relatively narrow range of time. This was a crucial historical period. It began after the Battle of Kosovo in 1389 and the fall of Serbia to the Turks, spanned the short emergance of Bosnia as an independent kingdom, and finished in the earlier years after the Turkish conquest of Bosnia. Only a few shapes of tombstones, such as crosses and steles, carry on well into the Turkish times. It would seem that the earliest decorated tombstones were erected by members of a feudal aristocracy, and that the custom was later adopted and the decoration much elaborated by certain groups known as Vlachs, who were organized on a tribal, non-feudal basis. The Vlachs, having been economically strengthened as a consequence of their dealings with the Dubrovnik traders, adopted this custom in imitation of the upper classes. It is quite likely that other, non-Vlach inhabitants of Bosnia and Hercegovina adopted the same custom for the same reason.[1]

It is proper that the author should here declare her own general views concerning stećci. These are, that the iconography of the stećci has a sound, Christian foundation, tempered by certain classical, iconographical arrangements. Such arrangements may be in some cases related to pagan monuments observed in the region, and in other cases to be ritual remembrances surviving in the same areas. I believe many decorations to be ritualistic, designed to assist the wellbeing of the deceased in the Afterlife. After lengthy consideration, I must admit that I have found nothing exclusively or conclusively related to any known, heretical religion or belief.

[1] M. Wenzel, Bosnian and Herzegovinian tombstones — who made them and why, Südost — Forschungen XXI, München 1962, pp. 102 — 143, gives the evidence leading to these conclusions. It is not implied that the Vlachs exclusively decorated stećci, but that in their hands the ornamentation was considerably enriched.

GEOMETRIJSKI MOTIVI
GEOMETRICAL MOTIFS

Čisto geometrijski ukrasi koje nalazimo na stećcima mogu imati tri različite namjene. Prvo, oni mogu služiti za jednostavnu podjelu prostora (što je svojstveno posebnoj klesarskoj školi) i nemaju nikakvo simbolično značenje. Jedan primjer takve namjene predstavlja obrada zabata sljemenjaka u okolini Konjica (T. I, 16, 18, 20—22). Drugo, oni mogu imati didaktičnu funkciju i, opet, ne moraju imati neko simbolično značenje. Tako, npr., traka koja ide sredinom grobne ploče možda znači da se radi o dvojnom grobu (T. I, 23—30, T. II, 2—4, 20). Ako je u srednjem vijeku bio isti običaj kao danas, žena bi ležala lijevo od svoga muža. U ovom slučaju, obrada lijevog ili desnog dijela spomenika mogla bi biti posebno zanimljiva. Treće, geometrijska podjela prostora može imati simbolično značenje. Takav bi značaj mogla imati podjela površine spomenika na četiri ukrasna polja (pomoću krsta), specifična za spomenike oko Ljubuškog i Imotskog (T. II, 5—9). Teško je, međutim, utvrditi granicu između onoga što je simbolično i onoga što je stilsko. Jasno je da podjela ukrasnog prostora na četiri polja u okolini Imotskog (T. II, 10—14) predstavlja izrazitu lokalnu varijantu ukrašavanja, kao što i kanelure, koje se sreću oko Nikšića (T. II, 26—28), predstavljaju tamošnju lokalnu varijantu.

Složena podjela prostora predstavljena na steli iz Hrnčića kod Drinjače (T. II, 32) ima drugo značenje. Ona je bliska uobičajenoj predstavi labirinta. Predstava rogova u gornjem dijelu ukrasne plohe predstavlja zanimljivu analogiju s antikom. Omiljena umjetnička tema u srednjem vijeku bilo je prikazivanje ovog svijeta u vidu labirinta kroz koji duša prolazi u raj. Hodanje po ovakvom labirintu na crkvenom podu zapadnih katedrala zamjenjivalo je hodočašće u Svetu zemlju. Vrlo je vjerovatno da je ovakva predstava na grobnom kamenu izrađivana da bi bila od pomoći pokojnikovoj duši.

The purely geometrical decoration found on the stećci may fulfil one or more of three ends. First, it may represent a simple solution of space division common to a particular school of carvers, and have no symbolical significance. An example is the treatment of the peak of certain sljemenjaci in the Konjic region. (Pl. I, 16. 18, 20—22) Second, it may perform a didactic function, and again have no symbolical significance. The band running lengthwise down the center of a grave slab may tell us that the grave beneath is a double grave. (Pl. I, 23—30, Pl. II 2—4, 20) If the custom in the Middle Ages were like that of today, the wife would lie at the left hand of her husband. In this case, the treatment of the left or right-hand side of the space division would be of particular interest. Third, geometrical space division may have a symbolical significance. Such may be the importance of the large, cross division peculiar to stones of the Ljubuški and Imotski regions. (Pl. II, 5—9) Yet the borderline between that which is symbolic and that which is stylistic is difficult to ascertain. It is clear that the large cross or »X« division of the Imotski region (Pl. II, 10—14) is similar to the series of parallel bars to be found around Nikšić (Pl. II, 26—28), in that it represents a marked regional variation.

The complicated space division displayed by the stele from Hrnčić, Drinjača (Pl. II, 32), has further implications. It is close to the traditional image of the labyrinth. The horns in the upper center present an interesting parallel with the Antique. The labyrinth-like passage of the soul through the world to Paradise was a subject popular in the Middle Ages. Pacing out such a labyrinth on the church floors of Western cathedrals was a substitute for a pilgrimage to the Holy Land. It is not unlikely that such a representation on a gravestone would be of peculiar assistance to the soul of the deceased.

• Geometrijski motivi – Geometrical Motifs

TABLA I

GEOMETRIJSKI MOTIVI / GEOMETRICAL MOTIFS

1 *Nabojine,* Kladanj, stl.
Z. K.*
2 *Kremenik,* Travnik, stl.
Dj. Mazalić, Hrišćanski nišani u okolini Travnika, N. S. IV, 1957, str. 100, sl. 3.
3 *Banjevići,* Drinjača, stl.
D. Sergejevski, Ludmer, str. 8. T. XIII, sl. 29.*
4 *Makovac,* Bratunac, stl. Ibid., str. 13, T. XXII, sl. 48.
Begići, »Malo mramorje«, Drinjača, stl.
Ibid., str. 6, T. XX, sl. 42.
Hrnčići, Drinjača, stl.
Ibid., str. 6, T. V, sl. 10.
Kravica, Bratunac, stl.
D. S.*
Kravica, Bratunac, stl.
D. S.*
Makovac, Bratunac, stl.
D. Sergejevski, Ludmer, str. 13, T. XXIII, sl. 50.*
Stupari, »Rastik«, Kladanj, stl. Z. K.*
5 *Markovići,* »Papratni brijeg«, Kladanj, stl.
SIZS arhiv.
Obori, Kladanj, stl.
Z. K.*
6 *Banjevići,* Drinjača, stl.
D. Sergejevski, o. c. str. 9, T. XI, sl. 23.
7 *Kopošići,* Ilijaš, slj.
Đ. B.*
Kopošići, Ilijaš, slj.
Đ. B.
8 *Voštane,* Trilj, slj.
Arheološki Muzej, Split, arhiv.
Cista, Imotski, slj. I. C. str. 41, sl. 37.*
Markovići, »Papratni brijeg«, Kladanj, stl.
SIZS. arhiv.
Studenci, Imotski, slj. L. Katić, Stećci u Imotskoj krajini, Starohrv. prosvjeta III ser., 3, 1954, str. 142, sl. 33, Arheološki Muzej, Split, arhiv. (v. T. LXXXV, 14).
9 *Kopošići,* Ilijaš, slj.
C. Hörmann, Epigraphische Denkmäler aus dem Mittelalter, WMBH III, 1895, S. 481, Abb. 2.*;
M. Wenzel, Bosnian and Hercegovinian Tombstones, Südost-Forschungen XXI, 1962, pp. 129, 130, p. 121, fig. 10.
10 *Hrnčići,* Drinjača, stl.
D. Sergejevski, o. c., str. 7, T. VII, sl. 14.
11 *Tolisovac,* Krupanj, stl.
M. Ćorović-Ljubinković, Nekropole i grobni belezi, Arheološki spomenici i nalazišta u Srbiji, I, Zapadna Srbija, str. 186, sl. 288.*
12 *Brajkovići,* Travnik, stl.
D. S.*
13 *Budimir,* »Steljci«, Sinj, slj.
I. C., str. 15, sl. 11*
14 *Donja Zgošća,* Kakanj, st., Sj.
Đ. Stratimirović, Srednjevjekovno groblje kod Zgošće, GZM III, 1891, str. 136.
15 *Čičevo,* Konjic, slj.
N. M.-T. D.
Ostrožac, Konjic, slj.
Š. Bešlagić, Stećci u dolini Neretve, N. S. II, 1954, str. 200, (samo opis — description only).
16 *Krvavo polje,* Konjic, slj., Z
Ibid., str. 187, sl. 5.* (sličan ukras se nalazi u zabatu istočne strane istog spomenika — similar decoration is in the peak of the east end.), Ibid., str. 187, sl. 4.
17 *Brana,* Srebrenica, stl.
D. S.*
18 *Buturovića Polje,* »Gromila«, Konjic, slj. (obje čeone strane, both ends). Š. Bešlagić, o. c., str. 199, sl. 22.*
19 *Davidovići,* Bileća, vs, I.
V. P.-M. P.*

20 *Blace,* Konjic, stl.
J. Asboth, Bosnien und die Herzegowina, Wien 1888, S. 104.*

21 *Gošića Han,* Konjic, slj. I+Z.
Š. Bešlagić, o. c., str. 196, 197, sl. 18, 19.

22 *Ostrožac,* Konjic, slj.
Ibid., str. 198, 199, sl. 21.

23 *Zijemlje polje,* Mostar, plč.
M. Hoernes, Alte Gräber in Bosnien und der Herzegowina, Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wein, XIII, 1883, S. 174, Abb. 51.*

24 *Zijemlje polje,* »Padežine«, Mostar, plč.
SIZS arhiv.

25 *Šipačno,* Nikšić, plč.
D. S.*

26 *Mandino Selo,* Duvno, plč.
Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog Polja, Starinar NS VII, VIII, 1956—57, str. 386, 387, sl. 18.
Bašići, Gacko, plč. Z. K.*
Boljuni, Stolac, plč. Š. Bešlagić, »Boljuni«, Starinar NS XII, 1961. str. 178, 179, sl. 9.
Hamzići, Mostar, (sa cikcak bordurom, podijeljen linijom; na svakoj polovini gornje plohe polumjesec i rozeta — chest with zig-zag border, the upper surface divided by a line, and in each field a crescent and rosette.). N. M.
Lipenović, Krupanj , plč., (na južnoj polovini gornje plohe nalazi se polumjesec — on the south half of the upper surface is a crescent). N. M., T. D.
Stupari, »Rastik«, Kladanj, plč. (podeljena linijom — slab divided by an incised line.) Z. K.*

27 *Vrlika,* Knin, plč.
I. C., str. 7, sl. 52.*

28 *Bašići,* Gacko, plč.
Z. K.*

29 *Gornji Studenci,* Ljubuški, plč.
M. Vego, Ljubuški, str. 9, T. VI, sl. 12.
Burmazi, Stolac, plč., (štit je na južnoj polovini ploče, koju je podijelila traka, rozete na sjevernoj polovini. - A shield is in the south field of the upper surface, which is divided by a band, and two rosettes are in the north field.) V. P.
Čitluk, »Džamija«, Mostar, s. (štit je na južnoj polovini ploče, koju je podijelila traka — A shield is in the south field of the upper surface, which has been divided by a band.) N. M.
Bijenja, Nevesinje, plč. (krst u krugu je na jednoj polovini ploče, koju je podijelila traka — a cross in a ring is in one field of the upper surface, which has been divided by a band).
Veliki Ograđenik, »Milićevića krstine«, Mostar. (štit je na južnoj polovini ploče, koju je podijelila traka — a shield is in the south field of the upper surface, which has been divided as above.) N. M.

30 *Zijemlje polje,* Mostar, plč.
M. W.
Boljuni, Stolac, plč. Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 180, 181, sl. 15. (v. T. XXV, sl. 10)
Gradac, »Dobroštik«, Neum, plč. (podijeljena tordiranim užetom, na jugozapadnom uglu, kamenica — slab, divided by twisted rope, and in the south-west corner, a hollow.) V. P.
Hrušta, Nevesinje, plč. (podijeljena tordiranim užetom — slab, divided by twisted rope.) SIZS, arhiv.
Presjeka, Nevesinje. (tri slične ploče, koje su uzduž podijeljene tordiranim užetom — three similar slabs, divided down the center by twisted rope). M. W.
Radimlja, Stolac, A. Benac, Radimlja, str. 21, T. XXIV, sl. 51. Veličani, Popovo polje, plč. (štit je na južnoj polovini, koju je podijelila tordiranim užetom — the upper surface of this slab is divided lengthwise by twisted rope, with a shield in the south field.) M. W.
Vitine, »Lazine«, Ljubuški, plč. M. Vego, Ljubuški, str. 37, T. XLII, sl. 84.
Zijemlje polje »Pločice«, Mostar, plč. (uzduž podijeljena tordiranim užetom — slab divided lengthwise by twisted rope). M. W.
Zijemlje polje, »Padežine«, Mostar, plč. (uzduž podijeljena tordiranim užetom i, sa svake strane, mač. — slab, divided lengthwise by twisted rope, and to each side, a sword). SIZS arhiv. (v. T. LVII, 3)

31 *Pasičina,* Vrgorac, plč.,
P. Kaer. Pièrres sépulcrales dalmates, Lyons 1887, p. 26, fig. 9.

32 *Zvirići,,* Ljubuški, plč.
M. Vego, Ljubuški, str. 26, T. XXVII, sl. 54.
Trn, Lištica, plč., A. Benac, Široki Brijeg, str. 23, T. XXI, sl. 30, (v. T. LIX, 5)

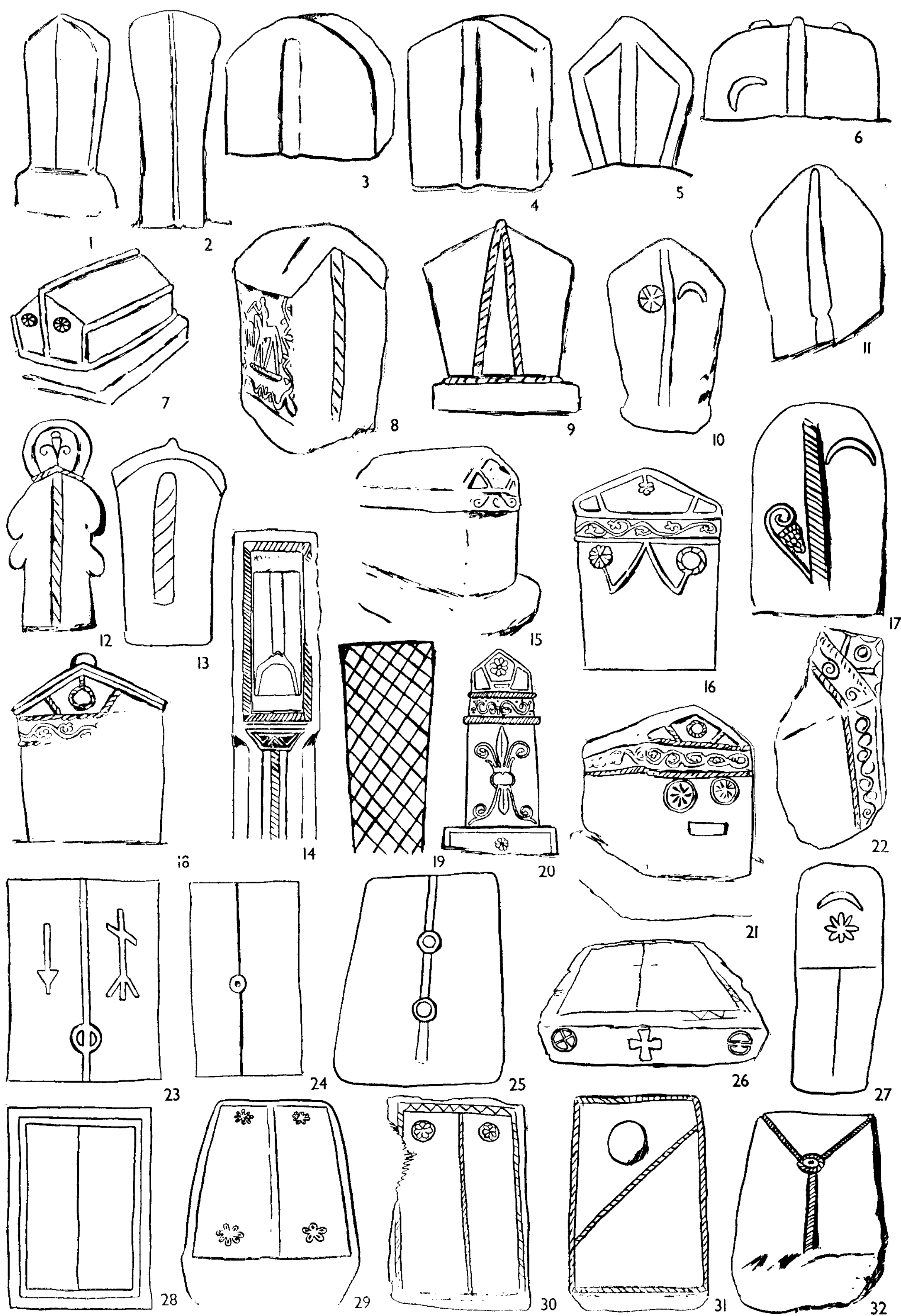

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32

TABLA II

GEOMETRIJSKI MOTIVI / GEOMETRICAL MOTIFS

1 *Ravno,* Kupres, s.
Š. Bešlagić, Kupres, str. 36, sl. 21.*
Trijebanj, Stolac, plč. (uzduž podijeljena trakom sa cik-cak linijom — slab, divided down the middle by a band with zig-zag filling.) M. W.

2 *Musići,* Olovo, plč.
A. Benac, Olovo, str. 9, T. IV, 4.

3 *Brajčevići,* Gacko, plč. Z. K.*

4 *Musići,* Olovo, plč.,
A. Benac, o. c., str. 9, T. IV, 3.

5 *Ravno,* »Krša«, Kupres, plč.
Š. Bešlagić, Kupres, str. 27, 29, sl. 15.

6 *Turčinovići,* »Grovište«, Lištica, plč.
A. Benac, Široki Brijeg, str. 20, 21, T XVIII, sl. 24.

7 *Trn,* Lištica, plč.
Ibid., str. 24, T. XIX, sl. 26.*

8 *Lokvičići,* Imotski, plč.
J. G. Wilkinson, Dalmatia and Montenegro, Vol. II, p. 182, fig. 8.*

9 *Kočerin,* Posušje, plč.
V. A.-S.*
Blatnica, Mostar, plč, (podijeljena na četiri plohe; na dvije se nalaze rozete, a na druge dvije polumjeseci — slab, divided cross-wise into four fields, in two of which are crescents, and in the other two, rosettes.) N. M.
G. Dragičina, Mostar, s. N. M. (v. T. XXXV, sl. 27)
Trn, Lištica, plč. A. Benac, Široki Brijeg, str. 23, T. XXII, sl. 31, (v. T. LXXIX, 4)

10 *Lovreč,* »Bekavci«, Imotski, plč.
Katić, »Stećci na Imotskoj Krajini«, Starohrv. prosvjeta III ser., 3, p. 141 (postoji samo opis — description only); M. W.

11 *Cista,* »Velika gomila«, Imotski, plč.
I. C., str. 27, sl. 2*; M. W.
Krehin Gradac, Mostar, plč. (sa stepenicom na jednoj užoj strani. Gornja ploha je podijeljena trakom u obliku slova »X« — slab with a step at one end. The upper surface is divided by an »X« in relief.) V. Ć.
Jardan, Zvornik, s. (v. T. XXXVII, sl. 27).

12 *Cista,* »Vinograd«, Imotski, plč. — (Sada u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika, Split — now in the Museum of Croatian Archeological Monuments, Split.) I. C., str. 42. sl. 39.*

13 *Gabrili,* Cavtat, plč.
M. S., 29, str. 49, sl. 1.*

14 *Turčinovići,* Lištica, plč.
A. Benac, Široki Brijeg, str. 19, T. XV., sl. 21.*

15 *Fatnica,* »Glavica«, Bileća, plč. V. P.*

16 *Strmica,* Kladanj, plč.
N. M.-T. D.

17 *G. Dragičina,* Mostar, s.
M. W.

18 *Bačići,* Drinjača, plč.
N. M.-T. D .

19 *Pasičina,* »Gradina kod Krstine«, Vrgovac, plč.
P. Kaer, Pièrres sépulcrales Dalmates, Lyons 1887, p. 26, fig. 9.*
Bašići, Gacko, plč. podijeljena kao T. II, 19. — slab, divided with an encised pattern as above.) Z. K.*

20 *Mačipolje,* Nevesinje, plč.
SIZS, arhiv.

21 *Podgajević,* »Radašnica«, Kladanj, stl.
M. Baum, Nekoliko interesantnih stećaka sa područja istočne Bosne, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, II, Tuzla 1958, str. 61, sl. 17.*

22 *Križevići,* Olovo, slj. I+J.
A. Benac, Olovo, str. 44, 45, T. XXXI, sl. 49a.

23 *Jela šuma,* Olovo, slj., J.
A. Benac, Ibid, str. 7, T. I, sl. 1a.
Stupari, Kladanj, slj., D. Sergejevski, Srednjovjekovno groblje u Stuparima i Rastiku, GZM, LIII, 1941, str. 95—96, sl. 1, (v. T. LXVI, II)
Koposići, Ilijaš, Sarajevo, slj. (na krovnim stranama redovi trokutova — on the side of the peak, a rows of the triangles). V. Ć., (v. T. XLVIII, sl. 10.)
Križevići, Olovo, slj. A. Benac, o. c., str. 46, T. XXXIV, sl. 52a. (v. T. XLVI, II)
Cista, »Bunar«, Imotski, slj. I. C. str. 43, sl. 41.* (v. T. XII, sl. 9). (sada u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu — now in the Museum of Croatian Archeological Monuments, Split).

24 *D. Bakići, »Klisa«, Olovo,* slj.
A. Benac, Olovo, str. 22, T. XIII, sl. 18a, 18b
Čanići, Šekovići, slj. Z. (zabat isti kao T. II, 24 — the peak is decorated as above), SIZS arhiv.

25 *Hrnčići, Drinjača,* slj.
D. Sergejevski, Ludmer, str. 7, T. VII, str. 14, sl. 15.*

26 *Nikšić,* plč.
D. Sergejevski, Srednjovjekovno groblje kod Petrove crkve u Nikšiću, Naučno društvo Crne Gore, Istorijski institut, Odsjek za arheologiju, Cetinje 1952, sl. 14.

27 *Nikšić,* plč.
Ibid, str. 16, sl. 19.*

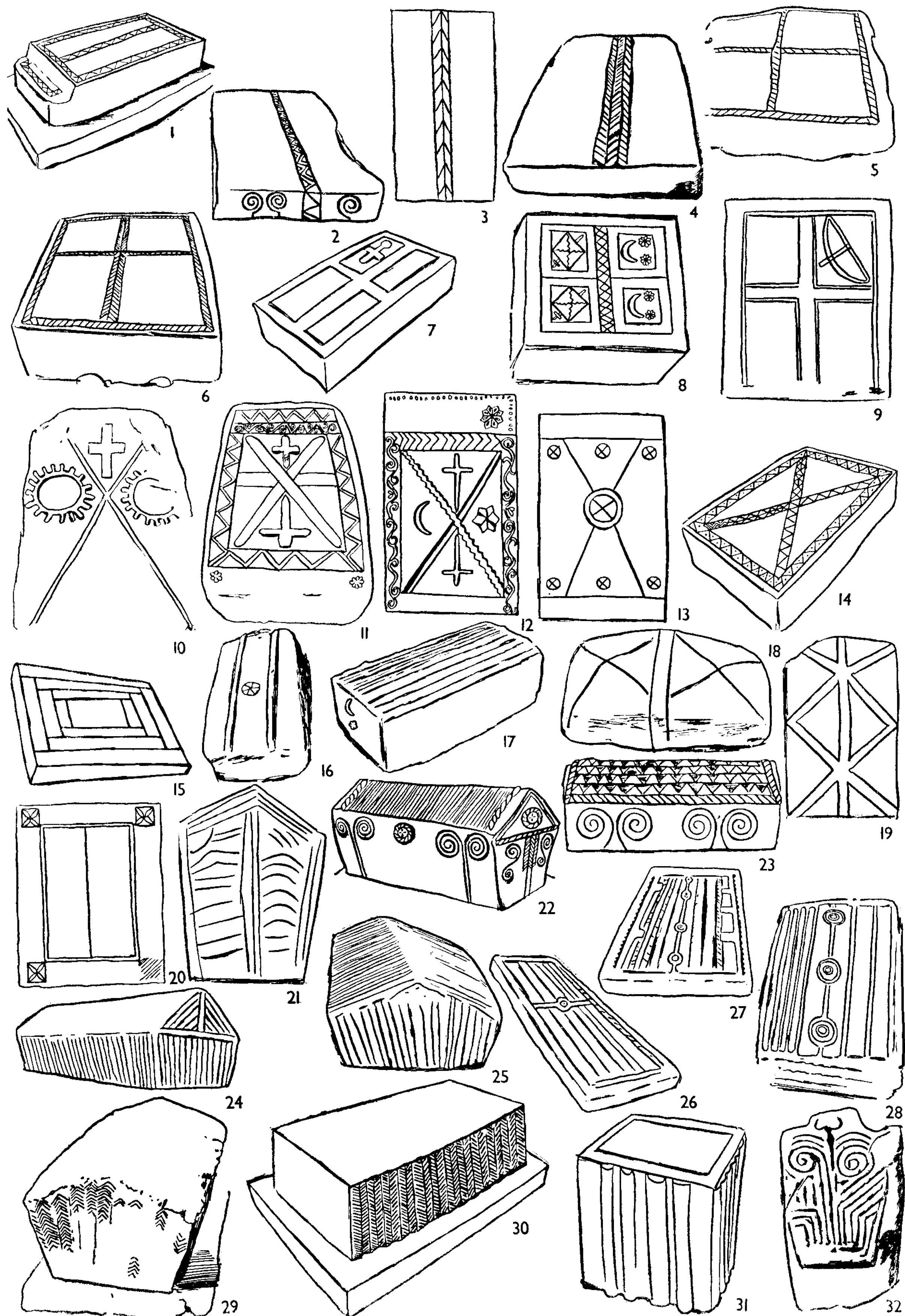
28 *Nikšić,* plč.
N. M. — T. D.

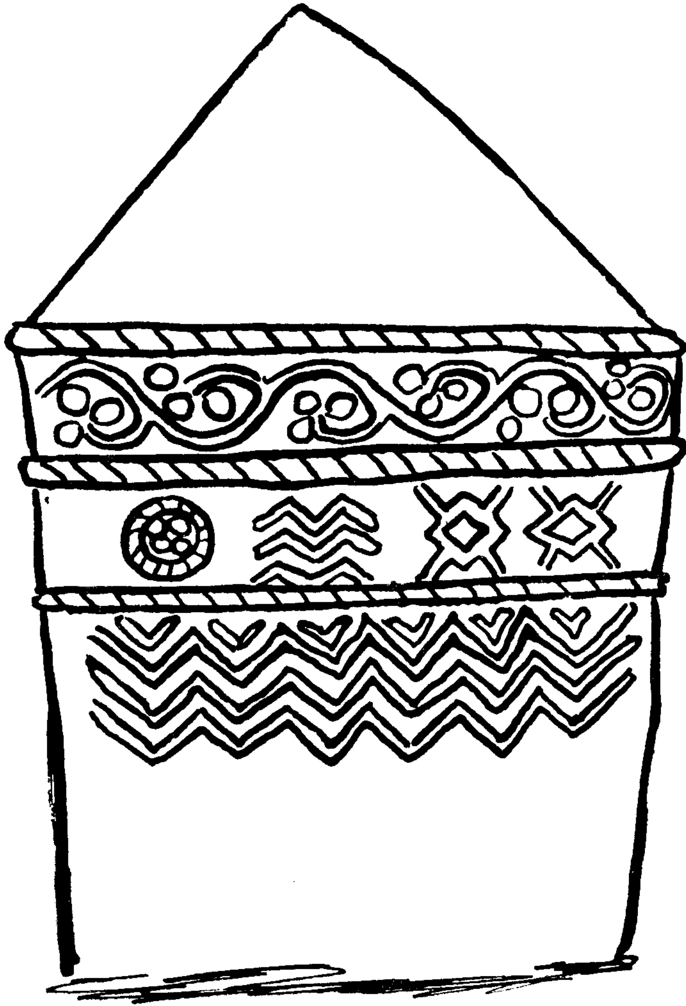
29 *Klašnik,* Višegrad, slj. Z. M. W.
Krnjići, Žepa, slj. J, V. P. — M. P.
Vratar, »Jasik«, Žepa, s., sve strane (all sides), V. P. — M. P.
Vratar, »Jasik«, Žepa, slj., sve strane (all sides), V. P. — M. P.
Ljubomišlje, Žepa, s., sve strane (all sides), V. P. — M. P.

30 *Brložnik,* Žepa, s., V. P.*

31 *Podgajevi,* »Radašnica«, Kladanj, s.,
M. Baum, o. c., str. 61, sl. 17.*

32 *Hrnčići,* Drinjača, stl., slj.,
D. Sergejevski, Ludmer, str. 7, T. III, sl. 7., A. Benac, Medieval Primitive Sculpture, Zagreb 1959, p. 27.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32

BORDURE / BORDERS

Različiti rubni ukrasi javljaju se bilo kao završetak inače neukrašenog stećka bilo kao okvirni ukras neke posebne grupe motiva ili figuralne scene. Oni se ponekad upotrebljavaju za podjelu plohe (T. II, 8, 14; T. CVIII, 1—2), dok na nekim sljemenjacima i spomenicima u vidu sanduka oni, izgleda, nagovještavaju zakržljali poklopac kovčega (T. III, 17, 22; T. IX, 8, 9, 13, 17). Bordure su rijetke u Bosni, a najčešće su u Hercegovini, jugoistočno od Neretve, gdje je za tu svrhu gotovo isključivo upotrijebljena talasasta linija kombinirana sa trolistom (T. IX; T. X, 1—8). Ovom motivu se po važnosti pridružuju bordure sastavljene od krugova ispunjenih rozetama (T. VII, 7—12; T. VIII, 1—6), koje preovlađuju na spomenicima oko Trebinja i Bileće. Sjeverozapadno od Neretve bordure su rjeđe u upotrebi, ali one koje se pojavljuju pokazuju veliku raznolikost tipova (T. IV, 17—19, 23, 25; T. V, 3, 4, 8, 20; T. VI, 2, 3, 5—8, 11—13, 15). Među ovim posljednjim dolaze i spiraloidne bordure, koje se javljaju i u Crnoj Gori, od Sandžaka do Boke Kotorske, sa pojedinačnim primjerima i u najjužnijem dijelu Hercegovine (T. VI, 1, 4, 10). U ostalim dijelovima Crne Gore u upotrebi su izvjesne razrađene bordure (T. X, 22), koje pokazuju vizantijski uticaj.[1]

Gotski stil, koji u 14. i 15. vijeku preovlađuje u Dalmaciji, odražava se u nekim malo upotrebljavanim bordurama, obuhvaćenim na Tabli XI, na kojoj su inače prikazani arhitektonski detalji (T. XI, 5, 7, 8). Isto tako, krajnje složene bordure na bogato ukrašenom sljemenjaku iz Donje Zgošće kod Kaknja (sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu) rijetke su i zaslužuju posebnu obradu (T. XIII, 14; T. LXXX, 13; T. CVIII, 1, 2). Ovdje je dovoljno da spomenemo da se analogije ovim bordurama iz Kaknja mo-

[1] Z. Janc, Ornamenti fresaka iz Srbije i Makedonije od XII do sredine XV veka, Beograd, 1961, Tab. XLVI, XLVII.

Varying border designs appear either as a finishing to an otherwise undecorated stećak, or as an outline embellishment to some particular grouping of motifs or figural scene. Occasionally, borders are used as a space division (Pl. II, 8, 14, Pl. CVIII, 1, 2), while on certain sljemenjaci and chest-shaped stones they seem to mark a vestigal coffer-lid. (Pl. III, 17, 22, Pl. IX, 8, 9, 13, 17) Borders are infrequent in Bosnia, and most common in Hercegovina south of the Neretva, where a waving line with trefoil fillings is almost exclusively employed. (Pl. IX, Pl. X, 1—8) It is seconded in importance only by the circle border with rosette fillings (Pl. VII, 7—12, Pl. VIII, 1—6), prevalent around Trebinje and Bileća. North-west of the Neretva fewer borders are used, but those which appear represent a rich variety of types. (Pl. IV, 17—19, 23, 25, Pl. V, 3, 4, 8, 20, Pl. VI, 2, 3, 5—8, 11—13, 15) These include the spiral border, which again occurs in Crna Gora from Pljevlja, Sandžak, to Hercegnovi, Boka Kotorska, with scattered examples in the southernmost portion of Hercegovina. (Pl. VI, 1, 4, 10) Elsewhere in Crna Gora certain sophisticated borders come into use (Pl. X, 22), displaying Byzantine influence.[1]

The gothic style prevalent in fourteenth and fifteenth cetury Dalmatia had its effect in a few rare borders imitating architecture which are included in Plate XI, on which are found ohter architectural details. (Pl. XI, 5, 7, 8) Likewise, the extremely complicated borders on the elaborate sljemenjak from Donja Zgošća, now in the Zemaljski Muzej, Sarajevo, are untypical and deserve individual study. (Pl. XIII, 14, Pl. LXXXV, 13, Pl. CVIII, 1, 2) It will suffice here to mention that parallels for them may be found among the external church decora-

[1] Z. Janc, Ornamenti fresaka iz Srbije i Makedonije od XII do XV veka, Beograd, 1961, Tab. XLVI, XLVII.

gu naći u spoljnoj crkvenoj dekoraciji moravske škole u Srbiji, koja datira iz kasnog 14. i ranog 15. vijeka.[2]

Pri raspoređivanju bordura na odgovarajuće table geografske granice nisu uzete u obzir. Bordure su poredane prema redoslijedu njihovih komponenata. Na Tabli III nalaze se bordure sastavljene od paralelnih, zatim od kosih linija, smještenih između dvije paralelne linije (to je oponašanje uvijenog užeta), i od cikcak-linija u njihovom najjednostavnijem obliku. Tabla IV prikazuje bordure koje su se razvile iz cikcak-linija. Tabla V prikazuje bordure koje su nastale iz talasaste linije kombinovane s izvjesnim spiralnim motivima. Na T. VI su prikazane spiraloidne bordure i bordure sastavljene od krugova. Table VII i VIII daju dalje varijante bordura sastavljenih od polukrugova i krugova, uz dva primjera mrežastih bordura (T. VII, 10, T. VIII, 1), koje se javljaju od Konavlja do Bileće i gotovo uvijek sa krugovima. Table IX i X posvećene su vrlo složenim bordurama u kojim su talasaste linije kombinovane sa trolistom, palmetom ili sličnim motivom. Karta rasprostranjenosti ukrasa u obliku bordura ne prikazuje svaki poznati ukras, nego samo primjere koji su obuhvaćeni tablama bordura.

Treba napomenuti da je popis ostalih bordura koje se nalaze na drugim tablama dat na kraju registra Table X. Ovaj popis ne obuhvata svaki primjer bordure na stećcima, ali predstavlja sve varijante koje nisu obuhvaćene Tablama III—X. Tako zainteresirani čitalac može dobiti potpun pregled bordura na stećcima.

[2] V. Petković, Manastir Kalenić, Vršac, 1926, str. 6.
V. Petković, Pregled crkvenih spomenika kroz povesnicu srpskog naroda, Beograd, 1950, str. 177, 288.

tions of the Morava school in Serbia, dating from the late fourteenth and early fifteenth centuries.[2]

In the arrangements of borders on the plates, geographical boundaries have not been observed. The borders are arranged according to the character of their components. On Plate III, borders will be found which are composed of parallel lines, slanted lines placed between two parallel lines forming an imitation of twisted rope, and the zig-zag in its simplest form. Plate IV represents borders developing from the zig-zag. Plate V represents borders developing from a waving line, with certain spiral variants. The spiral is pursued in Plate VI, and the circle introduced. Plates VII and VIII give variants of the half-circle and circle borders, with two examples of the net border (Pl. VII, 10, Pl. VIII, 1), closely associated with the circle border from Dubrovnik to Bileća. Plates IX and X are devoted to more elaborate developments from a central, waving line, including the trefoil and palmette. In the case of borders, the distribution map does not depict every knowh example, but only the selected examples included in those plates concerning borders.

It must be observed that a list of additional borders found elsewhere among the plates is given at the end of Plate Register X. This list does not include every example of border on the stećci, but rather presents all variants not included on Plates III—X. The interested reader may thus obtain a complete survey of borders represented on the stećci.

[2] V. Petković, Manastir Kalenić, Vršac, 1926, str. 6.
V. Petković, Pregled crkvenih spomenika kroz povesnicu srpskog naroda, Beograd 1950, str. 177, 288.

BANJA LUKA
BOS. PETROVAC
SKENDER-VAKUF
JAJCE
TRAVNIK
KNIN
GLAMOČ
VRLIKA
KUPRES
RAVNO
LIVNO
DUVNO
SINJ
TRILJ
TROGIR
SPLIT
CISTA
OMIŠ
IMOTSKI
POSUŠJE
MAKARSKA
LIŠTICA
MOSTAR
BLIDINJE
JABLANICA
KONJIC
VRGORAC
LJUBUŠKI
ČAPLJINA
PLOČE
ORUZEN
OREBIĆ
SLIVNO
NEUM
HUTOVO
STON
RAVNO
ZAVALA
SLANO
HUM
DUBROVNIK
CAVTAT
HERCEG NOVI
TREBINJE
LJUBOMIR
BILEĆA
LJUBINJE
STOLAC
BLAGAJ
NEVESINJE
ZIJEMLJE
ULOG
KALINOVIK
GACKO
AVTOVAC
VILUSI
GRAHOVO
VELIMLJE
NIKŠIĆ
ŠAVNIK
ŽABLJAK
PIVA
PLJEVLJA
PRIJEPOLJE
PRIBOJ
GORAŽDE
ČOČA
VIŠEGRAD
ROGATICA
PRAČA
TRNOVO
SARAJEVO
KARČIN
VISOKO
KISELJAK
BREZA
ILIJAŠ
VAREŠ
KAKANJ
ZENICA
OLOVO
SOKOLAC
ŽEPA
SREBRENICA
BRATUNAC
LJUBOVIJA
VLASENICA
KLADANJ
ŠEKOVIĆI
DRINJAČA
ZVORNIK
TUZLA
LOZNICA
BANJA KOVILJAČA
BELA CRKVA
KRUPANJ
UB
VALJEVO
ARANĐELOVAC
TAKOVO
G. MILANOVAC
BAJINA BAŠTA
TITOVO UŽICE
Tordirano uže i cik-cak linije
Twisted rope and zig-zag borders
Bordure od talasastih spirala i »S« motiva
Waving line with spiral fiilings and »S« motif
Bordure od krugova — Circle borders
Bordure od trolista — Trefoil borders
Bordure od palmeta — Palmette borders

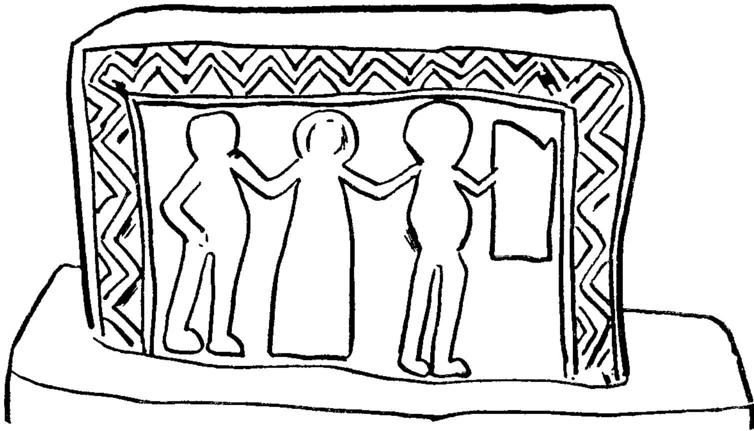

TABLE III-X

TABLA III

BORDURE / BORDERS

1 *Riječani,* Nikšić, plč.
D. S.*
2 *Gornje Grančarevo,* »Varin Brijeg«, Trebinje, plč.
V. A. — S.*
3 *Riječani,* Nikšić, s.,
D. S.*
4 *Bujići,* Dubrovnik, fragment,
C. Fisković, Stećci u Cavtatu i u Dubrovačkoj župi, Prilozi povijesti, XIII, 1961, str. 154—155.*
Bujići, Dubrovnik, fragment, Ibid. 156.*
Bujići, Dubrovnik, fragment, Ibid. str. 153.*
Žakovo, Trebinje, fragment, M. W.
5 *Hrušta,* Nevesinje, plč.
SIZS, arhiv.
6 *Nikšić,* plč.
D. Sergejevski, Nikšić, str. 14, sl. 16*.
7 *Grbeši,* »Provalija«, Trebinje, s. M. W.
8 *Fojnica,* Gacko, k.,
Ć. Truhelka, Notizen, WMBH, VI, 1899, s. 537, Fig. 49.*
9 *Mokri Dol,* Velimlje, k.,
N. M. — T. D.
10 *Lipenović,* Krupanj, slj.
M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 184, sl. 278.*
11 *Podgradinje,* G. Hrasno, Stolac, slj. J. (sjeverna strana je jednako ukrašena — the north side is identical).
M. W.
12 *Bratač,* »Bunar«, Nevesinje, plč. M. W.
13 *Toplica, G. Hrasno,* Hutovo, plč. (isti ukras na svim stranama — similar decoration on all sides).
Š. Bešlagić, Stećci u G. Hrasnu, NS., VII, 1960, str. 101., sl. 10.
14 *Ravno,* »Ravanjska Vrata«, Kupres, plč.
Š. Bešlagić, Kupres, str. 50, 55, sl. 32.*
15 *Novakovići,* »Žugića Bare«, Žabljak, slj. N. M. — T. D.
16 *Vrpolje* — Ljubomir, »Medulin«, Trebinje, s. Lj. K.*
Rotimlja, Stolac, slj., M. W.
17 *Kovačići,* Radojev Kamen, Nevesinje, vslj.
M. W.
Presjeka, Nevesinje, vslj.
M. W.
18 *Prijanovići,* Kladanj, slj.
Z. K.*
19 *Jasena,* Nevesinje, mali slj. (miniature slj.),
M. W.
Rotimlja, Stolac, slj., M. W.
20 *Kovačići,* Radojev Kamen, Nevesinje, slj. M. W.
21 *Hodovo,* »Podgrebnice«, Stolac, slj. M. W.
D. Jugovići, Gacko, slj. Z., (arkade i bordura samo na zapadnoj čeonoj strani — two arches and border only on the west end). Z. K.*
Rotimlja, Stolac, slj. M. W.
Nikšić, (sljemenjak sa krovom »na četiri vode« — slj. with the roof in four planes). D. S.*
Presjeka, Nevesinje, slj.
M. W.
22 *Bijenja,* Nevesinje, vs., M. W.
Borovno, Gacko, vs., Z. K.*
Rotimlja, Stolac, s., M. W.
Donji Ravni, Avtovac, s.,
Z. K.*
Kovačići, »Radojev Kamen«, Nevesinje, s., M. W.
Brajčevići, Gacko, vs.,
Z. K.*
23 *Miruše,* Mostište, Bileća, s.,
Š. Bešlagić, Srednjovjekovni nadgrobni spomenici-stećci, II, Stećci u dolini Trebišnjice, N. S. VIII, Sarajevo, 1962, str. 30. sl. 28.
24 *Tepen,* Vlasenica, slj .
SIZS arhiv.*
25 *Tepen,* Vlasenica, slj.
SIZS arhiv.* (isti spomenik kao i sl. 24 — the same monument as figure 24.)
26 *Podaca,* Makarska, slj.
N. B.*

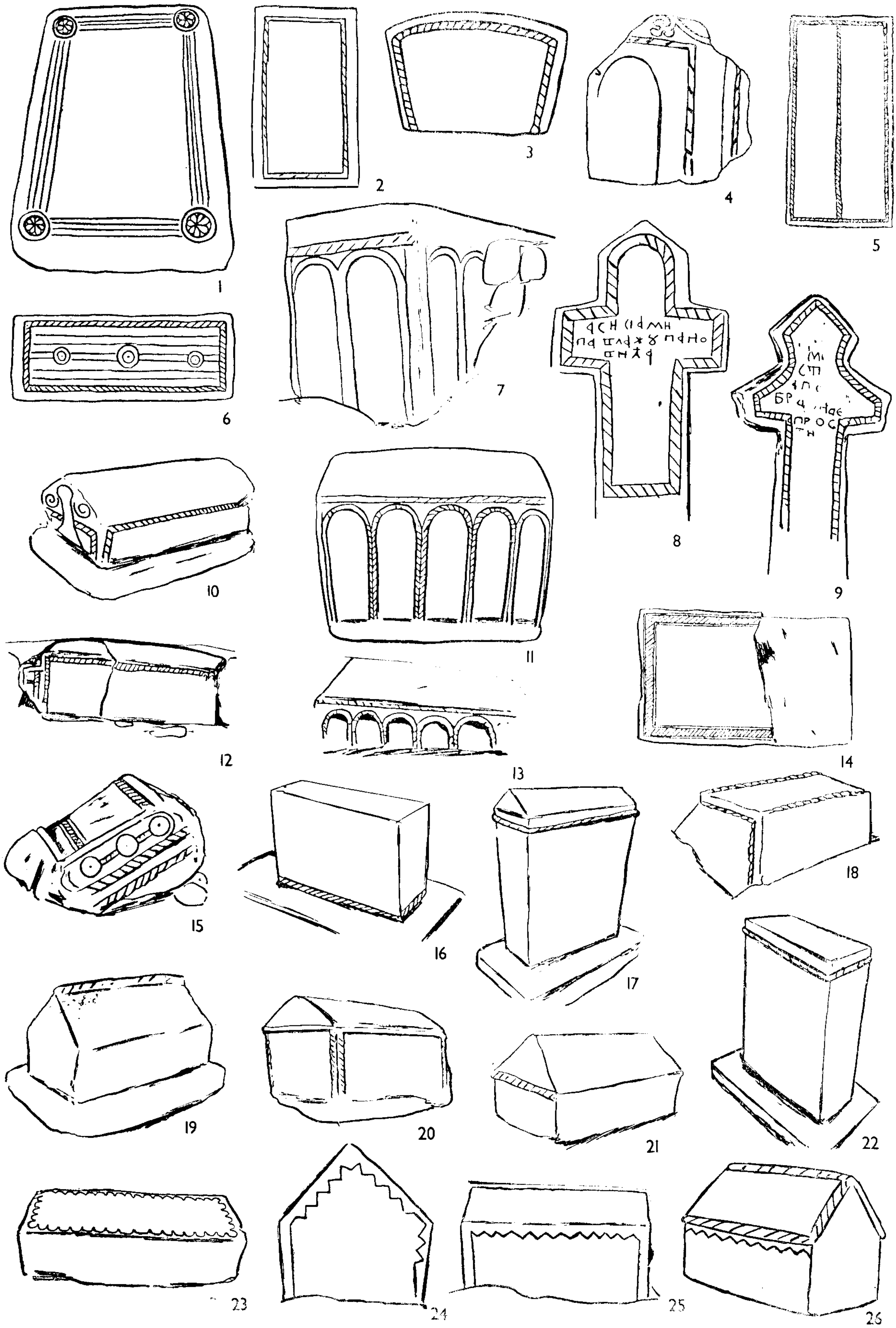

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26

TABLA IV

BORDURE / BORDERS

1 *Ravno*, Ravanjska vrata, Kupres, plč.
Š. Bešlagić, Kupres, str. 56, sl. 33.*
Ravno, »Krša«, Kupres, plč., Š. Bešlagić, Kupres, str. 35, sl. 20.*
Drežnica, Mostar, k., I, Š. Bešlagić, Stari krstovi u Drežnici, N. S., III, 1956. str. 181, sl. 3.
Bijela Rudina, »Grobnice« Bileća, s., M. W.
Ravno, »Ravanjska Vrata«, Kupres, s., Š. Bešlagić, Kupres, str. 58, 62, sl. 41.*
2 *Mandino Selo*, »Mandina gradina«, Duvno, plč., Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog polja, Starinar NS, VII—VIII, str. 386, sl. 15.
3 *Lištica*, »Sajmište«, Mostar, s., A. Benac, Široki Brijeg, str. 6. T. II, sl. 3.
4 *Ravno*, »Krša«, Kupres, plč. Š. Bešlagić, Kupres, str. 27, 29, sl. 16.
5 *Ravno*, »Krša«, Kupres, s., Ibid., str. 31, 34, sl. 19.*
6 *Trn*, Lištica, plč. A. Benac, Široki Brijeg, str. 22, T. XX, sl. 28.
7 *Slivno, Ravno*, Provići, Opuzen, s., (gornja ploha — upper surface).
P. Kaer, Pièrres sépulcrales dalmates, Lyons 1887, p. 34, fig. 17.*
8 *Vrulja*, Pljevlja, s., N. M. — T. D.
9 *Boljuni*, Stolac, s., (gornja ploha — upper surface).
Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS, XII, 1961, str. 185, sl. 31.
10 *Zijemlje polje*, »Šatorine«, Mostar, plč. SIZS arhiv*.
11 *Kruševo*, Mostar, vs., V. Ć.
12 *Ravno*, »Ravanjska Vrata«, Kupres, plč.
Š. Bešlagić, Kupres, str. 45, 49, sl. 27.*
13 *Boljević*, Srebrenica, slj. D. S.
14 *Vrulja*, Pljevlje, s., N. M. — T. D.
15 *Opličići*, Stolac, s., Z., Š. Bešlagić, Stećci u Opličićima, N. S. VII, 1960, str. 147 (samo opis — description only). M. W.
16 *Jasena*, Nevesinje, plč. (gornja ploha — upper surface), M. W.
17 *Mokro*, »Barevište«, Lištica, slj. J., A. Benac, Široki Brijeg, str. 9—10, T. VIII, sl. 8d.
18 *Grab*, Ljubuški, plč. V. Ć*.
19 *Grab*, Ljubuški, plč. V. Ć.*
20 *Ljubljenica*, Stolac, s., J. M. W.
21 *Bahori*, Gacko, vs., Z. K.*
22 *Bahori*, Gacko, s., Z. K.*
23 *Dugo polje*, Blidinje, plč. Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 33, sl. 49
24 *Lisičići*, Konjic, slj. J., Š. Bešlagić, Stećci u dolini Neretve, N. S. II, 1954, str. 190, sl. 9.
25 *Čerin*, Mostar, plč. M. W.

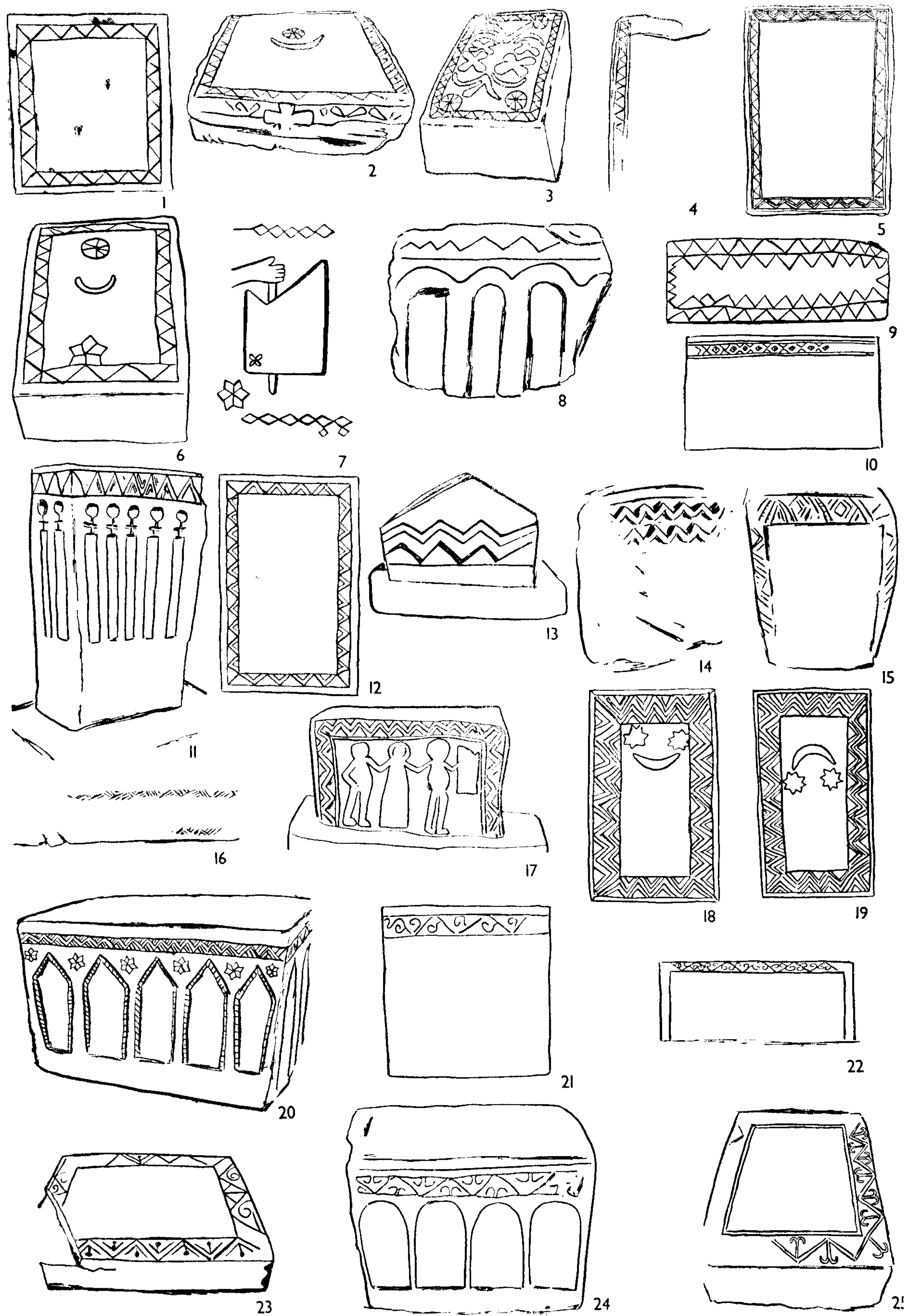

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24

TABLA V

BORDURE / BORDERS

1 *Gacko*, s., SIZS arhiv.*
2 *Jošanica*, Duvno, plč. (vertikalna strana — vertical side) Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog polja, str. 380, sl. 5.*
3 *Ravno*, Ravanjska Vrata, Kupres, s., J., Š. Bešlagić, Kupres, str. 48, 53 sl. 29c.
4 *Donje Bare*, Blidinje, s., Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 44, sl. 74.
5 *Donji Gradac*, Lištica, plč. (gornja ploha — upper surface) A. Benac, Široki Brijeg, str. 26, T. XXIV, sl. 37*.
6 *Vrulja*, Pljevlja, s., N. M. — T. D.
7 *Risovac*, Blidinje, s. (gornja ploha — upper surface), Sj. Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 16, sl. 1.
8 *Turčinovići*, »Grovište«, Lištica, plč. A. Benac, o. c., str. 19, T. XIV, sl. 19.
9 *Štedim*, »Moštanica Rijeka«, Nikšić, plč. D. S.*
10 *Nikšić*, plč., (gornja ploha — upper surface), D. Sergejevski, Nikšić, str. 20, sl. 25.
11 *Duvno*, »Karaula«, plč. D. S.*
12 *Štedim*, »Moštanica Rijeka«, Nikšić, plč. D. S.*
13 *Dabrića poljana*, Borci, Konjic, plč. N. M. — T. D.
14 *Tupan*, Velimlje, vs. D. S.*
15 *Donji Jugovići*, »Kalupi«, Gacko, vs. Z. K.*
16 *Cista*, »Mala Gomila«, Imotski, slj. I. C. str. 22, sl. 1.*
17 *Štedim*, Nikšić, slj. D. S.*
18 *Podvelež*, Mostar, s. M. Hoernes, Dinarische Wanderungen, Wien 1888, S. 342.*
19 *Duvno*, »Karaula«, slj. Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog polja, Starinar, NS, sv. 7—8, Beograd 1958., str. 377, 379, sl. 3.*
20 *Brist*, Makarska, plč. N. B.
21 *Zijemlje polje*, »Padežine«, Mostar, s. SIZS arhiv*
22 *Mrakovo*, »Samar«, Konjic, slj. Z+J, Š. Bešlagić, Stećci u dolini Neretve, N. S., II, 1954, str. 201, sl. 23.
23 *Dugo polje*, Blidinje, plč. Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 27., sl. 25.
24 *Nikšić*, plč. D. Sergejevski, Nikšić, str. 17, sl. 20.*

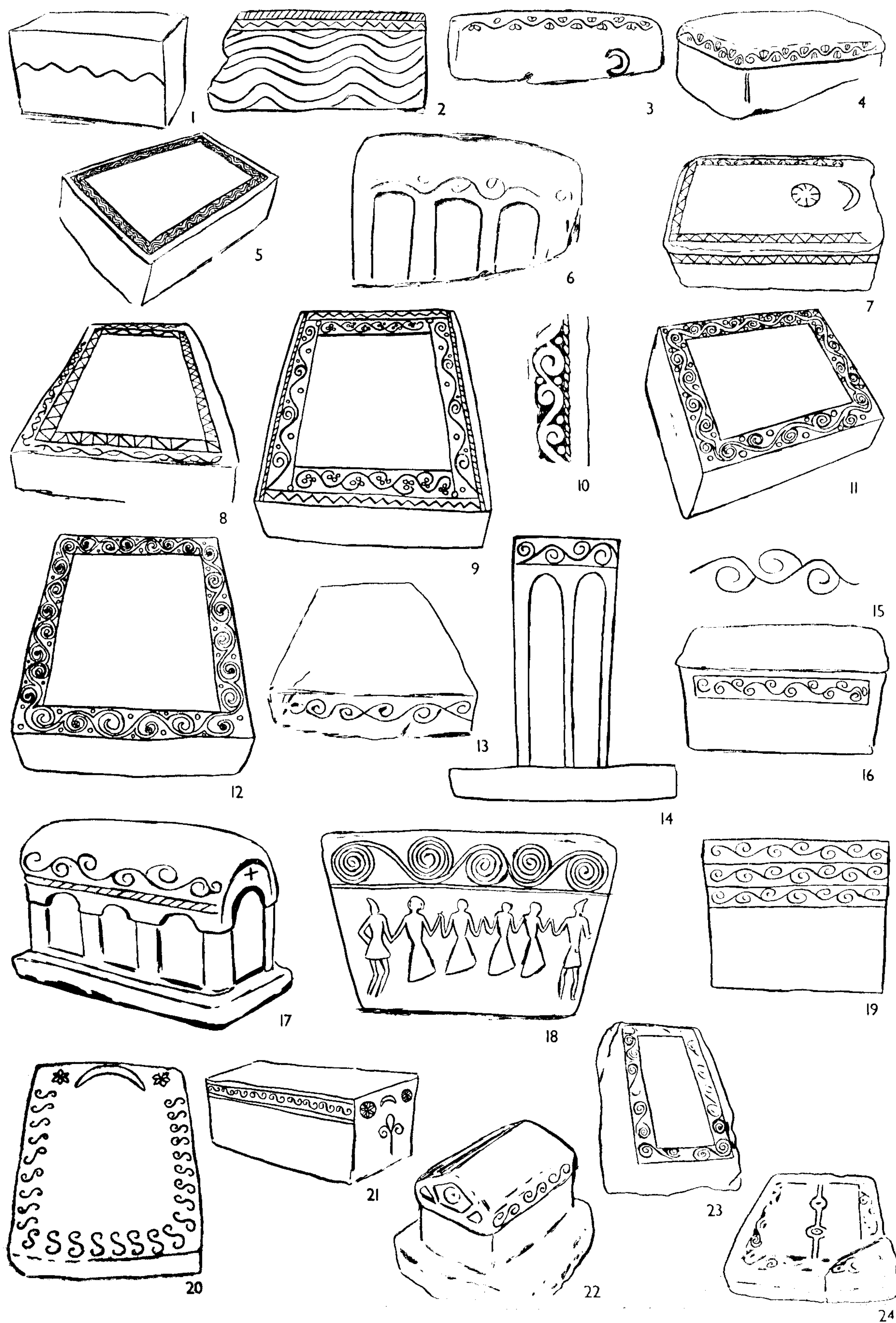
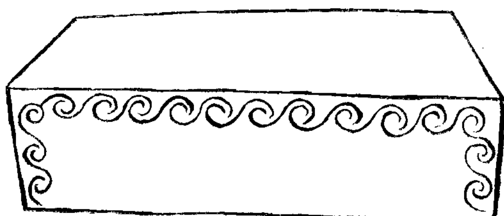
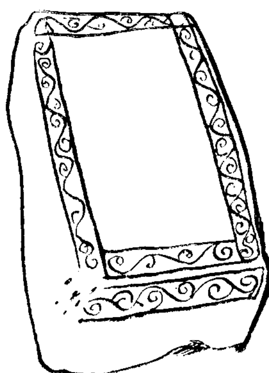

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24

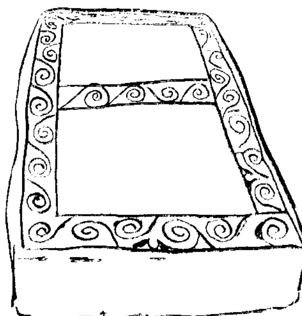
TABLA VI

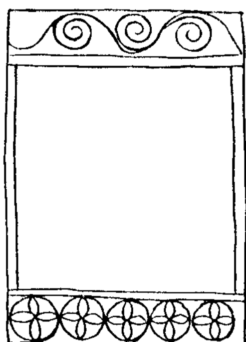
BORDURE / BORDERS

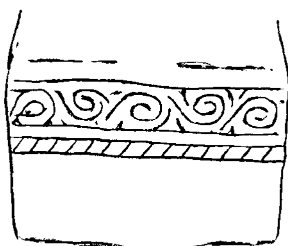
1 *Čenić*, Hercegnovi, s. I. P.
2 *Zvirići*, Ljubuški, s.
M. Vego, Ljubuški, str. 25, T. XXVI, sl. 52.
Zabrdje, Stolac, s. M. W.
3 *Turčinović*, »Grovište«, Lištica, Mostar, plč.
A. Benac, Široki Brijeg, str. 19, T. XIII, sl. 16.
4 *Donji Orahovac*, Lastva, plč.
V. A—S.*
5 *Čerin*, Mostar, s. J+Z.
M. W.
6 *Ledinac*, Lištica, Mostar, s.
A. Benac, o. c., str. 28, 29, T. XXVII, sl. 41.
7 *Turčinovići*, »Grovište«, Lištica, Mostar, s.
Ibid., str. 19, T. XIV, sl. 18.
8 *Duvno*, »Karaula«, plč.
Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog Polja, Starinar NS VII—VIII, 1956—57, Beograd 1958, str. 377, 379, sl. 2.
9 *Gatačko polje*, Gacko, plč.
P. Slijepčević, Staro groblje po Gacku, GZM XL, 1928, str. 62, T. II, sl. 27.
10 *Nikšić*, slj.
D. Sergejevski, Nikšić, str. 6, sl. 2, 3.* V. Đ.
11 *Češće*, Tarčin, Sarajevo, plč.
P. A.
12 *Jezero*, Blidinje, s. (gornja ploha — upper surface).
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 39, sl. 64.
13 *Dugo polje*, Blidinje, s.
Ibid., str. 27, sl. 24.
14 *Novakovići*, »Kod jezera«, Žabljak, s. N. M. — T. D.
15 *Jezero*, Blidinje, s.
Š. Bešlagić, o. c., str. 39, sl. 67.

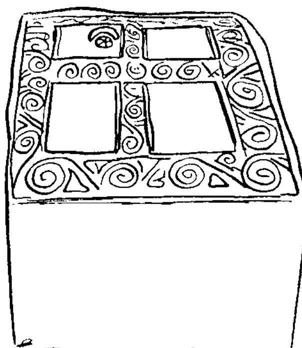

1

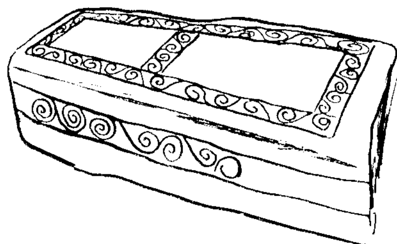

2

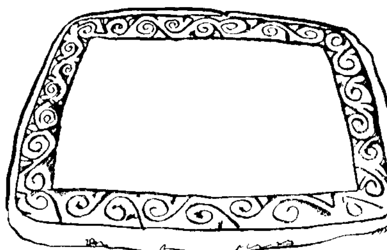

3

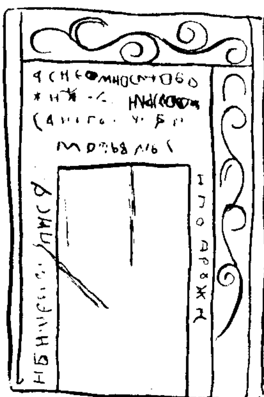

4

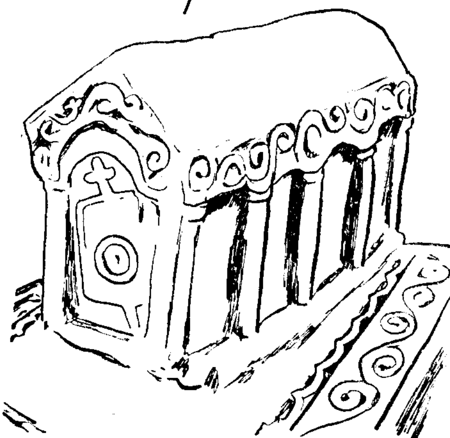

5

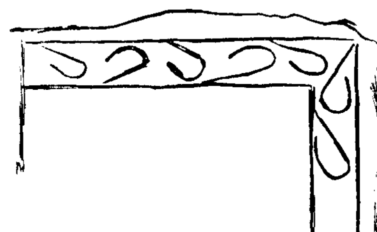

6

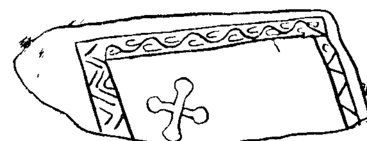

7

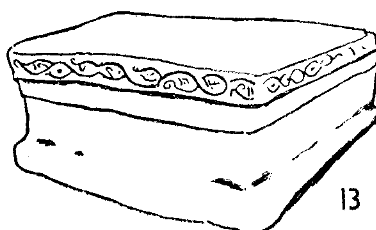

8

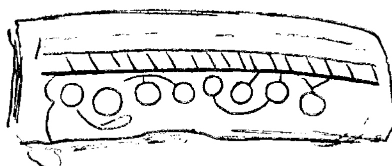

9

10

11

12

13

14

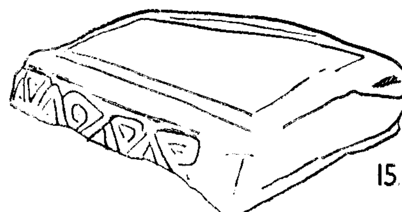

15

TABLA VII

BORDURE / BORDERS

1 *Riječani*, Nikšić, s.
D. S.*

2 *Nabojine*, Kladanj, s.
N. M. — T. D.

3 *Novakovići*, »Kod jezera«,
Žabljak, s. N. M. — T. D.

4 *Vrulja*, Pljevlja, s.
N. M. — T. D.

5 *Novakovići*, »Kod jezera«,
Žabljak, s. N. M. — T. D.

6 *Bahori*, Gacko, vs.
Z. K.*

7 *Dubljani*, Popovo, plč.
M. W.

8 *Dubljani*, Popovo, plč.
M. W.

9 *Riječani*, Nikšić, plč.
D. S.*

10 *Police*, Trebinje, s.
V. A.—S.*

11 *Štedim*, Nikšić, v. slj.
D. S.*

12 *Nikšić*, s.
D. Sergejevski, Nikšić, sl. 14.*;
V. Đ.

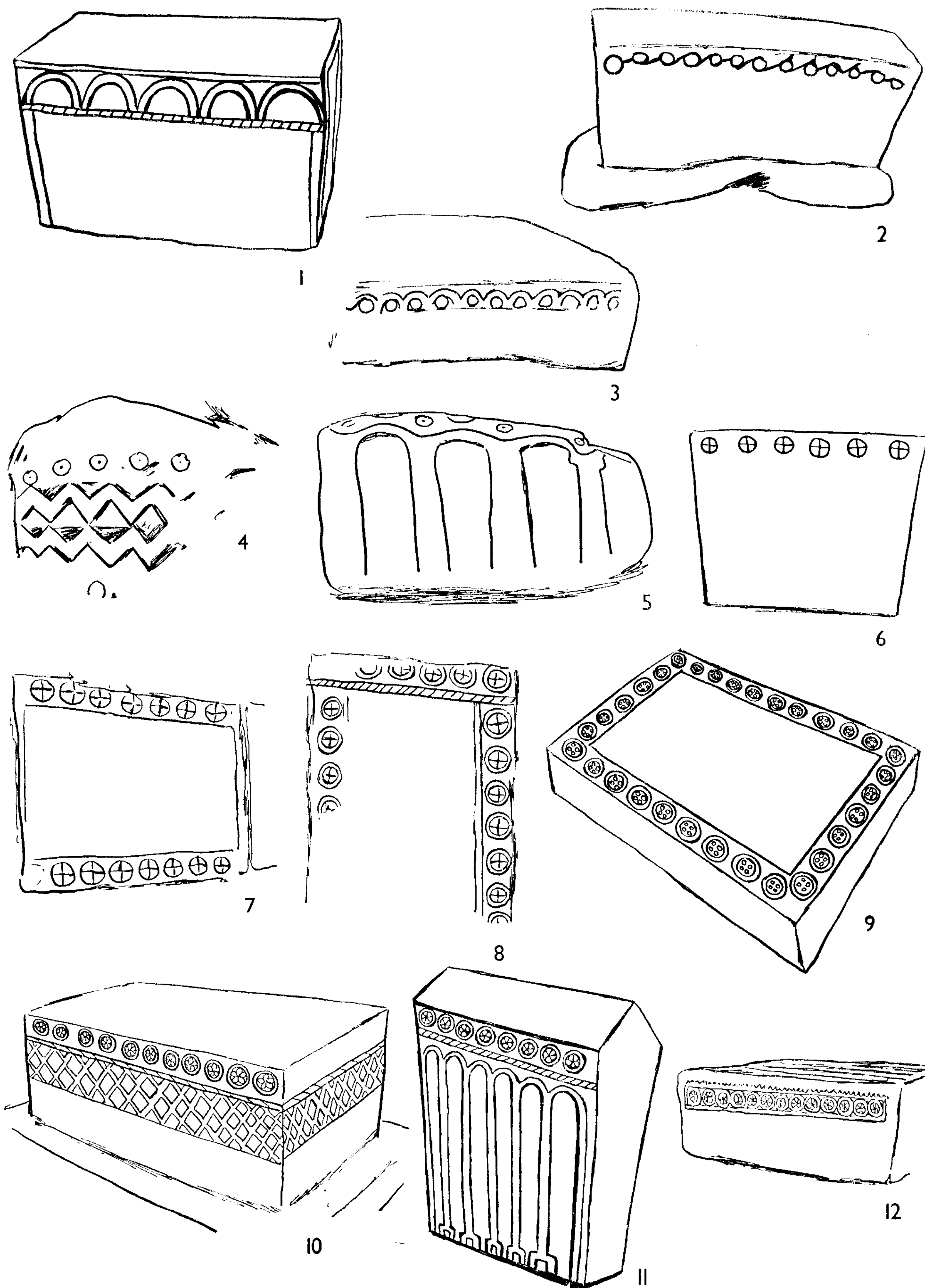

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

TABLA VIII

BORDURE / BORDERS

1 *Plat,* Dubrovnik, vs.
C. Fisković, Stećci u Cavtatu i u Dubrovačkoj Župi, Prilozi povijesti, 13, Split 1961, str. 149, 150.*

2 *Lug,* Popovo polje, Trebinje, s. Z.
M. W.

3 *Premilovo Polje,* Ljubinje, s.
M. Bijelić, Starobosanski natpisi u Premilovom polju, GZM III, 1890, str. 299, sl. 2.
N. M. — T. D.

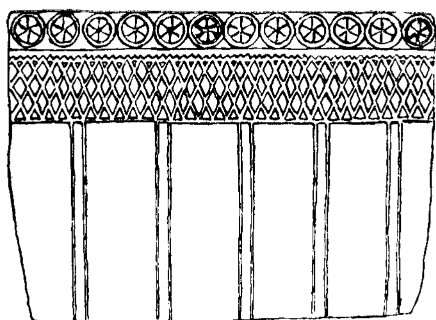
4 *Riječani,* Nikšić, plč.
D. S.*

5 *Staro Slano,* Trebinje, vs.
M. W.

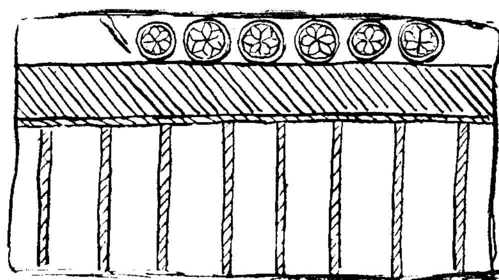
6 *Miruše,* »Mistihalj«, Bileća, vs.
Š. Bešlagić, II, Srednjovjekovni nadgrobni spomenici— stećci, N. S. VIII, 1962, str. 25, 26, sl. 19, M. W. (spomenuti stećak nalazi se u Muzeju Hercegovine, Mostar — this monument is now in the Museum of Hercegovina, Mostar.)

7 *Risovac,* Blidinje, s.
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 16, sl. 5, 6.

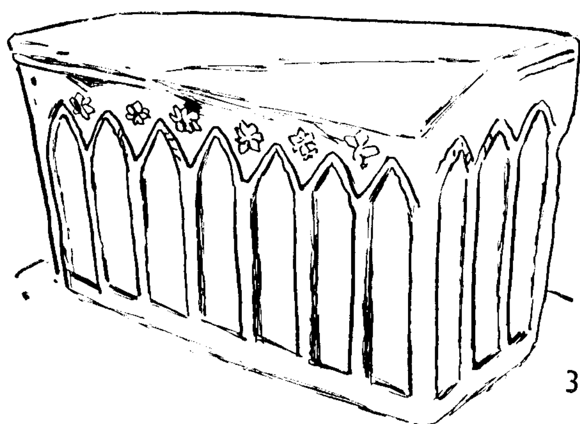
8 *Mokro,* »Barevište«, Lištica, s., Sj.
A. Benac, Široki Brijeg, str. 9, T. VI, sl. 7b.;
M. Wenzel, A Mediaeval Mystery Cult, Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, XXIV, 1961, p. 100, Pl. 15, b.

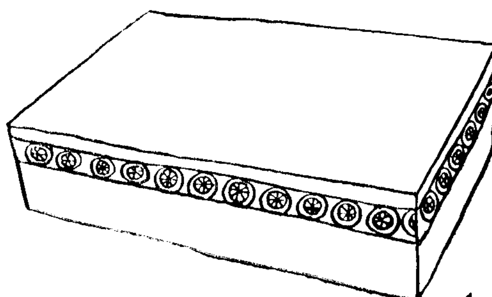
1

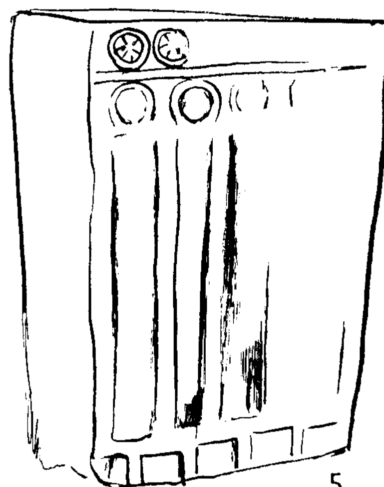
2

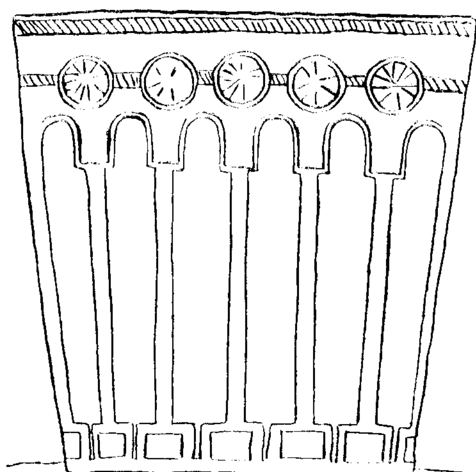
3

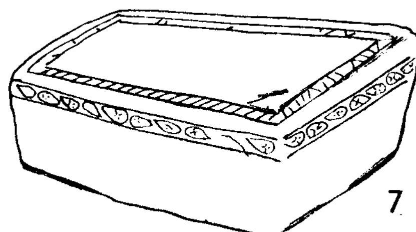
4

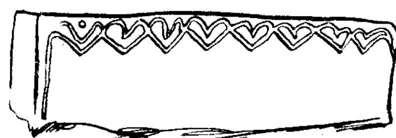
5

6

7

8

TABLA IX

BORDURE / BORDERS

1 *Klobuk*, »Stari Grad«, Trebinje, s.
V. A.—S.*
Aranđelovo, Trebinje, plč., V. A.—S.*
Klobuk, »Stari grad«, Trebinje, s., (gornja ploha — upper surface), V. A.—S.*
2 *Gornje Grančarevo*, »Petkovo brdo«, Trebinje, plč., V. A.—S.*
3 *Radimlja*, Stolac, slj., SjI, A. Benac, Radimlja, str. 13, T. XIV, sl. 29.
4 *Žakovo*, Trebinje, vs., J, M. W.
5 *Nikšić*, D. S.*
6 *Boljuni*, Stolac, slj., (sve strane iste — all sides the same) Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS, XII, 1961, str. 183, sl. 25.
7 *Petrovići*, Vilusi, plč. Lj. K.
Nikšić, s., Sj, D. Sergejevski, Nikšić, str. 15, sl. 17.*
8 *Radimlja*, Stolac, s., (sve strane iste — all sides the same), A. Benac, o. c., str. 10, T. X, sl. 19.
9 *Ubosko*, Ljubinje, vs., Sj+Z, M. W.
10 *Zborna gomila*, Avtovac, vs., M. W.
11 *Kifino Selo*, Nevesinje, s., (sve strane iste — all sides the same) M. W.
12 *Bijača*, Ljubuški, plč., M. Vego, Ljubuški, str. 16, T. XV. sl. 29.
13 *Radmilovića Dubrave*, Bileća, vs., Sj+Z, Č. Truhelka, Altbosnische Inschriften, WMBH, V, 1897, S. 287, Fig. 13.* M. W.
Aranđelovo, Trebinje, plč., V. A. — S.*
Kolanjevići, Miruše, Bileća, Bešlagić, Stećci u dolini Trebišnjice, N. S. VIII, 1962, str. 28. (samo opis — description only; fotografija u Zavodu za zaštitu spomenika u Mostaru — photo in the archive of the Society for Protection of Monuments, Mostar).
Bijela Rudina, »Bobotov dub«
Bileća, s., (sve strane iste — all sides the same). M. W.
Bratač, »Bunar«, Nevesinje, plč. (u sekundarnom položaju — in secondary position). M. W.
Udora, Burmazi, Stolac (mali sanduk — miniature chest) V. P. — M. P.
Jasenik, Gacko. s., Z. K.*
Mulje, Gacko, s., Z. K.*
14 *Rotimlja*, Stolac, plč. M. W.
15 *Crnač*, Trebinje, s. J. Lj. K.
Bijela Rudina, »Bobotov dub«
Bileća, s, JI. M. W.
16 *Radimlja*, Stolac, s. A. Benac, Radimlja, str. 9, 10, T. VIII, sl. 16.
17 *Radmilovića Dubrave*, Bileća, vs. M. W.
18 *Prapratnica*, »Lisja«, Hutovo, v. slj. M. W.
19 *Police*, Trebinje, s. V. A. — S.*
20 *Radimlja*, Stolac, slj. JI. A. Benac, Radimlja, str. 12, T. XIII, sl. 27.
21 *Dobro polje*, Trnovo, slj. Đ. B.*

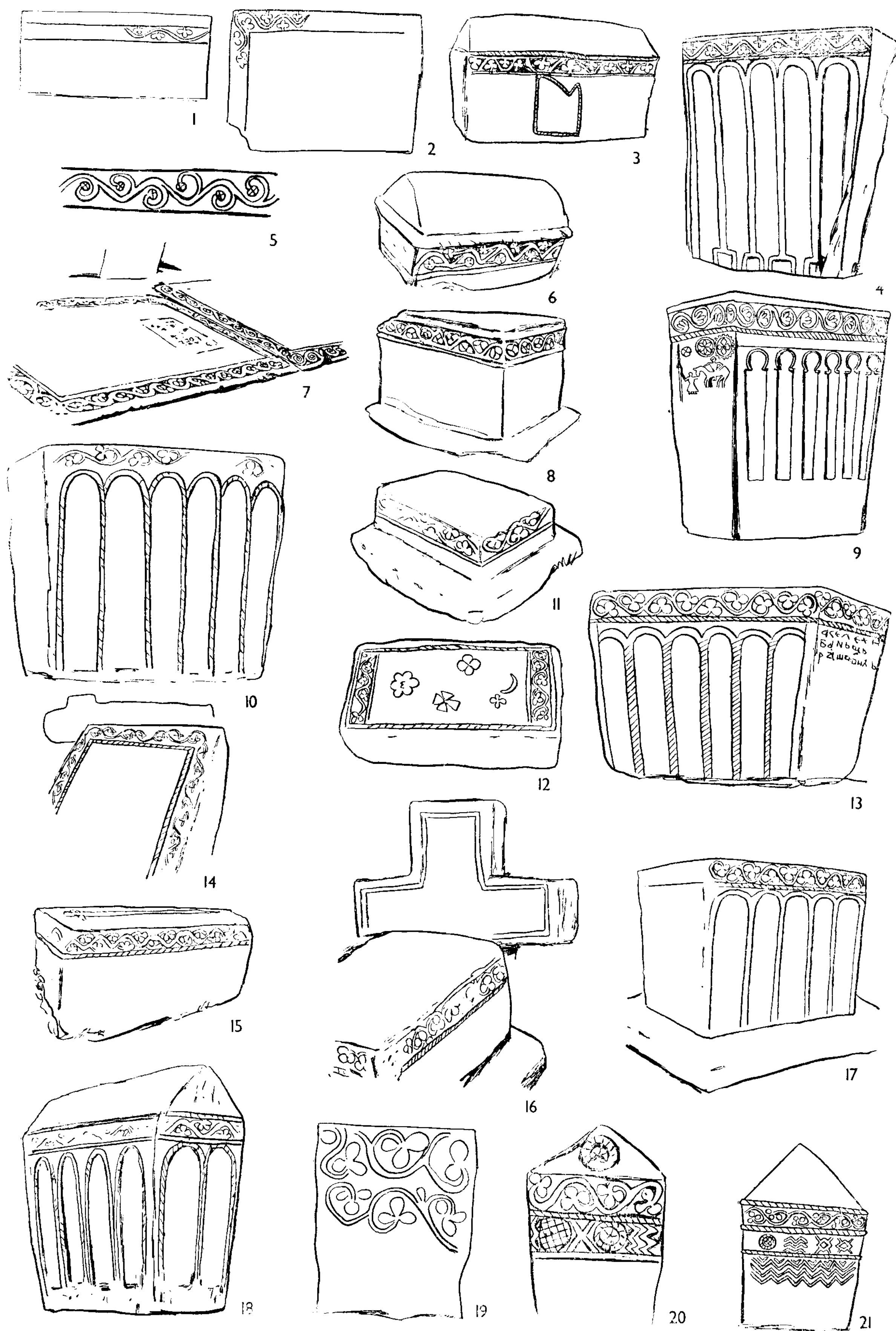

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21

TABLA X

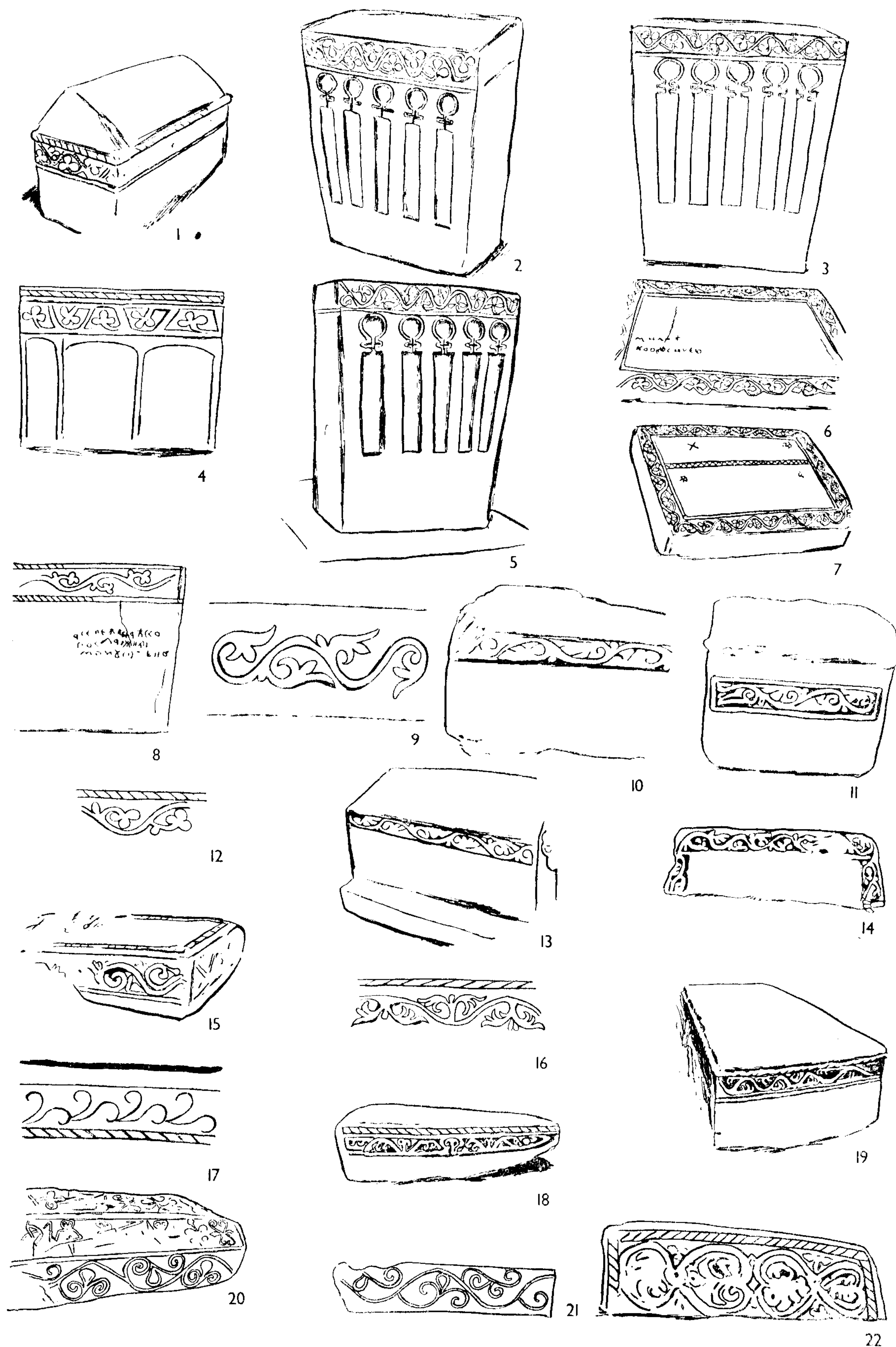
BORDURE / BORDERS

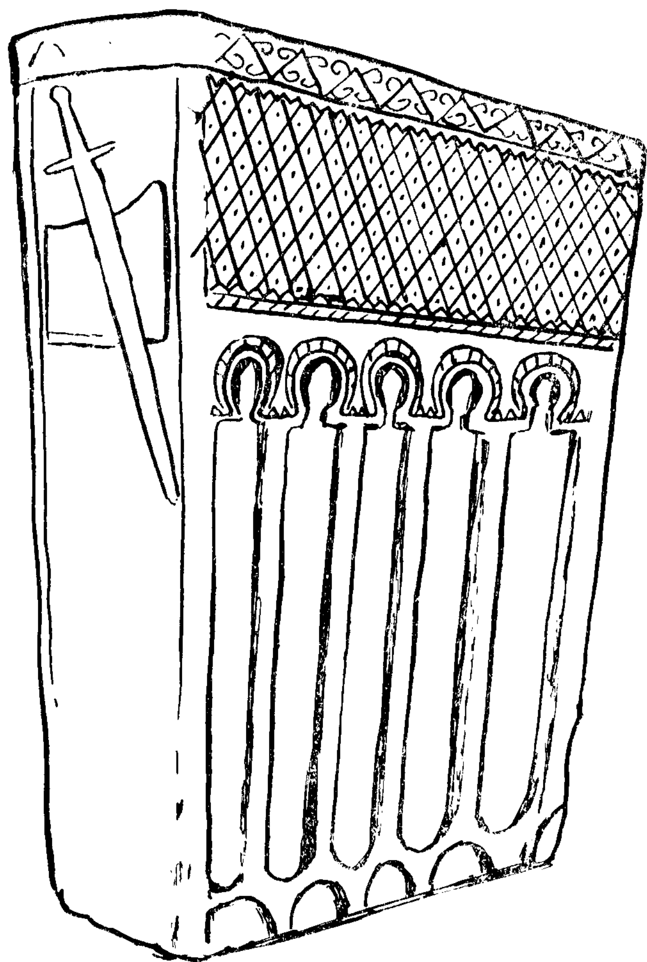
1 *Borci,* Konjic, slj.
N. M. — T. D.
2 *Hodovo,* »Haremi«, Stolac, vs.
M. W.
Uzarići, »Šarampovo«, Lištica, vs. (v. T. XXII, 15)
3 *Mijatovci,* »Kalufi«, Nevesinje, vs. M. W.
4 *Bahori,* Gacko.
Z. K.*
5 *Uzarići,* »Šarampovo«, Lištica, vs, Sj.
A. Benac, Široki Brijeg, str. 16, T. XI, sl. 13.
6 *Boljuni,* Stolac, plč.
Š. Bešlagić, »Boljuni«, Starinar NS XII, 1961, str. 192, sl. 55.
7 *Trijebanj,* Stolac, plč.
M. W.
Mijatovci, »Rajkov kamen«, Nevesinje, plč. M. W.
8 *Kokorina,* Gacko, slj.
Z. K.*
9 *Žlijebovi,* Sokolac, plč.
Ć. Truhelka, Starobosanski mramorovi, GZM III, 1891, str. 380, sl. 19.*
10 *Opličići,* Stolac, s, Sj.
M. W.
11 *Lokvičići,* »Berinovac«, Imotski, slj. N. M. — T. D.
12 *Kokorina,* Gacko, s, J+SJ.
Z. K.*
13 *Opličići,* Stolac, slj, J.
Š. Bešlagić, »Stećci u Opličićima«, N. S. VII, 1960, str. 145, (samo opis — description only);
Wenzel, Lisnati krst na stećcima s područja Neretve, Muzej primenjene umetnosti, Zbornik, 8, Beograd 1962, str. 42, T. II, E.
14 *Ravno,* »Ravanjska vrata«, Kupres, s, (gornja ploha — upper surface).
Š. Bešlagić, Kupres, str. 70, 77, sl. 52.
15 *Svinjarina — Podvelež,* Mostar, plč., J.
M. W.
16 *Kokorina,* Gacko, s, I i Z.
(isti kamen kao T. X, 12 — the same stone as T. X, 12)
Z. K.*
17 *Zavrelje,* »Vidovo groblje«, Dubrovnik, plč.
C. Fisković, »Stećci u Cavtatu i u Dubrovačkoj Župi«, Prilozi povijesti, 13, Split, 1961, str. 168, 169.
18 *Radimlja,* Stolac, plč.
A. Benac, Radimlja, str. 27, T. XXXIV, sl. 70.
19 *Boljuni,* Stolac, s (isti ukras sa svim stranama — similar decoration on all sides.)
Š. Bešlagić, »Boljuni«, Starinar NS XII, 1961, str. 182, 183, sl. 23.
20 *Stepanje,* Valjevo, slj.
M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 176, 177, 178, sl. 258—260.
21 *Stepanje,* Valjevo, slj.
Ibid., str. 176—178, sl. 261,*
(isti spomenik kao T. X. 20 — the same monument as T. X, 20.)
22 *Novakovići,* »Kod jezera«, Žabljak, s.
N. M. — T. D.

Bordure kojih nema na tablama bordura nalaze se na sljedećim tablama:

Borders which are not included in the plates representing borders are found on the following plates:

T. XI, sl. 7, 8
T. XII, sl. 3
T. XIII, sl. 1, 18
T. XV, sl. 15
T. XVII, sl. 7
T. XIX, sl. 3
T. XVIII, sl. 11, 12
T. XX, sl. 7, 9
T. XXII, sl. 2
T. XXIII, sl. 4
T. XXIV, sl. 16
T. XXVIII, sl. 28
T. XXIX, sl. 5
T. XXX, sl. 11
T. XXXV, sl. 16
T. XXXVI, sl. 9
T. XXXVII, sl. 43
T. XXXVIII, sl. 2
T. XL, sl. 7, 8, 9
T. XLII, sl. 3
T. L, sl. 7
T. LII, sl. 8, 23
T. LVIII, sl. 31, 33
T. LXI, sl. 23
T. LXIII, sl. 19
T. LXXII, sl. 4
T. LXXV, sl. 2
T. LXXVII, sl. 2, 3
T. LXXIX, sl. 1
T. LXXXI, sl. 15
T. XXXV, sl. 7, 13
T. LXXXVII, sl. 1
T. XC, sl. 13
T. XCI, sl. 2
T. XCII, sl. 12
T. XCIII, sl. 6
T. XCIV, sl. 17
T. XCV, sl. 18, 19
T. CVI, sl. 6
T. CVIII, sl. 1, 2, 3
T. CXI, sl. 13, 26
T. CXIII, sl. 6

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22

ARHITEKTONSKI MOTIVI
ARCHITECTURAL MOTIFS

Arhitektonski motivi se dijele u dvije grupe. To su, prvo, direktne predstave zgrada ili njihovih dijelova koji su istaknuti u nekoj sceni (T. XI, T. LXXXV, 13) i, drugo, to su spomenici koji su u cjelini zamišljeni kao zgrade i, prema tome, ukrašeni stubovima ili arkadama (T. XII —T. XXII). U prvu grupu spadaju i nazupčane bordure, koje, izgleda, imitiraju nazupčane kule i koje su uobičajen detalj dalmatinskog arhitektonskog ukrasa pod gotskim uticajem (T. XI, 5, 7, 8). Zapaženo je da ima malo arhitektonskih motiva koji pripadaju prvoj, a mnogo onih koji pripadaju drugoj grupi.

Druga grupa arhitektonskih motiva sadrži neke detalje koji mogu služiti za sigurnije datiranje. Ovakvo datiranje pruža značajne podatke za vremensko određivanje drugih ukrasa i spomenika. Najraniji ukrašeni spomenik koji se može tačno datirati ukrašen je polukružnim lukovima. To je nadgrobni spomenik monahinje Polihranije, u Veličanima (T. XIV, 16). Spomenik je datiran oko 1391. natpisom koji spominje neke istorijske ličnosti.[1] Između svakog luka na ovom spomeniku je uska vertikalna traka, važna za datiranje ostalih spomenika sa sličnim detaljem (T. XIV, 11, 12, 13). Iskopavanja iz 1963. u Veličanima, koje je vodila Ljubinka Kojić iz Zavičajnog muzeja u Trebinju, otkrila su novi važan detalj, koji je ranije bio pokriven zemljom. Na dnu svakog stuba bila je predstavljena uska, pravougaona baza. U središtu svake baze naznačen je još jedan pravougaonik. Ovaj detalj bio je

[1] K. Jireček, Vlastela humska na natpisu u Veličanima, GZM IV, 1892, str. 280.
M. Wenzel, Bosnian and Herzegovinian tombstones — who made them and why, Südost — Forschungen XXI, München 1962, pp. 123 — 125.

Architectural motifs fall into two natural divisions. These are, first, direct representations of buildings or parts of buildings which are given prominence in some scene (Pl. XI, Pl. LXXXV, 13), second, further examples where the monument itself is treated as a building, and decorated accordingly with columns or arcades. (Pl. XII — Pl. XXII) In the first group there are included saw-tooth borders which appear to be derived from representations of crennelated towers, and which are a common feature of Dalmatian building decoration under the gothic influence. (Pl. XI, 5, 7, 8) It will be seen that there are few examples of decoration belonging to the first group, and many belonging to the second.

The second group of architectural motifs includes elements which may be dated to some extent, and this dating provides valuable evidence for the dating of associated decoration. The earliest decorated tombstone which may be precisely dated is elaborated with rounded arches. This is the tombstone of the nun Polihrania, at Veličani. (Pl. XIV, 16) The stone is dated to circa 1391 by an inscription mentioning certain historical personages.[1] Between each arch on this stone is a small, vertical bar, valuable for dating other monuments with this similar detail. (Pl. XIV, 11, 12, 13) The 1963 excavations at Veličani, conducted by Ljubinka Kojić, Zavičajni Muzej, Trebinje, uncovered a further, important feature previously buried in the earth. At the bottom of each column is a small, rectangular base.

[1] K. Jiriček, Vlastela humska na natpisu u Veličanima, GZM IV, 1892, str. 280.
M. Wenzel, Bosnian and Herzegovinian tombstones — who made them and why, Südost-Forschungen XXI, München 1962, pp. 123 — 125.

naročito zanimljiv jer jedan drugi spomenik, iz Vrpolja u Ljubomiru kod Trebinja, datiran natpisom oko 1413[2], pokazuje takav detalj u daljoj fazi razvoja (T. XIX, 5). Lukovi su se ovdje od polukružnih pretvorili u potkovičaste. Baze su bliže jedna drugoj, ali nisu spojene. U daljem razvoju ovoga detalja, koji se jedino može pretpostaviti poslije 1413, baze stubova su se spojile formirajući niz pravougaonika ispod arkada (T. XVIII, 10). Pomoću ovoga može se pretpostaviti da pomno izrađeni visoki sanduk iz Velimlja, sa neobičnom predstavom klasičnog arhitrava, datira iz vremena poslije 1413 (T. XVIII, 10).

Spomenik iz Velimlja ima arkade sa potkovičastim lukovima uz jasno naznačene kapitele. Ja nazivam ovaj tip lukova »prelazni A« tip jer predstavlja razvojni stepen između starijih polukružnih i čisto potkovičastih lukova. Većina »prelaznih A« lukova nalazi se oko Bileće i Nikšića. Isticanje kapitela gubi se na spomenicimá oko Gacka, gdje se pojavljuju čisti potkovičasti lukovi. Oni su, čini se, kasnijeg datuma od datuma »prelaznih A« lukova, jer su pravougaonici u bazama stubova sačuvani u degenerisanom obliku (T. XIX, 8—11, 17). Ovi pravougaonici još uvijek zadržavaju neku vezu sa stubovima nad njima. Posljednje predstavnike ovakvih lukova vidimo na nekim spomenicima iz Radimlje kod Stoca koji su natpisima datirani oko 1477[3] (T. XX, 10—12; T. XXI, 5, 6). Pravougaonici, koji su se na drugim mjestima pojavili unutar baza stubova, na Radimlji su izduženi i prošireni i nemaju nikakve veze sa bazama stubova. Prema tome, može se pretpostaviti da arkade koje pokazuju prelazne faze u ovoj degeneraciji pripadaju vremenu između 1413. i 1477.

Oko Stoca i Mostara pojavljuje se novi tip arkada, koji nazivam »prelazni B« tip (T. XXII). Potkovičasti luk ima sada dugi vrat, na kome je izveden poprečni dodatak kao na ršci mača. Ne postoje natpisi koji datiraju ove lukove, ali vjerovatno da su oni nastali poslije 1475 s obzirom na činjenicu da su svi pravi arhitektonski

[2] M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine, II, Sarajevo, 1964, str. 60, 61. M. Wenzel, op. cit., p. 132.

[3] B. Hrabak, Prilog datovanju hercegovačkih stećaka, GZM NS, VIII, 1953, str. 326. M. Wenzel, op. cit., p. 135, 136.

An additional rectangle is marked at the center of each base. This detail was particularly interesting because a later tombstone, at Vrpolje, Ljubomir, Trebinje, dated by inscription to circa 1413[2], shows a like detail in a different stage of development. (Pl. XIX, 5) The arches have here changed from rounded to horseshoe. The bases are closer together, but have not joined. In another development of this detail, which can only be assumed to be later in date than 1413, the column bases have joined, leaving a series of rectanges under the base of the arcade (Pl. XVIII, 10). It may thus be assumed that the elaborate tall chest at Velimlje, with its unusual reproduction of a classical architrave, dates after 1413 (Pl. XVIII, 10).

The Velimlje tombstone has arcades of horseshoe arches with capitals clearly defined. I refer to this kind of arcade as »transitional A«, because it represents a stage of development between the earlier, rounded arch and the pure horseshoe. The greater portion of »transitional A« arcades is in the Bileća and Nikšić regions.

Around Gacko, the definition of the capital is lost, and pure horseshoe arches appear. These may be seen to be later in date than the »transitional A« arches, because the rectangles at the column bases are preserved in a highly degenerate form (Pl. XIX, 8—11, 17). However, the rectangles still retain some relation to the columns above them. A terminus for this type of arch is provided by the horseshoe arches at Radimlja, Stolac, dated by inscription to circa 1477[3] (Pl. XX, 10—12, Pl. XXI, 5, 6). At Radimlja, Stolac, the rectangles which first appeared within the column bases are elongated and enlarged, and bear no relation to a column base. It may be therefore assumed that arcades showing intermediate steps in this degeneration of the column bases date between 1413 and 1477.

In the Stolac and Mostar region a further type of arcade appears to which I refer as »transtional B« (Pl. XXII). The horseshoe arch is given a long neck to which is appended a crosspiece, as at the handle of a sword. There are no inscriptions dating these arches, but it is probable that they date after 1475, in view of

[2] M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine II, Sarajevo 1964, str. 60, 61. M. Wenzel, op. cit., p. 132.

[3] B. Hrabak, Prilog datovanju hercegovačkih stećaka, GZM NS, VIII, 1953, str. 326. M. Wenzel, op. cit., pp. 135, 136.

detalji iščezli. Oni se često javljaju na velikim, kamenim krstovima, od kojih neki imaju antropomorfne detalje (T. XXII, 12). »Prelazni B« lukovi pojavljuju se i na visokim, vitkim spomenicima u vidu sanduka (T. XXII, 6, 10, 15, 16), koji su početkom 15. vijeka bili česti oko Nikšića i Bileće. Ovakvi spomenici su, očigledno, zahtijevali najveći napor u izradi i postavljanju. Prema tome, iz ovog se mogu izvući zanimljivi zaključci o porastu ekonomske moći stanovništva na prostoru između Nikšića, Bileće i Stoca, do koga je, izgleda, došlo u drugoj polovini 15. vijeka.

Najjednostavniji arhitektonski motiv koji se sreće na stećcima jest niz vertikalnih traka sličnih stubovima (T. XII). U nekim slučajevima prostor između vertikalnih traka je izdubljen (T. XII, 7, 15, 19), ali se ovo u izvjesnim slučajevima može smatrati kao dalja degeneracija potkovičastog luka. »Vrat« potkovičastog luka je potpuno sužen i na nekim spomenicima iščezao, tako da je ostao samo niz samostalnih krugova (T. XII, 10, 12—19). Ovakvi primjeri najčešći su oko Gacka, i vjerovatno, opet, potiču iz vremena oko 1475. U Donjim Baljcima kod Bileće (T. XII, 19) i na Lokvicama u Lugu kod Trebinja (T. XII, 18) ove arkade imaju pravougaonu bazu stuba u degenerisanom obliku.

Može se uočiti da se polukružni lukovi i gotski, šiljasti lukovi javljaju u krajevima najbližim Jadranskom moru. Njihova pojava mogla je biti inspirisana dalmatinskim crkvama, od kojih su neke spolja ukrašene polukružnim lukovima, kao, na primjer, crkva Sv. Mihajla u Stonu. Polukružni lukovi na stećcima sa scenama ispod njih (najčešći oko Kupresa, Imotskog i Sinja) sigurno duguju svoje porijeklo ukrasu gotskih relikvijara, kovčežića i škrinja.[4]

Potkovičasti lukovi, kao oblik spoljne dekoracije, sreću se na dvostrukim i trostrukim prozorima u manastirima u Nerezima, Dečanima i Lesnovu. Oni se javljaju duž galerije, iz 14. vijeka, u crkvi Sv. Sofije u Ohridu. Oni se, dalje, javljaju i kao kanonske table u crkvenim knjigama. Apsolutno je vjerovatno da su oni došli iz Srbije preko Nikšića i Bileće, pošto su ovi punktovi bili na direktnom trgovačkom putu iz Bosne prema dolini Lima, kao i područje manastira dalje od ove rijeke.

[4] M. Suić, Muzeji i zbirke Zadra, Zagreb, 1954, str. 120, sl. 6.

the fact that all genuine architectural features are lost. They frequently appear on large, stone crosses, certain of which have anthropomorphic details (Pl. XXII, 12). The »transitional B« arches also occur on tall, thin, chest-shaped stones (Pl. XXII, 6, 10, 15, 16), which in the earlier years of the fifteenth century were more frequent around Nikšić and Bileća. Such stones clearly required the most labour to construct and erect. Threfore, interesting conclusions may be drawn concerning a shift in economic power from the Nikšić-Bileća to the Stolac region, which appears to have taken place in the latter half of the fifteenth century.

The most simple architectural motif to be found on the stećci is a series of vertical bands, resemblino columns (Pl. XII). In some cases the space between the vertical bands has been hollowed away (Pl. XII, 7, 15, 19). But these may be seen, in certain cases, to be a further degeneration of the horseshoe-arch. The »neck« of the horseshoe arch has narrowed, joined together and disappeared, leaving a row of circles above a row of vertical bands (Pl. XII, 10, 12, 19). Such examples are most common in the Gacko region, and again, probably date around 1475. At Donji Baljci, Bileća (Pl. XII, 19), and also at Lug, »Lokvica«, in the Trebinje region (Pl. XII, 18), these arcades show the rectangular column base in a degenerate form.

It will be seen that the rounded arch and the gothic, pointed arch are in use nearest the Adriatic coast. Their appearance may have been inspired by Dalmatian churches, certain of which are decorated on the outside with rounded arches, as in the church of St. Michael at Ston. Rounded arches on the stećci with scenes beneath, most frequent around Kupres, Imotski and Sinj, certainly owe their origin to the decoration of gothic reliquaries, caskets and chests.[4]

Horseshoe arches as a form of external decoration are to be seen framing the double and triple windows on the monasteries of Nerezi, Dečani and Lesnovo, and occur along the fourteenth century gallery of St. Sophia, Ochrid. They appear as canon tables in religious books. It is entirely credible that they should have been introduced via Nikšić and Bileća, as these points were on a direct trade route from Bosnia to the Lim valley and the monastery region beyond.

[4] M. Suić, Muzeji i zbirke Zadra, Zagreb 1954, str. 120, sl. 6.

BOS. PETROVAC
BANJA LUKA
SKENDER-VAKUF
JAJCE
TRAVNIK
KNIN
GLAMOČ
KUPRES
VRLIKA
LIVNO
RAVNO
SINJ
DUVNO
TRILJ
TROGIR
SPLIT
CISTA
OMIŠ
IMOTSKI
POSUŠJE
BLIDINJE
JABLANICA
KONJIC
LIŠTICA
MOSTAR
MAKARSKA
VRGORAC
LJUBUŠKI
ČAPLJINA
PLOČE
OPUZEN
OREBIĆ
SLIVNO
NEUM
STON
TUZLA
ZENICA
KAKANJ
VAREŠ
OLOVO
KLADANJ
BREZA
VISOKO
KISELJAK
ILIJAŠ
SARAJEVO
TARČIN
TRNOVO
KALINOVIK
ZIJEMLJE
ULOG
BLAGAJ
NEVESINJE
STOLAC
HUTOVO
LJUBINJE
RAVNO
ZAVALA
SLANO
HUM
DUBROVNIK
CAVTAT
TREBINJE
LJUBOMIR
BILEĆA
GACKO
AVTOVAC
PIVA
VELIMLJE
VILUSI
GRAHOVO
HERCEG NOVI
NIKŠIĆ
ŠAVNIK
ŽABLJAK
PLJEVLJA
PRIJEPOLJE
PRIBOJ
KOČA
GORAŽDE
PRAČA
ROGATICA
VIŠEGRAD
SOKOLAC
ŽEPA
VLASENICA
BRATUNAC
SREBRENICA
LJUBOVIJA
ŠEKOVIĆI
DRINJAČA
ZVORNIK
LOZNICA
BANJA KOVILJAČA
BELA CRKVA
KRUPANJ
UB
VALJEVO
ARANDJELOVAC
TAKOVO
G. MILANOVAC
BAJINA BAŠTA
TITOVO UŽICE
▲ Čista arhitektura — Architectural representations
○ Polukružni lukovi — Round arches
● Polukružni lukovi sa scenama ispod njih
Round arches with scenes beneath
○ Šiljasti lukovi — Pointed arches
● Stubovi — Columns

BANJA LUKA
BOS. PETROVAC
SKENDER-VAKUF
JAJCE
TUZLA
LOZNICA
BANJA KOVILJAČA
ZVORNIK
BELA CRKVA
UB
KRUPANJ
ŠEKOVIĆI
DRINJAČA
VALJEVO
ARANĐELOVAC
TRAVNIK
ZENICA
KLADANJ
VLASENICA
BRATUNAC
LJUBOVIJA
KNIN
GLAMOČ
KAKANJ
VAREŠ
OLOVO
SREBRENICA
TAKOVO
G. MILANOVAC
VRLIKA
KUPRES
BREZA
VISOKO
ILIJAŠ
KISELJAK
SOKOLAC
ŽEPA
BAJINA BAŠTA
LIVNO
RAVNO
SARAJEVO
TITOVO UŽICE
SINJ
DUVNO
TARČIN
ROGATICA
PRAČA
VIŠEGRAD
TRILJ
JABLANICA
BLIDINJE
KONJIC
TRNOVO
GORAŽDE
TROGIR
SPLIT
CISTA
PRIBOJ
OMIŠ
POSUŠJE
KALINOVIK
FOČA
IMOTSKI
LIŠTICA
MOSTAR
ZIJEMLJE
ULOG
PRIJEPOLJE
MAKARSKA
BLAGAJ
PLJEVLJA
VRGORAC
LJUBUŠKI
NEVESINJE
PIVA
ČAPLJINA
GACKO
ŽABLJAK
PLOČE
AVTOVAC
STOLAC
OPUZEN
OREBIĆ
SLIVNO
HUTOVO
LJUBINJE
NEUM
ŠAVNIK
RAVNO
BILEĆA
STON
ZAVALA
LJUBOMIR
VELIMLJE
SLANO
NIKŠIĆ
HUM
VILUSI
TREBINJE
DUBROVNIK
GRAHOVO
CAVTAT
HERCEG NOVI

- Prelazne arkade »A« – Transitional arches »A«
- Potkovičaste arkade – Horseshoe arches
- Prelazne arkade »B« – Transitional arches »B«

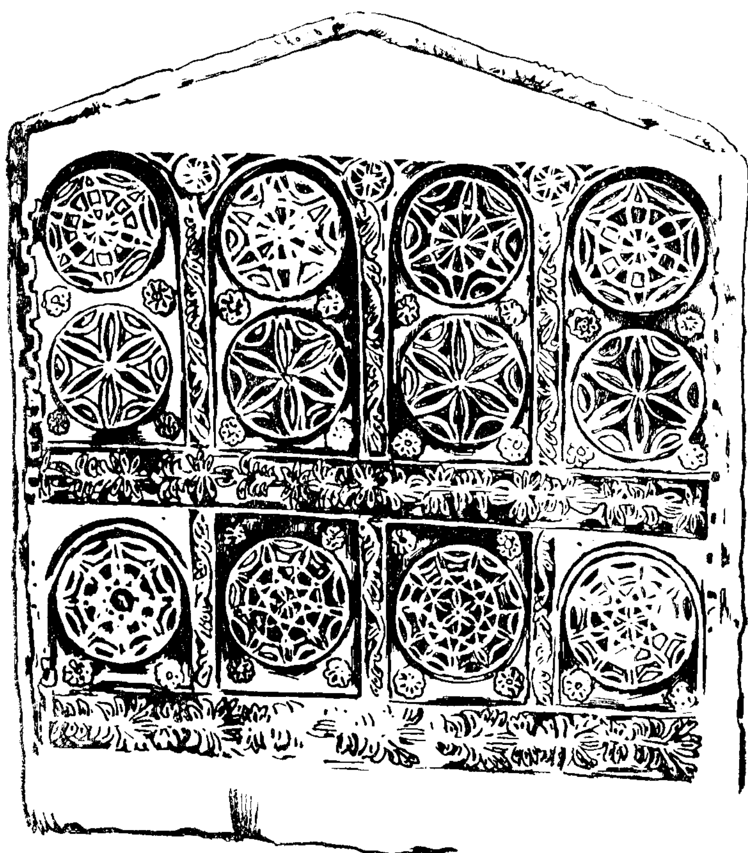

TABLE XI-XXII

TABLA XI

ARHITEKTONSKI PRIKAZI
ARCHITECTURAL REPRESENTATIONS

1 *Dragičina*, Mostar, vs.
V. Ćurčić, Starinsko oružje, GZM LV, 1943, str. 52, sl. 42.*
N. M.

2 *Radimlja*, Stolac, vs. SjZ.
A. Benac, Radimlja, str. 23, T. XXVIII, sl. 59.

3 *Ravno*, »Ravanjska vrata«, Kupres, slj. Sj.
Š. Bešlagić, Kupres, str. 80, 82, sl. 55a.*

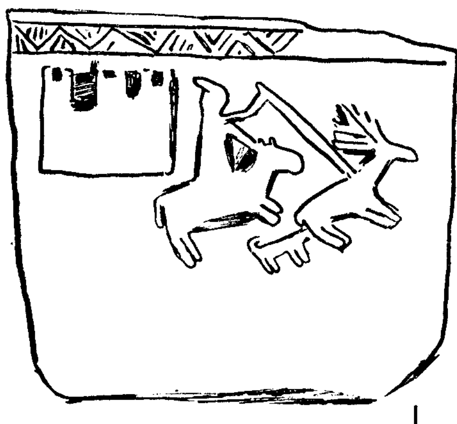
4 *Turčinovići*, »Grovište«, Lištica, slj., Z.
A. Benac, Široki brijeg, str. 20, T. XVIII, sl. 23c.

5 *Brštanovo*, Split, plč.
M. W.

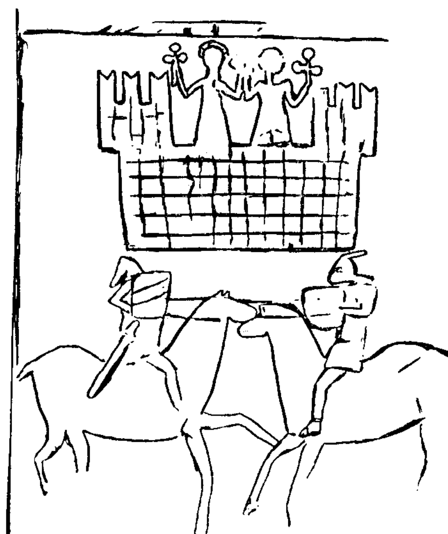
6 *Hamzići*, Mostar, s. (u sekundarnom položaju — in secondary position). M. W.
Donja Zgošća, Kakanj, slj., I. (v. T. LXXXV, sl. 13)

7 *Vranjevo Selo*, Neum, s. (sada u dvorištu Zemaljskog Muzeja, Sarajevo — now in the courtyard of the Zemaljski Muzej, Sarajevo).
A. Benac, »Srednjevjekovni stećci od Slivna do Čepikuća«, AHI II, 1953, str. 66, T. II, sl. 2.

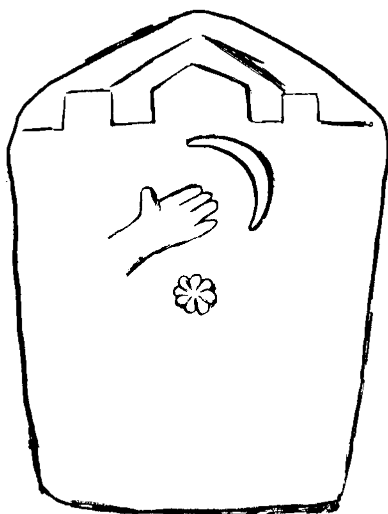
8 *Ljubinje*, s., Z+J.
M. W.

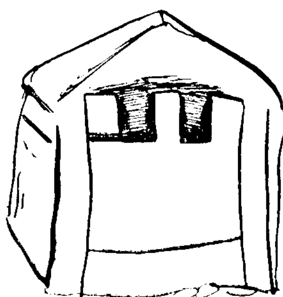
1

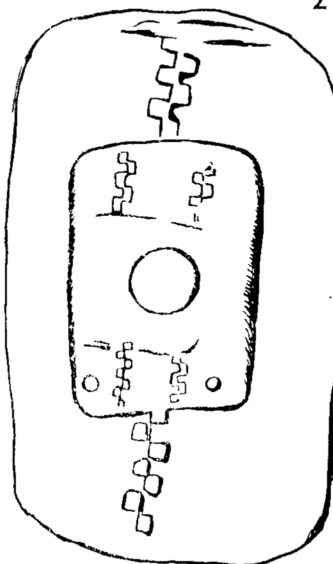
2

3

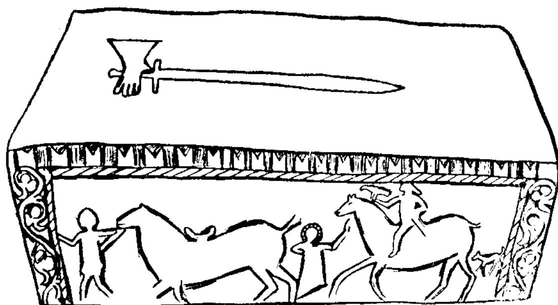
4

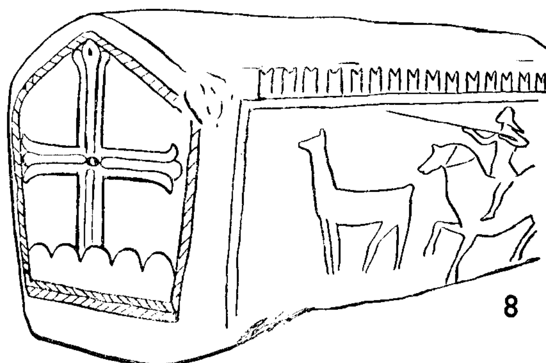
5

6

7

8

TABLA XII

STUBOVI / COLUMNS

1 *Markovići,* »Papratni breg«, Kladanj, slj.
SIZS arhiv.*
Kutine, Kalinovik, slj. Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 57, 60, sl. 82.

2 *Donji Jugovići,* »Kalupi«, Gacko, s.
Z. K.*
Donji Jugovići, »Kalupi«, Gacko, s. Z. K.*

3 *Lug,* Trebinje, s, I. (sličan ukras na zapadnoj strani, T. VIII, 2. — similar decoration on the west side, Pl. VIII, 2), M. W.
Plat, Cavtat. (v. T. VIII, sl. 1)

4 *Avtovac,* Gacko, slj.
M. Hoernes, Dinarische Wanderungen, S. 193.*
Zborna Gomila, Avtovac, s. (v. T. CX, 10)

5 *Platica,* Gacko, vs.
Z. K.*
Borovno, Gacko, vs. Z. K.*

6 *Posušje,* »Ričina«, slj.
V. Ć.
Posušje, »Ričina« (još dva primerka — two further examples), V. Ć.
Lokvičići, »Berinovac«, Imotski. (v. T. LV, 35), N. M.—T. D.

7 *Lazarići,* Gacko, vs
Z. K.*
Hodbina, Mostar, s. M. W.
Kolanjević, »Grobnice«, Miruše, Bileća, s.
Š. Bešlagić, »Stećci u dolini Trebišnjice«, N. S. VIII, 1962, str. 28 (samo opis — description only.) ZZSM arhiv.

8 *Davidovići,* Bileća, k, Sj., V. P. — M. P.*

9 *Cista,* »Bunar«, Imotski, slj. (spomenik je sada u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika, Split — the monument is now in the Museum of Croatian Archeological Monuments, Split.)
I. C., str. 43, sl. 41.*
Cista, »Mala gomila«, Imotski, slj. (v. T. CXII, sl. 7)
Voštane, Trilj, slj. (v. T. CIII, sl. 3)

10 *Donje Ulinje,* Gacko, s.
SIZS arhiv.*

11 *Bahori,* Gacko, s.
Z. K.*
Lipa, Duvno, slj. Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog Polja, Starinar NS VII—VIII, 1956—57, str. 384, sl. 12.

12 *Srdjevići,* Gacko, s.
SIZS arhiv.

13 *Trijebanj,* Stolac, k, I.
V. P.

14 *Komin,* Kalinovik, vs, J.
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 20, 21, sl. 15.*

15 *Nikšić,* k.
D. Sergejevski, Nikšić, str. 19, sl. 24,* N. M. — T. D.

16 *Mulje,* Avtovac, vs.
Z. K.*
Gacko, s. SIZS arhiv.*
Jasenica, »Krst vrelo«, Gacko, slj. Z. K.*
Vratlo, Gacko, vs. Z. K.*
Vratlo, Gacko, vs. Z. K.*

17 *Blagaj,* Mostar (mali vs. — minijature tall chest).
V. A. — S.*

18 *Lug,* »Lokvica«, »Grešavica«, Trebinje, vs., Sj. M. W.

19 *Donji Baljci,* Bileća, vs.
N. M. — T. D.

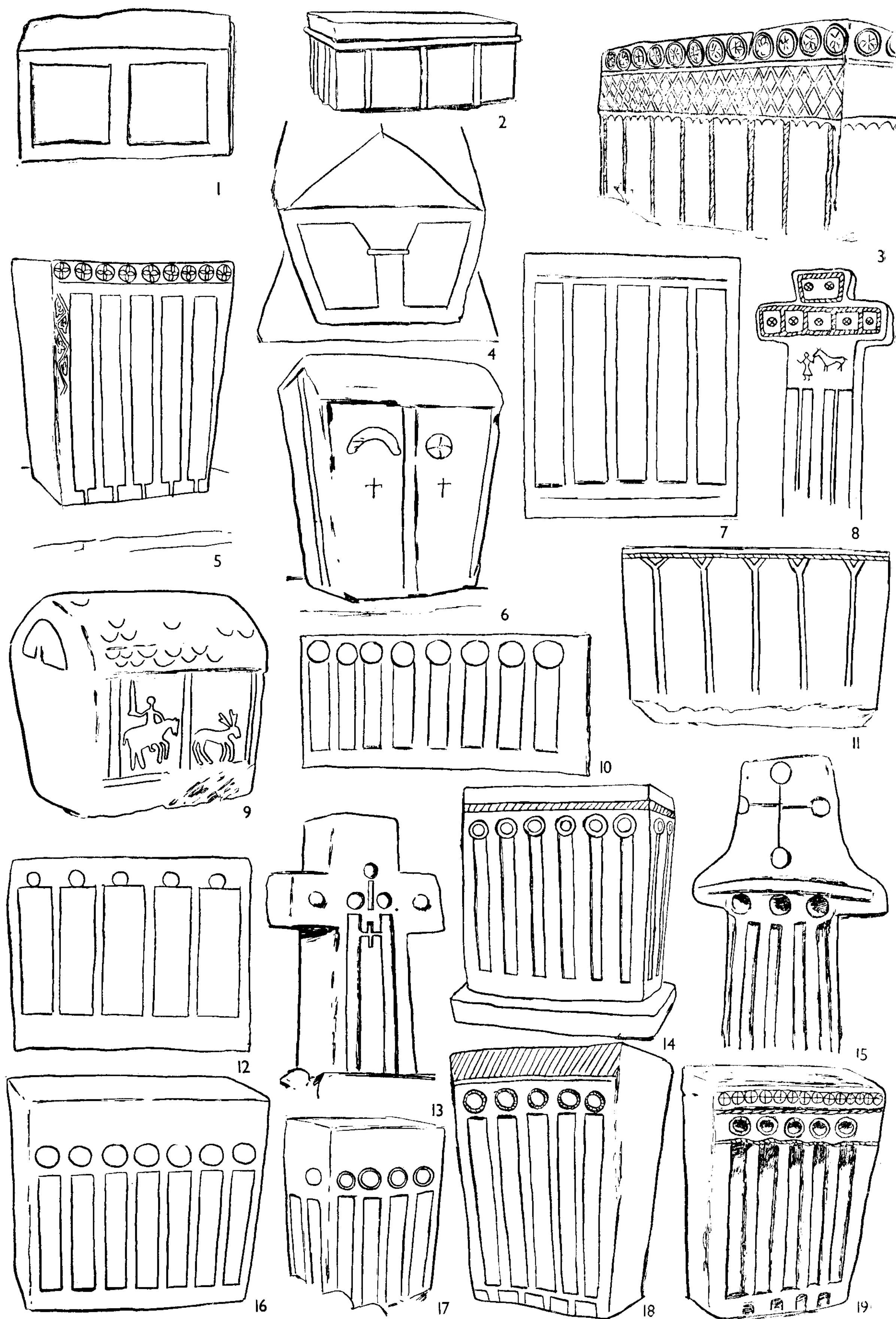

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19

TABLA XIII

ŠILJASTI I POLUKRUŽNI LUKOVI
POINTED AND ROUNDED ARCHES

1 *Toplica,* Gornje Hrasno, Hutovo, s. Š. Bešlagić,, »Stećci u Gornjem Hrasnu«, N. S. VII, 1960, str. 101, sl. 9.
2 *Prapratnica,* »Lisja«, Hutovo, slj. M. W.
Boljuni, Stolac, s., ZZSM arhiv.
Bijača, Ljubuški, s. M. Vego, Ljubuški, str. 16, T. XVI, sl. 31.
3 *Hutovo,* Čapljina, s. M. W.
4 *Udora,* Burmazi, Stolac, s. V. P.
Ljubljenica, Stolac (v. T. IV, sl. 20)
5 *Hutovo,* Čapljina, s. SjI. M. W.
6 *Veličani,* Popovo polje, plč. I + Sj. M. W.
7 *Hutovo,* Čapljina, s. SjI. M. W.
8 *Radimlja,* Stolac, vs. A. Benac, Radimlja, str. 13, 14, T. XIV, sl. 28.
9 *Rupni Do* »Dubrovac kamen«, Ravno, vs, J., M. W.
Premilovo Polje, Ljubinje, s. M. Bijelić, Starobosanski natpisi u Premilovom polju, GZM III, 1890, str. 299, sl. 2*.
10 *Orahovi Do,* Zavala, slj. I+Sj. M. W.
11 *Vrlika,* Knin, plč. I. C. str. 5, sl. 38.*
12 *Zijemlje polje,* »Jankovina«, Mostar, s., Sj + Z. N. M. — T. D.
13 *Donja Zgošća,* Kakanj, st., Z. (spomenik je sada u dvorištu Zemaljskog muzeja, Sarajeco. — the monument is now in the courtyard of the Zemaljski muzej, Sarajevo).
Đ. Stratimirović, Srednjevjekovno groblje kod Zgošće, GZM III, 1891, str. 134.
14 *Donja Zgošća,* Kakanj, slj., Z. (spomenik je sada u dvorištu Zemaljskog muzeja, Sarajevo — the monument is now in the courtyard of the Zemaljski muzej, Sarajevo).
Ibid., str. 130.
15 *Guča Gora,* Travnik, st., I. Đ. Mazalić, Hrišćanski nišani u okolini Travnika, N. S. IV, 1957, str. 105, sl. 15.
16 *Vrulja,* Pljevlja, s. N. M. — T. D.
Kruševljani, Nevesinje. s. D. Sergejevski, Putne bilješke sa Nevesinjskog polja, GZM NS III, 1958, str. 239, 241, sl. 2.*
Lazarići, »Kurtovića ograda«, Gacko, slj. SIZS arhiv.
Lisičići, Konjic, slj., J, Š. Bešlagić, Stećci u dolini Neretve, N. S. II, 1954, str. 190, sl. 9, (v. T. IV, 24.)
Mulje, Avtovac, s. (arkade su na sjevernoj i na južnoj strani spomenika — the arches are on the south and north side), SIZS arhiv.*
Štedim, Nikšić, s., D. S.*
Štedim, Nikšić, s., D. S.*
Vrulja, Pljevlja, s., N. M. — T. D.; (v. T. V, sl. 6)
Zabrđe, Stolac, slj., M. W.*
17 *Dubljani,* Popovo polje, s., Sj + Z, M. W.
Bujići, Dubrovnik, s., C. Fisković, Stećci u Cavtatu i u Dubrovačkoj župi, Prilozi povijesti, 13, Split 1961, str. 154.*
Brajkovići, Travnik, s., D. Sergejevski, Putne bilješke sa Nevesinjskog polja, GZM NS III, Sarajevo, 1948, str. 247, T. V, sl. 3.
Donji Jugovići, »Kalupi«, Gacko, slj.. Z. K.*
18 *Lug,* Trebinje, s., Sj, M. W.
19 *Gošića Han,* Konjic, slj., J, Š. Bešlagić, o. c., str. 193, sl. 12*, ZZSM, arhiv,
20 *Štedim,* »Mošćanica rijeka«, Nikšić, vslj., D. S.*
Grahovo, Vilusi, vs., V. Đ.
Radmilovića Dubrave, Bileća, vs., M. W.
Tupan, Nikšić, vs., D. S.*; (v. T. V., sl. 14.)
Vrulja, Pljevlja, vslj. N. M. — T. D. (v. T. LXV, sl. 4)
Zovi Do, Nevesinje, vs., D. S.*
21 *Šipačno,* Nikšić, stl., I + Sj, D. S.*
22 *Štedim,* Nikšić, vs., D. S.*
Višnjevo, »Močilo«, Gacko, s., SIZS arhiv.*
23 *Vrulja,* Pljevlja, s., N. M. — T. D.

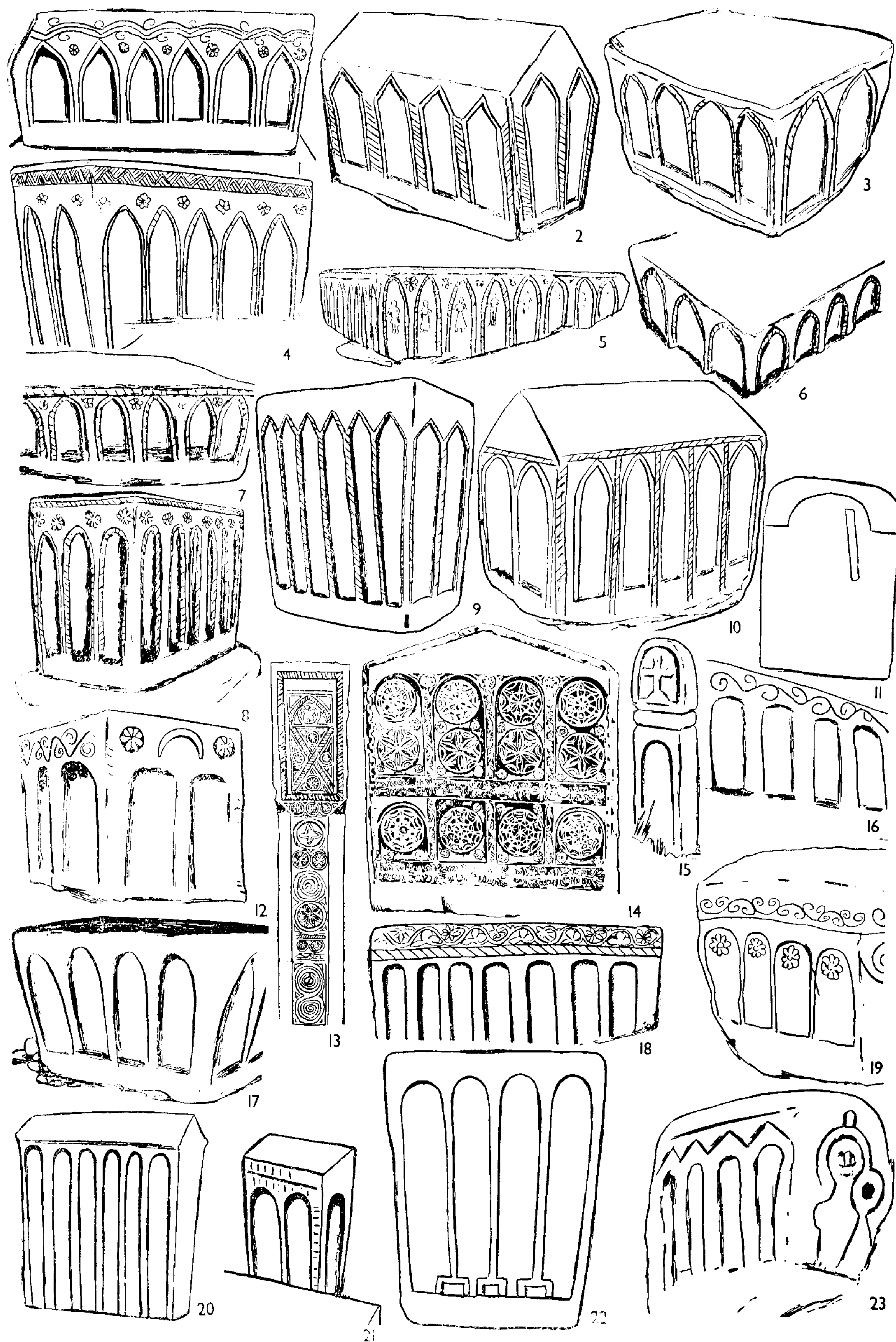

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23

TABLA XIV

POLUKRUŽNI LUKOVI / ROUNDED ARCHES

1 *Rastičevo,* »Rastičevska mašeta«, Kupres, slj., JZ.
Š. Bešlagić, Kupres, str. 133—135, sl. 94.

2 *Brotnjice,* Cavtat, s., M. S. 29, str. 51, sl. 1*.

3 *Domaševo,* Ljubomir, Trebinje, s., JZ, M. W.
Bujići, Dubrovnik, C. Fisković, Prilozi povijesti, 13, 1961, str. 155—156.
Bujići, Dubrovnik, C. Fisković, Prilozi povijesti, 13, 1961, str. 158.
Domaševo- Ljubomir, Trebinje, s., M .W.
Miruše, »Mostište«, Bileća, Š. Bešlagić, N. S. VIII, str. 30, sl. 27.
Mulje, Gacko, s., Z. K.*
Novakovići, »Kod jezera«, Žabljak, s., N. M. — T. D.; (v. T. VII, sl. 5)
Bijela Rudina, »Bobotov dub«, Bileća, vs., SjI, M. W.
Bijela Rudina, »Bobotov dub«, Bileća, vs., SjI, M. W.
Grbeši, »Provalija«, Trebinje, s., M. W.; (v. T. III, sl. 7)

4 *Hamzići,* Mostar, fragment, M. W.
Krivodol, Sinj, slj., Arheološki muzej Split, arhiv.

5 *Boljuni,* Stolac, s., Z, Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, str. 190. sl. 47.

6 *Jabuka,* Trebinje, k., I, M. W.

7 *Zaplanik,* Uskoplje, s. M. W.

8 *Veličani,* Popovo polje, slj. Z + J, M. W.

9 *Novakovići,* »Kod jezera«, Žabljak, plč. N. M. — T. D.

10 *Bijela Rudina,* Bobotov dub«, Bileća, s., SjI, M. W.

11 *Kljuni,* Nevesinje, slj., J + I, M. W.
Ljubovo, Hum, s. (v. T. XCVIII, sl. 2).

12 *Ljubinje,* slj., I, M. W.

13 *Rastičevo,* »*Rastičevska mašeta*«, Kupres, plč. SjI, Š. Bešlagić, Kupres, str. 140—144, sl. 104, 104a.

14 *Ravno,* »Ravanjska vrata«, Kupres, slj. SjZ, Š. Bešlagić, o. c., str. 79, sl. 53d.

15 *Topolo,* Neum, slj. A. Benac, Srednjevjekovni stećci od Slivna do Čepikuća, AHI II, 1953, str. 71, T. VI, sl. 1.
Topolo, Neum, slj., Ibid. str. 71.

16 *Veličani,* Popovo polje, vs., I + Sj,
Ć. Truhelka, Die bosnischen Grabdenkmäler des Mittelalters, WMBH III, 1895, S. 428. Taf. XI, K. Jireček, Vlastela humska na natpisu u Veličanima, GZM IV, 1892, str. 279—285;
M. Wenzel, Bosnian and Herzegovinian Tombstones, Südost-Forschungen XXI, München 1962, S. 123—125; M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine II, 1964, str. 48—49.

17 *Glavatičevo,* Borci, Konjic, slj., N. M. — T. D.

18 *Vrpolje* - Ljubomir, Trebinje, vs., V. Đ.

19 *Gornje Suho polje,* Ulog, vs., I + Sj.
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 74, 75, sl. 108.

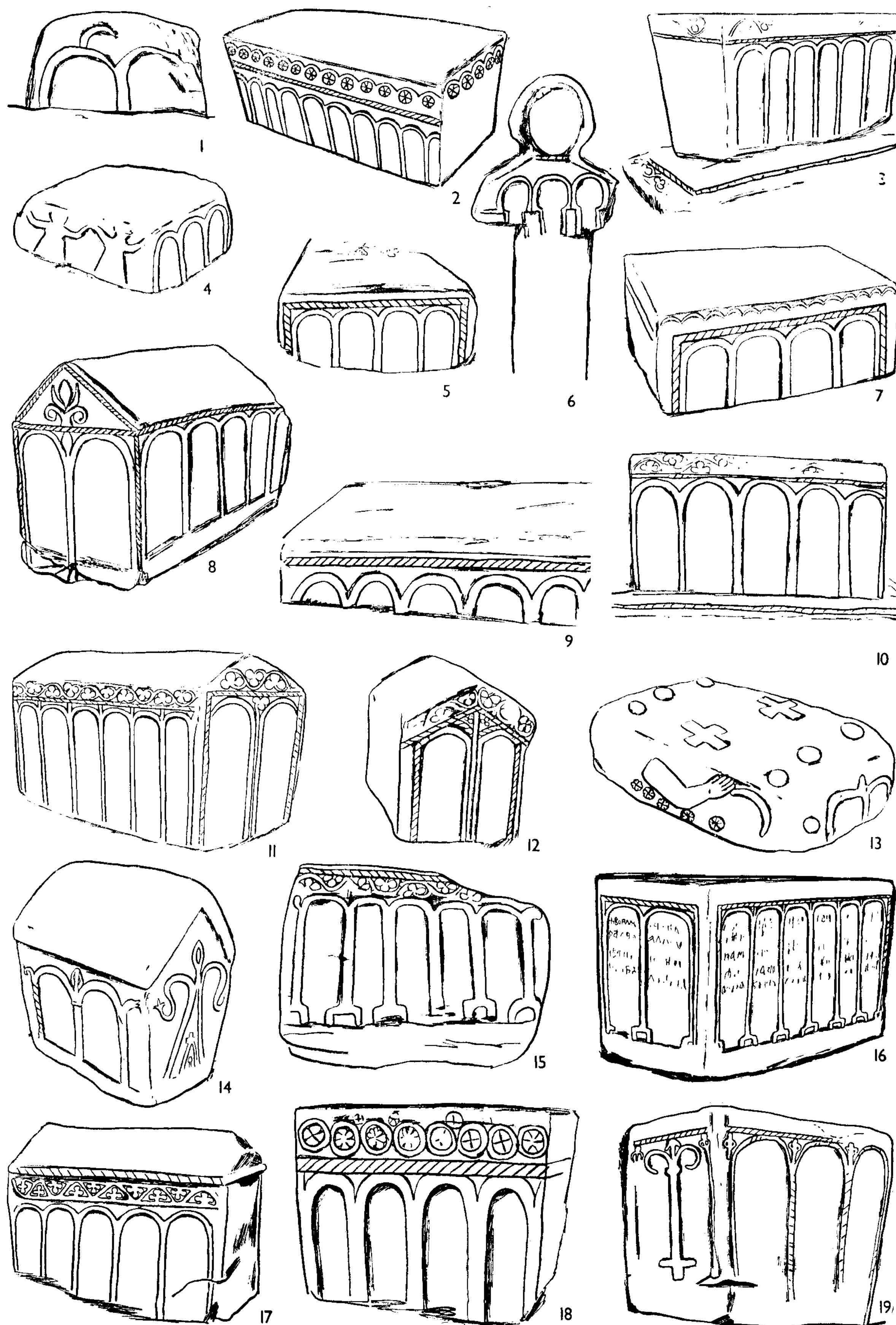

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19

TABLA XV

POLUKRUŽNI LUKOVI / ROUNDED ARCHES

1 *Radmilovića Dubrave,* Bileća, vs., M. W.

2 *Miruše,* »Mistihalj«, Bileća, vs., Š. Bešlagić, N. S. VIII, 1962, str. 24 (samo opis — description only); SIZS arhiv.
Radmilovića Dubrave, Bileća, vs., N. M. — T. D.
Radmilovića Dubrave, Bileća, s., (v. T. IX, sl. 17).
Trebijovi, »Kuđeljin kamen«, Trebinje, vs.; (v. T. LXIX, sl. 6, T. XVI, sl. 20).
Tupan, Velimlje, vs., D. S.*

3 *Radmilovića Dubrave,* Bileća, vs., M. W.

4 *Ubosko,* Ljubinje, vs., Sj, M. W.

5 *Radmilovića Dubrave,* Bileća, vs., M. W.

6 *Čvarići* — Ljubomir, Trebinje, vs., M. W.

7 *Radmilovića Dubrave,* Bileća, s., J. Asboth, Bosnien und die Herzegowina, Wien 1888, S. 101.*

8 *Tupan,* Velimlje, vs. D. S.*

9 *Panik,* Bileća, vs., Lj. K.*

10 *Radmilovića Dubrave,* Bileća, vslj. J. M. W.

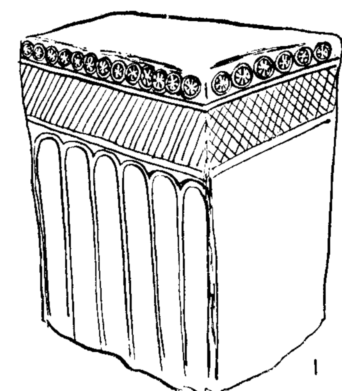
11 *Zborna Gomila,* Avtovac, vs., M. W.

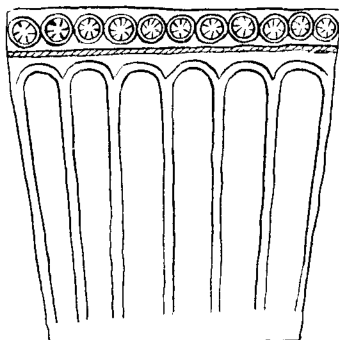
12 *Štedim,* »Moštanica rijeka«, Nikšić, vslj., D. S.*

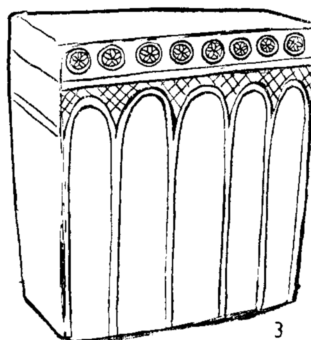
13 *Radmilovića Dubrave,* Bileća, vs., M. W.

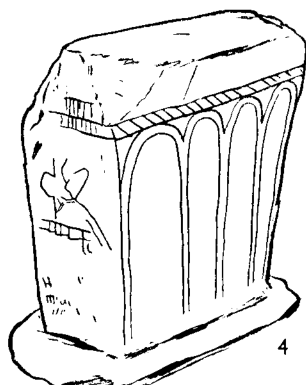
14 *Veličani,* Popovo polje, s., Sj. M. W.

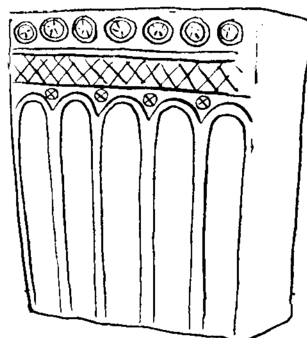
15 *Radmilovića Dubrave,* Bileća, vs., M. W.

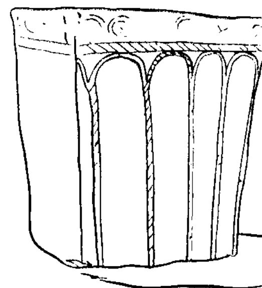

1

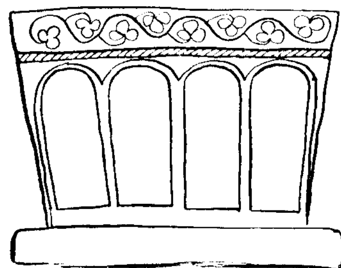

2

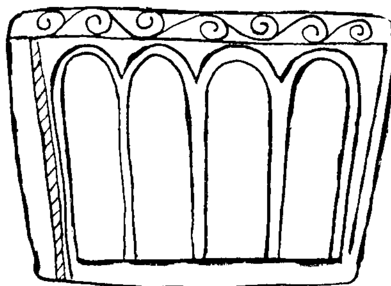

3

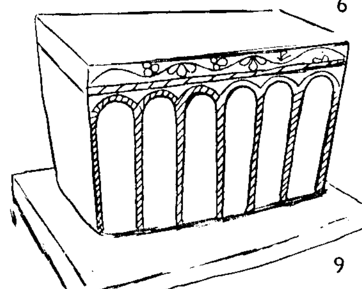

4

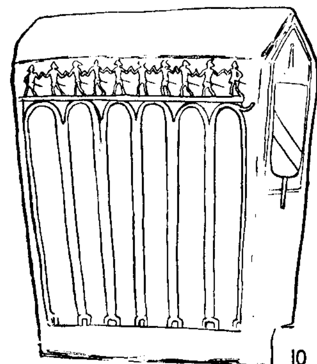

5

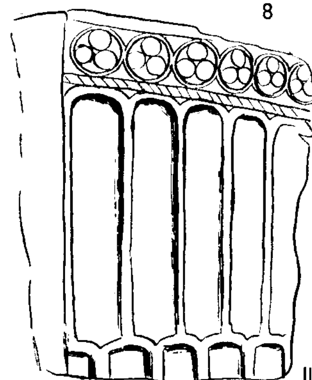

6

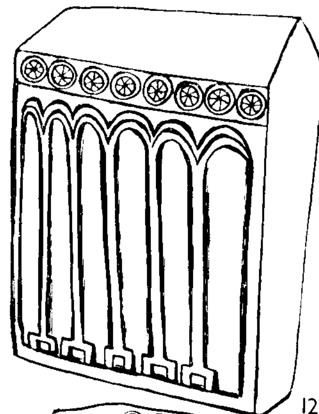

7

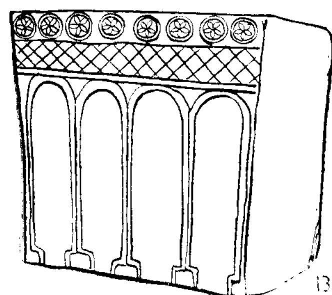

8

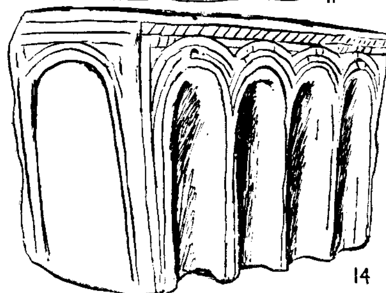

9

10

11

12

13

14

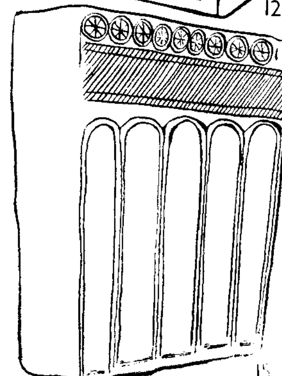

15

TABLA XVI

POLUKRUŽNI LUKOVI / ROUNDED ARCHES

1 *Radmilovića Dubrave*, Bileća, s., J, M. W.
Panik, »Ograda«, Bileća, s., Lj. K.*
Radmilovića Dubrave, Bileća, s., Sj + J; (na zapadnoj strani natpis — on the west end is an inscription), Ć. Truhelka, Altbosnische Inschriften, WMBH V, 1897, S. 287, Fig. 13.*

2 *Bijela Rudina*, »Bobotov dub«, Bileća, vs., M. W.
Bijela Rudina, »Bobotov dub«, Bileća, vs. M. W.
Zborna Gomila, Avtovac, vs., M. W.

3 *Aranđelovo*, Trebinje, s., I, V. A. — S.*

4 *Nadinići*, Gacko, vs., Z. K.*

5 *Prapratnica*, »Lisja«, Hutovo, plč. M. W.

6 *Lastva*, G. Hrasno, Hutovo, s., M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine, II, str. 34—35.
Toplica — G. Hrasno, Hutovo (v. T. III, sl. 13.)

7 *Miruše*, »Mistihalj«, Bileća, vs., Š. Bešlagić, N. S. VIII, 1962, str. 23, sl. 14.
Mulje, Gacko, s; (v. T. LXXXV, sl. 1)
Podgradinje, G. Hrasno, Hutovo, vs. (v. T. III, 11)
Toplica — G. Hrasno, Hutovo, Š. Bešlagić, Stećci u G. Hrasnu, N. S. VI, 1960, str. 99—100, sl. 3.

8 *Zborna Gomila*, Avtovac, vs., J, M. W.

9 *Lovreč*, Bekavci, Imotski, slj., SjI,
L. Katić, Stećci na Imotskoj krajini, Starohrv. prosvjeta, III, ser. 3, 1954, str. 140, sl. 28b, M. W.

10 *Očevlje*, Breza, slj., Z,
A. Solovjev, Jesu li bogomili poštovali krst, GZM NS III, 1948, str. 92—93, T. I, sl. 2
Cista, Imotski, slj.; (v. T. CII. sl. 1)
Kongora, Duvno, slj.; (v. T. XCII, sl. 7).

11 *Cista proven*, Imotski, slj. I. C., str. 32, sl. 21*.

12 *Lokvičići*, »Pezine kuće«, Imotski, s., J,
L. Katić, o. c., str. 146, sl. 44.
Cista, Imotski, slj.; (v. T. CXIII, sl. 9.)

13 *Staro Slano*, Trebinje, slj., SjI, Ć. Truhelka, Starobosanski mramorovi, GZM III, 1891, str. 375, sl. 3*; M. W.

14 *Budimir*, »Pisak«, Sinj, slj.,
L. Katić, o. c. str. 132, sl. 2.
Ravno, »Ravanjska vrata«, Kupres; (v. T. CIV, sl. 6)
Ravno, »Ravanjska vrata«, Kupres; (v. T. CIV, sl. 7)
Donje Bare, Blidinje (v. T. CIV, sl. 4)
Ravno, »Dvorište«, Kupres; (v. T. CIV, sl. 5)
Lokvičići, »Pezine kuće«, Imotski; (v. T CIV, sl. 9)

15 *Cista Provo*, »Velika gomila« Imotski, slj. I. C., str. 39, sl. 35*.

16 *Vrulja*, Pljevlja, s., N. M. — T. D.

17 *Eminovo Selo*, Duvno, slj. SjI, Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog polja, Starinar NS VII—VIII. 1956—1957, str. 392, sl. 31.

18 *Lisičići*, Konjić, slj., Sj, Š. Bešlagić. Stećci u dolini Neretve, N. S. II, 1954, str. 189, sl. 7

19 *Ravno*, »Ravanjska vrata«, Kupres, slj., JI, Š. Bešlagić, Kupres, str. 69—73, sl. 50, 50a.

20 *Trebijovi*, Trebinje, vs., I+Sj, M. W.

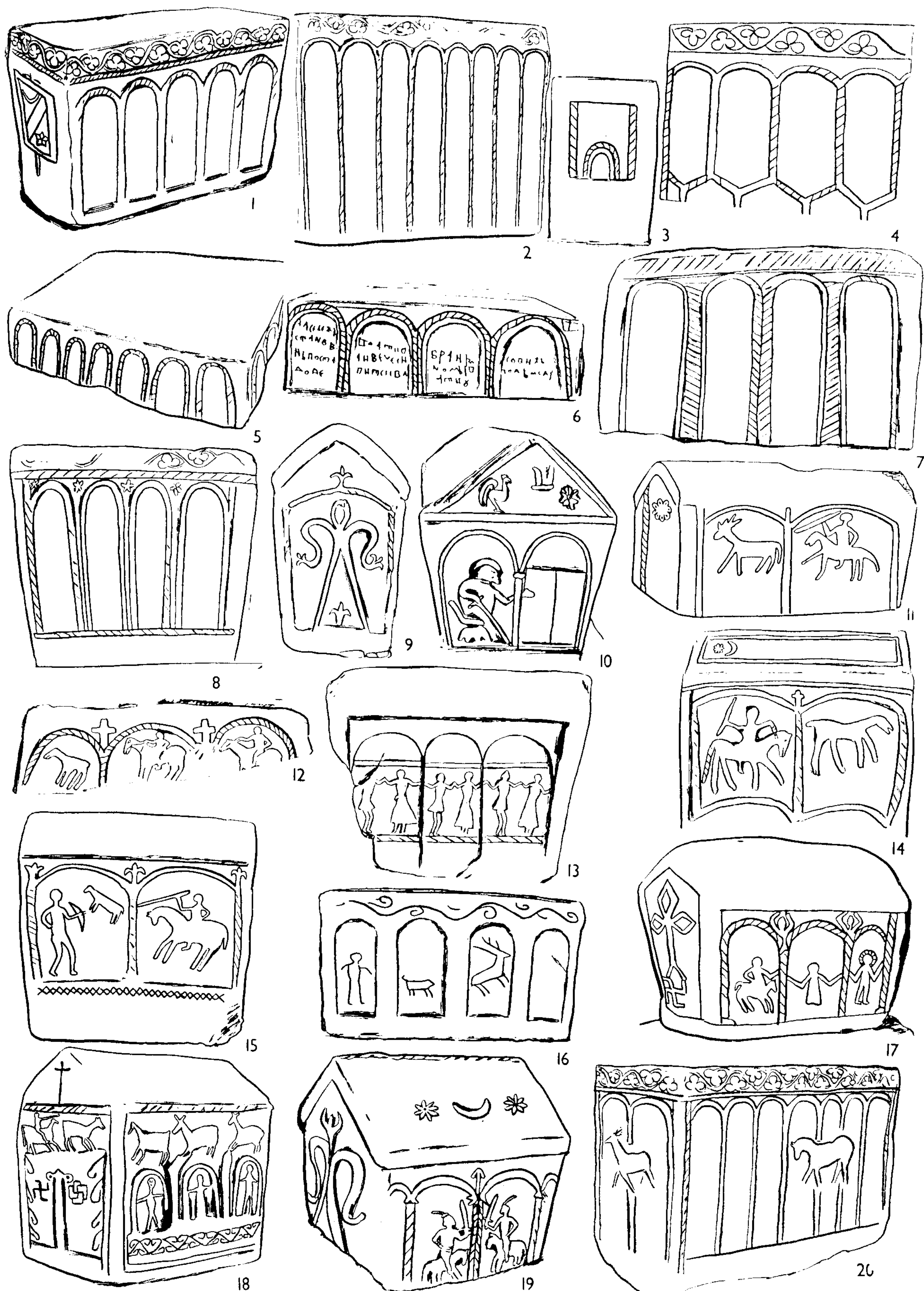

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20

TABLA XVII

PRELAZNI LUKOVI „A"
TRANSITIONAL ARCHES „A"

1 *Velimlje*, Vilusi, vs.,
V. Đ.
2 *Prapratnica*, »Lisja«, Hutovo, vs., M. W.
Nikšić; (v. T. VI, sl. 10)
3 *Konjsko*, »Bogojević-Selo«, Trebinje, vs., J + Sj,
Č. Truhelka, Altbosnische Inschriften, WMBH V, 1897, S. 282—283, T. LXIX, Fig. 1.*
4 *Nikšić*, slj., J+Sj,
D. Sergejevski, Nikšić, str. 5, 6, sl. 1—2.*
5 *Boljuni*, Stolac, s.,
Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 190—191 , sl. 49.
Štedim, Nikšić; (v. T. V, sl. 17)
Zovi Do, Nevesinje, slj.
D. S.*
6 *Nikšić*, vs.,
D. Sergejevski, Nikšić, str. 7, sl. 4.*
7 *Vrpolje* — Ljubomir, Trebinje, vs., V. Đ.
8 *Simiova*, Bileća, k.,
Č. Truhelka, Altbosnische Inschriften, WMBH V, 1897, S. 293—294, Fig. 23.*
9 *Služanj*, Mostar, vs.,
V. Č.
10 *Lug*, Trebinje, vs., I,
M. W.
11 *Nikšić*, vs.,
D. Sergejevski, Nikšić, str. 8, sl. 6*.
12 *Lug*, Trebinje, vs., Z,
M. W,; (isti kao br. 10 — the same as no 10).
13 *Nikšić*, vs.,
D. Sergejevski, Nikšić, str. 8, sl. 5*; V. Đ.
14 *Vrulja*, Pljevlja, vs., (sada u Pljevljima — now in Pljevlja)
N. M. — T. D.
15 *Novakovići*, »Kod jezera«, Žabljak, s.,
N. M. — T. D.
16 *Radmilovića Dubrave*, Bileća, vs., M. W.
17 *Novakovići*, »Kod jezera«, Žabljak, s., N. M. — T. D.

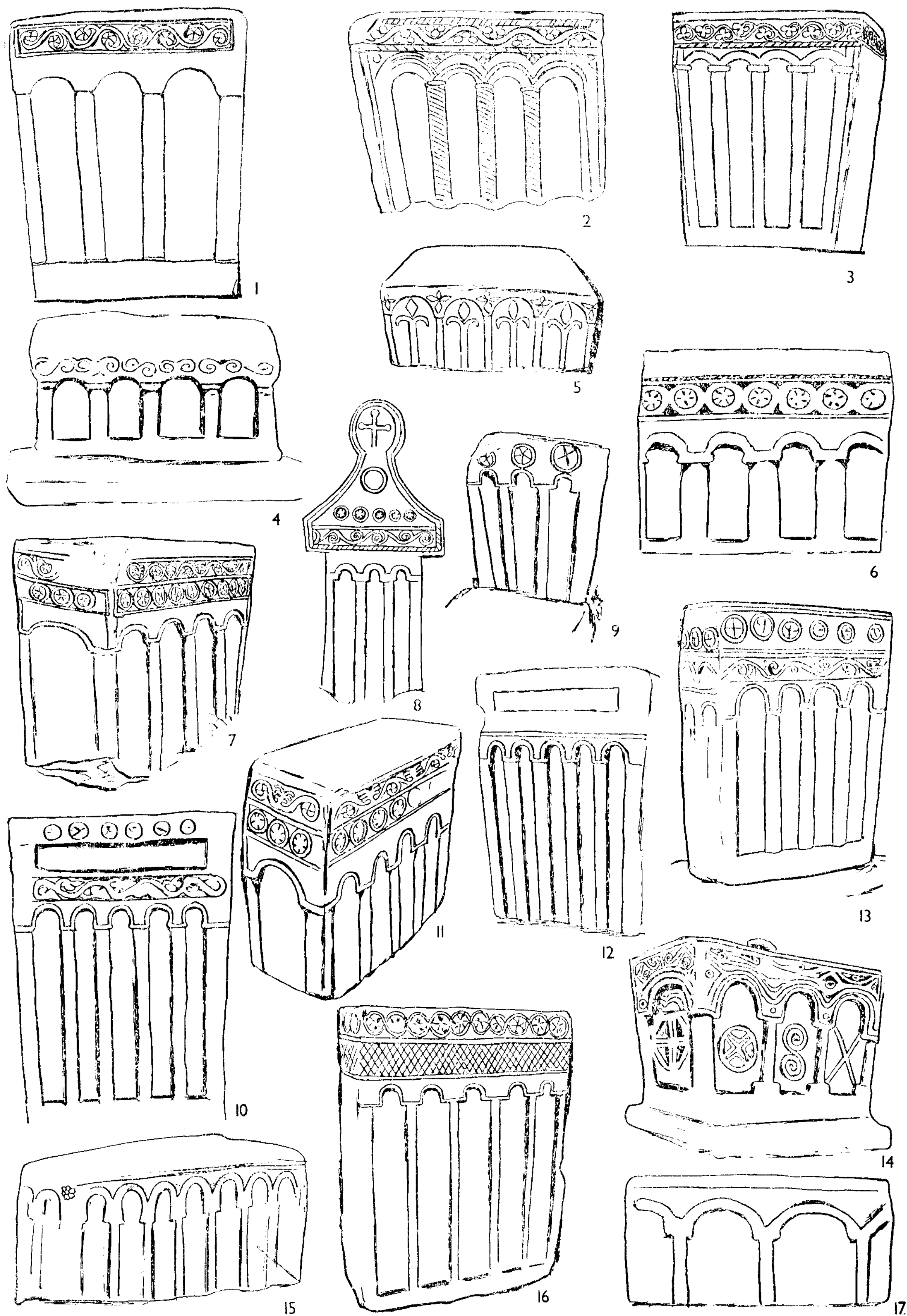

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17

TABLA XVIII

PRELAZNI LUKOVI „A"
TRANSITIONAL ARCHES „A"

1 *Međurječje,* Goražde, vs., Č. Truhelka, Starobosanski mramorovi, GZM III, 1891, str. 373—377, sl. 12*.

2 *Dubovac,* Bileća, vs., J. Asboth, Bosnien und die Herzegowina, Wien 1888, S. 104.*

3 *Jasenik,* Avtovac, vs., Z. K.*

4 *Gradac,* »Dobroštik«, Neum, s., V. P.

5 *Bijela Rudina,* Bileća, vs., M. Hoernes, Dinarische Wanderüngen, Wien 1894, S. 188.*

6 *Fatnica,* Bileća, vs., J + Sj, Š. Bešlagić, Proučavanje i zaštita stećaka, N. S. I, 1953, str. 171.

7 *Mihići,* Ljubinje, vs., M. W.

8 *Radmilovića Dubrave,* Bileća, vs.; (sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski muzej Sarajevo). M. W.

9 Podosoje, »Čeprin greb«, Bileća, vs., J. Asboth, Bosnien und die Herzegowina, Wien 1888, S. 340*, N. M. — T. D.

10 *Velimlje,* Vilusi, vs., V. Đ.

11 *Davidovići,* Fatnica, Bileća vs., V. P. — M. P.
Davidovići, Fatnica, Bileća, vs., V. P. — M. P.

12 *Žrvanj — Doli,* Ljubinje, vs. SjZ, M. W.

13 *Mihići,* Ljubinje, vs., M. W. (isti spomenik kao na sl. 7 — the same monument as fig. 7).

14 *Smrduša,* Nikšić, vs., N. M. — T. D.

15 *Grahovo,* Vilusi, vs., V. Đ.

16 *Novakovići,* »Žugića bare«, Žabljak, vs., N. M. — T. D.

17 *Štedim,* Nikšić, vs. D. S.*

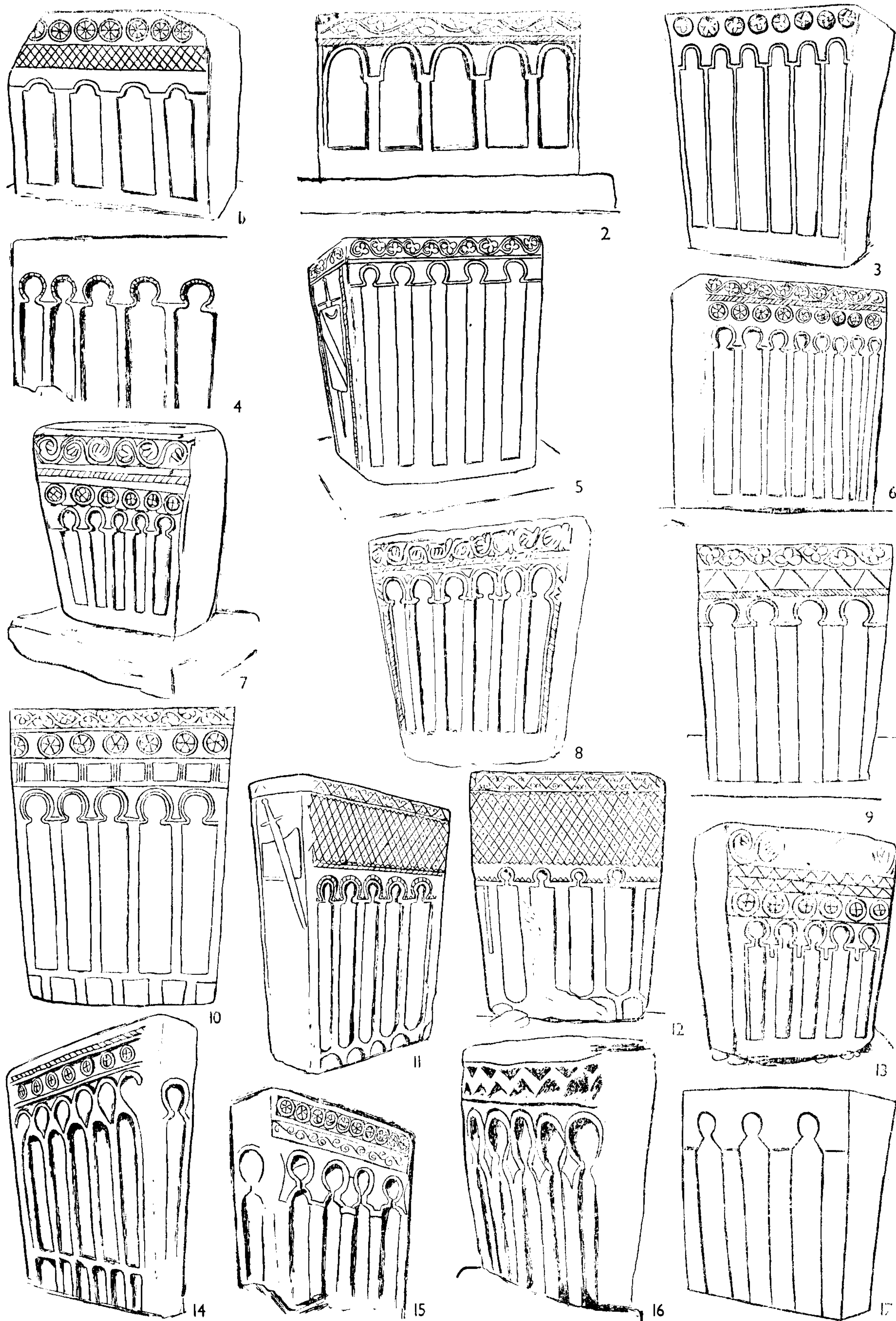

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17

TABLA XIX

POTKOVIČASTI LUKOVI / HORSESHOE ARCHES

1 *Podovi*, Travnik, slj.
A. Evans, Through Bosnia and the Herzegovina on Foot during the Insurrection, London 1876, p. 171*.
Ibid, p. 171*.
2 *Nadinići*, »Jelice«, Gacko, s., SIZS arhiv*.
3 *Lazarići*, »Jovanovo brdo«, Gacko, vs., Z. Z. K.*
4 *Jasenik*, Avtovac, vs., Z. K.*
5 *Vrpolje* — Ljubomir, Trebinje, vs., JZ+SjI,
Ć. Truhelka, Altbosnische Inschriften, WMBH V, 1897, S. 283—285, Taf. LXIX, Fig. 2*; M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine, II, str. 60—61.
Jasenik, Avtovac, vs., Z. K.*
Jasenik, Avtovac, vs., Z. K.*
Nadinići, Gacko, vs., Z. K.*
6 *Lipnik*, Gacko, k.,
P. Slijepčević, Staro groblje po Gacku, GZM LX, 1928, 2, str. 59, T. I, sl. 3.
7 *Miruše*, »Mistihalj«, Bileća, vs.,
Š. Bešlagić, Stećci u dolini Trebišnjice, N. S. VIII, 1962, str. 24—25, sl. 18.*
Brajčevići, Gacko, vs., Z. K.*
Radmilovića Dubrave, Bileća, vs., M. W.
Dulići, Avtovac, s., Z. K.*
Brajčevići, Gacko, vs., Z. K.*
8 *Kokorina*, Gacko, vs., Z. K.*
9 *Simiova*, Bileća, k.,
Ćiro Truhelka, Altbosnische Inschriften, WMBH V, 1897, S. 291—293, Fig. 22.*
10 *Muhovići*, »Duga glavica«, Gacko, vs., Z. K.*
Dobrelje, Avtovac, vs., J, Z. K.*
Muhovići, Gacko, vs., Z. K.*
Zborna gomila, Gacko, vs., M. W.
11 *Donji Jugovići*, Gacko, vs., Z. K.*
Brajčevići, Gacko, vs., Z. K.*
12 *Premilovo Polje*, Ljubinje, vs.,
K. Hörmann, Epigraphische Denkmäler aus dem Mittelalter, WMBH III, 1895, S. 496, Fig. 16.
13 *Zborna gomila*, Avtovac, vs., M. W.*
14 *Bezđeđe*, Nevesinje, s., D. S.*
15 *Slatina*, Banja Luka, plč.
A. Lovrić, Glagolski natpis na kamenu iz okolice banjalučke, GZM XLXIX, 1937, str. 31—35.
16 *Mulje*, Avtovac, k.,
P. Slijepčević, Staro groblje po Gacku, GZM XL, 1928, sv. 2, str. 59, T. I, sl. 2.*
17 *Radmilovića Dubrave*, Bileća, vs., M. W.
18 *Vrulja*, Pljevlja, s.,
N. M. — T. D.
19 *Kovači*, »Kovači krst«, Velimlje, k.,
J. Asboth, o. c., S. 99.*

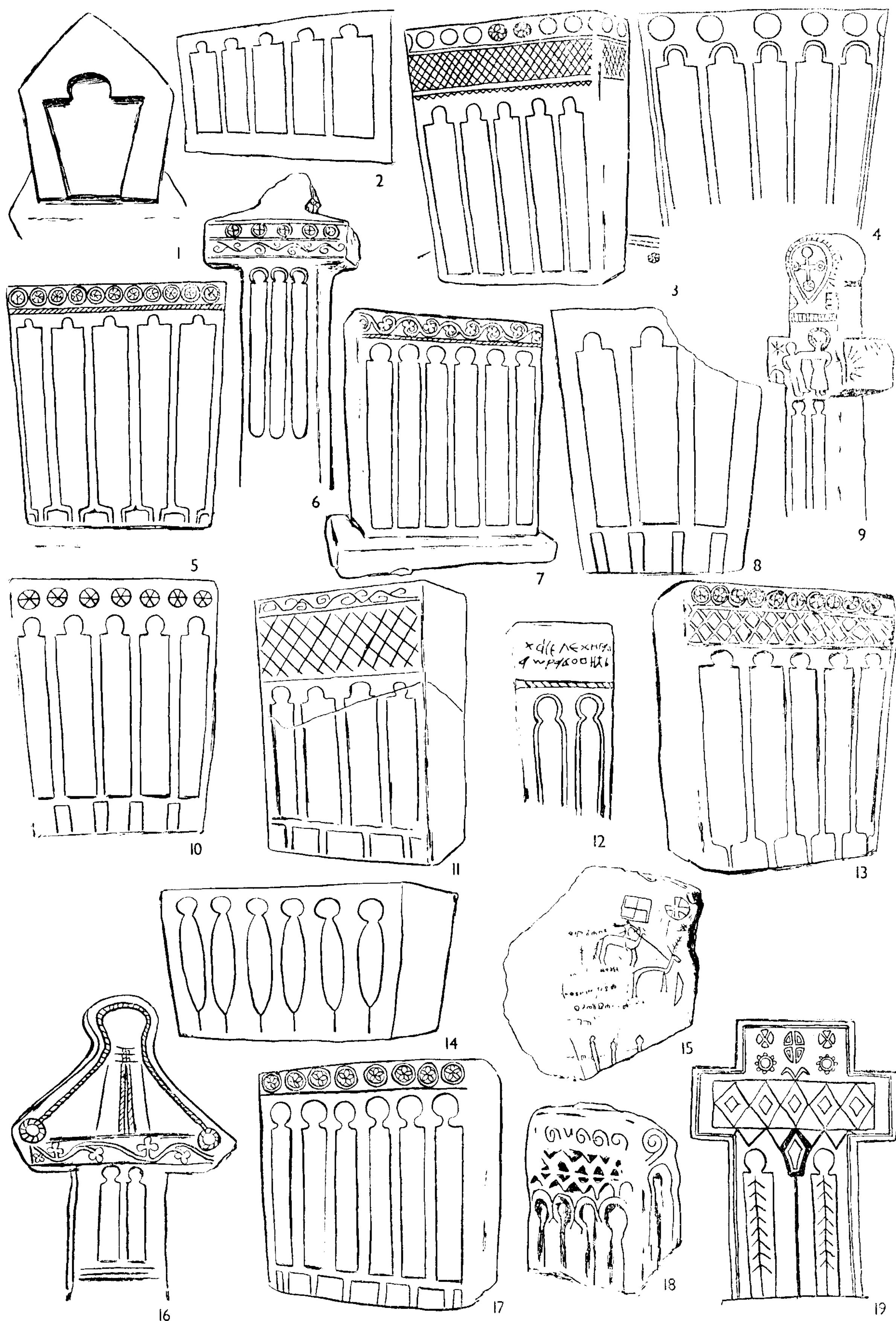

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19

TABLA XX

POTKOVIČASTI LUKOVI / HORSESHOE ARCHES

1 *Han Pobrdica,* Stolac, k., Ć. Truhelka, Die bosnischen Grabdenkmäler des Mittelalters, WMBH III, 1895, S. 463, Abb. 99*; M. Vego, Zbornik I, str. 62—63.

2 *Ubosko,* Ljubinje, vs., Sj. M. W.

3 *Radimlja,* Stolac, slj., JZ + JI, A. Benac, Radimlja, str. 6—7, T. III, sl. 6

4 *Gornja Bodežišta,* Gacko, vs., Z. K.*

5 *Staro Slano,* Trebinje. vs., J, M. W.

6 *Krehin Gradac,* Mostar, vs., M. W. (sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski muzej, Sarajevo)

7 *Broćanac,* Vilusi, vs., Konzervatorski zavod Zagreb, arhiv.

8 *Vlahovići,* Ljubinje, vs., V. Ć.

9 *Smrduša,* Nikšić, vs., N. M. — T. D.

10 *Radimlja,* Stolac, slj. SjZ+JZ. A. Benac, Radimlja, str. 27, T. XXXII, sl. 66.
Radimlja, Stolac, slj., M. W.

11 *Radimlja,* Stolac, slj. JI+JZ A. Benac, o. c, str. 8, T. VI, sl. 11

12 *Radimlja,* Stolac, vs., JZ+JI A. Benac, o. c., str. 9, T. VII, sl. 13.
Radimlja, Stolac, vs., Benac, o. c., str. 22, (samo opis — description only).

13 *Kula,* Gacko, vs., M. W.
Kokorina, Gacko, vs., Z. K.*
Simiova, Bileća, k., (v. T. XIX. 9, T. XXXVIII, sl. 22.)

14 *Postoljani,* Nevesinje, stl, D. Sergejevski, Putne bilješke sa Nevesinjskog polja, GZM NS III, 1948, str. 242, T. I, sl. 1.

15 *Miljevac,* Nevesinje, vs., SIZS arhiv*.

16 *Ugarci* — Ljubomir, Trebinje, vs., Z + I M. W.

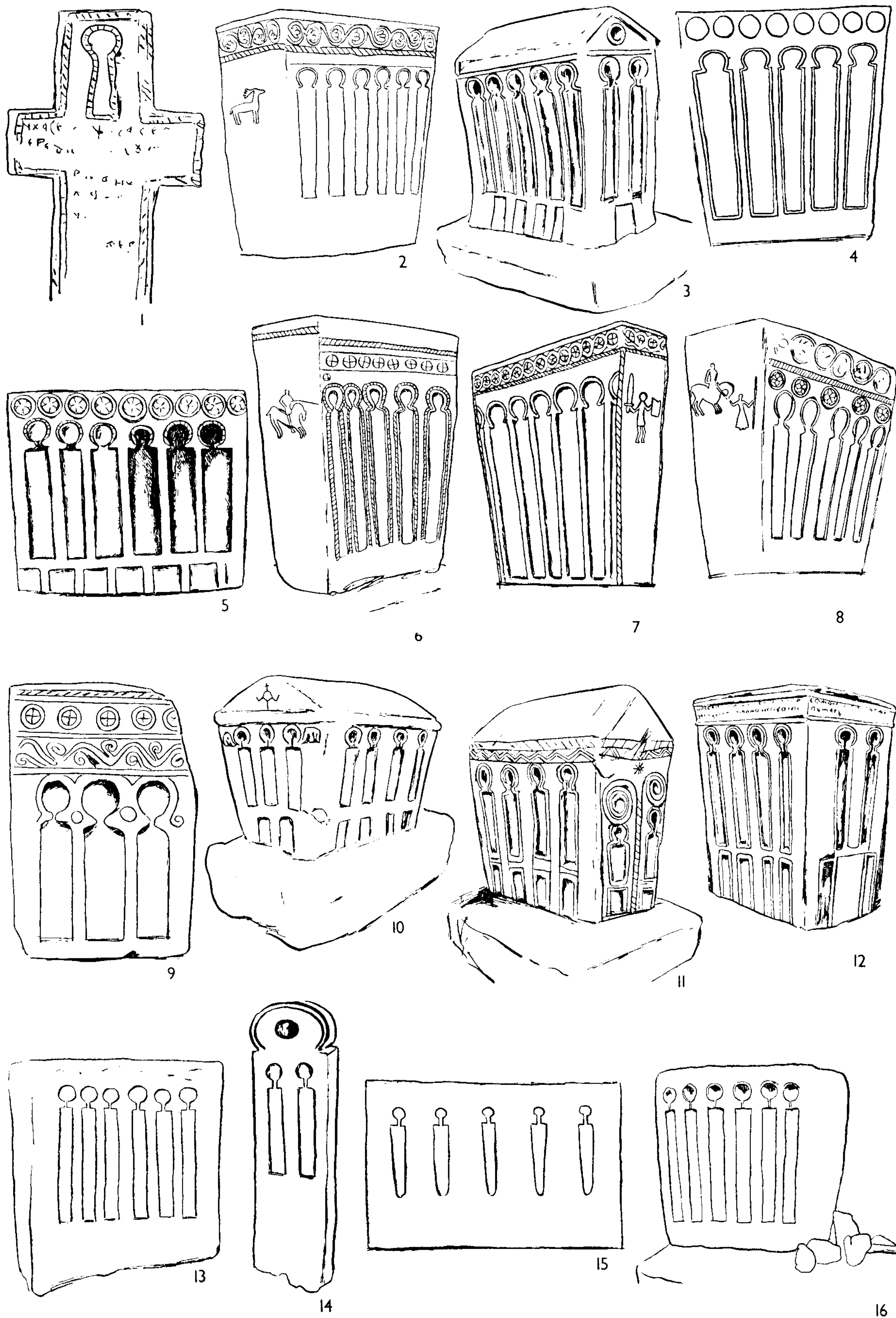

TABLA XXI

POTKOVIČASTI LUKOVI / HORSESHOE ARCHES

1 *Ugarci* — Ljubomir, Trebinje, vs, Z+I.
M. W.

2 *Hodbina,* Mostar, vs, Z+J.
M. W.

3 *Pridvorci,* »Babin kamen«, Trebinje, vs. S. K.*

4 *Brajčevići,* Gacko, s.
Z. K.*

5 *Radimlja,* Stolac, vs., JZ+JI.
A. Benac, Radimlja, str. 11 (samo opis — description only); M. W.

6 *Radimlja,* Stolac, vs., JI.
Ibid., str. 11 (samo opis — description only; isti spomenik kao br. 5 — the same monument as no. 5.) M. W.

7 *Nekuk,* Stolac, k, Sj.
Š. Bešlagić, »Stećci na Nekuku kod Stoca«, GEM XXI, 1958, str. 164, 166, 168, sl. 16.

8 *Ljubljenica,* Stolac, s., Z+J.
M. W.

9 *Bahori,* Gacko, vs.
Z. K.*

10 *Fatnica,* Bileća, vs.
J. Asboth, Bosnien und die Herzegowina, str. 110.*

11 *Jasenik,* Avtovac, vs., I,
Z. K.*

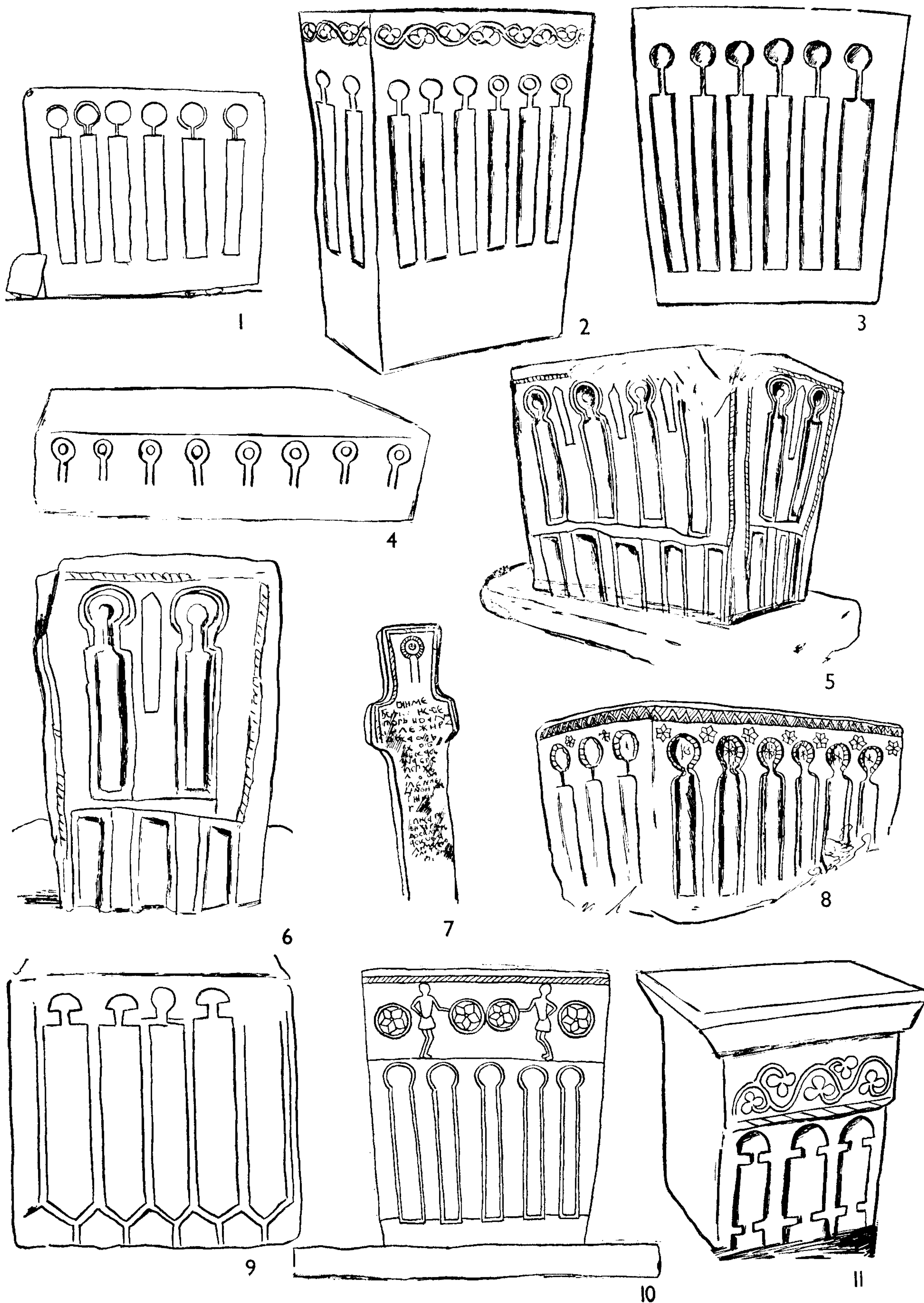

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11

TABLA XXII

PRELAZNI LUKOVI „B"
TRANSITIONAL ARCHES „B"

1 *Boljuni,* Stolac, k.
N. M. — T. D.

2 *Služanj,* Mostar, v slj., JZ.
V. Ć.

3 *Hodovo,* »Glavica«, »Radan krst«, Stolac, k., I.
M. W.

4 *Bivolje Brdo,* Čapljina, k, I.
V. P.

5 *Čitluk,* »Džamija« Mostar, k., (krakovi krsta su slomljeni — with broken arms), N. M.; M. Vego, Istorija Broćna od najstarijih vremena do turske okupacije, Sarajevo, 1961, str. 100, sl. 50.

6 *Uzarići,* »Šarampovo«, Lištica, vs., V. Ć.

7 *Veliki Ograđenik,* »Miličevića krstine«, Mostar, k., I,
N. M. — T. D.

8 *Jasena,* Nevesinje, k., I,
M. W.

9 *Rotimlja,* Stolac, k.,
M. W.

10 *Rotimlja,* Stolac, vs., J,
M. W.
Hodovo, »Haremi«, Stolac, vs., M. W.
Mijatovci, »Kalufi«, Nevesinje, vs., M. W.
Uzarići, »Šarampovo«, Lištica, vs., A. Benac, Široki Brijeg, str. 16, T. XI, sl. 13.

11 *Uzarići,* »Šarampovo«, Lištica, k., I,
Ibid, str. 17, T. XII, sl. 15a.
Kutac, Ljubuški, k., V. Ć.

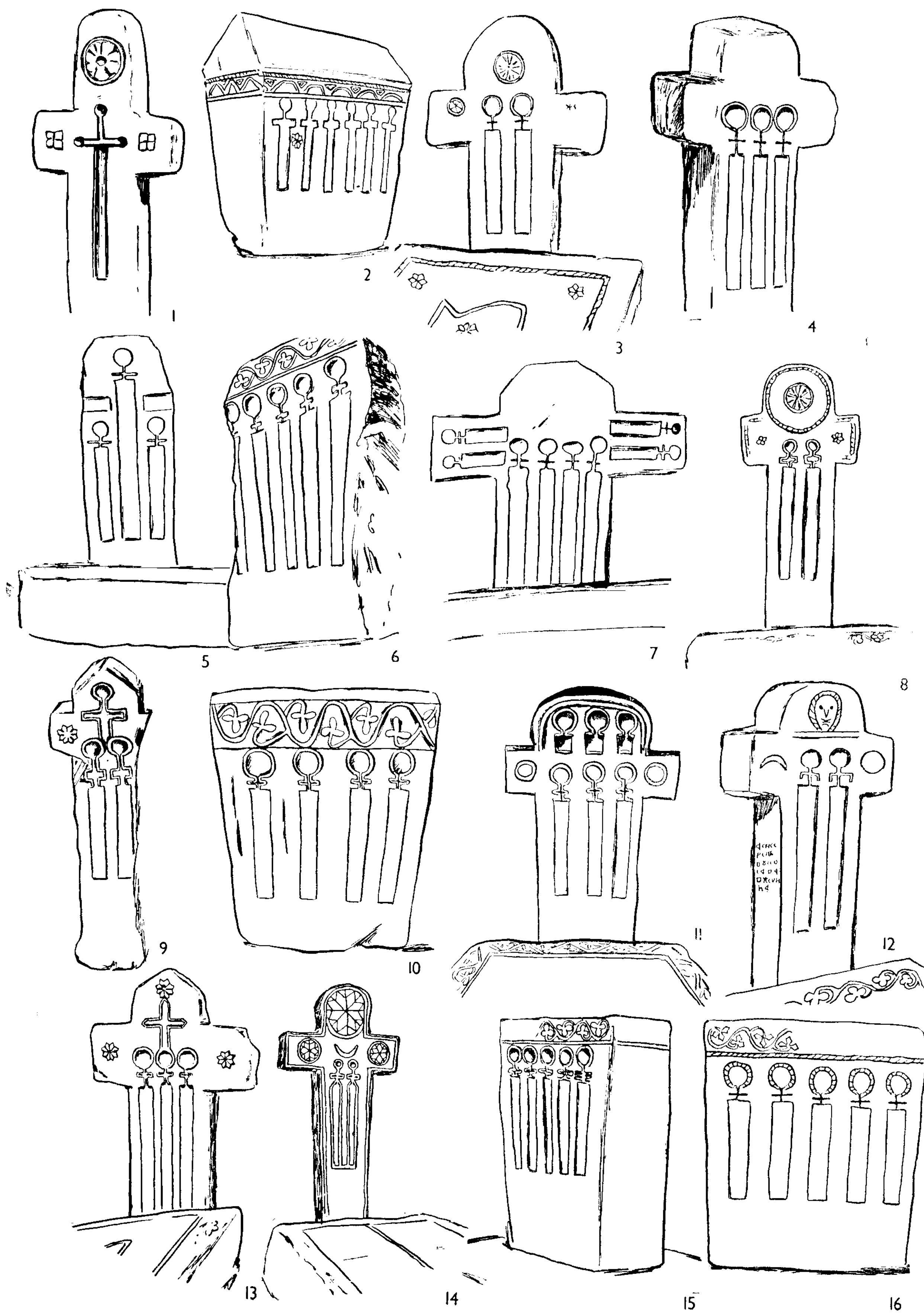
12 *Domrke,* Gacko, k., I,
Z. K.*

13 *Rotimlja,* Stolac, k., I,
V. Ć.

14 *Burmazi,* »Deminov krst«, Stolac, k., I, V. P.

15 *Uzarići,* »Šarampovo«, Lištica, vs., V. Ć.

16 *Mijatovci,* »Rajkov kamen«, Nevesinje, vs., Sj, M. W.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

KRSTOVI / CROSSES

Danas je poznato 438 stećaka na kojima krstovi čine glavni element ukrasa. Osim toga, postoji gotovo 200 stećaka na kojima krstovi čine sporedan elemenat ukrasa. Možemo, dakle, zaključiti da su krstovi jedan od najčešćih oblika ukrasa na stećcima, premašujući po broju motiv polumjeseca, koji je također često zastupljen. Treba naglasiti da ovo protivrječi onome što se ranije vjerovalo. Spomenici u obliku krsta, također brojni, nisu posebno obrađeni u ovoj studiji.

S obzirom na velik broj varijanata krsta na stećcima, ovdje ćemo se osvrnuti samo na neke od tih varijanata. One odgovaraju redoslijedu na tablama, na kojima su poredane od najjednostavnijih krstova (sa jednakim krakovima) do onih sa produženjima ili dodacima na jednom ili više krakova.

Krst sa jednakim krakovima je izrađen u tehnici urezivanja ili je izveden u reljefu (T. XXIII). Sasvim je razumljivo da je ovakav krst najčešće izveden u krugu. Oko Stoca i Ljubinja urezani krst u krugu ukrašen je još nekim geometrijskim elementima (T. XXIII, 3, 4, 12). Jedan primjer krsta sa jednakim krakovima je malteški krst, koji se predstavlja i na izduženom stablu (T. XXIV). On preovlađuje u Dalmaciji i susjednim krajevima, gdje se javlja na vertikalnom kamenu uz ploču (T. XXIV, 7, 17). U Popovom polju, u zaleđu jadranske obale, malteški krst je izveden na visokom stubu sa kvadratnim blokom na vrhu (T. XXIV, 8, 6), o čijem je islamskom porijeklu raspravljao Đ. Mazalić.[1] Donji krak malteškog krsta može imati razvijeno postolje, koje možda simbolizira brdo Gol-

[1] Đ. Mazalić, Kraći članci i rasprave, 5, Zgošćanski obelisk, GZM NS, IV-V, 1950, str 235.

There are 438 stećci recorded to date upon which crosses form the major element of decoration. There are, besides, nearly 200 stećci where crosses form a minor element. We may thus conclude that crosses are one of the commonest forms of decoration on the stećci, exceeding in number half-moons which form another common decorative type. It is to be emphasized that this contradicts what has been previously believed. Cross-shaped stones, also numerous, are not given special treatment in this study.

In view of the variety of cross-variants appearing on the stećci, only a few of them will be touched upon here. Our discussion corresponds with the arrangements of the plates, from the simplest crosses, namely, those with equal arms, to those with extensions or developments on one or more arms.

The cross with equal arms is either incised or in relief. (Pl. XXIII) Understandably, it is that most commonly depicted within a ring. In the Stolac and Ljubinje regions the incised cross, represented within a ring, is elaborated with further geometric filling. (Pl. XXIII, 3, 4, 12) One example of cross with equal arms is the Maltese cross, which is also presented on an elongated stem. (Pl. XXIV) It is most prevalent in Dalmatia and adjoining areas, where it appears on vertical headstones alongside slabs. (Pl. XXIV, 7, 17) In Popovo polje, inland from the coast, the Maltese cross is adapted to the tall column with a block on top (Pl. XXIV, 6, 8), whose islamic origin is discussed by Đoko Mazalić.[1] The Maltese cross with elongated stem is elaborated by the stem being divided to form a base which may symbolize the Golgotha hill. (Pl.

[1] Đ. Mazalić, Kraći članci i rasprave, 5, Zgošćanski obelisk, GZM NS IV, — V, 1950, str. 235.

gotu (T. XXIV, 19—26). Ovo vodi do antropomorfnog oblika, gdje se brdo pretvara u rastavljene noge (T. XXIV, 27).

Krst sa kružnim dodacima na krakovima javlja se u najjednostavnijem obliku kao krst sa jednim krugom na vrhu (T. XXVI, 25—27; T. XXVII, 16, 17). To je egipatski hijeroglif koji znači »život«. On je u srednjem vijeku predstavljao znak planete Venere. Češći je krst sa tri ili četiri kruga, čiji se brojni primjeri nalaze u gorovitoj okolini Kalinovika (T. XXVII, 26; T. XXIX, 15, 20, 23). Slični krstovi javljaju se prema sjeverozapadnom dijelu Popovog polja, oko Hutova (T. XXVIII, 25; T. XXIX, 17), kao i u blizini Gacka i Bileće (T. XXVIII, 30; T. XXIX, 18, 19). Vrijedno je spomena da seljaci sjeverno od Popovog polja još uvijek vode svoje blago na ispašu u Kalinovik, i moguće je da je to bio slučaj i u srednjem vijeku.

Krst sa stablom i krakovima formiranim od trostruke trake (T. XXXII, 5—13), najčešći oko Nikšića i Bileće, vjerovatno duguje svoje porijeklo krstu na sjevernom portalu manastira u Dečanima, na Kosmetu, koji je podignut između 1327. i 1335.[2] Bogatiji, lisnati krst, lociran u oblasti između doline Neretve i Stoca (T. XXX, 25—30; T. XXXI), bio je, izgleda, preuzet sa rezbarije i, najvjerojatnije, unesen u ovu oblast importom sikulo-arapskih kovčežića od slonovače. Ovaj krst bio je poznat u vizantijskoj umjetnosti od 11. vijeka, gdje je bio upotrebljavan za ispunjavanje kruga. Na sikulo-arapskim kovčežićima i na stećcima krst nije upotrijebljen za ispunjavanje kruga, već kao slobodan motiv.[3]

Dvostruki, trostruki i ponovljeni krstovi najčešći su sjeverno od Neretve, od Ljubuškog do Sinja (T. XXXII, 17, 18, 20, 21, 26, 27; T. XXXIII, 1—7). Isto područje može se pohvaliti najvećim brojem svastika (T. XXXIII, 8, 13, 14, 17; T. XXXIV, 1—3, 5, 6, 9, 10, 12, 17). Mada neke varijante svastike liče tau-krstu (T. XXXIV, 17), koji je rasprostranjen na drugom području. On se u pojedinačnim primjercima javlja od centralne Hercegovine do istočne Bosne. U ne-

[2] Vl. Petković, Đ. Bošković, Manastir Dečani, Beograd, 1941, T. XXIV.

[3] M. Wenzel, Lisnati krst na stećcima s područja Neretve, Muzej primenjene umetnosti, Zbornik 8, Beograd, 1962, str. 39 — 48.

XXIV, 19—26) This leads to an anthropomorphized form where the hill becomes divided legs. (Pl. XXIV, 27)

The cross with ring developments on its arms appears in its most simple form as a cross with a single ring at the top. (Pl. XXVI, 25—27, Pl. XXVII, 16, 17) This is the Egyptian hieroglyph meaning »Life«. It survived into the Middle Ages as the sign of the planet Venus. More common is the cross with three or four rings, of which there are many examples in the mountainous region of Kalinovik (Pl. XXVII, 26, Pl. XXIX, 15, 20, 23) Similar crosses appear towards the northwest end of Popovo polje, around Hutovo (Pl. XXVIII, 25, Pl. XXIX, 17), as well as in the neighborhood of Gacko and Bileća. (Pl. XXVIII, 30, Pl. XXIX, 18, 19) It is worth noting that the peasants north of Popovo polje still take their stock for summer pasture to Kalinovik, and it is possible that this was also the case in the Middle Ages.

The cross with stem and arms formed of triple bands (Pl. XXXII, 5—13), most common around Nikšić and Bileća, probably owes its origin to the cross over the north portal of the monastery of Dečani, Kosmet, built between 1327 and 1335[2]. A more elaborate, foliated cross, localized in the area from the lower Neretva Valley to Stolac (Pl. XXX, 25—30, Pl. XXXI), has apparently been adapted from woodworking, and was most likely introduced into the area by the import of Siculo-arabic ivory caskets. This cross was known in Byzantine art from the eleventh century, being there used as a circle filling. On the siculo-arabic caskets and on the stećci the cross is not used as a circle filling, but as a free motif.[3]

Double crosses, triple crosses and repeated crosses are most frequent north of the Neretva, from Ljubuški to Sinj. (Pl. XXXII, 17, 18, 20, 21, 26, 27, Pl. XXXIII, 1—7) The same area can boast the greatest number of swastikas. (Pl. XXXIII, 8, 13, 14, 17, Pl. XXXIV, 1—3, 5, 6, 9, 10, 12, 17) Although certain variations of the swastika tend to resemble the tau cross (Pl. XXXIV, 18), the tau cross has a different distribution. It appears in scattered examples from Central Hercegovina to East Bosnia. In some

[2] Vl. Petković, Đ. Bošković, Manastir Dečani, Beograd 1941, T. XXIV.

[3] M. Wenzel, Lisnati krst na stećcima s područja Neretve, Muzej primenjene umetnosti Zbornik 8, Beograd 1962, str. 39 — 48.

kim slučajevima je sličan štapu. Jedini približno datirani nadgrobni spomenik sa tau-krstom potiče iz Zgunje na Drini (T. XXXIV, 20). Njegov natpis spominje »Ostoju krstjanina«. Turski izvori iz 1534. spominju baštinu upisanu na ime Ostoje krstjanina iz Donje Zgunje u nahiji Osat.[4] To znači da je on 1534. bio živ ili je već bio umro, a zemlja je još bila vezana za njegovo ime. Prema tome, spomenik može biti datiran sasvim okvirno, od 1468. do 1534.[5] Njegov oblik odaje turski uticaj. Može se, dakle, pretpostaviti da tau krst predstavlja kasni element ukrasa stećaka.

Jedno značajno zapažanje nameće se u vezi sa položajem krsta na nadgrobnim spomenicima. Kad je predstavljen na horizontalnoj strani spomenika, krst je, gotovo bez izuzetka, upravljen prema zapadu. To je povezano sa položajem pokojnika pod pločom, koji leži glavom prema zapadu. Krst je postavljen iznad lica pokojnika.

Krst je ponekad prikazan u čvrstoj vezi sa lozom. Ovaj prikaz obiluje hrišćanskim simbolizmom. Primjeri se vide na tablama LII i LIII, koje sadrže opšte predstave grozda.

[4] T. Okiç, Les Kristians (Bogomiles Parfaits) de Bosnie d'après des documents turcs inédits, Südost-Forschungen XIX, München, 1960, p. 108 ff. Za ovo upozorenje zahvaljujem Vlajku Palavestri, Zemaljski muzej, Sarajevo.

[5] Iz godine 1468. datira prvi turski popis u ovim krajevima.

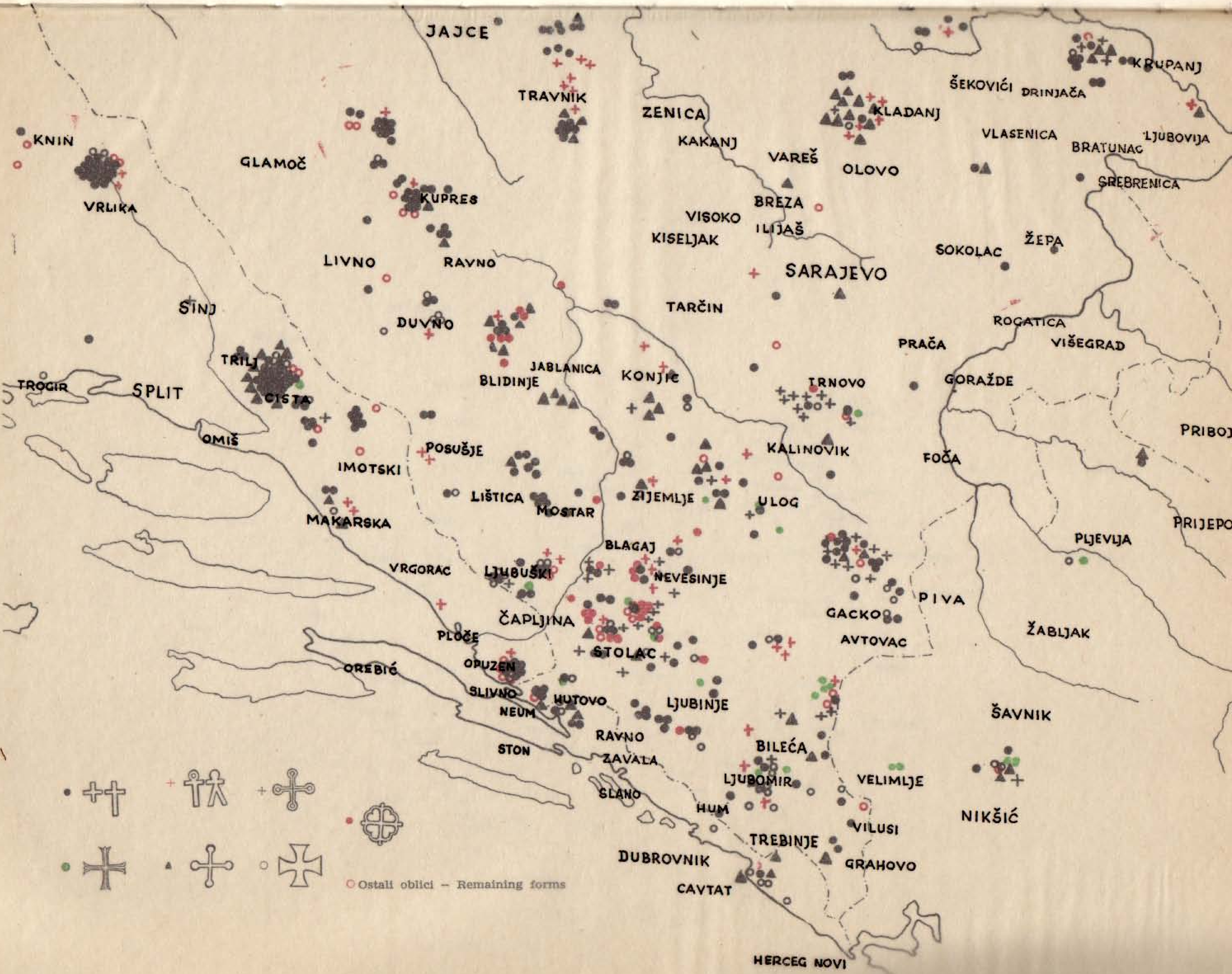
cases it resembles a staff. The only roughly datable tombstone with a tau cross is that at Zgunja, on the Drina. (Pl. XXXIV, 20) Its inscription mentions one »Ostoje krstjanin«. Turkish sources of 1534 mention land recorded in the name of Ostoje Krstjanin at Donja Zgunja, in the Turkish »nahija« of Osat[4]. This implies that he was either alive in 1534, or had died within the last few generations, so that his name was still attached to the land. Therefore the tombstone may be dated, very loosely, from 1468 to 1534[5]. Its shape displays Turkish influence. One may thus assume that the tau cross is a late feature of stećci decoration.

An important observation may be made concerning the position of the cross upon the tombstone. When represented on a horizontal surface the cross, virtually without exception, is directed towards the west end. This relates to the position of the deceased under the slab, who lies with his head to the west. The cross is placed over the face of the deceased.

The cross is at times depicted in prominent connenction with the grape vine. This image is heavy with Christian symbolism. Examples may be seen on Plates LII and LIII, dealing with general representations of the grape.

[4] T. Okiç, Les Kristians (Bogumiles Parfaits) de Bosnie d'après des documents turcs inédits, Südost-Forschungen XIX, München, 1960, p. 108 ff. I am grateful for this observation to Vlajko Palavestra, Sarajevo.

[5] The earliest Turkish source from this region is dated 1468.

JAJCE
TRAVNIK
ZENICA
KAKANJ
VAREŠ
OLOVO
KLADANJ
ŠEKOVIĆI
DRINJAČA
KRUPANJ
VLASENICA
BRATUNAC
LJUBOVIJA
SREBRENICA
KNIN
GLAMOČ
VRLIKA
KUPRES
BREZA
VISOKO
KISELJAK
ILIJAŠ
SOKOLAC
ŽEPA
SARAJEVO
LIVNO
RAVNO
TARČIN
SINJ
DUVNO
ROGATICA
VIŠEGRAD
PRAČA
TRILJ
JABLANICA
BLIDINJE
KONJIC
TRNOVO
GORAŽDE
PRIBOJ
TROGIR
SPLIT
CISTA
OMIŠ
POSUŠJE
IMOTSKI
KALINOVIK
FOČA
LIŠTICA
MOSTAR
ZIJEMLJE
ULOG
MAKARSKA
PRIJEPO
PLJEVLJA
BLAGAJ
NEVESINJE
VRGORAC
LJUBUŠKI
PIVA
GACKO
ČAPLJINA
ŽABLJAK
PLOČE
AVTOVAC
STOLAC
OPUZEN
OREBIĆ
SLIVNO
NEUM
HUTOVO
LJUBINJE
ŠAVNIK
RAVNO
STON
ZAVALA
BILEĆA
LJUBOMIR
VELIMLJE
SLANO
HUM
NIKŠIĆ
VILUSI
TREBINJE
DUBROVNIK
GRAHOVO
CAVTAT
HERCEG NOVI
Ostali oblici – Remaining forms

BANJA LUKA
BOS. PETROVAC
SKENDER-VAKUF
TUZLA
LOZNICA
BANJA KOVILJAČA
BELA CRKVA
UB
JAJCE
ZVORNIK
KRUPANJ
ŠEKOVIĆI
DRINJAČA
TRAVNIK
ZENICA
KLADANJ
VALJEVO
ARANĐELOVAC
KNIN
GLAMOČ
KAKANJ
VAREŠ
VLASENICA
BRATUNAC
LJUBOVIJA
OLOVO
VRLIKA
KUPRES
BREZA
SREBRENICA
VISOKO
ILIJAŠ
TAKOVO
KISELJAK
LIVNO
RAVNO
SOKOLAC
ŽEPA
BAJINA BAŠTA
G. MILANOVAC
SARAJEVO
SINJ
DUVNO
TARČIN
TITOVO UŽICE
ROGATICA
PRAČA
VIŠEGRAD
TRILJ
JABLANICA
KONJIC
TROGIR
SPLIT
ČISTA
BLIDINJE
TRNOVO
GORAŽDE
OMIŠ
POSUŠJE
KALINOVIK
PRIBOJ
IMOTSKI
FOČA
LIŠTICA
MOSTAR
ZIJEMLJE
ULOG
MAKARSKA
PRIJEPOLJE
PLJEVLJA
BLAGAJ
VRGORAC
LJUBUŠKI
NEVESINJE
PIVA
ČAPLJINA
GACKO
PLOČE
ŽABLJAK
STOLAC
AVTOVAC
OPUZEN
OREBIĆ
SLIVNO
HUTOVO
NEUM
LJUBINJE
ŠAVNIK
RAVNO
STON
BILEĆA
ZAVALA
LJUBOMIR
VELIMLJE
SLANO
NIKŠIĆ
HUM
TREBINJE
VILUSI
DUBROVNIK
GRAHOVO
CAVTAT
HERCEG NOVI

● Svastika — Swastika
● Tau-krst — Tau-cross

TABLA XXIII

KRSTOVI / CROSSES

1 *Prijevor*, Ravno, Popovo polje, plč. M. W.
Vrlika, Knin, plč, I. C. str. 5, sl. 36.*
Slivno Ravno, Opuzen, A. Benac, Sredjovjekovni stećci od Slivna do Čepikuća, AHI, II, 1953, str. 62—63, sl. a, 5.*
Bijenja, Nevesinje, plč. M. W.
Vrlika, Knin, plč., S. G.
Kolanjevići, Miruše, Bileća, k., Bešlagić, Stećci u dolini Trebišnjice, N. S., VIII, 1962, str. 271, sl. 22.
Slivno Ravno, Opuzen, plč., A. Benac, o. c., str. 62—63, 64 sl. a, 6.*

2 *Vrtoče*, Bos. Petrovac, plč. Z. M. — V. Pš.*
Slivno Ravno, Opuzen, A. Benac, Srednjovjekovni stećci od Slivna do Čepikuća, AHI, II, 1958, str. 62—64, sl. a 6.*

3 *Žrvanj Doli*, Ljubinje, k., J, M. W.

4 *Pocrnje — Rđusi*, Ljubinje, k., I; (kamen je sada u dvorištu Zemaljskog Muzeja, Sarajevo — the monument is now in the courtyard of the Zemaljski Muzej Sarajevo)
Opličići, Stolac, k, I. Š. Bešlagić, Stećci u Opličićima, N. S. VII, 1960, str. 148, 149, 153, sl. 12. (v. T. XXXVII, 7).

5 *Zabrdje*, »Bitunja«, Stolac, s. M. W.

6 *Kobilja*, »Mramor«, Skender Vakuf, s., Z,
M. Petrić, Porijeklo stanovništva u Imljanima, GZM NS, XVI, 1962, Etnografija, str. 15—16, sl. 2.

7 *Rastičevo*, »Rastičevska mašeta«, Kupres, slj., J,
Š. Bešlagić, Kupres, str. 140—143, sl. 103
Bahori, Gacko, plč., Z. K.*
Bivolje Brdo, Čapljina, plč., V. P.
Brštanovo, Split, plč., M. W.
Cista, Imotski, I. C., str. 27., sl. 11.
Dokmir, Ub, s., M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 177, sl. 257.*
Kupres, »Gornja mašeta«, s., Z, Š. Bešlagić, Kupres, str. 11, sl. 2a.
G. Studenci, Ljubuški, s., M. Vego, Ljubuški, str. 8, v. T. II, sl. 3.
Gradac, »Dobroštik«, Neum, s., Z, V. P.
Obori, Kladanj, stl., Z. K.*
G. Malovan, »Podjaram«, Kupres, s., Š. Bešlagić, Kupres, str. 119—120, sl. 79.
Prijevor, Popovo polje, s., M. W.
Rastičevo, »Rastičevska mašeta«, Kupres, slj., SjI, Š. Bešlagić, Kupres, str. 138—139, sl. 98a.
Rastičevo, »Rastičevska mašeta«, Kupres s., Ibid, str. 135, sl. 93.
Stupari, »Rastik«, Kladanj, stl., D. Sergejevski, Srednjovjekovna groblja u Stuparima i Rastiku, GZM LIII, 1941, str. 98 (samo opis — description only.) Z. K.
Raška Gora, Mostar, s., Š. Bešlagić, Stećci kod Raške Gore, N. S. III, 1956, str. 255, sl. 3.
Ričica, Travnik, stl., Đ. Mazalić, Hrišćanski nišani u okolini Travnika, N. S. IV,

1957, str. 104—105, sl. 14.*
Rostovo, Travnik, stl., Ibid, str. 115, sl. 33c.*
Sebešić, Travnik, stl., D. S.*
Vrlika, Knin, plč., S. G.
Vrlika, Knin, plč., S. G.
Vrlika, Knin, plč., S. G.
Vrlika, Knin, plč., S. G.
Vrlika, Knin, plč., I. C. str. 6, sl. 48.*
Vrlika, Knin, I. C., str. 2, sl. 15.*
Vrtoče, Bos. Petrovac, plč., Z. M. — V. Pš.*
Zavlaka, Krupanj, stl., M. Valtrović, Banja Koviljača, »Markovo Brdo«, Starinar, IX, 1892, str. 112.*
Žepa, »Bjelila«, Rogatica, V. P. — M. P.

8 *Hum*, Trebinje, plč. M. W.
Brajčevići, Gacko, s., Sj. Z. K.*
Čengić Bara — Kladovo polje, Ulog, s., Š. Bešlagić, Kalinovik, str.78, 80, sl. 117.
Suvodanje, Valjevo, M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 188—189, 190, sl. 303.

9 *Čvaljina*, Ravno, Popovo polje, plč. M. W.

10 *Toplica* — G. Hrasno, Stolac, s., Š. Bešlagić, Stećci u G. Hrasnu, N. S. VII, 1960, str. 99—100, sl. 5.

11 *Hodovo*, »Pogrebnice«, Stolac, plč. M. W.

12 *Opličići*, Stolac, plč., Š. Bešlagić, Stećci u Opličićima, N. S. VII, 1960, str. 147, 15, sl. 7.

13 *Zijemlje Polje*, »Pločice«, Mostar, k., Z, M. W.
Grahovčići, »Šikalo groblje«, Travnik, stl. I, Đ. Mazalić, Hrišćanski nišani u okolini Travnika, N. S. IV, 1957, str. 110—111, sl. 25.*

14 *Jabuka*, Trebinje, k., J, M. W.
G. Grančarevo, Trebinje, plč., V. A. — S.*
Mandino Selo, »Mandina gradina« , Duvno, plč., Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog polja, Starinar NS VII — VIII, str. 386, sl. 15.

15 *Garevo*, Gacko, plč. Z. K.*
Ravno, »Pribina gomila«, Popovo polje, plč., M. W.
Uskopolje, Hum, plč., M. W.

16 *Trebimlja*, Ravno, plč. M. W.
Vrlika, Knin, plč. S. G.
Bratač, »Bunar«, Nevesinje, plč. M. W.
Cista, »Velika gomila«, Imotski, M. W.*

17 *Garevo*, Gacko, plč., P. Slijepčević, Staro groblje po Gacku, GZM XL, 2, 1928, str. 60—61, T. II, sl. 20.

18 *Jasenik*, Avtovac, plč. Z. K.*
Mulje, »Sklopito groblje«, Avtovac s., P. Slijepčević, o. c., str. 59, T. II, sl. 16.
Vranjevo selo, Neum, A. Benac, o. c., str. 67, sl. c, 1.*
Mali Mošunj, Travnik, stl., Đ. Mazalić, o. c., str. 101—102, sl. 7.*

19 *Tepen*, Kladanj, plč. SIZS arhiv*.

20 *Ravno*, »Krša«, Kupres, s., Z, Š. Bešlagić, Kupres, str. 33, sl. 18a.
Ravno, »Dvorišta«, Kupres, s., Z, Ibid. str. 20—21, 24, sl. 10b.
Brajčevići, Gacko, k., Z. K.*
Stipanići, Duvno, plč., Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog polja, Starinar NS, VII—VIII, 1956—1957, str. 379, sl. 4.*

21 *Ledići*, Trnovo, Sarajevo, s. V. Ć.

22 *Gošića Han*, Konjic, slj., Z, Š. Bešlagić, Stećci u dolini Neretve, N. S. II, 1954, str. 194—195, sl. 15.

23 *Ravno*, »Dvorište«, Kupres, slj., Z, Š. Bešlagić, Kupres, str. 20, 22, sl. 9a.*

24 *Banjdo* — Podvelež, Mostar, s., M. W.

25 *Bašići*, Gacko, k., I, Z. K.*

26 *Gornje Bare*, Kalinovik, plč. Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 51—53, sl. 68.

27 *Donji Orahovac*, Lastva, plč. V. A. — S.*

28 *Zeleno polje*, Rogatica, s., M. Hoernes, Dinarische Wanderungen, S. 238.*

29 *Cista*, »Velika gomila«, Imotski, plč. I. C., str. 29, sl. 10.* L. Katić, Stećci u Imotskoj krajini, Starohrv. prosvjeta, III ser., 3, 1954, str. 136, sl. 17.

30 *Vrulja*, Pljevlja, s. (sada u Pljevljima — now in Pljevlja) N. M. — T. D.

31 *Čitluk*, »Podadvor«, Mostar, plč. M. W.

32 *Vranjevo selo*, Neum, A. Benac, Srednjovjekovni stećci od Slivna do Čepikuća, AHI, II, 1953, str. 67, sl. c 2.
Lištica, »Sajmište«, plč., A. Benac, Široki Brijeg, str. 6, T. II, sl. 4.*
Rostovo, Travnik, stl., Đ. Mazalić, o. c., str. 115, sl. 33a.*
Rostovo, Travnik, stl., Ibid, str. 115, sl. 33d.*
Rostovo, Travnik, stl., Ibid. str. 115, sl. 33e.*
Rostovo, Travnik, stl., Ibid, str. 115, sl. 33f.*

33 *Cista*, »Velika gomila«, Imotski, plč. I. C. str. 32, sl. 25*; V. Ć.

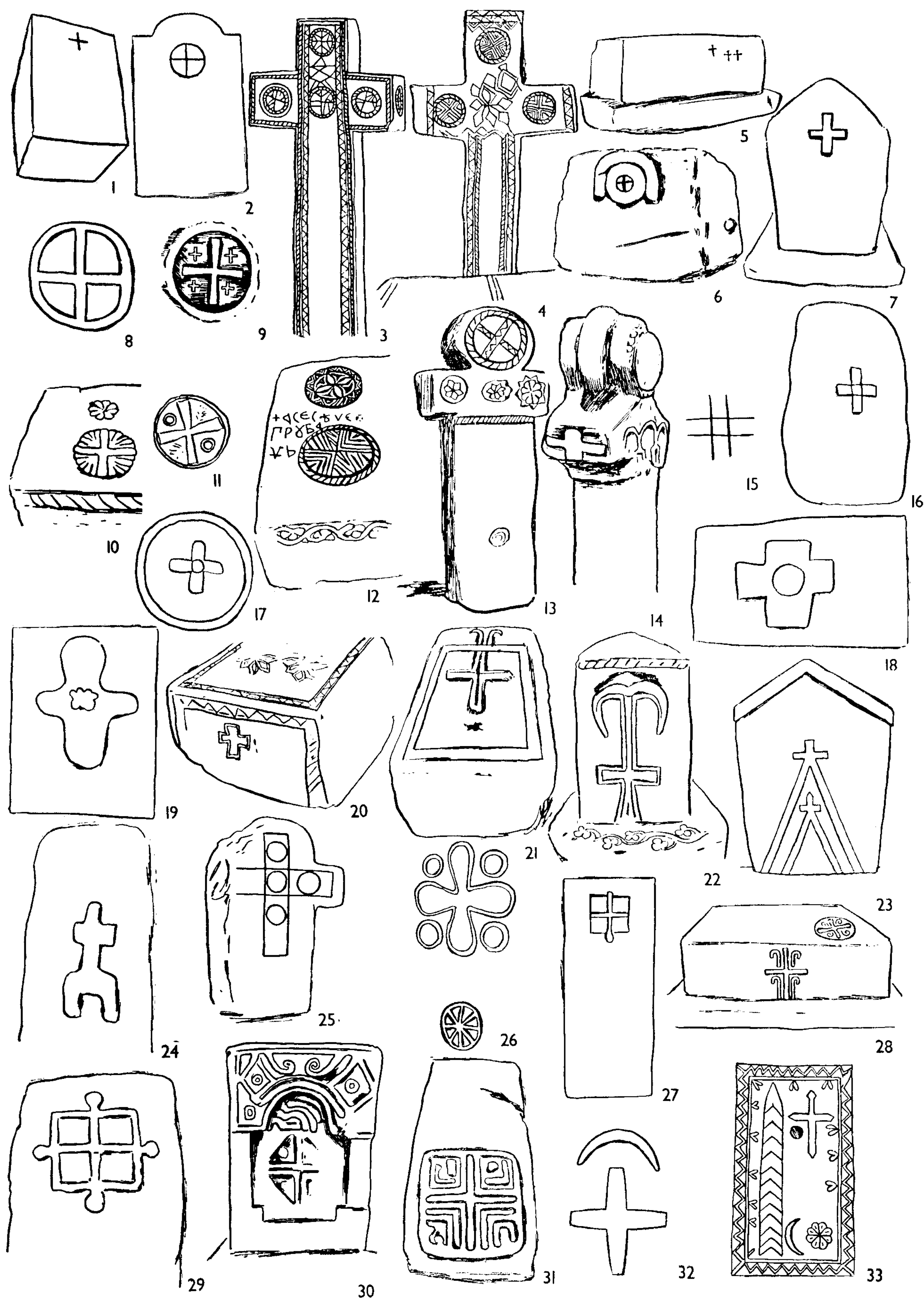
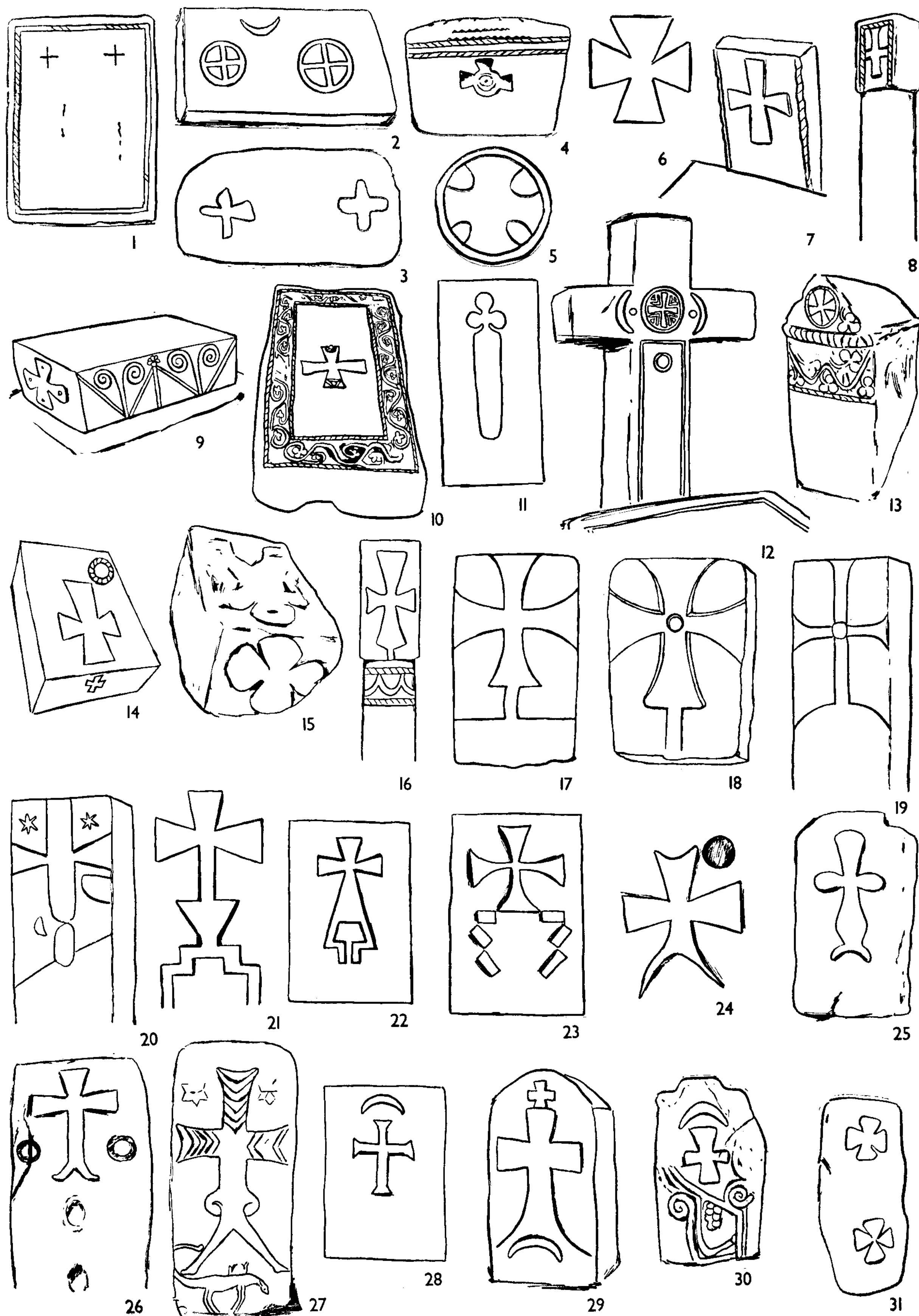

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33

TABLA XXIV

KRSTOVI / CROSSES

1 *Trnčina,* Ravno, Popovo Polje, plč. S. J.*
Zvirići, Ljubuški, s., M. Vego, Ljubuški, str. 27 T. XXX, sl. 60
2 *Kokorina,* Gacko, plč. Z. K.*
3 *Vrlika,* Knin, plč. I. C., str. 6, sl. 45*
Vrlika, Knin, plč., S. G.
Novo Selo, »Seka«, Kupres, s., Š. Bešlagić, Kupres, str. 147, sl. 106.
4 *Nikšić,* s., Z, D. Sergejevski, Nikšić, str. 15, sl. 18.*
5 *Gatačko polje,* P. Slijepčević, o. c., T. II, sl. 19.
6 *Pareški Do,* Lastva, plč. V. A. — S.*
7 *Veličani,* Popovo polje, stl. I, M. W.
8 *Staro Slano,* »Kovačina«, Trebinje, st., Ć. Truhelka, Die Bosnischen Grabdenkmäler des Mittelalters, WMBH III, 1895, S. 407, Fig. 8.*
9 *D. Bakići,* »Klisa«, Olovo, s., JZ, A. Benac, Olovo, str. 23, T. XV, sl. 22*
10 *Bijača,* Ljubuški, s. M. Vego, Ljubuški, str. 18, T. XXI, sl. 41.
11 *Potoci,* »Crkvina«, Mostar, plč. Đ. B.*
12 *Gradac,* Neum, k., I, V. P.
13 *Čičevo,* Konjic, slj. N. M. — T. D.
14 *Taleža,* Trebinje, plč., Z, V. P.
Lipenović, Krupanj, stl., M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 184, sl. 275.*
Majdan, »Lipa«, Takovo, Srbija, stl., Z, M. Filipović, Starinska groblja u predelu Takovo, N. S. VIII, 1962, str. 155, sl. 2.*
Makarska, »Kopek, vrelo Sitno« slj., M. S. 8, str. 50, sl. 6.*
15 *Banjdo* — Podvelež, Mostar, s., Z, M. W.
Borje, Ljubuški, slj., M. Vego, Ljubuški, str. 34, T. XL, sl. 79.
Cista, Imotski, slj., I. C. str. 26, sl. 7.*
G. Studenci, Ljubuški, slj., M. Vego, Ljubuški, str. 9, T. V, sl. 10.
Stupa, Neum, A. Benac, Srednjevjekovni stećci od Slivna do Čepikuća, AHI II, 1953, str. 71, sl. e, 2.*
Žakovo, Trebinje, plč., M. W.
16 *Đedići,* Trebinje, st., Ć. Truhelka, Altbosnische Inschriften, WMBH V, 1897, S. 280, Fig. 7.*
17 *Cavtat,* Dubrovnik, plč. C. Fisković, Stećci u Cavtatu i u Dubrovačkoj župi, Prilozi povijesti XIII, 1961, str. 165—166.*
18 *Bujići,* Dubrovnik, plč. Ibid., str. 152.*
19 *Zvekovići,* Cavtat, stl., Z, M. S. 29, str. 41.*
20 *Zvekovići,* Cavtat, stl., I., M. S. 29, str. 41.* (isti spomenik kao na sl. 19 — the same monument as no. 19)
21 *Slivno Ravno,* Opuzen, A. Benac, o. c., str. 62—64, sl. a, 8.*
22 *Nekuk,* »Tanoga«, Stolac, s., Š. Bešlagić, Stećci na Nekuku kod Stoca, GEM XXI, 1958, str. 167—169, sl. 20.*
23 *Donji Ravni,* Avtovac Z. K.*
24 *Nekuk,* Stolac, s., Š. Bešlagić, o. c., str. 165—166, sl. 17.
25 *Milavići,* Dabarsko polje, Stolac, plč. Ć. Truhelka, Die bosnischen Grabdenkmäler des Mittelalters, WMBH III 1895, S. 421, Fig. 45.*
26 *Stjepan Krst,* Stolac, s., M. W.
27 *Potkula,* »Livorska prodo«, Stolac, stl., M. W.
28 *Lovreč,* Imotski, I. C., str. 44, sl. 2*
29 *Lipenović,* Krupanj, stl., M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 184, sl. 274.*
30 *Hrnčići,* Drinjača, stl., JZ, D. Sergejevski, Ludmer, str. 7, t. IV., sl. 9.
31 *G. Studenci,* Ljubuški, plč. M. Vego, Ljubuški, str. 8, T. I, sl. 2.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31

TABLA XXV

KRSTOVI / CROSSES

1 *Platice*, Gacko, plč. Z. K.*
2 *G. Studenci*, Ljubuški, s., M. Vego, Ljubuški, str. 9. T. VI, sl. 11.
3 *Toplica* — G. Hrasno, Stolac, slj., (krst na obje čeone strane — cross on both ends), Š. Bešlagić, Stećci u G. Hrasnu, N. S. VII, 1960, str. 100—101, sl. 8.
4 *Zvirići*, »Pržine«, Ljubuški, plč. M. Vego, o. c., str. 23, T. XXVI, sl. 51.
5 *Opravdići*, Bratunac, stl., Z, D. Sergejevski, Ludmer, str. T. XLV, sl. 98.
6 *Boljuni*, Stolac, plč. Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 193, 194, sl. 61.
7 *Bogduše*, Travnik, stl., D. S.*
8 *Bijenja*, Nevesinje, plč. M. W.
9 *Gabrili*, Cavtat, M. S. 29, str. 50, sl. 5*.
10 *Boljuni*, Stolac, s., Š. Bešlagić, o. c., str. 180—181, sl. 15.
11 *Ravno*, »Ravanjska vrata«, Kupres, slj., Š. Bešlagić, Kupres, str. 66, 71, sl. 47.
12 *Žovnica*, »Troskoti«, Mostar, slj., M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine, II, str. 6—7; M. Vego, GZM NS 1962, str. 191—194, T. I, sl. 1.
13 *Opravdići*, Bratunac, stl., SjZ, D. Sergejevski, Ludmer, str. 19, T. XLIV, sl. 96.*
14 *Hrnčići*, Drinjača, stl., SjI, Ibid., str. 7, T. VI, sl. 12.
15 *Novakovići*, »Kod jezera«, Žabljak, s., N. M. — T. D.
16 *Trnčina*, Popovo polje, plč. S. J.*
17 *Čilipi*, Cavtat, stl., I M. W.
18 *G. Studenci*, Ljubuški, s., M. Vego, Ljubuški, str. 8, T. I, sl. 1.
19 *Garevo*, Gacko, plč. P. Slijepčević, o. c., str. 60—61, T. II, sl. 21.
20 *Radimlja*, Stolac, plč. A. Benac, Radimlja, str. 19, T. XXI, sl. 44.
21 *Vrlika*, Knin, plč. I. C., str. 1, sl. 2.*
22 *G. Studenci*, Ljubuški, s., Z, M. Vego, o. c., str. 8, T. III, sl. 6.
23 *Gornji Ravni*, Avtovac, s., Z. K.*
24 *Skočić*, Zvornik, fragment, D. S.*
25 *Turmenti*, Trebinje, plč. V. P.*

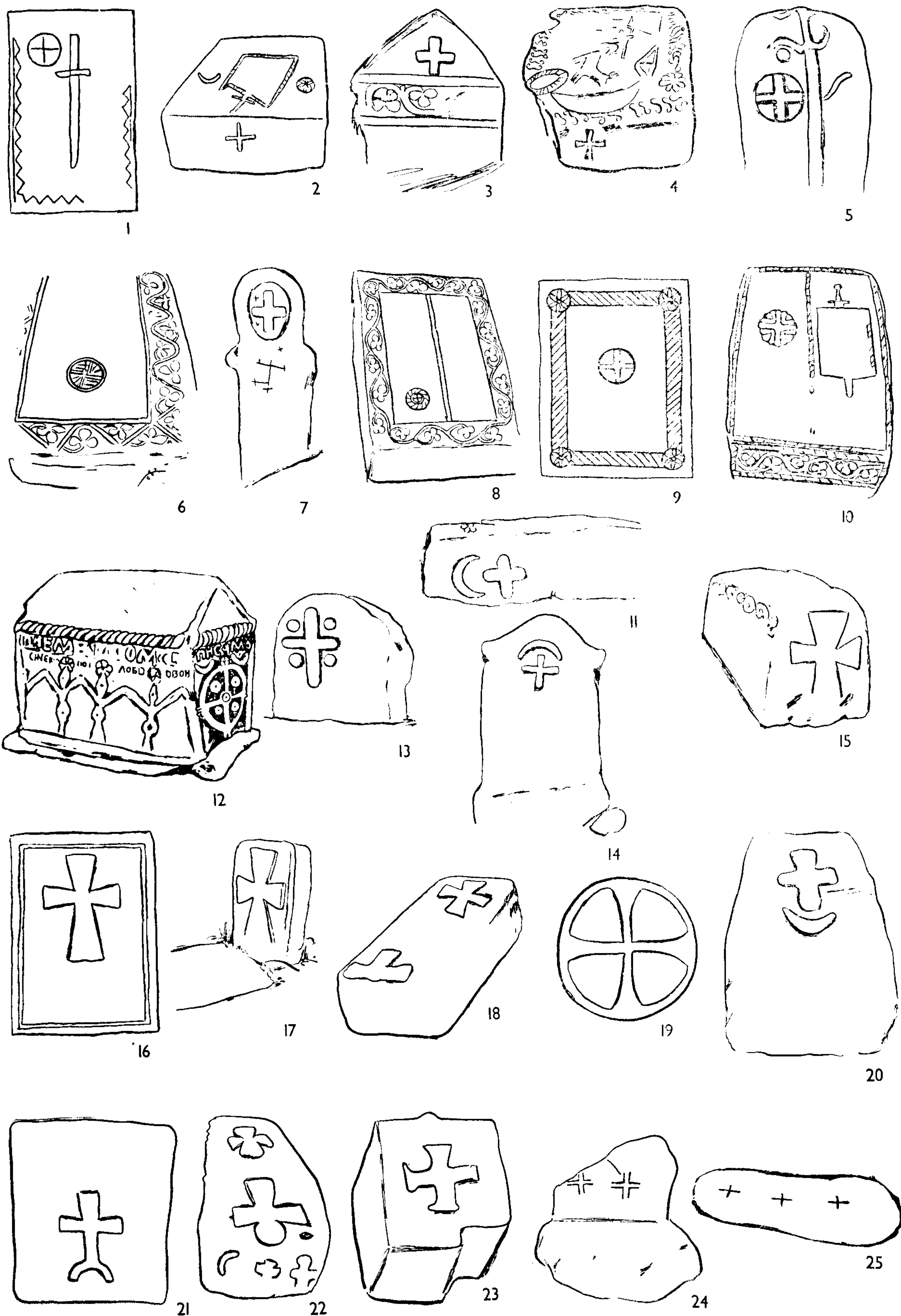

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25

TABLA XXVI

KRSTOVI / CROSSES

1 *Banjevići*, Drinjača, stl, I, D. Sergejevski, Ludmer, str. 9, T. XIV, sl. 31.
Bakrače njive, Nevesinje, plč.; M. W.
Cista, Imotski, I. C., str. 31, sl. 20*
Cista, Imotski, I. C., str. 27, sl. 11.*
Cista, Imotski, I. C. str. 32, sl. 23.*
Ravno, »Dvorište«, Kupres, slj., I. Š. Bešlagić, Kupres, str. 16—17, sl. 6a.
Kifino Selo, Nevesinje, plč. M. W.
Vukovsko, »Konopi«, Kupres, plč., Š. Bešlagić, o. c., str. 87, sl. 58.*
Lokvičići, »Berinovac«, Imotski, L. Katić, Stećci u Imotskoj krajini, Starohrv. prosvjeta III ser., 3, 1954, str. 147, sl. 48.
Miruše, »Mistihalj«, Bileća, s., Š. Bešlagić, Stećci u dolini Trebišnjice, N. S. VIII, 1962, str. 22; (samo opis — description only); Lj. K.
Mratinci, Drinjača, stl., D. S.*
Obori, Kladanj, stl., Z. K.*
Pasičina, »Gradina kod krstine«, Vrgorac, P. Kaer, o. c., p. 26, fig. 9.*
Platice, Gacko, Z. K.*
Ričica, »Gradac«, Travnik, stl., I, Đ. Mazalić, o. c., str. 104, sl. 12.
Ričica, »Gradac«, Travnik, Ibid., str. 104, sl. 13.
Stjepan Krst, Stolac, plč., M. W.
Višegrad, plč., M. W.
Vrlika, Knin, S. G.
Vrlika, Knin, plč., S. G.
Vrlika, Knin, S. G.
Vrlika, Knin, S. G.

2 *Veličani*, Popovo polje, st., I + Z, M. W.

3 *Guča Gora*, Travnik, stl., I, Đ. Mazalić, Hrišćanski nišani u okolini Travnika, N. S., IV, 1957, str. 105—106, sl. 17.

4 *Cista*, Imotski, I. C. str. 31, sl. 38.*

5 *Budimir*, Imotski, I. C. str. 17, sl, 1*

6 *Ozrinići*, Nikšić, stl., D. S.*
Milavići, Stolac, plč., Ć. Truhelka, Die bosnischen Grabdenkmäler des Mittelalters, WMBH III, 1895, S. 421, Fig. 43.*
Risovac, Blidinje, s., Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 18, sl. 9.

7 *Čerin* »Grab«, Mostar, plč. M. W.

8 *Pasičina*, Vrgorac, s., P. Kaer, o. c., p. 23, fig. 7.*

9 *Zabrđe*, Stolac, plč. M. W.
Potoci, Mostar, s., Đ. B.*

10 *Platice*, Gacko, plč. Z. K.*
Cista, Imotski, plč., I. C. str. 31, sl. 19*
Jugovići, Gacko, Z. K.*
Rastik, »Rastičevska mašeta«, Kupres, slj., SjI, Š. Bešlagić, Kupres, str. 133, 136, sl. 94a.
Stupari, »Rastik«, Kladanj, stl., J, D. Sergejevski, Srednjovjekovna groblja u Stuparima i Rastiku, GZM LIII, 1941, str. 98—100, sl. 6.

Vrlika, Knin, I. C., str. 7, sl. 53.*

11 *Vrlika*, Knin, plč. S. G.

12 *Bogojević Selo*, »Gomila«, Trebinje, plč., M. W.

13 *Križevići*, Olovo, slj., J. A. Benac, Olovo, str. 43, XXIX, sl. 46a.

Čepikuće, Slano, plč., A Benac, Stećci od Slivna do Čepikuća, AHI, II, 1953, str. 74, T. X, sl. 2.

Cista, Imotski, I. C., str. 30, sl. 12*

14 *G. Dragičina*, Mostar, s., SjI M. W.

Ravno, »Dvorišta«, Kupres, s., (gornja ploha — upper surface), Š. Bešlagić, Kupres, str. 21, 24, sl. 11.

Lipnik, Gacko, plč., P. Slijepčević, o. c., str. 59, T. II, sl. 18.

15 *Rastičevo*, »Jezero«, Kupres, fragment, Š. Bešlagić, Kupres, str. 149—150, sl. 110.

16 *Krčmar*, »Grbovića bileg«, Krupanj, Z. Srbija, stl., M. Valtrović, Neke srpske starine u valjevskom i podrinjskom okrugu, Starinar IX, 1892, str. 102—105*.

17 *Prokletnica* — Visočica planina, Konjic, stl., M. V. — M. T. M. Vego, Zbornik III, str. 44, 45.

18 *Potoci*, Mostar, s., Đ. B.*

Vrlika, Knin, plč., I. C., str. 4, sl. 32*

Knežpolje, Lištica, s., D. Vidović, Simbolične predstave na stećcima, N. S. II, 1954, str. 125, sl. 5.

19 *Dugo polje*, Blidinje, plč. Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 31, sl. 40.

20 *Slivno Ravno*, Opuzen, A. Benac, Srednjovjekovni stećci od Slivna do Čepikuća, AHI, II, 1953, str. 63, sl. a, 19.*

21 *Kifino Selo, Nevesinje*, plč. M. W.

D. Jugovići, »Kalupi«, Gacko, plč., Z. K.*

Drinovci, Imotski, slj., J. G. Wilkinson, Dalmatia and Montenegro, London 1848, Vol. II, p. 182, fig. 6.*

Dub, Travnik, stl, I, Đ. Mazalić, o. c., str. 107—108, sl. 20.

Donji Bakići, »Grebljice«, Olovo, s., (gornja ploha — upper surface), A. Benac, Olovo, str. 25, T. XV, sl. 23.

G. Studenci, Ljubuški, s., M. Vego, Ljubuški, str. 8, T. III, sl. 5.

Ivanovića njive, Krupanj, Z. Srbija, M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 185, sl. 280.

D. Bakići, »Klisa«, Olovo, plč., A. Benac, Olovo, str. 21, T. XII, sl. 16.

Kasetići, Hadžići, Sarajevo, slj., (obje čeone strane — both ends), Đ. B.*

Mali Mošunj, Travnik, stl., I, Đ. Mazalić, o. c., str. 101—103, sl. 8.*

Mali Mosunj, Travnik, stl., Z; (isti spomenik kao prethodni — the same monument as that previous), Ibid., str. 102—103, sl. 9.*

Milavići, Stolac, plč., Ć. Truhelka, Die bosnischen Grabdenkmäler des Mittelalters, WMBH III, 1895, S. 421, Fig. 42.*

Pasičina, »Gradina kod krstine«, Vrgorac, P. Kaer, o. c., p. 26, fig. 9.*

Rastičevo, »Rastičevska mašeta«, Kupres, slj. JZ, Bešlagić, Kupres, str. 138, 140—141, sl. 100a.*

Slavanj, Olovo, plč., A. Benac, Olovo, str. 32, T. XIX, sl. 31.

Slavanj, Olovo, slj., I, Ibid., str. 30—31, T. XX, sl. 30a.

Sebešić, Travnik, stl., D. S.*

Vasilići »Pogledine«, Kladanj, slj., Z, SIZS arhiv*.

22 *Pasičina* »Gradina kod krstine«, Vrgorac, P. Kaer, o. c., p. 26, fig. 9.*

23 *Stjepan Krst*, Stolac, plč. M. W.

24 *Vrlika*, Knin I. C., str. 2, sl. 12.*

25 *Bakraće njive*, Nevesinje, plč. M. W.

26 *Banjdo* — Podvelež, Mostar, plč., M. W.

27 *Milavići*, Stolac, plč. Ć. Truhelka, Die altbosnischen Grabdenkmäler des Mittelalters, WMBH III, 1895, S. 421, Fig. 41.*

28 *Krtinje*, Ljubinje, stl., I, M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine, II, 1964, str. 56—57.

29 *Kovači*, »Kovači krst«, Velimlje, k., J. Asboth, Bosnien und die Herzegowina, S. 99*

30 *Borina*, Banja Koviljača, F. Kanitz, Ältere und neuere Grabdenkmalformen in Königreiche Serbien, Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, XIX, 1889, S. 154. Fig. 207.*

31 *Ljubovo*, Trebinje, s., Lj. K.

32 *Kovačići*, »Radojev kamen«, Nevesinje, plč. M. W.

33 *Hodovo*, »Čišćeno polje«, Stolac, plč. M. W.

Monjići, »Kaurlaš«, Travnik, stl., Đ. Mazalić, o. c., str. 114, sl. 31.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33

TABLA XXVII

KRSTOVI / CROSSES

1 *Mratinci,* Drinjača, stl., Sj+I, D. S.*
2 *Stupari,* »Rastik«, Kladanj, stl., Sj+I, D. Sergejevski, Srednjovjekovna groblja u Stuparima i Rastiku, GZM LIII, 1941, str. 98—99 (samo opis — description only); Z. K.*
3 *Novo Selo,* Kupres, plč. Š. Bešlagić, Kupres, str. 151, 154, sl. 114.
4 *Krajpolje,* Ljubinje, s., M. W.
5 *Blatnica,* »Bakri«, Mostar, slj., V. Ć.
6 *Brajčevići,* Gacko, plč. Z. K.*
7 *Tolisavac,* Valjevo, stl., M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 186, sl. 286, 289.
8 *Križevići,* Olovo, slj. Sj. A. Benac, Olovo, str. 43, T. XXIX, sl. 46b.
9 *Mirkova kosa,* Kalinovik, plč. Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 13—14, sl. 6.
10 *Slivno Ravno,* Opuzen, A. Benac, Srednjovjekovni stećci od Slivna do Čepikuća, AHI, II, 1953, str. 62—64, sl. a, 9.*
11 *Slavanj,* Olovo, slj., A. Benac, Olovo, str. 29, T. XVII, sl. 26.*
12 *Boljuni,* Stolac, s., Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar, NS, XII, 1961, str. 184, sl. 27.
13 *Mesari,* »Ilino brdo«, Trebinje, plč. M. W.
14 *Milavići,* Stolac, plč. Ć. Truhelka, Die bosnischen Grabdenkmäler des Mittelalters, WMBH III, 1895, S. 421, Abb. 44.*
15 *Borje,* Ljubuški, plč. M. Vego, Ljubuški, str. 35, T. XL, sl. 80.
16 *Bahtijevica Han,* Borci, Konjic, plč. M. W.
17 *Dabrića Poljana,* Borci, Konjic, plč. N. M. — T. D.
18 *Loznica,* Srebrenica, stl., W. Radimský, Arheološke crtice, GZM IV, 1892, str. 119—120, sl. 2.*
19 *Gradac,* Makarska, plč. N. B.*
20 *Musići,* Olovo, s., SjZ, A. Benac, Olovo, str. 17, T. IX, sl. 12b.
21 *Risovac,* Blidinje, s., Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 19, sl. 13.
22 *Tolisovac,* Valjevo, plč. M. Ljubinković, Z. Srbija, str. 186, sl. 284, 290.*
23 *Sebešić,* Travnik, stl., D. S.*
24 *Slivno* Ravno, Opuzen, A. Benac, Srednjovjekovni stećci od Slivna do Čepikuća, AHI, II, 1953, str. 62—64, sl. a, 7*
25 *Gornje Bare,* Kalinovik, s., Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 51, 53, sl. 71.
26 *Gornje Bare,* Kalinovik, s., Z, Ibid., str. 49—51, sl. 64.

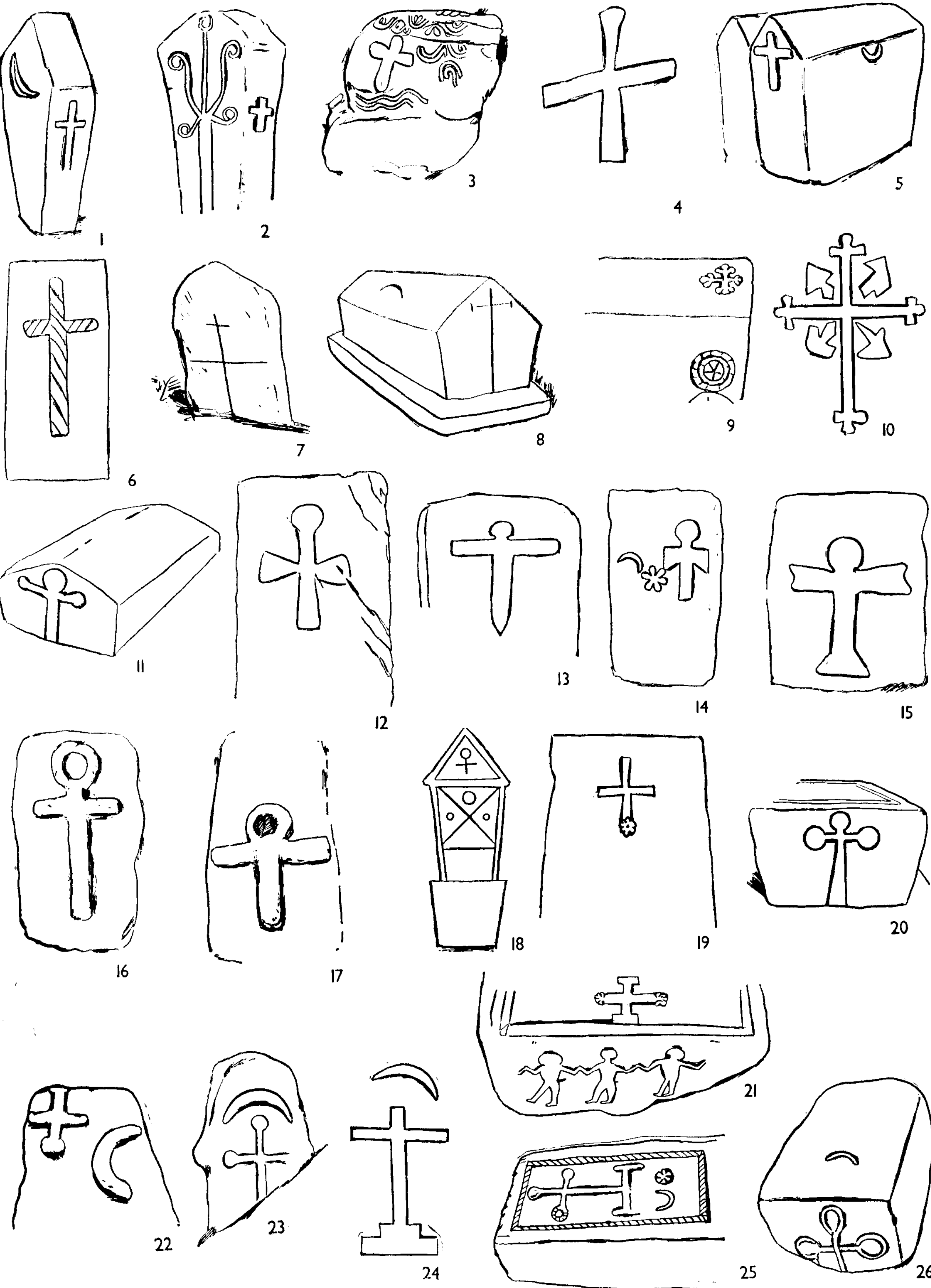

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26

TABLA XXVIII

KRSTOVI / CROSSES

1 *Vrlika*, Knin, plč.
I. C. str. 1, sl. 7*
2 *Osmaci*, »Mramorak«, Zvornik, stl, Sj, SIZS arhiv*.
3 *Monjići*, »Kaurlaš«, Travnik, stl.,
Đ. Mazalić, o. c., str. 114, sl. 32.
4 *Dugo Polje*, Blidinje, s.,
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 31, sl. 40.
5 *Budimir*, »Pisak«, Imotski,
L. Katić, Stećci na Imotskoj krajini, Starohrv. prosvjeta, III ser, 3, 1954, str. 133, sl. 5.
6 *Ravno*, »Dvorišta«, Kupres, s., Z,
Š. Bešlagić, Kupres, str. 18—19, sl. 7a.
7 *Lipenović*, Krupanj, stl.,
M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 184, sl. 277.*
8 *Sebešić*, »Groblje Luka«, Travnik, k., D. S.*
9 *Čepikuće*, Slano, plč.,
A. Benac, Od Slivna . . ., str. 74, T. X. sl. 1.
10 *Bahori*, Gacko, plč., Z,
Z. K.*
Stepanje, Valjevo, slj.,
M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 179, sl. 261.*
Brana, Srebrenica, stl.,
DS.*
11 *Kozjaci*, Olovo, slj. (obje čeone strane — each end)
A. Benac, Olovo, str. 35.
T. XXII, sl. 34.
12 *Presjeka*, Nevesinje, s. (gornja ploha, nagnuta prema jugu — upper surface, directed south),
M. W.
13 *Topolo*, Neum, plč.,
A. Benac, Od Slivna . . ., str. 63, 71, sl. a, 1.
14 *Tučepi*, Makarska plč.,
N. B.*
Boganovići, Olovo, slj. Z,
A. Benac, Olovo, str. 39,
T. XXVII, sl. 41.
Čevljanovići, Sarajevo,
Đ. B.
Bakići, »Klisa«, Olovo, slj., Z, A. Benac, Olovo, str. 22—23, T. XIV, sl. 19b.
15 *Žudojevići*, Trebinje, plč.,
Lj. K.*
16 *Zijemlje polje*, »Rančići«, Mostar, plč., SIZS arhiv*.
17 *Gabrili*, Cavtat,
M. S. 29, str. 50, sl. 6*
18 *Pasičina*, »Gradina kod krstine«, Vrgorac,
P. Kaer, o. c., p. 26, fig. 9.*
19 *Borci*, Konjic, plč.,
N. M. — T. D.
20 *Cista*, »Velika gomila« Imotski, s., I. C. str. 21, sl. 9*; M. W.
21 *Brana*, Srebrenica, stl.,
D. S.*
22 *Zijemlje polje*, »Šatorine«, Mostar, plč. M. W.
23 *Banjevići*, Drinjača, stl.,
D. Sergejevski, Ludmer, str. 9, T. XV, sl. 32.
24 *Cista*, Imotski,
I. C., str. 27, sl. 1*
25 *Bivolje Brdo*, Čapljina, s., Sj.,
V. P.
26 *Bijenja*, Nevesinje, plč.
M. W.
27 *Bahori*, Gacko, plč.
Z. K.*
28 *Premilovo Polje*, Ljubinje, s.,
N. M. — T. D.
29 *Boljuni*, Stolac, s.,
Š. Bešlagić Boljuni, Starinar NS, XII, 1961, str. 184, sl. 28.
30 *Brajčevići*, Gacko, plč.
Z. K.*

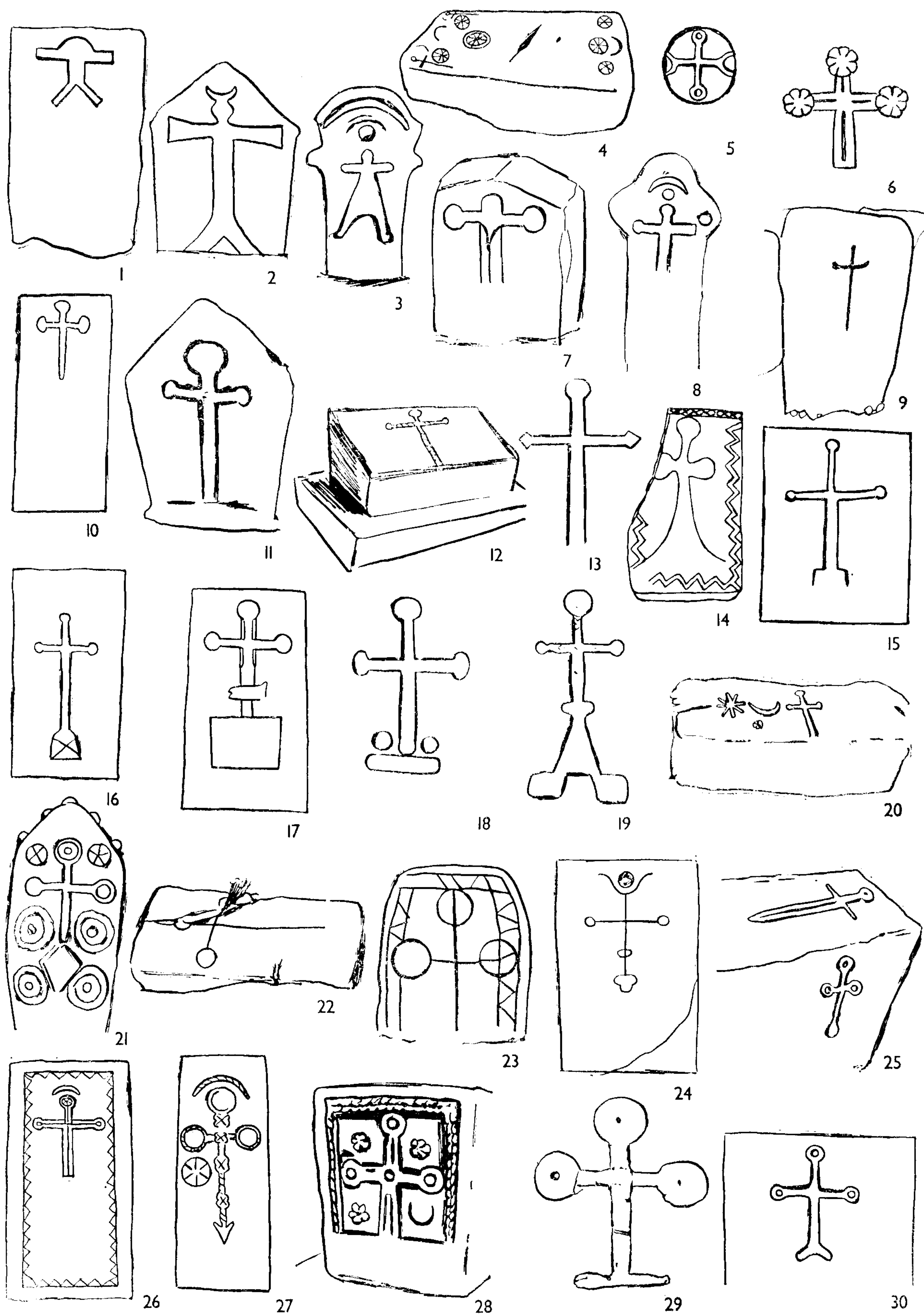

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

TABLA XXIX

KRSTOVI / CROSSES

1 *Nikšić,* plč.
D. S.*

2 *Miholjac,* Gacko,
Z. K.*

3 *Zijemlje polje,* »Šatorine«, Mostar, plč. M. W.
Cista, Imotski, plč., I. C., str. 29, sl. 11*
Prapratnica, »Lisja«, Hutovo, plč., M. W.
Zijemlje polje, »Šatorine«, Mostar, plč., M. W.

4 *Ravno,* »Ravanjska vrata«, Kupres, Š. Bešlagić, Kupres, str. 58, 61, sl. 39.*
Cista, »Zadužbina«, Imotski, I. C., str. 22, sl. 1.*
Cista, »Mala gomila«, Imotski, slj., I. C., str. 23., sl. 2.*
Drežnica, Mostar, k., Sj.
Š. Bešlagić, Stari krstovi u Drežnici, N. S. III, 1956, str. 185, sl. 6a*
Blidinje jezero, s., Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str, 31, sl. 64, (v. T. VI, 12).
Košutica, Sokolac, plč., Č. Truhelka, Die bosnischen Grabdenkmäler des Mittelalters, WMBH III, 1895, S. 406, Fig. 4.*
Risovac, Blidinje, s., JZ, Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 20, sl. 15.

5 *Žakovo,* Trebinje, plč.
Lj. K.

6 *Grahovčići,* »Konjevičko groblje«, Travnik, stl.,
I, Đ. Mazalić, o. c., str. 109—110, sl. 24.

7 *Drežnica,* Mostar, k., Sj,
Š. Bešlagić, Stari krstovi u Drežnici, N. S., III, 1956, str. 183, sl. 5a.

8 *Vidotina,* Sarajevo, n.,
Đ. Mazalić, Hrišćanski nišani u okolini Travnika, N. S., IV, 1957, str. 98, sl. 2*; Š. Bešlagić, o. c., str. 186, sl. 7.

9 *Grdijevci,* Stolac, k.,
M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine, II, 1964, str. 16—17.

10 *Nikšić,* plč.,
D. Sergejevski, Nikšić, str. 18, sl. 23.

11 *Rostovo,* Travnik, stl.,
Đ. Mazalić, o. c., str. 115, sl. 33 b.

12 *Nikšić,* plč.,
D. Sergejevski, Nikšić, str. 18, sl. 22.

13 *Lakt,* Nevesinje, k.,
D. Sergejevski, Putne bilješke sa Nevesinjskog polja, GZM NS III, 1948, str. 245, T. II, sl. 2.*

14 *Radimlja,* Stolac, slj., SjZ,
A. Benac, Radimlja, str. 16—17, T. XVII, sl. 36.

15 *Komin,* Kalinovik, s.,
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 21—22, sl. 17.*

16 *Cavtat,* Dubrovnik, plč.,
C. Fisković, Stećci u Cavtatu i u Dubrovačkoj župi, Prilozi povijesti, 13, 1961, str. 169.

17 *Prapratnica,* »Lisja«, Hutovo, plč., M. W.

18 *Radmilovića Dubrave,* Bileća, s., J. Asboth, Bosnien und die Herzegowina, S. 101.*

19 *Radmilovića Dubrave,* Bileća, J. Asboth, o. c., S. 102.*

20 *Vihovići,* Kalinovik, plč.
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 26, 27, sl. 24.

21 *Bivolje Brdo,* Čapljina, plč.
V. P.

22 *Cista,* Imotski,
I. C., str. 28, sl. 5.*
Četoselje, Govedovići, Sarajevo, s., Đ. B.

23 *Vihovići,* »Greda«, Kalinovik, plč. Š. Bešlagić, o. c., str. 27, 28, sl. 26.

24 *Vrbica,* Bileća, plč.
J. Asboth, o. c., S. 329.

25 *Kovači,* »Kovači krst«, Bileća, plč. Ibid., S. 101.

26 *Hrušta,* Nevesinje, plč.
SIZS arhiv.

27 *Boljuni,* Stolac, s.
Š. Bešlagić, »Boljuni«, Starinar NS XII, 1961, str. 186, 187, sl. 36.

28 *Boljuni,* Stolac, plč.
Ibid., str. 189, sl. 44.

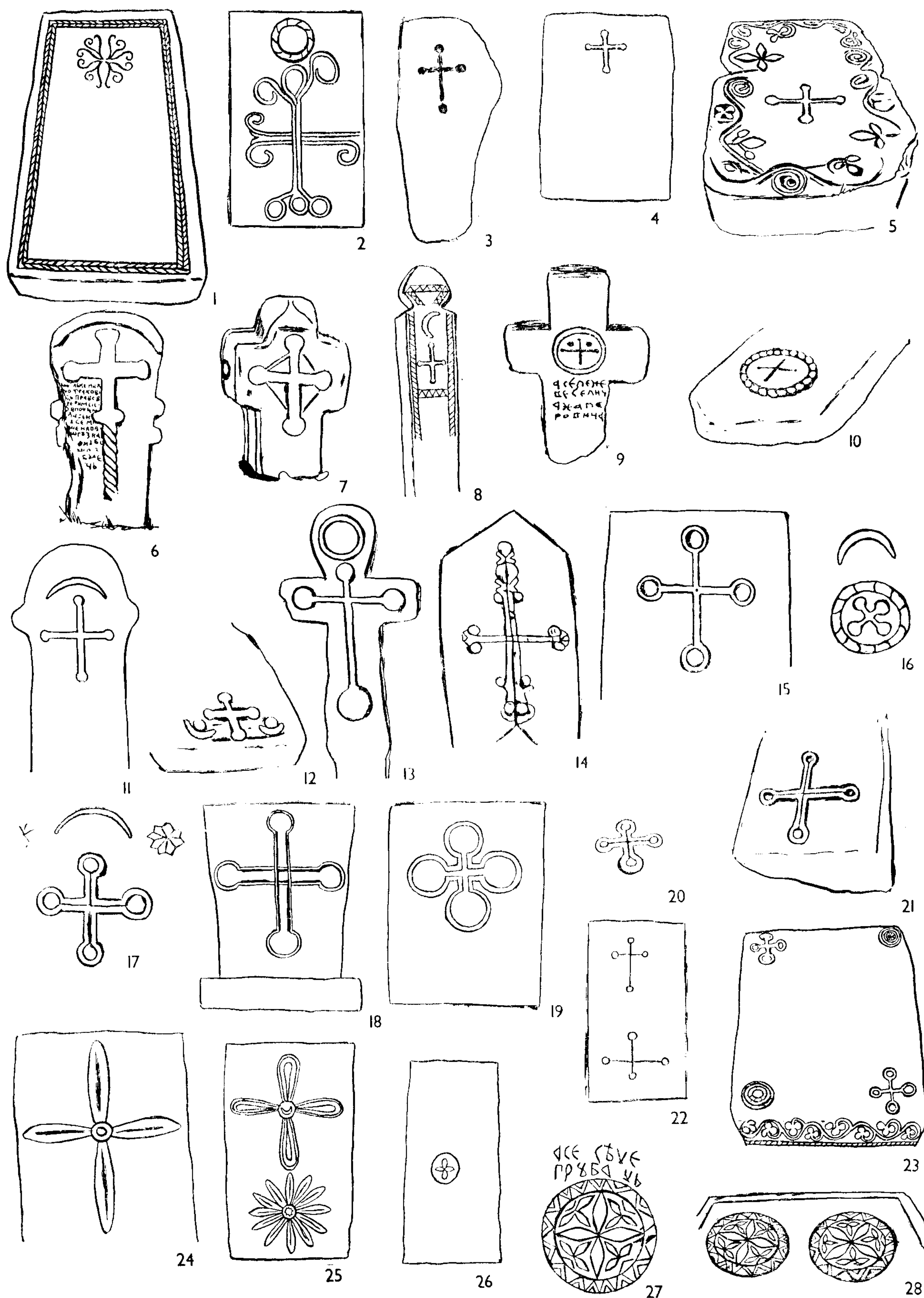

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28

TABLA XXX

KRSTOVI / CROSSES

1 *Gornje Bare*, Kalinovik, s.
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 51, 53, sl. 69.
2 *Bahori*, Gacko,
Z. K.*
3 *Podvelež*, Mostar, slj.
M. Hoernes, Dinarische Wanderungen, str. 342.*
4 *Bahori*, Gacko.
Z. K.*
5 *Radeljevac*, Bratunac, stl.,
D. Sergejevski, Ludmer, str. 14, T. XXV, sl. 55.
6 *Bisko*, (Poljanice), Sinj, slj.,
Katić, Stećci na Imotskoj krajini, Starohrv. prosvjeta, III ser., sv. 3, 1954, str. 169, sl. 61.
Eminovo selo, Duvno, slj., JI, Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog polja, Starinar, NS VII—VIII 1956—1957, str. 392, sl. 33. (v. T. XXXIV, 15)
7 *Topolo*, Neum, plč.,
A. Benac, Od Slivna . . ., str. 63, sl. a, 4.*
8 *Osmaci*, »Mramorak«, Zvornik, stl., J,
SIZS arhiv*.
9 *Dugo Polje*, Blidinje, s.,
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 29—30, sl. 35.
10 *Vrlika*, Knin,
S. G.
11 *Bijača*, Ljubuški, s.,
M. Vego, Ljubuški, str. 16, T. XVI, sl. 32.
12 *Donji Brišnik*, Duvno, s., Sj,
Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog polja, Starniar NS VII—VIII, 1956—1957, str. 381, sl. 6.*
13 *Diklići*, »Cerova počivala«, Trebinje, k., I, Lj. K.*
14 *Diklići*, »Cerova počivala«, Trebinje, plč. Lj. K.*
15 *Kutine*, Kalinovik, s., (gornja ploha — upper surface),
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 60—61, sl. 85.
16 *Boljuni*, Stolac, plč., (gornja ploha — upper surface)
Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 185, sl. 32.
17 *Kamenica*, »Lemića brdo«, Drinjača, s., Sj.,
SISZ arhiv.*
18 *Zagvozd*, »Vukov greb«, Imotski, slj., Z, (isti ukras na istočnoj strani — the same decoration is also on the east end)
L. Katić, o. c., str. 150—157, sl. 57., M. W.
19 *Slivno* Ravno, Opuzen, slj.,
A. Benac, Od Slivna . . ., str. 62—63, sl. a, 10.*
20 *Cicrina*, Ravno, plč.,
M. W.
21 *Vrlika*, Knin,
I. C., str. 3, sl. 22*
22 *Risovac*, Blidinje, plč.
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 18, sl. 8.
Risovac, Blidinje, Š. Bešlagić, o. c., str. 18 (samo opis — description only).
23 *Cavtat*, Dubrovnik, plč.
C. Fisković, Stećci u Cavtatu i u Dubrovačkoj župi, Prilozi povijesti, 13, Split, 1961, str. 166.
24 *Dugo polje*, Blidinje, slj., JZ,
Bešlagić, o. c., str. 33, sl. 47.
Hodovo, Stolac, slj., I,
M. W.
25 *Boljuni*, Stolac, s. (gornja ploha — upper surface),
Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 181, sl. 22.
26 *Bivolje Brdo*, Čapljina, plč.
V. P.
27 *Boljuni, Stolac*, s., (gornja ploha — upper surface),
Š. Bešlagić, o. c., str. 180, sl. 14.
28 *Risovac*, Blidinje, s., SjZ,
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 19, sl. 11.
29 *Hodovo*, »Kotašnica«, Stolac, slj., I, (isti ukras na zapadnoj čeonoj strani — the same decoration on the west end),
M. W.
30 *Tasovčići*, »Modrić«, Čapljina, plč. Đ. B.*

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

TABLA XXXI

KRSTOVI / CROSSES

1 *Radimlja,* Stolac, slj., JI,
A. Benac, Radimlja, str. 18,
T. XX, sl. 43.

2 *Radimlja,* Stolac, slj., JI,
A. Benac, o. c., str. 17,
T. XVIII, sl. 38.

3 *Radimlja,* Stolac, slj. SjZ (isti spomenik kao br. 1 — the same monument as no. 1)
Ibid., str. 18, T. XX, sl. 42.

4 *Opličići,* Stolac, slj., I,
Š. Bešlagić, Stećci u Opličićima, N. S. VII, 1960, str. 145, 149, sl. 3.

5 *Opličići,* Stolac, slj., Z,
Ibid., str. 145 (samo opis — description only); M. W.

6 *Radimlja,* Stolac, slj., SjZ (jugoistočna čeona strana ima isti ukras — south-east end has the same decoration),
A. Benac, o. c., str. 16,
T. XVII, sl. 35.

7 *Donje Bare,* Blidinje, slj., SjZ, (jugoistočna strana ima isti ukras — south-east end has the same decoration),
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 42, sl. 68.

8 *Hodovo,* »Kotašnica«, Stolac, slj., I, M. W.

9 *Bojišta,* Nevesinje, slj., SjZ (jugoistočna čeona strana ima isti ukras — south-east end has the same decoration),
M. W.

10 *Dugo polje,* Blidinje, slj., SjI, (ukras na JZ strani ovog spomenika prikazan je na T. XXX, sl. 24 — the opposite end is on Pl. XXX, fig. 24).
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 33, sl. 48.

11 *Tepčići,* Mostar, s., (gornja ploha — upper surface)
M. W.

12 *Dugo polje,* Blidinje, plč.,
Š. Bešlagić, o. c., str. 35, sl. 62.

13 *Gvozno,* Kalinovik, s., Z,
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 40, 43, sl. 52.

14 *Nekuk,* Stolac, s., (gornja ploha — upper surface),
Š. Bešlagić, Stećci na Nekuku kod Stoca, GEM XXI, 1958, str. 164—165, sl. 15.

15 *Nekuk,* Stolac, s.,
Ibid., str. 165, 167, sl. 18.

16 *Opličići,* Stolac, plč.,
M. W.

17 *Ubosko,* Ljubinje, plč.,
M. W.

18 *Ravno,* »Ravanjska vrata«, Kupres, plč.,
Š. Belšagić, Kupres, str. 75, 81, sl. 54.

19 *Brajčevići,* Gacko, plč.,
Z. K.*

20 *Gračac,* »Ravnice«, Konjic, plč., Š. Bešlagić, Stećci u dolini Neretve, N. S. II, 1954, str. 205—206, sl. 29.*

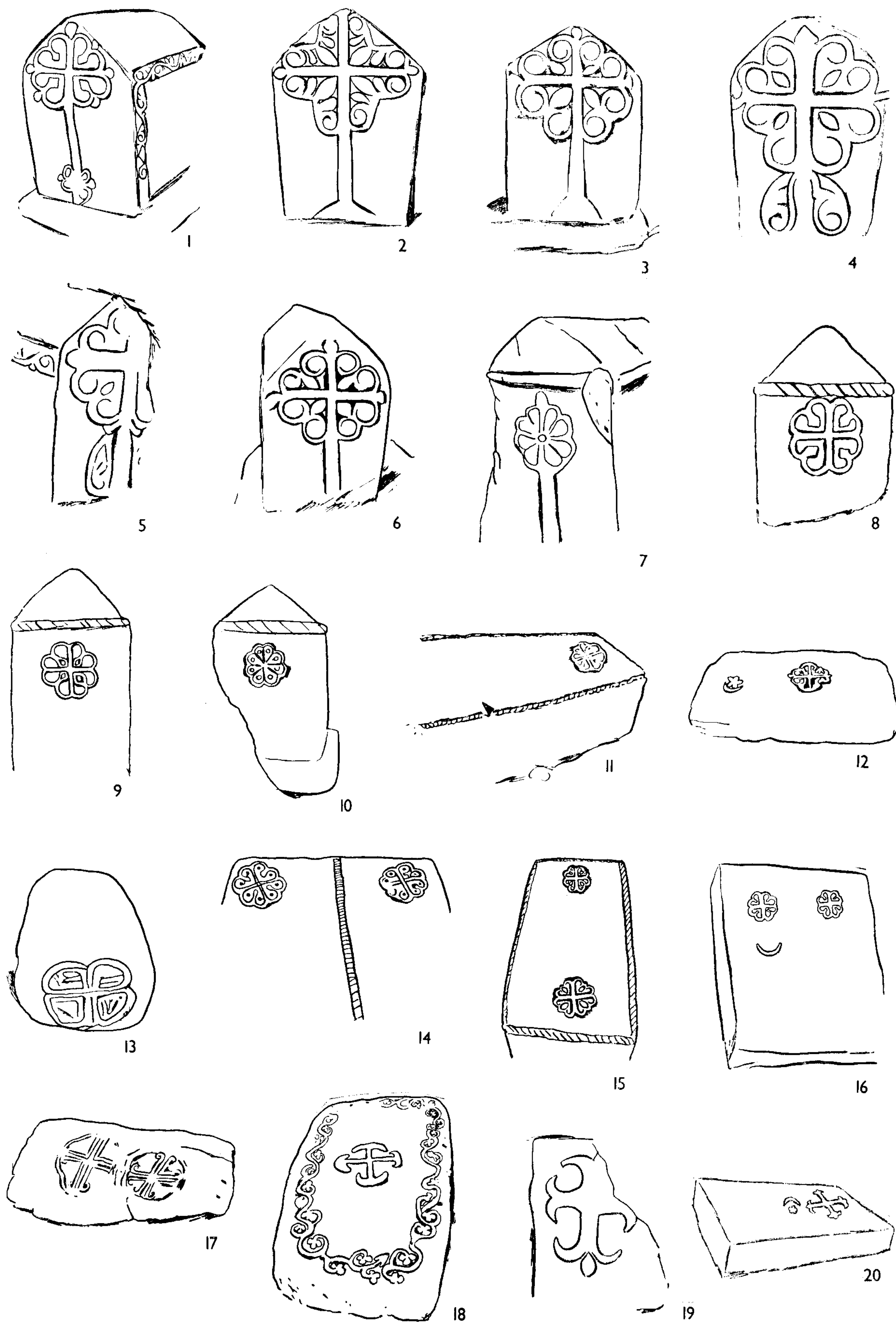

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20

TABLA XXXII

KRSTOVI / CROSSES

1 *Cista,* Imotski, slj., I. C., str. 34, sl. 28.*
2 *Kifino selo,* Nevesinje, plč., M. W.
3 *Vrpolje* — Ljubomir, »Međulin«, Trebinje, plč., Lj. K.*
4 *Mijatovci,* »Kalufi«, Nevesinje, D. Sergejevski, Putne bilješke sa Nevesinjskog polja, GZM NS III, 1948, str. 243—244, T. III, sl. 1,* M. W.
5 *Zvirići,* Ljubuški, s., M. Vego, Ljubuški, str. 26, T. XXVII, sl. 55.
6 *Mirkova kosa,* Kalinovik, s., Z, Š. Bešlagić, Kalinovik, 16—17, sl. 11.
Drpe, Vilusi, Konzervatorski zavod Zagreb, arhiv, (v. T. CX, sl. 18.)
Nikšić, D. S.*
7 *Prijevor,* Bileća, s., Č. Truhelka, Die bosnischen Grabdenkmäler des Mittelalters, WMBH III, 1895, S. 406, Fig. 6.*
8 *Gradac,* Neum, M. V.*
9 *Bijela Rudina* »Bobotov dub«, Bileća, s., J. Asboth, An Official Tour through Bosna and Hercegovina, London 1890, p. 108.*
10 *Nekuk,* Stolac, s., Z (istočna čeona strana ima isti ukras — the east end has the same decoration).
Š. Bešlagić, Stećci na Nekuku kod Stoca, GEM XXI, 1958, str. 160—161, sl. 8.
11 *Radimlja,* Stolac, s., SjZ A. Benac, Radimlja, str. 19—20, T. XXII, sl. 46.
12 *Dobromani,* Trebinje, s., SjZ M. W.
13 *Bijela Rudina,* »Bobotov dub« Bileća, s., J, (sličan krst na sjevernoj strani istog spomenika — similar cross on the north end of the same monument; v. T. LXVI, sl. 15).
J. Asboth, o. c., p. 110.*
14 *Ilino Brdo,* Nevesinje, plč., D. Sergejevski, Putne bilješke sa Nevesinjskog polja, GZM NS III, 1948, str. 240—242, sl. 4.*
15 *Cista,* Imotski, plč. I. C., str. 18, sl. 4.
16 *Cista,* Imotski I. C., str. 19, sl. 5.*
17 *Lovreč,* »Bekavci«, Imotski, slj., SjZ, L. Katić, o. c., str. 141, sl. 31.
18 *Vrlika,* Knin, plč., S. G.
19 *Radimlja,* Stolac, s., A. Benac, Radimlja, str. 21, T. XXV, sl. 52, 53.
20 *Bijača,* Ljubuški, s., M. Vego, Ljubuški, str. 17, T. XIX. sl. 37.
21 *Vrlika,* Knin, plč., S. G.
22 *Orahovac,* Lastva, Trebinje, plč., V. A. — S.*
23 *Banjevići,* Drinjača, stl., I, D. Sergejevski, Ludmer, str. 9, T. XV, sl. 33.
24 *Vranjevo selo,* Neum, A. Benac, Od Slivna . . ., str. 67, sl. c, 7.*
25 *Slivno* Ravno, Opuzen, Ibid., str. 63, sl. a, 18.*
26 *G. Studenci,* Ljubuški, s., M. Vego, Ljubuški, str. 9—10, T. VIII, sl. 15, 16.
27 *G. Studenci,* Ljubuški, s., Ibid., str. 11, T. X, sl. 20.

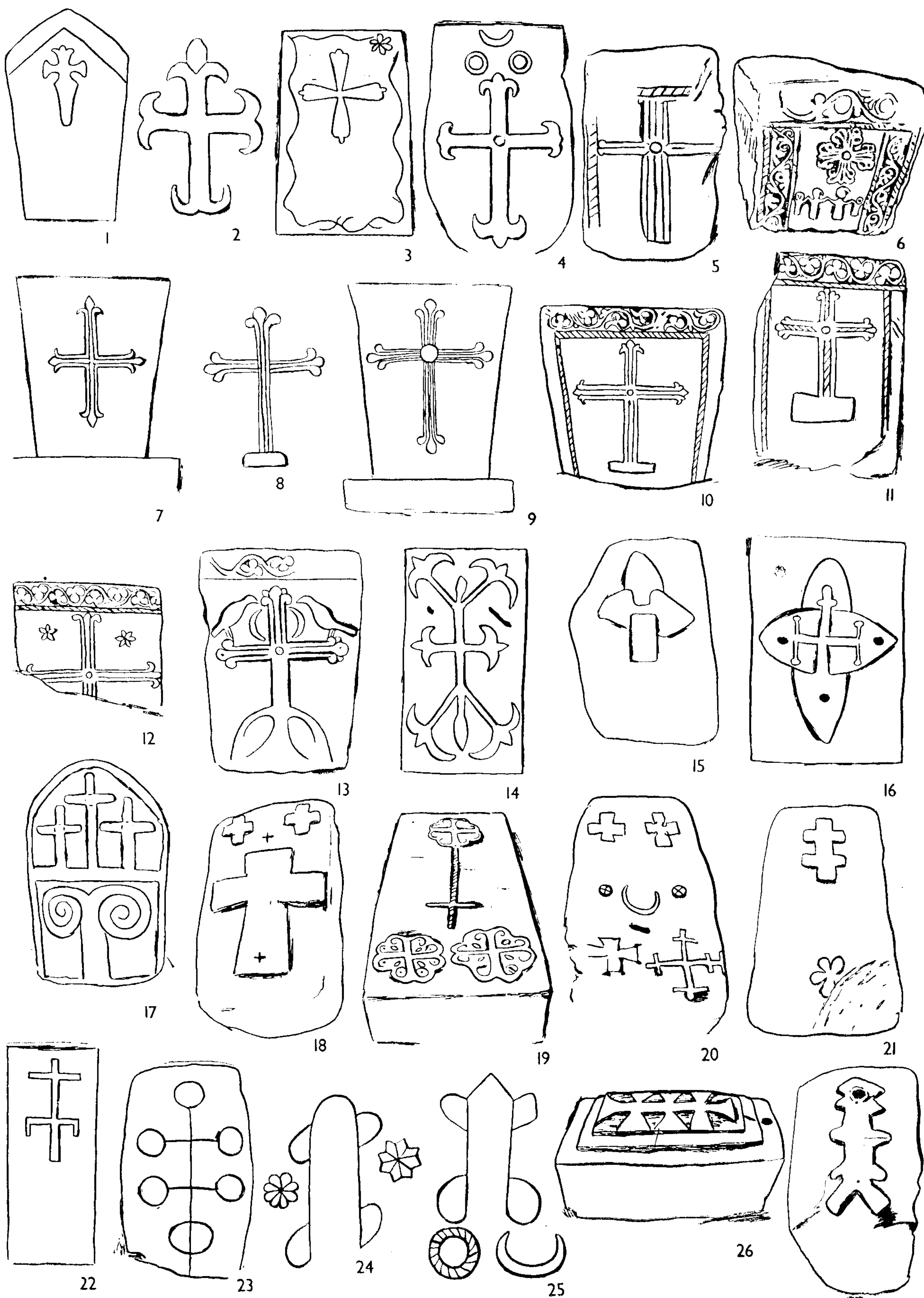
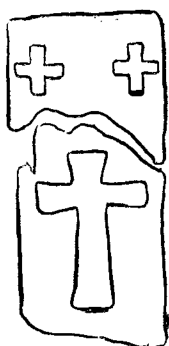
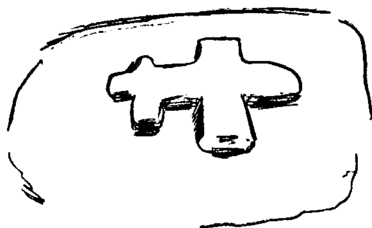

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26

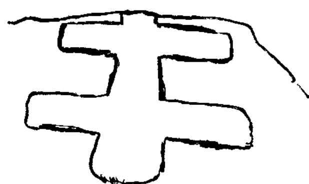
TABLA XXXIII

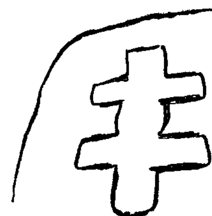
KRSTOVI I SVASTIKA / CROSSES AND SWASTIKA

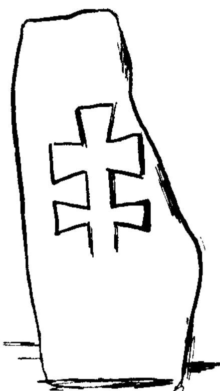
1 *Vrlika,* Knin
I. C., str. 4, sl. 27.*
2 *Lipovac,* Takovo, Srbija, plč.,
M. Filipović, Starinska groblja u predelu Takovo, N. S. VIII, 1962, str. 157, sl. 9.
3 *Vrlika,* Knin
S. G.
4 *Vrlika,* Knin
S. G.
5 *Bela Crkva,* Zap. Srbija,
M. Ljubinković, Zap.. Srbija, str. 191, sl .308, 309.
6 *Vrlika,* Knin
S. G.
7 *G. Studenci,* Ljubuški, s.,
M. Vego, Ljubuški, str. 10, T. IX, sl. 17.
8 *Vrlika,* Knin, plč.,
I. C., str. 4, sl. 33.*
9 *Fatnica,* Bileća, plč.,
V. P.*
10 *Drežnica,* Mostar, k.,
Š. Bešlagić, Stari krstovi u Drežnici, N. S. III, 1956, str. 181., sl. 3a.
Slatina, Banjaluka,
(v. T. XIX, 15)
11 *Župča,* »Kaurin«, Breza, slj.,
(sada u Brezi — now in Breza)
V. P.*
12 *Župča,* »Kaurin«, Breza, slj., J.
V. P.*
13 *Vrlika,* Knin
I. C., str. 1, sl. 6.*
14 *Donje Bare,* Blidinje, plč.,
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 45, sl. 78.
15 *Šivolje,* »Šelec«, Kalinovik, s.,
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 30—31, sl. 29.
16 *Opravdići,* Bratunac, stl., Z,
D. Sergejevski, Ludmer, str. 18. T. XLII, sl. 92.*
17 *Donji Gradac,* Lištica, plč.,
A. Benac, Široki Brijeg, str. 26, T. XXIII, sl. 35.*

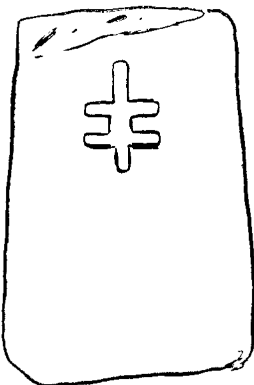

1

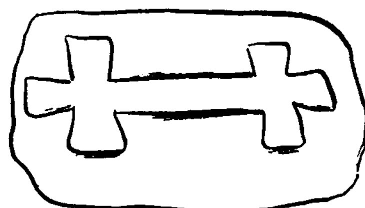

2

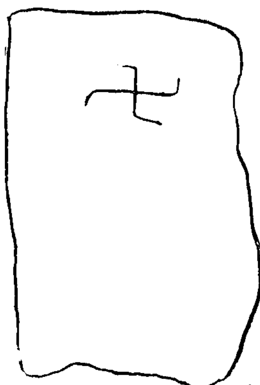

3

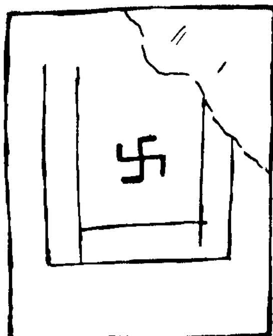

4

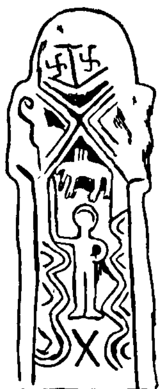

5

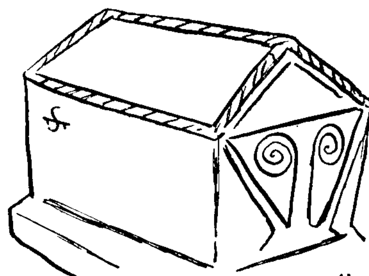

6

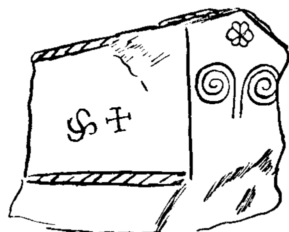

7

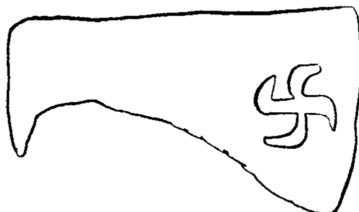

8

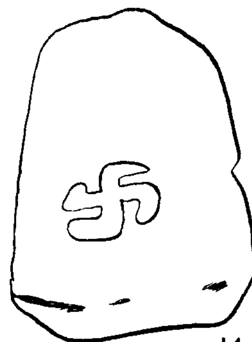

9

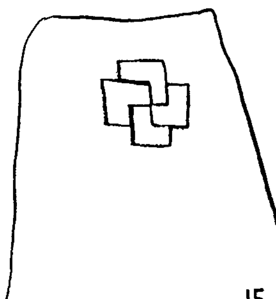

10

11

12

13

14

15

16

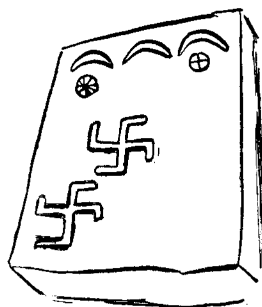

17

TABLA XXXIV

SVASTIKA I TAU KRSTOVI
SWASTIKA AND TAU CROSSES

1 *Vrlika,* Knin
I. C. str. 1, sl. 1*
2 *Vrlika,* Knin
I. C. str. 1, sl. 8*
3 *Cista,* »Velika gomila«, Imotski, plč.,
M. W.*
4 *Trnčina,* Ravno, plč.,
S. J.*
5 *Drinovci,* Imotski,
J. G. Wilkinson, Dalmatia and Montenegro, London 1848, V. d. II, p. 182, fig. 2*
6 *Cista,* »Velika gomila«, Imotski, plč., M. W.
7 *Trijensla,* Ravno, plč.,
M. W.*
8 *Donji Močioci,* Sarajevo, slj.,
N. M. — T. D.
9 *Cista,* Imotski,
I. C. str. 28, sl. 4*
10 *Prisoje,* »Steljci«, Duvno, s. (gornja ploha — upper surface). V. A. — S.*
11 *Opravdići,* Bratunac, stl., SjI
D. Sergejevski, Ludmer, str. 18—19, T. XLIII, sl. 94.
12 *Glamoč,* s.,
V. Č.
13 *Krivodol,* Sinj, slj.
Arheološki muzej Split, arhiv.
14 *Lištica,* »Sajmište«, plč.,
A. Benac, Široki Brijeg, str. 5, T. I, sl. 1.
15 *Eminovo Selo,* Duvno, slj., JI
Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog polja, Starinar NS, VII—VIII, 1956—1957, str. 392, sl. 33.
16 *Vrlika,* Knin
I. C., str. 1, sl. 4*
17 *Vrlika,* Knin
I. C., str. 2, sl. 11*
18 *Budimir,* Sinj, slj.,
I. C., str. 12, sl. 6*
19 *Stupari,* Kladanj, slj. JZ,
D. Sergejevski, Srednjovjekovna groblja u Stuparima i Rastiku, GZM LIII, 1941, str. 96—97, sl. 2*
20 *Zgunja,* Srebrenica, stl.,
Zaštita spomenika kulture i prirode na području buduće akumulacije HE Perućac na Drini«, Sarajevo 1961 (izvještaj u biblioteci Zemaljskog muzeja Sarajevo — report in the library of the Zemaljski muzej Sarajevo), str. 22, sl. 4.
21 *Gornji Malovan,* »Podjaram«, Kupres, slj., Sj.,
Š. Bešlagić, Kupres, str. 112, 114, sl. 72a.
22 *Gorani,* Konjic, slj.
V. Č.; N. M. — T. D.
23 *Donji Bratač,* Nevesinje, stl., I,
M. W.
24 *Vasilići,* »Pogledine«, Kladanj, slj., Sj,
SIZS arhiv*.
25 *Očevlje,* Breza, slj.,
V. Č.
26 *Gorani,* Konjic, slj.,
A. Solovjev, Jesu li bogomili poštovali krst, GZM NS III, 1948, str. 92, T. I, sl. 1.
27 *Ledinac,* Mostar, slj., JZ,
A. Benac, Široki Brijeg, str. 31, T. XXXIII, sl. 54 b.

Pored predstava krstova koje su prikazane na tablama XXIII — XXXIV, iste predstave nalazimo na slijedećim tablama:

Apart from crosses represented on Plate XXIII—XXXIV, additional representations may be found on the following Plates:

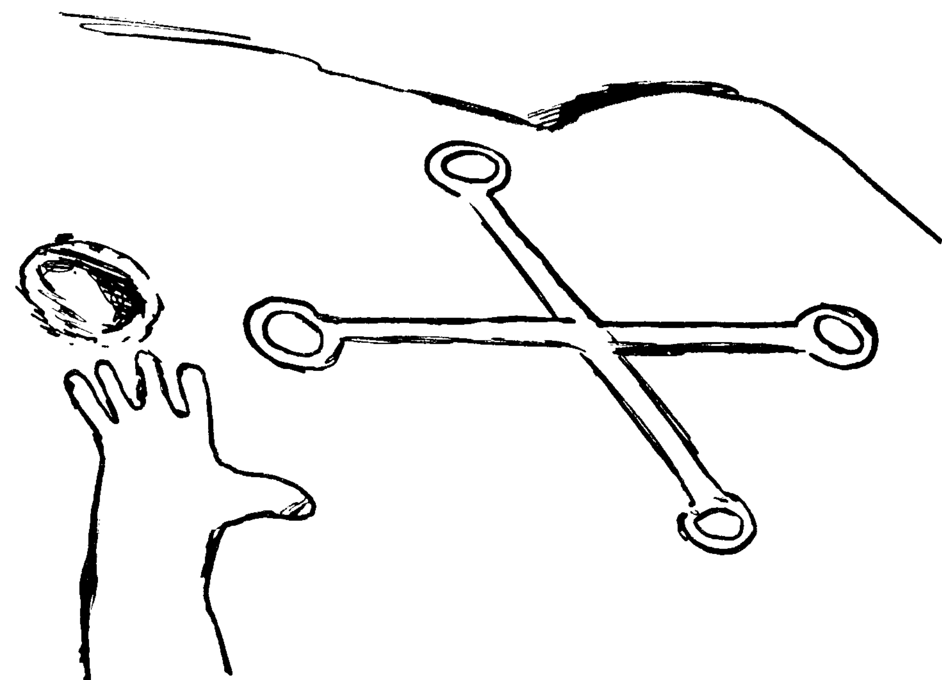
T. I, sl. 26
T. II, sl. 10, 11, 12
T. IV, sl. 2, 3
T. V, sl. 17
T. VI, sl. 12
T. IX, sl. 12
T. X, sl. 7
T. XI, sl. 8
T. XII, sl. 6, 15
T. XIII, sl. 15
T. XIV, sl. 13
T. XVI, sl. 12, 14, 18
T. XVII, sl. 8
T. XIX, sl. 9, 15, 19
T. XX, sl. 10
T. XXII, sl. 1, 13
T. XXV, sl. 20, 25, 26, 28, 29, 31
T. XXVI, sl. 7, 8, 10, 16
T. XXVII, sl. 1, 19, 23, 41
T. XXXVIII, sl. 25
T. XXXIX, sl. 6, 17, 22, 25
T. XL, sl. 3
T. XLI, sl. 2
T. XLII, sl. 10, 11
T. XLIII, sl. 4, 14
T. XLV, sl. 9, 10
T. XLVII, sl. 16
T. XLVIII, sl. 8, 17, 18
T. L, sl. 1, 5, 13
T. LI, sl. 16
T. LII, sl. 19, 20, 21, 22
T. LIII, sl. 5, 6, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 24
T. LV, sl. 17, 18, 22, 23
T. LVI, sl. 8, 15
T. LVIII, sl. 29
T. LIX, sl. 3, 17, 22
T. LX, sl. 4
T. LXI, sl. 18
T. LXV, sl.6, 9, 14
T. LXVI, sl. 3, 4, 14, 15
T. LXVII, sl. 1
T. LXVIII, sl. 8
T. LXIX, sl. 13, 16, 21
T. LXX, sl. 1, 2, 9, 10
T. LXXI, sl. 6, 8, 10
T. LXXII, sl. 7
T. LXXIII, sl. 8, 9
T. LXXIV, sl. 4, 12
T. LXXV, sl. 1, 10, 11
T. LXXVI, sl. 3
T. LXXVII, sl. 2, 13, 29
T. LXXVIII, sl. 1, 5, 8
T. LXXIX, sl. 1, 4, 5, 6, 25
T. LXXX, sl. 3, 13, 16, 21, 24
T. LXXXI, sl. 11, 13, 15
T. LXXXII, sl. 3
T. LXXXIII, sl. 15
T. LXXXIV, sl. 3, 11, 14
T. LXXXV, sl. 3
T. LXXXVI, sl. 21
T. LXXXVIII, sl. 4, 8, 10—16, 21
T. XC, sl. 13, 16, 21, 22
T. XCI, sl. 9, 14, 15, 16
T. XCII, sl. 7, 8, 11, 14, 16
T. XCIV, sl. 7
T. XCV, sl. 3, 13
T. XCVII, sl. 4, 9
T. XCVIII, sl. 3, 11
T. CIV, sl. 6, 7, 11
T. CVI, sl. 6
T. CIX, sl. 3, 8
T. CX, sl. 18
T. CXI, sl. 8, 14, 25, 26
T. CXII, sl. 14
T. CXIV, sl. 5, 6, 15, 20, 21, 22

Pored predstava svastike koje su prikazane na tabli XXXIV, iste predstave nalazimo na slijedećim tablama:

Apart from swastikas represented on Plate XXXIV, additional representations may be found on the following Plates:

T. XVI, sl. 17, 18
T. LXIX, sl. 20
T. LXXXIV, sl. 14
T. XCI, sl. 8
T. XCIV, sl. 7
T. XCV, sl. 2
T. CXI, sl. 18
T. CXII, sl. 18

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27

UDUBLJENJA I OBRUČI
HOLLOWS AND RINGS

Udubljenja i obruči razmatrani su zajedno u ovom djelu, jer je prostor unutar obruča često izdubljen. Obruči se pojavljuju i na horizontalnoj i na vertikalnoj plohi, a udubljenja uvijek na horizontalnoj plohi spomenika. Udubljenja seljaci nazivaju »kamenice«, što označava mjesta na kamenu gdje se skuplja voda. Njihova uloga na grobnom kamenu nije jasna. One su stvarno mogle služiti za skupljanje kišnice radi »osvježenja pokojnika« ili su možda tako postavljene za stavljanje obrednih darova ili za prelivanje groba. Ova ideja nije strana Južnim Slovenima, koji i danas stavljaju na grob hranu, a službu vrše nad grobom.[1] Grob se, dakle, smatra ujedno i kao sto i kao oltar.[2]

U Rimu, u ranim vijekovima nakon Hristovog rođenja, pogrebne gozbe odvijale su se kod groba. Ožalošćeni su se skupljali oko kamenog stola, podignutog nad grobom ili pored njega.[3] Kad su sto ili ploča bili postavljeni nad grobom, oni su ponekad bili izdubljeni u vidu posude ili tanjira. Grobni kamen mučenika u Solinu, kod Splita, ima ova udubljenja.[4] Gotovo sva udubljenja i obruči oko Kupresa, Imotskog, Ljubuškog i Neuma, oblasti u susjedstvu Dalma-

[1] M. Wenzel, Graveside Feasts and Dances in Yugoslavia, Folklore, 75, 1962, pp. 1-4.

Prelivanje grobova obradio je V. Čajkanović, Puštanje vode o velikom četvrtku, Život i običaji narodni, knj. 13, Studije iz religije i folklora, SEZ, Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1924, str. 56 — 84.

[2] E. Schneeweiss, Glavni elementi samrtnih običaja kod Srba i Hrvata, Glasnik Skopskog naučnog društva, V, Skoplje, 1929, str. 275 ff.

[3] R. Krautheimer, Mensa-Coemeterium-Martyrium, Cahiers Archéologiques XI, Paris, 1960, pp. 31, 32.

[4] E. Dyggve, History of Salonitan Christianity, Oslo, 1651, pp. 108 — 115, figs. V, 12; V, 27; V, 32.

Rings and hollows are considered together in this study, as it is frequent that the inside of rings are hollow. Rings may appear both on horizontal and on vertical surfaces, but hollows are always on horizontal surfaces. The hollows are called by the peasants, »kamenice«, that is, places in stone where water gathers. Their function on the gravestone is not clear. They may indeed be intended for the collecting of rain water, and for the refreshment of the deceased, or they may have been so placed for the purpose of ritual offerings, or libations. This latter idea is not alien to the South Slavs, who to this day place food on the grave and hold mass at the graveside[1]. The grave is thus regarded jointly as a table and as an altar[2].

In Rome, in the early centuries after the birth of Christ, funeral banquets were carried on at the grave. The mourners reclined around a stone table, built over or near the tomb[3]. When the table or stone plaque was placed over the tomb, the surface was sometimes scooped away in imitation of dishes and plates. A martyr's gravestone at Salona, Split, displays these hollows[4]. Nearly all the hollows and rings

[1] M. Wenzel, Graveside Feasts and Dances in Yugoslavia, Folklore, 75, 1962, pp. 1—4.

Grave libations are discussed by V. Čajkanović, Puštanje vode o velikom četvrtku, Život i običaji narodni, knj. 13, Studije iz religije i folklora, SEZ, Srpska kraljevska akademija, Beograd 1924, str. 56 — 84.

[2] E. Schneeweiss, Glavni elementi samrtnih običaja kod Srba i Hrvata, Glasnik Skopskog naučnog društva, V, Skoplje 1929, str. 275 ff.

[3] R. Krautheimer, Mensa-Coemeterium-Martyrium, Cahiers Archéologiques XI, Paris 1960, p. 31, 32.

[4] E. Dyggve, History of Salonitan Christianity, Oslo 1951, pp. 108—115, figs. V, 12, V, 27, V, 32.

cije, postavljeni su na horizontalnim plohama i možda ukazuju na živi kontinuitet ovoga običaja do srednjeg vijeka.

Oko Kupresa i Ljubuškog obruč se pojavljuje u novoj ulozi. Nosi ga kolovođa ženskog kola (T. XCIII, 6, 16, 19). Na Ravanjskim vratima, u Ravnom kod Kupresa, plesačice s obručem predstavljene su zajedno sa jednim jelenom (T. XCIII, 6). Drugi jeleni predstavljeni su pored obruča, koji se u tom slučaju pojavljuju uvijek na horizontalnoj plohi spomenika (T. LXIX, 10, 14; T. LXX, 9). Ali u Hodovu obruč je dat u simboličnom položaju nad glavom jelena, između dva konjanika (T. CVII, 8). Obruč koji se nalazi na rimskim nadgrobnim spomenicima u Solinu, kod Splita, naziva se, u jednom natpisu, »piscina«.[5] Isti izraz upotrebljava se i za krstionicu. Povezanost jelena s ikonografijom krštenja dobro je poznata i ne treba je ovdje tretirati. U samom Solinu, na ulazu u Baptisterij, nađen je mozaik na kome su dva jelena prikazana sa strana urne napunjene vodom.[6] Postoje primjeri takve kompozicije, na kojim je urna sa vodom između dva jelena zamijenjena širokim obručem, koji podsjeća na gornju površinu urne kad se posmatra odozgo.[7] Slična kompozicija sa jelenima sa strane pojavljuje se u Nekuku kod Stoca (T. LXXXII, 5), samo što žena zamjenjuje urnu ili obruč. Vjerovatno je, onda, da obruč na stećcima, bilo u horizontalnom ili vertikalnom položaju, ima i simboličnu i obrednu funkciju, i to povezanu sa krštenjem i ponovnim rođenjem.

[5] Ibid., pp. 106, 107.

[6] Ibid., figs. II, 29; II, 30.

[7] J. Baltrušaitis, Études sur l'art médiéval en Géorgie et en Arménie, Paris, 1929, Pl. XLI, fig. 96.

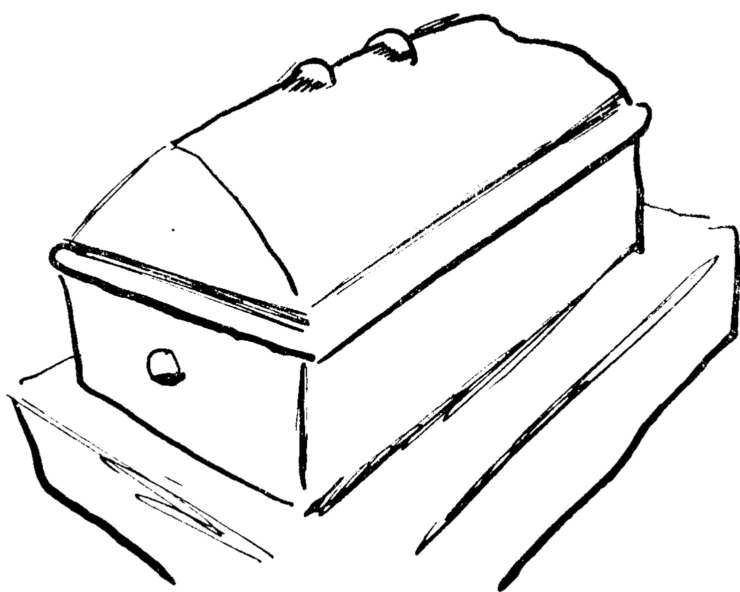
around Kupres, Imotski, Ljubuški and Neum, areas bordering on Dalmatia, are on horizontal surfaces, and may point to the active continuation of such customs into the Middle Ages.

Around Kupres and Ljubuški, the ring appears in a new function. It is carried by the leader of an all-female dance. (Pl. XCIII, 6, 16, 19) At Ravno, »Ravanjska vrata«, Kupres, the dancers with the ring are combined with a single deer. (Pl. XCIII, 6) Further deer are represented alongside rings, which appear in the horizontal position of the hollows mentioned above. (Pl. LXIX, 10, 14, Pl. LXX, 9) Yet at Hodovo, the ring is placed in a symbolic position over the head of a deer, between two horsemen. (Pl. CVII, 8) The ring when displayed on Roman funeral monuments at Salona, Split, is called, in one inscription, »piscina«.[5] The same term may be used for a baptismal font. The connection of the deer with baptismal iconography is well-known, and need not be elaborated here. In Salona itself, a mosaic was found at the entrance to the Baptistery, where two deer flank an urn, filled with water.[6] There exist cases of the same composition where the water-filled urn between the deer is replaced by a large ring, resembling the upper surface of an urn when seen from above.[7] A similar composition with flanking deer occurs at Nekuk, Stolac (Pl. LXXXII, 5), only a woman is substituted for the urn or the ring. Thus it is likely that the ring on the stećci, either in a horizontal or vertical position, had a symbolic as well as a ritual function, and that connected with Baptism, and rebirth.

[5] Ibid., pp. 106, 107.

[6] Ibid., figs. II, 29; II, 30.

[7] J. Baltrušaitis, Études sur l'art médiéval en Géorgie et en Arménie, Paris 1929, Pl. XLI, fig. 96.

JABUKE / KNOBS

Jabuke se na stećcima javljaju na nekoliko specifičnih mjesta. One se mogu sresti na vertikalnim stranama nekog uspravnog spomenika, obično kao središnji ukras polja (T. XXXVI, 1—6), ili, rjeđe, kao detalj u nekoj figuralnoj kompoziciji (T. LXXIX, 8). One mogu zamijeniti zvijezde ili rozete u kompozicijama koje sadrže i polumjesec (T. XXXVI, 16). One su često postavljene i usamljene na horizontalnoj površini ploče (T. XXXVI, 1). Jabuke mogu biti postavljene i na gornjoj površini nekog uspravnog spomenika, odnosno na zabatu sljemenjaka i to, pojedinačno (T. XXXVI, 11), ili po dvije i tri na jednom spomeniku (T. XXXVI, 12—14), a također i na vrhu zašiljene stele (T. XXXVI, 7), što se pripisuje turskom uticaju. Zaista, na grobu turskog sultana Mehmeda I (1413—1421), u Bursi, koji je po obliku sličan sljemenjaku, nalaze se duž zabata[1], ispusti slični jabukama, a isti je slučaj i na spomenicima »svetih ljudi« u oblasti gdje se javljaju stećci.[2]

Prave jabuke stavljaju se danas na vrh i krakove drvenih i kamenih krstova u Bosni i Hercegovini, naročito nad grobovima djevojčica i dječaka.[3] Moguće je da su savremeni kameni krstovi, koji širom Bosne, Hercegovine i Srbije imaju kružne kamene izbočine na krakovima, preuzeli ovaj oblik od pravih jabuka na krstovima. Ali nije jasno da li jabuke na stećcima imitiraju prave jabuke ili su posljedica turskog uticaja. U svakom slučaju, jabuke su najčešće oko Drinjače, Sarajeva, Travnika i Kupresa.

[1] C. E. Arseven, Les Arts Décoratifs Turcs, Istambul, (godina nedostaje), p. 155, fig. 406.
[2] W. Radimský, Das Bišćepolje bei Mostar, WM BH, II, 1894, S. 27.
[3] E. Lilek, Vjerske starine iz Bosne i Hercegovine, GZM, VI, 1894, str. 154, 159.

Knobs on the stećci appear in several notable positions. They may occur on the vertical side of some standing monument, usually as an elaboration of the central field. (Pl. XXXVI, 1—6) More rarely, they feature in some figural composition. (Pl. LXXIX, 8) They may be substituted for stars or rosettes in compositions involving the crescent. (Pl. XXXVI, 16) Frequently, they are placed in isolation on the horizontal surface of a slab. (Pl. XXXVI, 1) Knobs may also be used on the upper surface of some standing monument, namely, along the gable of a sljemenjak, either singly (Pl. XXXVI, 11), or in pairs or threes (Pl. XXXVI, 12—14), and also on the tops of pointed stelae (Pl. XXXVI, 7), where they are attributed to Turkish influence. Certainly, the tomb of the Turkish sultan Mehmed I (1413—1421), at Bursa, similar to a sljemenjak in shape, has somewhat similar protrusions along the peak,[1] and so do later tombs of muslim holy men in the same region as the stećci.[2]

In the serbo-croatian language the knob is called »jabuka«, meaning »apple«. Actual apples are today placed on the tops and arms of wooden and stone crosses in Bosnia and Hercegovina, and in particular over the graves of young girls and boys[3]. It is possible that contemporary stone crosses, which throughout Bosnia, Hercegovina and Serbia have rounded, stone protrusions on the arms, gained this form from the above custom. But it is not clear if the knobs on the stećci derive from this custom, or from Turkish influence. Whatever the case, knobs are most frequent around Drinjača, Sarajevo, Travnik and Kupres.

[1] C. E. Arseven, Les Arts Décoratifs Turcs, Istambul, (date not given) p. 155, fig. 406.
[2] W. Radimský, Das Bišćepolje bei Mostar, WM BH II, 1894, S. 27.
[3] E. Lilek, Vjerske starine iz Bosne i Hercegovine, GZM VI, 1894, str. 154, 159.

● Udubljenja i obruči — Hollows and rings
● Jabuka — Knobs

TABLA XXXV

UDUBLJENJA I OBRUČI / HOLLOWS AND RINGS

1 *Odžak*, Nevesinje, plč.,
D. Sergejevski, Putne bilješke sa Nevesinjskog polja, GZM NS, III, 1948, str. 247, T. V, sl. 2.*

2 *Han Hreša*, Sarajevo, slj.,
P. Vračko-Korošec, La nécropole de Han Hreša, GZM LII, 1940, sv. I, p. 45, fig. 1.*

3 *Gradac*, »Dobroštik«, Neum, plč., V. P.
Aranđelovo, Trebinje, s., (gornja ploha — upper surface) V. A. — S.*
Donje Selo, »Gradac«, Konjic, s., Š. Bešlagić, Stećci u dolini Neretve, N. S. II, 1954, str. 183—184, 185, sl. 1, 2.

4 *Lovreč*, Imotski, plč.,
I. C., str. 44, sl. 1.*
Budimir, Imotski, I. C., str. 16, sl. 13.*
Budimir, Imotski, plč., I. C. str. 16, sl. 12.*
Cista, Imotski, I. C., str. 19, sl. 2.*

5 *Bogduše*, Travnik, slj.,
D. S.*

6 *Kifino Selo*, Nevesinje, plč.,
M. W.
Aranđelovo, Trebinje, s., V. A. — S.*
Bajina Bašta, Srbija, plč., SIZS arhiv.
Donje Bare, Blidinje, plč., Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 44, sl. 73.
Fatnica, Bileća, plč., V. P.*
Lakat, Nevesinje, s., SIZS arhiv*.
Pasičina, Vrgorac, plč., P. Kaer, Pierres sépulcrales dalmates, Lyons, 1887, p. 26, fig. 9.*
Svinjarina — Podvelež, Mostar, plč., M. W.
Radimlja, Stolac, s., A. Benac, Radimlja, str. T. XXX, sl. 63.*
Rastičevo, »Rastičevska mašeta«, Kupres, s., Š. Bešlagić, Kupres, str. 137—138, sl. 96.
Stepen, Gacko, s., P. Slijepčević, Staro groblje po Gacku, GZM XL, 1928, str. 61, T. II, sl. 23.*
Vrlika, Knin, I. C., str. 6, sl. 50.*

7 *Mijatovci*, »Kalufi«, Nevesinje, plč., M. W.
Bijača, Ljubuški, s., M. Vego, Ljubuški, str. 18 T. XXIV, sl. 47.
Cavtat, Dubrovnik, plč., C. Fisković, Stećci u Cavtatu i u Dubrovačkoj župi, Prilozi povijesti 13, 1961, str. 169.
Kokorina, Gacko, s., Z. K.*
G. Malovan, »Podjaram«, Kupres, Š. Bešlagić, Kupres, str. 119, 120, sl. 79.
G. Malovan, »Podjaram«, Kupres, slj., (zapadni dio krova — the west part of the roof), Š. Bešlagić, Kupres, str. 113, 114—115, sl. 73a.*
Kupres, »Gornja mašeta«, s. Š. Bešlagić, Kupres, str. 10—11, sl. 2.*

Ravno, »Ravanjska vrata«, Kupres, s., Š. Bešlagić, Kupres, str. 57, 61, sl. 38a.*
Slivno Ravno, »Provići«, Opuzen, A. Benac, Stećci od Slivna..., str. 63, sl. a, 20.*
Slivno Ravno, »Provići«, Opuzen, Ibid., str. 63, sl. a, 13.*
Turmenti, Trebinje, s., M. W.
Svinjarina — Podvelež, Mostar, plč., M. W.
Vinjani, Imotski, s., L. Katić, o. c., str. 144, sl. 38.

8 *Brankovići*, Rogatica, n., (sada u Zemaljskom muzeju Sarajevo — now in the Zemaljski muzej Sarajevo), V. Ćurčić, Starinsko oružje, GZM LV, 1943, str. 30. sl. 5.
Stop, Žepa, n., V. P. — M. P.

9 *Boljuni*, Stolac, plč., Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS, XII, 1961, str. 194—196, sl. 62.
Kutine, Kalinovik, s., Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 57, 61, sl. 83.

10 *Bivolje Brdo*, Čapljina, plč., V. P.*
Bijača, Ljubuški, s., M. Vego, Ljubuški, str. 18, T. XXIII, sl. 45.
Bojište, »Greblje«, Nevesinje, plč., SIZS arhiv.*
Borje, Ljubuški, s., M. Vego, o. c., str. 34, T. XXXVII, sl. 74.
Ledinac, Lištica, plč., A. Benac, Široki Brijeg, str. 32, T. XXXII, sl. 53.*
Podvelež, Mostar, slj., (v. T. XLVIII, sl. 21).
Ravno, »Ravanjska vrata«, Kupres, plč., Š. Bešlagić, Kupres, str. 66, 71, sl. 46.
Slivno Ravno, »Provići«, Opuzen, plč., A. Benac, Stećci od Slivna..., str. 63, sl. a, 14.*
Topolo, Neum s., Ibid., str. 71, T. VI, sl. 2.
Vranjevo selo, Neum, Ibid., str. 67, sl. c, 8.*

11 *Turmenti*, Trebinje, plč., M. W.
Turmenti, Trebinje (v. T. LXXIII, sl. 9).

12 *Varošište*, Rogatica — Mesići, slj. (na jednoj krovnoj strani — on the one side of the roof) N. M. — T. D.

13 *Veličani*, Popovo polje, plč., M. W.
Banjdo — Podvelež, Mostar, plč., M. W.
Cista, »Velika gomila«, Imotski, L. Katić, o. c., str. 138, sl. 18.
Miruše, »Mistihalj«, Bileća, s., Š. Bešlagić, Stećci u dolini Trebišnjice, N. S. VIII, 1962, str. 22, sl. 9.

14 *Ravno*, »Ravanjska vrata«, Kupres, plč., Š. Bešlagić, Kupres, str. 66, 71, sl. 46.

15 *Kamenica*, Drinjača, s. (gornja ploha — upper surface), SIZS arhiv*.

16 *Kozjaci*, Olovo, s. (gornja ploha — upper surface), A. Benac, Olovo, str. 34, 35, T. XXII, sl. 33.

17 *Zaplanik*, Hum, s., M. W.

18 *Krehin Gradac*, Mostar, s. (gornja ploha — upper surface), N. M.

19 *Hodovo*, Stolac, k., M. W.
Prapratnica, »Lisja«, Hutovo, k., M. W.

20 *Grahovčići*, »Šikalo groblje«, Travnik, stl., I, Đ. Mazalić, Hrišćanski nišani u okolini Travnika, N. S., IV, 1957, str. 110—111, sl. 25.

21 *Kutac*, Ljubuški, k., V. Ć.,
Uzarići, »Šarampovo«, Lištica, k. (obje strane — both sides), A. Benac, Široki Brijeg, str. 16, T. XI, sl. 14.

22 *Svinjarina* — Podvelež, Mostar, k., Z. M. W.

23 *Šipačno*, Nikšić, D. S.*
Strujići, Ljubinje, plč, V. Ć.

24 *Ravno*, »Dvorišta«, Kupres, s. (gornja ploha — upper surface), Š. Bešlagić, Kupres, str. 19, sl. 8.

25 *Stepanje*, Valjevo, slj., M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 179, sl. 261*

26 *Stupari*, »Rastik«, Kladanj, stl., J, D. Sergejevski, Srednjevjekovna groblja u Stuparima i Rastiku, GZM LIII, 1941, str. 98—100, sl. 6.*

27 *Gornja Dragičina*, Mostar, plč., N. M.

28 *Nepoznati lokalitet — Unknown site* V. Ć.

29 *Lovreč*, »Bekavci«, Imotski, plč., M. W.

30 *Mratinjci*, Drinjača, plč., D. S.

31 *Donji Bakići*, »Pod Klisom«, Olovo, s. (gornja ploha — upper surface), A. Benac, Olovo, str. 19, T. X, sl. 14.

32 *Obori*, Kladanj, slj., Z. K.*

33 *Čepikuće*, Slano, s. (gornja ploha — upper surface), A. Benac, Od Slivna..., str. 65, sl. b, 9.

34 *Gornje Bare*, Kalinovik, s., J, Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 56, sl. 77.

Pored predstava udubljenja i krugova koje su prikazane na tabli XXXV, iste predstave nalazimo na slijedećim tablama:
Apart from hollows and rings represented on Plate XXXV, additional representations may be found on the following Plates:

T .I, sl. 16, 18, 21, 22, 24, 25, 32
T. II, sl. 10, 13, 22, 26, 27, 28
T. III, sl. 6, 15
T. V, sl. 22, 24
T. VI, sl. 10
T. VII, sl. 4, 5
T. VIII, sl. 5
T. XI, sl. 5.
T. XX, sl. 3
T. XXXII, sl. 4
T. XXIV, sl. 12, 14, 24, 26
T. XXVI, sl. 10
T. XXVIII, sl. 21
T. XXIX, sl. 2, 23
T. XXX, sl. 3
T. XXXII, sl. 4
T. XXXVII, sl. 2
T. XXXVIII, sl. 27
T. XXXIX, sl. 7, 26, 28, 31
T. XL, sl. 6
T. XLVI, sl. 7
T. XLVII, sl. 13
T. XLVIII, sl. 21
T. L, sl. 13
T. LI, sl. 12
T. LIII, sl. 17, 18, 21, 23
T. LVI, sl. 3, 14, 15, 20
T. LVII, sl. 1
T. LVIII, sl. 12
T. LX, sl. 12, 15, 28, 29
T. LXIII, sl. 24
T. LXIV, sl. 4, 8
T. LXIX, sl. 10,13
T. LXX, sl. 9
T. LXXI, sl. 20
T. LXXIII, sl. 13
T. LXXIV, sl. 11, 13
T. LXXVII, sl. 4, 17, 29
T. LXXIX, sl. 9, 18
T. LXXX, sl. 8, 13, 26
T. LXXXIII, sl. 9
T. LXXXIV, sl. 8, 14
T. LXXXV, sl. 9, 10, 11, 12
T. LXXXVIII, sl. 3
T. XC, sl. 10, 11
T. XCI, sl. 8
T. XCIII, sl. 6, 12, 16, 19
T. XCV, sl. 6
T. C, sl. 5
T. CII, sl. 3, 4
T. CIV, sl. 2, 5
T. CVII, sl. 8
T. CIX, sl. 11
T. CXI, sl. 8, 26
T. CXIV, sl. 11, 23

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34

TABLA XXXVI

JABUKA / KNOBS

1 *Mala Gostilja*, Višegrad, plč., M. W.
Kifino Selo, Nevesinje, plč. M. W.
Perućac, Bajina Bašta, s., V. Ivanović, Srednjovekovni nadgrobni spomenici u Podrinju, GEM XVI, 1954, str. 234, sl. 9.*
Vrlika, Knin, I. C. str. 4, sl. 34.*

2 *Novo Selo*, Kupres, slj., Z, Š. Bešlagić, Kupres, str. 151—152, sl. 112 a*.
Botun, »Crveno groblje«, Kupres, s., I, Š. Bešlagić, o. c., str. 124., sl. 83.*
Prućac, »Gajevi«, Bajina Bašta, V. Ivanović, o. c., str. 248, sl. 19.*
G. Malovan, »Podjaram«, Kupres, slj., I+Z, Š. Bešlagić, o. c., str. 111, sl. 71.*
Rastičevo, »Rastičevska mašeta«, Kupres, slj., Z, Ibid., str. 140, 143, sl. 103a.*
Rastičevo, »Rastičevska mašeta«, Kupres, s., gornja ploha — upper surface, Ibid., str. 140, 144, sl. 104, 104 a.

3 *Mali Mošunj*, Travnik, stl., I, Đ. Mazalić, Hrišćanski nišani u okolici Travnika, N. S. IV, 1957, str. 101, 103, sl. 8.

4 *Radmilovića Dubrave*, »Krstac« Bileća, k., J. Asboth, Bosnien und die Herzegowina, Wien 1888, S. 339.*; N. M.
Bahori, Gacko, k., Z. K.*
Fojnica, Gacko, k., Z+I, Z. K.*
Trnavica, Bileća, k., Ć. Truhelka, Die altbosnischen Inschriften, WMBH V, 1897, S. 290, Abb. 20.*

5 *Mali Mošunj*, Travnik, stl., Sj, Đ. Mazalić, o. c., str. 101—102, sl. 6.
Dolac — Bila, »Greblje«, Travnik, stl., Đ. Mazalić, o. c., str. 112, sl. 28 a.*
Stojkovići, Travnik, Ibid., str. 113, al. 30*

6 *Dobromani*, Trebinje, k., I, M. W.
Mihići, Ljubinje, k., Z. M. W.
Uskoplje, Hum, k., M. W.

7 *Brana*, Srebrenica, stl., D. S.*

8 *Veličani*, Popovo polje, stl., I+Z, M. W.

9 *Zijemlje polje*, »Lugarnica, groblje«, Mostar, slj. N. M. — T. D.

10 *Monjići*, »Kaurlaš«, Travnik, stl., Đ. Mazalić, o. c., str. 114, sl. 31.

11 *Hodovo*, »Haremi«, Stolac, slj., M. W.
Zijemlje polje, »Padežina«, Mostar, slj., SIZS arhiv.*

12 *Crepljani*, Pazarić, Sarajevo, slj., Đ. B.*

13 *Vrućica*, »Momčilov grob«, Teslić, slj.
V. Ćurčić, Starinsko oružje, GZM LV, 1943, str. 64, sl. 63.*

14 *Hodovo*, »Glavnica«, Stolac, slj. M. W.

15 *Mratinci*, Drinjača, stl., D. S.*
Rastičevo, »Jezero«, Kupres, slj., Z. Bešlagić, Kupres, str. 150, sl. 111.*
Orpavdići, Bratunac, stl., I, D. Sergejevski, Ludmer, str. 19, T. XLI, sl. 89.*
Opravdići, Bratunac, stl., SjI, Ibid., str. 19, T. XLIV, sl. 95.
Tepen, Kladanj, stl., Z, SIZS arhiv*

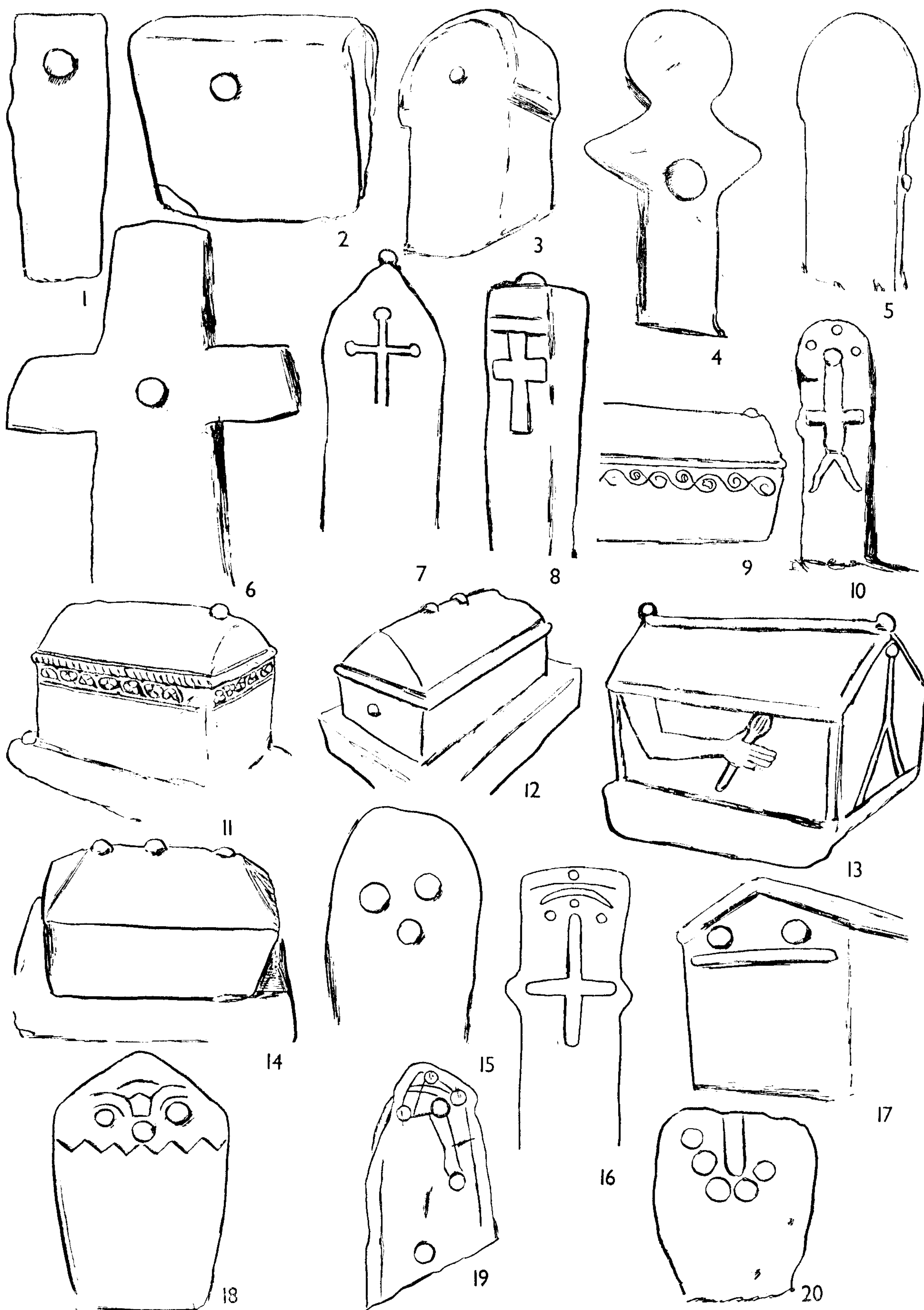
16 *Rostovo*, Travnik, stl., Đ. Mazalić, o. c., str. 115, sl. 33 a.*

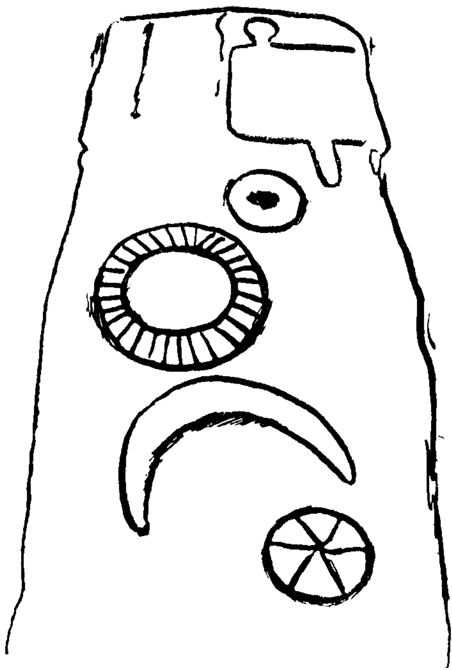
17 *Gorani*, Konjic, slj., N. M. — T. D.

18 *Ravno*, »Ravanjska vrata«, Kupres, slj., J, Š. Bešlagić, Kupres, str. 80, 82, sl. 55 b*

19 *Opravdići*, Bratunac, stl., Z, D. Sergejevski, Ludmer, str. 20, T. XLVII, sl. 103.

20 *Čolakovići*, Drinjača, stl., I, D. Sergejevski, Ludmer, str. 12, T. XXI, sl. 44.*

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20

ROZETE I POLUMJESEC
ROSETTES AND CRESCENT

U ovoj studiji će se, svi primjeri ukrasa sastavljenih od zraka približno iste dužine koje polaze iz jedne središne tačke razmatrati kao posebna grupa ukrasa. Ponekad spojene zrake zatvaraju različite šiljke (T. XXXVII, 32—35); u tom slučaju predstava je vrlo vjerovatno zamišljena kao zvijezda. Drugi put zrake zatvaraju latice, kao kod cvijeta (T. XXXVII, 10, 17, 20). Ove razlike nisu ovdje uzete u obzir, i sve ovakve predstave nosiće naziv »rozete«.

Najjednostavniji oblik rozete je kad su četiri zrake upisane u krug (T. XXXVII, 1—9). U slučajevima gdje one nisu izrađene kao latice, ova se skupina poklapa sa krstovima upisanim u krug (T. XXIII). Na T. XXXVII rozete su prikazane prema složenosti izrade, tako da složenije rozete imaju sve veći broj zraka. Na T. XXXVIII prikazani su još razrađeniji oblici, uključujući i one kod kojih se broj zraka ne može jasno razlikovati (T. XXXVIII, 15—21). Najsloženiji oblik je dvostruka rozeta (T. XXXVIII, 31), koja se pojavljuje i na steli i na sljemenjaku iz Donje Zgošće (T. XIII, 14; T. LXXXV, 13; T. CVIII, 2). Ova rozeta stilski je slična rozetama upotrijebljenim u spoljnoj crkvenoj dekoraciji moravske škole u Srbiji.

Rozeta se povremeno javlja uz figuralne predstave i tada može imati simboličnu ulogu. Teško je uočiti neko pravilo u ovim slučajevima, sem kad se radi o dva konjanika, uz koje vrlo često idu dvije rozete (T. CIII, 2, 3). Postoje paralele iz antičkog doba za kompoziciju dvije rozete kombinirane sa dva konjanika, kao i za kompoziciju polumjeseca između rozeta u kom-

In the present treatment, all cases of radii of roughly equal length developing from a central point, will be considered as an individual group. At times the radii are joined to form points (Pl. XXXVII, 32—35), in which case the representation is very likely intended as a star. Other times, the radii are elaborated into petals, as of a flower. (Pl. XXXVII, 10, 17, 20) This difference is not here regarded, and all such representations will be here entitled, »rosettes«.

The simplest form of rosette is that where four radii are inscribed within a circle. (Pl. XXXVII, 1—9) In the cases where these are not elaborated into petals, this grouping overlaps with that of the cross inscribed in a ring. (Pl. XXIII) On Plate XXXVII, rosettes are presented in increasing elaboration with an increasing, determinable number of radii. On Plate XXXVIII, more elaborate forms are displayed, including those where the number of radii cannot be clearly discerned. (Pl. XXXVIII, 15—21) The most elaborate form of rosette is the double rosette (Pl. XXXVIII, 31), which appears both on the stele and on the sljemenjak from Donja Zgošća. (Pl. XIII, 14, Pl. LXXXV, 13, Pl. CVIII, 2) This rosette compares stylistically with those employed in external church decoration of the Morava School, Serbia.

The rosette occasionally appears alongside figural representations, in which case a symbolical function may be implied. It is difficult to observe any order in these occurences, except in the case of two horsemen, who are very frequently associated with two rosettes. (Pl. CIII, 2, 3) There are classical parallels for the arrangement of two rosettes associated with two horsemen, and further, for the arrangement of a crescent between two rosettes associated with

binaciji sa dva konjanika, koja se također pojavljuje na stećcima.[1] Postoje jaki dokazi da pojava ovih izuzetnih kombinacija predstavlja antički survival.[2]

Polumjesec je, u osnovi, jednostavnija predstava nego rozeta i nema tako mnogo različitih oblika (T. XXXIX). On se može pojaviti kao dvostruki polumjesec (T. XXXIX, 8, 9, 17), naznačen paralelnim trakama (T. XXXIX, 5), ili povezan sa već spomenutim dvjema rozetama, koje obrazuju izbočine na krajevima njegovih rogova (T. XXXIX, 6, 7). Nema dokaza da ovako prikazan polumjesec ima bilo kakve veze s islamom. Ova se mogućnost, međutim, može uzeti u obzir samo kada je u pitanju istočna Bosna, gdje se polumjesec pojavljuje na nišanima (T. XXXIX, 2, 33). Osim toga, treba uzeti u obzir da je znak polumjeseca bio upotrebljavan u ovim krajevima i u predslavensko doba.

[1] M. Wenzel, Some Notes on the Icongraphy of St. Helen, Actes du XIIe Congrès International des Études Byzantines, Beograd, 1964, p. 415 — 421.

[2] M. Wenzel, A Mediaeval Mystery Cult in Bosnia and Herzegovina, Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, XXIV, 1961, pp. 92. 95.

two horsemen, which also appears on the stećci.[1] There is strong evidence that the appearance of these particular combinations is a survival from the antique.[2]

The crescent is basically a simpler representation than the rosette, and does not possess so many variant forms. (Pl. XXXIX) It may occur double (Pl. XXXIX 8, 9, 17), marked with parallel bands (Pl. XXXIX, 5) or joined with the two rosettes before mentioned, which form protrusions at the ends of the horns. (Pl. XXXIX, 6, 7) There is no evidence that the crescent as here shown has any connections with Islam. This possibility may, however, be taken under consideration concerning East Bosnia, where crescents appear on islamic-type stelae with pointed tops. (Pl. XXXIX, 2, 33) Otherwise, the crescent is more likely a powerful image inherant in the region from pre-slavic times.

[1] M. Wenzel, Some Notes on the Iconography of St. Helen, Actes du XIIe Congrès International des Études Byzantines, Beograd 1964, p. 415 — 421.

[2] M. Wenzel, A Mediaeval Mystery Cult in Bosnia and Herzegovina, Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, XXIV, 1961, pp. 92, 95.

Rozete – Rosettes

BANJA LUKA
BOS. PETROVAC
TUZLA
SKENDER-VAKUF
LOZNICA
BANJA KOVILJAČA
UB
ZVORNIK
BELA CRKVA
KRUPANJ
JAJCE
ARANĐELOVAC
ŠEKOVIĆI
DRINJAČA
VALJEVO
TRAVNIK
ZENICA
KLADANJ
VLASENICA
LJUBOVIJA
KAKANJ
VAREŠ
BRATUNAC
KNIN
GLAMOČ
OLOVO
SREBRENICA
TAKOVO
BREZA
KUPRES
VISOKO
ILIJAŠ
G. MILANOVAC
KISELJAK
SOKOLAC
ŽEPA
BAJINA BAŠTA
VRLIKA
LIVNO
RAVNO
SARAJEVO
TITOVO UŽICE
TARČIN
ROGATICA
SINJ
DUVNO
VIŠEGRAD
PRAČA
JABLANICA
KONJIC
TRNOVO
GORAŽDE
TRILJ
BLIDINJE
TROGIR
SPLIT
CISTA
PRIBOJ
KALINOVIK
OMIŠ
POSUŠJE
FOČA
IMOTSKI
ZIJEMLJE
ULOG
PRIJEPOLJE
LIŠTICA
MOSTAR
MAKARSKA
BLAGAJ
PLJEVLJA
VRGORAC
LJUBUŠKI
NEVESINJE
PIVA
GACKO
ČAPLJINA
ŽABLJAK
AVTOVAC
PLOČE
STOLAC
OPUZEN
OREBIĆ
SLIVNO
HUTOVO
LJUBINJE
ŠAVNIK
NEUM
RAVNO
BILEĆA
STON
ZAVALA
LJUBOMIR
VELIMLJE
SLANO
HUM
NIKŠIĆ
VILUSI
TREBINJE
DUBROVNIK
GRAHOVO
CAVTAT
HERCEG NOVI

○ Polumjesec – Crescent

TABLA XXXVII

ROZETE / ROSETTES

1 *Rastičevo*, »Rastičevska mašeta«, Kupres, slj., SjI,
Š. Bešlagić, Kupres, str. 133, 136, sl. 94 a.
2 *Opličići*, Stolac, k.,
ZZSM arhiv.
3 *Mihići*, Ljubinje, k., Z,
M. W.
4 *Borci*, Konjic, slj.
N. M. — T. D.
5 *Veliki Ogradenik*, Mostar, s.,
N. M.
Budimir, Imotski, plč.,
I. C. str. 14, sl. 9*
6 *Cista*, Imotski,
I. C., str. 24, sl. 5*
Zloselo, »Nevino brdo«, Kupres, plč., Š. Bešlagić, o. c., str. 131—132, sl. 90.*
Čepikuće, Slano, plč., M. W.
Vrlika, Knin, I. C., str. 2, sl. 15*
7 *Opličići*, Stolac, k., I,
Š. Bešlagić, Stećci u Opličićima, N. S. VII, 1960, str. 148—149, 153, sl. 12.
Boljuni, Stolac, k.,
N. M. — T. D.
8 *Hrušta*, Nevesinje, k.,
SIZS arhiv*
Presjeka, Klujni, Nevesinje, plč., M. W.*
9 *Burmazi*, »Deminov krst«, Stolac, k., Z, V. P.
10 *Zijemlje polje*, »Pločice«, Mostar, k., Z, M. W.
Poljane, Nevesinje, plč., SIZS arhiv.*
11 *Staro Selo*, Jajce, slj., Z,
N. M. — T. D.
Tepen, Kladanj, stl., Sj,
SIZS arhiv*.
12 *Bivolje Brdo*, Čapljina, k.,
V. P.
13 *Radimlja*, Stolac, slj., JI,
(v. T. XLVII, sl. 14.)
14 *Cista*, Imotski, plč.,
I. C., str. 20, sl. 1.*
15 *Radimlja*, Stolac, slj., SjZ,
A. Benac, Radimlja, str. 12, T. XIII, sl. 26.
16 *Musići*, Olovo, slj., (obje čeone strane — both ends),
A. Benac, Olovo, str. 13, T. VII, sl. 9
Križevići, Olovo, slj. (obje čeone strane — each end), Ibid., str. 42, T. XXIX, sl. 45.*
17 *Novakovići*, »Kod jezera«, Žabljak, s.,
N. M. — T. D.

18 *Križevići*, Olovo, slj. (obje čeone strane — both ends),
A. Benac, o. c., str. 44,
T. XXX, sl. 47.
19 *D. Bakići*, »Klisa«, Olovo, slj., Z, A. Benac, o. c., str. 22—23, T. XIV, sl. 19b.*
Ravno, »Ravanjska vrata«, Kupres, plč., Š. Bešlagić, Kupres, str. 55—56, sl. 34.*
Vitina, »Lisina«, Ljubuški, plč., M. Vego, Ljubuški, str. 37, T. XLII, sl. 83.
20 *Boganovići*, Olovo, slj. (rozete na zapadnom dijelu krova — rosettes on the west side of the roof),
A. Benac, o. c., str. 39,
T. XXVII, sl. 43.
Trnčina, Ravno, plč., S. J.*
21 *Davidovići*, Fatnica, Bileća, k., Z, V. P. — M. P.*
Tasovčići, »Modrić«, Čapljina, plč., Đ. B.*
22 *Mlini*, Dubrovnik, plč.,
C. Fisković, Stećci u Cavtatu i u Dubrovačkoj župi, Prilozi povijesti, 13, Split 1961, str. 162.*
23 *Musići*, Olovo, slj., J,
A. Benac, Olovo, str. 11,
T. VII, sl. 8.
24 *Donji Ravni*, Avtovac,
Z. K.*
Podgradinje — G. Hrasno, Hutovo, k., Š. Bešlagić, Stećci u G. Hrasnu, N. S. VII, 1960, str. 83—94, sl. 3, M. W.
25 *Gornji Studenci*, Ljubuški, plč., (v. T. I. sl. 29), M. W.
26 *Arandelovo*, Trebinje, plč.
V. A. — S.*
27 *Jardan*, Zvornik, s.,
D. Vidović, Srednjevjekovni nadgrobni spomenici u okolini Zvornika, N. S. III, 1956, str. 233, sl. 23.
28 *Musići*, Olovo, slj., JZ,
A. Benac, o. c., str. 14—15,*
T. VIII, sl. 10.
29 *Uskoplje*, Cavtat
M. S. 29, str. 49.*
Kifino Selo, Nevesinje, plč., M. W.
Kopošić, Ilijaš, slj., V. Ć.
30 *Vrlika*, Knin, plč.,
I. C., str. 3, sl. 21.*
Borje, Ljubuški, plč., M. Vego, Ljubuški, str. 33, T. XXXVI, sl. 71.
G. Malovan, »Podjaram«, Kupres, slj., Š. Bešlagić, Kupres, str. 119, 121, sl. 80 a*.
Stepen, Avtovac, plč.,
Z. K.*
31 *Mala Gostilja*, Višegrad, slj. JZ, M. W.
32 *Veličani*, Popovo polje, k., I, M. W.
Stipanići, Duvno, plč., Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog polja, Starinar NS. VII—VIII, 1956—57, str. 379, sl. 4.*
33 *Brotnjice*, Cavtat, plč.,
M. W.
34 *Burmazi*, »Dominov krst«, Stolac, k., Z, V. P.
35 *Veličani*, Popovo polje, plč., M. W.
36 *Homolje*, »Krvavo polje«, Konjic, slj., Z,
(v. T. I, sl. 16).
37 *Trijensla*, Ravno, plč.,
M. W.
Zijemlje polje, »Smrčanj«, Mostar, s., SIZS arhiv*,
38 *Ravno*, »Ravanjska vrata«, Kupres, s., Š. Bešlagić, Kupres, str. 75, 81, sl. 54a.*
39 *Cista*, Imotski, slj.,
I. C., str. 27, sl. 13.*
40 *Zabrđe*, Tarčin, slj.,
V. Ć.
Blace, Konjic, s., J. Asboth, Bosnien und die Herzegowina, Wien 1888, S. 103.*
Gošića Han, Konjic, slj., Sj. Š. Bešlagić, Stećci u dolini Neretve, N. S. II, 1954, str. 192, 193, sl. 12a.
Ravno, »Ravanjska vrata«, Kupres, s., Š. Bešlagić, Kupres, str. 45, 49, sl. 26.
Vitina, »Lisina«, Ljubuški, plč., M. Vego, Ljubuški, str. 37, T. XLII, sl. 83.
41 *Jugovići*, Gacko, plč.,
Z. K.*
Bivolje Brdo, Čapljina, vs, I, V. P.,
Ledinac, Lištica, s. (na gornjoj površini — upper surface), A. Benac, Široki Brijeg, str. 30, 31, T. XXXII, sl. 51.*
Humi-Lišani, Mostar, k., M. Č.
Rastičevo, »Rastičevska mašeta«, Kupres, slj.
Š. Bešlagić, Kupres, str. 140, 142, sl. 101.
Simiova, Bileća, k. Č. Truhelka, »Altbosnische Inschriften, WMBH V, 1897, S. 293, 294, Fig. 23.*
42 *Ubosko*, Ljubinje, k. (obje strane — both sides.)
M. W.
Stepen, Avtovac, s. (na gornjoj površini — decoration is on the upper surface.)
P. Slijepčević, »Staro groblje po Gacku«, GZM XL, 1928, 2, str. 61, T. II, sl. 24.*
Trijensla, Ravno, Popovo polje, plč., M. W.
43 *Dugo polje*, Blidinje, s. (ukras na gornjoj površini — upper surface), Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 35, sl. 60.
Kokorina, Gacko, k.
Z. K.*
Mihići, Ljubinje, k., I.
M. W.
44 *Trijensla*, Ravno, plč.
M. W.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44

TABLA XXXVIII

ROZETE / ROSETTES

1 *Strujići*, Ljubinje, k., Z i J. Lj. K.
Burmazi, »Deminov krst«, Stolac, k., I. V. P.
2 *Mihići*, Ljubinje, k., Z. M. W.
3 *Derani*, »Blatski Do«, Stolac, k., Z. M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine I, str. 52, 53 (samo opis — description only); N. M. — T. D.
4 *Kotezi*, Ljubinje, k., SJI. N. M. — T. D.
5 *Ljubljenica*, Stolac, vs, Z. M. W.
6 *Ravno*, »Krša«, Kupres, plč. Š. Bešlagić, Kupres, str. 30, 33, sl. 18.
7 *Lakat*, Nevesinje, plč. SIZS arhiv.
8 *Vranjevo Selo*, Neum. A. Benac, Srednjevjekovni stećci od Slivna do Čepikuća, AHI II, 1953, str. 67, sl. c, 3.
9 *Donji Ravni*, Gacko. Z. K.*
10 *Gošića Han*, Konjic, slj., Z. Š. Bešlagić, »Stećci u dolini Neretve«, N. S. II, 1954, str. 194, sl. 13.*
11 Slivno Ravno, »Prović«, Opuzen. A. Benac, Od Slivna . . ., str. 63, sl. a, 12.
12 *Risovac*, Blidinje, slj., I. (v. T. CIX, sl. 11)
13 *Fojnica*, Gacko, plč. Z. K.*
14 *Ravno*, »Dvorište«, Kupres, s. Š. Bešlagić, Kupres, str. 20, 23, sl. 10.
15 *Mijatovci*, »Rajkov kamen«, Nevesinje, k., Z, M. W.
16 *Kotlenica*, »Perića groblje«, Imotski, s. L. Katić, Stećci na Imotskoj krajini, Starohrv. prosvjeta III, ser. 3, 1954, str. 163, sl. 61.
17 *Slivno Ravno*, »Grebnik«, Imotski, s. (obje uže strane — both ends). Ibid., str. 148, sl. 54.
18 *Mijatovci*, »Rajkov kamen«, Nevesinje, k., I. (isti spomenik kao br. 15 — the same monument as no. 15) M. W.
19 *Ošanići*, »Nekuk«, Stolac, k. M. W.
20 *Boljuni*, Stolac, k. Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 193, 194, sl. 59.
Novo Selo, »Seka«, Kupres, s., SjI. Š. Bešlagić, Kupres, str. 146, 147, sl. 106.
21 *Udrežnje*, Nevesinje, k., I. M. W.
22 *Simiova*, Bileća, k., (sada u dvorištu Zemaljskog Muzeja, Sarajevo — now in the Zemaljski Muzej, Sarajevo.) Ć. Truhelka, »Altbosnische Inschriften«, WMBH V, 1897, S. 291, 293, Fig. 22.*; M. W.
23 *Hodovo*, »Glavica«, Stolac, slj. M. W.
24 *Podgradinje* — Gornje Hrasno, Hutovo, k., I. Š. Bešlagić, »Stećci u Gornjem Hrasnu«, Naše Starine VII, 1960, str. 93, 94., sl. 2.
25 *Hodovo*, »Pogrebnice« , Stolac, slj. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine II, str. 10, 11, (samo opis-description only); M. W.
26 *Radimlja*, Stolac, slj. SjZ. A. Benac, Radimlja, str. 14. T. XV, sl. 32.
27 *Svinjarina* — Podvelež, Mostar, k., I. M. W.
28 *Radimlja*, Stolac, s. A. Benac, o. c., str. 21, T. XXIV, sl. 51.
29 *Boljuni*, Stolac, s., (gornja ploha — upper surface.) Š. Bešlagić, »Boljuni«, Starinar NS XII, 1961, str. 188, sl. 42.
30 *Humsko*, Foča, st., Z. M. Miletić, I »kristjani« di Bosna alla luce dei loro monumenti di pietra. Roma 1957, str. 124—135, T. V, c.
31 *Donja Zgošća*, Kakanj, st. J. Đ. Stratimirović, Srednjevjekovno groblje kod Zgošće, GZM III, 1891, str. 135.

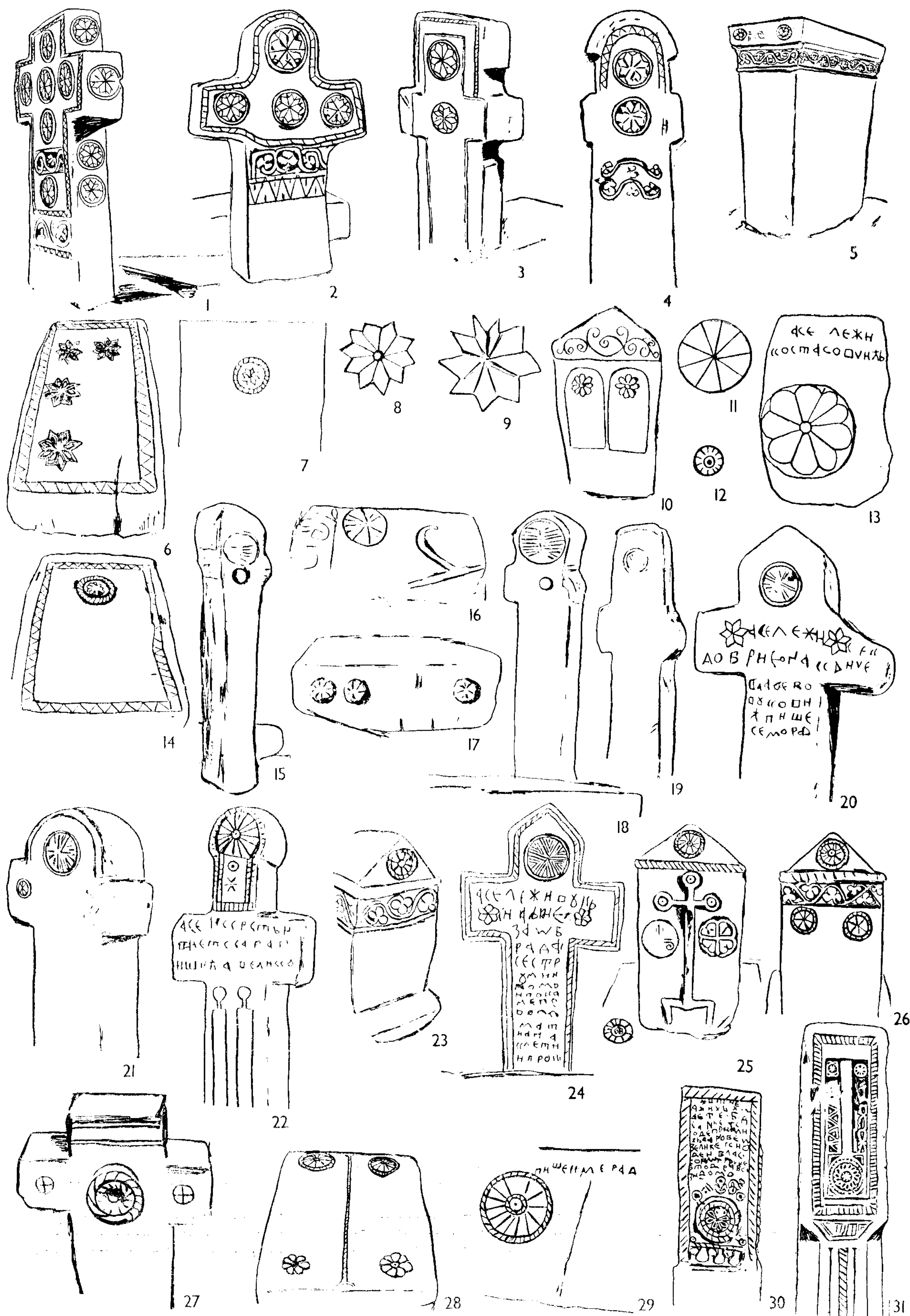

TABLA XXXIX

POLUMJESECI / CRESCENTS

1 *Ričice*, Imotski, slj., Arheološki muzej Split, arhiv.
Banjevići, Drinjača, stl., I. D. Sergejevski, Ludmer, str. 9, T. XII, sl. 25.
Banjevići, Drinjača, stl., Ibid., str. 9, T. XIII, sl. 28.*
Banjevići, Drinjača, plč., J., Ibid., str. 9, T. XI, sl. 22.*
Banjevići, Drinjača, stl., I, Ibid., str. 9, T. XII, sl. 24.
Slatina, »Bare«, Jablanica, slj. Š. Bešlagić, Stećci u dolini Neretve, N. S. II, 1954, str. 202, sl. 24.*
Blatnica, »Bakri«, Mostar, slj. V. Č.
Brajinci, Šekovići, stl. I, SIZS arhiv*.
Brajinci, Šekovići, stl., I, SIZS arhiv*.
Brajinci, Šekovići, slj., Z. SIZS arhiv*.
Bratunac, Srebrenica, stl. D. S.*
Brštanovo, Split, plč., M. W.
Cicrina, Ravno, plč., M. W.
Cista, »Mala gomila«, Imotski, Starohrv. prosvjeta, III ser., sv. 3, 1954, str. 135, sl .13.
Cista, »Velika gomila«, Imotski, plč., I. C., str. 28, sl. 3.*
Čanići, Šekovići, stl., Z. SIZS arhiv.*
Divovići, Kladanj, slj. J. SIZS arhiv.*
Đelilovac, Travnik, slj., P. Korošec, Srednjovjekovne nekropole okoline Travnika, GZM NS, VII, 1952, str. 382, T. I, sl. 3.
Donji Bratač, Nevesinje, s., M. W.
Dub, Travnik, stl. Z, Đ. Mazalić, Hrišćanski nišani u okolini Travnika, N. S. IV, 1957, str. 108, sl. 20.*
Dugo Polje, Blidinje, s., SjI. Š.Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 34, sl. 54.
Gatačko polje, P. Slijepčević, Staro groblje po Gacku, GZM XL, II, 1928, T. II, sl. 26.*
Perućac, »Gajevi«, Bajina Bašta, plč., V. Ivanović, Srednjovekovni nadgrobni spomenici u Podrinju, GEM XVII, 1954, str. 261, sl. 28.*
Glumina, Zvornik, D. Vidović, Srednjevjekovni nadgrobni spomenici u okilini Zvornika, N. S. III, 1956, str. 233—234, sl. 26.
Gorani, Konjic, slj., J, V. Č.
Gornje Bare, Kalinovik, s., Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 49, 51, sl. 64.
Hodovo, »Glavica«, Stolac, s., (gornja ploha — upper surface), M. W.
Hrnčići, Drinjača, stl., SjI, D. Sergejevski, Ludmer str. 7, T. V, sl. 11.
Kifino Selo, Nevesinje, plč., M. W.
Kifino Selo, Nevesinje, plč., M. W.
Kokorina, Gacko, plč., Z. K.*
Vukovsko »Konopi«, Kupres, s., JI, Š. Bešlagić, Kupres, str. 85—86, 89, sl. 60b.*
Krnjići, Žepa, s., V. P. — M. P.
Kula, Gacko, plč., M. W.
Novo Selo, »Seka«, Kupres, s., (gornja ploha — upper surface), Š. Bešlagić, o. c., str. 146, 148, sl. 107.
Makovac, Bratunac, stl. D. Sergejevski, Ludmer, str. 13, T. XXII, sl. 46.*
Makovac, Bratunac, stl. JI, Ibid., str. 13, T. XXII, sl. 47.*
Makovac, Bratunac, stl., Ibid., str. 13, T. XXIII, sl. 52.*
Makovac, Bratunac, plč., Ibid., str. 13, T. XXIII, sl. 49.*
Markovići, »Papratni brijeg«, Šekovići, slj., Sj. SIZS arhiv*.
Mratinci, Drinjača, s., (gornja ploha — upper surface), D. S.*
Novo Selo, Kupres, slj., Z, Š. Bešlagić, Kupres, str. 153, sl. 113.*
Osmaci, »Mramorak«, Zvornik, Stl., J, SIZS arhiv.*
G. Malovan »Podjaram«, Kupres, s., Ibid., str. 119—120, sl. 78.
Rastičevo, Rastičevska mašeta«, Kupres, slj., SjI, Ibid., str. 138, 140, 141, sl. 100.*
Stupari, »Rastik«, Kladanj, stl., Z. K.*
Ravno, »Ravanjska vrata«, Kupres, s., I, Š. Bešlagić, o. c., str. 53, sl. 30.
Slavanj, Olovo, slj., Z, A. Benac, Olovo, str. 30—31, T. XX, sl. 30b.
Slivno Ravno, »Provići«, Opuzen, A. Benac, Od Slivna . . ., str. 63, sl. a, 11.*
Tepen, Kladanj, stl., SIZS arhiv*.
Tepen, Kladanj, stl., SIZS arhiv*.
Tepen, Kladanj, stl. Z, SIZS arhiv*.
Tepen, Kladanj, stl., Sj. SIZS arhiv*.
Tepen, Kladanj, stl., SIZS arhiv*.
Tepen, Kladanj, stl., Z, SIZS arhiv*.
Trn, Lištica, k., I, A. Benac, Široki Brijeg, str. 22, T. XX, sl. 27.
Trnčina, Ravno, plč., M. W.
Ubosko, Ljubinje, slj., J, M. W.
Ustirama, Konjic, slj. Š. Bešlagić, Stećci u dolini Neretve, N. S. II, 1954, str. 202—203, sl. 25.*
Lukavica, »Pavlovac«, Sarajevo, slj., Đ. B.*
Vranjevo Selo, Neum, A. Benac, Od Slivna . . ., str. 67, sl. a, 4.*
Vratar, Žepa, slj., (na istočnoj strani krova — on the east side of the roof), V. P. — M. P.
Vrlika, Knin, I. C., str. 4, sl. 25.*
Vrlika, Knin, I. C., str. 4, sl. 28.*
Vrlika, Knin, I. C., str. 4, sl. 30.*
Zavlaka, Krupanj, stl., M. Valtrović, Neke srpske starine u valjevskom i podrinskom okrugu, Starinar IX, 1892, str. 112*.
Zijemlje polje, »Padežine«, Mostar, plč., SIZS arhiv.*
Žlijeb, »Carina«, Višegrad, slj., M. W.

2 **Stupari »Rastik«, Kladanj, stl.**, D. Sergejevski, **Srednjevjekovna groblja u Stuparima i Rastiku, GZM LIII, 1941, str. 98** (samo opis — description only); Z. K.*

3 *Zijemlje polje,* »Smrčanj«, Mostar, s., SIZS arhiv.*
4 *Osmaci,* »Mramorak«, Zvornik, stl., J, SIZS arhiv.*
Brajčevići, Gacko, plč., Z. K.*
6 *Vranjevo Selo,* Neum, s., A. Benac, Od Slivna..., str. 68, T. V, sl. 1.
7 *Fatnica,* Bileća, plč., V. P.*
8 *Klašnik,* Višegrad, plč., M. W.
Bratač, »Bunar«, Nevesinje, plč., M. W.
Gradac, »Dobroštik«, Neum, plč., V. P.
Mratinci, Drinjača, stl., J, D. S.*
9 *Vrulja,* Pljevlja, s., N. M. — T. D.
10 *Bistrina* — Ošlje, Neum, A. Benac, o. c., str. 73, sl. f, 2.*
11 *Tarevo,* Kladanj, slj., Z. K.*
12 *Donja Višća,* Tuzla, s., Đ, B.*
13 *Lipenović,* Krupanj, plč., N. M. — T. D.
14 *G. Studenci,* Ljubuški, s., M. Vego, Ljubuški, str. 8, T. V, sl. 9.
15 *Bačići,* Drinjača, stl., N. M. — T. D.
Lokvičići, Imotski, slj., N. M. — T. D.
17 *Bivolje Brdo,* Čapljina, s., Z, V. P.
18 *Brajčevići,* Gacko, plč., Z. K.*
19 *Gradac,* Neum, k., Z, V. P.
Bahori, Gacko, Z. K.*
G. Malovan, »Podjaram«, Kupres, slj., Z, S. Bešlagić, Kupres, str. 119, 121, sl. 80.*
Stupari, »Rastik«, Kladanj, stl., Sj, Z. K.*
Ustirama, Konjic, slj., Š. Bešlagić, Stećci u dolini Neretve, N. S., II, 1954, str. 203, sl. 26.*
20 *Nabojine,* Kladanj, slj., Sj. Z. K.*
Okletac, Bajina Bašta, slj., F. Kanitz, Ältere und neuere Grabdenkmalformen in Königreiche Serbien, Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien, XIX, 1889, S. 154—155, Fig. 208.*
21 *Staro Selo,* Jajce, s., (gornja ploha, — upper surface), N. M. — T. D.
22 *Baština,* Skender Vakuf, slj. Sj, N. M. — T. D.
G. Studenci, Ljubuški, s., Z, M. Vego, Ljubuški, str. 8, T. III sl. 6.
Gračac, Konjic, s., v. T. XXXI, 20
Hrnčići, Drinjača, stl., D. Sergejevski, Ludmer, str. 7, T. VI, sl. 12.
Križevići, Olovo, slj., I. A. Benac, Olovo, str. 43, T. XXIX, sl. 46b.*
Milavići, Stolac, plč., Ć. Truhelka, Die bosnischen Gräbdenkmäler des Mittelalters, WMBH III, 1895. S. 421. Fig. 44.*
Mratinci, Drinjača, s., D. S.
Radimlja, Stolac, plč., A. Benac, Radimlja, str. 19. T. XXI, sl. 44.
Ravno, »Ravanjska vrata«, Kupres, slj., (zapadna krovna strana — west side of the roof), Š. Bešlagić, Kupres, str. 66, 71., sl. 47.
Lištica, »Sajmište«, A. Benac, Široki Brijeg, str. 6, T. II, sl. 4.
Sebešić, Travnik, stl., D. S.
Slivno Ravno, »Prović«, Opuzen, A. Benac, Od Slivna do Čepikuća, AHI II, 1953, str. 62—63, sl. a, 7.*
Tolisavac, Krupanj, plč., M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 186, sl. 290.*
23 *Bačina,* Ploče, plč., N. B.
Banjo, — Podvelež, plč., Mostar, M. W.
Bobova, Valjevo, plč., Ljubinković, Zap. Srbija, str. 193., sl. 313.*
Brotnjice, Cavtat, plč., M. W.
Budimir, Sinj, slj., I. C. str. 13., sl. 7.*
Cista, Imotski, plč., I. C., str. 38, sl. 34.*
Cista, Imotski, slj., I. C., str. 36, sl. 31.*
Cista, Imotski, PLC., I. C., str. 29, sl. 8.*
Donji Ravni, Avtovac, Z. K.*
Dugo polje, Blidinje, s., (gornja ploha, — upper surface), Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 36, sl. 63.
Dugo polje, Blidinje, s., JI, Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 34, sl. 55.
Gornja Bodežišta, Gacko, Z. K.*
Gornja Bodežišta, Gacko, Z. K.*
Gračac, Konjic, »Ravnica«, Š. Bešlagić, Stećci u dolini Neretve, Naše Starine II, 1954, str. 205—206, sl. 28.*
Hrnčići, Drinjača, stl., D. Sergejevski, Ludmer, str. 7, T. VI, sl. 13.
Kladovo polje, Ulog, s., (gornja ploha — upper surface), Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 77, sl. 113.
Krehin Gradac, Mostar, s., V. Č.
Zlo Selo, »Nevino brdo«, Kupres, slj., Sj., Š. Bešlagić, Kupres, str. 131—132, sl. 91.*
Ledinac, Lištica, s., (gornja ploha — upper surface), A. Benac, Široki Brijeg, str. 28, 29. T. XXVII, sl. 41.
Ledinac, Lištica, plč., Ibid, str. 28, T. XXVI, sl. 40 a.
Mačipolje, Nevesinje, s., (gornja ploha — upper surface), SIZS, arhiv.
Makarska, »Kopek, Vrelo sitno«, slj., M. S., 8, str. 62.*
Mijatovci, »Kalufi«, Nevesinje, plč., M. W.
Opravdići, Bratunac, stl., Z. D. Sergejevski, Ludmer, str. 19, T. XLI, sl. 89.*
Opravdići, Bratunac, stl. Ibid, str. 20, T. XL, sl. 88.
G. Malovan, »Podjaram«, Kupres, I, Š. Bešlagić, Kupres, str. 114, 115, sl. 74.*
Ravno, »Ravanjska vrata«, Kupres, plč., Š. Bešlagić, Kupres, str. 66, 72, sl. 49.
Risovac, Blidinje, s., gornja ploha — upper surface), Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 16, sl. 1.
Risovac, Blidinje, s., I. Ibid, str. 16, sl. 2.
Slivljani, Gacko, plč., Ć. Truhelka, Notizen, WMBH, VI, 1899, S. 537, Fig. 47.*
Slivno Ravno, »Prović«, Opuzen, A. Benac, Od Slivna..., AHI II, 1953, str. 63. sl. 15.*
SIZS arhiv,
Tepen, Kladanj, stl., Z,
Topolo, Neum, plč., A. Benac, Od Slivna..., str. 63, 71, sl. a, 3.*
Uzarići, »Šarampovo«, Mostar, k., J, A. Benac, Široki Brijeg, str. 17, T. XII, sl. 15b.
Vasilići, »Pogledina«, Kladanj, slj., J, SIZS arhiv.
Vranjevo Selo, Neum, A. Benac, Od Slivna..., str. 67, sl. c, 5.*
Vrpolje — Ljubomir, Trebinje, plč., Lj. K.
Vukovsko, »Konopi«, Kupres, s., JI, Š. Bešlagić, Kupres, str. 86, 91, sl. 61b.*
24 *Cista,* Imotski, plč., I. C., str. 26, sl. 9.*
Gornji Studenci, Ljubuški, s., (gornja ploha — upper surface), M. Vego, Ljubuški, str. 9, T. VI, sl. 11.
25 *Posušje,* V. Č.
Gornje Bare, Kalinovik, s., Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 51, 53, sl. 71.
Posušje, V. Č.

26 *Pasičina*, Vrgorac, s., (gornja ploha — upper surface), P. Kaer, Piérres sépulcrales dalmates, Lyons 1887, p. 30, fig. 13.*
Uzarići, »Grovište«, Lištica, s., (gornja ploha — upper surface), A. Benac, Široki Brijeg, str. 19, T. XIII, sl. 17.*
Novo Selo, »Seka«, Kupres, s., JZ, Š. Bešlagić, Kupres, str. 146, 147., sl. 106a.
Ravno, »Ravanjska vrata«, Kupres, plč., Š. Bešlagić, Kupres, Kupres, str. 65—68, sl. 45.
Risovac, Blidinje, slj., JI., Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 20, sl. 14.

27 *Jažići*, Kalinovik, slj., SjZ, Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 29, sl. 28.

28 *Ravno*, »Ravanjska vrata«, Kupres, plč., Š. Bešlagić, Kupres, str. 65, 68, sl. 45.

29 *Brajkovići*, Travnik, stl., Z, D. Mazalić, Hrišćanski nišani u okolini Travnika, Naše Starine IV, 1957, str. 109, sl. 23.*

30 *Njeganovići*, Bileća, k., M. V. — M. T.
Zovi Do, Nevesinje, k., D. S.

31 *Pasičina*, Vrgorac, s. P. Kaer, Pièrres sépulcrales dalmates, p. 22, fig. 6.*

32 *Budimir*, Sinj, plč., I. C., str. 16, sl. 15.*

33 *Kržava*, Krupanj, stl., M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 187, sl. 295, 296.
Donji Gradac, Lištica, Mostar, plč., A. Benac, Široki Brijeg, str. 25, T. XXIII, sl. 34.*
Makovac, Bratunac, stl., D. Sergejevski, Ludmer, str. 13, T. XXIII, sl. 51.*
Nikšić, s., (gornja ploha — upper surface), D. Sergejevski, Nikšić, str. 17, sl. 21.
Novo Selo, »Seka«, Kupres, slj., S, Š. Bešlagić, Kupres, 151, 152, sl. 112.
Opravdići, Bratunac, stl., I, D. Sergejevski, Ludmer, str. 20, T. XLVII, sl. 102.*
Osmaci, »Mramorak«, Zvornik, stl., J, SIZS arhiv.*
G. Malovan, »Podjaram«, Kupres, slj., Z, Š. Bešlagić, Kupres, str. 112, sl. 72.*
Rastičevo, »Rastičevska mašeta«, Kupres, plč., Ibid, str. 138, 140, sl. 99.

34 *Zijemlje polje*, »Pločice, Krst«, Mostar, plč., M. W.
Bijača, Ljubuški, plč., M. Vego, Ljubuški, str. 16, T. XV, sl. 29.
Ledinac, Lištica, plč., A. Benac, Široki Brijeg, str. 30, T. XXIX, sl. 46.
Ravno, »Ravanjska vrata«, Kupres, plč., Š. Bešlagić, Kupres, str. 65, 68, sl. 44.
Ravno, Ravanjska vrata, plč., Ibid str. 48, 53., sl. 30.
Lištica, »Sajmište«, s., (gornja ploha — upper surface), A. Benac, Široki Brijeg, str. 6, T. II, sl. 3.

35 *Cista*, »Mala gomila«, Imotski, v. slj., I. C., str. 23, sl. 2.*
Banjevići, Drinjača, stl., D. Sergejevski, Ludmer, str. 8, T. XIV, sl. 30.*
Brist, Makarska, plč., N. B.
Cista, Imotski, slj., I. C., str. 29, sl. 6.*
Gornji Studenci, Ljubuški, plč., M. Vego, Ljubuški, str. 12, T. XII, sl. 24.
Grab, Ljubuški, plč. V. Ć.
Grab, Ljubuški, plč., V. Ć.
Krvavica, Makarska, s., I, N. M. — T. D.
Ledinac, Lištica, plč., A. Benac, Široki Brijeg, str. 31, T. XXXII, sl. 52.*
Opravdići, Bratunac, stl., JZ., D. Sergejevski, Ludmer, str. 13, T. XLI, sl. 90.*
Radmilovića Dubrave, J. Asboth, Bosnien und die Hercegovina, S. 102.*
Risovac, Blidinje, s., I, S. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 16, sl. 4.
Trn, Lištica, plč., A. Benac, Široki Brijeg, str. 22, T. XX, sl. 28.
Zijemlje polje, »Padežine«, Mostar s., SIZS arhiv.*

36 *Cista* »Velika gomila«, Imotski, plč., M. W.

37 *Zijemlje polje*, »Padežine, Ćukovića«, Mostar s., SIZS arhiv.*

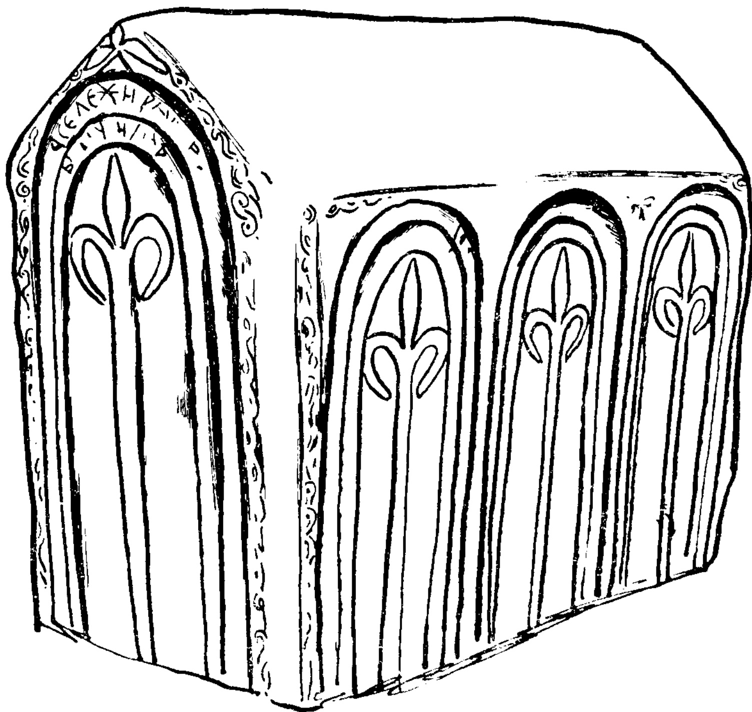
38 *Zubanj*, Višegrad, slj., M. Hoernes, Dinarische Wanderungen, S. 256.*
G. Studenci, Ljubuški, s., (gornja ploha — upper surface), M. Vego, Ljubuški str. 11, T. XI, sl. 22.

Pored predstava polumjeseca koje su prikazane na tabli XXXIX, iste predstave nalazimo na slijedećim tablama:

Apart from crescents represented on Plate XXXIX, additional representations may be found on the following Plates:

T. I, sl. 6, 10, 17, 27
T. II, sl. 8, 12, 17
T. IV, sl. 2, 3, 6, 18, 19
T. V, sl. 3, 7, 20, 21
T. IX, sl. 12
T. XI, sl. 3
T. XII, sl. 6
T. XIII, sl. 12
T. XIV, sl. 13
T. XVI, sl. 14, 19
T. XXII, sl. 12, 14
T. XXIII, sl. 6, 32, 33
T. XXIV, sl. 2, 12, 28, 29, 30
T. XXV, sl. 2, 11, 12, 14, 20, 22
T. XXVI, sl. 13, 15
T. XXVII, sl. 1, 5, 8, 14, 22, 23, 24, 25, 26
T. XXVIII, sl. 3, 4, 8, 20
T. XXIX, sl. 11, 12, 16, 17
T. XXX, sl. 7, 8
T. XXXI, sl. 16, 20
T. XXXII, sl. 4, 20, 25
T. XXXIII, sl. 17
T. XXXIV, sl. 14, 26
T. XXXV, sl. 8, 10, 14, 15, 18, 22, 24, 27, 29
T. XXXVI, sl. 16
T. XXXVII, sl. 1
T. XL, sl. 6
T. XLII, sl. 4, 10
T. XLIII, sl. 16
T. XLIV, sl. 13
T. XLV, sl. 1, 6
T. XLVII, sl. 8, 16
T. XLVIII, sl. 2, 14, 21
T. XLIX, sl. 8
T. LVI, sl. 7, 9, 12, 17
T. LVII, sl. 10, 15
T. LVIII, sl. 12, 14, 18, 21, 23, 24, 26, 32
T. LIX, sl. 10, 21, 27
T. LX, sl. 26, 27
T. LXI, sl. 7, 9, 23
T. LXVI, sl. 2, 9
T. LXVII, sl. 6
T. LXVIII, sl. 5
T. LXIX, sl. 12, 13, 16
T. LXX, sl. 1, 9
T. LXXI, sl. 6, 8
T. LXXII, sl. 14
T. LXXIII, sl. 10
T. LXXIV, sl. 11
T. LXXV, sl. 6, 10
T. LXXVII, sl. 2, 6, 7, 9, 11, 25, 29
T. LXXVIII, sl. 4, 5, 9, 10, 11, 12
T. LXXIX, sl. 1, 4, 8, 10, 15, 19
T. LXXX, sl. 10, 13
T. LXXXIV, sl. 2, 7, 9
T. LXXXVI, sl. 11, 22, 23
T. LXXXVIII, sl. 14, 15, 21
T. LXXXIX, sl. 4, 5, 7, 17, 21
T. XC, sl. 13, 14, 16
T. XCI, sl. 1, 8
T. XCII, sl. 16, 18
T. XCIII, sl. 3
T. XCIV, sl. 6, 7, 17
T. XCV, sl. 8, 18
T. XCVI, sl. 7, 29
T. XCVII, sl. 2, 7, 9
T. XCVIII, sl. 3
T. XCIX, sl. 10
T. CI, sl. 9
T. CIII, sl. 1
T. CIV, sl. 6, 7, 10
T. CVI, sl. 5
T. CX, sl. 19
T. CXI, sl. 11, 26
T. CXII, sl. 6, 13
T. CXIV, sl. 14, 23, 27, 29, 34

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38

KRIN / FLEUR-DE-LYS

Krinovi se mogu grubo svrstati u dvije skupine: one kod kojih su bočne volute povijene unutra, kao u začetku spirale (T. XL), i one kod kojih se bočne volute povijaju u vidu slova »S« (T. XLI; T. XLII; T. XLIII). Druga grupa je brojnija. Veći broj primjera ove grupe nalazi se oko Imotskog, gdje se mogu razlikovati dvije osnovne varijante. U prvoj varijanti stablo krina predstavlja vertikalna traka, iz koje volute izbijaju kao grane (T. XLI, T. XLII, 1—7). U drugoj varijanti stablo je slično oblikovano, samo što se pri dnu širi u dvije »noge«, između kojih mogu biti prikazani drugi predmeti (T. XLII, 13—16; T. XLIII, 1—16). Nad ovom drugom varijantom obično se nalazi omča (T. XLII, 15; T. XLIII, 4—6, 9—14).

Krin je glavni motiv hrišćanske, mistične ikonografije. On je često označavao peruniku (iris), koju su u srednjem vijeku nazivali »gladiolus« ili mač-krin. Ovaj krin, zbog svoje crvene, krvave boje i sabljastih listova, poistovjećen je sa Hristovim mukama.[1] Krin je simbolizirao i bol sličan ubodu mača koji je Bogorodica osjetila u srcu kad je gledala Hrista na krstu.[2] Stvarno, postoje na stećcima predstave koje su slične kombinaciji krina i predstave Hrista na krstu (T XLII, 4). Ikonografiju u njenom čistom obliku možemo vidjeti na ploči u Biskupiji kod Knina, gdje su krst, krin i mač predstavljeni zajedno (T. XLI, 2). Na grobnom kamenu ovaj prikaz ubjedljivo sugerira ponovno rođenje pokojnika kroz Hrista.

[1] M. Wenzel, O nekim simbolima na dalmatinskim stećcima, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 14, Split, 1962, str. 93.

[2] L. Behling, Die Pflanzen in der mittelalterlichen Tafelmalerei, Weimar, 1957, S. 38.

The fleur-de-lys may be given two rough groupings, namely, those where the side volutes turn under, as in the beginning of a spiral (Pl. XL), and those where they curve in and outwards again, resembling an »S«. (Pl. XLI, Pl. XLII, Pl. XLIII) Fleurs-de-lys beloging to the latter group are more numerous. The greater number of examples are found around Imotski, where two basic variants may be discerned. In the first variant, the stem is formed by a vertical bar from which volutes sprout as branches. (Pl. XLI, Pl. XLII, 1—7) In the second variant, the stem is formed as above, except that it divides at the bottom into »legs«, between which further objects moy be inserted. (Pl. XLII, 13—16, Pl. XLIII, 1—16) This second variant is commonly surmounted by a loop. (Pl. XLII, 15, Pl. XLIII, 4—6, 9—14)

The motif of the fleur-de-lys is central to Christan, mystic iconography. The fleur-de-lys was frequently interpreted as the iris, which was in the Middle Ages entitled »gladiolus«, or sword-lily. This lily, from its purple, blood-like color and sword-like leaves, came to be identified with the Passion of Christ.[1] The lily symbolized the sword-like pain felt in the heart of the Virgin when she regarded Christ on the Cross.[2] Certainly, there are representations on the stećci which resemble a combination of the lily and the figure of Crist on the Cross. (Pl. XLII, 4) The iconography in its pure form may be seen on a slab at Biskupija, Krin where the Cross, fleur-de-lys and sword are represented together. (Pl. XLI, 2) On a gravestone, this imagery potently suggests the rebirth of the deceased through Christ.

[1] M. Wenzel, O nekim simbolima na dalmatinskim stećcima, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 14, Split 1962, str. 91—93, T. VI.

[2] L. Behling, Die Pflanzen in der mittelalterlichen Tafelmalerei, Weimar 1957, S. 38.

Ljiljani — Fleur - de - lys

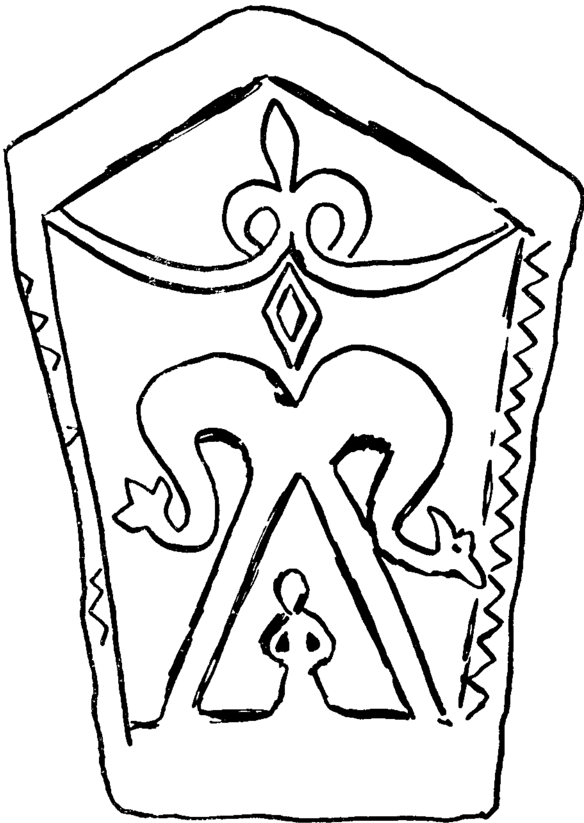
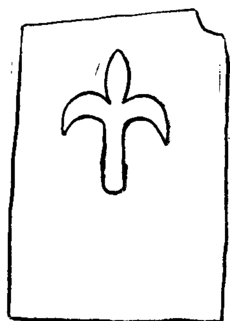

TABLE XL-XLIII

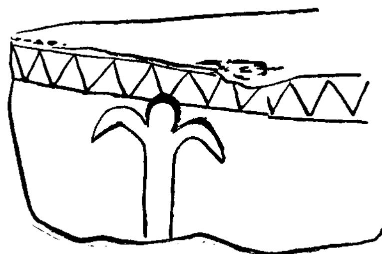
TABLA XL

KRIN / FLEUR-DE-LYS

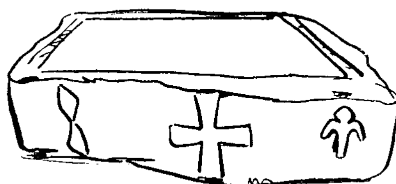
1 *Vrtoče,* »Gradina«, Bosanski Petrovac, plč.,
Z. M. — V. Pš.
2 *Donje Bare,* Blidinje, s., SjZ.
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 45, 46, sl. 80.
3 *Mandino Selo,* »Mandina Gradina«, Duvno, plč., SjZ.
Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog polja, Starinar NS VII—VIII, 1956—57, str. 386, sl. 17.
4 *Mršići,* Vlasenica, slj.
K. Hörmann, Epigraphische Denkmäler aus dem Mittelalter, WMBH III, 1895, str. 501, sl. 28.*
5 *Opličići,* Stolac, slj., Z+J.
Sada u dvorištu Zemaljskog Muzeja, Sarajevo. (Now in the courtyard of the Zemaljski Muzej, Sarajevo.)
Š. Bešlagić, »Stećci u Opličićima«, N. S. VII, 1960, str. 147, 151, 152, sl. 8, 9, 10.; M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine I, 1962, str. 58, 59.
6 *Novakovići,* »Mramorak«, Skender Vakuf, slj. M. Petrić, Porijeklo stanovništva u Imljanima, GZM Etnologija 1962, str. 15, samo opis. (Description only). M. P.
7 *Domaševo* — Ljubomir, Trebinje, s., JI.
M. W.; N. M. — T. D.
8 *Obalj,* Kalinovik, s, Sj.
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 66—69, sl. 93.
9 *Banjdo,* Podvelež, Mostar, plč., J, M. W.
10 *Osmaci,* »Mramorak«, Zvornik, stl. Z. SIZS arhiv.*
11 *Gornje Suho polje,* Ulog, vs, I.
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 74, 75, sl. 108.
Drinovci, Imotski. J. Gardner-Wilkinson, Dalmatia and Montenegro, London 1848, Vol. II, p. 182, fig. 3.*
12 *D. Bakići,* »Klisa«, Olovo, slj. (obje uže strane — both ends).
A. Benac, Olovo, str. 23, T. XIV, sl. 20.*
13 *Guča Gora,* Travnik, stl., Z.
Đ. Mazalić, Hrišćanski nišani u okolici Travnika, N. S. IV, 1957, str. 105, 107, sl. 18.

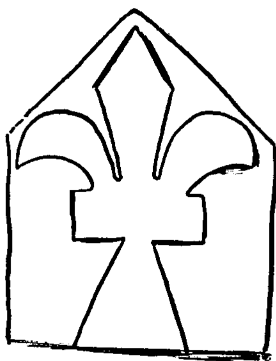
1

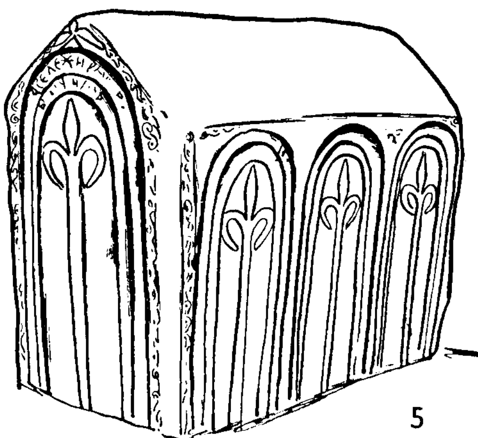
2

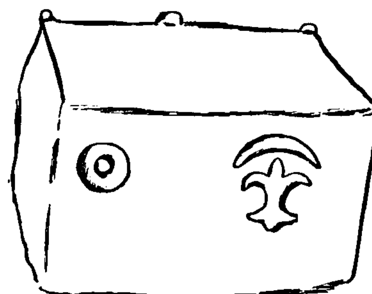
3

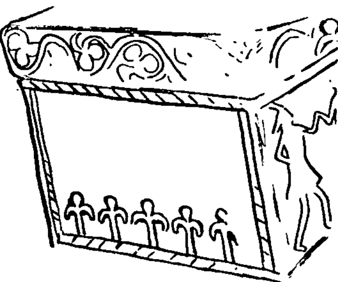
4

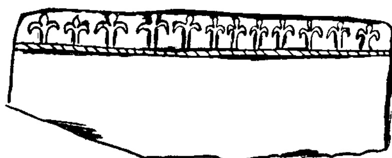
5

6

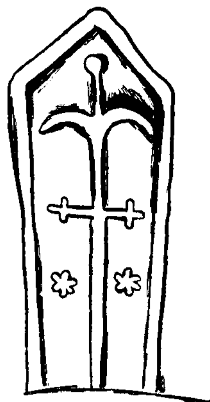
7

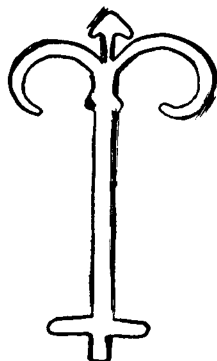
8

9

10

11

12

13

TABLA XLI

KRIN / FLEUR-DE-LYS

1 *Knežak,* Nevesinje, stl.
D. Sergejevski, Putne bilješke sa Nevesinjskog polja, GZM NS III, 1948, str. 246, T. I, sl. 2.*

2 *Biskupija,* Knin, plč.
S. G.

3 *Vranjevo Selo,* Neum.
A. Benac, od Slivna..., str. 68, sl. c, 9.*

4 *Proložac,* Imotski, slj.
Arheološki Muzej, Split, arhiv.

5 *Ravno,* »Dvorišta«, Kupres, slj., Z.
Š. Bešlagić, Kupres, str. 16, 17, sl. 6b.*

6 *Ravno,* »Ravanjska vrata«, Kupres, s. (gornja ploha — upper surface),
Š. Bešlagić, Kupres, str. 48, 51, sl. 29.

7 *Strižirep,* Sinj, slj.
Arheološki Muzej, Split, arhiv.

8 *G. Dragičina,* Mostar, slj., Z.
M. W.

9 *Lovreč,* »Bekavci«, Imotski, slj., SjZ.
L. Katić, Stećci u Imotskoj Krajini«, Starohrv. prosvjeta III ser., 3, 1954, str. 140 (samo opis — description only);
M. W.

10 *Ravno,* »Ravanjska vrata«, Kupres, slj., SjI.
Š. Bešlagić, o. c., str. 70, 76, sl. 51a.*

11 *Dikovača,* Imotski.
L. Katić, o. c., str. 144 (samo opis — description only);
V. Č.

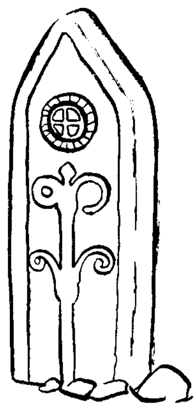
12 *G. Malovan,* »Gornja glavica«, Kupres, slj., Sj.
Š. Bešlagić, o. c., str. 96, 98, sl. 65a, 65b.*

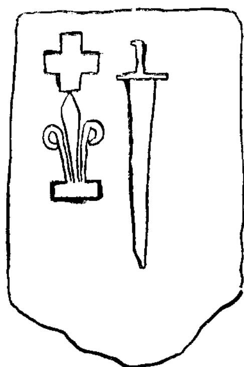
13 *Cista,* »Mala gomila«, Imotski slj. I. C., str. 27, sl. 13.*

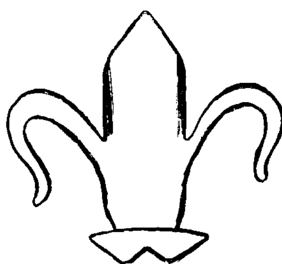
14 *Ledinac,* Lištica, slj., SjI.
A. Benac, Široki Brijeg, str. 31, T. XXXIII, sl. 54a.

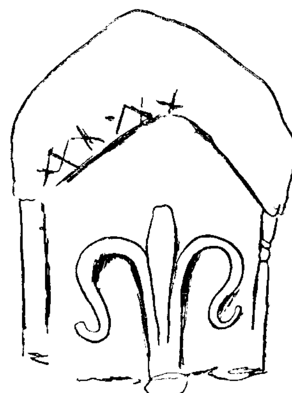
15 *Budimir,* Imotski, slj.
I. C., str. 9, sl. 4.*

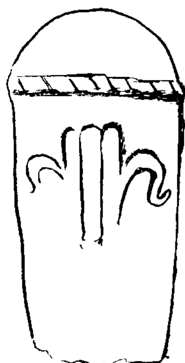
16 *Cista,* Imotski, slj.
I. C., str. 38, sl. 34.*

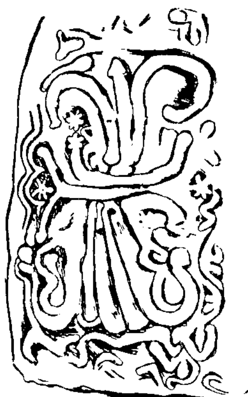

1

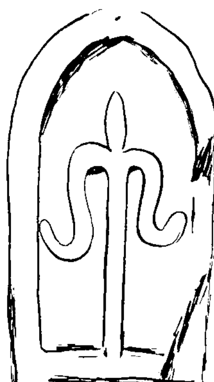

2

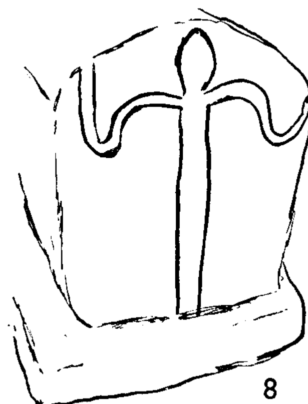

3

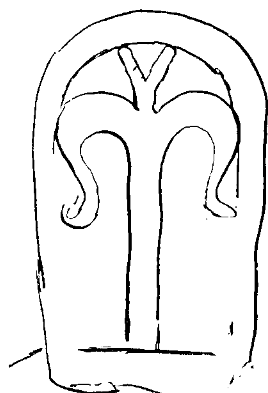

4

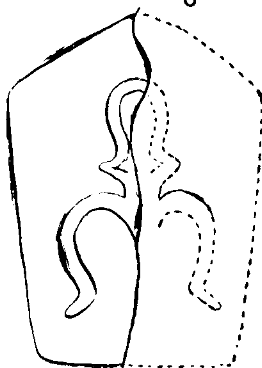

5

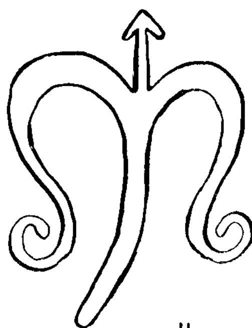

6

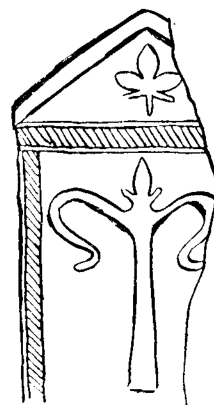

7

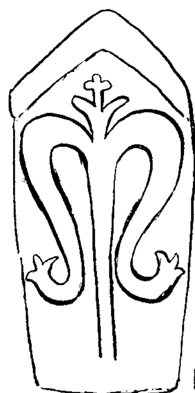

8

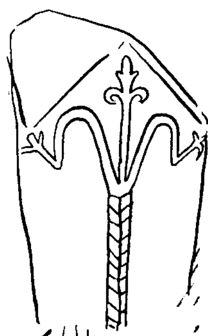

9

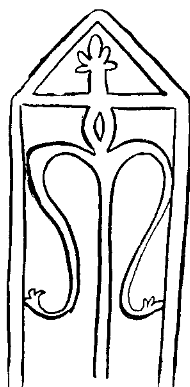

10

11

12

13

14

15

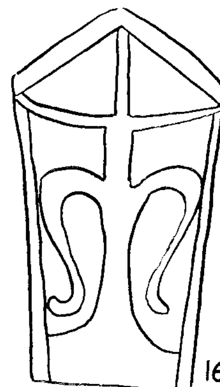
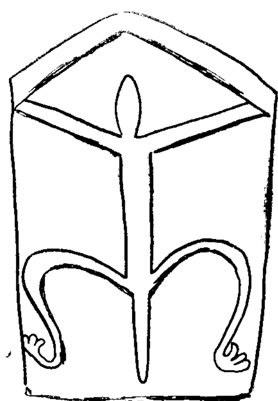
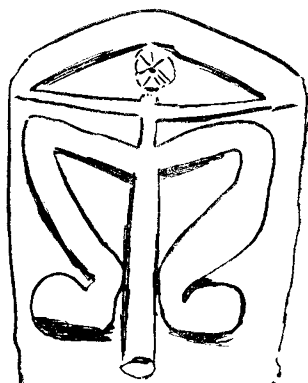

16

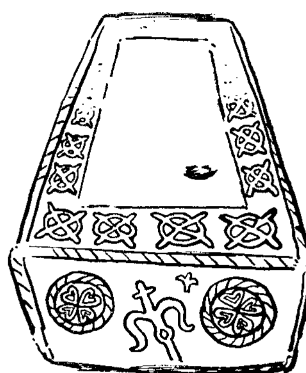
TABLA XLII

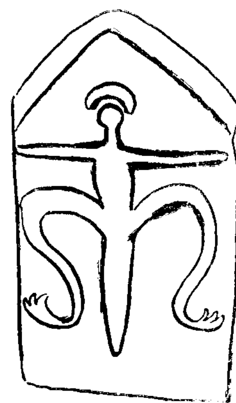
KRIN / FLEUR-DE-LYS

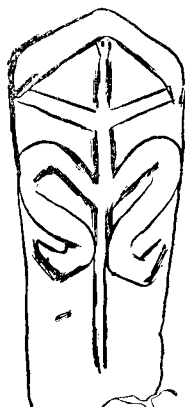
1 *Cista,* »Velika gomila«, Imotski, slj.
I. C. str. 35, sl. 30.*
2 *Cista,* »Velika gomila«, Imotski, slj.
L. Katić, o. c., str. 137, sl. 20.
3 *Carevac,* Glamoč, s.
V. Č.
4 *Cista,* Imotski.
I. C., str. 21. sl. 4.*
5 *Strižirep,* Sinj, slj.
Arheološki Muzej, Split, arhiv.
6 *Ravno,* »Krša«, Kupres, s., Z.
Š. Bešlagić, Kupres, str. 27, 30, 32, sl. 17b*
7 *Ravno,* »Krša«, Kupres, s., I.
Ibid., str. 27, 30, 32, sl. 17c.* (isti spomenik kao br. 6 — the same monument as no. 6.)
8 *Budimir,* Sinj, slj.
I. C., str. 14, sl. 10.*
9 *Cista,* Imotski, slj.
I. C., str. 33, sl. 26.*
10 *Rilić,* »Donja Glavica«, Kupres, plč., Š. Bešlagić, o. c., str. 95, 97, sl. 64.
11 *Uzdolje,* »Crkvina sv. Luke«, Knin, plč.
N. M. — T. D.
12 *Sarajlije,* Duvno, s., Z.
Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog polja, N. S. VII—VIII, 1956—57, str. 390, sl. 27.
13 *Mrkodol,* Duvno, s., JI.
Ibid., str. 381, sl. 7.
14 *Mršići,* Vlasenica, slj., Z.
K. Hörmann, Epigraphische Denkmäler aus dem Mittelalter, WMBH III, 1895, str. 502, Fig. 29.*
15 *Lovreč,* »Bekavci«, Imotski, slj., JI,
L. Katić, o. c., str. 140 (samo opis — description only);
M. W.
16 *Lokvičići,* »Pezine kuće«, Imotski, slj., N. M. — T. D.

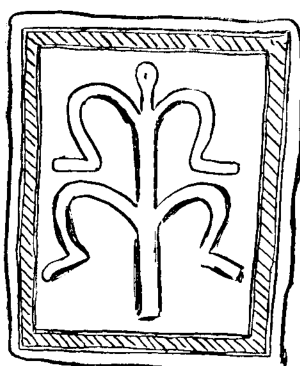

1

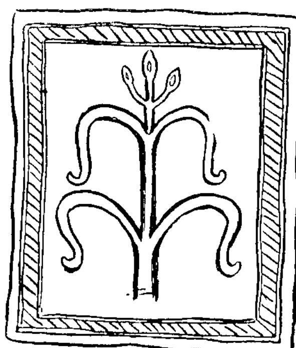

2

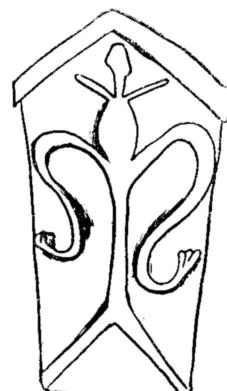

3

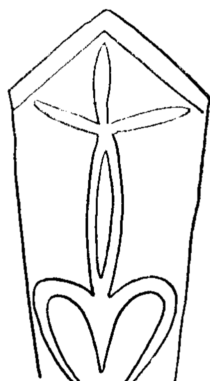

4

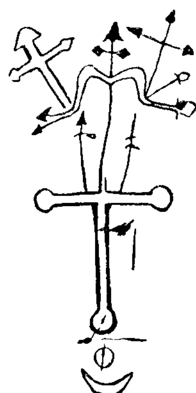

5

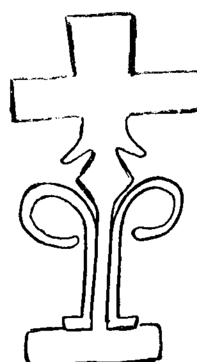

6

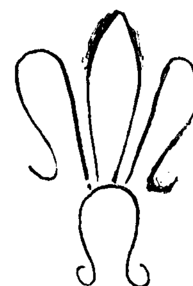

7

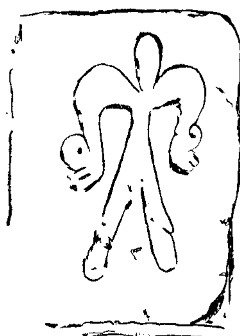

8

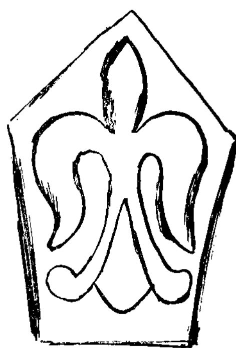

9

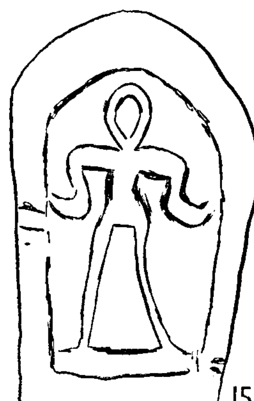

10

11

12

13

14

15

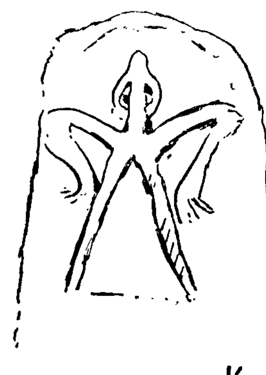

16

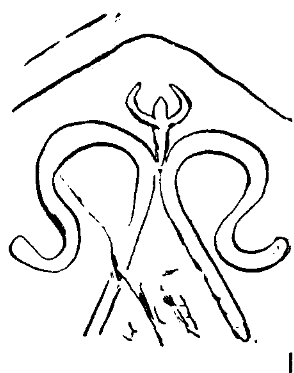
TABLA XLIII

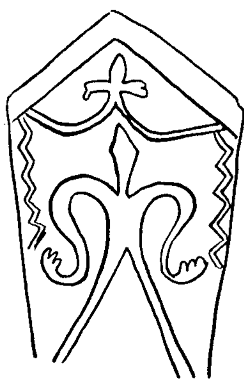
KRIN / FLEUR-DE-LYS

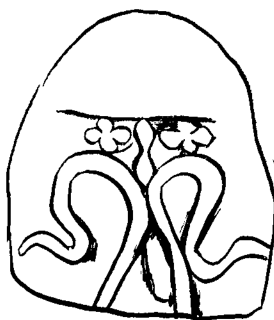
1 *Ravno,* »Ravanjska vrata«, Kupres, slj. JZ. Š. Bešlagić, Kupres, str. 69, 74, sl. 50c.
2 *Cista,* Imotski, slj. I. C., str. 37, sl. 32.*
3 *Zvirići,* Ljubuški, slj. M. Vego, Ljubuški, str. 26, 27, T. XXIX, sl. 58.
4 *Ravno,* »Ravanjska vrata«, Kupres, slj., SjI, Š. Bešlagić, Kupres, str. 69, 75, sl. 50 d.
5 *Drinovci,* Imotski, J. Gardner-Wilkinson, Dalmatia and Montenegro, London, 1848, Vol. II, p. 182, fig. 4.*
6 *Krivodol,* Sinj, slj. Arheološki muzej Split, arhiv.
7 *Donje Bare,* Blidinje, slj. SjZ, Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 45, sl. 76.
8 *Donje Bare,* Blidinje, slj., JI (isti spomenik kao sl. 8 — the same monument as fig. 7), Ibid, str. 45, sl. 77.
9 *Lokvičići,* »Berinovac«, Imotski, slj., L. Katić, Stećci u Imotskoj krajini, Starohrv. prosvjeta, serija III, 1954, str. 147, sl. 45.
10 *Ravno,* »Ravanjska vrata«, Kupres, slj., SjI, Š. Bešlagić, Kupres, str. 70, 75, 78, 79, sl. 53c (Sličan ukras na jugo-zapadnoj strani — similar decoration on the south-west end).
11 *Lovreč,* »Bekavci«, Imotski, slj., JI L. Katić, o. c., str. 140 (samo opis — description only); M. W.
12 *Cista,* »Velika gomila«, Imotski, slj., I. C., str. 39, sl. 35*, M. W.
13 *Cista,* »Velika gomila«, Imotski slj., L. Katić, o. c., str. 137, sl. 21.
14 *Ravno,* »Ravanjska vrata«, Kupres, slj., JZ, Š. Bešlagić, Kupres, str. 77, sl. 53, (isti spomenik kao sl. 10 — the same monument as fig. 10).
15 *Donje Bare,* Blidinje, slj. JI, Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 43, sl. 70.
16 *Donje Bare,* Blidinje, slj., SjZ, (isti spomenik kao br. 15 — the same monument as no. 15), Ibid., str. 42—43, sl. 69.

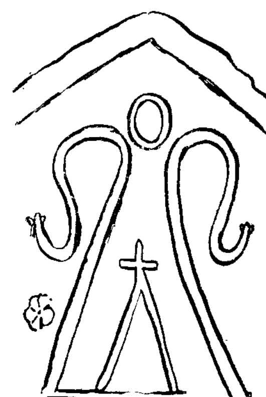
Pored predstava krina koje su prikazane na tablama XL—XLIII, iste predstave nalazimo na slijedećim tablama:
Apart from lilies represented on Plate XL—XLIII, additional representations may be found on the following Plates:

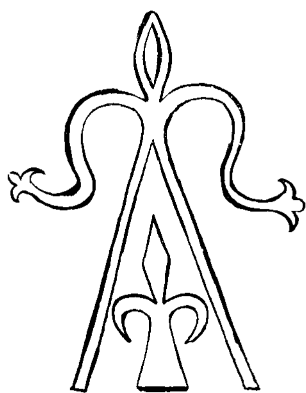
T. I, sl. 12, 20
T. V, sl. 21
T. XIV, sl. 8
T. XVI, sl. 9, 15
T. XVII, sl. 5
T. XXIII, sl. 22
T. LXIII, sl. 18
T. LXXII, sl. 6
T. XXIX, sl. 14
T. LXXXI, sl. 11
T. LXXIX, sl. 14
T. XCIII, sl. 19
T. CV, sl. 1
T. CXI, sl. 8

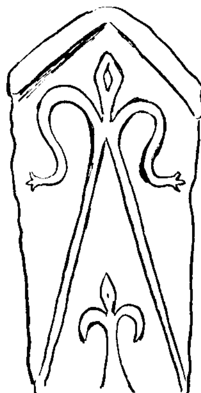

1

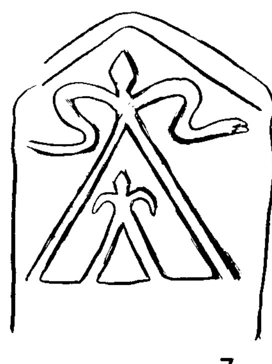

2

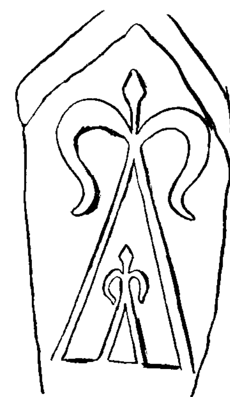

3

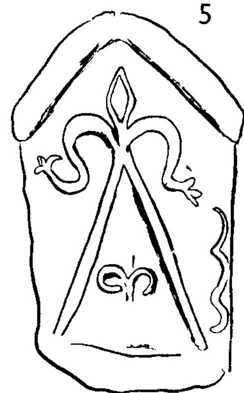

4

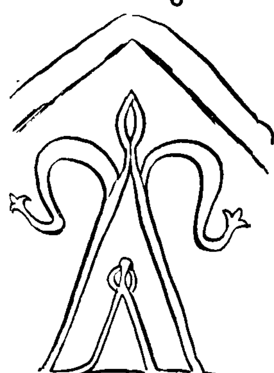

5

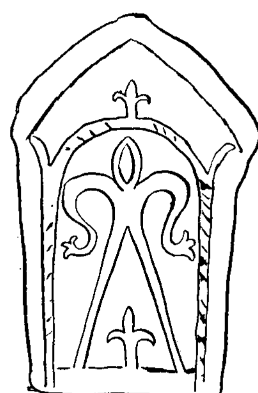

6

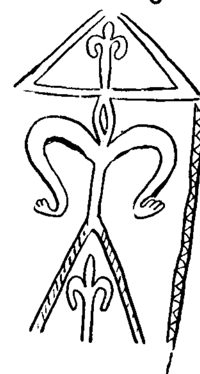

7

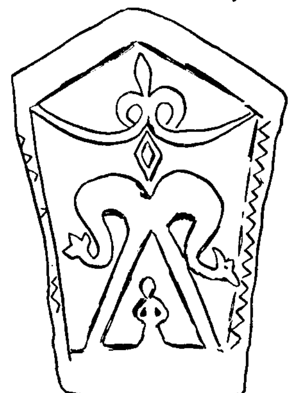

8

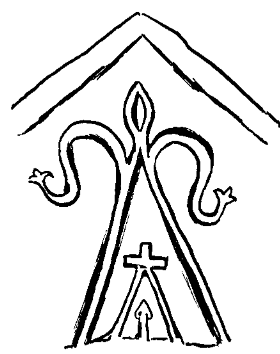

9

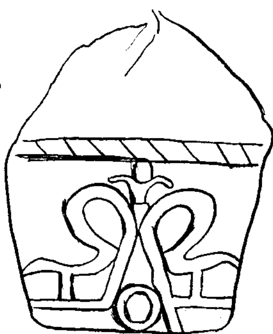

10

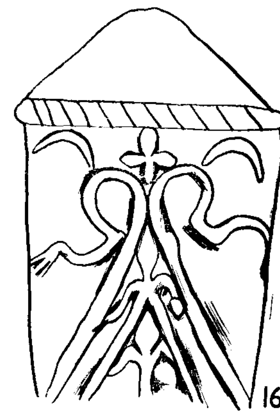

11

12

13

14

15

16

SPIRALE / SPIRALS

Spirale su upotrebljavane i kao osnovni element ukrasa na stećcima i kao bordure. U svojstvu bordura spirale se mogu vidjeti na T. V, 9—24 i na T. VI, 1—10. Kao osnovni element ukrasa, spirale su date na tablama XLIV—LI. Spirale koje služe kao osnovni ukras imaju vrlo određenu rasprostranjenost. One su najčešće u istočnoj Bosni, oko Zvornika, s pojedinačnim primjerima duž Drine. Od Zvornika one se rasprostiru jugozapadno prema Olovu, zatim idu jugozapadno, dolinom rijeke Ljubine, u oblast Breze, odakle se šire preko Kalinovika u Hercegovinu. U imotskom kraju spirale su upotrijebljene da ispune određenu plohu (T. XLIV, 15, 16) ili da prate izvjesne figuralne predstave (T. XLVIII, 12; T. CXI, 22), gdje je njihova pojava neobično zanimljiva jer podsjeća na izvjesne predstave na ilirskim spomenicima.[1]

Motiv spirale se upotrebljava u Bosni od praistorije, iako nije jasno na koji je način ovaj motiv preživio tako dugo vrijeme. Spirale iz istočne Bosne su zapanjujuće slične spiralama na grčkim nadgrobnim stelama, na kojima su uz to prikazane i bočne rozete i obruči.[2] Međutim, neki prelazni spomenici ne mogu se sresti u oblasti rasprostiranja stećaka. Istočnobosanske spirale ne mogu se datirati nikakvim natpisom. Ipak, u Brezi se spirala javlja na jednoj užoj strani sljemenjaka s monolitnim postoljem (T. XXXIII, 12). Postolje je odvojeno od vertikalnih strana spomenika tordiranom trakom. Isti detalj zapaža se na sljemenjaku u Kopošiću kod Ilijaša, dati-

[1] M. Wenzel, O nekim simbolima na dalmatinskim stećcima, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 14, Split, 1962, str. 91 — 93, T. VI.

[2] H. Möbius, Die Ornamente der griechischen Grabstelen, Berlin, 1929.

Spirals are employed as a major element of decoration on the stećci, and as a border. Where they appear as a border, they may be examined on Plate V, 9—24, and Plate VI, 1—10. As a major element of decoration, spirals will be found on Plates XLIV-LI. These last spirals have a very precise distribution. They are most frequent in East Bosnia, around Zvornik and Drinjača, with scattered examples in adjoining regions along the Drina. From Zvornik they move south-west in the direction of Olovo, then further south-west down the valley of the Ljubina River to the region of Breza, where they proceed via Kalinovik into Hercegovina. In the Imotski region, spirals are used as a panel filling (Pl. XLIV, 15, 16), or accompany certain figural representations (Pl. XLVIII, 12, Pl. CXI, 22), in which latter case their occurrance is unusually interesting, as they echoe certain representations on Illyrian monuments.[1]

The spiral motif is found in Bosnia from prehistory onwards, though it is not clear by what means the motif survived. The spirals on East Bosnian stećci are strikingly similar to those on Greek grave steles, including the same flanking rosettes or rings.[2] However, no intermediate monuments are to be found in the same region. The East Bosnian spirals are not dated by any inscription. Yet at Breza, a spiral appears on one end of a sljemenjak with monolithic base. (Pl. XXXIII, 12) The base is separated from the vertical sides of the monument by a band of twisted rope. The same feature may be seen on a sljemenjak at Kopošići, Ilijaš, dated

[1] M. Wenzel, O nekim simbolima na dalmatinskim stećcima, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 14, Split 1962, str. 91—93, T. WI.

[2] H. Möbius, Die Ornaments der griechischen Grabstelen, Berlin, 1929.

ranom između 1377, i 1391[3] (T. I, 9). Detalj se ponavlja na drugom sljemenjaku iz Zabrđa kod Tarčina datiranom između 1400. i 1420[4]. Vjerovatno je, dakle, da mnoge spirale slične spirali iz Breze potiču iz kasnih godina XIV vijeka i ranih godina XV vijeka.

Najčešći oblik spirale na stećcima je spirala s jednom stabljikom iz koje se račvaju dvije volute. Mali je dokumentarnih dokaza koji se odnose na ulogu ovih spirala na nadgrobnim spomenicima. Gotovo jedini pisani podatak koji tretira ovakve spirale dao je Vitruvius kada govori o porijeklu korintskog kapitela. Umjetnik je bio inspirisan povijenom, dvostrukom volutom akantusa koji se nalazi na grobu mlade djevojke[5]. Na drugom mjestu on utvrđuje ženski karakter jonskog kapitela s dvostrukom volutom. Svakako, u renesansnoj Italiji, kada otprilike pada ukrašavanje bosanskih nadgrobnih spomenika s dvostrukim spiralama, anatomist Vezalius prikazao je dvostruku spiralu u svom djelu o anatomiji, kao ženski genitalni organ[6]. Nešto ranije, u srednjovjekovnoj Holandiji, dvostruke spirale su bile urezivane duž unutrašnjih strana kamenih sarkofaga[7]. U ovom slučaju očigledno je da su one predstavljale magične znakove vezane za zagrobni život pokojnika i njegovo ponovno rađanje.

[3] K. Hörma.ı, Epigraphische Denkmäler aus dem Mittelalter, WMBH III, 1895, S. 482, fig. 3.

[4] Ć. Truhelka, Die bosnischen Grabdenkmäler des Mittelalters, WMBH, III, 1895, S. 433, 434, V. Č., P. A.

M. Wenzel, Bosnian and Herzegovinian tombstones — who made them and why, Südost — Forschungen, XXI, München, 1962, p. 121, fig. 9.

[5] Vitruvius, De architectura IV: C: I: 6 — 10.

[6] M. Saunders J. B. de Cusance, C. D. O'Malley, The Illustrations from the Works of Andreas Vesalius of Brussels, Cleveland 1950, pp. 170, 171 Pl. 60.

[7] H. Martin, Vroeg-middeleeuwse sandstenen sarcophagen in Friesland en elders in Nederland, Drachten 1957, Pl. VI, 16d, 18a.

by inscription to between 1377 and 1391.[3] (Pl. I, 9) The detail is repeated on another sljemenjak from Zabrđe, Tarčin, dated between 1400 and 1420.[4] Thus it is probable that many of the spirals similar to that at Breza date to the latter years of the fourteenth and to the early years of the fifteenth century.

The most common spiral on the stećci is that with a single stem from which double volutes branch. There is little documentary evidence concerning the function of these spirals on tombstones. About the only literary comment concerning such spirals over a grave is that by Vitruvius, when speaking of the origin of the Corinthian capital. The artist was inspired by the curving, double volutes of an acanthus appearing over the grave of a young girl[5]. Vitruvius elsewhere ascertains the female character of the double-voluted Ionic capital. Certainly, in Renaissance Italy, about the same time as the decoration of Bosnian tombstones with double spirals, the anatomist Vesalius was representing the double spiral in his works on anatomy, as the female organ of regeneration[6]. Somewhat earlier, in medieval Holland, double spirals were carved along the insides of stone sarcophagi[7]. In this case it is obvious that they were magical signs concerned with the well-being, and very likely with the regeneration of the deceased.

[3] K. Hörmann, Epigraphische Denkmäler aus dem Mittelalter, WMBH III, 1895, S. 482, fig. 3.

[4] Ć. Truhelka, Die bosnischen Grabdenkmäler des Mittelalters, WMBH III, 1895, S. 433, 434. V. Č., P. A.

M. Wenzel, Bosnian and Herzegovinian tombstones — who made them and why, Südost-Forschungen XXI, München 1962, p. 121, fig. 9.

[5] Vitruvius, De architectura, IV : C : I : 6 — 10.

[6] M. Saunders J.B. de Cusance, C. D. O'Malley, The Illustrations from the Works of Andreas Vesalius fo Brussels, Cleveland 1950, pp. 170, 171, Pl. 60.

[7] H. Martin, Vroeg-middeleeuwse sandstenen sarcophagen in Friesland en elders in Nederland, Drachten 1957, Pl. VI, 16d, 18a.

• Spirale – Spirals

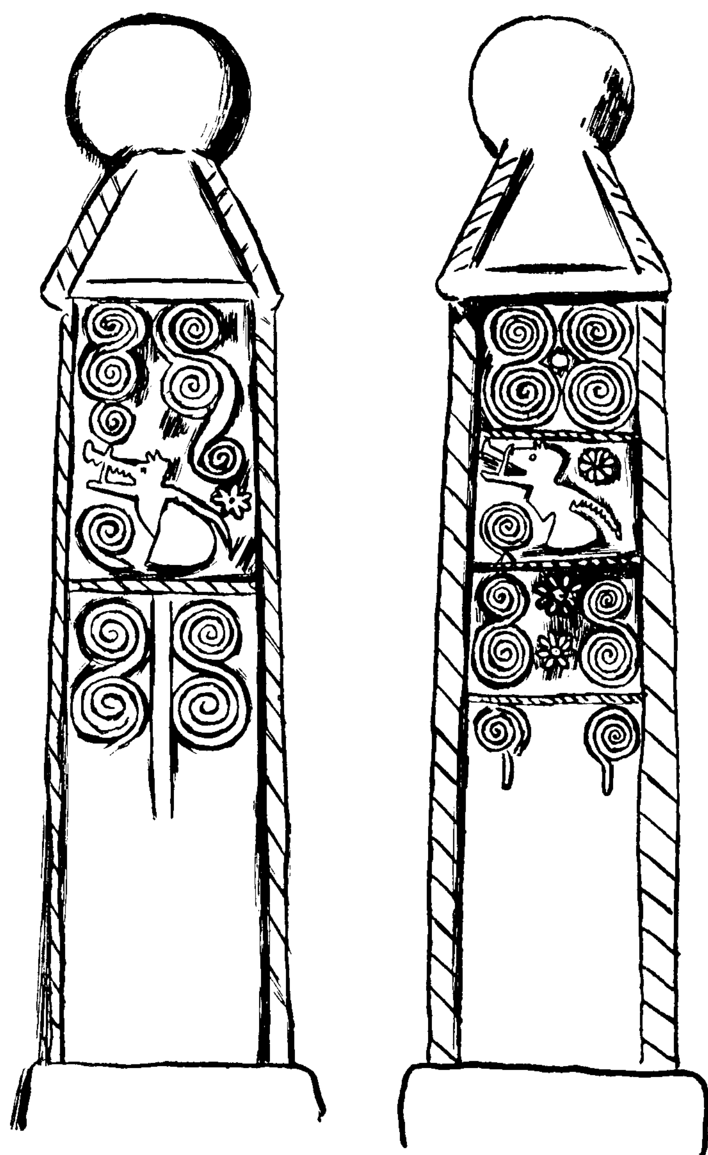

TABLE XLIV-LI

TABLA XLIV

SPIRALE / SPIRALS

1 *Kamenica,* »Lemića brdo«, Drinjača, s., SIZS arhiv*.
2 *Gvozno,* Kalinovik, s., SjZ, Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 34, 37, sl. 39.
3 *Gošića Han,* Konjic, slj., I. Š. Bešlagić, Stećci u dolini Neretve, N. S. II, 1954, str. 194, sl. 14.
4 *Klis,* Olovo, slj., N. M. — T. D.
5 *Dobro polje,* Trnovo, slj., Đ. B.*
6 *Lađevine,* Rogatica, s., Ć. Truhelka, Die bosnischen Grabdenkmäler des Mittelalters, WMBH III, 1895, S. 424, Fig. 49.* (sada u Zemaljskom muzeju Sarajevo — now in the Zemaljski muzej Sarajevo).
7 *Skočić,* Zvornik, slj., D. S.*
8 *Krupanj,* »Burđića rast«, Zap. Srbija, slj., M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 180—182, sl. 265.*
9 *Tolisavac,* »Mađarsko groblje«, Krupanj, stl., Ibid., str. 185, sl. 283.
10 *Krupanj,* »Burđića rast«, Zap. Srbija, slj., Ibid., str. 181—182, sl. 265, 266. (isti spomenik kao br. 8 — the same monument as no. 8)
11 *Nabojine,* Kladanj, s., N. M. — T. D.
Borina, Banja Koviljača, s., SIZS arhiv*.
12 *Loznica,* Srebrenica, stl., W. Radimsky, Arheološke crtice, GZM IV, 1892, str. 119—120, sl. 2.*
13 *Cista,* Imotski, plč., I. C., str. 26. sl. 8.
14 *Kitovnica* »Mramorje«, Zvornik, slj., D. Vidović, Srednjevjekovni nadgrobni spomenici u okolini Zvornika, N. S. III, 1956, str. 226—227, sl. 8 c.
15 *Krivodol,* Sinj, slj., Arheološki muzej Split, arhiv.
16 *Cista,* »Mala gomila«, Imotski, L. Katić, Stećci u Imotskoj krajini, Starohrv. prosvjet. serija III, 1954, str. 135, sl. 14.
17 *Križevići,* Zvornik, stl., (isti ukras na obje uže strane — the same decoration is on both narrow sides) D. Vidović, o. c., str. 229—230, sl. 18.
18 *Musići,* Olovo, slj., JZ+JI A. Benac, Olovo, str. 16—17, T. VIII, sl. 11.
19 *Slavanj,* Olovo, slj., Ibid., str. 29. T. XVIII, sl. 28.
20 *Grabovica,* Prača, Sarajevo, slj., H. Sterneck, Geographische Verhältnisse, Communicationen und das Reisen in Bosnien, Herzegovina und Nord-Montenegro. Wien, 1877, S. 45, 46, Blatt. 14.*
21 *Boganovići,* Olovo, slj., Sj. (isti ukras na južnoj čeonoj strani — the same decoration on the south end) A. Benac, o. c., str. 37, T. XXIV, sl. 37.
22 *Prača,* Sarajevo, slj., M. Hoernes, Dinarische Wandungen, Wien 1894, S. 265.*

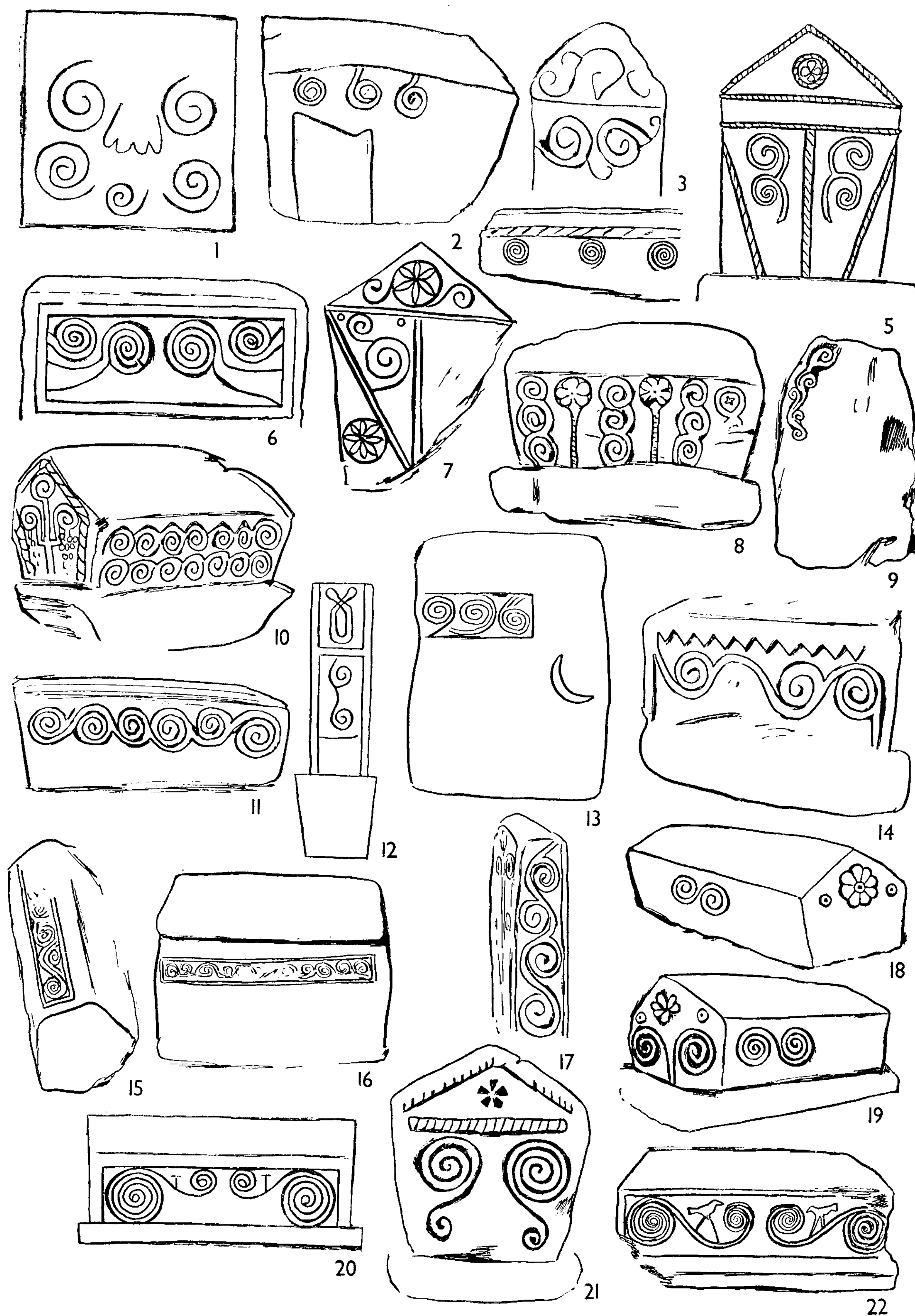

1
2
3
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22

TABLA XLV

SPIRALE / SPIRALS

1 *Boljević*, Srebrenica, stl., D. S.*
2 *Križevići*, Olovo, slj., Sj, A. Benac, Olovo, str. 46, T. XXXIV, sl. 52 c.
Križevići, Olovo, slj., I, Ibid., str. 44—45. T. XXXI, sl. 49 a.
3 *Dabarsko polje*, Stolac, slj., M. Hoernes, Alte Gräber, Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien,, XIII, 1883, S. 169—176, Fig. 57.*
4 *D. Bakići*, »Vlaškovac«, Olovo, n., I
A. Benac, o. c., str. 26—27, T. XVI, sl. 24 a.
5 *D. Bakići*, »Vlaškovac«, Olovo, n., J. Ibid., str. 27, XVI, sl. 24 c. (isti spomenik kao br. 4 — the same monument as no. 4)
6 *Obori*, Kladanj, slj., SjI+SjI, Z. K.*
7 *Nabojine*, Kladanj, slj., Z+J, N. M. — T. D.
8 *Divovići*, Kladanj, slj., Z, SIZS arhiv*
9 *Ćanići*, Šekovići, slj., Z, SIZS arhiv*.
10 *Košutica*, Sokolac, Ć. Truhelka, Starobosanski mramorovi, GZM III, 1891, str. 373, 377, sl. 13.*
11 *Nabojine*, Kladanj, slj., J. (isti ukras na sjevernoj strani — like decoration on the north side) N. M. — T. D.
12 *Obori*, Kladanj, slj. JI, Z. K.*
13 *Stupari*, Kladanj, slj., J. Z. K.*
Stupari, Kladanj, slj., I, Z. K.*
14 *Musići*, Olovo, s., JZ+JI, A. Benac, Olovo, str. 17, T. IX, sl. 12 a.
15 *Tojšići*, Tuzla, slj., D. B.*
16 *Čevljanovići*, Olovo, slj., D. Vidović, Simbolične predstave na stećcima, N. S. II, 1954, str. 120, sl. 2.
17 *Kamenica*, »Perin grad«, Drinjača, slj., I, SIZS arhiv*.
18 *D. Bakići*, »Klisa«, Olovo, slj., A. Benac, Olovo, str. 21, T. XI, sl. 15 b.
19 *Nabojine*, Kladanj, slj., I, (isti spomenik kao br. 11 — the same monument as no. 11) Z. K.*
20 *Topolo*, Neum, s., A. Benac, Od Slivna . . ., str. 63, 71, sl. a, 2.*
21 *Boganovići*, Olovo, slj., (obje čeone strane — both ends) A. Benac, Olovo, str. 39, T. XXVI, sl. 42.
22 *Kozjaci*, Olovo, s., A. Benac, o. c., str. 35, T. XXIII, sl. 35.
Križevići, Olovo, slj., Ibid., str. 44, T. XXX, sl. 47.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22

TABLA XLVI

SPIRALE / SPIRALS

1 *Križevići,* Olovo, slj., JI, (isti ukras na sjeverozapadnoj strani — the same decoration on the north-west end), A. Benac, Olovo, str. 46, T. XXXIII, sl. 51.
Župča, »Kaurin«, Breza, slj., JI i SjZ, V. P.*
Križevići, Olovo (obje čeone strane — both ends), A. Benac, Olovo, str. 47, T. XXXV, sl. 53.
Slavanj, Olovo, slj., Ibid, str. 29. T. XVIII, sl. 28.
2 *Boganovići,* Olovo, slj., Ibid., str. 38, T. XXIV, sl. 38 a.
3 *Jela šuma,* Olovo, slj., Z, Ibid., T. III, sl. 2 c.
Slavanj, Olovo, slj., JI i SjZ, Ibid., str. 30, T. XIX, sl. 29.
4 *Križevići,* Olovo, slj., Ibid., str. 44, T. XXX, sl. 47.
5 *Slavanj,* Olovo (obje čeone strane — both ends) Ibid., str. 28, T. XVII, sl. 25.
6 *Križevići,* Olovo, slj., Z, Ibid., str. 44—45, T. XXXI, sl., 49 b.
7 *Zvijezda planina,* Vareš, slj., V. Č.
8 *Radimlja,* Stolac, vs., SjZ, A. Benac, Radimlja, str. 7, T. V, sl. 9.
9 *Skočić,* Zvornik, slj., D. Vidović, Srednjevjekovni nadgrobni spomenici u okolini Zvornika, N. S. III, 1956, str. 221—222, sl. 2.
10 *D. Bakići,* »Klisa«, Olovo, slj., JI, A. Benac, Olovo, str. 22—23, T. XIV, sl. 19 a.
11 *Križevići,* Olovo, slj., Z+J Ibid., str. 46, T. XXXIV, sl. 52 a.
12 *Jela šuma,* Olovo, slj., Sj (isti ukras na južnoj strani — the same decoration on the south side). Ibid., str. 8, T. II, sl. 2a.
13 *Junakovac,* Olovo, slj., V. Č.
14 *Živaljevići,* Rogatica, s., V. Č.
Vratar »Jasik«, Žepa; (v. T. XLIX, sl. 17).
15 *Stupari,* Kladanj, slj., Z, Z. K.*
16 *Đurđevik,* Tuzla, slj., D. S.*
17 *Mala Gostilja,* Višegrad, slj., JZ, M. W.
18 Čevljanovići, Olovo, slj; D. Vidović, Simbolične predstave na stećcima, N. S. III, 1954, str. 120, sl. 2. (spomenik je sada u Zemaljskom muzeju Sarajevo — now in the Zemaljski muzej, Sarajevo).

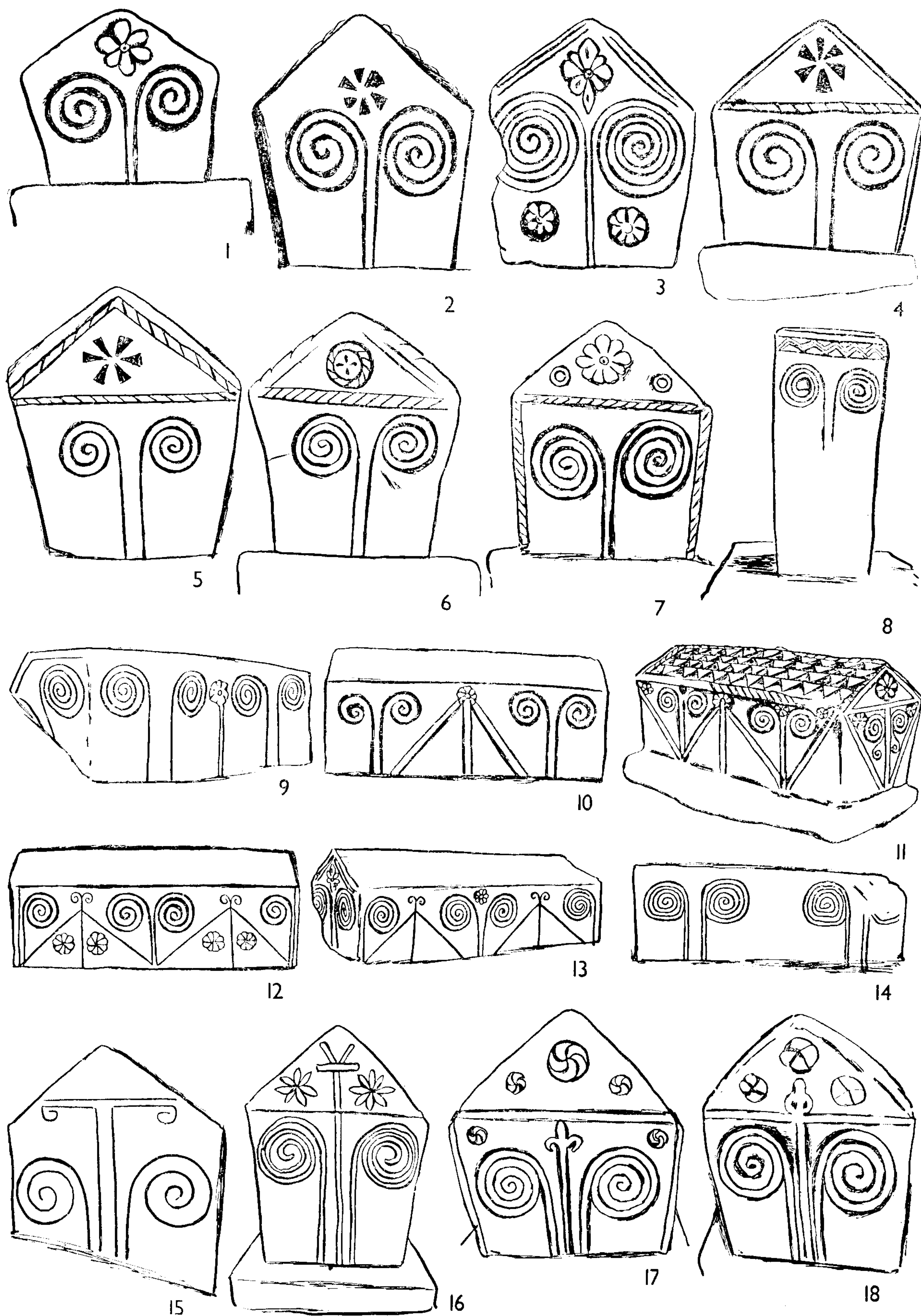

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18

TABLA XLVII

SPIRALE / SPIRALS

1 *Krč*, Ilijaš (obje čeone strane — both ends)
Đ. Mazalić, Semizovac i okolina, GZM NS, IV—V, 1950, str. 408, sl. 3.*

2 *Prevelica* — Javornik planina. Kladanj, slj.,
N. M. — T. D.

3 *Ostrožac*, Konjic, slj., I,
Š. Bešlagić, Stećci u dolini Neretve, N. S. II, 1954, str. 197, sl. 20.*

4 *Divovići*, Kladanj, slj., I,
SIZS arhiv*.

5 *Radimlja*, Stolac, vs., JI
A. Benac, Radimlja, str. 7, T. V, sl. 10.

6 *Donji Bratač*, Nevesinje, stl.,
Z, M. W.

7 *Zijemlje polje*, »Lugarnica — groblje«, Mostar, slj., Z,
N. M. — T. D.

8 *Zijemlje polje*, »Lugarnica — groblje«, Mostar, s., Z,
N. M. — T. D.

9 *Mratinci*, Drinjača, stl.,
D. S.*

10 *Brajinci*, Šekovići, stl.,
SIZS arhiv*.

11 *Lipenović*, »Mramorje«, Krupanj, stl.,
M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 183—184, sl. 272.*

12 *Banja Koviljača*, »Gradac«, Zap. Srbija, stl.,
Ibid., str. 180—181, sl. 264, 2, b.

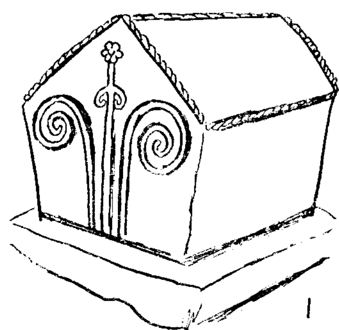
13 *Šetići*, Zvornik, stl.,
D. Vidović, Srednjevjekovni nadgrobni spomenici u okolini Zvornika, N. S. III, 1956, str. 232, sl. 21.

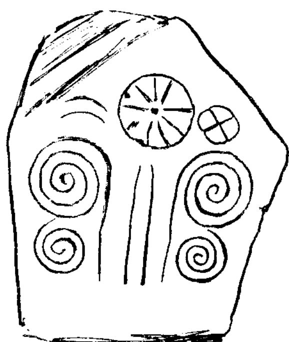
14 *Radimlja*, Stolac, slj., JI
A. Benac, Radimlja, str. 8, T. VI, sl. 11.

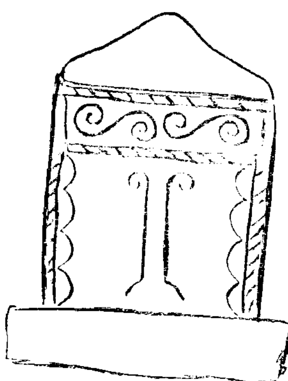
15 *G. Sopotnik*, Drinjača, stl.,
D. S.*

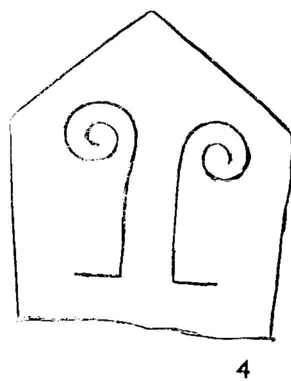
16 *Bratunac*, Srebrenica, stl.,
D. S.*

17 *Rača*, Priboj, plč.,
D. S.*

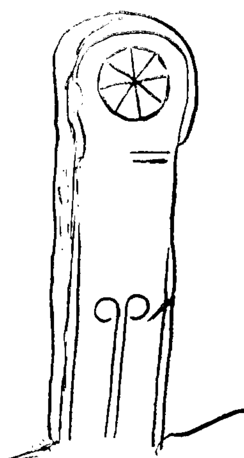

1

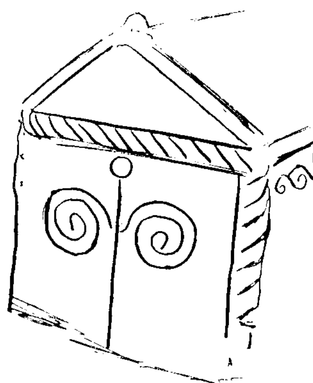

2

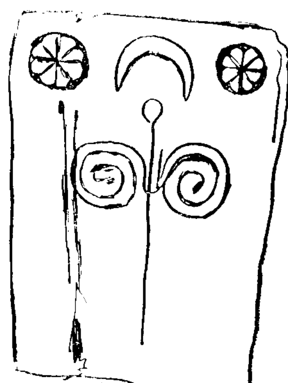

3

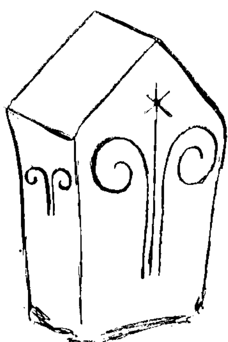

4

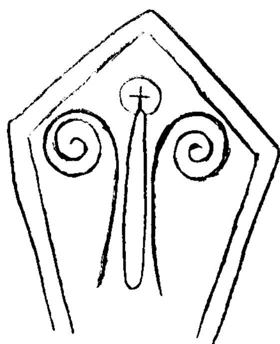

5

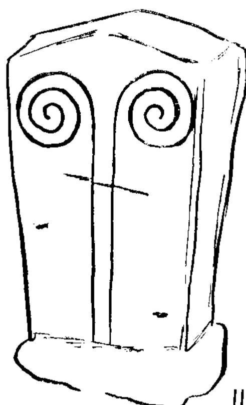

6

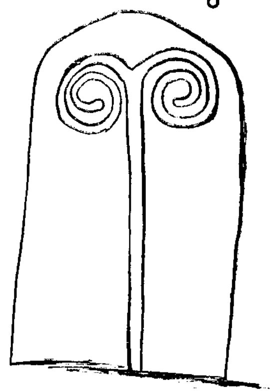

7

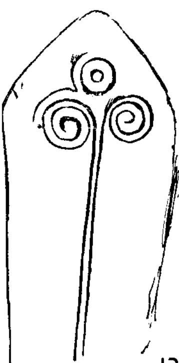

8

9

10

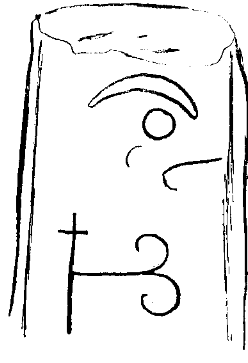

11

12

13

14

15

16

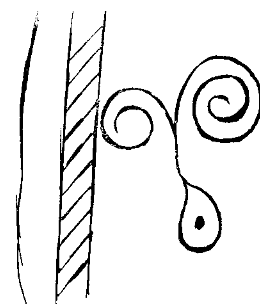

17

TABLA XLVIII

SPIRALE / SPIRALS

1 *Vrulja,* Pljevlja, s., N. M. — T. D.
2 *Crepljani,* Sarajevo, slj., Đ. B.*
3 *Čevljanovići,* Olovo, slj., Z, Đ. B.*
4 *Đurđevik,* Tuzla, slj., J, D. S.*
5 *Durakovići,* »Mehki čair«, Sarajevo, s., Đ. B.*
6 *Lovreč,* »Bekavci«, Imotski, slj., JI, M. W.
7 *Pridvorica,* »Doganja«, Ulog, V. P. — M. P.*
8 *Đurđevik,* Tuzla, slj., H. Sterneck, Geographische Verhältnisse, communicationen und das Reisen in Bosnien, der Herzegovina und Nord-Montenegro, Wien, 1877, S. 45, 46, Blatt. IV.*
9 *Tepen,* Kladanj, slj., I (isti ukras na zapadnoj strani — the same decoration on the west side), M. Baum, Nekoliko interesantnih stećaka sa područja istočne Bosne, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, II, Tuzla 1958, 60 (samo opis jedne strane — description of another side);
10 *Kopošići,* Ilijaš, Sarajevo, slj., V. Č.
11 *Plazača,* Vlasenica, slj., N. M. — T. D.
12 *Zagvozd,* »Vukov greb«, Imotski, slj., Sj+Z, L. Katić, Stećci u Imotskoj krajini, starohrv. prosvjeta, III serija, sv. 3, str. 150, 151, sl. 57.
13 *Zagvozd,* »Vukov greb«, Imotski, slj., I, (isti spomenik kao sl. 12 — the same monument as no. 12; sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski muzej Sarajevo). M. W.
14 *Dabrića poljana,* Borci, Konjic, s., N. M. — T. D.
15 *Jela šuma,* Olovo, slj., I, A. Benac, Olovo, str. 8, T. III, sl., 2 b.
16 *Junakovac,* Olovo, slj., V. Č.
Malešići, Zvornik, slj., Vidović, Srednjevjekovni nadgrobni spomenici u okolini Zvornika, N. S. III, 1956, str. 222—223, sl. 4.
17 *Boganovići,* Olovo, slj., A. Benac, Olovo, str. 38, T. XXV, sl. 38 b.
Boganovići, Olovo, slj. Z, Ibid., str. 38—39, T. XXVI, sl. 40.*
18 *Jela šuma,* Olovo, slj., I, Ibid., str. 7, T. I, sl. 1 b.
19 *Musići,* Olovo, slj., Sj. Ibid., str. 10, T. V, sl. 5 a.
20 *Trnavica,* »Korkutovina«, Ulog, slj., V. P. — M. P.*
21 *Podvelež,* Mostar, slj., M. Hoernes, Dinarische Wanderungen, S. 342.*

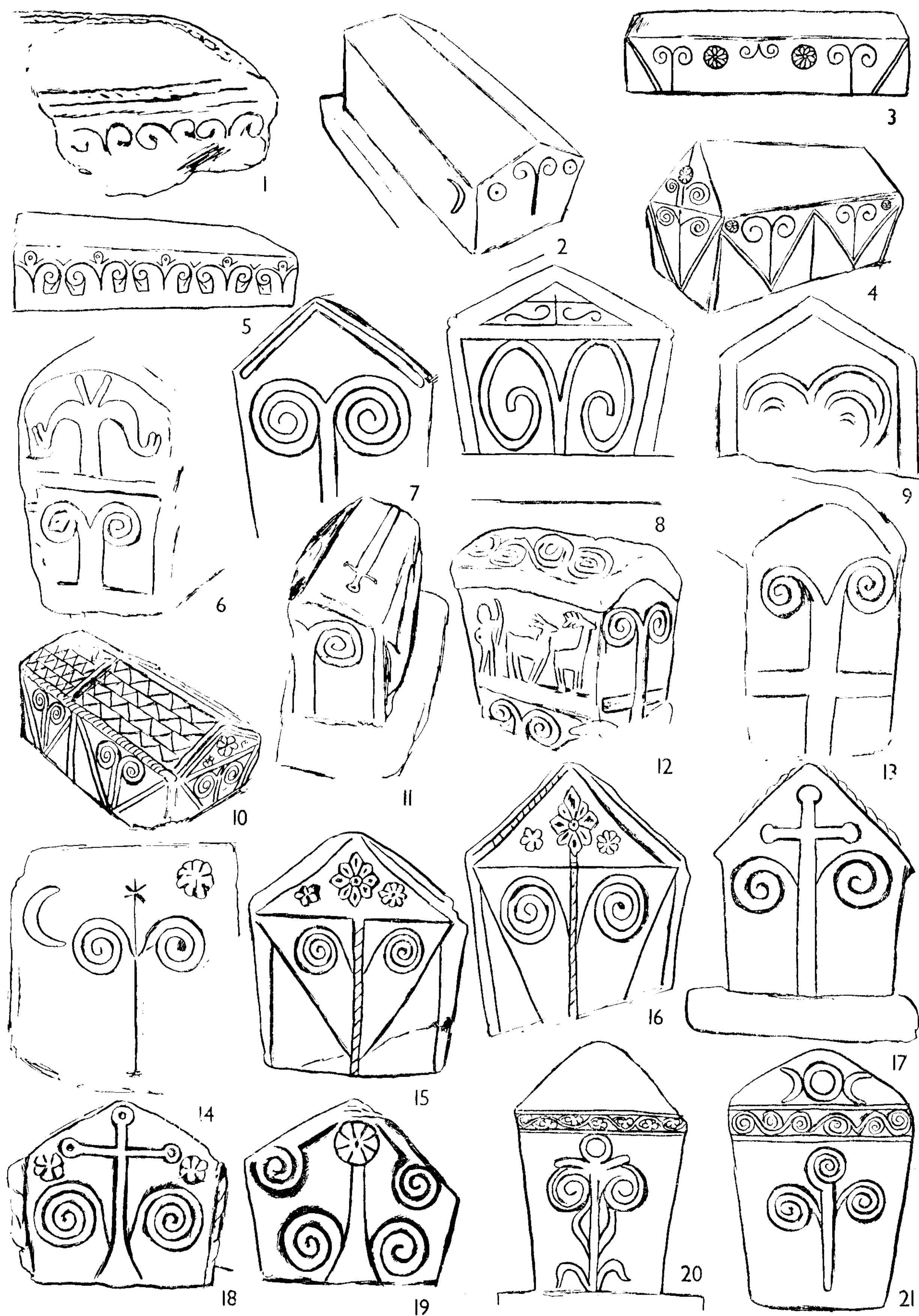

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21

TABLA XLIX

SPIRALE / SPIRALS

1 *Stupari,* Kladanj, slj., JZ,
D. Sergejevski, Srednjevjekovna groblja u Stuparima i Rastiku, GZM LIII, 1941, str. 97, sl. 3*.

2 *Kopošić,* Ilijaš, Sarajevo, slj., V. Č.

3 *Kopošići,* Ilijaš, Sarajevo, slj., (isti spomenik kao br. 2 — the same monument as no. 2) V. Č.
Župča, »Kaurin«, Breza (sada u Brezi — now in Breza); (v. T. XXXIII, sl. 11).

4 *Očevlje,* Breza, obje strane — both sides,
D. Vidović, Simbolične predstave na stećcima, N. S. II, 1954, str. 124, sl. 3

5 *Čevljanovići,* Olovo, slj., (sada u Zemaljskom muzeju, Sarajevo — now in the Zemaljski muzej, Sarajevo)
M. W.

6 *Govedovići,* Trnovo, slj.,
Đ. B.*

7 *Dabrica,* Stolac, slj., I,
M. W.

8 *Podvelež,* Mostar, slj.,
M. Hoernes, o. c., S. 342*.

9 *Gvozno,* Kalinovik, s., I,
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 39—40, sl. 47.

10 *Boganovići,* Olovo, slj., Sj, (isti ukras na južnoj strani — the same decoration on the south side),
A. Benac, Olovo, str. 36, T. XXIII, sl. 36.
Križevići, Olovo, slj., Sj+JI, Ibid., str. 42, T. XXVIII, sl. 44b.
Musići, Olovo, obje uže strane — both ends,
Ibid., str. 13, T. VII, sl. 9.

11 *Križevići,* Olovo, slj., Sj,
Ibid., str. 42, T. XXIX, sl. 45.

12 *Musići,* Olovo, s., JI
Ibid., str. 17, T. IX, sl. 12 a.

13 *Križevići,* Olovo, slj. (isti ukras na obje čeone strane — the same decoration on both ends)
Ibid., str. 44, T. XXX, sl. 48.

14 *D. Bakići,* »Klisa«, Olovo, slj., JI (isti ukras na sjeverozapadnoj strani — the same decoration on the north, west side), Ibid., str. 22, T. XII, sl. 17.

15 *Stupari,* Kladanj, slj., Sj.
Z. K.*

16 *Mratinci,* Drinjača, stl.,
D. S.*

17 *Vratar,* »Jasik«, Žepa, s., J I I, V. P. — M. P.

18 *Klisa,* Zvornik, slj.,
D. Vidović, Srednjevjekovni nadgrobni spomenici u okolini Zvornika, N. S. III, 1956, str. 225, sl. 7 a.

19 *Nabojine,* Kladanj, slj.,
N. M. — T. D.

20 *Varošište,* »Begovina«, Mesići — Rogatica, Z,
(sada u Zemaljskom muzeju Sarajevo — now in the Zemaljski muzej Sarajevo)
Đ. Mazalić, Borač, bosanski dvor srednjeg vieka, GZM LIII, 1941, str. 78—79 (samo opis — description only);
M. W.

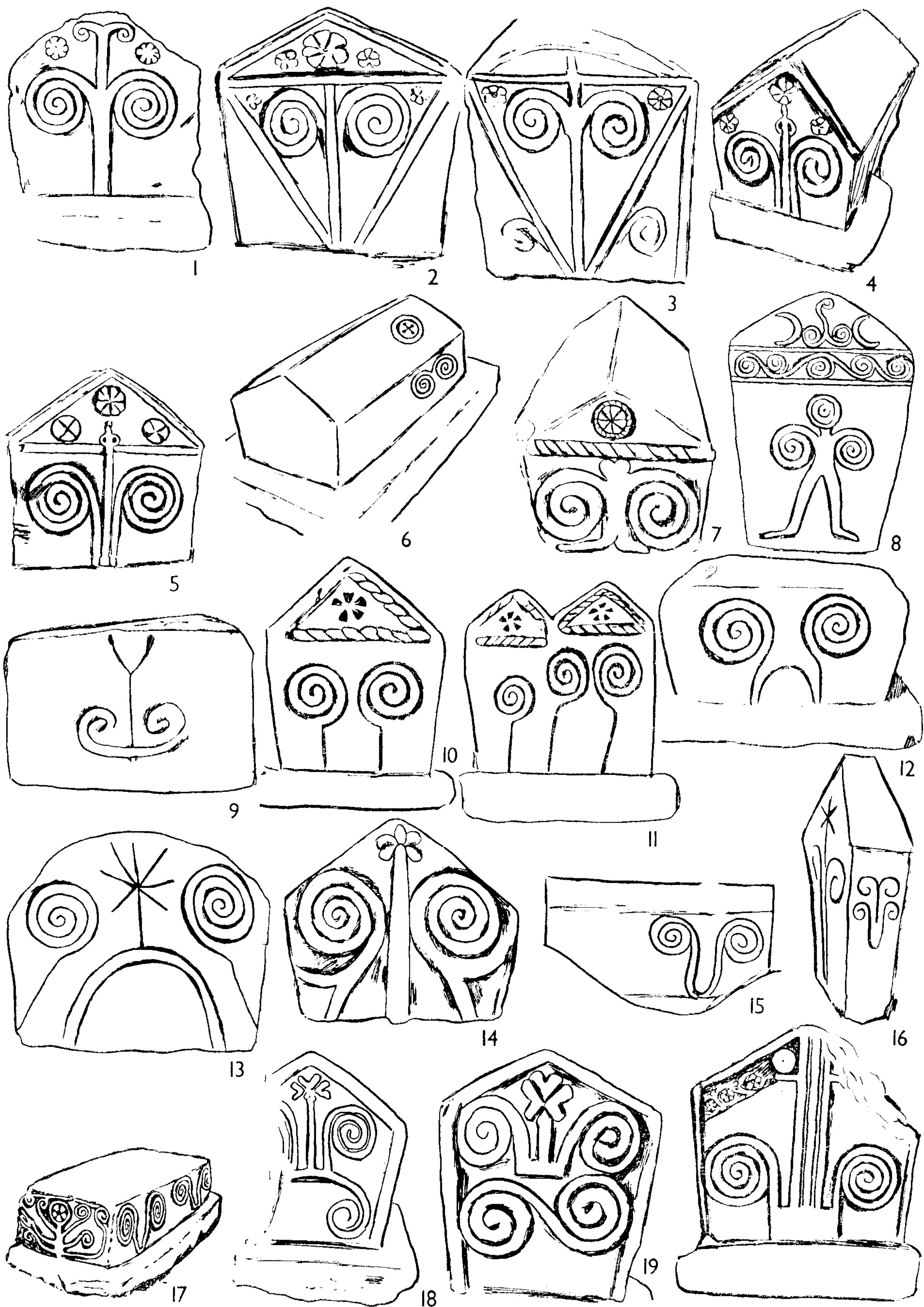
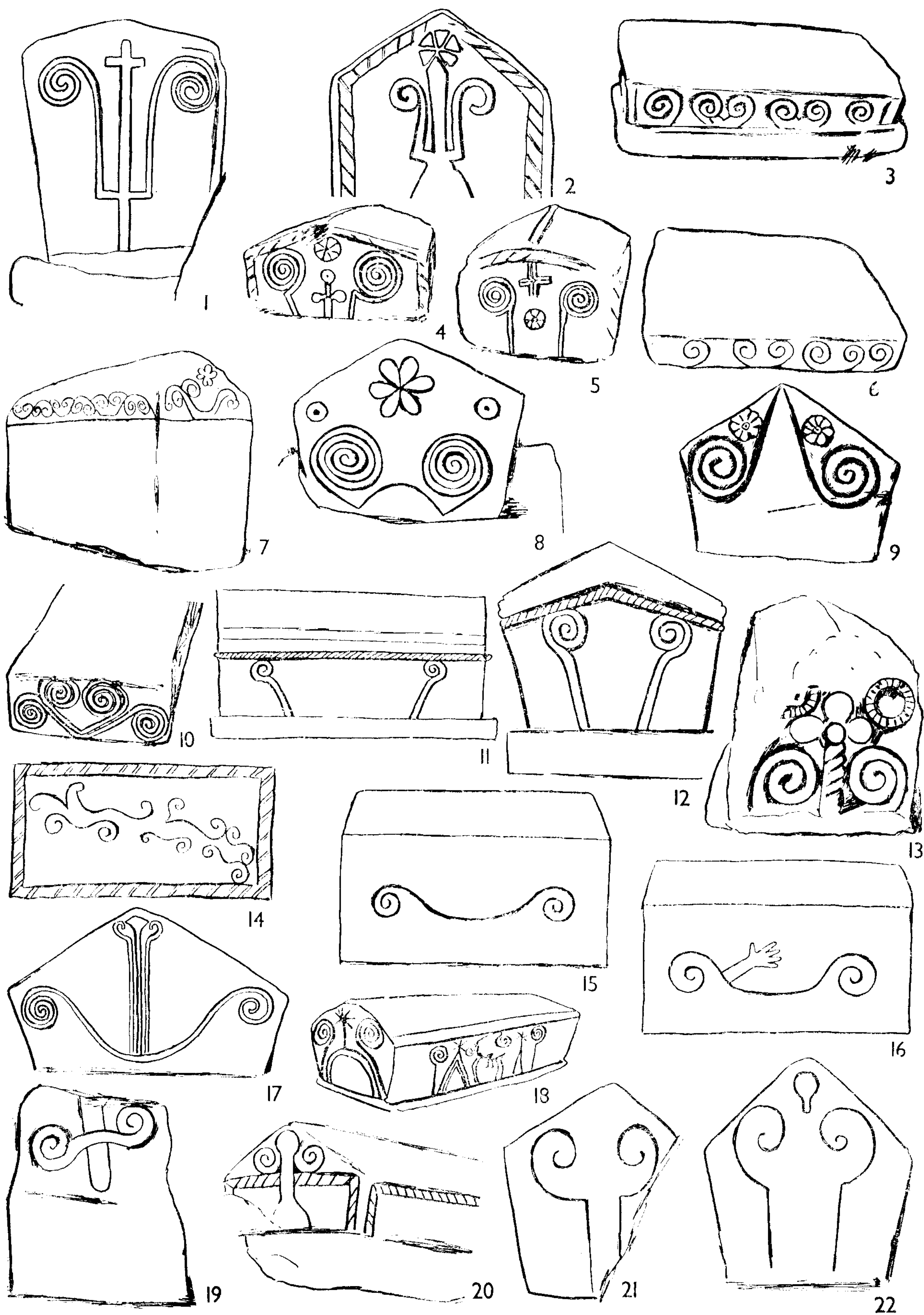

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20

TABLA L

SPIRALE / SPIRALS

1 *Banja Koviljača*, »Gradac«, slj. M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 180, 181, sl. 264*.
2 *Lipenović*, »Mramorje«, Krupanj, slj. Ibid., str. 183, sl. 271.* (spomenik je sada u Etnografskom Muzeju, Beograd — the monument is now in the Ethnographical Museum, Belgrade.)
3 *Vrhpolje*, Ljubovija, s., J. Ibid., str. 194, sl. 317.
4 *Donja Klisa*, Olovo, slj. N. M. — T. D.
5 *Donja Klisa*, Olovo, slj. N. M. — T. D. (isti spomenik kao br. 4. — the same monument as no. 4)
6 *Vrhpolje*, Ljubovija, plč. SIZS arhiv.
7 *Gošića han*, Konjic, slj., J+I Š. Bešlagić, Stećci u dolini Neretve, Naše Starine II, 1954, str. 193, sl. 11.
8 *Musići*, Olovo, slj., SjZ. A. Benac, Olovo, str. 17, T. X, sl. 13.
9 *Musići*, Olovo, slj., J. Ibid., str. 10, T. V, sl. 5b.
10 *Prača*, Sarajevo, s. M. Hoernes, Dinarische Wanderungen, S. 265.*
11 *Nevesinje*, okolina (in the general region), slj. Sterneck, Geographische Verhältnisse, S. 45—56, Blatt. IV.*
12 *Nevesinje*, okolina (in the general region), slj. Ibid., S. 45—56, Blatt. IV.* (isti spomenik kao br. 11. — the same monument as no, 11.)
13 *D. Bakići* »Klisa«, Olovo, slj. A. Benac, o. c., str. 21, T. XI, sl. 15, a.
14 *Kamenica*, »Lemića brdo«, Drinjača, s., I. SIZS arhiv.
15 *Divovići*, »Topolo«, Vlasenica, slj., Sj. SIZS arhiv.*
16 *Divovići*, »Topolo«, Vlasenica, slj., J. SIZS arhiv.* (isti spomenik kao br. 15 — the same monument as no. 15.)
17 *Rogatica*, okolina (general region), slj. M. Hoernes, Dinarische Wanderungen, str. 238.*
18 *Križevići*, Olovo, slj., Sj. A. Benac, Olovo, str. 44, T. XXX*, sl. 48.
19 *Tolisavac*, »Mađarsko groblje«, Krupanj, stl. M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 185, 187, sl. 291.*
20 *Lipenović*, »Mramorje«, Krupan, slj. Ibid., str. 183, 184, sl. 270, 278.
21 *Obori*, Kladanj, slj., Sj. Z. K.*
22 *Obori*, Kladanj, slj. J. Z. K.* (isti kamen kao br. 21. — the same monument as no. 21.)

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22

TABLA LI

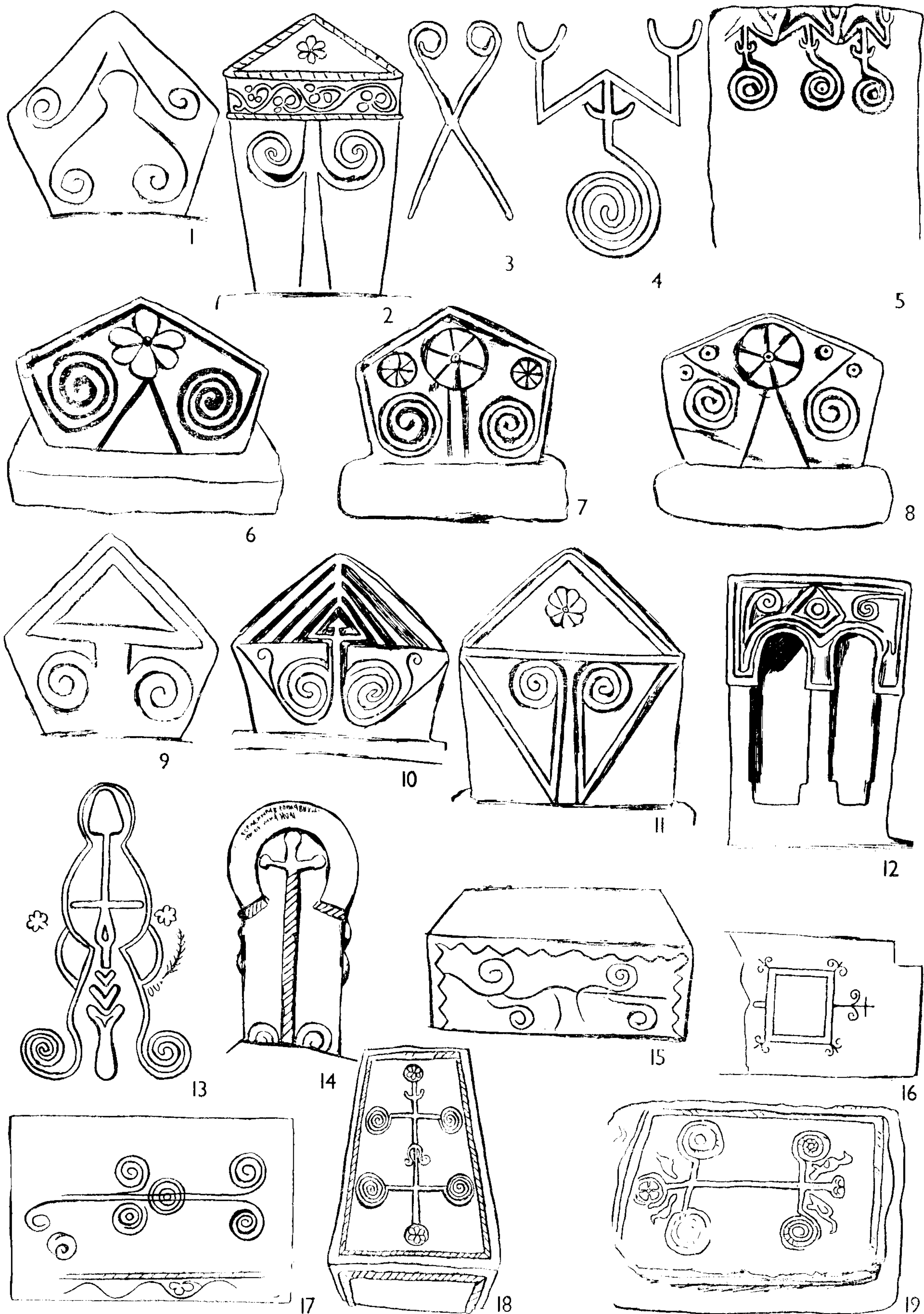
SPIRALE / SPIRALS

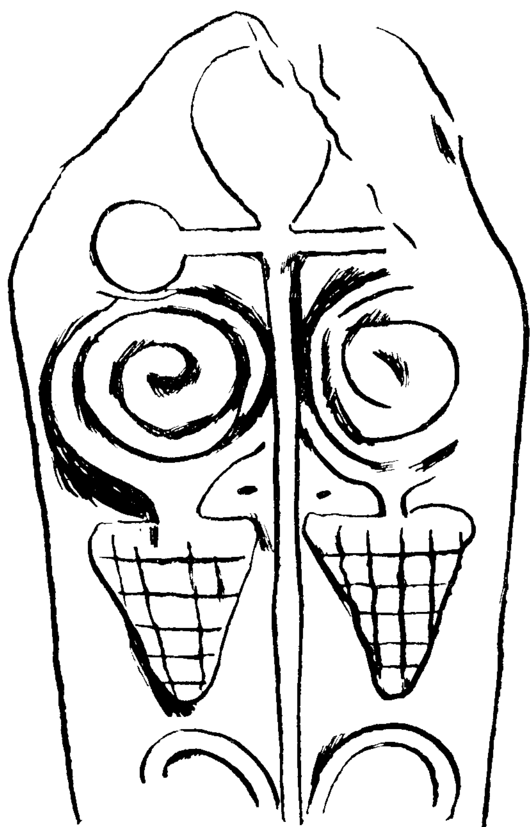
1 *Brajinci*, Šekovići, slj., I.
SIZS arhiv.*
2 *Dobro Polje*, Trnovo, slj.
Đ. B.*
3 *Stupari* »Rastik«, Kladanj, stl. Z.
D. Sergejevski, Srednjevjekovna groblja u Stuparima i Rastiku, GZM LIII, 1941, str. 98, 99, sl. 4, 5.*
4 *Ponori*, Kalinovik, s. (gornja ploha — upper surface)
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 18, T. II, str. 94.*
5 *Gvozno*, Kalinovik, s., SjZ.
Ibid., str. 33, 36, sl. 37.
6 *Slavanj*, Olovo, slj. (obje uže strane — both ends)
A. Benac, Olovo, str. 29, T. XVIII, sl. 27.
7 *Križevci*, Olovo, slj., J.
Ibid., str. 45, T. XXXII, sl. 50b.
8 *Križevići*, Olovo, slj., Sj.
Ibid., str. 45, T. XXXII, sl. 50a. (isti spomenik kao br. 7 — the same monument as no. 7).
9 *Brajinci*, Šekovići, slj., Z.
SIZS arhiv.*
10 *Čevljanovići*, Olovo, slj., J.
Đ. B.*
11 *Očevlje*, Breza, slj.
N. M. — T. D.
12 *Vrulja*, Pljevlja, s., I.
N. M. — T. D. (sada u Pljevljima — now in Pljevlja)
13 *Cista*, »Velika gomila«, Imotski, plč. M. W.
14 *Brajkovići*, »Bogduše«, Travnik, stl., I.
Đ. Mazalić, Hrišćanski nišani u okolini Travnika, N. S. IV, 1957, str. 108, sl. 20.
15 *Đurđevik*, »Oborak«, Tuzla, s.
M. Baum, Nekoliko interesantnih stećaka sa područja istočne Bosne, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne II, 1958, str. 62, sl. 19.*
16 *Tarbučki Do*, »Groblje«, Bos. Petrovac, plč.
Z. M. — V. Pš.
17 *Dramešina*, Gacko,
Z. K.*
18 *Trnčina*, Ravno, s.
S. J.
19 *Ubosko*, Ljubinje, plč.
M. W.

Pored predstava spirala koje su prikazane na tablama XLIV — LI, iste predstave nalazimo na slijedećim tablama:

Apart from spirals represented on Plate XLIV — LI, additional representations may be found on the following Plates:

T. I, sl. 15, 22
T. II, sl. 11, 12, 22, 23, 32
T. III, sl. 10
T. V, sl. 11, 12, 13, 14—23
T. VI, sl. 1—10
T. XI, sl. 6
T. XIII, sl. 13
T. XVII, sl. 4, 8, 14
T. XIX, sl. 18
T. XX, sl. 11
T. XXIV, sl. 9, 30
T. XXV, sl. 15
T. XXX, sl. 18
T. XXXII, sl. 17
T. XXXIII, sl. 11, 12, 16
T. XXXIV, 11
T. XXXV, sl. 16
T. XXXVII, sl. 16
T. XXXIX, sl. 16
T. LII, sl. 2—7, 12, 13, 15
15
T. LIII, 1—26
T. LIV, sl. 21, 22, 27, 28, 31—37.
T. LV, sl. 1—23, 32
T. LVII sl. 15
T. LVIII, sl. 24, 26, 31
T. LIX, sl. 27
T. LXI, sl. 9
T. LXII, sl. 5
T. LXIV, sl. 22
T. LXVI, sl. 4, 7, 11
T. LXX, sl. 6
T. LXXI, sl. 6
T. LXXVII, sl. 23
T. LXXIX, sl. 2, 3, 17, 24
T. LXXX, sl. 14
T. LXXXIV, sl. 8, 14
T. LXXXVI, sl. 23
T. LXXXVII, sl. 12
T. XCVI, sl. 9, 10
T. XCVII, sl. 6, 12
T. CIX, sl. 5
T. CX, sl. 3, 19
T. CXI, sl. 17, 22

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19

GROZD I LOZA
THE GRAPE CLUSTER AND VINE

Samo u pet slučajeva grozd visi o uobičajenoj lozi (T. LII, 6—8, 10, 11). U ovim rijetkim slučajevima inspiracija može poticati od antike jer su slično ukrašeni rimski spomenici nađeni baš u istom kraju.[1] Inače, grozd gotovo isključivo izlazi iz voluta dvostruke spirale. Na odgovarajućim tablama može se primijetiti da je u dvadeset jednom slučaju krst smješten između voluta sa kojih vise grozdovi (T. LII, 19, 20, 21; T. LIII, 1, 2, 5—9, 11—16, 18, 19, 21, 22, 24).

Kompozicija krsta spojenog sa lozom čini osnovu hrišćanske ikonografije. Ona proističe iz Hristovih riječi upućenih apostolima (Jovan, XV: 1)

»Ja sam istinska loza, a moj Otac je vinogradar«, i dalje, »Ja sam loza, vi ste grane« (Jovan, XV: 5).

Prikazi slični ovima na stećcima često se nalaze i na hrišćanskim nadgrobnim spomenicima[2], od kojih je, možda, najbliži ukras sa groba Jaroslava Mudrog iz 11. vijeka u Kijevu[3]. Slična kompozicija nalazi se, dalje, na mozaiku u apsidi bazilike San Clemente u Rimu.[4] U oba slučaja krst se nalazi između voluta dvostruke spirale. Kako je dvostruka spirala bila u sred-

[1] D. Sergejevski, Rimska groblja na Drini, GZM, XLVI sv. 2, 1934, str. 18, T. VII, sl. 29, str. 21, sl. 6, str. 22, sl. 8. Prof. Sergejevski, međutim, napominje eventualnu mogućnost da je vinova loza bila donesena u istočnu Bosnu preko dubrovačkih trgovačkih kolonija, pošto je Dubrovnik imao čvrste veze sa renesansnom Italijom, gdje je loza bila u širokoj upotrebi.

[2] L. Goldmann, Die ravennatischen Sarcophage, Strassburg, 1906, Taf. VI, 2.

[3] A. Powstenko, The Cathedral of St. Sophia in Kiev, New York, 1954, p. 104.

[4] U. Rapp, Das Mysterienbild, Münsterschwarzach, 1952, Taf. IX, Fig. 27.

In only five cases does the single grape cluster append from a traditional vine. (Pl. LII, 6—8, 10, 11) In these few cases, the inspiration may have been from the antique, as similarly decorated Roman monuments have been found in much the same area.[1] Otherwise, the grape cluster almost exclusively sprouts from the paired volutes of a double spiral. It will be observed on the relevant plates that in twenty-one cases a cross is placed between the volutes from which the grapes hang. (Pl. LII, 19, 20, 21, Pl. LIII, 1, 2, 5—9, 11—16, 18, 19, 21, 22, 24.)

The composition of the cross united with the grape vine is basic to Christian iconography. It stems from the words of Christ to His Apostles (John, XV : 5);

»I am the true vine and my Father is the husbandman«, and further (John, XV: 5),

»I am the vine, ye are the branches«.

Imagery similar to that on the stećci may be often found on Christian funeral monuments,[2] the closest, perhaps, being the decoration on the 11th century tomb of Yaroslav the Wise in Kiev.[3] A similar composition may be seen in the apse mosaic of the basilika of San Clemente in Rome.[4] In both cases the cross is placed between

[1] D. Sergejevski, Rimska groblja na Drini, GZM XLVI, sv. 2, 1934, str. 18, T. VII, sl. 29, str. 21, sl. 6, str. 22, sl. 8. Profesor Sergejevski remarks, however, the additional possibility that the grape vine was introduced into East Bosnia via Dubrovnik trading colonies, as Dubrovnik had strong connections with renaissance Italy, where the vine was being widely used.

[2] L. Goldmann, Die ravennatischen Sarcophage, Strassburg 1906, Taf. VI, 2.

[3] A. Powstenko, the Cathedral of St. Sophia in Kiev, New York 1954, p. 104.

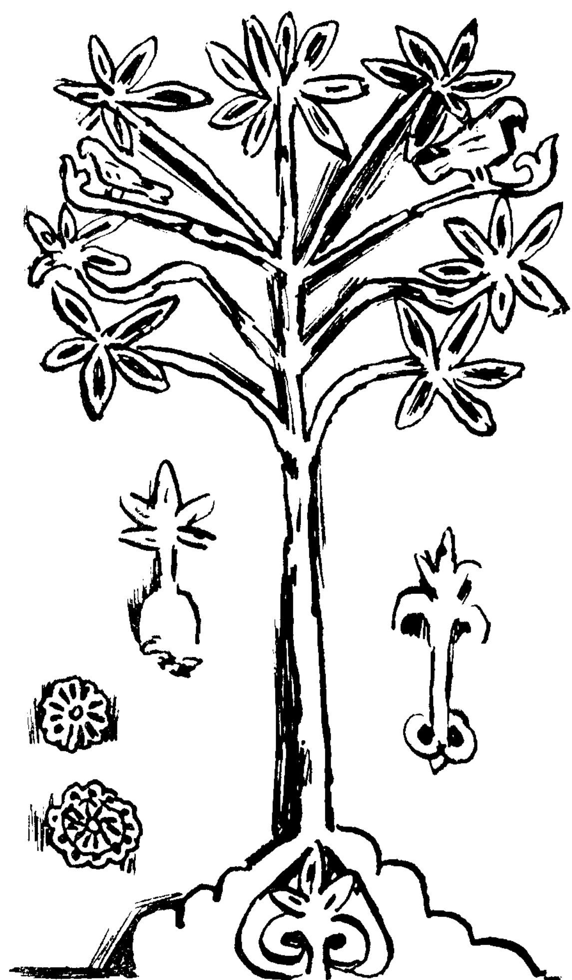
[4] U. Rapp, Das Mysterienbild, Münsterschwarzach 1952, Taf. IX, Fig. 27.

njem vijeku povezana sa funkcijom rađanja, njeno povezivanje sa krstom u ovim okolnostima ne iznenađuje. Na nadgrobnim spomenicima krst, dvostruka spirala i grozd treba da posvjedoče stapanje pokojnika sa Hristom kroz vino pričešća i njegovo neizbježno ponovno rođenje na nebu. U okolini Stoca jedan drugi detalj, na dnu krsta, podsjeća na sidro Hrista (T. LIII, 13—16, 19).

Rasprostranjenost motiva grozda na stećcima može se možda vezati za rad jednog majstora ili rad jedne klesarske škole. Taj motiv se pojavljuje na prostoru od Stoca do Kalinovika i Dobrog polja u Bosni, i dalje do Zvornika i gornjeg toka Drine.

the volutes of a double spiral. As the double spiral was, in the Middle Ages, connected with the function of birth, its association with the cross in this circumstance is not surprising. On a funeral monument, the cross, double spiral and grapes would attest to the identity of the deceased with Christ through his partaking of the communion wine, and to his inevitable rebirth in heaven. In the Stolac region, a further feature at the base of the cross is suggestive of the Christian anchor. (Pl. LIII, 13—16, 19)

The distribution of the grape on the stećci follows what may have been the route of an individual master or school of carvers, from Stolac via Kalinovik to Dobropolje in Bosnia, and thence to Zvornik and the upper Drina.

GRANE I DRVEĆE
BRANCHES AND TREES

Grane na stećcima su prikazane kako izlaze iz uspravnog stabla (T. LIV, 2, 3, 5, 8, 13—21, 23—28; T. LV) ili iz loze (T. LIV, 4, 6, 7, 10, 12, 29—36). Postoje dvije predstave grana koje izlaze iz jednog uspravnog stabla: one koje se završavaju u vidu spirala i one koje se završavaju na neki drugi način. Predstave grana koje se završavaju u vidu spirala javljaju se oko Tuzle, Zvornika i Drinjače, u istočnoj Bosni, gdje su i ostale spirale česte (T. LIV, 27, 28; T. LV, 1, 2, 5—9, 11—13, 16, 18—23), te oko Kalinovika, na granici Hercegovine, gdje ostale spirale nisu česte (T. LV, 10, 14, 15, 17). Drveće s granama koje se ne završavaju u vidu spirala najčešće je u Hercegovini (T. LV, 13—19, 25). Posebna varijanta ovoga tipa je kad žena stoji pored drveta (T. LXXXI, 9, 10, 12). Sasvim razvijeno drveće javlja se na pojedinačnim udaljenim lokalitetima, npr. u Boljunima kod Stoca (T. LV, 39), Mokrom kod Lištice (T. LV, 36), Han-Hreši kod Sarajeva (T. LV, 37) i Donjoj Zgošći kod Kaknja (T. LV, 38). Grane koje izlaze iz loze sreću se gotovo isključivo na spomenicima oko Drinjače (T. LIV, 29—36).

Drveće i biljke prikazane su i na antičkim nadgrobnim spomenicima nađenim u oblasti rasprostranjenosti stećaka. Primjera radi navodim spomenike iz Tegara na Drini[1], i monolitni kamen nađen u rijeci Bregavi kod Stoca, koji se sada nalazi u Zemaljskom muzeju u Sarajevu[2]. Na ovim spomenicima dato je istaknuto mjesto ovakvim ukrasima, i moguće je da oni predstavljaju »drvo života«. Predstavi drveta na rimskom spomeniku iz Stoca, kao i predstavi drveta

[1] D. Sergejevski, Rimska groblja na Drini, GZM, XLVI, sv. 2, 1934, str. 15, T. I, sl. 17.

[2] D. Sergejevski, Nove akvizicije odjeljenja klasične arheologije Zemaljskog muzeja, GZM NS, III, 1948, str. 167 — 169, T I, sl. 2.

Branches on the stećci either sprout from an upright stem (Pl. LIV, 2, 3, 5, 8, 13—21, 23—28, Pl. LV), or from a vine. (Pl. LIV, 4, 6, 7, 10, 12, 29—36) The branches sprouting from an upright stem are of two kinds, namely those which end in spirals, and those which do not. Those ending in spirals are found around Tuzla, Zvornik and Drinjača, East Bosnia, where other spirals are common (Pl. LIV, 27, 28, Pl. LV, 1, 2, 5—9, 11—13, 16, 18—23), and around Kalinovik, on the Hercegovinian border, where other spirals are not common. (Pl. LV, 10, 14, 15, 17) Branches not ending in spirals are most usual in Hercegovina. (Pl. LV, 13—19, 25) A unique variation of this type is when a woman stands beside the tree. (Pl. LXXXI, 9, 10, 12) Fully-developed trees appear at isolated points, such as at Boljuni, Stolac (Pl. LV, 39), Mokro, Lištice (Pl. LV, 36), Han-Hreša, Sarajevo (Pl. LV, 37) and Donja Zgošća, Kakanj. (Pl. LV, 38) Branches from a vine are found almost exclusively around Drinjača. (Pl. LIV, 29—36)

Trees and plants are represented on Roman fneral monuments found in the stećci area. Examples are those at Tegare on the Drina,[1] and the monolithic stone found in the Bregava River, near Stolac, now in the Zemaljski Muzej, Sarajevo.[2] In these cases the trees are given a prominent position, and it is possible that a Tree of Life is being implied. The Stolac tree is accompanied by birds, as is the tree on the sljemenjak at Zgošća (Pl. LV, 38), but it is unlikely that the connection is in any way direct. Certain forms of tendrils sprouting from a vine

[1] D. Sergejevski, Rimska groblja na Drini, GZM XLVI, sv. 2, 1934, str. 15, T. 1, sl. 17.

[2] D. Sergejevski, Nove akvizicije odeljenja klasične arheologije Zemaljskog Muzeja, GZM NS III, 1948, str. 167—169, T. I, sl. 2.

na stećku iz Zgošće (Pl. LV, 38), dodate su ptice, ali nije vjerovatno da je među njima postojala neka direktna veza. Neki oblici vitica koje izlaze iz loze možda su bili inspirisani i savremenim uzorcima sa rezbarskih i slikarskih djela. Elementi loze u Begićima kod Drinjače (T. LIV, 4, 6, 7) javljaju se kao ornament na freskama Srbije[3].

Drvo zauzima istaknuto mjesto u savremenim narodnim običajima vezanim za pogreb. U Srbiji, kad umre mladić, njemu se priredi vjenčanje na grobu. Mlada nosi voćku iščupanu sa korijenom. Zovu je »svadbeno drvo«. Ovo drvo je ukrašeno raznim darovima, kao čarapama, ručnicima i košuljama. Nakon ukopa drvo se posadi na pokojnikov grob.[4] Ovaj običaj ne primjenjuje se sada u potpunosti u Bosni i Hercegovini. Ipak, običaj je da se voćka posadi nad grobom, i to najčešće nad grobom mladića.[5] Običaj sađenja drveća na grobu imali su i pravoslavni i muslimani[6]. V. Čajkanović je našao zanimljive podatke u narodnoj epici Južnih Slovena da se duša pokojnika može povući u ovo drvo. On zatim pokazuje, iz istog materijala, da duša boravi i u kamenu postavljenom nad grobom[7]. Nije, onda, nevjerovatno da je predstava drveta na srednjovjekovnim nadgrobnim spomenicima u Bosni i Hercegovini bila rezultat kombinacija ovih ideja.[8]

[3] Z. Janc, Ornamenti fresaka iz Srbije i Makedonije od XII do sredine XV veka, Beograd, 1961, T. XLV, sl. 292, T. L, sl. 322.

[4] E. Schneeweiss, Glavni elementi samrtnih običaja kod Srba i Hrvata, Glasnik Skopskog naučnog društva, V, Skoplje, 1929, str. 275.

[5] V. P.

[6] E. Lilek, Vjerske starine iz Bosne i Hercegovine, GZM, VI, 1894, str. 154, 165.

[7] V. Čajkanović, Život i običaji narodni knjiga 13, Studije iz religije i folklora, SEZ XXXI, Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1924, str. 63, 65.

[8] Na nekoliko nekropola stećaka u Hercegovini, kao u Boljunima, Burmazima, Dabrici, Domaševu, Grabu, Konjskom, Taleži, Trijebnju, Turmentima, Udori, itd., zapaža se ogromno drveće, obično hrastovi, staro nekoliko stotina godina koje seljaci nisu posjekli, iako je okolno zemljište očišćeno od ovakvog drveća. U Bivoljem Brdu kod Čapljine lokalitet se naziva »Gaj« iako drveća više nema.

may, on the stećci, have been inspired by contemporary patterns in use in woodworking and painting. Elements of the vine at Begići, Drinjača (Pl. LIV, 4, 6, 7), appear as ornaments in Serbian frescoes[3].

The tree enters prominently into present-day folk custom in connection with the grave. In Serbia, if an unmarried young man should die, a wedding is prepared for him at the grave. The bride carries a fruit tree pulled up by the roots. It is called the »wedding tree«. This tree is decorated with various gifts, such as stockings, towels and shirts. After the burial, the tree is planted on the grave of the deceased.[4] This complete ritual is not now followed in Bosnia and Hercegovina. Yet it is customary to plant fruit trees over the grave, and that most usually over the grave of a young man[5]. The practice of planting trees on the grave is followed both by the East Orthodox and by the Muslims[6]. Veselin Čajkanović has found interesting evidence in South Slav folk epics that the soul of the deceased may retire into this tree[7]. He further demonstrates, from the same material, that the soul also resides in the stone placed over the grave.[8] Thus it is not unlikely that a combination of these ideas might result in the trees represented on the medieval tombstones of Bosnia and Hercegovina.[9]

[3] Z. Janc, Ornamenti fresaka iz Srbije i Makedonije od XII do sredine XV veka, Beograd 1961, T. XLV, sl. 292, T. L. sl. 322.

[4] E. Schneeweiss, Glavni elementi samrtnih običaja kod Srba i Hrvata, Glasnik Skopskog naučnog društva, V, Skoplje 1929. str. 275.

[5] V. P.

[6] E. Lilek, Vjerske starine iz Bosne i Hercegovine, GZM VI, 1894, str. 154, 165.

[7] V. Čajkanović, Život i običaji narodni, knjiga 13, Studije iz religije i folklora, SEZ XXXI, Srpska kraljevska akademija, Beograd 1924, str. 63.

[8] Ibid., str. 65.

[9] At any number of stećci graveyards in Hercegovina, such as Boljuni, Burmazi, Dabrica, Domaševo, Grab, Konjsko, Taleža, Trijebanj, Turmenti and Udora, one may observe enormous trees, usually oaks, which are several hundred years old. Surrounding areas have been cleared of such trees. At Bivolje Brdo, Čapljina, the site of the graveyard is called »Gaj«, meaning small woods, though the trees are now gone.

BANJA LUKA
BOS. PETROVAC
SKENDER-VAKUF
JAJCE
TRAVNIK
KNIN
GLAMOČ
KUPRES
VRLIKA
LIVNO
RAVNO
SINJ
DUVNO
TRILJ
TROGIR
SPLIT
CISTA
OMIŠ
IMOTSKI
POSUŠJE
MAKARSKA
LIŠTICA
MOSTAR
VRGORAC
LJUBUŠKI
ČAPLJINA
PLOČE
OPUZEN
OREBIĆ
BLIVNO
NEUM
STON
HUTOVO
RAVNO
ZAVALA
SLANO
DUBROVNIK
CAVTAT
HERCEG NOVI
TUZLA
ZENICA
KAKANJ
VAREŠ
OLOVO
VISOKO
BREZA
KISELJAK
ILIJAŠ
SARAJEVO
TARČIN
JABLANICA
BLIDINJE
KONJIC
ŽIJEMLJE
BLAGAJ
NEVESINJE
STOLAC
LJUBINJE
BILEĆA
LJUBOMIR
HUM
TREBINJE
TRNOVO
KALINOVIK
ULOG
GACKO
AVTOVAC
KLADANJ
ŠEKOVIĆI
ZVORNIK
DRINJAČA
VLASENICA
BRATUNAC
SREBRENICA
LOZNICA
BANJA KOVILJAČA
BELA CRKVA
KRUPANJ
LJUBOVIJA
SOKOLAC
ŽEPA
ROGATICA
VIŠEGRAD
PRAČA
GORAŽDE
FOČA
PIVA
ŽABLJAK
ŠAVNIK
NIKŠIĆ
VELIMLJE
VILUSI
GRAHOVO
PLJEVLJA
PRIJEPOLJE
PRIBOJ
BAJINA BAŠTA
TITOVO UŽICE
VALJEVO
UB
ARANDJELOVAC
TAKOVO
G.MILANOVAC
• Grozd – The grape cluster
• Drveće – Branches and trees

TABLE LII — LV

TABLA LII

GROZD I LOZA / THE GRAPE CLUSTER AND VINE

1 *Nekuk*, Stolac, slj., Z, Š. Bešlagić, Stećci na Nekuku kod Stoca, GEM XII, 1958, str. 163, sl. 12.
2 *Hrnčići*, Drinjača, stl. SjZ, D. Sergejevski, Ludmer, str. 7, T. IV, sl. 8.
3 *Križevići*, Zvornik, stl., Z, D. Vidović, Srednjevjekovni nadgrobni spomenici u okolini Zvornika, N. S. III, 1956, str. 231.
4 *D. Bakići*, »Vlaškovac«, Olovo, n., Sj. A. Benac, Olovo, str. 27. T. XVI, sl. 24 d.
5 *D. Bakići*, »Vlaškovac«, Olovo, n., Z, Ibid., str. 27, T. XVI, sl. 24 b (isti spomenik kao br. 4 — the same monument as no. 4)
6 *Lipenović*, Krupanj, slj., M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 183, sl. 271.* (spomenik je sada u Etnografskom muzeju u Beogradu — the monument is now in the Etnografski Muzej, Belgrade).
7 *Banja Koviljača*, slj., Ibid., str. 181, sl. 264, 1b.*
8 *Dobro Polje*, »Kalufi«, Trnovo, sl., Đ. B.*
9 *Dabrića poljana*, Borci, Konjic, s., SJI N. M. — T. D.
10 *Hrnčići*, Drinjača, stl., (obje uže strane — both narrow sides) D. Sergejevski, Ludmer, str. 6, T. II, sl. 4.
11 *Hrnčići*, Drinjača, stl., Ibid., str. 6, T. II, sl. 5. (isti spomenik kao br. 10 — the same monument as no. 10)
12 *Nabojine*, Kladanj, slj., Z. K.*
13 *Kitovnica*, Zvornik, slj., D. Vidović, o. c., str. 226—227, sl. 8 a.
14 *Boljuni*, Stolac, s., Z, N. M. — T. D.
15 *Mala Gostilja*, Višegrad, slj., SjI, M. W.
16 *Kitovnica*, Zvornik, slj., D. Vidović, o. c., str. 226—227, sl. 8 b. (isti spomenik kao br. 13 — the same monument as no. 13)
17 *Srpska Kalesija*, »Dubnica«, Zvornik, K. Hörmann, Epigraphische Denkmäler aus dem Mittelalter, WMBH III, 1895, S. 500, Fig. 25.*
18 *Kitovnica*, Zvornik, stl., D. Vidović, o. c., str. 227, sl. 9.
19 *Glumina*, Zvornik, slj., Ibid. str. 234, sl. 27.
20 *Banja Koviljača*, slj., Zap. Srbija, str. 181, sl. 264, 1a.* (isti spomenik kao br. 7 — the same monument as no. 7)
21 *Borina*, Banja Koviljača, slj., F. Kanitz, Ältere und neuere Grabdenkmalformern in Königreiche Serbien, Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien, XIX, 1889, S. 154*.
22 *Skočić*, Zvornik stl., D. Vidović, o. c., str. 221 — 222, sl. 3.
23 *Kravica*, Bratunac, stl., D. S.*
    Kravica, Bratunac (v. T. LV, sl. 12.)
    Radeljevac, Bratunac (v. T. LV, sl. 18)
    Hrnčići, Drinjača (v. T. LV, sl. 20.)
24 *Glumina*, Zvornik, stl., D. Vidović, o. c., str. 233, sl. 24.
25 *Lipenović*, »Burđića rast«, Krupanj, slj., M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 181—182, sl. 265b.*
26 *Lipenović*, »Burđića rast«, Krupanj, Ibid., str. 181—182, sl. 265b*, 266, 267. (isti spomenik kao br. 25 — the same monument as no. 25)
27 *Križevići*, Zvornik stl., D. Vidović, o. c., str. 232, sl. 22.
28 *Klisa*, Zvornik, slj., Ibid., str. 225, sl. 7 b.
29 *Pargani*, »Gaj«, Zvornik, slj., Ibid., str. 228, sl. 12.
30 *Pargani*, »Mramorje«, Zvornik, slj., Ibid., str. 227, sl. 11.
31 *Križevići*, Zvornik, stl., Ibid., str. 229—230, sl. 16
32 *Dvorska*, Krupanj, stl., M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 188, sl. 299.*
33 *Šehr Srpski*, Zvornik, slj., D. Vidović, o. c., str. 235 — 236, sl. 29.
34 *Bulatovići*, Zvornik, slj., Ibid., str. 233, 235, sl. 28.

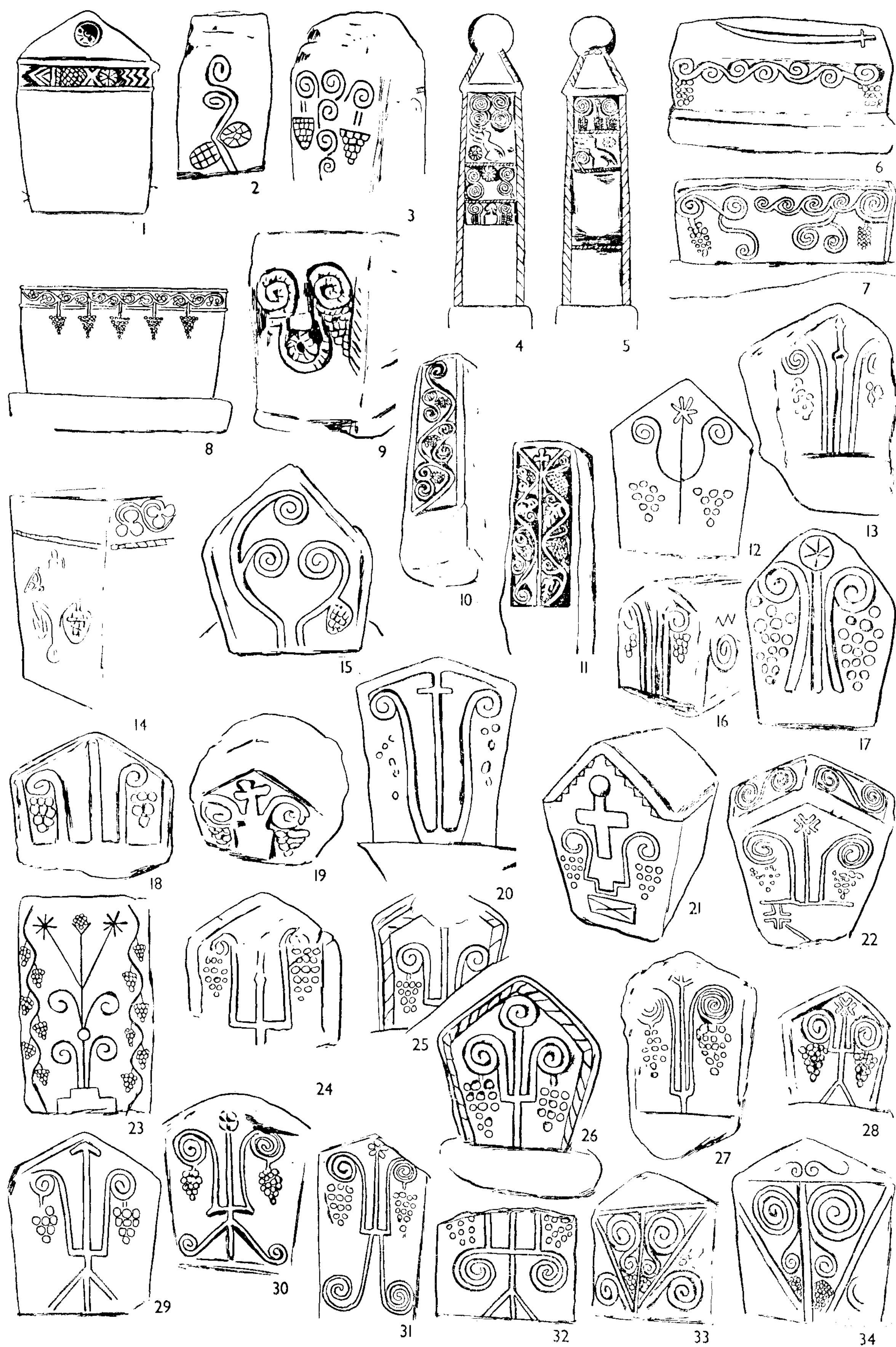

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34

TABLA LIII

GROZD I LOZA / THE GRAPE CLUSTER AND VINE

1 *Križevići,* Olovo, slj., J, A. Benac, Olovo, str. 46, T. XXXIV, sl. 52 b.

2 *Stupari,* Kladanj, slj., D. Sergejevski, Srednjevjekovno groblje u Stuparima i Rastiku, GZM LIII, 1941, str. 96, T. I, sl. 7.

3 *Skočić,* Zvornik, slj., D. Vidović, Srednjevjekovni nadgrobni spomenici u okolini Zvornika, N. S. III, 1956, str. 221—222, sl. 1.

4 *Pargani,* »Gaj«, Zvornik, stl., Ibid., str. 228, sl. 13.

5 *Jela šuma,* Olovo, slj., Z, A. Benac, Olovo, str. 7, T. I, sl. 1 a. (sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski muzej, Sarajevo).

6 *Hodovo,* »Glavica«, Stolac, s., M. W.

7 *Križevići,* Zvornik, stl., D. Vidović, o. c., str. 231, sl. 19d.

8 *Čengić Bara* — Kladovo polje, Ulog, slj., Z. Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 82, 84, sl. 131.

9 *Knežak,* Nevesinje, s., D. Sergejevski, Putne bilješke sa Nevesinjskog polja, GZM NS III, 1948, str. 246, T. IV., sl. 2.*

10 *Dobro polje,* Trnovo, slj., Đ. B.*

11 *Ljubljenica,* Stolac, s., Z, (isti ukras na istočnoj strani — the same decoration on the east end). M. W.

12 *Bivolje Brdo,* Čapljina, s., Z, V. P.

13 *Radimlja,* Stolac, slj., JI A. Benac, Radimlja, str. 11—12, T. XII, sl. 23. Dobrigošće, Borci, Konjić, slj. Sj. I, V. PŠ.

14 *Kifino Selo,* Nevesinje, s., J, M. W.

15 *Radimlja,* Stolac, s., SjZ, A. Benac, o. c., str. 10, T. IX, sl. 17.

16 *Radimlja,* Stolac, s., JI, Ibid., str. 10, T. IX, sl. 18 (isti spomenik kao br. 15 — the same monument as no. 15)

17 *Boljuni,* Stolac, sl., I, Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS, XII, 1961, str. 178, sl. 7.

18 *Hodovo,* »Haremi«, Stolac, s., Z, M. W.

19 *Radimlja,* Stolac, slj., JI A. Benac, o. c., str. 10—11, T. X, sl. 20.

20 *Krvavo polje,* Konjic, slj., I, Š. Bešlagić, Stećci u dolini Neretve, N. S. II, 1954, str. 187, sl. 4.*

21 *Rotimlja,* Stolac, s., J, M. W.

22 *Gacko,* slj., M. Hoernes, Alte Gräber, Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien, 1883, S. 171, Fig. 31.*

23 *Trnavica,* »Korkutovina«, Ulog (obje čeone strane — both ends). V. P. — M. P.

24 *Gacko* slj., M. Hoernes, Alterthümer der Herzegowina, II, Wien, 1884, S. 29, Fig. 5.*

25 *Križevići,* Zvornik, stl., I, D. Vidović, o. c., str. 231, sl. 19 b. (isti spomenik kao br. 7 — the same monument as no. 7).

26 *Križevići,* Zvornik stl., Ibid., str. 231, sl. 19 c. (isti spomenik kao br. 7 i 25 — the same monument as no. 7 and 25.)

Trnavica, Ulog, »Izvor Zlatac na Zelengori«, Ekrem Gacić, Sarajevo.

Pored predstava grožđa koje su prikazane na tablama LII—LIII, iste predstave nalazimo na slijedećim tablama:

Apart from grapes represented on Plate LII—LIII, additional representations may be found on the following Plates:

T .I, sl. 17
T. XXIV, sl. 30
T. LIV, sl. 33
T. LXXXVIII, sl. 9
T. XCV, sl. 21

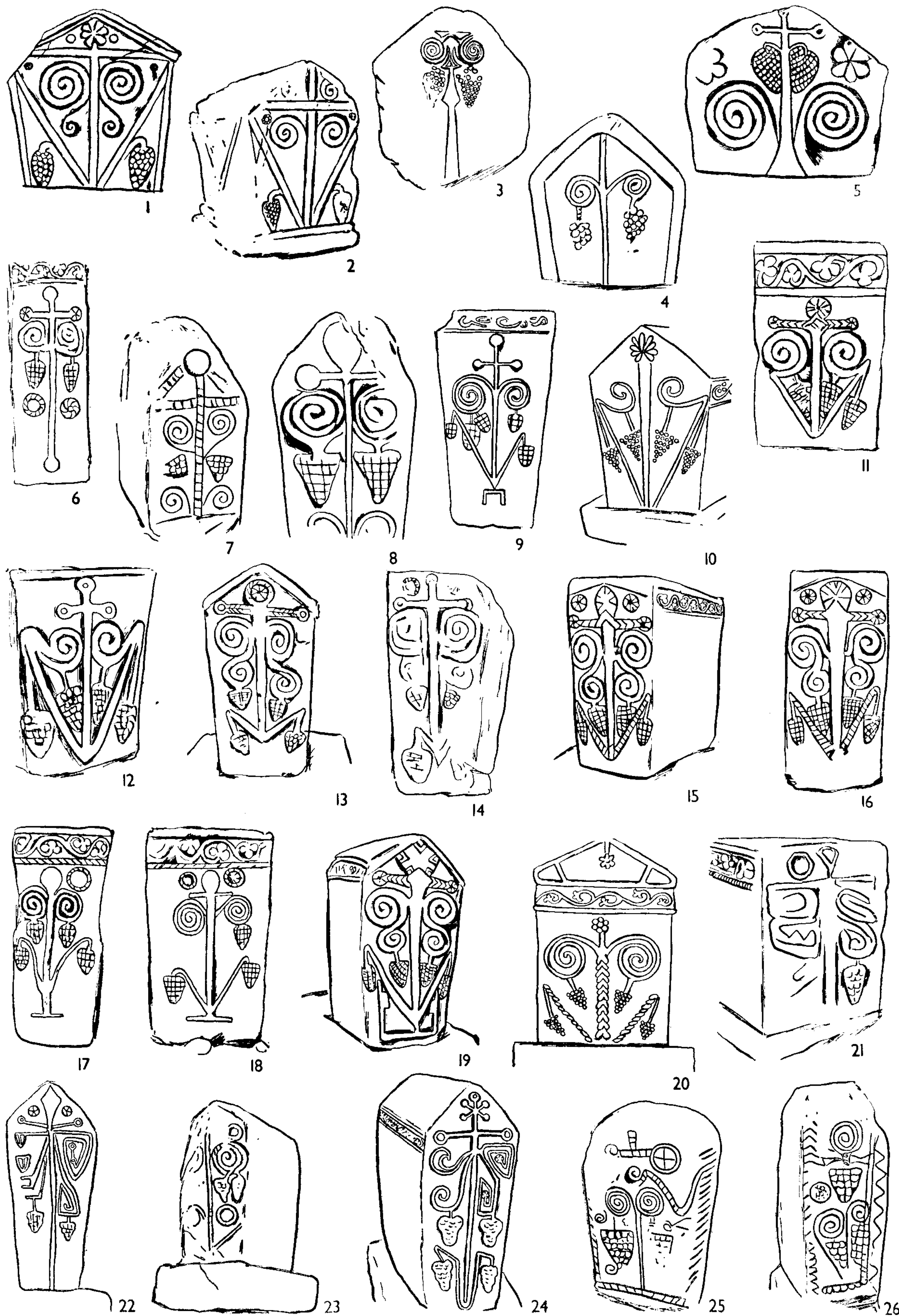

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26

TABLA LIV

GRANE I DRVEĆE / BRANCHES AND TREES

1 *Dobromani,* Trebinje, k., Z, M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine, II, 1964, str. 54—55. M. W.
2 *Boljuni,* Stolac, slj., Z, Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS, XII, 1961, str. 182, sl. 21.
3 *Donji Jugovići,* Gacko, slj., I, Z. K.*
4 *Begići,* Drinjača, slj., J+Sj (krovna strana — on the roof), D. Sergejevski, Ludmer, str. 10, T. XVI, sl. 34.
5 *Begići,* Drinjača, stl., I, Ibid., str. 10, T. XVIII, sl. 38.
6 *Begići,* Drinjača, slj., (južna krovna strana spomenika prikazanog na sl. 4 — the south side of the roof of monument no 4). Ibid., str. 10, T. XVII, sl. 36.
7 *Begići,* Drinjača, slj. (sjeverna krovna strana spomenika prikazanog na sl. 4 — the north side of the roof of monument no. 4). D. Sergejevski, op. cit., str. 10, T. XVII, sl. 36.
8 *Loznica,* Srebrenica, stl., W. Radimsky, Arheološke crtice, GZM IV, 1892, str. 119—120, sl. 2.*
9 *Glumina,* Hutovo, slj., Š. Bešlagić, Stećci u G. Hrasnu, N. S. VII, 1960, str. 102 (samo opis — description only); M. W.
10 *Zavlaka,* Krupanj., M. Valtrović, Neke srpske starine u valjevskom i podrinskom okrugu, Starinar, IX, 1892, str. 112.*
11 *Karaula,* Travnik, P. Vračko-Korošec, Srednjevjekovne nekropole okoline Travnika, GZM NS VII, 1952, str. 385, T. II, sl. 1.
12 *Veliki Ograđenik,* Mostar, k., Z, N. M. — T. D.
13 *Dabrića poljana,* Borci, Konjic, s., N. M. — T. D.
14 *Nekuk,* Stolac, s. (gornja ploha — upper surface), Š. Bešlagić, Stećci na Nekuku kod Stoca, GEM XXI, Beograd 1958, str. 158—159, sl. 4.*
Gornje Bare, Kalinovik (v. T. LXXXI, 9)
15 *Cista,* »Mala gomila«, Imotski, slj., I. C., str. 27, sl. 13.*
16 *Potoci,* Mostar, s., Đ. B.*
17 *Cista,* Imotski, slj., I. C. str. 32, sl. 21.*
18 *Drinovci,* Imotski J. Gardner-Wilkinson, Dalmatia and Montenegro, London, 1848, Vol. II, p. 182, fig. 5.*
19 *Lokvičići,* »Novina«, Imotski, slj., L. Katić, Stećci u Imotskoj krajini, Starohrv. prosvjeta, serija III, sv. 3, 1954, str. 147, sl. 49.
20 *Ravno,* »Krša«, Kupres, s., Z, Š. Bešlagić, Kupres, str. 31, 34, sl. 19a.*
21 *Cista,* Imotski, I. C., str. 32, sl. 22.*
22 *Radeljevac,* Drinjača, stl. (gornja ploha — upper surface), D. Sergejevski, Ludmer, str. 14—15, T. XXIX, sl. 64.
23 *Gvozno,* Kalinovik, s., Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 45, 46, 47, sl. 59.
24 *Osmaci,* »Mramorak«, Zvornik, stl., SIZS arhiv*.
25 *Cista,* »Mala gomila«, Imotski, slj., I. C. str. 25, sl. 6.*
26 *Brana,* Srebrenica, stl., Z, D. S.*
27 *Stupari,* »Rastik«, Kladanj, stl., Sj. D. Sergejevski, Srednjevjekovna groblja u Stuparima i Rastiku, GZM LIII, 1941, str. 98—99 (samo opis — description only); N. M. — T. D.
28 *Stupari,* »Rastik«, Kladanj, stl., Z+J, Ibid., str. 98—99, sl. 4—5.*
29 *Radeljevac,* Bratunac, stl. (gornja ploha — upper surface), D. Sergejevski, Ludmer, str. 15, T. XXXI, sl. 66.
30 *Osmaci,* »Mramorak«, Zvornik, stl., Sj. (isti ukras na južnoj strani — the same decoration on the south side), SIZS arhiv*.
31 *Radeljevac,* Bratunac, stl., D. Sergejevski, o. c., str. 14, T. XXVI, sl. 58.
32 *Radeljevac,* Bratunac, stl., Ibid., str. 14—15, T. XXVIII, sl. 62.
33 *Radeljevac,* Bratunac, stl., Ibid., str. 15, T. XXXI, sl. 68.
34 *Srpski Sopotnik,* Drinjača, stl., O. Bihalji-Merin, A. Benac, Stećci, Beograd 1962, T. XLVI.
35 *Radeljevac,* Bratunac, stl., D. Sergejevski, o. c., str. 14—15, T. XXIX, sl. 64. (isti spomenik kao br. 32 — the same monument as no. 32)
36 *Radeljevac,* Bratunac, stl., D. Sergejevski, o. c., str. 14, T. XXVII, sl. 59 (isti spomenik kao br. 31 — the same monument as no. 31).
37 *Radeljevac,* Bratunac, stl. Ibid., str. 14, T. XXV, sl. 56.

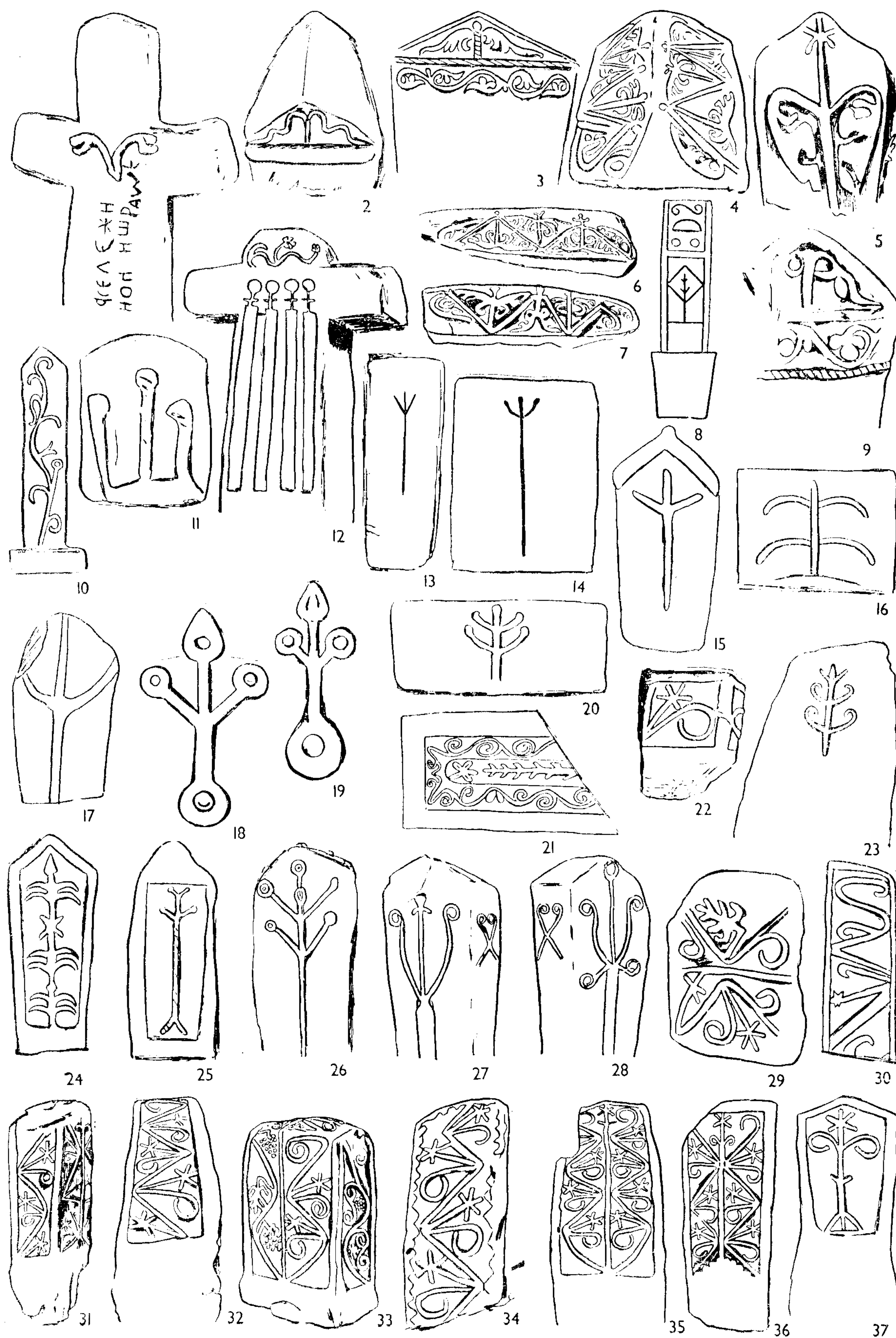
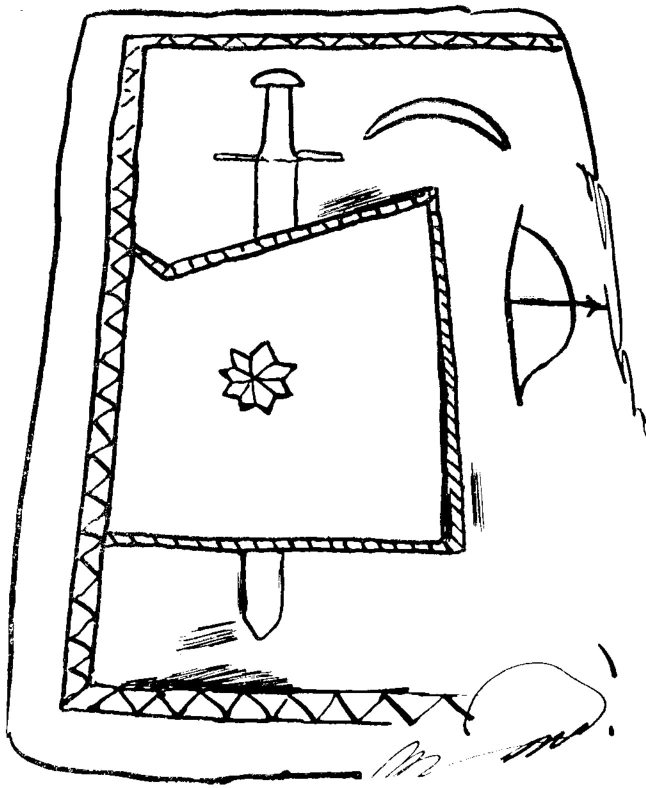

2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37

TABLA LV

GRANE I DRVEĆE / BRANCHES AND TREES

1 *Nabojine*, Kladanj, slj., Z, Z. K.*
2 *Nabojine*, Kladanj, slj., I, Z. K.* (isti spomenik kao br. 1 — the same monument as no. 1)
3 *Čengić Bara* — Kladovo polje, Ulog, s., Z, Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 82, 84, sl. 128.
4 *Čengić Bara* — Kladovo polje,, Ulog, slj., Z, Ibid., str. 82—83, sl. 126.
5 *Glumina*, Zvornik, stl., D. S.*
6 *Đurđevik*, »Oborak«, Tuzla, slj., M. Baum, Nekoliko interesantnih stećaka sa područja istočne Bosne, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, II, Tuzla 1958, str. 62, sl. 19.
7 *Bačići*, Drinjača, stl., N. M. — T. D.
8 *Bratunac*, Srebrenica, stl., D. S.*
9 *Đurđevik*, Tuzla, slj., Z, .D S.*
10 *Sclišta*, Kalinovik, slj., Z, Š. Bešlagić, o. c., str. 19, sl. 13.
11 *Križevići*, Zvornik, stl., D. Vidović, Srednjevjekovni stećci u okolini Zvornika, N. S. III, 1956, str. 229—230, sl. 17.
12 *Kravica*, Bratunac, stl., D. S.*
13 *Opravdići*, Bratunac, stl., D. Sergejevski, Ludmer, str. 19, T. XLII, sl. 91.*
14 *Komin*, Kalinovik, s., I, Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 21, sl. 16.
15 *Čengić Bara* — Kladovo polje, Ulog, s., Z, Ibid., str. 84—85, sl. 132.
16 *Bratunac*, Srebrenica, stl., D. S.*
17 *Šivolje*, »Šelec«, Kalinovik, s. (gornja ploha — upper surface), Š. Bešlagić, o. c., str. 30—31, sl. 30.
18 *Radeljevac*, Bratunac, stl., D. Sergejevski, Ludmer, str. 15, T. XXXI, sl. 67.
19 *Radeljevac*, Bratunac, stl., Ibid., str. 14, T. XXVII, sl. 60
20 *Hrnčići*, Drinjača, stl., Ibid., str. 6, T. II, sl. 3.
21 *Radeljevac*, Bratunac, stl., Ibid., str. 14—15, T. XVIII, sl. 61.
22 *Opravdići*, Bratunac, stl., JZ, Ibid., str. 18—19, T. XLIII, sl. 93.
23 *Prijanovići*, Kladanj, stl., J+I, Z. K.*
24 *Mešković*, »Bijeli hrid«, Kladanj, stl., M. Baum, o. c., 61, sl. 15.*
25 *Strižirep*, Sinj, slj., Arheološki muzej Split, arhiv.
26 *Zagvozd*, »Vukov greb«, Imotski, L. Katić, Stećci u Imotskoj krajini, Starohrv. prosvjeta, serija III, sv. 3, 1954, str. 150, sl. 57 a.
27 *Cista*, Imotski, slj. I. C., str. 36, sl. 31.*
Cista, »Velika gomila«, slj., I. C., str. 36, sl. 31.*
28 *Cista*, »Mala gomila«, Imotski, slj., I. C., str. 25, sl. 6.* L. Katić, o. c., str. 135, sl. 15.
29 *Mala Gostilja*, Višegrad, slj., Z. M. W.
30 *Hrušta*, Nevesinje, slj. SIZS arhiv.
31 *Gorica*, Stolac, s. (gornja ploha — upper surface). M. W.
32 *Vasilići*, »Pogledina«, Kladanj, slj., I. SIZS arhiv.
33 *Ričice*, Imotski, slj. Arheološki Muzej, Split, arhiv.
34 *Majdan*, »Lipa«, Takovo, k. M. Filipović, Starinsko groblje u predelu Takovo, N. S. VIII, 1962, str. 155, 156, sl. 4.
35 *Lokvičići*, »Pezine kuće«, Imotski, s. N. M. — T. D.
36 *Mokro*, »Barevište«, Lištica, slj., Z., A. Benac, Široki Brijeg, str. 9, T. VIII, sl. 8c.
37 *Han Hreša*, Sarajevo, slj. M. W.
38 *Donja Zgošća*, Kakanj, slj., J. (detalj — detail) Đ. Stratimirović, Srednjevjekovno groblje kod Zgošća, GZM III, 1891, str. 131, 133. (spomenik je sada u Zemaljskom Muzeju, Sarajevo — the monument is now in the Zemaljski Muzej, Sarajevo.)
39 *Boljuni*, Stolac, s., I. Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 179, sl. 10.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39

ORUŽJE I ORUĐE / WEAPONS AND TOOLS

Oružje je na stećcima predstavljeno pojedinačno ili u kombinaciji nekoliko vrsta. Tipovi oružja koji se mogu kombinirati jedan s drugim jesu mačevi, kratki bodeži, koplja, sjekire, kijače, lukovi i štitovi. Najčešće se mač predstavlja kao samostalno oružje (T. LVI; T. LVII). Oblici mača variraju od pravog mača, omiljenog u Evropi tokom čitavog srednjeg vijeka (T. LVI), do povijene sablje, uvedene u 15. vijeku pod islamskim uticajem (T. LVII, 19). Usamljeni mač široko je rasprostranjen po čitavoj Bosni i Hercegovini. Ovakva predstava mača ipak nije tako česta kao što je kombinacija mača i štita. Ta kombinacija je, opet, poznata gotovo samo iz Hercegovine.

Štitovi ponekad nose heraldičke znake, koji označavaju porodicu ili feudalne veze. Ovi znaci sreću se u određenim oblastima. Polumjeseci na štitu, sami ili kombinirani sa rozetama, najčešći su od Popovog polja prema obali (T. LXII; T. LXIII). Oko Stoca štitovi su najčešće ukrašeni rozetama (T. LXI). Dvostruke ili trostruke kose trake na štitovima javljaju se isključivo oko Nikšića (T. LX, 12—25). Obruč na štitu je omiljen oko Gacka i Nikšića (T. LX, 26—31). Table LVIII—LXIII polaze od prikazivanja neukrašenih, nezarezanih štitova i neukrašenih štitova sa zarezom, zatim dolaze štitovi sa jednom kosom trakom, dvostrukom kosom trakom, rozetama, polumjesecima, polumjesecima u kombinaciji sa rozetama, drugim znacima i životinjama.

Predstave štitova na stećcima su korisne za datiranje spomenika, dijelom zato što tri spomenika sa štitom imaju ispisane godine (T. LVIII, 7; T. LXII, 14; T. LXXVII, 11), a dijelom zato što se ponekad sam oblik štita može tačno

Weapons appear either singly or in combination. They consist of swords, short daggers spears, axes, blugeons, bows and shields. The weapon most commonly represented alone is the sword. (Pl. LVI, LVII) Swords vary in type from the straight sword popular in Europe throughout the Middle Ages (Pl. LVI) to the curved sword, introduced in the fifteenth century under islamic influence. (Pl. LVII, 19) The sword, alone, is widely distributed throughout Bosnia and Hercegovina. Yet there are far fewer examples of the single sword than there are of swords in combination with a shield. This combination of sword and shield has a marked distribution. It occurs almost entirely within Hercegovina.

Shields represented on the stećci sometimes bear heraldic markings, indicating family or feudal connections. These markings fall within specific regions. From Popovo polje to the Adriatic coast crescents, either alone or accompanied by rosettes, are most usual. (Pl. LXII, LXIII) Around Stolac, shields are most commonly marked with rosettes. (Pl. LXI) Double and triple bends appear exclusively around Nikšić. (Pl. LX, 12—25) Rings were popular around Gacko and Nikšić. (Pl. LX, 26—31) The arrangement of shields on Plates LVIII to Plate LXIII proceeds from undecorated, unnotched shields to undecorated, notched shields, then shields with single bends, double bends, rosettes, crescents, crescents in combination with rosettes, other markings, and beasts.

Shields are useful for dating purposes, partly because three of them bear dates (Pl. LVIII, 7, Pl. LXII, 14, Pl. LXXVII, 11) and partly because the shape of the shield is datable. The notched

datirati. Štitovi sa zarezom su, npr., u opštoj upotrebi tek u 15. vijeku.[1]

Predstavljanje lukova je široko rasprostranjeno, a među njima se mogu izdvojiti neki posebni tipovi lukova (T. LXV, 13, 16). Na stećcima su prikazana i neka oruđa, uključujući i neku vrstu noža za obrezivanje vinograda (T. LXIV, 21—25). Zašto se ovi posljednji javljaju, uopšte nije jasno. Oni mogu predstavljati predmete usko vezane za pokojnika, dok je bio živ, kao što se obično smatra.

[1] C. Blair, European Armour circa 1066 to circa 1700, London, 1958, p. 181.

G. F. Laking, A Record of European Armour and Arms, London, 1920, Vol. II, pp. 227, 233.

M. Wenzel, Štitovi na stećcima, Vesnik Vojnog muzeja JNA, Beograd, 1965. (Rad je u štampi)

shield appears in common use in the fifteenth century[1].

Bows are widely distributed, and some unique types may be discerned. (Pl. LXV, 13, 16) Certain tools are also represented, including what appears to be a kind of pruning knife. (Pl. LXIV, 21—25) Why these last occur is far from obvious. They may be objects strongly assocoated with the deceased in life, as is usually guessed.

[1] C. Blair, European Armour circa 1066 to circa 1700, London 1958, p. 181.

G. F. Laking, A Record of European Armour and Arms, London 1920, Vol. II, pp. 227, 233.

M. Wenzel, Štitovi na stećcima, Vesnik Vojnog muzeja JNA, Beograd, 1965, (In the course of publication)

○ Stitovi bez ukrasa – Blank shields
○ Stitovi sa jednom trakom – Shields with single bends
● Stitovi sa dvije trake – Shields with double bends
● Stitovi sa rozetom — Shields with rosettes
▲ Stitovi sa krugom — Shields with rings
● Stitovi sa polumjesecom – Shields with crescents
○ Ostali ukrasi — Remaining shield decoration
BANJA LUKA
BOS. PETROVAC
SKENDER-VAKUF
JAJCE
TRAVNIK
TUZLA
LOZNICA
BANJA KOVILJAČA
BELA CRKVA
ZVORNIK
KRUPANJ
ŠEKOVIĆI
DRINJAČA
VALJEVO
ARANĐELOVAC
UB
KLADANJ
VLASENICA
BRATUNAG
LJUBOVIJA
ZENICA
KAKANJ
VAREŠ
OLOVO
SREBRENICA
TAKOVO
G.MILANOVAC
KNIN
GLAMOČ
KUPRES
BREZA
VISOKO
ILIJAŠ
KISELJAK
SOKOLAC
ŽEPA
BAJINA BAŠTA
VRLIKA
LIVNO
RAVNO
SARAJEVO
TITOVO UŽICE
TARČIN
ROGATICA
VIŠEGRAD
PRAČA
SINJ
DUVNO
TRILJ
JABLANICA
BLIDINJE
KONJIC
TRNOVO
GORAŽDE
TROGIR
SPLIT
CISTA
PRIBOJ
OMIŠ
POSUŠJE
KALINOVIK
FOČA
IMOTSKI
LIŠTICA
MOSTAR
ZIJEMLJE
ULOG
PRIJEPOLJE
MAKARSKA
BLAGAJ
PLJEVLJA
VRGORAC
LJUBUŠKI
NEVESINJE
PIVA
ČAPLJINA
GACKO
ŽABLJAK
PLOČE
AVTOVAC
STOLAC
OREBIĆ
OPUZEN
SLIVNO
HUTOVO
LJUBINJE
ŠAVNIK
NEUM
RAVNO
BILEĆA
STON
ZAVALA
LJUBOMIR
VELIMLJE
SLANO
HUM
NIKŠIĆ
VILUSI
TREBINJE
DUBROVNIK
GRAHOVO
CAVTAT
HERCEG NOVI

BANJA LUKA
BOS. PETROVAC
SKENDER-VAKUF
JAJCE
TRAVNIK
TUZLA
LOZNICA
BANJA KOVILJAČA
BELA CRKVA
ZVORNIK
KRUPANJ
UB
VALJEVO
ARANĐELOVAC
ŠEKOVIĆI
DRINJAČA
KLADANJ
VLASENICA
BRATUNAC
LJUBOVIJA
ŽENICA
KAKANJ
VAREŠ
OLOVO
SREBRENICA
TAKOVO
G.MILANOVAC
KNIN
GLAMOČ
KUPRES
BREZA
VISOKO
ILIJAŠ
KISELJAK
SOKOLAC
ŽEPA
BAJINA BAŠTA
VRLIKA
LIVNO
RAVNO
SARAJEVO
TITOVO UŽICE
TARČIN
ROGATICA
SINJ
DUVNO
PRAČA
VIŠEGRAD
TRILJ
JABLANICA
BLIDINJE
KONJIC
TRNOVO
GORAŽDE
TROGIR
SPLIT
CISTA
PRIBOJ
KALINOVIK
FOČA
OMIŠ
POSUŠJE
IMOTSKI
LIŠTICA
MOSTAR
ZIJEMLJE
ULOG
PRIJEPOLJE
PLJEVLJA
MAKARSKA
BLAGAJ
VRGORAC
LJUBUŠKI
NEVESINJE
PIVA
ČAPLJINA
GACKO
ŽABLJAK
PLOČE
AVTOVAC
STOLAC
OPUZEN
OREBIĆ
SLIVNO
HUTOVO
LJUBINJE
NEUM
ŠAVNIK
RAVNO
BILEĆA
STON
ZAVALA
LJUBOMIR
VELIMLJE
SLANO
HUM
VILUSI
NIKŠIĆ
TREBINJE
DUBROVNIK
GRAHOVO
CAVTAT
HERCEG NOVI

● Mačevi – Swords
○ Luk i strijela – Bow and arrow
○ Koplja, sjekire, oruđe
Spears, axes, tools

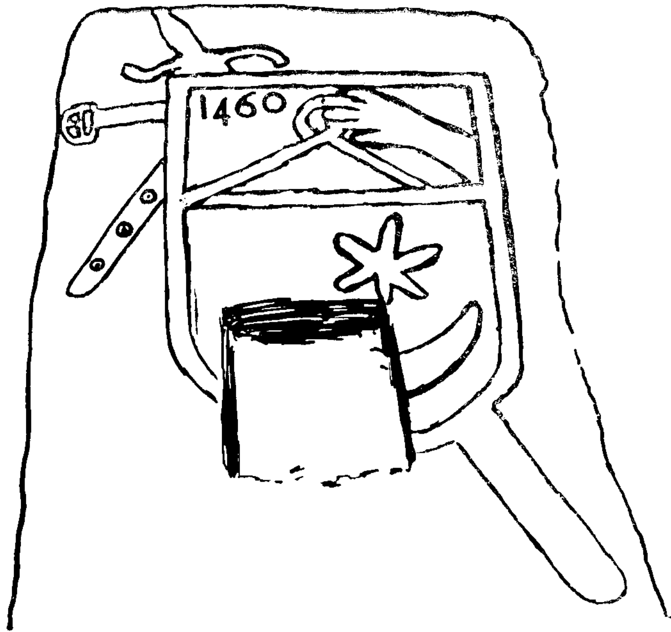

TABLE LVI-LXV

TABLA LVI

MAČEVI / SWORDS

1 *Krajpolje*, Ljubinje, plč. M. W.
Bačići, Drinjača, stl., N. M. — T. D.
Donji Jugovići, »Kalupi«, Gacko, s. (gornja ploha — upper surface). Z. K.*
Han Hreša, Sarajevo, slj. P. Vračko-Korošec, La nécropole de Han Hreša, GZM LII, 1940, str. 46, sl. 2.

2 *Luka*, Skakavac, Sarajevo, s. V. Ćurčić, Starinsko oružje u Bosni i Hercegovini, GZM LV, 1943, str. 85, sl. 91.*
Bajina Bašta, slj. (na jednoj krovnoj plohi — on one side of the roof.) SIZS arhiv.
Hrušta, Nevesinje, plč. SIZS arhiv.*
Nadinići, Gacko. SIZS arhiv.*
Višnjevo, »Močilo«, Gacko. SIZS arhiv.*

3 *Muhovići*, »Duga glavica«, Gacko, s. Z. K.*
Nabojine, Kladanj, slj. (na sjevernoj krovnoj plohi — on the north side of the roof). Z. K.*
Njeganovići, Bileća. (v. T. XXXIX, 30)
Okletac, Bajina Bašta, slj. (na jednoj krovnoj plohi — on one side of the roof.) F. Kanitz, Ältere und neuere Grabdenkmalformen im Königreich Serbien«, Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien XIX, 1889, str. 154, 155, sl. 208, 209.
Slivno, Opuzen. Benac, Od Slivna . . . str. 63, sl. a, 20.*
Žepa, »Bjelica«. V. P. — M. P.

4 *Kifino Selo*, Nevesinje, plč. M. W.
Dramešina, Gacko, Z. K.*
Klašnik, Višegrad, plč., M. W.

5 *Dobrak*, Srebrenica, slj. D. S.

6 *Kljuni*, »Šegovi Dolovi«, Nevesinje, s. (gornja ploha — upper surface). SIZS arhiv.*
Bajina Bašta, slj. (ukras na jednoj krovnoj plohi — decoration on one side of the roof.) SIZS arhiv.
Banjdo, Podvelež, Mostar, plč., M. W.
Bijenja, Nevesinje, plč., M. W.
Brajinci, Vlasenica, slj., I. SIZS arhiv.*
Brajinci, Vlasenica, stl. SIZS arhiv.*
Donji Jugovići, »Kalupi«, Gacko, plč. Z. K.*
Donji Ravni, Gacko. Z. K.*
Garevo, Gacko, s. (gornja ploha — upper surface). P. Slijepčević, Staro groblje po Gacku, GZM XL. 1928, str. 60, 61, T. II, sl. 22.*
Jasenica, Gacko, Z. K.*
Kosor, Mostar, s. (gornja ploha — upper surface). V. A. — S.*
Mala Gostilja, Višegrad, slj., JI, M. W.
Mijatovci, »Kalufi«, Nevesinje, plč., (spomenik je sada u Vojnom Muzeju JNA, Beograd — the monument is now in the Military Museum, Beograd.)
Rastište, »Uroševina«, Bajina Bašta, slj. (na jednoj krovnoj plohi — on one side of the roof.) V. Ivanović, Srednjevjekovni nadgrobni spomenici u Podrinju, GEM. XVII, 1954, str. 254, sl. 25 .*
Ravno, »Ravanjska vrata«, Kupres, slj., Z. Š. Bešlagić, Kupres, str. 48, 50, 54, sl. 31a.
Šljivova, Krupanj, plč., M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 187. sl. 292.*
Tolisavac, Krupanj, stl., M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 185, 186, sl. 285.*
Trebimlja, Ravno, plč., V. V. Vukasović, Dopisi, VHAD VIII, 1886, str. 27, 28 (samo opis — decription only); M. W.

7 *Banjevići*, Drinjača, stl., Sj. D. Sergejevski, Ludmer, str. 8, T. IX, sl. 18.
Bačići, Drinjača, stl. N. M. — T. D.
Banjevići, Drinjača, stl., D. Sergejevski, o. c., str. 9, T. XII, sl. 26.
Begići, Drinjača, stl. Ibid., str. 9, T. XIX, sl. 41.*
Brana, Srebrenica, stl., J. D. S.*
Mratinci, Drinjača, stl., Z., D. S.*
Mratinci, Drinjača, s., D. S.*

8 *Bijača*, Ljubuški, s., JZ. M.Vego, Ljubuški, str. 18, T. XXIV, sl. 48

9 *Gornja Bodežišta*, Gacko Z. K.*

10 *Platice*, Gacko. Z. K.*

11 *Garevo*, Gacko, plč. Č. Truhelka, Altbosnische Inschriften, WMBH V, 1897, S. 297, Fig. 27.*

12 *Bobova*, »Rimsko groblje«, Valjevo, slj. M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 192, 193, sl. 313.*
Kutac, Ljubuški, plč., V. Č.
Zijemlje polje, »Padežine«, Mostar, s. (gornja ploha — upper surface). SIZS arhiv.*

13 *Bjelosalići*, Sokolac, plč., T. D.

14 *Mijatovci*, »Kalufi«, Nevesinje, plč., M. W.
Donji Jugovići, »Kalupi«, Gacko, s. (gornja ploha — upper surface.) Z. K.*
Hrušta, Nevesinje, plč., SIZS arhiv.*
Ridjane, Knin, plč., S. Gunjača, »Rad Muzeja hrvatskih starina u godini 1952, Starohrv. prosvjeta III ser., 4, 1955, str. 233, sl. 13.

15 *Nadinići*, Gacko, plč. Z. K.*

16 *Zijemlje polje*, »Lugarnica — groblje«, Mostar, s. (gornja ploha — upper surface, Sj. N. M. — T. D.
Bijača, Ljubuški, s., M. Vego, Ljubuški, str. 17, T. XIX, sl. 38.
Brajčevići, »Ludmer«, Gacko. Z. K.*

17 *Veličani*, Popovo polje, k., Z. M. W.

18 *Mala Gostilja*, Višegrad, slj., (na južnoj krovnoj plohi — on the south side of the roof.) M. W.

19 *Glumina*, »Korduni«, Zvornik, stl. D. Vidović, Srednjevjekovni stećci u okolini Zvornika, N. S. III, 1956, str. 233, 234, sl. 25.
Brajčevići, Gacko, s. (gornja ploha — upper surface). Z. K.*
Dokmir, Ub, stl., J., M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 176, sl. 255.

20 *Riječani*, Nikšić, plč. D. S.*

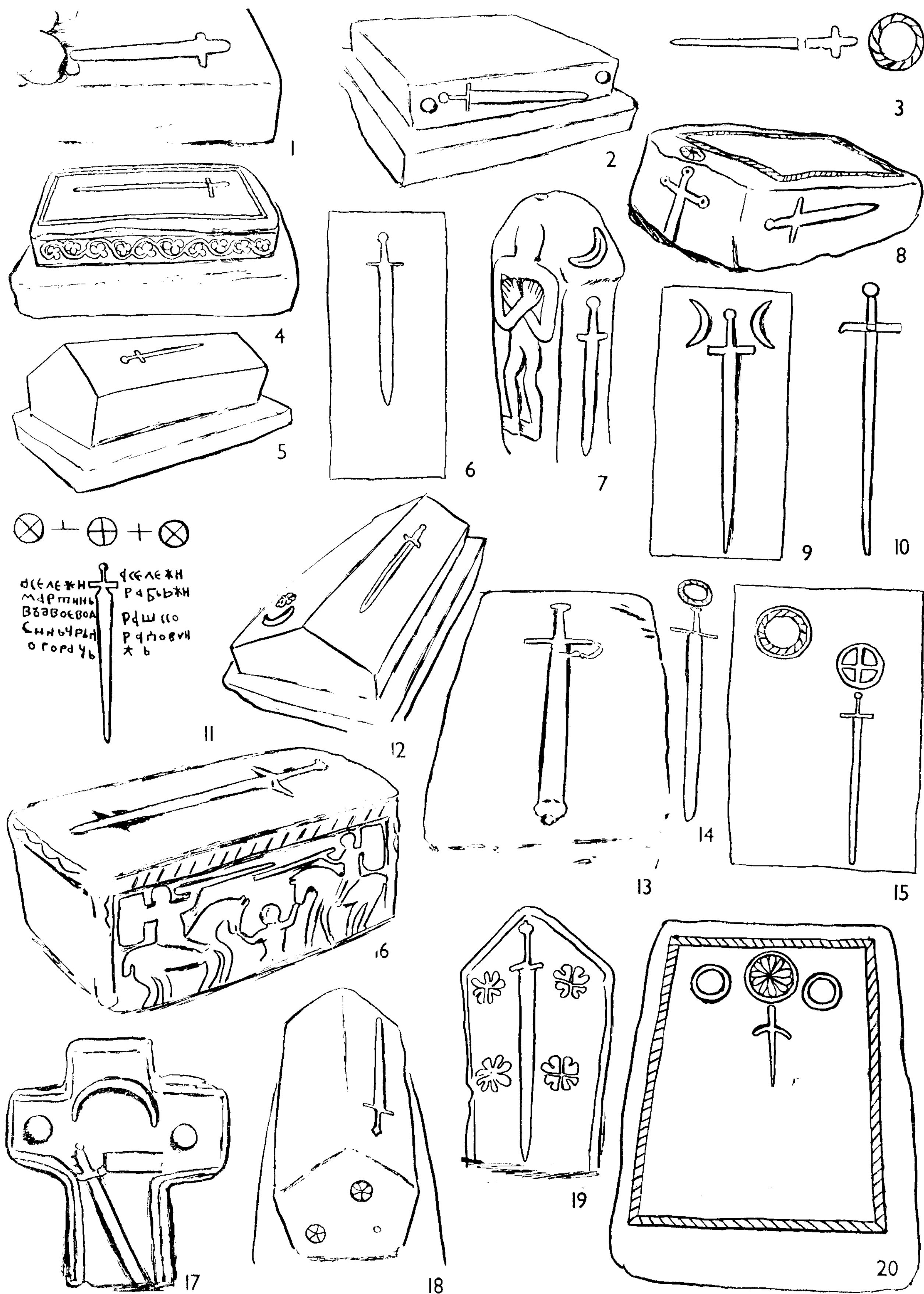

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
ace леже
мартинь
въвавоевоа
синьчрьн
огордуь
асе лежи
рабьбжи
радш ссо
радовин
ж ь
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20

TABLA LVII

MAČEVI / SWORDS

1 *Plana*, Bileća, plč.
J. Asboth, Bosnien und die Herzegowina, Wien 1888, str. 110.*

2 *Miljevac*, Nevesinje, plč.
SIZS arhiv.*

3 *Zijemlje polje*, »Padežine«, Mostar, plč.
SIZS arhiv.*
Boljuni, Stolac, s. (gornja ploha — upper surface).
Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 185, sl. 30.
Dobrak, Srebrenica, s. (gornja ploha — upper surface). D. S.*
Kljuni, »Šegovi dolovi«, Nevesinje, s. (gornja ploha — upper surface.) SIZS arhiv.*

4 *Kalimanić*, Srebrenica, s. gornja ploha — upper surface) D. S.*

5 *Jakir*, Glamoč, stl.
D. S.*

6 *Trn*, Lištica, k.,
A. Benac, Široki Brijeg, str. 24, T. XXII, sl. 33.
Trn, Lištica, k, Z. Ibid., str. 24, T. XXII, sl. 32.

7 *Rača*, Priboj, plč.
D. S.*
Brajčevići, Gacko, s., (gornja ploha — upper surface). Z. K.*

8 *Brana*, Srebrenica, stl.
D. S.*

9 *Han Bulozi*, Sarajevo, s.
Đ. B.*
Bivolje Brdo, Čapljina, s. (gornja ploha — upper surface). V. P. — M. P. (v. T. XXXIX, 17)

10 *Bijela Rudina*, »Grobnice«, Bileća, slj.
J. Asboth, Bosnien und die Herzegowina, S. 110.*

11 *Divovići*, »Topolo«, Vlasenica. SIZS arhiv.*

12 *Rudo Polje*, Gacko, plč.
SIZS arhiv.*

13 *Plazača*, Vlasenica, slj.
N. M. — T. D.

14 *Bijenja*, Nevesinje, plč.
M. W.

15 *Nabojine*, Kladanj, slj. (ukras na sjevernoj krovnoj plohi — decoration on the north side of the roof.) Z. K.*; N. M. — T. D.

16 *Osovo*, Rogatica, s.
V. Č.
Dražnica, Mostar, k.,
I. Š. Bešlagić, Stari krstovi u Drežnici, N. S. III, 1956, str. 184, sl. 5b.
Gornje Bare, Kalinovik, plč. Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 50, 51, sl. 65.
Jasenik, Avtovac. Z. K.*
Lakat, Gacko, plč. SIZS arhiv.*
Lazarići, »Grbovište«, Gacko, s. SIZS arhiv.*
Kljuni, »Šegovi dolovi«, Nevesinje s. (gornja ploha — upper surface.) SIZS arhiv.*

17 *Bileća*, »Izvor Trebišnjice«, plč. Š. Bešlagić, Stećci u dolini Trebišnjice, Naše Starine VIII, 1962, str. 18, sl. 2.

18 *Čolakovići*, Drinjača, stl., I. D. Sergejevski, Ludmer, str. 11, T. XX, sl. 43.*

19 *Vukovsko*, »Jeljan«, Kupres, k. SjI.
Š. Bešlagić, Kupres, str. 38, 42, sl. 23b.*
Mali Mošunj, Travnik, stl. Đ. Mazalić, Hrišćanski nišani u okolini Travnika, N. S. IV, 1957, str. 101, sl. 5.
Stop. Žepa, stl.,
V. P. — M. P.

Pored predstava mača koje su prikazane na tablama LVI—LVII, iste predstave nalazimo na slijedećim tablama:

Apart from swords represented on Plate LVI—LVII, additional representations may be found on the following Plates:

T. II, sl. 20
T. XXV, sl. 1
T. XXVIII, sl. 25
T. XXXIX, sl. 20
T. XLI, sl. 2
T. XLVIII, sl. 11
T. LII, sl. 6
T. LXX, sl. 1, 3
T. LXXII, sl. 10
T. LXXIII, sl. 5
T. LXXVII, sl. 10
T. LXXIX, sl. 15
T. LXXXIV, sl. 6
T. XCI, sl. 8
T. CIV, sl. 10
T. CVI, sl. 2
T. CXII, sl. 19

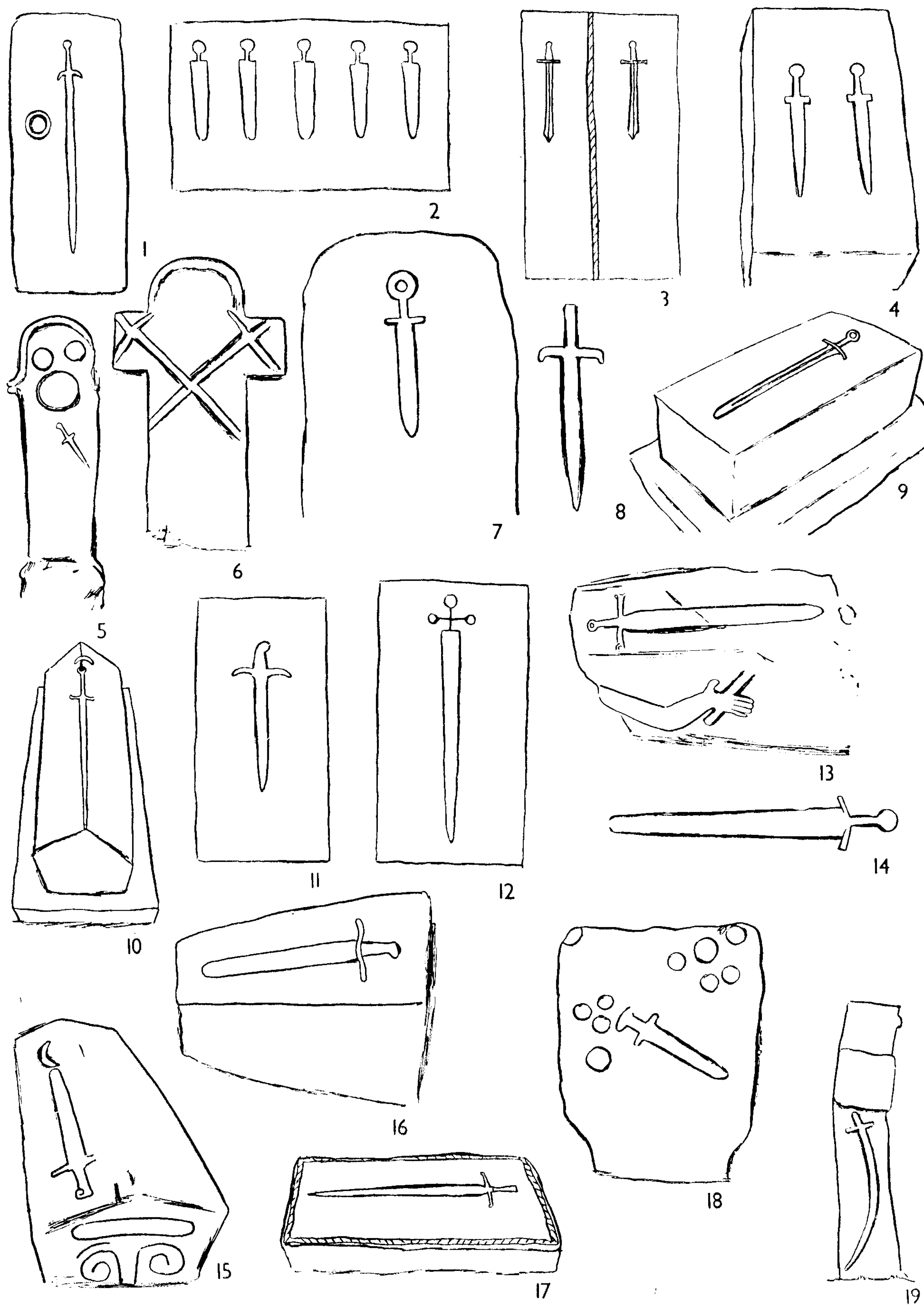

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19

TABLA LVIII

ŠTITOVI / SHIELDS

1 *Gradac*, Makarska, plč., N. B.

2 *Seget*, Trogir, plč. B. P.

3 *Podgradinje* — Gornje Hrasno, Hutovo, s., (gornja ploha — upper surface.) Š. Bešlagić, Stećci na Gornjem Hrasnu, N. S. VII, 1960, str. 93, 94, sl. 4.

4 *Budimir*, »Pisak«, Imotski, plč. L. Katić, Stećci u Imotskoj Krajini, Starohrv. prosvjeta, III. ser., 3, str. 133, sl. 6.

5 *Bistrina-Ošlje*, Neum, s. A. Benac, Srednjevjekovni stećci od Slivna do Čepikuća, AHI II, 1953, str. 73, T. VIII, sl. 1.

6 *Uskoplje*, Cavtat. M. S., 29, str. 49.*

7 *Slano*, »Crkva sv. Jeronima«, Dubrovnik, plč. Đ. B.*

8 *Bistrina-Ošlje*, Neum, s., A. Benac, o. c., str. 73, T. VIII, sl. 2 (isti spomenik kao br. 5 — the same monument as no. 5.)

9 *Gustirna*, Trogir, plč. N. M. — T. D.

10 *Gornje Suho polje*, Ulog, s., Z. Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 72, 74, sl. 104.
Gornji Studenci, Ljubuški, s., J. M. Vego, Ljubuški, str. 8, T. II, sl. 4.

11 *Slivno Ravno*, »Provići«, Opuzen, plč., A. Benac, Srednjevjekovni stećci od Slivna..., AHI II, 1953, str. 64, T. I. sl. 1.

12 *Slivno* Ravno, »Provići«, Opuzen, Ibid., str. 64—65, sl. b, 7.*

13 *Mlini*, Dubrovnik, plč. C. Fisković, Stećci u Cavtatu i u Dubrovačkoj župi, Prilozi povijesti, 13, 1961, str. 164.*

14 *Tučepi*, Makarska, plč. Ivan Kukuljević-Sakcinski, Povijest okružja makarskoga u Dalmaciji, Arkiv za poviestnicu jugoslavensku, VII, Zagreb, 1863, str. 96, sl. 1.*

15 *Veliki Ograđenik*, »Miličevića krstine«, Mostar, plč. N. M. — T. D.

16 *Lipa*, Duvno, s., JZ, Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog polja, Starinar NS VII—VIII, 1956—57, str. 384, sl. 13.
Cista, Imotski, I. C., str. 30, sl. 13.*
Ravno, »Ravanjska vrata«, Kupres, slj., Z. Š. Bešlagić, Kupres, str. 75, 82, sl. 55.

17 *Srdevići*, Gacko P. Slijepčević, Staro groblje po Gacku, GZM XL, 1928, str. 63, T. II, sl. 13.*

18 *Slivno Ravno*, »Provići«, Opuzen, A. Benac, o. c., str. 64—65, sl. b, 3.*

19 *Govedovići*, Sarajevo, s., (gornja ploha — upper surface) Đ. B.*
Borje, Ljubuški, s., J, M. Vego, Ljubuški, str. 34, T. XXXVIII, sl. 75.
Borje, s., J, Ibid., str. 33, T. XXXVI, sl. 72.

20 *Slano*, »Kovačevo brdo«, Dubrovnik, Đ. B.*
Boljuni, Stolac, s., (gornja ploha — upper surface), Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961. str. 181, sl. 15.
Donji Gradac, Lištica plč., A. Benac, Široki Brijeg, str. 26, T. XXV, sl. 39.*
Vukovsko, »Konopi«, Kupres, s., SjZ, Š. Bešlagić, Kupres, str. 86, 90, sl. 61 a.
Krajpolje, Ljubinje, plč., M. W.
Krajpolje, Ljubinje, plč., M. W.
Krajpolje, Ljubinje, plč., M. W.
Kula, Gacko, plč., M. W.
Ravno, »Ravanjska vrata«, Kupres, s., J. Bešlagić, Kupres, str. 55, 59, sl. 35b.*
Taleža, Trebinje, plč., V. P. — M. P.*
Trebimlja, Ravno, Popovo polje, plč., Vid Vuletić-Vukasović, Dopisi, VHAD VIII, 1886, str. 27—28 (samo opis — description only); M. W.

21 *Slivno Ravno* »Provići«, Opuzen A. Benac, Od Slivna . . ., str. 64—65, sl. b, 1.*
Slivno Ravno »Provići«, Opuzen, plč., Ibid., str. 63, sl. a, 21.*
Slivno Ravno, »Provići«, Opuzen, Ibid., str. 64—65, sl. b, 4.*
Vranjevo Selo, Neum, Ibid., str. 67, sl. c, 7.*

22 *Radimlja*, Stolac, s., Radimlja, A. Benac, Radimlja, str. 24, T. XXX, sl. 62.
Budimir, »Pisak«, Imotski, I. C., str. 15, sl. 11*; L. Katić, Stećci u Imotskoj krajini, Starohrv. prosvjeta, III, serija, sv. 3, 1954, str. 132 (samo opis — description only).
Radimlja, Stolac, plč., A. Benac, o. c., str. 17—18, T. XIX, sl. 40.
Ravno, »Ravanjska vrata«, Kupres, plč., Š. Bešlagić, Kupres, str. 65—68, sl. 45.

23 *Vukovsko*, »Konopi«, Kupres, plč., Š. Bešlagić, Ibid., str. 84, 87, sl. 59.

24 *Ledinac*, Lištica, plč. A. Benac, Široki Brijeg, str. 30, T. XXXI, sl. 49.

25 *Vrulje*, Pljevlja, s., N. M. — T. D.
Bijača, Ljubuški, s., Z, M. Vego, Ljubuški, str. 17, T. XX, sl. 40.

26 *Ledinac*, Lištica, s., A. Benac, o. c., str. 29—30, T. XXIX, sl. 45.

27 *Jasena*, Nevesinje, s., J, M. W.

28 *Davidovići*, Fatnica, Bileća, vs., Z, V. P. — M. P.*

29 *Prosjek*, Hum, Trebinje, plč. Lj. K.

30 *Čerin*, »Mali Ograđenik«, Mostar, plč. N. M. — T. D.

31 *Čerin*, »Mali Ograđenik«, Mostar, s., Z, M. W.
Zvirići, »Pržine«, Ljubuški, plč., M. Vego, Ljubuški, str. 23, T. XXV, sl. 50.
Boljuni, Stolac, s., J, Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar, NS, XII, 1961, str. 178, sl. 8, (v. T. XCVIII, 7).
Krajpolje, Ljubinje, plč., M. W.
Ledinac, Lištica, s., (gornja ploha — upper surface), A. Benac, Široki Brijeg, str. 31, T. XXXI, sl. 50.
Turčinovići, Lištica, plč., Ibid., str. 15, T. X, sl. 12.

32 *Gornji Studenci*, Ljubuški, s., (gornja ploha — upper surface) M. Vego, Ljubuški, str. 9, T. VII, sl. 13.

33 *Bišće polje*, »Mukoša«, Mostar, plč. Is. P. (sada u Muzeju Hercegovine u Mostaru — now in the Muzej Hercegovine, Mostar)
Vojnići, »Gračine«, Ljubuški, plč., M. Vego, o. c., str. 30, T. XXXII, sl. 64.

34 *Lakat*, Nevesinje, plč. D. Sergejevski, Putne bilješke sa Nevesinjskog polja, GZM NS III, 1948, str. 245, T. II, sl. 1*.

35 *Vrulja*, Pljevlja, vs., N. M. — T. D.

36 *Udruženje*, Nevesinje, plč., M. W.

37 *Zavala*, Popovo polje, plč. M. W.

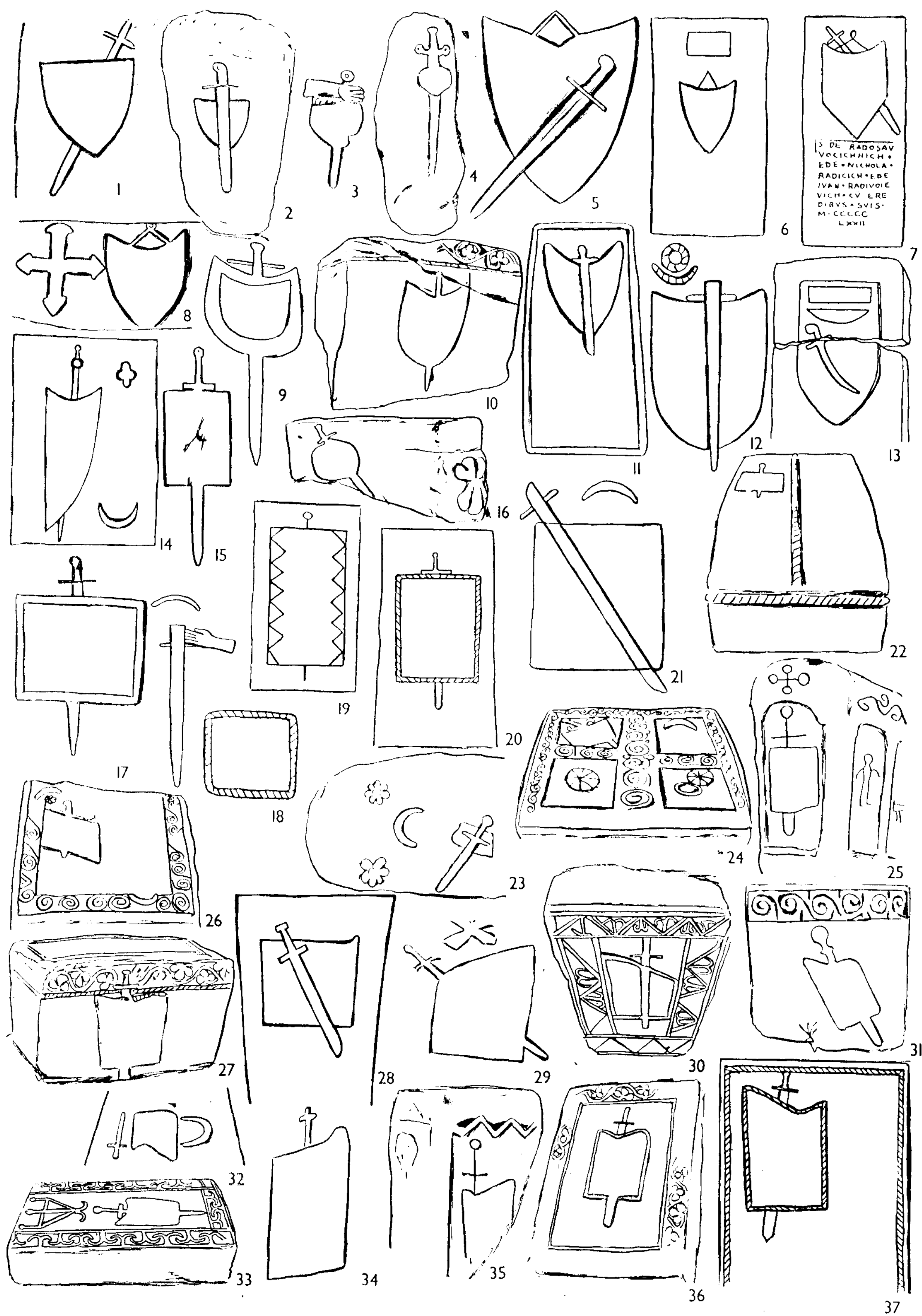

S DE RADOSAV
VOCICHNICH •
EDE • NICHOLA •
RADICICH • EDE
IVAN • RADIVOIE
VICH • CV ERE
DIBVS • SVIS •
M • CCCCC
LXXII
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37

TABLA LIX

ŠTITOVI / SHIELDS

1 *Tasovčići*, »Modrič«, Čapljina, s., (gornja ploha — upper surface), Đ. B.*

2 *Praptatnica*, »Lisja«, Hutovo, plč. M. W.
G. Studenci, Ljubuški, s., (gornja ploha — upper surface), M. Vego, Ljubuški, str. 9, T. VI, sl. 11 .
Hodovo, »Glavica«, Stolac, M. W.*
Radimlja, Stolac, slj., SjI, A. Benac, Radimlja str. 13, T. XIV, sl. 29.

3 *Diklići*, »Cerova počivala«, Trebinje, Lj. K.*
Diklići, »Cerova počivala«, Trebinje, plč., Lj. K.*

4 *Dokmir*, Ub, Srbija, n., J, M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 176, sl. 255.

5 *Trn*, Lištica, plč. A. Benac, Široki Brijeg, str. 23, T. XXI, sl. 30.

6 *Čerin*, Mostar, slj., JI, M. W.

7 *Lazarići*, Gacko, plč. Z. K.*

8 *Gabrili*, Cavtat, s., M. S. 29, str. 50, sl. 4*.

9 *Žakovo*, Trebinje, plč. M. W.

10 *Ledinac*, Lištica, plč. A. Benac, Široki Brijeg, str. 29, T. XXVII, sl. 42.

11 *Krajpolje*, Ljubinje, plč. M. W.
Boljuni, Stolac, plč., Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 182, sl. 20 .

12 *Burmazi*, »Deminov krst«, Stolac, plč., V. P.

13 *Vrulja*, Pljevlja, s., N. M. — T. D.
Žakovo, Trebinje, plč., Č. Truhelka, Starobosanski mramorovi, GZM III, 1891, str. 380, sl. 20.*

14 *Žakovo*, Trebinje, plč. M. W.

15 *Žakovo*, Trebinje, plč. Č. Truhelka, o. c., str. 380, sl. 20.*

16 *Žakovo*, Trebinje, plč. Ibid., str. 379, sl. 17*.
Čengić Bara — Kladovo polje, Ulog, slj., J, Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 82—83, sl. 127.

17 *Slivno Ravno*, »Provići«, Opuzen, A. Benac, Od Slivna..., AHI II, 1953, str. 64—65, sl. b, 5.*
Ledinac, Lištica, s., A. Benac, Široki Brijeg, str. 29, T. XXVIII, sl. 44.
Slivno Ravno, »Provići«, Opuzen, Ibid., str. 64—65, sl. b, 6.*

18 *Mijatovci*, »Kalufi«, Nevesinje, s., JZ, M. W.
Lakat, Nevesinje, plč., SIZS arhiv*

19 *Ljubomišlje*, »Docevi«, Žepa, slj., (na južnoj krovnoj strani — on the south side of the roof), V. P. — M. P.

20 *Borje*, Ljubuški, plč. M. Vego, Ljubuški, str. 34, T. XXXVIII, sl. 76.

21 *Donji Gradac*, Lištica, s., A. Benac, Široki Brijeg, str. 26, T. XXIV, sl. 36.*

22 *Udrežnje*, Nevesinje, slj., SjI, M. W.

23 *Čitluk*, Mostar, slj., Z, N. M. — T. D.

24 *Topolo, Neum, s.* (gornja ploha — upper surface) A. Benac, Od Slivna..., AHI II. 1953, str. 71, 63, sl. a, 2.*

25 *Radmilovića Dubrave*, Bileća, vs., N. M .— T. D.

26 *Bijača*, Ljubuški, s. (gornja ploha — upper surface) M. Vego, Ljubuški, str. 18, T. XXII, sl. 43, 44.

27 *Donji Gradac*, Lištica, s., A. Benac, Široki Brijeg, str. 26, T. XXV, sl. 38.

28 *Vojnići*, »Gračine«, Ljubuški, plč. M. Vego, o. c., str. 29, T. XXXI, sl. 62.
G. Studenci, Ljubuški, s., Ibid., str. 10, T. X, sl. 19.

29 *Čitluk*, »Džamija«, Mostar, plč. N. M.

30 *Čerin*, Mostar, plč. N. M. — T. D.

31 *Čitluk*, Mostar, plč. N. M. — T. D.

32 *Banjdo*, Podvelež, Mostar, plč. M. W.

33 *Trijebanj*, Stolac, plč. M. W.

34 *Boljuni*, Stolac, plč. Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS, XII, 1961, str. 178—179, sl. 9.
Boljuni, Stolac, plč., Ibid., str. 177, sl. 5.

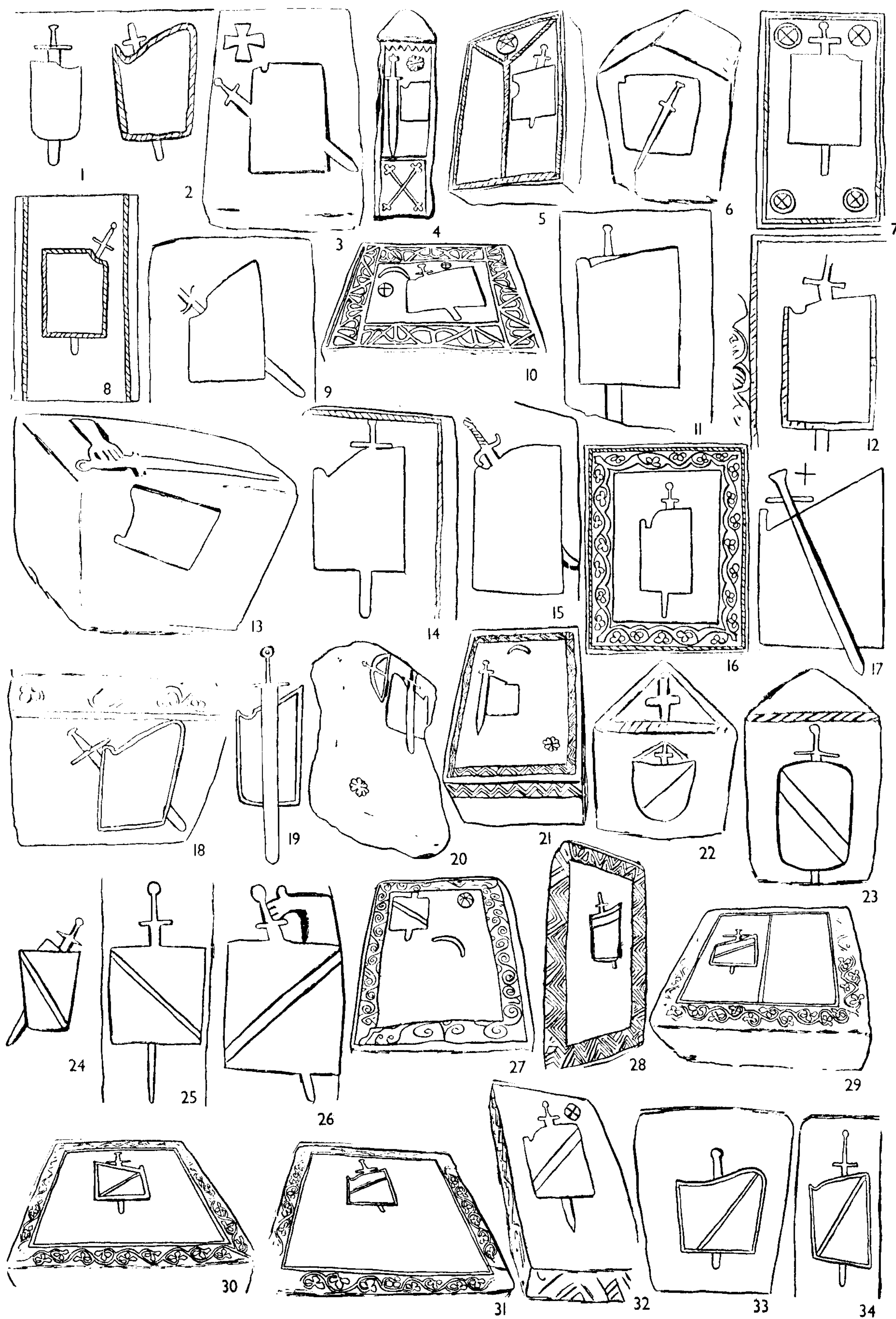

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34

TABLA LX

ŠTITOVI / SHIELDS

1 *Krajpolje*, Ljubinje, plč.
M. W.
2 *Hodovo*, »Pogrebnice«, Stolac, slj.,
M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine, II, 1964, str. 10—11, sl. 52; M. W.
Boljuni, Stolac, plč.
Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 177—178, sl. 6.
Radimlja, Stolac, slj.
(v. T. LXXXV, 12)
4 *Bihovo*, Trebinje, k., I, M. W.
5 *Đedići*, Trebinje, st.,
Ćiro Truhelka, Altbosnische Inschriften, WMBH V, 1897, S. 280, Fig. 6.*
6 Hamzići, Mostar, s.,
(v. T. LXXXVII, sl. 12.)
7 *Boljuni*, Stolac, s.,
(v. T. XCV, sl. 16)
8 *Bijenja*, Nevesinje, s., J, M. W.
9 *Zalom*, Nevesinje, slj., I, M. W.
10 *Čitluk*, Mostar, plč.
N. M. — T. D.
11 *Gornje Suho polje*, Ulog, s., gornja ploha — upper surface, Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 74—76, sl. 110.
12 *Bijenja*, Nevesinje, s.,
13 *Presjeka*, Nevesinje, plč.
M. W.
14 *Bijenja*, Nevesinje, plč.
D. Sergejevski, Putne bilješke sa Nevesinjskog polja, GZM NS III, 1948, str. 240, 241, sl. 3.*
15 *Zijemlje polje*, »Pločice, Krst«, Mostar, k., I. M. W.
16 *Kovačići*, »Radojev kamen«, Nevesinje, plč. M. W.
17 *Lakat*, Nevesinje, s.,
SIZS arhiv*.
Donji Bratač, Nevesinje, plč., M. W.
18 *Bijenja*, Nevesinje, s., gornja ploha — upper surface
M. W.
19 *Kijino selo*, Nevesinje, plč.
M. W.
20 *Bijenja*, Nevesinje, plč.
M. W.
21 *Mijatovci*, »Kalufi«, Nevesinje, JZ, M. W.
22 *Bijenja*, Nevesinje, plč.
M. W.
23 *Bijenja*, Nevesinje, plč.
M. W.
24 *Bijenja*, Nevesinje, s., gornja ploha — upper surface
M. W.
25 *Kljuni*, »Šegovi dolovi«, Nevesinje, plč. SIZS arhiv*.
26 *Lazarići*, Gacko, plč.
Z. K.*
27 *Miholjac*, Gacko,
P. Slijepčević, Staro groblje po Gacku, GZM XL, 1928, 2, str. 58, T. II, sl. 10.*
28 *Miholjac*, Gacko,
Ibid., str. 58, T. II, sl. 12.*
29 *Lazarići*, Gacko, plč.
Z. K.*
30 *Nikšić*, slj., Z,
D. Sergejevski, Nikšić, str. 6, sl. 3.*
31 *Miholjac*, Gacko,
P. Slijepčević, o. c., str. 58, T. II, sl. 15.*
32 *Jasena*, Stolac, plč.
M. W.
33 *Gornje Bare*, Kalinovik, s., Sj, Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 56, sl. 78.
34 *Hodovo*, »Glavica«, Stolac, plč. M. W.
35 *Gorica*, »Čavrine«, Trebinje, plč. V. A. — S.*
Veličani, Popovo polje, plč., M. W.
Slivno Ravno, »Provići«, Opuzen, s., (gornja ploha — upper surface), P. Kaer, Pierres sépulcrales dalmates, Lyon 1887, p. 34, fig. 17.* A. Benac, Od Slivna, AHI, II, 1953, str. 64—65, sl. b, 8.*

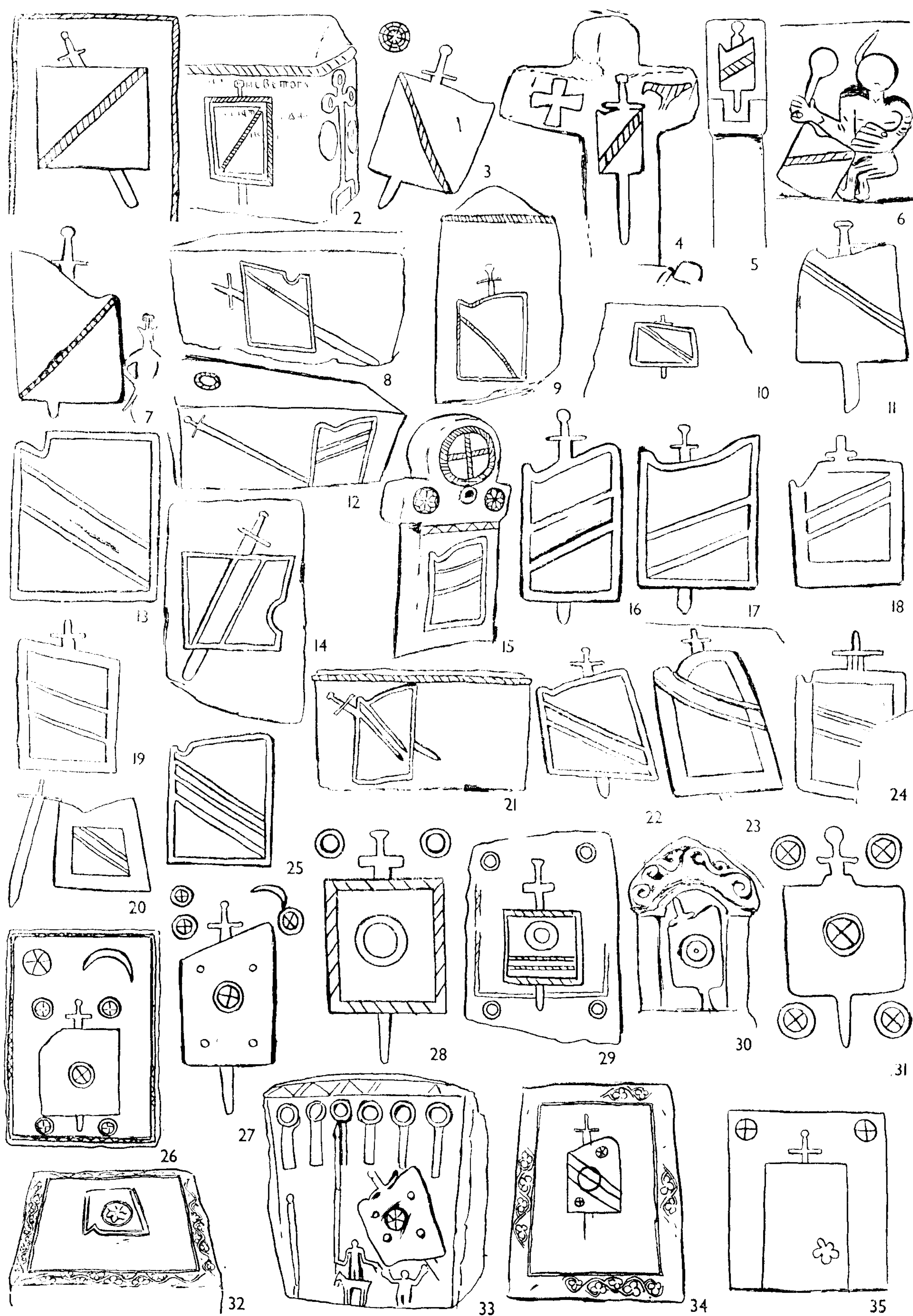

2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35

TABLA LXI

ŠTITOVI / SHIELDS

1 *Bujići*, Dubrovnik, plč.
C. Fisković, Stećci u Cavtatu i u Dubrovačkoj župi, Prilozi povijesti, 13, 1961, str. 161.*
2 *Veličani*, Popovo polje, plč.
M. W.
3 *Kruševo*, Mostar, plč.
M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine, I, 1962, str. 18—19; V. Č.
Kifino Selo, Nevesinje, s., I, M. W.
4 *Hodovo*, »Radan krst«, Stolac, plč. M. W.
Vitina, »Lazine«, Ljubuški, plč., M. Vego, Ljubuški, str. 37, T. XLII, sl. 83.
Vitina, »Lazine«, Ljubuški, Ibid., str. 37, T. XLII, sl. 84.
Trijebanj, Stolac, plč., V. P.
5 *Burmazi*, »Deminov krst«, Stolac., plč. V. P.
Bivolje Brdo, Čapljina, plč. V. P.
Čerin, Mostar, s., M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine, I, 1962, str. 18—19.; M. W.
Opličići, Stolac, plč., Š. Bešlagić, Stećci u Opličićima, N. S. VII, 1960, str. 148, (samo opis — description only); M. W.
6 *Boljuni*, Stolac, s.,
Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS, XII, 1961, str. 188, sl. 41.
Bojišta, Nevesinje, s., SjZ, M. W.
Trijebanj, Stolac, plč., M. W.
7 *Boljuni*, Stolac, s.,
Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS, XII, 1961, str. 189, sl. 45.
8 *Veliki Ograđenik*, Mostar, plč. N. M. — T. D.
9 *Dugo polje*, Blidinje, s. gornja ploha — upper surface),
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 30, sl. 37.
10 *Radimlja*, Stolac, slj., JZ,
A. Benac, Radimlja, str. 18, T. XIX, sl. 41.
Opličići, Stolac, plč., M. W.
Radimlja, Stolac, slj., JZ, A. Benac, o. c., str. 16—17, T. XVII, sl. 37.
11 *Zabrđe*, Stolac, plč.
M. W.
12 *Boljuni*, Stolac, plč.,
Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS, XII, 1961, str. 191, sl. 52.
13 *Boljuni*, Stolac, plč.
Ibid., str. 193, sl. 58.
Vitina, »Lazine«, Ljubuški, Plč., M. Vego, Ljubuški, str. 37, T. XLI, sl. 82.
14 *Krehin Gradac*, Ljubuški, vs., (sada u Zemaljskom muzeju Sarajevo — now in the Zemaljski muzej Sarajevo);
M. W.
Radimlja, Stolac, slj., SjI A. Benac, Radimlja, str. 22, T. XXVII, sl. 57.
15 *Hodovo*, »Glavica«, Stolac, slj., J, M. W.
Radimlja, Stolac, slj., JZ, A. Benac, o. c., str. 14, T. XV, sl. 30.
16 *Radimlja*, Stolac, slj., JZ,
A. Benac, o. c., str. 15, T. XVI, sl. 34.
17 *Cicrina*, Ravno, plč.
M. W.
18 *Ravno*, »Pribina gomila«, Popovo polje, plč., M. W.
19 *Vojnići*, »Gračine«, Ljubuški, plč.
M. Vego, Ljubuški, str. 30, T. XXXIII, sl. 66.
Vojnići, »Gračine«, Ljubuški, plč., M. Vego o. c., str. 30, T. XXXII, sl. 63.
Hodovo, Stolac, s., J, M. W.
20 *Mihići*, Ljubinje, s.,
M. W.
21 *Rotimlja*, Stolac, plč.,
M. W.
22 *Čapljina*, okolina, plč.,
V. Č.*
23 *Hodovo*, »Glavica«, Stolac, plč., M. W.
24 *Ravno*, »Pribina gomila«, Popovo polje, plč.,
M. W.
25 *Doljani*, Čapljina, s.,
J. Gardner-Wilkinson, Dalmatia and Montenegro, Vol. II, p. 182, fig. 1.*
26 *Bijača*, Ljubuški, s.,
M. Vego, Ljubuški, str. 18, T. XXI, sl. 42.
27 *Orah*, Trebinje, plč.,
V. P.*

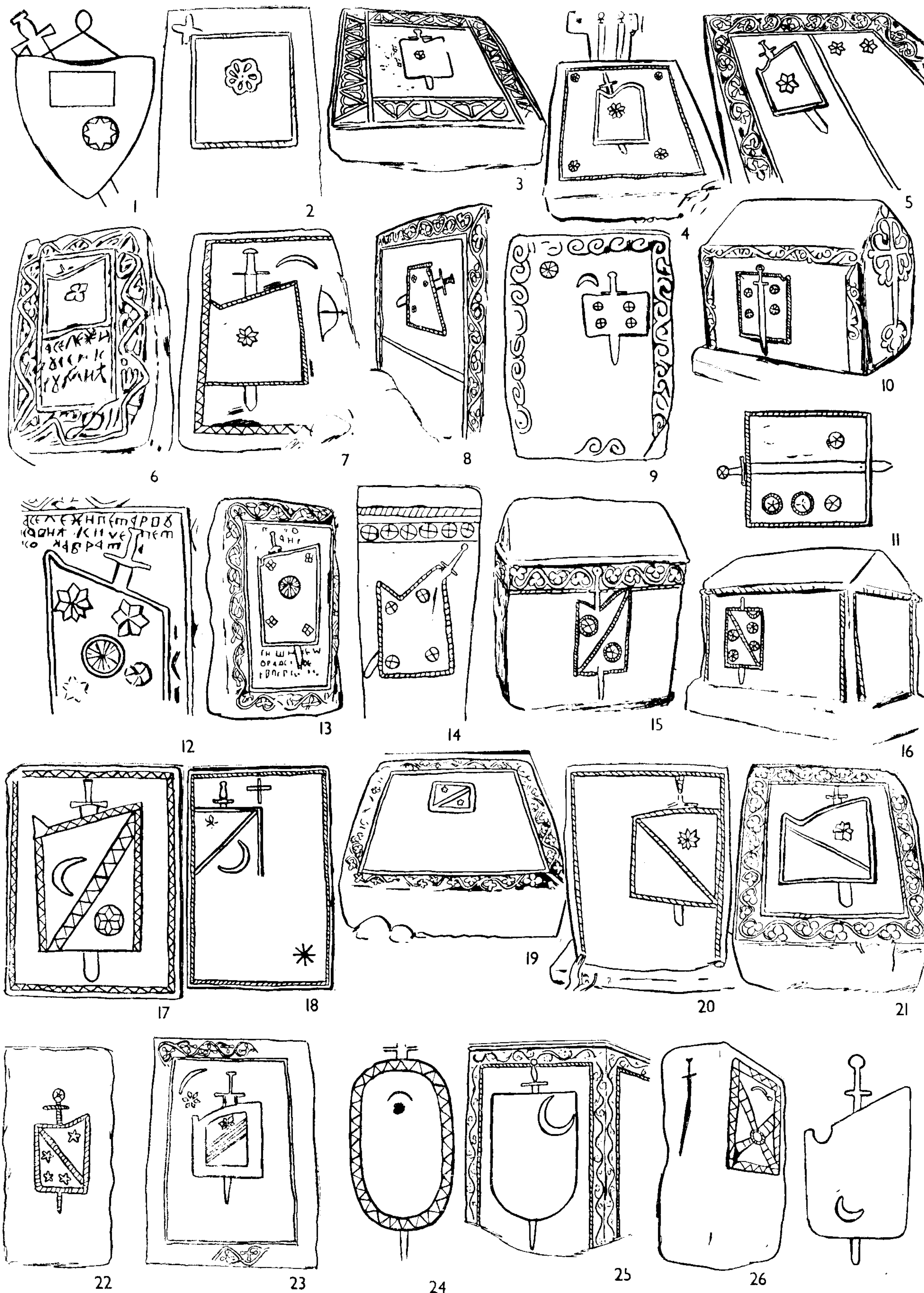

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26

TABLA LXII

ŠTITOVI / SHIELDS

1 *Radimlja,* Stolac, slj., JZ, A. Benac, Radimlja, str. 17, T. XVIII, sl. 39.
2 *Boljuni,* Stolac, s. (gornja ploha — upper surface), Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 186, sl. 35.
3 *Čvaljina,* Ravno, plč., M. W.
4 *Blagaj,* »Malo polje«, Mostar, Ć. Truhelka, Die bosnischen Grabdenkmäler des Mittelalters, WMBH III, 1895, S. 412, Fig. 27, d.*
5 *Čerin,* Mostar, plč., N. M.
6 *Donja Brela,* Makarska, plč., N. M. — T. D.
7 *Tučepi,* Makarska, plč., N. M. — T. D.
8 *Vranjevo Selo,* Neum, s. (gornja ploha — upper surface), A. Benac, Od Slivna, AHI II, 1953, str. 68, T. IV. sl. 2.
9 *Trijensla,* Ravno, plč., M. W.
10 *Obalj,* Kalinovik, s. (gornja ploha — upper surface), Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 69—70, sl. 97.
11 *Ravno,* »Kulinsko«, Popovo polje, plč., M. W.
12 *Ledinac,* Lištica, s., A. Benac, Široki Brijeg, str. 30., T. XXX, sl. 47.
13 *Bijela Rudina,* »Grobnice«, Bileća, vs., JI, M. W.
14 *Nisko,* Split, plč., S. Gunjača, Kratak osvrt na prilike i rad muzeja u Kninu, Starohrv. prosvjeta, ser. III, sv. 1, 1949, str. 288 (samo opis — description only); M. W.
15 *Gacko,* s., Z. K.*
16 *Čengić Bara* - Kladovo polje, Ulog, s., Z, Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 79, 81, sl. 121.
17 *Borje,* Ljubuški, vs., Z, M. Vego, Ljubuški, str. 34, T. XXXIX, sl. 77.
18 *Gnojnice,* Mostar, Ć. Truhelka, Die bosnischen Grabdenkmäler des Mittelalters, WMBH III, 1895, S. 412, Fig. 27c.*
19 *Miruše,* »Mistihalj«, Bileća, s., S. K.*
20 *Bijela Rudina,* Bileća, vs., M. Hoernes, Dinarische Wanderungen, Wien 1894, S. 188.*
21 *Obalj,* Kalinovik, s., Z, Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 66, 69, sl. 96.
22 *Domaševo* — Ljubomir, Trebinje, s., JI, M. W.
23 *Glumina,* Hutovo, s., I, Š. Bešlagić, Stećci u G. Hrasnu, N. S. VII, 1960, str. 104 (samo opis — description only); M. W.
24 *Mijatovci,* »Kalufi«, Nevesinje, s., I; Š. Bešlagić, Izbor stećaka i nišana za izložbu Vojnog muzeja JNA, Vesnik Vojnog muzeja JNA, 6—7, Beograd, 1962, str. 41, 43—45, sl. 1.
25 *Radmilovića Dubrave,* Bileća, vslj., I, Asboth, Bosnien und die Herzegowina, Wien 1888, S. 110*; N. M. — T. D.
26 *Čepikuće,* Ston, slj., SjI, A. Benac, Od Slivna..., AHI II, 1953, str. 65, 74—75, sl. b, 11.*
27 *Stupa,* Neum, Ibid., str. 71—72, sl. e, 2.*
28 *Miruše,* Bileća, s., J. Asboth, Bosnien und die Herzegowina, Wien 1888, S. 108.*
29 *Donji Bratač,* Nevesinje, s., I, M. W.

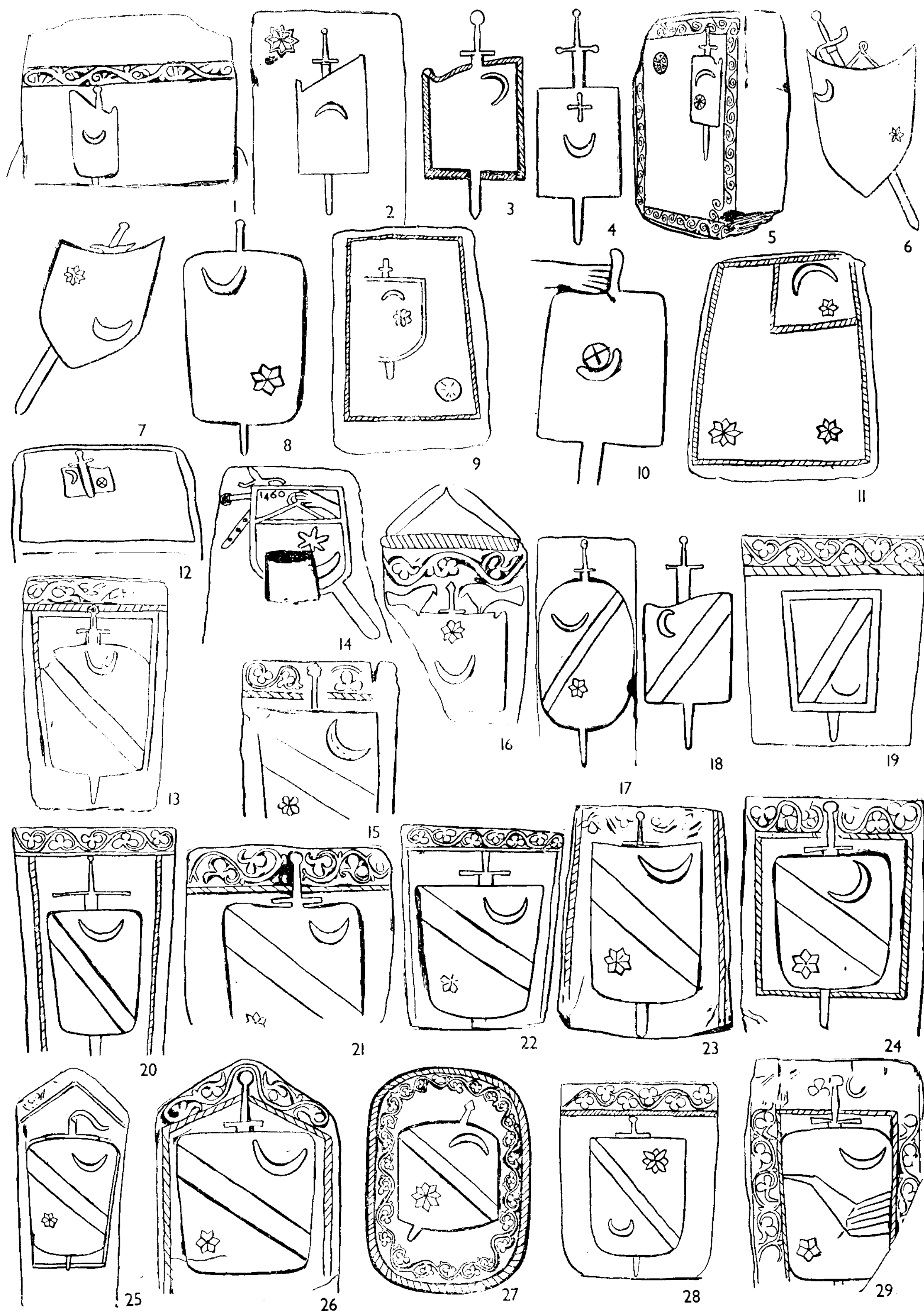

1460
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29

TABLA LXIII

ŠTITOVI / SHIELDS

1 *Topolo*, Neum, s., Z, A. Benac, Od Slivna..., AHI II, 1953, str. 70, T. V, sl. 2.

2 *Zborna gomila*, Avtovac, vslj., Z, M. W. (spomenik je sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — the monument is now in the Zemaljski muzej Sarajevo).

3 *Ravno*, »Kulinsko«, Popovo polje, s., JZ, M. W.

4 *Trebijovi*, »Kuđeljin kamen«, Trebinje, vs., Z, M. W.

5 *Zvirići*, Ljubuški, s., M. Vego, Ljubuški, str. 26, T. XXVIII sl. 56.

6 *Prapratnica*, »Lisja«, Hutovo, s., M. W.

7 *Staro Slano*, Trebinje, s., Z, M. Vego, Zbornik srednjevjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine, II, 1964, str. 54—55; M. W.

8 *Vranjevo selo*, Neum, A. Benac, Od Slivna..., AHI, II, 1953, str. 67, sl. c, 10.*

9 *Boljuni*, Stolac, plč., Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 183—184, sl. 29.

10 *Radmilovića Dubrave*, Bileća, vs., Z, M. W.

11 *Donje Bare*, Blidinje, s., (gornja ploha — upper surface), (v. T. LXXXVI, sl. 23).

12 *Dokmir*, Ub, Srbija, M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 177, sl. 257.*

13 *Vrhpolje*, Ljubinja, stl., SIZS arhiv.

14 *Borje*, Ljubuški, s., M. Vego, Ljubuški, str. 33, T. XXXV, sl. 70.

15 *Ključ*, »Crkvina«, Gacko, plč., P. Slijepčević, Staro groblje po Gacku, GZM XL, 1928, 2, str. 61, T. II, sl. 9.*

16 *Vukovsko*, »Jeljan«, Kupres, k., SjZ, Š. Bešlagić, Kupres, str. 38, 42, sl. 23 a*

17 *Slivno Ravno*, »Provići«, Opuzen, A. Benac, Od Silvna..., AHI, II, 1953, str. 64—65, sl. b, 2.*

18 *Biskupija*, Knin, plč., D. Vidović, Simbolične predstave na stećcima, N. S. II, 1954, str. 130, sl. 12.

19 *Dugo polje*, Blidinje, s., Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 31, sl. 39.
Bijača, Ljubuški, slj., M. Vego, Ljubuški, str. 17, T. XVII, sl. 34. (v. T. CXII, 11)

20 *Trijebanj*, Stolac, plč., M. W.

21 *Njeganovići*, Bileća, k., (v. T. XXXIX, sl. 30).

22 *Boljuni*, Stolac, s., J, N. M. — T. D.

23 *Radimlja*, Stolac, A. Benac, Radimlja, str. 27, T. XXXIV, sl. 71.

24 *Kifino Selo*, Nevesinje, slj., Sj, M. W.

25 *Borje*, Ljubuški, plč., J, M. Vego, Ljubuški, str. 33, T. XXXVI, sl. 72.

26 *Borje*, Ljubuški, s., J, Ibid., str. 34, T. XXXVIII, sl. 75.

27 *Gvozno*, Kalinovik, plč., Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 33, 36, sl. 36.

28 *Ubosko*, Ljubinje, slj., I, N. M. — T. D.

29 *Trsteno*, Dubrovnik, s. (gornja ploha — upper surface), M. W., (sada u Zemaljskom muzeju Sarajevo — now in the Zemaljski Muzej, Sarajevo).

30 *Zabrđe*, »Toplik«, Tarčin, slj., Ć. Truhelka, Die bosnischen Grabdenkmäler des Mittelalters, WMBH III, 1895, S. 433—434, Fig. 53*, P. A.

31 *Donji Bakići*, »Vlaškovac«, Olovo, n., Z, A. Benac, Olovo, str. 27, T. XVI, sl. 24b. (isti štit prikazan je na sve četiri strane spomenika — the same crested shield is on each side of the monument).

Pored predstava štita koje su prikazane na tablama LVIII — LXIII, iste predstave nalazimo na slijedećim tablama:

Apart from shields represented on Plate LVIII—LXIII, additional representations may be found on the following Plates:

T. IV, sl. 7
T. VI, sl. 10
T. IX, sl. 3
T. XI, sl. 5
T. XVI, sl. 1
T. XVIII, sl. 11
T. XXV, sl. 2, 10
T. XXX, sl. 13
T. XXXIX, sl. 28
T. LXVI, sl. 6, 14
T. LXVII, sl. 4
T. LXX, sl. 9
T. LXXI, sl. 5
T. LXXII, sl. 8
T. LXXVII, sl. 11
T. LXXXI, sl. 13
T. LXXXIV, sl. 10, 11, 12
T. LXXXV, sl. 12
T. LXXXVI, sl. 22
T. LXXXVII, sl. 5, 6
T. XCI, sl. 8
T. XCII, sl. 12
T. XCIII, sl. 17
T. XCVIII, sl. 7
T. CI, sl. 9
T. CXI, sl. 26
T. CXII, sl. 13

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31

TABLA LXIV

RAZNO ORUŽJE I ALATI
VARIED WEAPONS AND TOOLS

1 *Banja Koviljača,* »Gradac«, stl. M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 180, 181, sl. 264, 2a.*
2 *Dokmir, Ub,* Ibid., str. 176, 177, sl. 257.*
3 *Bačići,* Drinajča, stl. N. M. — T. D.
4 *Banjevići,* Drinjača, stl., J. D. Sergejevski, Ludmer, str. 8, T. VIII, sl. 16.
5 *Brana,* Srebrenica, stl., Sj. D. S.*
6 *Seget,* Trogir s. (gornja ploha — upper surface.) C. Fisković, Segetski spomenici, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku LVI — LIX/2, 1954—1957 (Abramičev Zbornik II) str. 216, sl, 4.*
7 *Donja Brela,* Makarska, plč. N. M. — T. D.
8 *Gacko.* M. Hoernes, Alterthümer der Hercegovina II, Wien 1882, S. 28, Fig. 4.*
9 *Brankovići,* Rogatica, n. (sada u dvorištu Zemaljskog Muzeja, Sarajevo — now in the Zemaljski Muzej, Sarajevo). M. W.
10 *Dračevo,* Popovo polje, Trebinje, k. M. Vego, Historija Broćna od najstarijih vremena do turske okupacije, Sarajevo 1961, str. 104, sl. 54.
11 *Mulje,* Avtovac. Z. K.*
12 *Kovačići,* »Radojev kamen«, Nevesinje, plč., M. W.
Presjeka, Nevesinje, s. (gornja ploha — upper surface), M. W.
Kozjaci, Olovo, slj. (na južnoj krovnoj plohi — on the southern side of the roof.) A. Benac, Olovo, str. 34, T. XXI, sl. 32 a.
13 *Drežnica,* Mostar, k., Z. Š. Bešlagić, Stari krstovi u Drežnici, N. S. III, 1956, str. 181, sl. 3 b.
Mratinci, Drinjača, s. D. S.*
14 *Carevac,* Glamoč, k.
V. Ćurčić, Starinsko oružje u Bosni i Hercegovini, GZM LV, 1943, str.54, T. XVI, sl. 51.
Glamoč, stl. Ibid., str. 80, sl. 85.
15 *Stupari,* Kladanj, slj., J. D. Sergejevski, Srednjevjekovna groblja u Stuparima i Rastiku, GZM LIII, 1941, str. 97 (samo opis — description only); Z. K.*
16 *Kiseljak,* »Podastinje«, Sarajevo, plč. Ćurčić, o. c., str. 79, sl. 83.
17 *Borci,* Konjic, plč. N. M. — T. D.
18 *Vrlika,* Knin. S. G.
19 *Banjevići,* Drinjača, stl., J. D. Sergejevski, Ludmer, str. 8, T. IX, sl. 19.
20 *Jugovići,* Gacko, plč. Z. K.*
21 *Vlasenica,* slj. D. S.*
22 *Bačići,* Drinjača, stl. N. M. — T. D.
23 *Gustirna,* Trogir, plč. N. M. — T. D.
24 *Bujići,* Dubrovnik, plč. C. Fisković, Stećci u Cavtatu i u Dubrovačkoj Župi, Prilozi povijesti, 13, 1961, str. 159.*
25 *Gustirna,* Trogir, plč. N. M. — T. D.

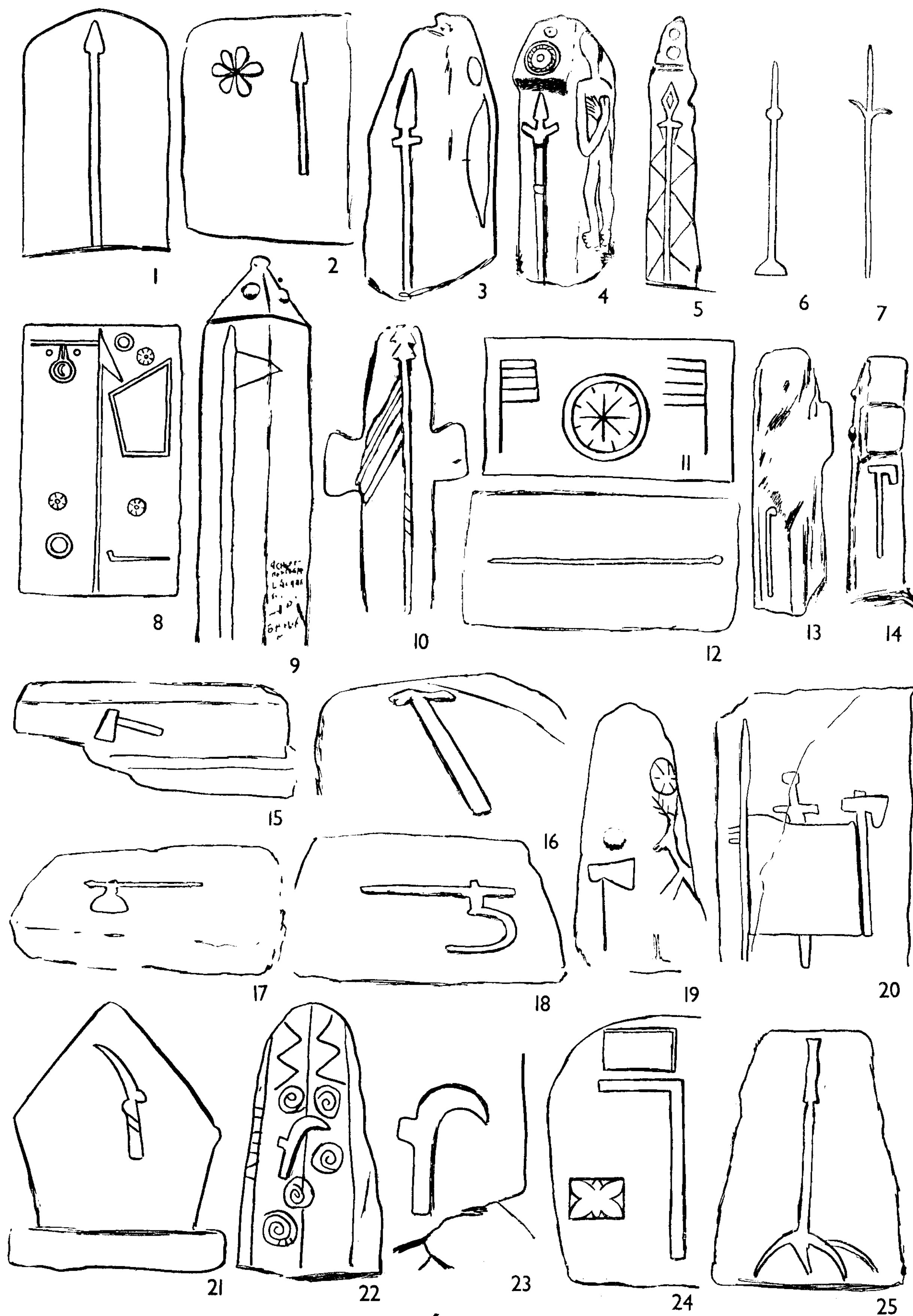

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25

TABLA LXV

LUK I STRIJELA / BOW AND ARROW

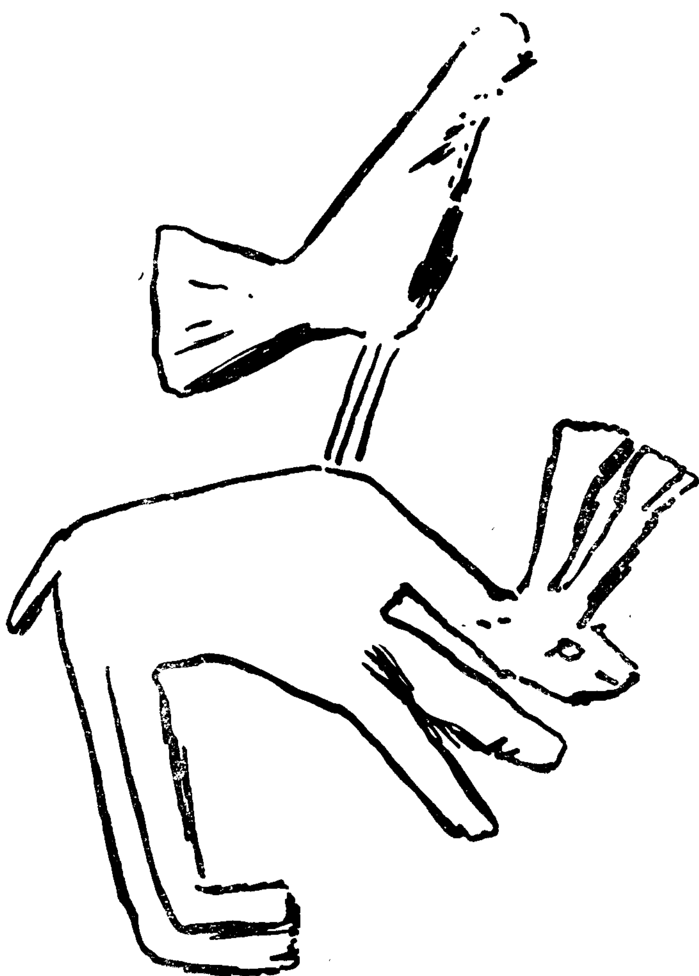
1 *Aranđelovo,* Trebinje, plč.,
V. A. — S.*
2 *Hum,* Trebinje, plč.,
M. W.*
Vrulja, Pljevlja, plč.,
N. M. — T. D.
Dvorište, Kupres, s (gornja ploha — upper surface)
Š. Bešlagić, Kupres, str. 21, 24, sl. 11.
3 *Aranđelovo,* Trebinje, plč.,
V. A. — S.*
Kokorina, Gacko, plč.,
Z. K.*
Vrlika, Knin, I. C., str. 3, sl. 19.*
4 *Vrulja,* Pljevlja, s.
N. M. — T. D.
Toplica, »Putnik«, Srebrenica, slj., D. S.*
5 *Aranđelovo,* Trebinje, plč.,
V. A. — S.*
6 *Vrulja,* Pljevlja, s.,
N. M. — T. D.
Bačići, Drinjača, stl.,
N. M. — T. D.
7 *Žlijeb,* »Carina«, Višegrad, slj. (zapadna krovna strana — west side of the roof),
M. W.
8 *Donji Močioci.* Sarajevo, n.,
V. Ćurčić, Starinsko oružje u Bosni i Hercegovini, GZM LV, 1943, str. 54, T. XVI, sl. 49.
Foča, stl., Đ. Mazalić, Kraći članci i rasprave, GZM, NS, IV—V, 1950, str. 233, sl. 5.
9 *Vrlika,* Knin, plč.,
S. G.
10 *Hodovo,* »Glavica«, Stolac, slj., Z, M. W.
Carevac, Glamoč, k., V. Ćurčić, o. c., str. 54, T. XVI, sl. 51.
Gornje Bare, Kalinovik, s., I. Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 55—56, sl. 76.
Svitava, Čapljina, k.,
M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine, I, 1962, str. 50—51.
Turovi, Trnovo, Sarajevo, stl., Konzervatorski zavod Zagreb, arhiv.
11 *Taleža,* Trebinje, plč.,
V. P. — M. P.*
12 *Lipenović,* Krupanj, slj.,
M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 183, sl. 271.*
13 *Zavlaka,* Krupanj, slj.,
M. Valtrović, Neke srpske starine u valjevskom i podrinskom okrugu, Starinar IX, 1892, str. 113.*
14 *Bijača,* Ljubuški, plč.,
M. Vego, Ljubuški, str. 16—17, T. XVII, sl. 33.
15 *Kalimanić,* Srebrenica, slj.,
D. S.*
16 *Kruševo,* Mostar, plč.,
M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine, I, 1962, str. 20—21.

Pored predstava luka i strijele koje su prikazane na tabli LXV, iste predstave nalazimo na slijedećim tablama:

Apart from bows and arrows represented on Plate LXV, additional representations may be found on the following Plates:

T. II, sl. 9
T. XXXIX, sl. 27
T. LXI, sl. 7
T. LXIV, sl. 3
T. LXXIV, sl. 7
T. LXXXIV, sl. 7, 9
T. LXXXV, sl. 9, 10, 11, 12
T. LXXXIX, sl. 18
T. XCVI, sl. 27
T. CXI, sl. 25, 26

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

PTICE / BIRDS

Usamljene ptice predstavljene su na pojedinačnim spomenicima po čitavoj Bosni i Hercegovini. One se pojavljuju i u Bosni, u krajevima gdje je drugi figuralni ukras rijedak (T. LXVI, 4, 7, 11; T. XLIV, 22). Vrlo je rijetko da ptice ne prati neka simbolična predstava, kao što je spirala, polumjesec ili krst. Parovi ptica obično dolaze sa strana nekog centralnog ukrasa, kao što su spirale (T. LXVI, 11), krinovi (T. LXVII, 6), drveće (T. LXVII, 2), krstovi (T. LXVI, 14, 15; T. LXVII. 1) ili krsnice mača (T. LXVII, 3). U dva slačaja, u Čerinu (T. LXVII, 5) i u Uboskom (T. LXVIII, 3), žena zauzima mjesto centralnog simboličnog prikaza. U južnoj Hercegovini ptice se pojavljuju u nizu, prateći kolo (T. LXVII, 7, 9). Isti je slučaj i sa jelenima. U Uboskom (T. LXVII, 12, T. LXXXII, 8) ptice jašu na leđima jelena, i J. Kunst iznosi argumente da ova kombinacija predstavlja dušu pokojnika na njenom putu na onaj svijet[1].

Da je duša bila zamišljana kao ptica, pokazuju podaci i iz klasičnih izvora[2], a i podaci iz savremenog bosansko-hercegovačkog narodnog vjerovanja[3]. U Rankovcima, južno od Uboskog,

[1] J. Kunst, Kulturno-historijski odnosi između Balkana i Indonezije, Bilten Instituta za proučavanje folklora, 2, Sarajevo, 1953, str. 313, 326, sl. 63, 64.

[2] A. B. Cook, Zeus, Cambridge, 1925, Vol. II, Part I, p. 697, Vol. II, Part II, p. 1132.

[3] E. Lilek, Vjerske starine iz Bosne i Hercegovine, GZM, VI, 1894, str. 158.

Scattered examples of the single bird may be found on tombstones throughout Bosnia and Hercegovina. The bird appears in Bosnia in parts where other figural decoration is rare. Birds are usually accompanied by some symbolical representation such as spirals, a crescent or the cross, In pairs, they commonly flank some central image such as a spiral (Pl. LXVI, 11), fleur-de-lys (Pl. LXVII, 6), tree (Pl. LXVII, 2), cross (Pl. LXVI, 14 15, Pl. LXVII, 1), or the cross handle of a sword. (Pl. LXVII, 3) In two cases, at Čerin (Pl. LXVII, 5) and at Ubosko (Pl. LXVIII, 3), a woman takes the place of this central, symbolical image. In southern Hercegovina birds appear in rows, accompanying dancers in rows. (Pl. LXVII, 7, 9) They also accompany deer. At Ubosko (Pl. LXVII, 12, Pl. LXXXII, 8), the birds ride on the backs of deer. J. Kunst gives evidence for this combination representing the soul on its way to the Other World.[1]

That the soul was considered as a bird is a fact supported by evidence both in classical sources[2] and in contemporary Bosnian and Hercegovinian folk belief.[3] At Rankovci, south

[1] J. Kunst, Kulturno-historijski odnosi između Balkana i Indonezije, Bilten Instituta za proučavanje folklora, Sarajevo, 2, 1953, str. 313, 326, sl. 63, 64.

[2] A. B. Cook, Zeus, Cambridge 1925, Vol. II, Part I, p. 697, Vol. II, Part II, p. 1132.

[3] E. Lilek, Vjerske starine iz Bosne i Hercegovine, GZM VI, 1894, str. 158.

kod Ljubinja, nalazi se nadgrobni spomenik iz 1912. Na njemu je portret pokojnika. Glava je dobila krila i smještena je između dvije ptice sa sličnim krilima. Na stećku u Gvoznom kod Kalinovika ptica jaše na leđima konja (T. LXXII, 13).

Nekoliko ptica se može identificirati. Među tih nekoliko dolaze grabljivice koje nose zečeve (T. LXVIII, 1—5) i predstave dva pijetla (T. LXVIII, 10, 11). Nalaze se još tri predstave koje bi mogle prikazivati pijetlove (T. LXVIII, 6, 7, 9). Treba napomenuti da u bosanskoj narodnoj tradiciji postoji malo podataka o pijetlu kao simbolu sv. Petra i da je on mnogo značajniji kao žrtvena ptica. U oba slučaja pijetao je rijedak.

of Ubosko, Ljubinje, is a tombstone dated 1912. On it is a portrait of the deceased. The head is given wings, and is placed between two birds with similar wings. On a stečak at Gvozno, Kalinovik, the bird rides the back of a horse. (Pl. LXXII, 13)

Few birds can be identified. Among the few are birds of prey, carrying rabbits. (Pl. LXVIII, 1—5) There are two cocks (Pl. LXVIII, 10, 11) and three possible cocks. (Pl. LXV III, 6, 7, 9) It may be added that there is little evidence for the cock in Bosnian folk tradition representing the cock of St. Peter, and that it is much more important as a sacrificial bird. In either case, the cock is rare.

JELEN, KONJ, PAS, RIBA, ZMIJA I OSTALE ŽIVOTINJE

THE DEER, HORSE, DOG, FISH, SNAKE AND OTHER ANIMALS

Životinje koje zauzimaju vidno mjesto u predstavama na stećcima, jesu jeleni (T. LXIX—LXXI), konji bez jahača (T. LXXII), psi (T. LXXIII), razne životinje, među kojima i jagnje (T. LXXIII, 9, T. LXXV, 1) i fantastične četvoronožne životinje (T. LXXIV, LXXVI). Ostala bića su ribe, zmajevi i zmije (T. LXXV, LXXVI)

Jeleni se javljaju ili sami ili u grupama. Grupe jelena su najčešće oko Stoca, Ljubinja i Bileće, gdje su često kombinirane sa kolom (T. LXXI, 10, 11, 13, 14). Hrišćanska ikonografija upoređuje jelena sa dušom. Duša čezne za bogom kao što jelen čezne za šumskim potokom (Psalm 42 : 2). Prema srednjovjekovnim knjigama o životinjama, jelen čezne za šumskim potokom zbog toga što on ima običaj da hvata zmije. Zbog hvatanja zmija jelen je žedan. Povezivanje jelena i vode javlja se prije pojave hrišćanstva, u vezi s otvorenim svetilištima posvećenim Dijani. Eho ove ikonografije može se naći u kompoziciji na spomeniku iz Mesića, kod Rogatice, gdje jedan papkar stoji pored talasastih linija koje izlaze iz trougla i označavaju simplificiranu antičku formulu za izvor (T. LXIII, 13).

U germanskoj legendi, nadprirodnog jelena prati konj bez jahača, a obadvije životinje su vezane za odvođenje Dietricha von Bernea u Podzemlje. Oni su mu se prikazali kad se kupao na izvoru[1]. Konj bez jahača na stećcima je sam (T. LXXII, 1—7), ili ga neko vodi (T. LXXII, 8—12), ili on stoji između žene i čovjeka (T. LXXII, 13; T. XCII, 17, 18). Predstave konja nalaze se i na grobnim spomenicima u drugim kra-

[1] M. Wenzel, A Mediaeval Mystery Cult in Bosnia and Herzegovina, Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, XXIV, 1961, p. 101.

Animals prominently featured on the stećci consist of deer (Pl. LXIX—LXXI), riderless horses (Pl. LXXII), dogs (Pl. LXXIII), varied animals including sheep (Pl. LXXIII, 9, Pl. LXXV, 1) and fantastic, four-legged animals (Pl. LXXIV, Pl. LXXV, Pl. LXXVI). Further creatures include fish, dragons and snakes (Pl. LXXV, Pl. LXXVI).

Deer occur singly or in groups. Groups of deer are most common around Stolac, Ljubinje and Bileća, where they are frequently associated with dancers (Pl. LXXI, 10, 11, 13, 14). Christian iconography compares the deer with the soul. The soul longs for God as the deer longs for the forest brook (Psalm 42 : 2). The deer longs for the forest brook, according to Physiologus and the medieval bestiaries, because it is in the habit of catching snakes. Catching snakes makes the deer thirsty. The association of the deer and water appears earlier than Christianity, in connection with outdoor shrines to Diana. An echoe of this iconography may be found in a composition at Mesići, Rogatica, where a cloven-hoofed animal stands beside wavy lines issuing from a triangle, a simplification of the antique formula for a source. (Pl. LXIII, 13)

In Germanic legend, a supernatural deer was accompanied by a riderless horse. The deer led and the horse eventually carried the Ostrogoth leader, Dietrich von Berne, to the Underworld. They appeared to him as he was bathing in a source.[1] The riderless horse on the stećci is either alone (Pl. LXXII, 1—7), led by someone (Pl. LXXII, 8—12), or standing between a woman and a man. (Pl. LXXII, 13, Pl. XCII, 17, 18) Images of horses are placed on graves elsewhere, and it is presumed that they are intended

[1] M. Wenzel, A Mediaeval Mystery Čult in Bosnia and Herzegovina, Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, XXIV, 1961, p. 101.

jevima i pretpostavlja se da oni predstavljaju nosioce duše[2]. Konj bez jahača je uobičajen element vojnih pogreba na zapadu, gdje je povezan sa palim ratnikom[3]. U srednjem vijeku konj bez jahača imao je udjela u turnirskom ritualu kao i danas u nadmetanju u Sinju zvanom Sinjska alka[4]. Možda su oni bili određeni kao zamjena drugim konjima u toku igre. U Gvoznu, konj bez jahača nosi pticu (T. LXII, 13).

Psi na stećcima su najčešće u pratnji lovaca na jelene, i predlažemo čitaocu da detaljnije pregleda ilustracije ove grupe (T. CIX, CX, CXII, CXIII). Psi se javljaju i sami (T. LXXIII, 1—6, 10). Ovce su malobrojne. Najznačajniji je Agnus Dei u Slivnu, koga je najprije tako identifikovao opat P. Kaer, ali su kasnije smatrali da je to konj (T. LXXV, 1). Jedna životinja kombinirana sa krstom u Turmentima kod Trebinja možda isto tako predstavlja jagnje (T. LXXIII, 9).

Postoje samo dvije predstave ribe na stećcima, i to na istom spomeniku, na obelisku iz Donje Zgošće (T. LXXV, 5). Zmije su češće, i kao par javljaju se oko donje Neretve, od Donjeg Hrasna do Neuma, kao i sjeverno od Neretve (T. LXXV, 10—12; T. LXXVI, 1—4). Antički spomenik sa dvije zmije nađen u istoj oblasti identifikuje ih sa Dioskurima[5], i njihova pojava u srednjem vijeku može biti sjećanje na antički kult personificiranog života i smrti. S druge strane, dvije zmije u Slivnu javljaju se kao »mjesečev čvor«, astronomski znak koji Turci upotrebljavaju kao ukras, na nadgrobnim spomenicima i na gradskim vratima (T. LXXV, II)[6]. Krilate zmije na nadgrobnim spomenicima ponekad napadaju životinje (T. LXXVI, 9) i žene (T. LXXVI, 8), a njih napadaju psi (T. XXVI, 7) i junaci na konju (T. C, 10). Zmijolika bića sa stećaka u Boljunima mogu predstavljati lokalnu

[2] J. Kunst, Kulturno-historijski odnosi između Balkana i Indonezije, Bilten Instituta za proučavanje folklora, 2, Sarajevo, 1953, str. 312.

[3] Ovakvog konja vodili su na pogrebu Predsjednika Johna F. Kennedya 1963 godine.

[4] M. Wenzel, Sinjska Alka, Folklore 71, London, 1960, p. 229.

[5] M. Abramić, Reljef Dioskura iz Narone, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, LIV, Split 1952, pp. 120 — 126, T. VI, sl. 1.

[6] K. Otto-Dorn, Türkische Grabsteine mit Figurenreliefs aus Kleinasien, Ars Orientalis, III, Baltimore, Maryland, 1959, S. 72, 75.

as carries of the soul.[2] The riderless horse is a common feature of military funerals in the West, where it pertains to the fallen warrior.[3] In the Middle Ages, riderless horses played a part in tournement ritual, as they do today in the tilting festival at Sinj called Sinjska Alka.[4] They may have been intended as replacements during the game. At Gvozno, the riderless horse carries a bird (Pl. LXII, 13).

Dogs on the stećci are most usual in the company of deerhunters, and it is suggested that the reader examine the illustrations of that group. (Pl. CIX, CX, CXII, CXIII). Dogs also appear alone (Pl. LXXIII, 1—6, 10). Sheep are few. Most notable is an Agnus Dei at Slivno, first identified as such by Abbe P. Kaer, but later regarded as a horse (Pl. LXXV, 1). A further animal accompanied by a cross at Turmenti, Trebinje, may likewise represent a lamb (Pl. LXXIII, 9).

There are only two fish, and these are on the same monument, namely, the obelisk from Donja Zgošća (Pl. LXXV, 5). Snakes are more usual, and in pairs inhabit the lower Neretva region from Donje Hrasno to Neum, with further examples north of the Neretva (Pl. LXXV, 10—12, Pl. LXXVI, 1—4). An Antique monument with two snakes found in the same region identifies them with the Dioscuri[5], and their occurrence in the Middle Ages may be a remembrance of the antique cult of personified Life and Death. On the other hand, the two snakes at Slivno appear in the »moon knot«, an astronomical sign in use among the Turks, on gravestones and city gates[6]. Winged snakes on the tombstones engage in attacks on animals (Pl. LXXVI, 9) and women (Pl. LXXVI, 8), and are themselves attacked by dogs, (Pl. LXXVI, 7) and heroes on horseback (Pl. C, 10). Other snake-like creatures on the stećci of Boljuni may have been an obser-

[2] J. Kunst, Kulturno-historijski odnosi između Balkana i Indonezije, Bilten Instituta za proučavanje folklora, 2, Sarajevo 1953, str. 312.

[3] Such a horse was led at the funeral of President John F. Kennedy, in 1963.

[4] M. Wenzel, Sinjska Alka, Folklore, 71, London, 1960, p. 229.

[5] M. Abramić, Ein neues Dioskurenrelief aus Vid (Narona), Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku LIV, Split 1952, s. 120—126, Taf. VI, Fig. 1.

[6] K. Otto-Dorn, Türkische Grabsteine mit Figurenreliefs aus Kleinasien, Ars Orientalis III, Baltimore, Maryland 1959, S. 72, 75.
A singular monument in the Museum at Ohrid, presumably Roman, displays a snake twisted into this same knot.

faunu koju su zapazili majstori[7] (T. LXXVI, 5, 6). Zanimljiva je koincidencija da ovakva zmijolika bića (kao u Boljunima) u srednjem vijeku predstavljaju simbol podzemlja, a njihove čeljusti označavaju čeljusti pakla.

Razna bića iz Boljuna i nedalekih Opličića teže su uočljiva među lokalnom faunom (T. LXXV, 2, 3; T. LXXVI, 6). Ona su, najvjerovatnije, djelo jednog majstora, Grubača, koji je potpisao dvije ovakve predstave i čije je djelo datirano oko 1477[8].

[7] Nada Miletić, Zemaljski muzej, Sarajevo, primijetila je sličnog guštera na samom lokalitetu nadgrobnih spomenika.

[8] Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS, XII, 1961, str. 201 — 202.

vation of local fauna on the part of the craftsman.[7] (Pl. LXXVI, 5, 6) It is an interesting coincidence that this creature was utilized during the Middle Ages for representations of the Underworld, providing, among other things, the Jaws for the Jaws of Hell.

Different creatures at Boljuni and Opličići are less easily observed among the local fauna (Pl. LXXV, 2, 3, Pl. LXXVI, 6). These are most probably the work of one master, Grubač, who has signed two such representations, and whose work is dated circa 1477[8].

[7] Nada Miletić, Zemaljski Muzej, Sarajevo, observed an identical lizard on the very site of the tombstones.

[8] Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 201—202.

BANJA LUKA
BOS. PETROVAC
SKENDER-VAKUF
JAJCE
TRAVNIK
ZENICA
KAKANJ
VAREŠ
OLOVO
TUZLA
KLADANJ
ŠEKOVIĆI
DRINJAČA
ZVORNIK
LOZNICA
BANJA KOVILJAČA
BELA CRKVA
KRUPANJ
UB
VALJEVO
ARANĐELOVAC
VLASENICA
BRATUNAC
LJUBOVIJA
SREBRENICA
TAKOVO
G.MILANOVAC
BAJINA BAŠTA
TITOVO UŽICE
ŽEPA
SOKOLAC
BREZA
ILIJAŠ
VISOKO
KISELJAK
SARAJEVO
KNIN
GLAMOČ
KUPRES
VRLIKA
LIVNO
RAVNO
TARČIN
ROGATICA
VIŠEGRAD
PRAČA
SINJ
DUVNO
TRILJ
CISTA
JABLANICA
BLIDINJE
KONJIC
TRNOVO
GORAŽDE
PRIBOJ
TROGIR
SPLIT
OMIŠ
IMOTSKI
POSUŠJE
LIŠTICA
MOSTAR
ZIJEMLJE
ULOG
KALINOVIK
FOČA
PRIJEPOLJE
PLJEVLJA
MAKARSKA
BLAGAJ
NEVESINJE
VRGORAC
LJUBUŠKI
ČAPLJINA
GACKO
AVTOVAC
PIVA
ŽABLJAK
PLOČE
STOLAC
OPUZEN
OREBIĆ
SLIVNO
NEUM
HUTOVO
LJUBINJE
RAVNO
BILEĆA
ŠAVNIK
STON
ZAVALA
LJUBOMIR
VELIMLJE
SLANO
HUM
VILUSI
NIKŠIĆ
TREBINJE
DUBROVNIK
GRAHOVO
CAVTAT
HERCEG NOVI
Jelen – Deer
Ptice – Birds

BANJA LUKA
BOS. PETROVAC
SKENDER-VAKUF
JAJCE
TRAVNIK
KNIN
GLAMOČ
KUPRES
VRLIKA
LIVNO
RAVNO
SINJ
DUVNO
TRILJ
CISTA
TROGIR
SPLIT
OMIŠ
IMOTSKI
POSUŠJE
MAKARSKA
VRGORAC
JABLANICA
BLIDINJE
LIŠTICA
MOSTAR
LJUBUŠKI
ČAPLJINA
PLOČE
OPUZEN
OREBIĆ
SLIVNO
NEUM
STON
HUTOVO
RAVNO
ZAVALA
SLANO
DUBROVNIK
CAVTAT
HERCEG NOVI
TUZLA
ZENICA
KAKANJ
VAREŠ
BREZA
VISOKO
ILIJAŠ
KISELJAK
SARAJEVO
FARČIN
KONJIC
TRNOVO
KALINOVIK
ZIJEMLJE
ULOG
BLAGAJ
NEVESINJE
STOLAC
GACKO
AVTOVAC
LJUBINJE
BILEĆA
LJUBOMIR
HUM
TREBINJE
VELIMLJE
VILUSI
GRAHOVO
NIKŠIĆ
ŠAVNIK
ŽABLJAK
PIVA
KOČA
PLJEVIJA
PRIJEPOLJE
PRIBOJ
GORAŽDE
PRAČA
ROGATICA
VIŠEGRAD
SOKOLAC
ŽEPA
SREBRENICA
KLADANJ
OLOVO
ŠEKOVIĆI
DRINJAČA
VLASENICA
BRATUNAC
LJUBOVIJA
ZVORNIK
LOZNICA
BANJA KOVILJAČA
BELA CRKVA
KRUPANJ
VALJEVO
UB
ARANĐELOVAC
TAKOVO
G.MILANOVAC
BAJINA BAŠTA
TITOVO UŽICE
● Konj bez jahača – The riderless horse
● Pas i druge životinje – The dog and other animals
● Zmije – Snakes
△ Ribe – Fish

TABLE LXVI — LXXVI

TABLA LXVI

PTICE / BIRDS

1 *Njeganovići,* Bileća, k.,
M. V. — M. T.
2 *Riječani,* Nikšić, s., I,
D. S.*
3 *Borje,* Ljubuški, vs., I,
M. Vego, Ljubuški, str, 34,
T. XXXIX, sl. 78. M. W.
7 *Lađevine,* Rogatica, s.,
(sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski muzej Sarajevo),
M. W.
5 *Seline,* Imotski,
M. Hoernes, Alterthümer der Herzegowina, I, S. 549, Fig. 19 b.*
Čepikuće, Slano, a., (v. T. LXXVII, sl. 13)
6 *Gornje Bare,* Kalinovik, vs.,
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 54—56, sl. 75.
7 *Lađevine,* Rogatica, s.,
(isti spomenik kao br. 7 — the same monument as no. 7),
M. W.
8 *Brotnjice,* Cavtat, Dubrovnik, s., Lj. K.
Vranjevo selo, Neum, s.,
A. Benac, Od Slivna . . ., AHI II, 1953, str. 66, T. II, sl. 2.
9 *Cernica,* Gacko,
M. Hoernes, Alterthümer der Herzegovina, II, S. 23—24, Fig. 3*
10 *Domaševo* — Ljubomir, Trebinje, s., SjZ,
M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine, II, 1964, str. 56—57.
11 *Stupari,* Kladanj, slj., JI,
D. Sergejevski, Srednjevjekovna groblja u Stuparima i Rastiku, GZM, LIII, 1941, str. 95—96, sl. 1.
12 *Podgradinje* — G. Hrasno, Hutovo, slj., I,
Š. Bešlagić, Stećci u G. Hrasnu, N. S. VII, 1960, str. 96—97, sl. 10, M. W.
13 *Podgradinje,* Hutovo, slj., Z,
Ibid., str. 95, sl. 6.
Ubosko, Ljubinje, slj., N. M. — T. D. (v. T. LXXVI, 7).
14 *Glumina,* Hutovo, s., Z,
Š. Bešlagić, o. c., str. 106, sl. 11. (isti ukras, samo bez štita, na istočnoj strani spomenika — the same decoration without sword and shield is on the east end) M. W.
15 *Bijela Rudina,* »Bobotov dub«, Bileća, s., SjZ,
M. W.

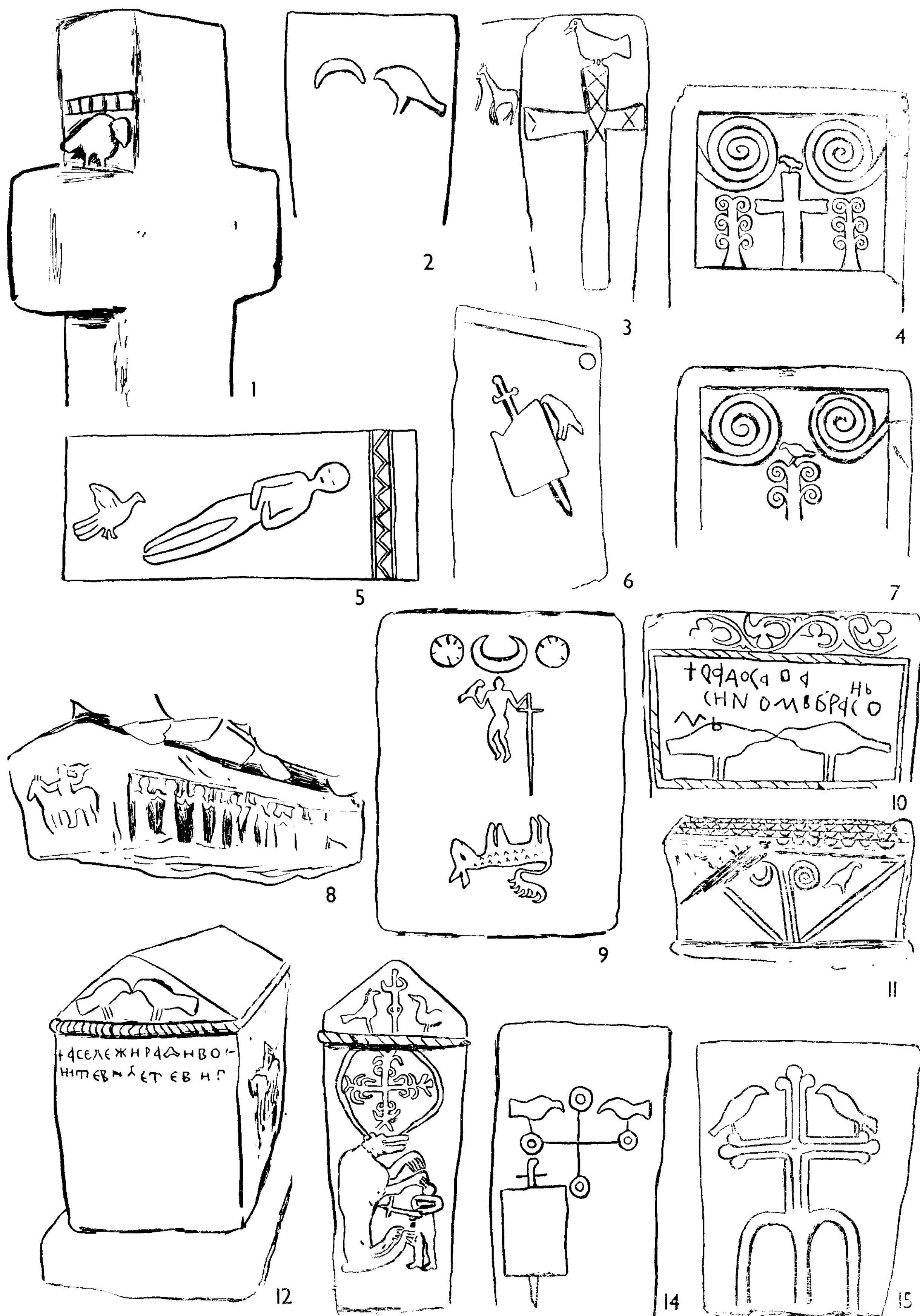

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
14
15

TABLA LXVII

PTICE / BIRDS

1 *Ubosko,* Ljubinje, s., I, M .W.
2 *Donja Zgošća,* Kakanj, slj., J, (detalj — detail) Đ. Stratimirović, Srednjovjekovno groblje kod Zgošće, GMZ III, 1891, str. 131, 133.
3 *Topolo,* Neum, s., Z, A. Benac, Od Slivna..., AHI, II, 1953, str. 70, T. V, sl. 2.
4 *Radmilovića Dubrave,* Bileća, s., Z, M. W.
5 *Čerin,* Mostar, slj., SjI, V. Ćurčić, Starinsko oružje u Bosni i Hercegovini, GZM, LV, 1943, str. 58, T. XVII, sl. 54, (sada u Zemaljskom muzeju Sarajevo — now in the Zemaljski muzej, Sarajevo).
6 *Opličići,* Stolac, plč., M. W .
7 *Kotezi,* Ljubinje, N. M. — T. D.
8 *Vrhovina,* Kalinovik, slj. (južna krovna ploha — south side of the roof) Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 65, sl. 91.
9 *Radmilovića Dubrave,* Bileća, s., J, M. W. (sada u Zemaljskom muzeju Sarajevo — now in the Zemaljski muzej, Sarajevo).
10 *Radmilovića Dubrave,* Bileća, s., Sj, M. W. (isti spomenik kao br. 4 — the same monument as no. 4).
11 *Zvirići,* Ljubuški, s., M. Vego, Ljubuški, str. 26, T. XXIX, sl. 57.
12 *Ubosko,* Ljubinje, s., Sj, M. W.
13 *Boljuni,* Stolac, s., I, Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS, XII, 1961, str. 179, sl. 10.

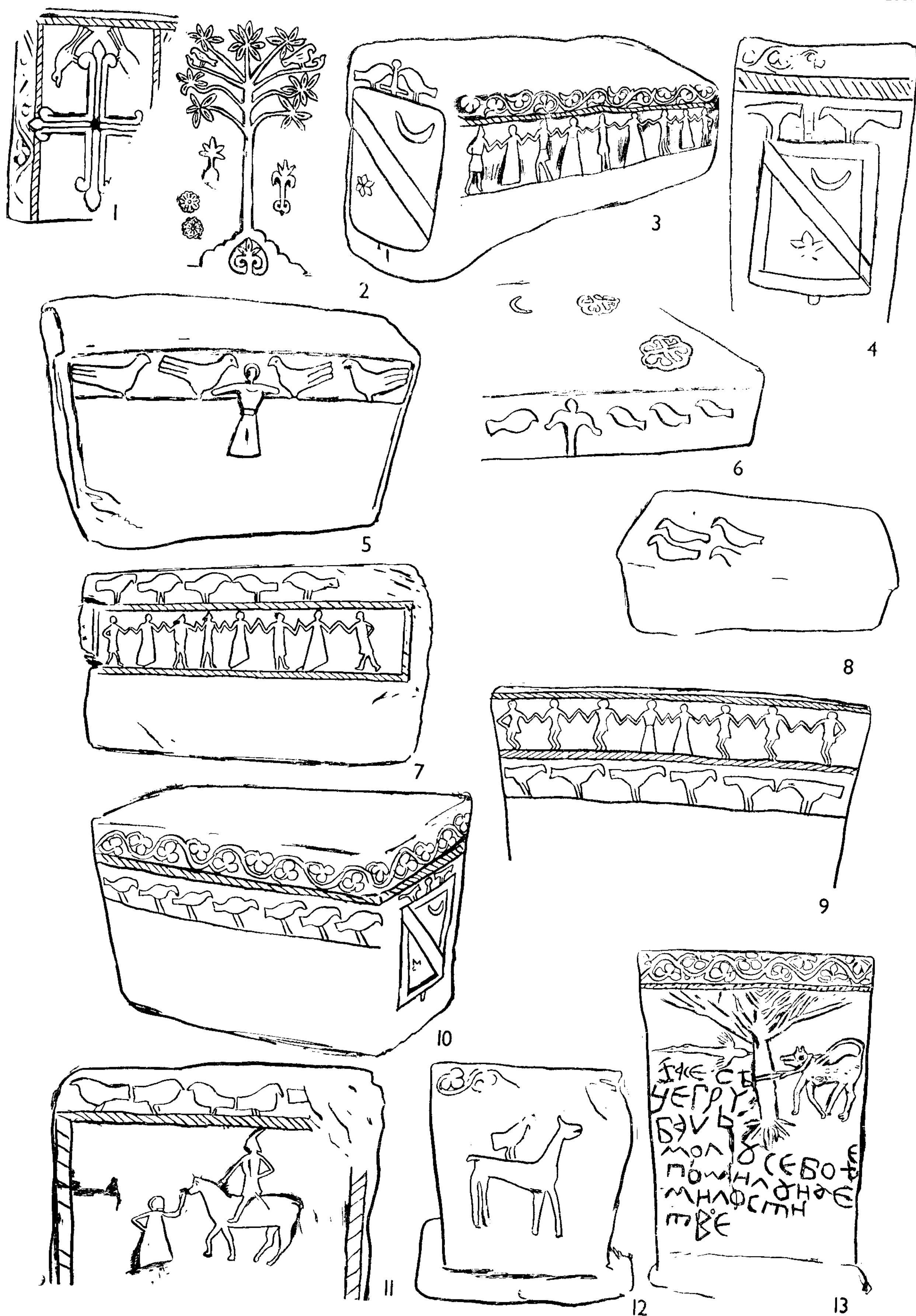

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13

TABLA LXVIII

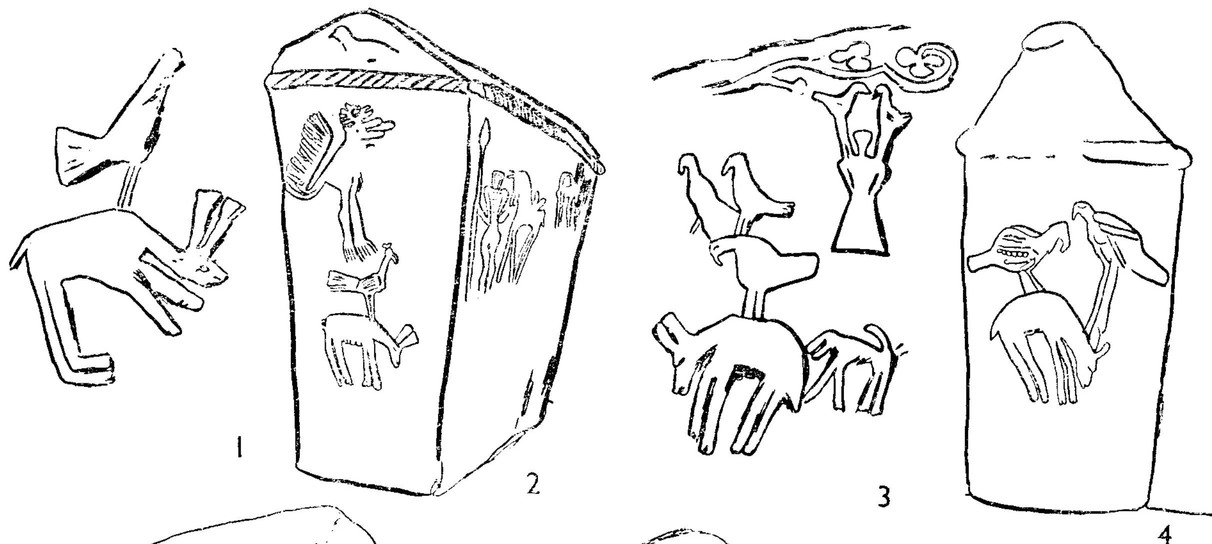
PTICE / BIRDS

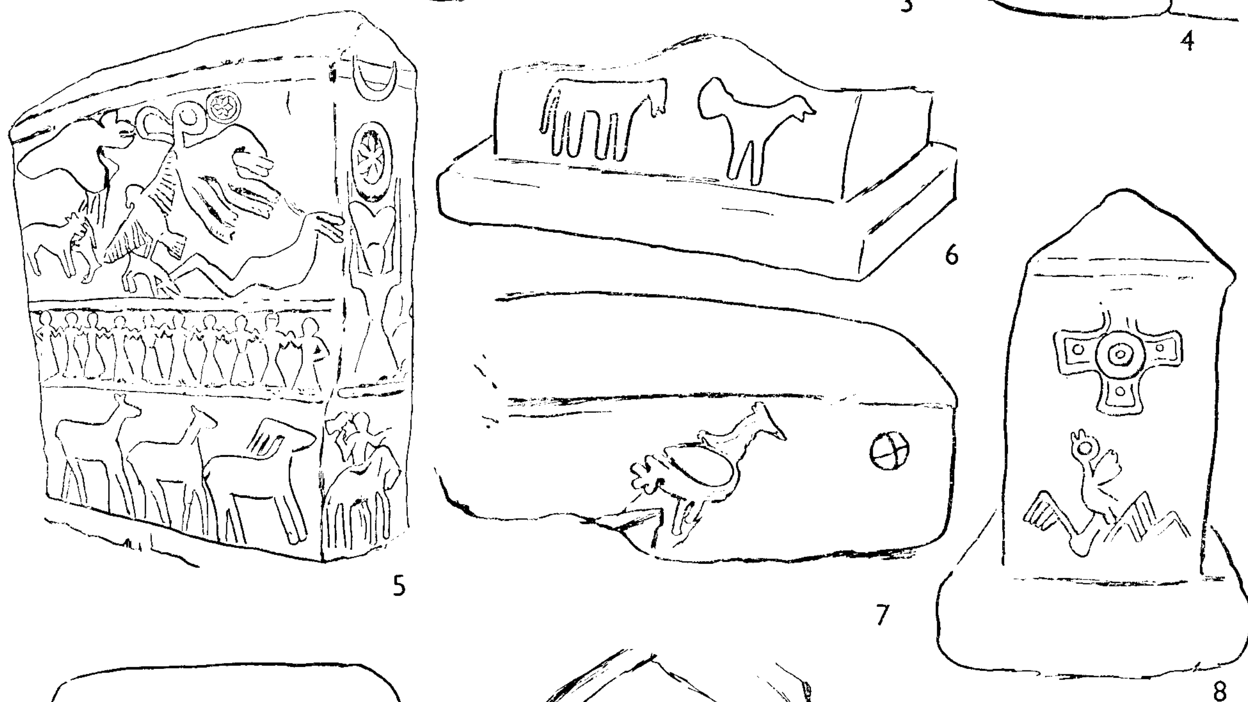
1 *Ubosko*, Ljubinje,
N. M. — T. D.
2 *Podgradinje* — G. Hrasno, Hutovo, slj., I.
Š. Bešlagić, Stećci u G. Hrasnu, N. S. VII, 1960, str. 95, sl. 7.
3 *Ubosko*, Ljubinje, s., J,
E. K. Armstrong, The Folklore of Birds, London, 1958, p. 38—40, Pl. 8 d; O. Bihalji Merin— A. Benac, Stećci, Beograd 1962, T. 54, 55;
M. W.
4 *Ždrijelovići* — Ljubomir, Trebinje, slj., Z, M .W.
5 *Brotnjice*, Cavtat, Dubrovnik, vslj.,
Š. Bešlagić, Stećci u Brotnjicama, AHI, VIII—IX, 1962, T. III, sl. 3.
6 *Tarevo*, Kladanj, slj.,
Z. K.*
7 *Gornji Malovan*, Kupres, slj., I,
Š. Bešlagić, Kupres, str. 104—105, sl. 69.
8 *Ubosko*, Ljubinje, slj., Sj,
M. W.
9 *Budimir*, Imotski, slj. ,
I. C., str. 12, sl. 6.*
10 *Banja Stijena*, »Vilino kolo«, Rogatica, slj.,
F. Fiala, Crtice sa Glasinca, GZM IV, 1892, str. 338, sl. 2; A. Solovjev, «Jesu li bogomili poštovali krst?«;
GZM NS III, 1948, str. 92, T. II, sl. 1, (sada u Zemaljskom muzeju Sarajevo — now in the Zemaljski muzej, Sarajevo).
11 *Očevlje*, Breza,
A. Solovjev, o. c., str. 92, T. I, sl. 2.

Pored predstava ptice koje su prikazane na tablama LXVI — LXVIII, iste predstave nalazimo na slijedećim tablama:

Apart from birds represented on Plate LXVI — LXVIII, additional representations may be found on the following Plates:

T. XVI, sl. 10
T. XXXII, sl. 13
T. XLIV, sl. 22
T. LI, sl. 19
T. LX, sl. 4
T. LXII, sl. 16
T. LXIII, sl. 1, 2, 3, 4, 5
T. LXXIX, sl. 8
T. LXXXII, sl. 9
T. CX, sl. 16

1
2
3
4

5
6
7
8

9
10
11

TABLA LXIX

JELENI / DEER

1 *Marasovina*, Knin, k.,
M. W.
(sada u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu — now in the Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split)
Čengić Bara — Kladovo polje, Ulog, s., Z, Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 85—86, sl. 134.

2 *Trsteno*, Dubrovnik s.,
(sada u Zemaljskom muzeju Sarajevo — now in the Zemaljski muzej, Sarajevo)
M. W.

3 *Obalj*, Kalinovik, s., I,
Š. Bešlagić, o. c., str. 66—68, 69, sl. 95.

4 *Mešković*, »Bijeli hrid«, Kladanj, s.,
M. Baum, Nekoliko interesantnih stećaka sa područja istočne Bosne, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, II, 1958, str. 61, sl. 16.

5 *Čengić Bara* — Kladovo polje, Ulog s. (gornja ploha — upper surface),
Š. Bešlagić, o. c., str. 82, 84, sl. 129.

6 *Trebijova*, »Kuđeljin kamen«, Trebinje, s., I, M. W .

7 *Tupan*, Nikšić, vs.,
D. S.*
Hamzići, Mostar, plč.,
M .W.
Turmenti, Trebinje, plč.,
M. W.

8 *Mirkova kosa*, Kalinovik, s., J,
Š. Bešlagić, o. c., str. 13—14, sl. 4.
Radimlja, Stolac, slj., SjZ,
A. Benac, Radimlja, 25 — 26, T. XXXIII, sl. 69.

9 *Podgradinje* — G. Hrasno, Hutovo, plč. (ispod slj. — slab beneath slj.)
Š. Bešlagić, Stećci u Gornjem Hrasnu, N. S. VII, 1960, str. 96 (samo opis — description only); M. W.
Dabarsko polje, Stolac, slj.,
M. Hoernes, Alte Gräber in Bosnien und der Herzegowina, Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien, XIII, 1883, S. 169, 176, Fig. 57.*

10 *Ravno*, »Krša«, Kupres, plč.,
Š. Bešlagić, Kupres, str. 28, sl. 14.

11 *Ubosko*, Ljubinje, s.,
N. M. — T. D .

12 *Marasovina*, Knin, k.,
(isti spomenik kao br. 1 — the same monument as no. 1)
M. W.

13 *Ravno*, »Ravanjska vrata«, Kupres, s.,
Š. Bešlagić, Kupres, str. 80, 83, sl. 57.

14 *Zabrđe*, Stolac, plč.,
M. W.

15 *Boljuni*, Stolac, s., J,
Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 190, sl. 48.

16 *Rastičevo*, »Rastičevska mašeta«, Kupres, plč.,
Š. Bešlagić, Kupres, str. 138, sl. 97.

17 *Dugo polje*, Blidinje, slj., SjI,
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 33, sl. 45.

18 *Toplica* — Gornje Hrasno, Hutovo, slj., Sj,
Š. Bešlagić, Stećci u G. Hrasnu, N. S. VII, 1960, str. 90, 101, sl. 6.

19 *Novakovići*, »Žugića Bare«, Žabljak, s.,
N. M. — T. D.

20 *Lokvičići*, »Novina«, Imotski, slj., J,
L. Katić, Stećci u Imotskoj krajini, Starohrv. prosvjeta, III serija, sv. 3, 1954, str. 147, sl. 49.

21 *Banjevići*, Drinjača, stl., I,
D. Sergejevski, Ludmer, str. 8, T. X, sl. 20.

22 *Lovreč*, »Bekavci«, Imotski, k.,I, M. W.*

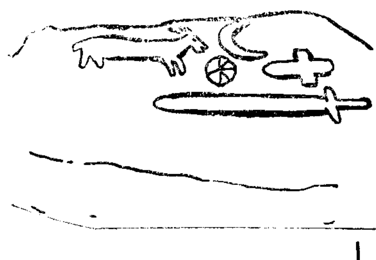

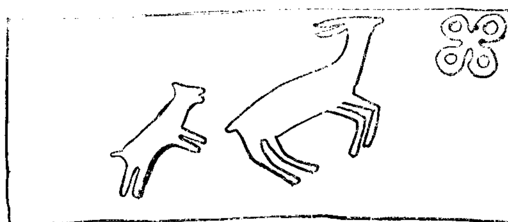
273

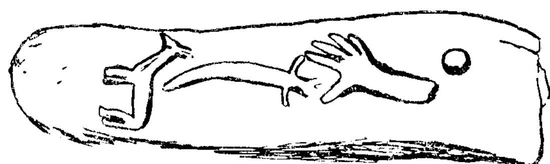
TABLA LXX

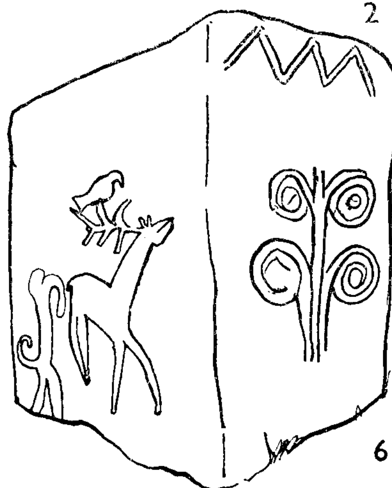
JELENI / DEER

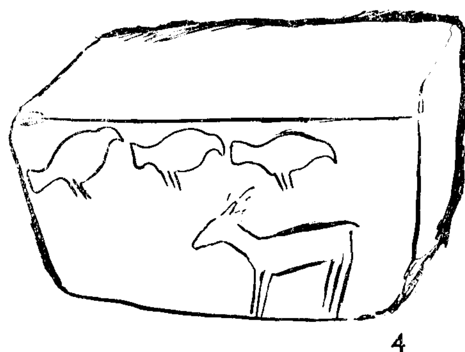
1 *Selišta,* Kalinovik, s.,
Š. Bešlagić, Kalinovik,
str. 19, sl. 14.
2 *Gornja Bodežišta,* Gacko, s.,
Z. K.*
3 *Faletići,* Sarajevo, n.,
V. Ćurčić, Starinsko oružje u
Bosni i Hercegovini, GZM LV,
1943, str. 106, sl. 116 a.
4 *Zabrđe,* Stolac, s.,
M. W.
5 *Ždrijelovići* — Ljubomir, Trebinje, slj., I, M. W.
6 *Gvozno,* Kalinovik, s., JZ,
Š. Bešlagić, Kalinovik, str.
34—36, sl. 38.
7 *Dabrica,* Stolac, slj., I,
M. W.
8 *Nekuk,* Stolac, s., I,
Š. Bešlagić, Stećci na Nekuku
kod Stoca, GEM XXI, 1958,
str. 164, sl. 14.
9 *Cista,* Imotski,
I. C. str. 18, sl. 3*
10 *Cista,* Imotski, slj.,
I. C. str. 35, sl. 30.*
11 *Sarajlije,* Duvno, slj., JZ,
Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog polja, Starinar, NS VII—
VIII, 1956—1957, str. 387, 388,
sl. 20.
12 *Lovreč,* »Bekavci«, Imotski,
slj., Sj,
M. W.

1

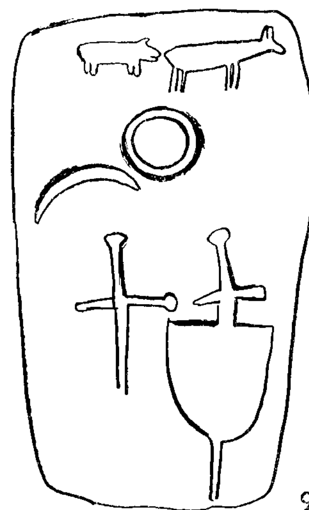

2

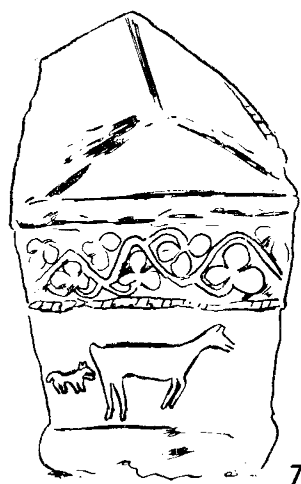

3

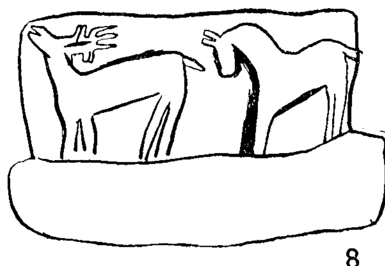

6

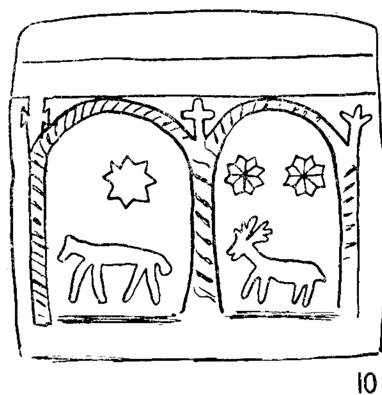

4

5

9

7

8

10

11

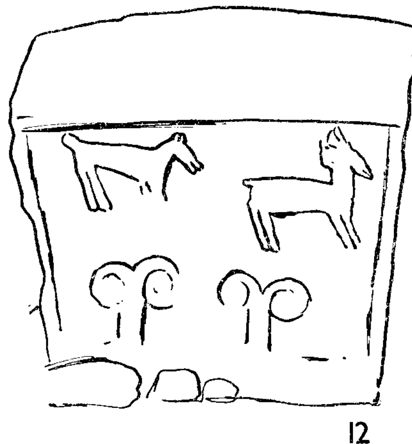

12

TABLA LXXI

JELENI / DEER

1 *Ubosko*, Ljubinje, s.,
M. W.
2 *Mijatovci*, »Kalufi«, Nevesinje, s., SjI,
M. W.
3 *Dobro polje*, Trnovo, Sarajevo, s.,
Đ. B.*
4 *Podgradinje* — G. Hrasno, Hutovo, s., Z,
N. M. — T. D.
5 *Radimlja*, Stolac, slj., JZ,
A. Benac, Radimlja, str. 14, T. XV, sl. 31.
6 *Lovreč*, »Bekavci«, Imotski, plč., M. W.
7 *Ljubovo*, Hum, s., Z,
Lj. K.
8 *G. Malovan*, »Podjaram«, Kupres, plč.,
Š. Bešlagić, Kupres, str. 118, sl. 77.
9 *Glumina*, Hutovo, s., Sj,
Š. Bešlagić, Stećci u G. Hrasnu, N.S. VII, 1960, str. 105, 106, sl. 9.
10 *Nikšić*, s., J,
D. Sergejevski, Nikšić, str. 9, sl. 8*; N. M. — T. D.
11 *Brotnjice*, Cavtat, Dubrovnik
Š. Bešlagić, Stećci u Brotnjicama, AHI, VIII—IX, 1960—61, str. 68—70, T. VI, sl. 6.
12 *Borje*, Ljubuški, vs., Sj,
sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski Muzej, Sarajevo),
M. W.
13 *Mirkova kosa*, Kalinovik, s., Sj, Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 15, sl. 8.
14 *Mirkova kosa*, Kalinovik, s., I,
Ibid., str. 16, sl. 9
(isti spomenik kao br. 13 — the same monument as no. 13)
15 *Premilovo Polje*, Ljubinje, s.,
N. M. — T. D.
16 *Ravno*, »Kulinsko«, Popovo polje, s., JI
M. W.
17 *Dubovac*, Bileća, s.,
J. Asboth, Bosnien und die Herzegowina, Wien 1888, S. 335.*
18 *Nekuk*, Stolac, s., J,
Š. Bešlagić, Stećci na Nekuku kod Stoca, GEM XXI, 1958, str. 158, 160, sl. 7.
19 *Domaševo* — Ljubomir, Trebinje, s., JZ,
M. W.
20 *Zabrđe*, Stolac, plč.,
M. W.

Pored predstava jelena koje su prikazane na tablama LXIX — LXXI, iste predstave nalazimo na slijedećim tablama:

Apart from deer represented on Plate LXIX — LXX, additional representations may be found on the following Plates:

T. XVI, sl. 16, 18
T. XX, sl. 2
T. LV, sl. 3
T. LXIV, sl. 19

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20

TABLA LXXII

KONJ BEZ JAHAČA / RIDERLESS HORSE

1 *Kupres,* okolina, slj., Sj,
Š. Bešlagić, Kupres,
str. 126, 128—129, sl. 85.
Zijemlje polje, »Zvorak«, Mostar, s (gornja ploha — upper surface), SIZS arhiv*
Zijemlje polje, »Zvorak«, s., SIZS arhiv.*

2 *Seline,* Imotski, slj.,
M. Hoernes, Alterthümer der Herzegovina, I, 1880, S. 546, Fig. 15.*

3 *Ždrijelovići* — Ljubomir, Trebinje, slj., Sj,
M. W.
Boljuni, Stolac (v. T. LXXVI, sl. 6)

4 *Lokvičići,* »Pezine kuće«, Imotski, slj.,
L. Katić, Stećci u Imotskoj krajini, Starohrv. prosvjeta, III, serija, sv. 3, 1954, str. 145, sl. 40.

5 *Stop,* »Tulež«, Žepa, slj., Z,
V. P. — M. P.

6 *Staro Selo,* Jajce, slj.,
K. Hörmann, Starobosanski natpis iz XV vijeka, GZM III, 1891, str. 48—49, sl. 2*;
N. M. — T. D.
Cista, Imotski (v. T. LXVIII, sl. 9.)

7 *Čvarići* — Ljubomir, Trebinje, s., Sj, M. W.

8 *Prapratnica,* »Lisja«, Hutovo, vs., M. W.
Podgradinje — G. Hrasno, Hutovo (v. T. LXVIII, sl. 2, T. LXXXIX, sl. 10)
Turmenti, Trebinje (LXXXII, sl. 2.)

9 *Uzarići,* »Grovište«, Lištica, s., Z+J,
A. Benac, Široki Brijeg, str. 20, T. XVI, sl. 22 b.

10 *Vranjevo Selo,* Neum, s.,
A. Benac, Od Slivna..., AHI, II, 1953, str. 67, T. II, sl. 1.
Vranjevo Selo, Neum, (v. T. XI, sl. 7.)

11 *Zborna gomila,* Avtovac, slj., Sj, M. W.
(sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski muzej, Sarajevo)

12 *Cista,* »Bunar«, Imotski, slj.,
L. Katić, o. c., str. 138, sl. 24.

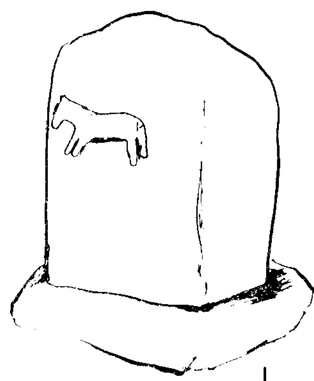
13 *Gvozno,* Kalinovik, s., JZ,
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 46—47, sl. 60.
Premilovo Polje, Ljubinje, (v. T. XCII, sl. 18)
Radimlja, Stolac (v. T. XCII, sl. 17.)

14 *Ljubinje,* slj., Sj,
M. W.

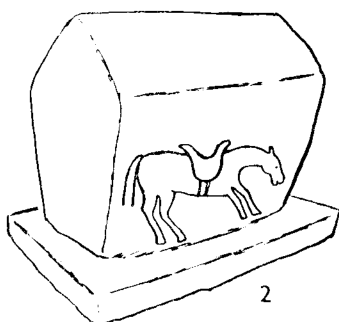
Pored predstava konja bez jahača koje su prikazane na tabli LXXII, iste predstave nalazimo na slijedećim tablama:

Apart from riderless horses represented on Plate LXXII, additional representations may be found on the following Plates:

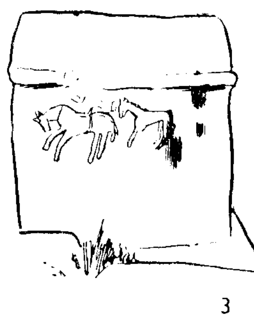
T. XVI, sl. 20
T. LXXXVII, sl. 2, 6
T. XCII, sl. 9

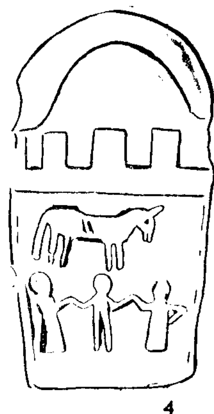
1

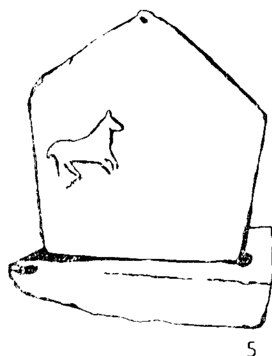
2

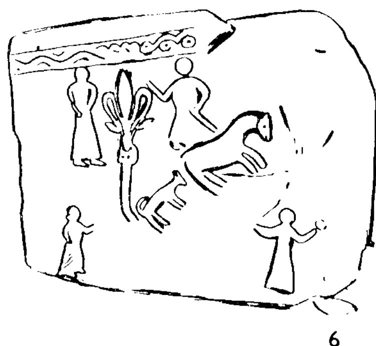
3

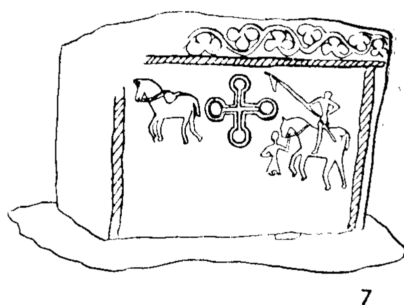
4

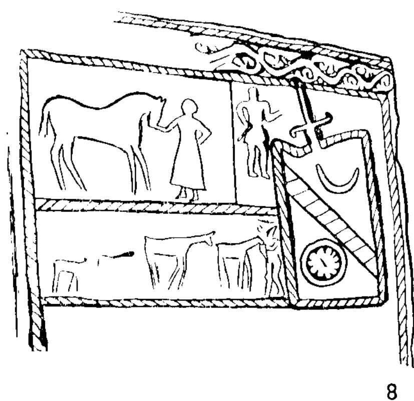
5

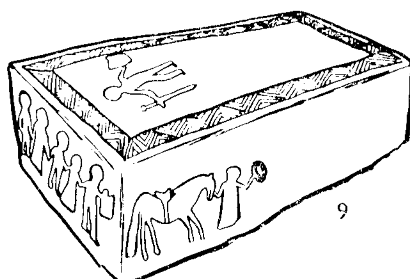
6

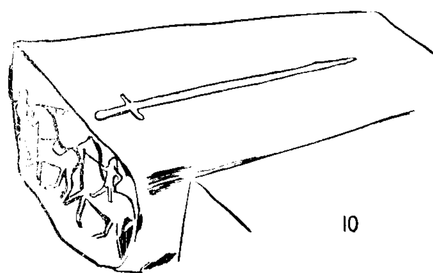
7

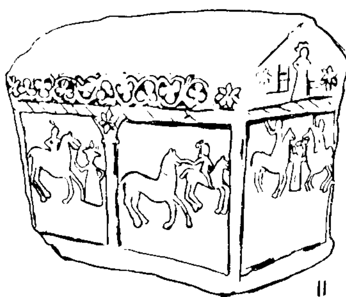
8

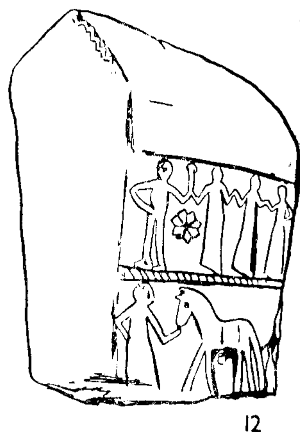
9

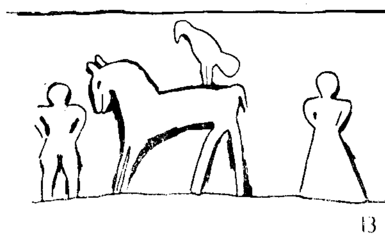
10

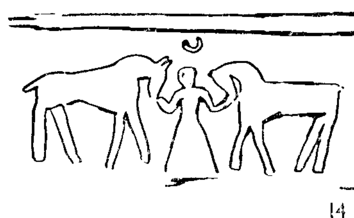
11

12

13

14

TABLA LXXIII

PAS I DRUGE ŽIVOTINJE / DOG AN OTHER ANIMALS

1 *Gornje Bare,* Kalinovik, slj., I, Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 54—55, sl. 74.
2 *Han Stjenice,* Rogatica, slj. N. M. — T. D.
3 *Gvozno,* Kalinovik, s., SjZ, Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 46—48, sl. 61.
4 *Gvozno,* Kalinovik, slj., JI, Ibid., str. 36—37, sl. 41.
5 *Oprašići,* Rogatica, n., Đ. Mazalić, Kraći članci i rasprave, GZM NS IV—V, 1950, str. 232, sl. 3. (sada u Zemaljskom muzeju Sarajevo — now in the Zemaljski muzej Sarajevo).
Brankovići, Rogatica, n., M. W. (sada u Zemaljskom muzeju Sarajevo — now in the Zemaljski muzej Sarajevo).
6 *Nekuk,* Stolac, s., (gornja ploha — upper surface), Š. Bešlagić, Stećci na Nekuku kod Stoca, GEM XXI, 1958, str. 163, 164, sl. 13.
7 *Tupan,* Nikšić, s., D. S.*
8 *Donji Močioci,* Sarajevo, slj. V. Č.
9 *Turmenti,* Trebinje, M. W.
10 *Krehin Gradac,* Mostar, plč., N. M.
11 *Novakovići,* »Žugića Bara«, Žabljak, s., N. M. — T. D.
12 *Fojnica* (Gacko?) J. Asboth, Bosnien und die Herzegowina, S. 98*.
13 *Varošište,* Mesići — Rogatica, slj., N. M. — T. D.; O. Bihalji-Merin — A. Benac, Stećci, Beograd, 1962, T. 8, 9.
14 *Tarevo,* Kladanj, slj., Z. K.*

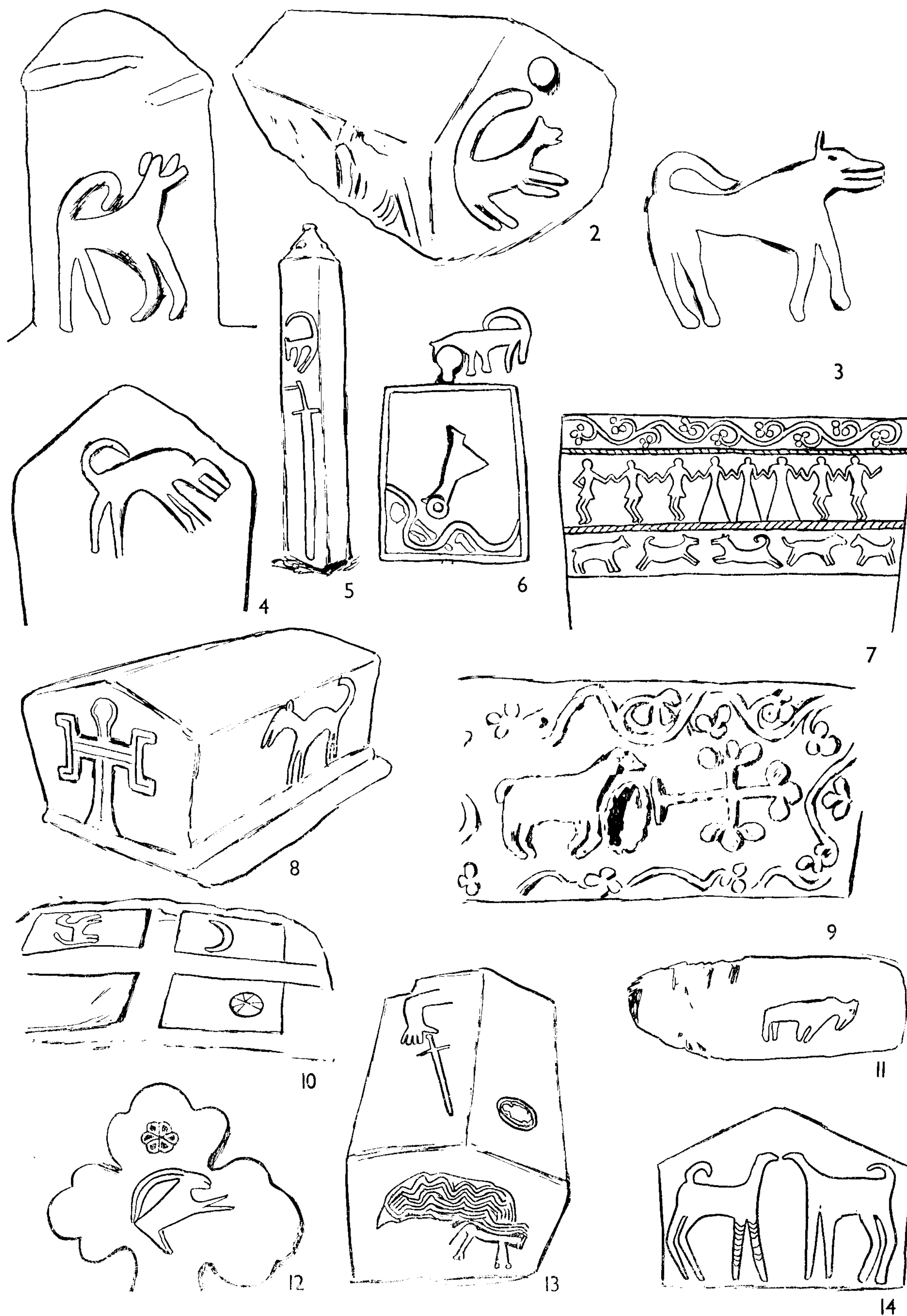

2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14

TABLA LXXIV

PAS I DRUGE ŽIVOTINJE
DOG AND OTHER ANIMALS

1 *Knežpolje*, Lištica, plč., V. Ć.
2 *Bijenja*, Nevesinje, plč., D. Sergejevski, Putne bilješke sa Nevesinjskog polja, GZM NS III, 1948, str. 240 — 241, sl. 5.*
3 *Gabrili*, Cavtat, M. S. 29, str. 50, sl. 3.*
4 *Potkula*, »Livorska prodo«, Stolac, stl., M. W.
5 *Mokro*, »Barevište«, Lištica, s., Sj, A. Benac, Široki Brijeg, str. 9, T. VI, sl. 7c.
6 *Lipenović*, Krupanj, slj., M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 183, sl. 271* (sada u Etnografskom muzeju u Beogradu — now in the Etnografski muzej, Beograd).
7 *Zavlaka*, »Markovo brdo«, Krupanj, M. Valtrović, Neke srpske starine u valjevskom i podrinskom okrugu, Starinar IX, 1892 str. 112*.
8 *Ljubinje*, slj., J, M. W.
9 *Zabrđe*, Stolac, s., M. W.
10 *Zovi Do*, Nevesinje, D. S.*
11 *Seline*, Imotski, M. Hoernes, Alterthümer der Herzegovina, I, S. 548, Fig. 18.*
12 *Loznica*, Srebrenica, stl., V. Radimsky, Arheološke crtice, GZM IV, 1892, str. 119 — 120, sl. 2*.
13 *Stop* ,»Trojan«, Žepa, slj., J, V. P. — M. P.
14 *Mokro*, »Barevište«, Lištica, slj., I, A. Benac, Široki Brijeg, str. 9, T. VII, sl. 8 a.

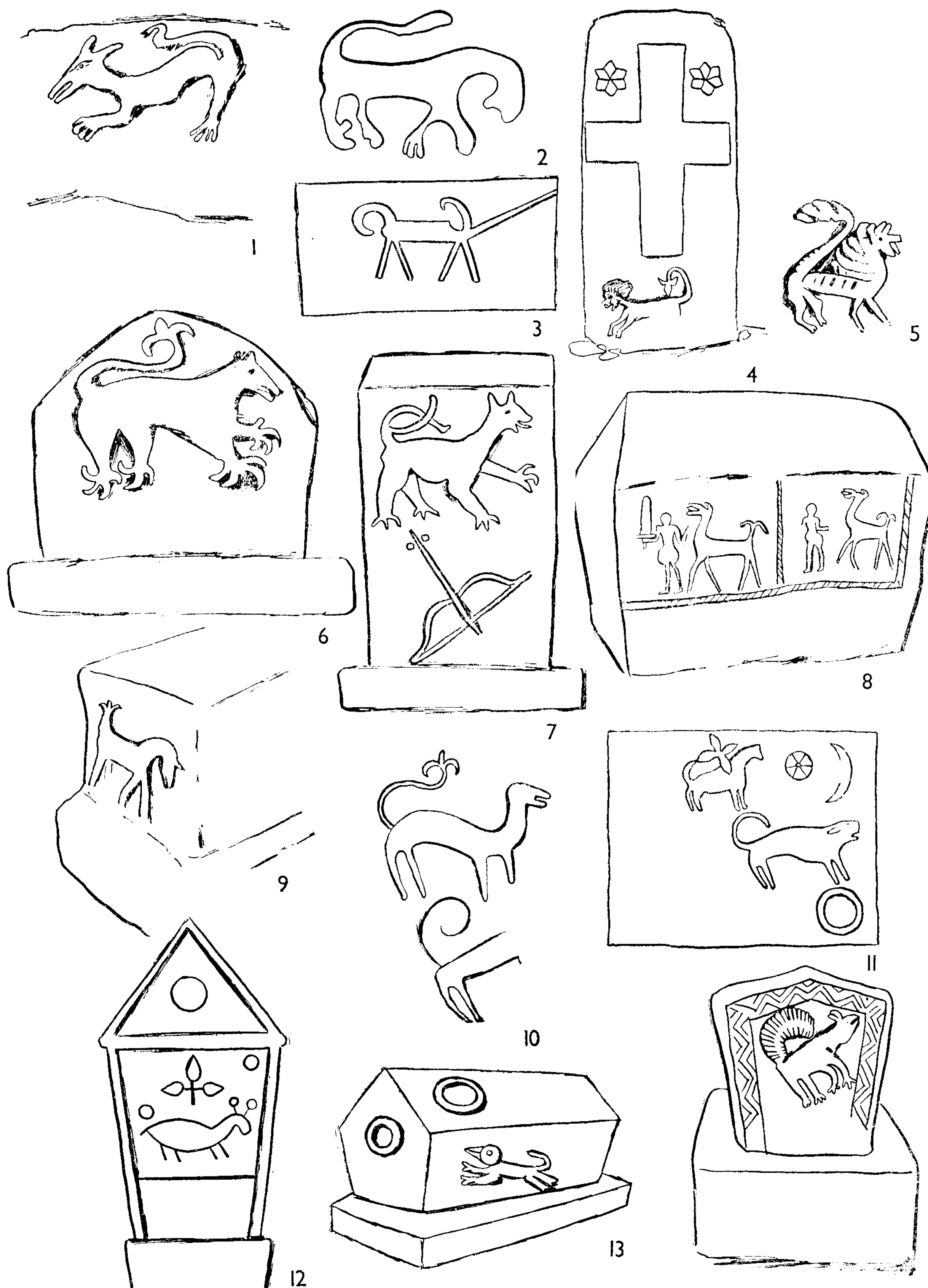

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14

TABLA LXXV

RAZNE ŽIVOTINJE, RIBE I ZMIJE
VARIOUS ANIMALS, FISH AND SNAKES

1 *Slivno Ravno,* »Provići«, Opuzen, slj., P. Kaer, Pièrres sépulcrales dalmates, Lyon 1887, p. 34, fig. 16.*; A. Benac, Od Slivna, AHI, II, 1953, str. 62., T. I., sl. 2.

2 *Opličići,* Stolac, s., J+I Š. Bešlagić, Stećci u Opličićima, N. S. VII, 1960, str. 145—146, 150, sl. 5.

3 *Opličići,* Stolac, s., Z, Ibid., str. 145, 148, sl. 2.

4 *Vrulja,* Pljevlja, s., N. M. — T. D.

5 *D. Zgošća,* Kakanj, st., I, Đ. Stratimirović, Srednjovjekovno groblje kod Zgošće, GZM III, 1891, str. 139—140; Đ. Mazalić, Kraći članci i rasprave, GZM NS, IV—V, 1950, str. 235, sl. 6.

6 *Ravno,* Dvorišta«, Kupres, slj., Sj, Š. Bešlagić, Kupres, str. 16, sl. 6.

7 *Turovi,* Trnovo, Sarajevo, stl., N. M. — T. D.

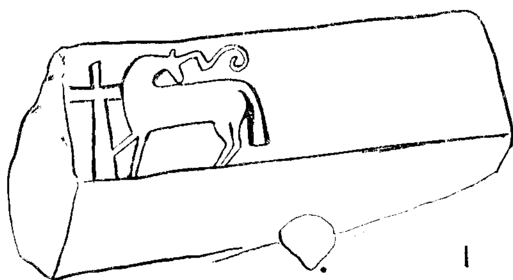
8 *Glumina,* Hutovo, slj., M. W.

9 *Humi-Lišani,* Mostar, plč., N. M. — T. D.

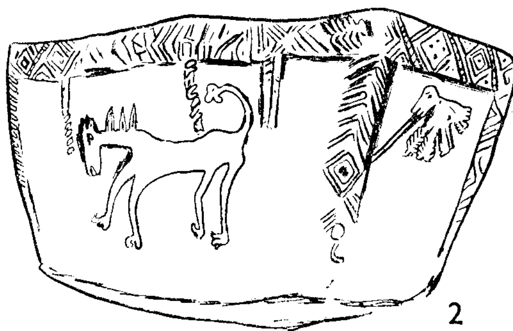
10 *Cista,* »Zadužbina«, Imotski, plč., L. Katić, Stećci u Imotskoj krajini, Starohrv, prosvjeta III ser., sv. 3, 1964, str. 135, sl. 12.

11 *Bistrina — Ošlje,* Neum, plč., A. Benac, Od Slivna . . ., str. 72—73, T. VII, sl. 2.

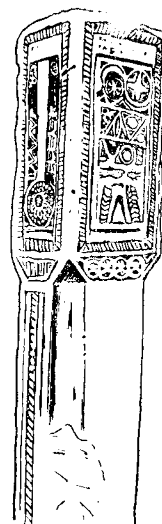
12 *Brštanica — D. Hrasno,* Hutovo, slj., N. M — T. D.

1

2

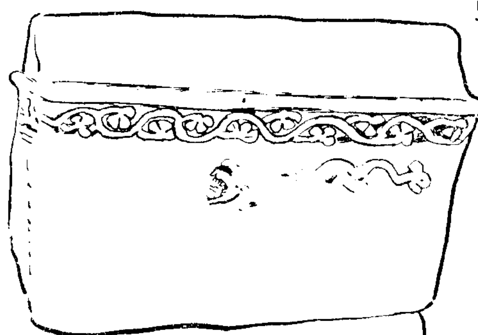

3

4

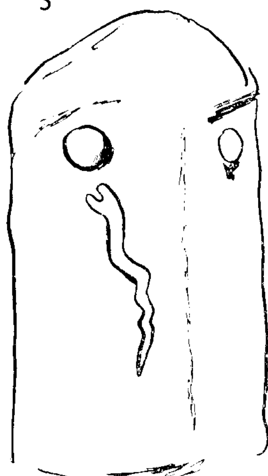
5

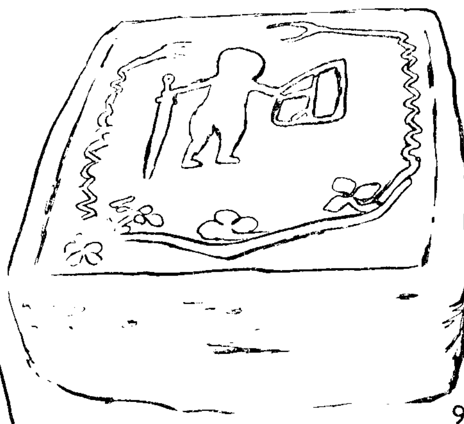
8

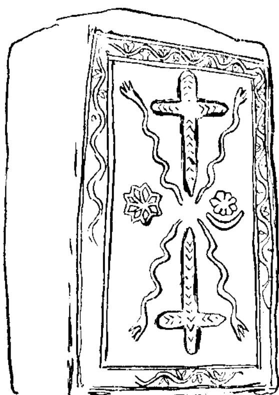
6

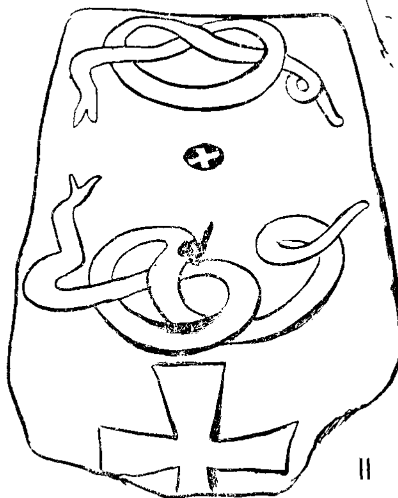
7

9

10

11

12

TABLA LXXVI

ZMAJEVI I DRUGE FANTASTIČNE ŽIVOTINJE
DRAGONS AND OTHER FANTASTIC ANIMALS

1 *Hodovo,* »Pogrebnice«, Stolac, slj., Z, M. W.

2 *Glumina,* Hutovo, slj., Z, Š. Bešlagić, Stećci u G. Hrasnu, N. S. VII, 1960, str. 103—104, sl. 4.

3 *Glumina,* Hutovo, slj., Z, Ibid., str. 103, 105, sl. 6.

4 *Slivno Ravno,* Opuzen, plč., P. Kaer, o. c., p. 32, Fig. 14.*

5 *Boljuni,* Stolac, plč., Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 191, sl. 51.

6 *Boljuni,* Stolac, s., Z, Ibid., str. 179, sl. 11.

7 *Ubosko,* Ljubinje, slj., Z, M. W.

8 *Gvozno,* Kalinovik, s., (gornja ploha — upper surface) Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 40, 42, sl. 51.
Prokletnica, »Na Policama«, Visočica planina, Konjic (v. T. C, sl. 10.)

9 *Vlahovići,* Ljubinje, s., Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 92, sl. 135 a.

10 *Boljuni,* Stolac, s. (gornja ploha — upper surface) Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 190, sl. 50.

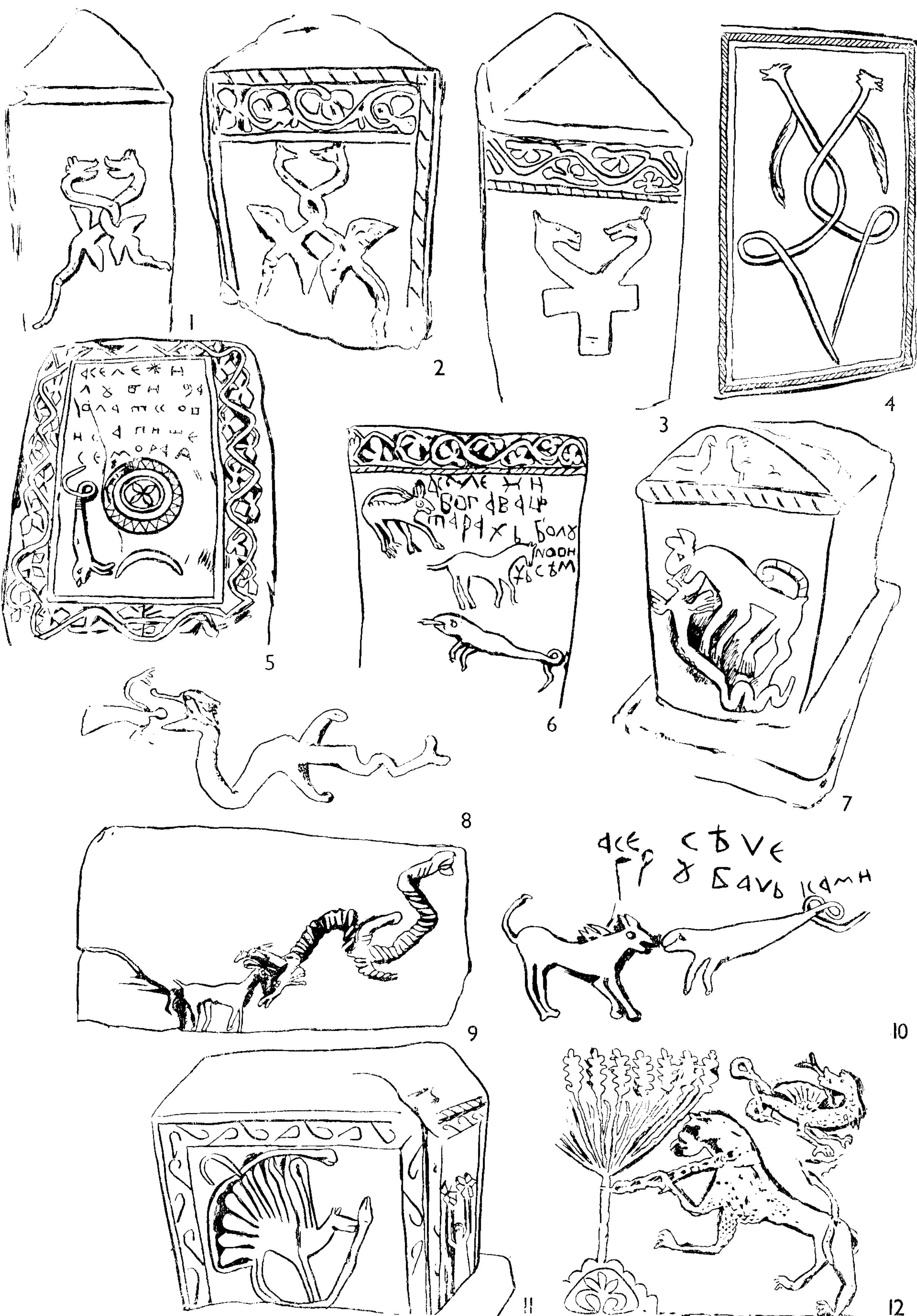
11 *Dugo polje,* Blidinje, slj., SjZ, Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 32, sl. 44.

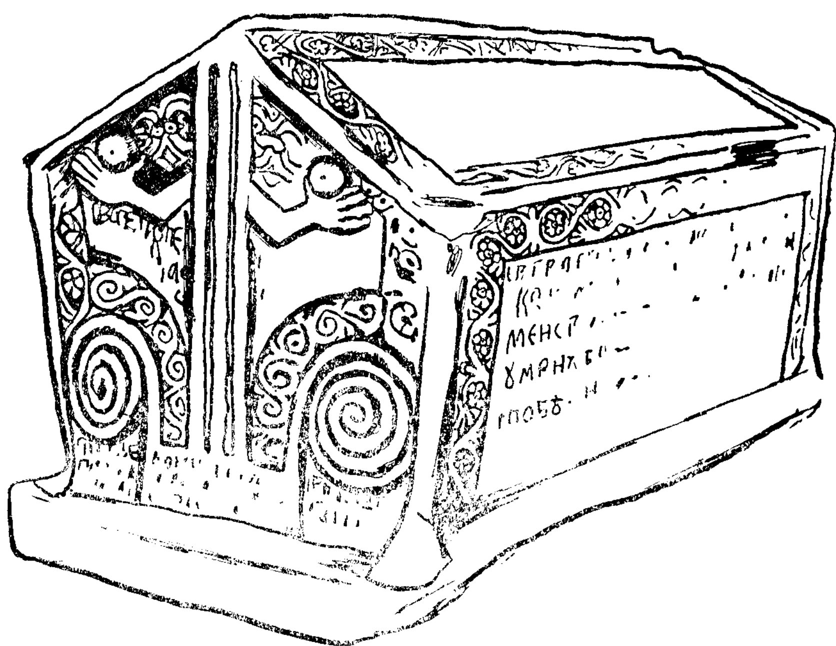
12 *D. Zgošća,* Kakanj, slj., Sj, (detalj — detail), Đ. Stratimirović, Srednjovjekovno groblje kod Zgošće, GZM III, 1891, str. 129, 132; Ć. Truhelka, Osvrt na sredovječne kulturne spomenike Bosne, GZM XXVI, 1914, str. 251, sl. 54.

Pored predstava psa i drugih životinja koje su prikazane na tablama LXXIII — LXXVI, iste predstave nalazimo na slijedećim tablama:

Apart from dogs and other animals represented on Plates LXXIII — LXXVI, additional representations may be found on the following Plates:

T. XLV, sl. 4, 5
T. LII, sl. 4, 5
T. LV, sl. 39
T. LXIII, sl. 27, 28, 29, 30, 31
T. LXVI, sl. 9, 13
T. LXVIII, sl. 1—6, 9

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

RUKE / HANDS AND ARMS

Ima blizu devedeset poznatih predstava usamljene ruke na stećcima. To je posebno značajno za spomenike oko Srebrenice i Zvornika, pošto su u ovim krajevima ostale figuralne predstave rijetke. Predstave usamljene ruke mogu se u još većem broju naći u Hercegovini, Dalmaciji i oko Kupresa u Bosni. Na nekim spomenicima je prikazana samo šaka ili jedna rukavica (T. LXXVII, 1—20; T. LXXVIII, 1), a na drugima se pojavljuje cijela ruka savijena u laktu, koja katkad drži neki predmet ili oružje (T. LXXVII, 21—31; T. LXXVIII; T. LXXIX).

Teško je utvrditi ulogu simbolizma ruke na stećcima.[1] Antičke paralele su rijetke. Ruka je bila u upotrebi kao rimski legionarski simbol, a pojavljivala se i u vidu bronzane šake posvećene bogovima Sabaziosu i Jupiteru Dolihenu. Kult Sabaziosa izgleda da je postojao u Bosni, jer je ruka Sabaziosa nađena u Sasama kod Srebrenice, u blizini starog rudnika.[2] Ali ruka Sabaziosa prikazana je u gestu blagoslova, a ovaj gest se na stećcima ne pojavljuje. Nema dokaza da ruke na stećcima predstavljaju ruke viših bića, sem možda u slučaju kad se dvije ruke granaju kao zraci iz jedne rozete (T. LXXVII, 24). Rimski spomenik, koji također prikazuje dvije ruke u neobičnom položaju, otkriven je u Mogorijelu kod Čapljine, na Neretvi, ali njegova namjena ostaje nejasna.[3]

---

[1] Magični aspekt ruke obradio je R. B. Onians, The Origin of European Thought, Cambridge, 1951, pp. 495 — 498.

[2] V. Paškvalin, Bronzana votivna ruka iz Sasa, GZM, XV—XVI, 1961, str. 203 — 209.

[3] Spomenik je sada u lapidaru Zemaljskog muzeja u Sarajevu.

There are close to ninety recorded examples of the isolated hand, or hand and arm. It is particularly marked around Srebrenica and Zvornik, as in those parts other figural representations are rare. Yet in fact, there are more examples to be found in Hercegovina, Dalmacija and the Kupres region of Bosnia. The hand may be represented alone, sometimes in the form of gauntlets (Pl. LXXVII, 1—20, Pl. LXXVIII, 1), or the entire arm may appear, bent at the elbow, and occasionally holding certain objects or weapons (Pl. LXXVII, 21—31, Pl. LXXVIII, Pl. LXXIX).

It is difficult to ascertain the function of this symbolism[1]. Antique parallels are rare. The hand was used as a Roman legionary symbol, and also appeared in the form of bronze images sacred to the gods Sabazios and Jupiter Dolichenus. The former cult appears to have existed in Bosnia, as a Sabazios hand was found in Sasa, Srebrenica, near an early mine.[2] Yet the Sabazios hand is represented in the gesture of benediction, and this gesture does not appear on the stećci. There is no evidence that the hands on the stećci represent the hand of a higher being, except possibly in the case where two hands branch forth as rays from a single rosette (Pl. LXXVII, 24). A Roman monument depicting two hands in unusual position was discovered at Mogorjelo, Čapljina, on the Neretva, but its purpose remains unclear.[3]

---

[1] The magical aspect of the hand is considered by R. B. Onians, The Origin of European Thought, Cambridge 1951, pp. 495—498.

[2] V. Paškvalin, Bronzana votivna ruka iz Sasa GZM XV—XVI, 1961, str. 203—209.

[3] The monument is now in the lapidarium of the Zemaljski muzej, Sarajevo.

U srednjem vijeku božja ruka je najčešće prikazana kao usamljena šaka. Postoje drugi primjeri koji nesumnjivo nemaju uticaja na stećke, kao što je crvena ruka na grbu Ulstera, ili ruka izrađena na spomenicima u srednjovjekovnoj Gruziji da označi posjede kralja. U Bosni, ruke se javljaju na stijeni nad manastirom Dobrunom kod Višegrada, uz još neke čudne reljefe.[4] Ovi reljefi nisu datirani, ali je njihov stil sličan stilu na stećcima. I, opet, nema podataka koji bi objasnili funkciju ovih reljefa.

Usamljena šaka, kao i ruka savijena u laktu prikazuju se do današnjeg dana na nadgrobnim spomenicima u Bosni, Hercegovini i Srbiji. Niko nije dovoljno proučio obrednu upotrebu ove šake i ruke. U Katregi kod Čačka, u Srbiji, ruka se na nadgrobnim spomenicima javlja iznad predstave stola za posmrtnu gozbu (daću) i ponekad drži košaru ili čašu. Ovo može biti nastavak tradicije sa stećka iz Tojšića kod Tuzle, na kome je prikazana ruka sa čašom (T. LXXIX, 2). U svakom slučaju, staklena čaša istog oblika kao iz Tojšića nađena je u grobu pod stećkom u Veličanima u Popovom polju, koja je nekad sadržavala vino i očigledno bila vezana za pogrebni ritual.[5] Druga čaša je nađena u grobu pod stećkom u Biskupu kod Konjica.[6]

U Donjoj Mahali kod Brčkog, u Bosni, limene ruke se stavljaju na vrh drvenih pogrebnih krstova i upravljene su prema nebu. Stanovnici kažu kako ove ruke označavaju da se pokojnik bavio nekim manuelnim radom.[7] D. Sergejevski je zapazio da se u Sarajevu predstave ruke izvode na savremenim muslimanskim nadgrobnim spomenicima šiti-sekte, u znak sjećanja na nekog Aliju, pripadnika njihove sekte, koji je bio ubijen. On time sugerira da ruka na stećcima može označavati nekoga ko je bio ubijen[8]. Nema

[4] Đ. Stratimirović, Notizen aus der Gegend von Višegrad, WMBH, II 1894, S. 329, 330. Crtež koji je dao Stratimirović samo je detalj.

[5] Iskopavanja je vodila Ljubinka Kojić, Zavičajni muzej, Trebinje, u 1963. Čaša je bila smeštena uz desnu stranu glave. Bila je pokrivena tankom kamenom pločom i obavijena tekstilom (tkaninom).

[6] M. Vego, Nadgrobni spomenici porodice Sankovića u selu Biskupu kod Konjica, GZM NS, XII, 1957, str. 128, 129, T. IV, sl. 2, T. V.

[7] V. P.

[8] D. Sergejevski, Ludmer, str. 30.

In the Middle Ages, the Hand of God is the most frequently depicted isolated hand. There are other examples which doubtless have no bearing upon the stećci, such as the armorial Red Hand of Ulster, or the hand placed upon monuments in medieval Georgia to denote the holdings of the king. In Bosnia, hands appear on the cliff overlooking the monastery of Dobrun, Višegrad, along with certain other odd reliefs.[4] They are undated, but the style compares with that of the stećci. Again, there is no information clarifying the utility of these reliefs.

The isolated hand, as well as the arm bent at the elbow, is to this day depicted on funeral monuments in Bosnia, Hercegovina and Serbia. No-one has sufficiently explored the ritual usage of this hand. At Katrega, Čačak, Serbia, the arm appears over representations of tables laid for the funeral feast, and occasionally holds a basket or cup. This may continue a tradition set by a stećak at Tojšići, Tuzla, where an arm is shown holding a cup. (Pl. LXXIX, 2) Certainly, a glass beaker of identical shape as at Tojšići was found in a grave under a stećak at Veličani, Popovo polje, where it had once contained wine, and clearly related to the funeral ritual.[5] Another was found in similar position at Biskup, Konjic.[6]

At Donja Mahala, Brčko, Bosnia, tin images of hands are placed at the top of wooden funeral crosses, and are directed towards the sky. The inhabitants claim that these hands denote that the deceased has pursued some manual trade.[7] D. Sergejevski has observed that in Sarajevo, hands appear on contemporary muslim tombstones of the Shiite sect, in memory of one Ali, sacred to their sect, who had been murdered.[8] He thus suggests that the arm on the

[4] Đ. Stratimirović, Notizen aus der Gegend von Višegrad, WMBH II, 1894, S. 329, 330. The sketch reproduced by Stratimirović is only a detail.

[5] Excavations were conducted by Ljubinka Kojić, Zavičajni muzej, Trebinje, in 1963. This beaker was placed to the right side of the head. It had been covered by a thin, stone plaque, and was wrapped with a cloth.

[6] M. Vego, Nadgrobni spomenici porodice Sankovića u selu Biskupu kod Konjica, GZM NS XII, 1957, str. 128, 129, T. IV, sl. 2, T. V.

[7] V. P.

[8] D. Sergejevski, Ludmer, str. 30.

drugih podataka za ovu pretpostavku. Ipak je činjenica da jedina dva sigurno datirana nadgrobna spomenika sa predstavom ruke, koji potiču iz Dalmacije, dakle, iz krajeva koje Turci u to vrijeme nisu držali, pripadaju vremenu kada su se Turci uveliko naselili u druge dijelove Balkana. To su ploča iz Niskog kod Splita, datirana 1460 (T. LXII, 14), i ploča iz Slanog, datirana 1472 (T. LXXVII, 11).

stećci may mark the grave of someone who has been killed. There is no additional evidence for this supposition. Yet it is the case that the only two clearly dated tombstones representing hands, although found in Dalmatian parts which were not then held by the Turks, belong to a time when the Turks were well established elsewhere in the Balkans. These are the slab at Nisko, Split, dated 1460 (Pl. LXII, 14), and that at Slano, dated 1472 (Pl. LXXVII, 11).

● Ruke – Hands and arms

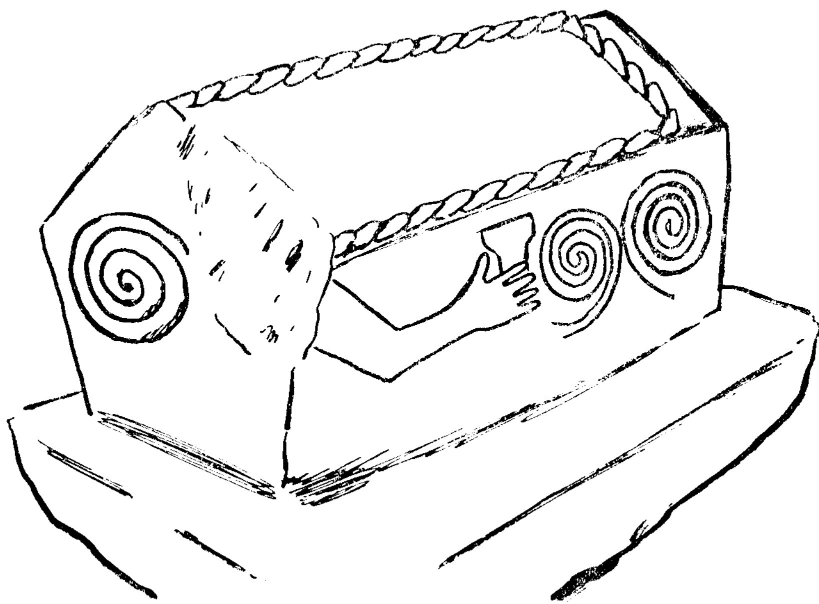

TABLE LXXVII-LXXIX

TABLA LXXVII

RUKE / HANDS AND ARMS

1 *Boljević,* Srebrenica, plč.
D. S.*
2 *Cista,* Imotski.
I. C., str. 21, sl. 5.*
3 *Mandino Selo,* »Mandina Gradina«, Duvno, plč., J.
Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog Polja, Starinar NS VII, VIII, 1956—57, str. 386, sl. 16.
4 *Jabuka,* »Parojska njiva«, Trebinje, s. (gornja ploha — upper surface.) M. W.
5 *Mihići,* Ljubinje, k., I.
M. W.
Fojnica, »Gradina«, Gacko, k. (v. T. LXXX, 8)
6 *Plaški,* Ogulin, plč.
A. Horvat, O stećcima na području Hrvatske, Historijski Zbornik god. IV, Zagreb 1951, str. 159, 162, M. W.
Nisko, Split (v. T. LXII, 14)
Obalj, Kalinovik (v. T. LXII, 10)
7 *Vojna,* Srebrenica, plč.
D. S.*
8 *Rogačica,* Titovo Užice, SIZS arhiv.
Slivno Ravno, Opuzen (v. T. LVIII, 18)
Vranjevo Selo, Neum (v. T. XI, 7)
Vrulja, Pljevlja (v. T. LIX, 13)
9 *Dugo polje,* Blidinje, s. SjZ + SjI.
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 33, 34, sl. 50, 52.
10 *Mala Gostilja,* Višegrad, slj. (na sjevernoj krovnoj plohi — on the north side of the roof) M. W.
Ć. Truhelka, Altbosnische Inschriften, WMBH V, 1897, str. 279 (opis samo — description only.)
11 *Slano,* »Crkva sv. Jeronima«, Dubrovnik, plč.
Đ. B. (deo teksta je kasnije izmijenjen — the name »Ohmuchievich« has been added at a later date.)
Bijača, Ljubuški (v. T. CX, 13)
12 *Miljanovići,* Ljubinje, k.,
M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine, II, 1964, str. 46—47.
13 *Čepikuće,* Slano, s. (gornja ploha — upper surface)
M. W.
14 *Radimlja,* Stolac, s., JZ,
A. Benac, Radimlja, str. 25, T. XXXII, sl. 67.
15 *Plješevica,* Rogatica, plč.,
V. Č.
16 *Borina,* Krupanj, stl.,
Kanitz, Ältere und neuere Grabdenkmalformen im Königreiche Serbien, Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, XIX, 1889. S. 154, Fig. 206.
17 *Brajčevići,* Gacko, plč.,
Z. K.*
18 *Podlipnik,* Ivančići, Sarajevo, slj., V. Ćurčić, Starinsko oružje u Bosni i Hercegovini, GZM LV, 1943, str. 30, T. II, sl. 4.
19 *Lipenović,* Krupanj, s.,
N. M. — T. D.
20 *Divovići,* »Topolo«, Vlasenica, slj., J,
SIZS arhiv*.
21 *Staro Selo,* Jajce, s.,
N. M. — T. D.
22 *Tolisavac,* Krupanj, stl.,
M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 186, sl. 285.*
23 *Donji Bakići,* »Klisa«, Olovo, slj. JI,
A. Benac, Olovo, str. 22, T. XII, sl. 17.
24 *Ravno,* »Krša«, Kupres., plč.,
Bešlagić, Kupres, str. 28, sl. 13.
25 *Lipenović,* Krupanj, stl.,
Ljubinković, o. c., str. 184, sl. 276.*
26 *Kamenica,* »Lemića brdo«, Zvornik, s., Z,
SIZS arhiv*.
27 *Gornja Bodežišta,* Gacko, plč.,
Z. K.*
28 *Turmenti,* Trebinje, s.,
M. W.
Čepikuće, Slano, (v. T. XXXV, sl. 33).
29 *G. Malovan,* »Podjaram«, Kupres, plč.,
Bešlagić, Kupres, str. 115, 117, sl. 75.
30 *Šljivova,* »Mramorje«, Krupanj, plč.,
Ljubinković, o. c., str. 187, sl. 293.*
31 *Begići,* Drinjača, stl., SjZ,
Sergejevski, Ludmer, str. 10, T. XIX, sl. 40.

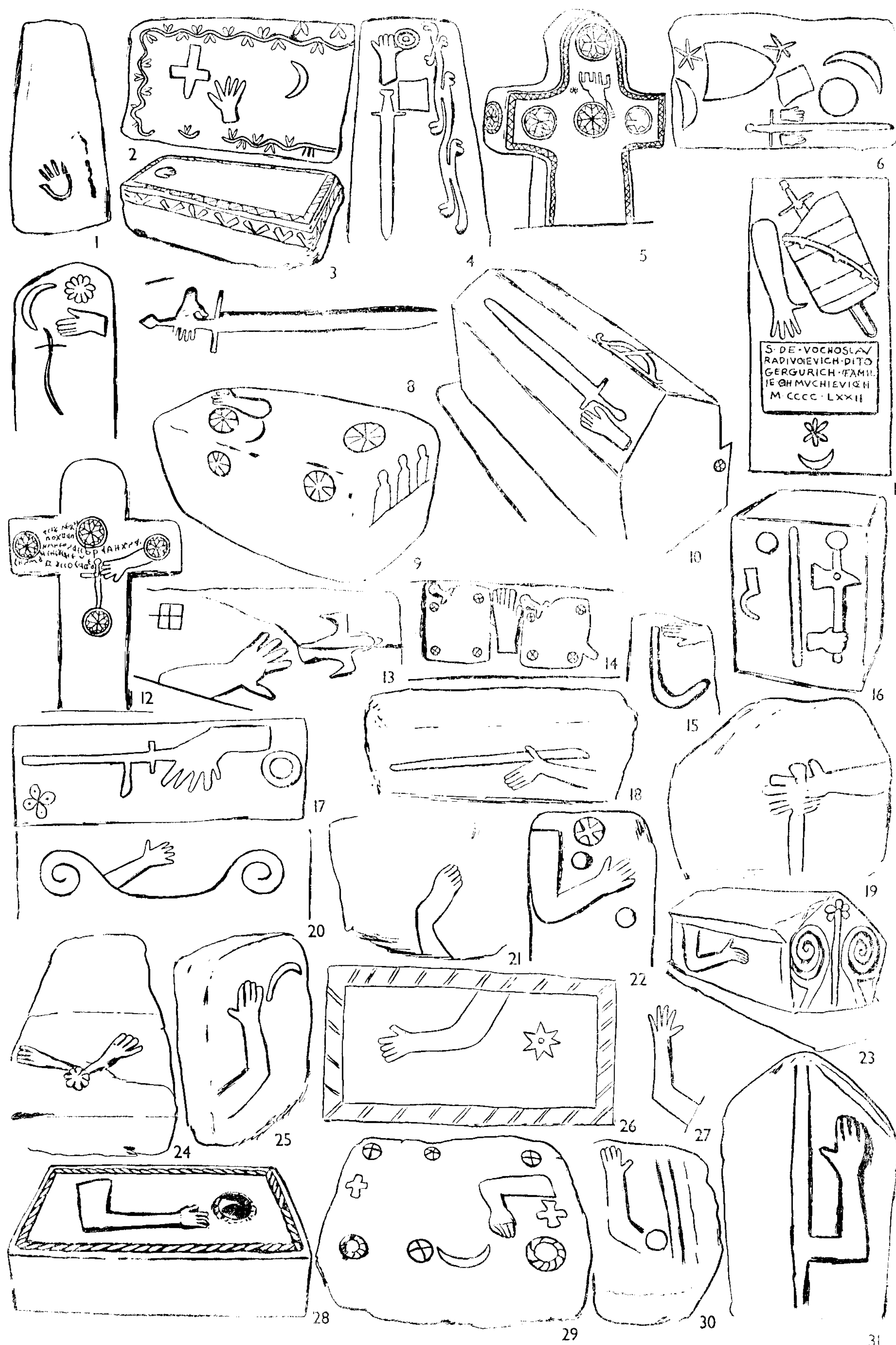
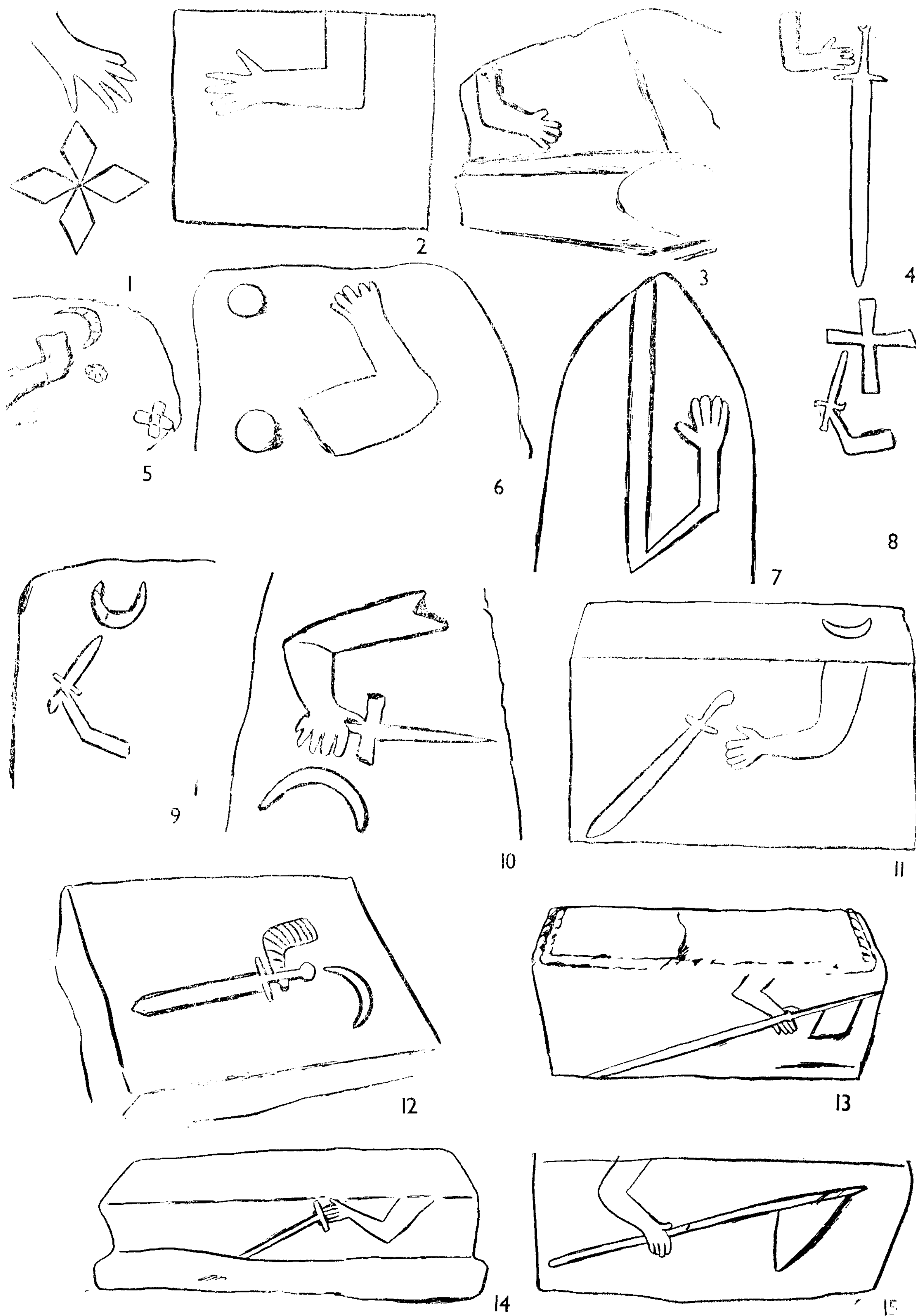

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
S·DE·VOCHOSLAV
RADIVOIEVICH·DITO
GERGURICH·FAMIL
IE·CH MVCHIEVICH
M·CCCC·LXXII
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31

TABLA LXXVIII

RUKE / HANDS AND ARMS

1 *Slivno Ravno* »Provići«, Opuzen, A. Benac, Od Slivna..., AHI, II, 1953, str. 63, sl. a, 16.*
2 *Brajčevići*, Gacko, plč., Z. K.*
3 *Donji Močioci*, Sarajevo, s., N. M. — T. D.
4 *Glisnica*, Pljevlja, N. M. — T. D.
5 *G. Malovan*, »Podjaram«, Kupres, slj., Z, Š. Bešlagić, Kupres, str. 113—114, sl. 73.
6 *Vrhpolje*, Ljubovija, plč., SIZS arhiv*.
7 *Banjevići*, Drinjača, stl., D. S.*
8 *Vukovsko*, »Konopi«, Kupres, s., SjZ, Š. Bešlagić, Kupres, str. 85 — 86, 89, sl. 60 a.
9 *Ravno*, »Ravanjska vrata«, Kupres, s., SjI, Š. Bešlagić, o. c., str. 55, 59, sl. 35 a.
10 *Ravno*, »Ravanjska vrata«, Kupres, s., (gornja ploha — upper surface), Ibid., str. 66, 72, sl. 48.
11 *Kamenica*, »Lemića brdo«, Drinjača, slj., Sj, SIZS arhiv*.
12 *Trn*, Lištica, plč., A. Benac, Široki Brijeg, str. 23, T. XXI, sl. 29.
13 *Moguše*, »Mramorje«, Olovo, slj., SjZ, A. Benac, Olovo, str. 50, T. XXXVI, sl. 54 b.
14 *Križevići*, Olovo, slj., I, Ibid., str. 45, T. XXXIII, sl. 50 c.
15 *Križevići*, Olovo, slj., JZ, Ibid., str. 42, T. XXVIII, sl. 44a.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15

TABLA LXXIX

RUKE / HANDS AND ARMS

1 *Lovreč,* »Bekavci«, Imotski, plč., M. W.

2 *Tojšići*, Tuzla, slj., Đ. B.

3 *Jela šuma,* Olovo, slj., Sj, A. Benac, Olovo, str. 7., T. II, sl. 1 c.

4 *Trn,* Lištica, plč., A. Benac, Široki Brijeg, str. 23, T. XXII, sl. 31.

5 *Lokvičići,* »Pezine kuće«, Imotski, slj., JZ, L. Katić, Stećci u Imotskoj krajini, Starohrv. prosvjeta III serija, sv. 3, 1954, str. 145, sl. 39 a, b.

6 *Bojići*, Kalinovik, s. (gornja ploha — upper surface), Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 62, 63, sl. 87.*
Nepoznato mjesto — unknown site (v. T. XXXV, sl. 28.)

7 *Gvozno,* Kalinovik, s (gornja ploha — upper surface), Š. Bešlagić, o. c., str. 39, 41, sl. 48.
Mokro, »Barevište«, Lištica (v. T. LXXXVI, sl. 22)
Podgradinje — G. Hrasno, Hutovo (v. T. LVIII, sl. 3.)
Slivno Ravno, »Provići«, Opuzen, s., P. Kaer, Pierres sépulcrales dalmates, Lyon 1887, p. 34, fig, 17.*; A. Benac, Od Slivna..., AHI, II, 1953, str. 64—65, sl. b, 8.*

8 *Baština,* Skender Vakuf, slj., J., M. Karanović, Jedan zanimljiv mramor kod Skende-Vakufa, GZM XL, 1928, str. 135 — 139, sl. 1; N. M. — T. D.

9 *G. Malovan,* »Podjaram«, Kupres, plč., Š. Bešlagić, Kupres, str. 117, 118, sl. 76.

10 *Gornje Suho polje,* Ulog, s. (gornja ploha — upper surface) Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 74—76, sl. 109.

11 *Moguše,* »Mramorje«, Olovo, slj., JI, A. Benac, Olovo, str. 50, T. XXXV, sl. 54 a.

12 *Donji Bakići,* »Klisa«, Olovo, s., J, Ibid., str. 23, T. XIV, sl. 21.*
Varošište, Mesići, Rogatica (v. T. LXXIII, 13)

13 *Moguše,* »Mramorje«, Olovo, slj., JI. A. Benac, Olovo, str. 50, T. XXXVI, sl. 55.

14 *Mala Gostilja,* Višegrad, slj., SjZ. M. W.

15 *Srebrenica,* okolina, J. Asboth, Bosnien und die Herzegowina, Wien 1888, S. 114.*

16 *Gornja Trešnica,* Ljubovija, Srbija, slj., (sjeverna krovna strana — the north side of the roof) M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 194, 195, sl. 319.
Plazača, Vlasenica (v. T. LVII, sl. 13.)

17 *Nekuk,* Stolac, s. (gornja ploha — upper surface), Š. Bešlagić, Stećci na Nekuku kod Stoca, GEM XXI, 1958, str. 156—157, sl. 2.
Faletići, Sarajevo (v. T. LXX, sl. 3)

18 *Derani,* »Blatski do«, Hutovo, k., I, Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar, NS, XII, 1961, str. 197 (samo opis — description only), Š. B.

19 *Gvozno,* Kalinovik, s., (gornja ploha — upper surface) Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 42, 44, sl. 56.

20 *Zvijezda planina,* kod Vareša, slj., V. Čurčić, Starinsko oružje u Bosni i Hercegovini, GZM LV 1943, str. 30, T. II, sl. 3.

21 *Slivno Ravno,* »Grebine«, Imotski, s., J, L. Katić, Stećci u Imotskoj krajini, Starohrv. prosvjeta, III serija, sv. 3, 1954, str. 148, sl. 53.

22 *Ljubomišlje,* »Docevi«, Žepa, slj., Sj, V. P. — M. P.*

23 *Domaševo* — Ljubomir, Trebinje, s., Sj, M. W.

24 *Varošište*, »Begovina«, Mesići—Rogatica, slj., I, Đ. Mazalić, Borač, bosanski dvor srednjeg vijeka, GZM LIII, 1941, str. 78, sl. 13*. (sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski Muzej, Sarajevo).

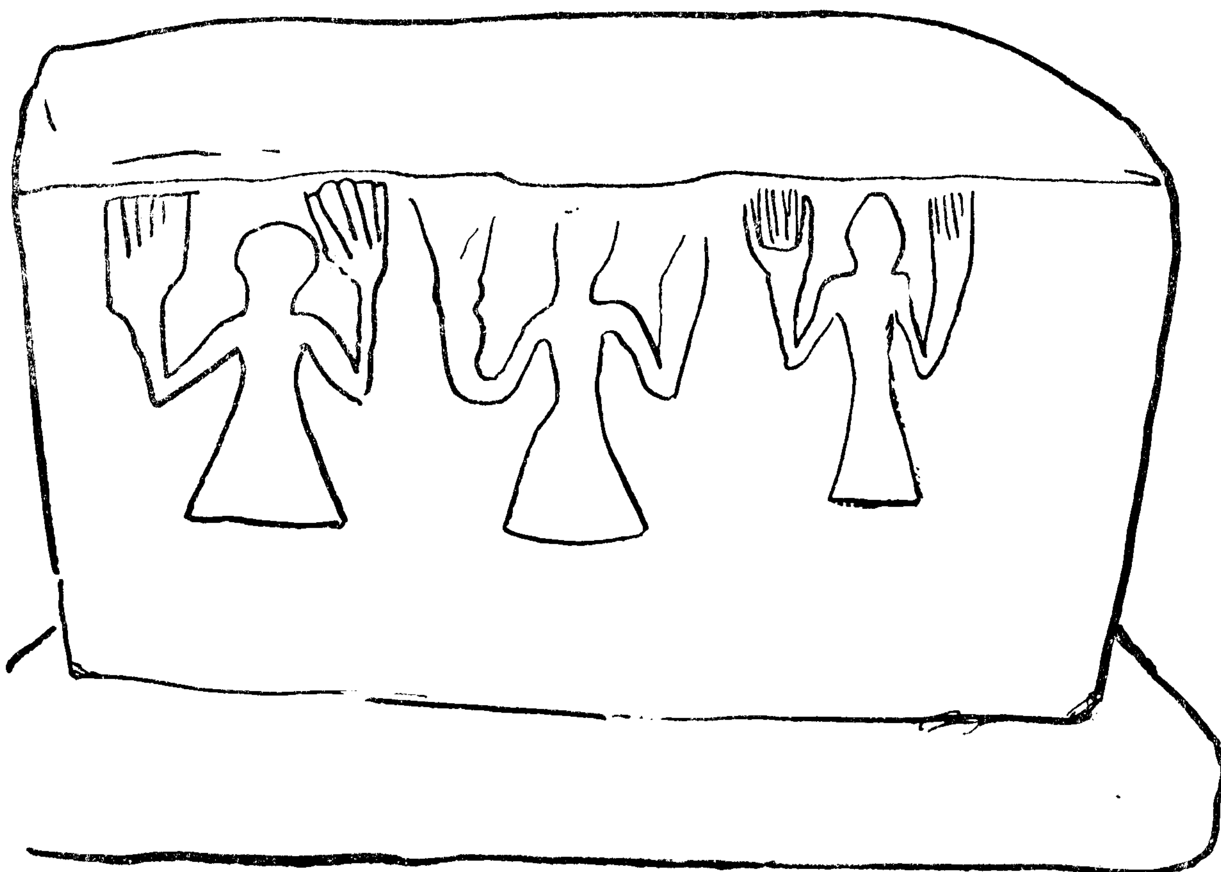
25 *Brajčevići,* Gacko, plč., Z. K.*

Pored predstava ruke koje su prikazane na tablama LXXVII—LXXIX, iste predstave nalazimo na slijedećim tablama:

Apart from hands represented on Plate LXXII — LXXIX, additional representations may be found on the following Plates:

T. IV, sl. 7
T. XI, sl. 3
T. XIV, sl. 13
T. XXXV, sl. 32, 33
T. XXXVI, sl. 13
T. XXXIX, sl. 18
T. L, sl. 16
T. LIX, sl. 26
T. LXXXIV, sl. 11
T. LXXXVI, sl. 13
T. LXXXIX, sl. 18
T. XCIX, sl. 6
T. CXIII, sl. 2
T. CXIV, sl. 38

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25

GLAVE, POLUFIGURE, USAMLJENE FIGURE, PAROVI

HEADS, HALF FIGURES, SINGLE FIGURES, PAIRS

Table LXXX—XC obuhvataju sve varijante usamljenih figura na stećcima. Tabla LXXX prikazuje ljudske glave i polufigure. Glave su najjasnije naznačene na nekim krstovima, gdje je tijelo zamijenjeno oblikom krsta (T. LXXX, 4, 6—12, 13). Moguće je da je ovo preteča savremenog običaja, koji se održava na Balkanu, da se fotografija pokojnika stavlja na grobni krst. Pokojnik tako prisustvuje pogrebnom ritualu. S druge strane, sljemenjak iz Stupara sa prikazanom glavom u zabatu (T. LXXX, 14) ima antičke paralele u istoj oblasti. To su rimske grobne stele na kojim se u zabatu javlja glava gorgone.[1]

Stojeće figure (T. LXXXI—XC) čine veliku i složenu grupu. One su najprije podijeljene na muške (T. LXXXIII—LXXXIV) i ženske figure (T. LXXXI—LXXXII). Izgleda da muške figure često predstavljaju portrete pokojnika pretežno onako kako su izgledali za života. U jednom slučaju (T. LXXXIV, 7) portret je prikazan u mrtvačkom plaštu, što nesumnjivo ukazuje na portret mrtvaca. Muškarci se prikazuju još u četiri sljedeće poze: figure sa jednom podignutom rukom (T. LXXXV), orante, figure s obje podignute ruke (T. LXXXVI—LXXXVII, figure koje drže predmete (T. LXXXVIII) i one koje nose oružje (T. LXXXIX—XC). Figure sa jednom podignutom rukom i oranti možda također pred-

[1] D. Sergejevski, Rimska groblja na Drini, GZM, XLVI, sv. 2, 1934, str. 21, sl. 6, str. 26, sl. 13.

C. Patsch, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien, WMBH, VI, 1899, S. 246, Fig. 70.

Plates LXXX—XC incorporate all variations of isolated figures on the stećci. Plate LXXX represents heads and half figures. Heads are most prominent on certain crosses, where the body is replaced by the shape of the cross (Pl. LXXX, 4, 6—12, 13). It is possible that this may be a forerunner of the present-day custom practiced in the Balkans of placing a photograph of the deceased on the cross at the head of the grave. The deceased is thus present at the funeral ritual. On the other hand, a sljemenjak at Stupari with a head in the gable (Pl. LXXX, 14) has antique parallels in the same region. The parallels are Roman grave- steles, with a gorgon's head in the peak.[1]

Standing figures (Pl. LXXXI—XC) form a large and complex group. These are divided into male figures (Pl. LXXXIII—LXXXIV) and female figures. (Pl. LXXXI--LXXXII) Female figures are distinguished from the male by having long skirts. It is just possible that certain of them are not female. The male figures largely seem to be portraits of the deceased, as he appeared in life or, in one case at least, in death. The figure is wearing a funeral shroud. (Pl. LXXXIV, 7) Men are also included in four further groupings. These are: figures with one hand raised (Pl. LXXXV), orant figures with both hands raised (Pl. LXXXVI—LXXXVII), figures holding objects (Pl. LXXXVIII), and figures holding weapons (Pl. LXXXIX—XC). The figures with one hand raised and the orant figures may also represent the deceased, but in a transfig-

[1] D. Sergejevski, Rimska groblja na Drini, GZM XLVI, sv. 2, 1934, str. 21, sl. 6, str. 26, sl. 13.

C. Patsch, Archaeológisch- epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien III, WMBH VI, 1899, S. 246, 247, Fig. 70.

stavljaju pokojnika, ali u preobraženom stanju.[2] Na tabli LXXXVIII prikazani su muškarci kako drže u rukama obruče, krstove, štapove, knjige. Ovi predmeti možda označavaju duhovni položaj pokojnika, kao što mačevi i drugo oružje (T. LXXXIX—XC) označavaju njegov svjetovni položaj. Ali u ovim skupinama ima figura koje zaista ne predstavljaju pokojnika. Jedan takav primjer je lik sv. Hristofora sa štapom. On nosi malog Hrista, koji drži krst (T. LXXXVIII, 16).

Ženske figure predstavljaju teži problem nego muške. U samo nekoliko slučajeva one se mogu uvjerljivo identifikovati sa pokojnom osobom. Ima žena koje samo stoje (T. LXXXI, 1—7), zatim sa jednom rukom podignutom do glave, kao da nekoga oplakuju (T. LXXXV, 2), žena koje se mole ispod leša u pogrebnoj povorci (T. LXXXVII, 8), onih koje stoje pored drveta (T. LXXXI, 9—12) i žena koje drže krst (T. LXXXI, 13), obruč ili rozete (T. LXXXVIII, 1, 4, 6, 7, 12). Žene takođe stoje između životinja (T. LXXXII, 5—9) ili između konjanika T. LXXXII, 1, T. CV, CVI).

Žene između konjanika ili između životinja gotovo sigurno predstavljaju božanstvo.[3] Žena koja drži krst predstavlja, opet gotovo sigurno, sv. Jelenu[4], a žene sa rozetama ili zvijezdama na kraju ruku (T. LXXXVIII, 7) vjerovatno ima nadzemaljsko značenje. Zanimljivo je napomenuti da neke muške figure, iako mnoge treba smatrati pokojnicima, vjerovatno treba da predstavljaju pokojnika u raznim fazama blaženstva; nijedna od njih, izuzev malog Hrista u naručju sv. Hristofora, ne može se smatrati božanstvom. Upravo suprotno je sa ženama. Žena između konjanika je boginja podzemlja[5], a žena između životinja je klasična »Potnia theron«, Moćna boginja, ponekad zvana Gospodarica životinja.

[2] M. Wenzel, A Mediaeval Mystery Cult in Bosnia and Herzegovina, Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, XXIV, 1961, p. 103.

[3] Ibid., pp. 91—95.

[4] M. Wenzel, Some Notes on the Iconography of St. Helen, Actes du XIIe Congrès International des Études Byzantines, Beograd, 1964, pp. 415—421.

[5] F. Chapouthier, Les Discures au service d'une Déesse, Paris, 1935. Cat. no. 10, 64, 67, 68, 69, 73, 74, 75.

ured state.[2] On Plate LXXXVIII, men are represented holding in their hands rings, crosses, staffs and books. These objects may indicate the spiritual status of the deceased in the way that swords and other weapons (Pl. LXXXIX—XC) indicate the worldly status. Yet there are figures among these groupings which definitely do not represent the deceased. An example is the figure of St. Christopher who holds a staff, and carries the infant Christ who holds a cross (Pl. LXXXVIII, 16).

The female figures present a more difficult problem than the male. In only a few cases can the figure be plausibly identified with the deceased person. There are women standing by themselves (Pl. LXXXI, 1—7), women with one hand raised to the head as if engaged in a lament (Pl. LXXXV, 2), women standing in orant position under the corpse in a funeral procession (Pl. LXXXVII, 8), women standing beside a tree (Pl. LXXXI, 9—12), and women holding a cross, ring or rosettes (Pl. LXXXI, 13, Pl. LXXXVIII, 1, 4, 6, 7, 12). Women also stand between animals (Pl. LXXXII, 5—9) and between horsemen (Pl. LXXXII, 1, Pl. CV, CVI).

The women between horsemen or between animals almost certainly represent a supernatural female,[3] the woman holding a cross almost certainly represents St. Helen,[4] and the woman with rosettes or stars at the ends of her arms (Pl. LXXXVIII, 7) probably has some superhuman significance. It is interesting to note that although many of the male figures can be regarded as the deceased, and others are probably intended to represent the deceased in various stages of beatification, none of them, excepting the one representation of the infant Christ in the arms of St. Christopher, can be regarded as a deity. The exact opposite is the case with the females. The woman between horsemen is a goddess of the Underworld[5], and the woman between animals is the classical »Potnia theron«, the Powerful Goddess, sometimes called the Mistress of the Beasts.

[2] M. Wenzel, A Mediaeval Mystery Cult in Bosnia and Hercegovina, Journal of the Warburg and Courtauld Institutes XXII, 1961, p. 103.

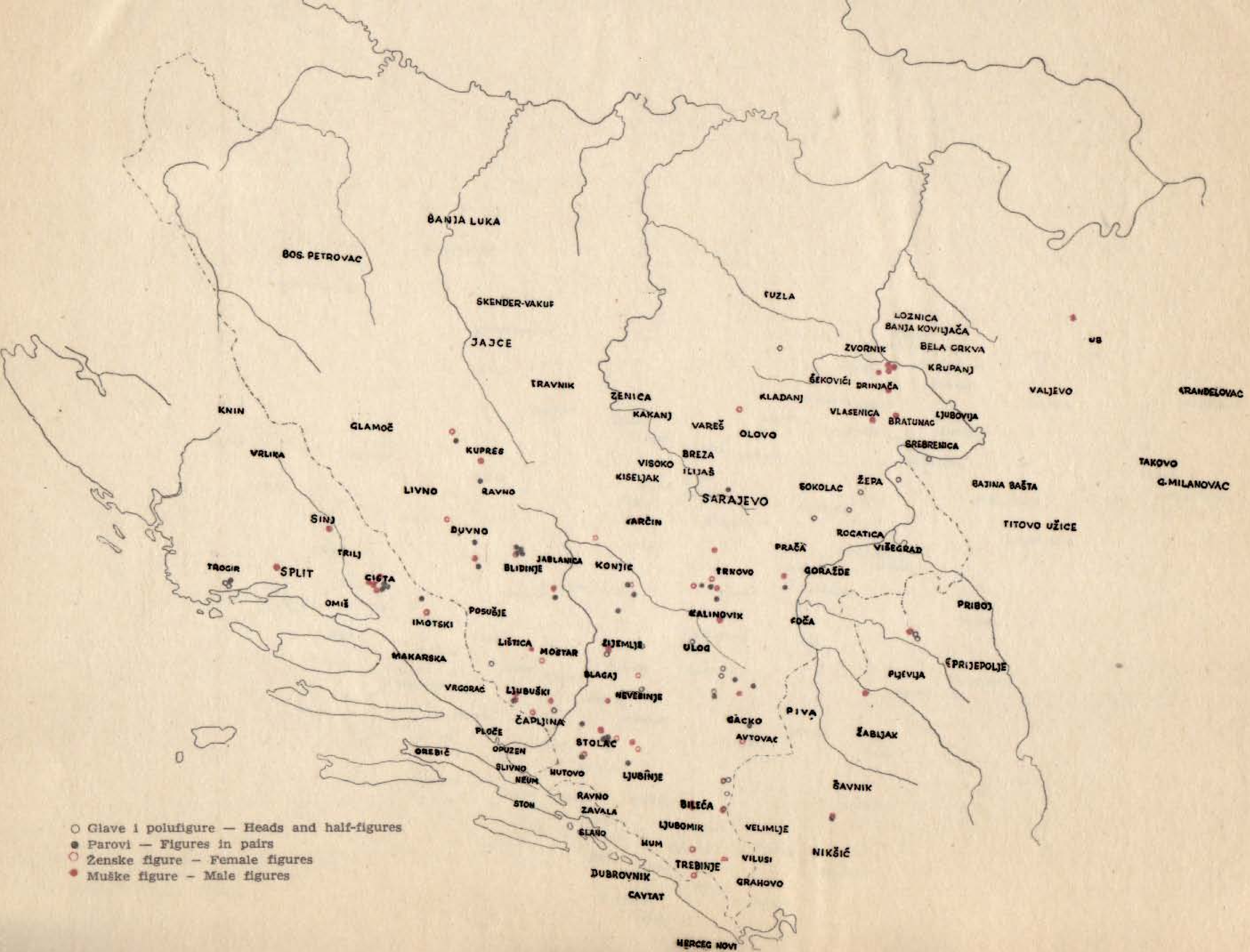
[3] Ibid., pp. 91 — 95.

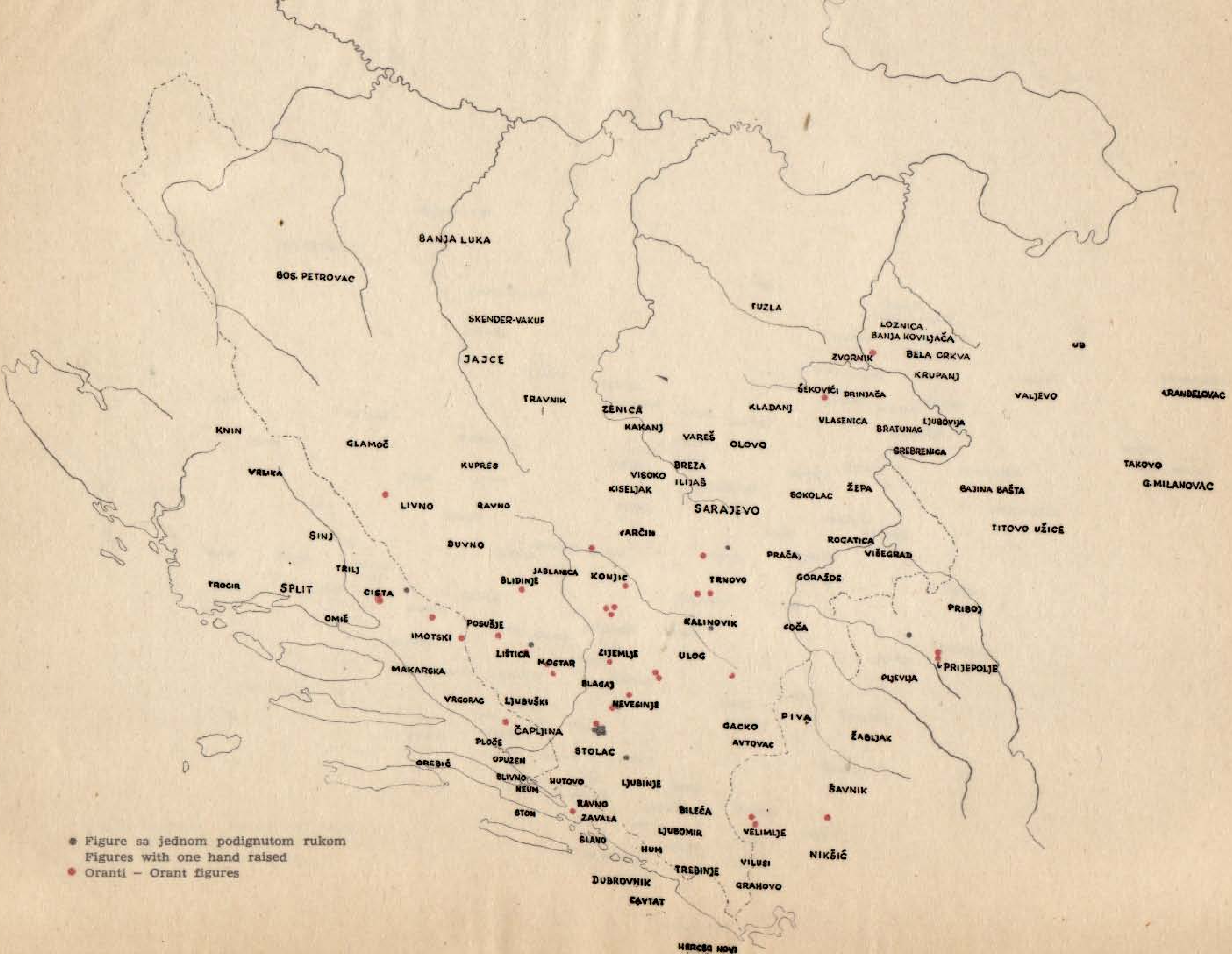
[4] M. Wenzel, Some Notes on the Iconography of St. Helen, Actes du XIIe Congrès International des Études Byzantines, Beograd 1964, pp. 415 — 421.

[5] F. Chapouthier, Les Dioscures au service d'une Déesse, Paris 1935, Cat. no. 10, 64, 67, 68, 69, 73, 74, 75.

U nedostatku drugih podataka može se pretpostaviti da muški i ženski parovi (T. XCI, 10, 11, 13, 14, 16; T. XCII, 5, 7, 17, 18) predstavljaju srećni bračni par. Postoje muški parovi, od kojih se neki bore (T. XCII, 10, 14, 15, 20, 22—24). Ostali parovi koji drže oružje ne izgleda da imaju ovakvo značenje (T. XCII, 21).

In the absence of further information, it is fair to assume that the male and female pairs (Pl. XCI, 10, 11, 13, 14, 16, Pl. XCII, 5, 7, 17, 18) represent a happily married couple. There are male pairs, some of whom are engaged in combat (Pl. XCII, 10, 14, 15, 20, 22—24). Further pairs, holding weapons, do not appear to be so engaged (Pl. XCII, 21).

BANJA LUKA
BOS. PETROVAC
SKENDER-VAKUF
JAJCE
TRAVNIK
KNIN
GLAMOČ
VRLIKA
KUPREŠ
RAVNO
LIVNO
SINJ
TRILJ
DUVNO
TROGIR
SPLIT
CISTA
OMIŠ
BLIDINJE
JABLANICA
IMOTSKI
POSUŠJE
LIŠTICA
MOSTAR
MAKARSKA
VRGORAČ
LJUBUŠKI
ČAPLJINA
PLOČE
OPUZEN
OREBIĆ
SLIVNO
NEUM
STON
HUTOVO
RAVNO
ZAVALA
SLANO
DUBROVNIK
CAVTAT
HUM
LJUBOMIR
TREBINJE
BILEĆA
VELIMLJE
VILUSI
GRAHOVO
HERCEG NOVI
NIKŠIĆ
ŠAVNIK
STOLAC
LJUBINJE
NEVESINJE
BLAGAJ
ŽIJEMLJE
KONJIC
TARČIN
ZENICA
KAKANJ
VISOKO
KISELJAK
BREZA
ILIJAŠ
VAREŠ
OLOVO
SARAJEVO
TRNOVO
KALINOVIK
ULOG
GACKO
AVTOVAC
PIVA
ŽABLJAK
FOČA
GORAŽDE
PRAČA
ROGATICA
VIŠEGRAD
SOKOLAC
ŽEPA
TUZLA
KLADANJ
ŠEKOVIĆI
DRINJAČA
ZVORNIK
LOZNICA
BANJA KOVILJAČA
BELA CRKVA
KRUPANJ
VLASENICA
BRATUNAC
LJUBOVIJA
SREBRENICA
BAJINA BAŠTA
TITOVO UŽICE
PRIBOJ
PRIJEPOLJE
PLJEVLJA
VALJEVO
UB
ARANĐELOVAC
TAKOVO
G. MILANOVAC
○ Glave i polufigure — Heads and half-figures
● Parovi — Figures in pairs
○ Ženske figure – Female figures
● Muške figure – Male figures

BANJA LUKA
BOS. PETROVAC
SKENDER-VAKUF
JAJCE
TRAVNIK
KNIN
GLAMOČ
KUPRES
VRLIKA
LIVNO
RAVNO
SINJ
DUVNO
TRILJ
TROGIR
SPLIT
CISTA
OMIŠ
IMOTSKI
POSUŠJE
MAKARSKA
VRGORAC
LJUBUŠKI
ČAPLJINA
PLOČE
OPUZEN
OREBIĆ
BLIVNO
NEUM
STON
TUZLA
ZENICA
KAKANJ
VAREŠ
OLOVO
BREZA
VISOKO
KISELJAK
ILIJAŠ
SARAJEVO
FARČIN
JABLANICA
BLIDINJE
KONJIC
TRNOVO
KALINOVIK
LIŠTICA
MOSTAR
ZIJEMLJE
ULOG
BLAGAJ
NEVESINJE
STOLAC
GACKO
AVTOVAC
HUTOVO
LJUBINJE
RAVNO
ZAVALA
SLANO
BILEĆA
LJUBOMIR
HUM
TREBINJE
DUBROVNIK
CAVTAT
HERCEG NOVI
VILUSI
GRAHOVO
VELIMLJE
NIKŠIĆ
ŠAVNIK
ŽABLJAK
PIVA
FOČA
GORAŽDE
PRAČA
ROGATICA
VIŠEGRAD
SOKOLAC
ŽEPA
KLADANJ
VLASENICA
ŠEKOVIĆI
DRINJAČA
ZVORNIK
LOZNICA
BANJA KOVILJAČA
BELA CRKVA
KRUPANJ
BRATUNAC
LJUBOVIJA
SREBRENICA
PRIBOJ
PRIJEPOLJE
PLJEVLJA
BAJINA BAŠTA
TITOVO UŽICE
VALJEVO
UB
TAKOVO
G. MILANOVAC
ARANĐELOVAC
● Figure sa jednom podignutom rukom
Figures with one hand raised
● Oranti – Orant figures

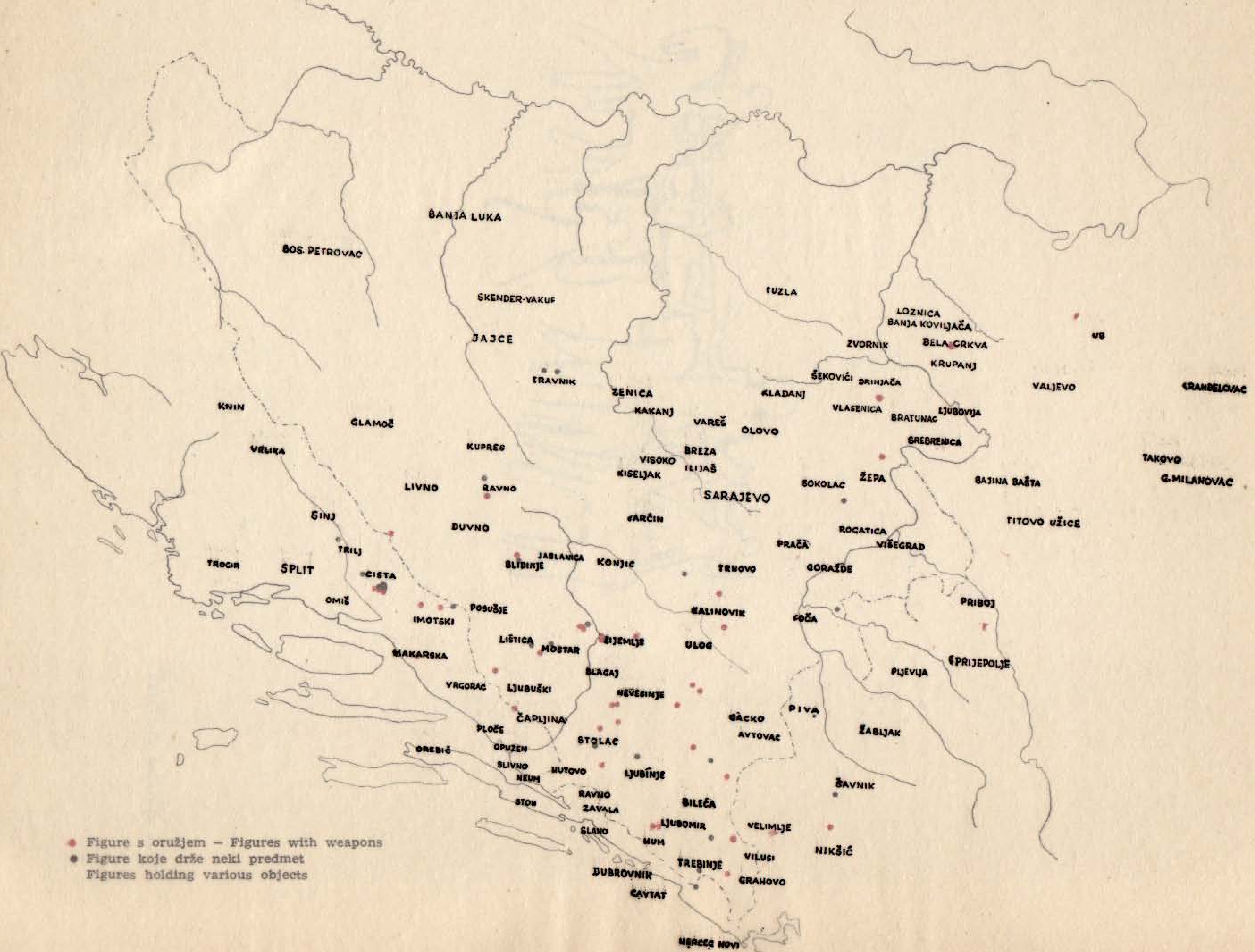

Figure s oružjem — Figures with weapons
Figure koje drže neki predmet
Figures holding various objects

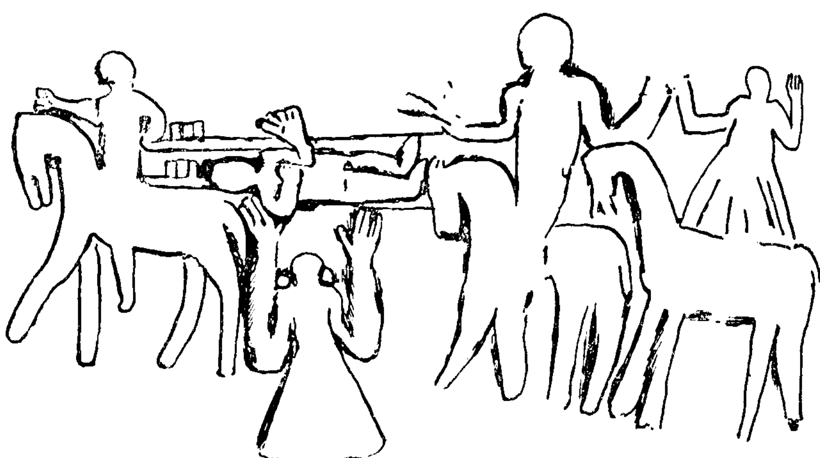
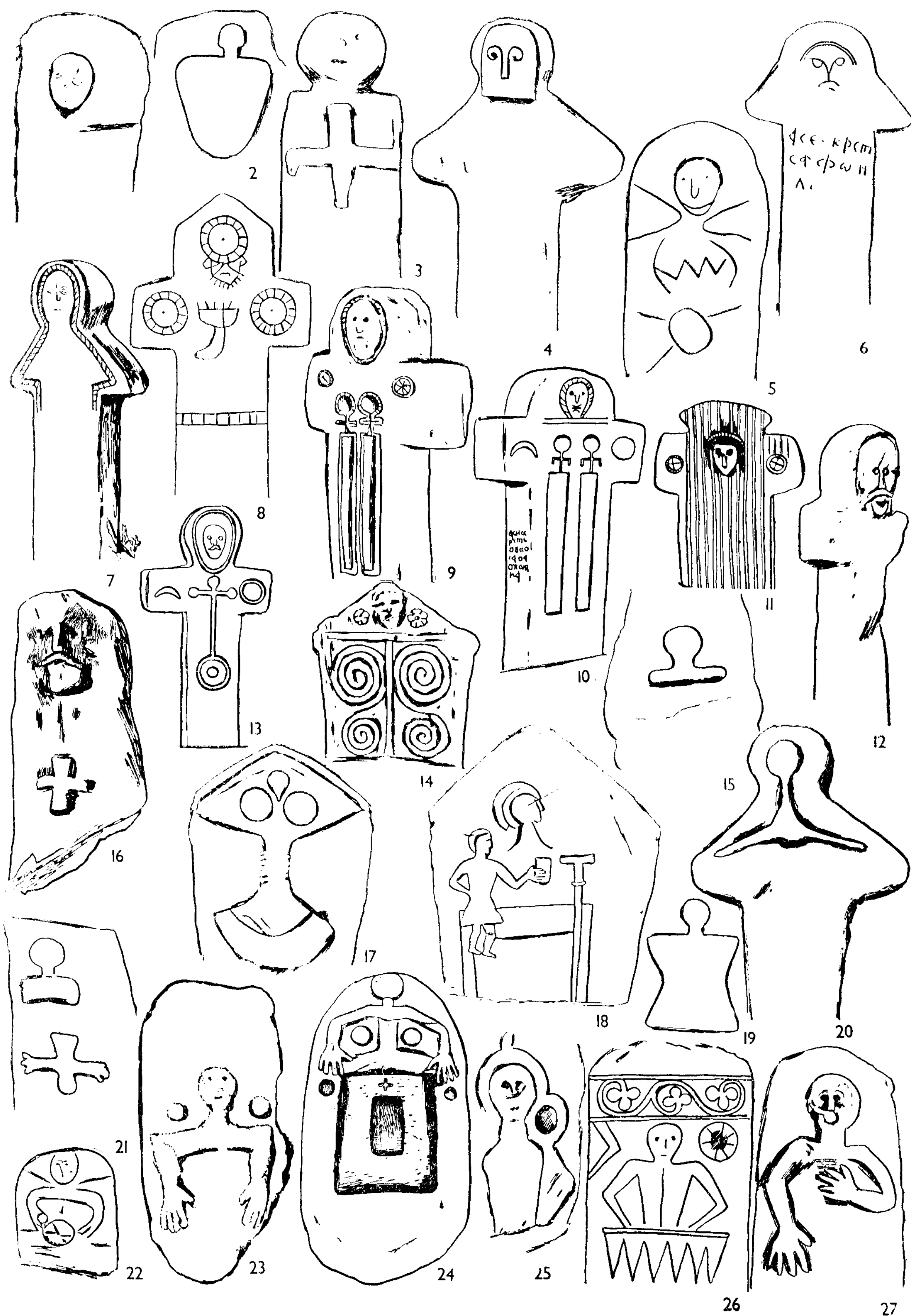

TABLE LXXX-XCII

TABLA LXXX

GLAVE I POLUFIGURE / HEADS AND HALF-FIGURES

1 *Vrulja,* Pljevlja, plč., N. M. — T. D.
2 *Gustirna,* Trogir, plč., N. M. — T. D.
3 *Morine,* Ulog, stl., N. M. — T. D.
4 *Radmilovića Dubrave,* Bileća, k., M. W.
5 *Rogatica,* okolina, stl., D. S.*
6 *Kokorina,* Gacko, k., I, Z. K.*
7 *Donji Baljci,* Bileća, k., N. M. — T. D.
8 *Fojnica,* »Gradina«, Gacko, k., Ć. Truhelka, Notizen, WMBH VI, 1899, S. 537, Fig. 48*
9 *Udrežnje,* Nevesinje, k., I, M. W.
10 *Domrke,* Gacko, k., I, Z. K.*
11 *Ledinac,* Lištica, k., A. Benac, Široki Brijeg, str. 29, T. XXVIII, sl. 43.
12 *Podvelež,* Mostar, k., A. Solovjev, Jesu li bogomili poštovali krst? GZM NS III, 1948, str. 100, T. IV.
13 *Lakat,* Nevesinje, k., D. Sergejevski, Putne bilješke sa Nevesinjskog polja, GZM NS III, 1948, str. 245, T. II, sl. 1.*
Bihovo, Trebinje, k., (v. T. LXXXVIII, sl. 20)
14 *Stupari,* Kladanj, slj., JI, D. Sergejevski, Srednjevjekovna groblja u Stuparima i Rastiku, GZM LIII, 1941, str. 96, T. I, sl. 8.*
15 *Borje,* Ljubuški, s (gornja ploha — upper surface) M. Vego, Ljubuški, str. 33, T. XXXV, sl. 69.
16 *Rastište,* »Uroševina«, Bajina Bašta, stl., M. Vlahović — P. Milosavljević, Seoski nadgrobni spomenici u Srbiji, Beograd 1956, T. XVIII. V. Ivanović, Srednjovjekovni nadgrobni spomenici u Podrinju, GEM XVII, 1954, str. 262, sl. 29.
17 *Čerin,* Mostar, slj., J., M. W. (sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski muzej Sarajevo)
18 *Banja Stijena,* »Vilino kolo«, Rogatica, slj., F. Fiala, Skizzen von Glasinac, WMBH II, 1894, S. 317—319*: A. Solovjev, o. c., str. 92, T. II, sl. 1.
19 *Gustirna,* Trogir, plč., N. M. — T. D.
20 *Radmilovića Dubrave,* k., (isti spomenik kao br. 4 — the same monument as no. 4) M. W.
21 *Uzdolje,* »Crkvina sv. Luke«, Knin, plč., N. M. — T. D.
22 *Šatorovići,* Rogatica, stl., V. Č.
23 *Klašnik,* Višegrad, plč., M. W.
24 *Gornji Studenci,* Ljubuški, s. (gornja ploha — upper surface) M. Vego, Ljubuški, str. 8, T. IV, sl. 7.
25 *Vrulja,* Pljevlja, slj., N. M. — T. D.
26 *Bujakovina,* Foča, s., M. Hoernes, Dinarische Wanderungen, Wien 1894, S. 325;* M. Hoernes, Alte Gräber in Bosnien und der Herzegowina, Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, XIII, 1883, S. 169, 172, 177. Fig. 41*; M. Wenzel, Bosnian and Herzegovinian Tombstones, Südost-Forschungen, Band XXI, 1962, p. 133.*
27 *Lipenović,* Krupanj, stl., M. Vlahović — P. Milosavljević, o. c., T. X.

2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27

TABLA LXXXI

ŽENSKE FIGURE / FEMALE FIGURES

1 *Lisičići,* Konjic, slj., Sj+Z, Š. Bešlagić, Stećci u dolini Neretve, N. S. II, 1954, str. 190, sl. 10.

2 *Rastičevo,* »Rastičevska mašeta«, Kupres, slj., SjZ, Š. Bešlagić, Kupres, str. 133, 136, sl. 94 b.

3 *Lokvičići,* »Berinovac«, Imotski, slj., N. M. — T. D.

4 *Brotnjice,* Cavtat, plč., M. S. 29, str. 51, sl. 4*; Š. Bešlagić, Stećci u Brotnjicama, AHI, VIII—IX, 1960—1961, str. 70, T. VII, sl. 8.

5 *Kozjaci,* Olovo, slj., Sj, A. Benac, Olovo, str. 34, T. XXI, sl. 32 b. Nikšić, slj. D. S.*

6 *Domaševo* — Ljubomir, Trebinje, s., SjZ, M. W.

7 *Domaševo* — Ljubomir, Trebinje, s., SjZ, M. W.

8 *Kolanjevići,* Bileća, plč., Š. Bešlagić, Stećci u dolini Trebišnjice, N. S. VIII 1962, str. 26, sl. 20.

9 *Gornje Bare,* Kalinovik, plč., Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 50, 52, sl. 67.

10 *Češće,* Tarčin, s., P. A.

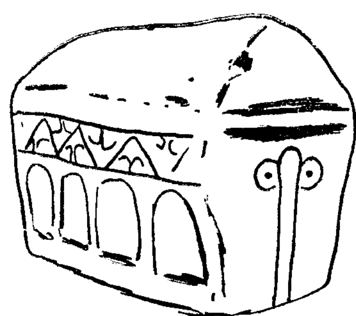
11 *Eminovo Selo,* Duvno, slj., JZ, Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog polja, Starinar NS VII—VIII, 1956—1957, str. 391, sl. 30.

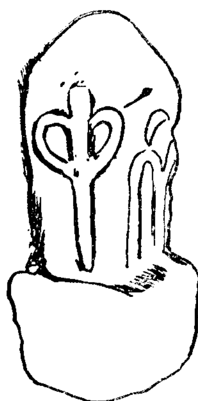
12 *Cista,* »Velika gomila«, Imotski, slj., I. C. str. 33, sl. 26*

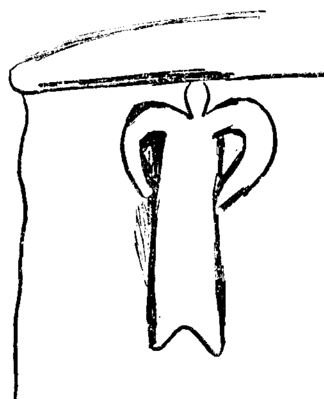
13 *Cista,* Imotski, slj., I. C., str. 38, sl. 34.*

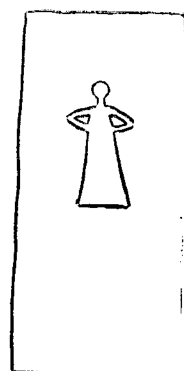
14 *Boljuni,* Stolac, s., Z, Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 185—186, sl. 34.

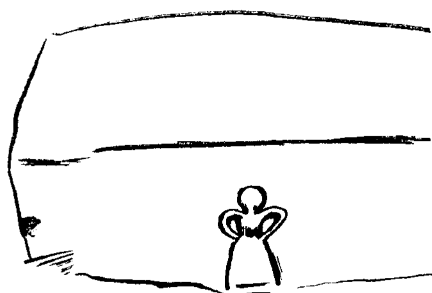
15 *Čičevo,* Konjic, slj., I, N. M. — T. D.

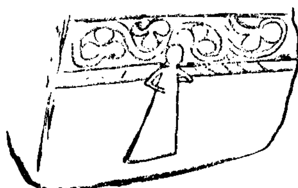

1

2

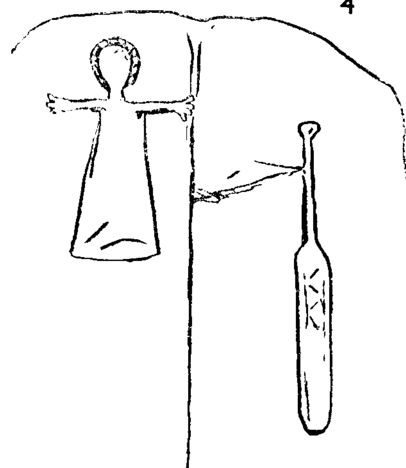

3

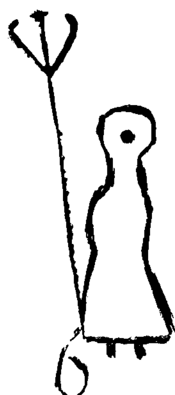

4

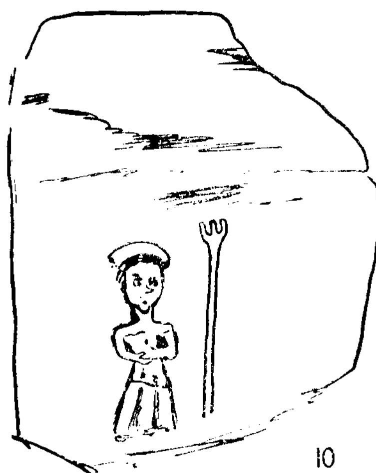

5

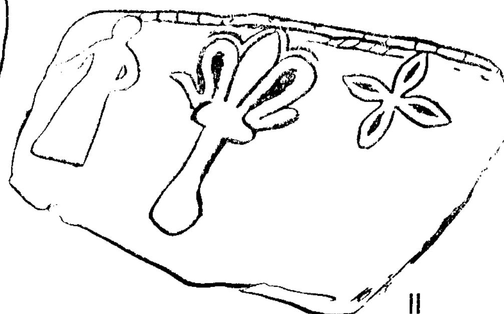

6

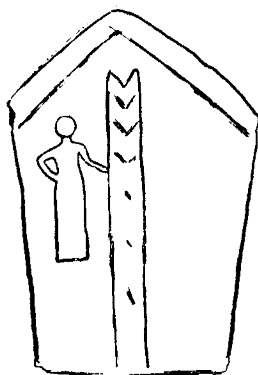

7

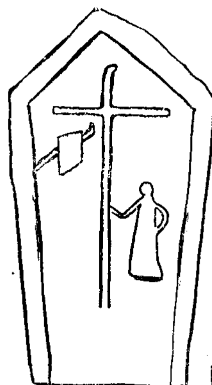

8

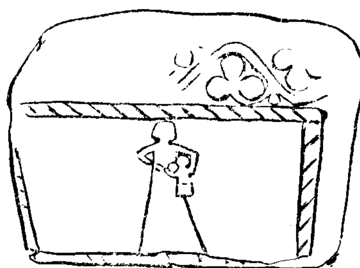

9

10

11

12

13

14

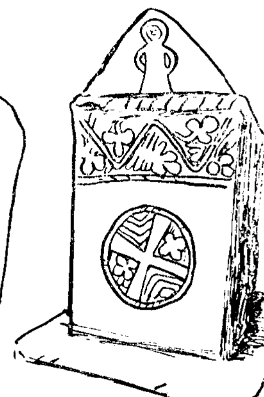
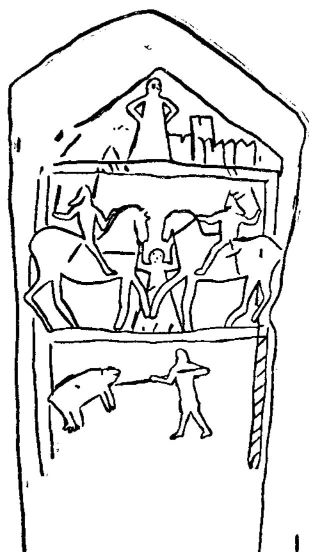

15

TABLA LXXXII

ŽENSKE FIGURE / FEMALE FIGURES

1 *Zborna gomila,* Avtovac, v. slj., I, P. Slijepčević, Staro groblje po Gacku, GZM XL, 1928, str. 62, T. I, sl. 5.*; M. W. (sada se nalazi u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski Muzej, Sarajevo).
2 *Turmenti,* Trebinje, plč., J, M. W.
3 *Dugo polje,* Blidinje, s., SjI, Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 28, sl. 28.
4 *Bojište,* Nevesinje, s., JI, M. W.
5 *Nekuk,* Stolac, plč., Z, Š. Bešlagić, Stećci na Nekuku kod Stoca, GEM XI, 1958, str. 164, (samo opis — description only) Š. B.
6 *Zvirići,* Ljubuški, s., M. Vego, Ljubuški, str. 25, T. XXVII, sl. 53.
7 *Gvozno,* Kalinovik, slj., JZ, Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 38, sl. 42.
8 *Ubosko,* Ljubinje, s., J+I, E. K. Armstrong, The Folklore of Birds, pp. 38—40. Pl. 8 d.
9 *Čerin,* Mostar, slj., SjI, V. Ćurčić, Starinsko oružje u Bosni i Hercegovini, GZM LV, 1943, str. 58, T. XVII, sl. 54 (sada u bašti Zemaljskog muzeja u Sarajevu — now in the courtyard of the Zemaljski Muzej, Sarajevo).

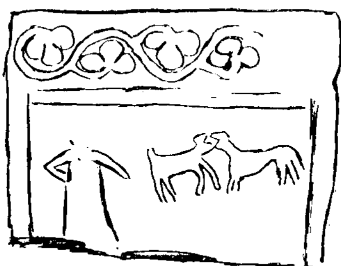
1

2

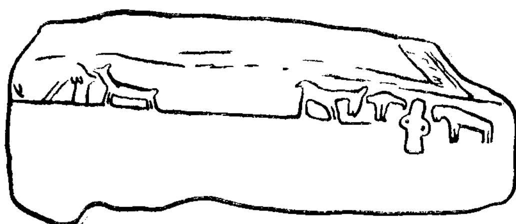
3

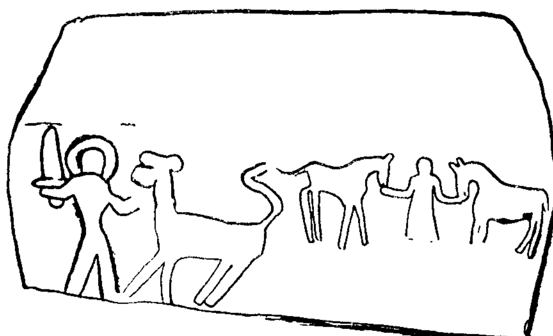
4

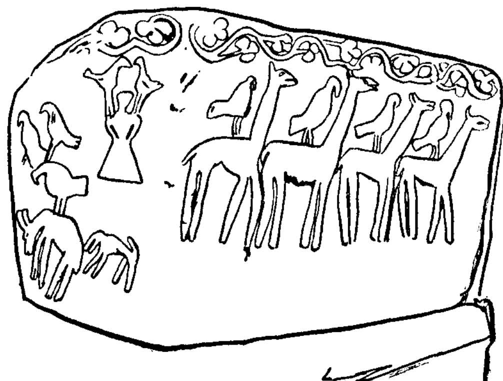
5

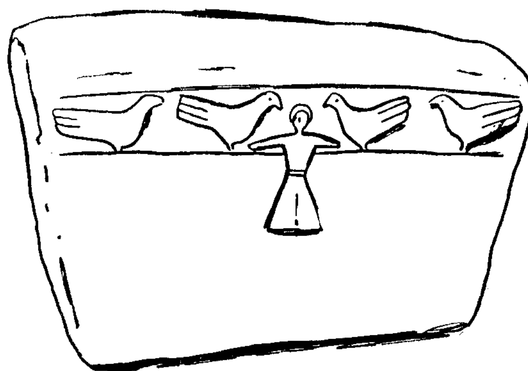
6

7

8

9

TABLA LXXXIII

MUŠKE FIGURE / MALE FIGURES

1 *Gornji Studenci,* Ljubuški, plč., M. Vego, Ljubuški, str. 12, T. XIII, sl. 25.

2 *Hrnčići,* Drinjača, stl., JI, D. Sergejevski, Ludmer, str. 7, T. III, sl. 6.

3 *Cista,* Imotski, plč., I. C., str. 33, sl. 27.*

4 *Klotijevac,* Srebrenica, slj., Zaštita spomenika kulture i prirode na području buduće akumulacije HE Peručac na Drini, Sarajevo 1961, str. 19, sl. 1.

5 *Bijača,* Ljubuški, s., Z, M. Vego, Ljubuški, str. 16, T. XV, sl. 30.

6 *Crkovnjaci,* Gacko, plč., V. Ć.

7 *Banjdo,* Podvelež, Mostar, plč., M. W.

8 *Banjdo,* Podvelež, Mostar, s. (gornja ploha — upper surface) M. W.

9 *Bijača,* Ljubuški, s., SjZ, M . Vego, Ljubuški, str. 18, T. XXIII, sl. 46.

10 *Hodovo,* »Glavica«, Stolac, vs., I, M. W.

11 *Bujakovina,* Foča, s., M. Hoernes, Alte Gräber in Bosnien und der Hercegovina, Mitteilungen der Anthropogolischen Gesellschaft in Wien XIII, 1883, S. 169, 172, 177, Fig. 41.*

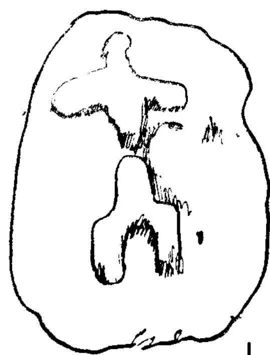
12 *Mokro,* »Jelinak«, Lištica, s., A. Benac, Široki Brijeg, str. 12, 13, T. IX, sl. 10.*

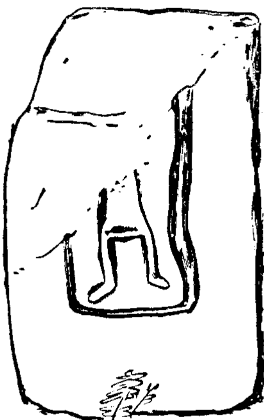
13 *Cista,* Imotski, slj., I. C., str. 34, sl. 28.*

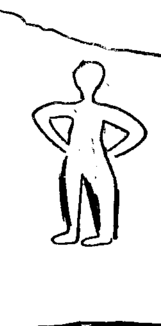
14 *Drežnica,* Mostar, k., J, Š. Bešlagić, Stari krstovi u Drežnici, N. S. III, 1956, str. 181, 182, sl. 4.

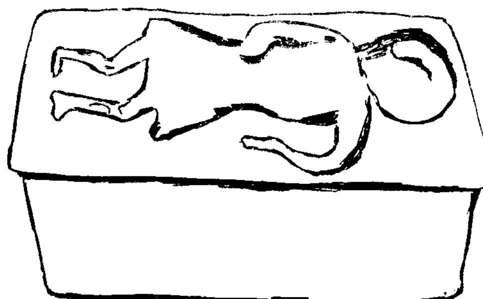
15 *Cista,* »Velika gomila«, Imotski, s., I. C., str. 31, sl. 18.* M. W.

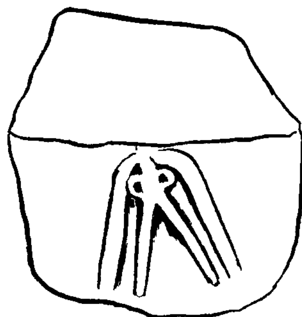
16 *Turovi,* Trnovo, Sarajevo, n., V. Ć.

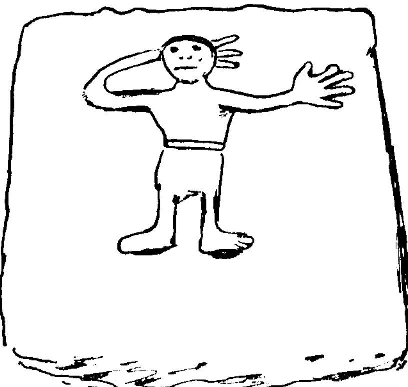

1

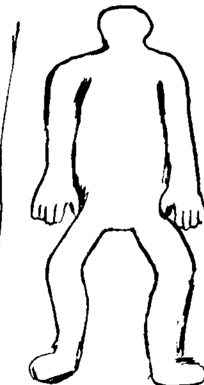

2

3

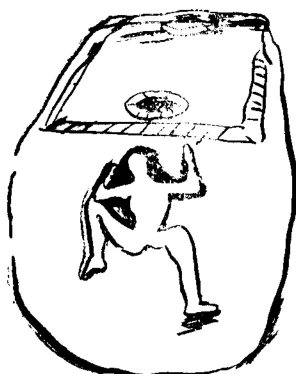

4

5

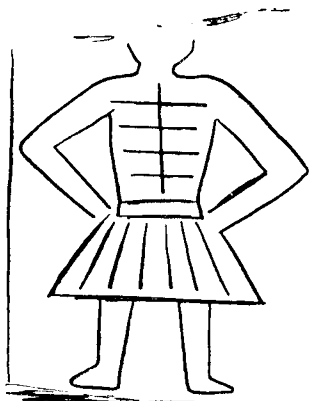

6

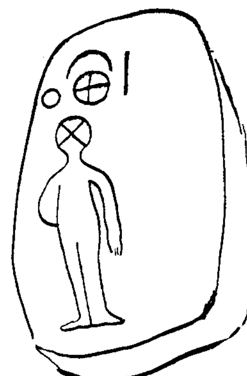

7

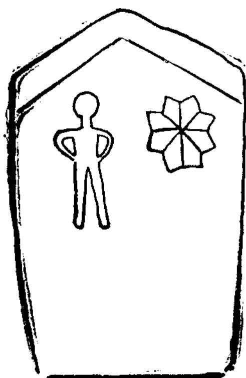

8

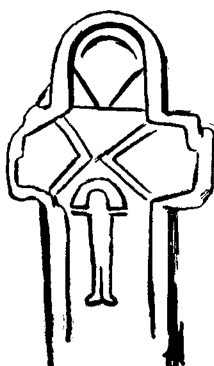

9

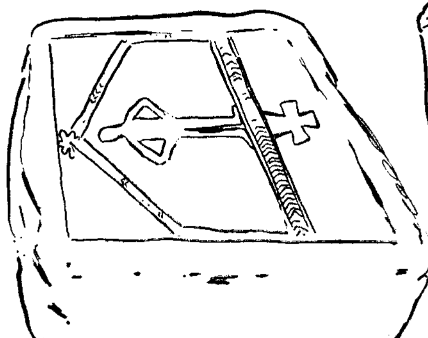

10

11

12

13

14

15

16

TABLA LXXXIV

MUŠKE FIGURE / MALE FIGURES

1 *Šivolje*, »Šelec«, Kalinovik, s., Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 30, 31, sl. 31.
2 *Smrtići*, Sokolac, stl., F. Fiala, Crtice sa Glasinca, GZM IV, 1892, str. 338—339, sl. 3.*
3 *Vukovsko*, »Jeljan«, Kupres, k., JI, Š. Bešlagić, Kupres, str. 38, 41., sl. 23.
4 *Vrulja*, Pljevlja, stl., N. M. — T. D.
5 *Miruše*, »Mistihalj«, Bileća, s., I, Š. Bešlagić, Stećci u dolini Trebišnjice, N. S. VIII, 1962, str. 23, 25, sl. 16.
6 *Boljević*, Srebrenica, slj., D. S.
7 *Banjevići*, Drinjača, stl., Z, D. Sergejevski, Ludmer, str. 8, T. X, sl. 21; O. Bihalji Merin — A. Benac, Stećci, Beograd 1962, T. XXXIX.
8 *Dokmir*, Ub, n., Z, M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 176, sl. 254.
9 *Brštanovo*, Split, plč., M. W.
10 *Čengić Bara* — Kladovo polje, Ulog, s., Sj, Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 80, 82, sl. 123.
11 *Novakovići*, »Kod jezera«, Žabljak, slj., N. M. — T. D.
12 *Radimlja*, Stolac, slj., SjI, A. Benac, Radimlja, str. 25, 26, T. XXXIII, sl. 68.
13 *Kongora*, Duvno, slj., SjZ, Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog polja, N. S. VII—VIII, 1956—1957, str. 382, sl. 8.
14 *Opravdići*, Bratunac, stl., SjI D. Sergejevski, Ludmer, str. 19, T. XLVI, sl. 100, 101. (sada u bašti Zemaljskog muzeja u Sarajevu — now in the courtyard of the Zemaljski muzej, Sarajevo)
15 *Bisko*, »Groblje«, Sinj., k., L. Katić, Stećci u Imotskoj Krajini, Starohrvatska prosvjeta, III serija, 1954., str. 163., sl. 59.
16 *Zabrđe*, Stolac, stl., M. W.
17 *Banjevići*, Drinjača, stl., I, D. Sergejevski, Ludmer, str. 8, T. VIII, sl. 17.
18 *Buča*, Srebrenica, s., D. Sergejevski, Slike pokojnika na našim srednjevjekovnim nadgrobnim spomenicima, GZM, NS, VIII, 1953, str. 133, 134, sl. 1, 2, T. II, sl. 1.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18

TABLA LXXXV

FIGURE SA PODIGNUTOM RUKOM
FIGURES WITH ONE HAND RAISED

1 *Mulje,* Gacko, s. Sj.
Z. K.*

2 *Premilovo Polje,* Ljubinje, s.
M. Bijelić, Starobosanski natpisi u Premilovom Polju,
GZM II, 1890, str. 301, sl. 5.*
O. Bihalji Merin, A. Benac, Stećci, 1962, T. 13.

3 *Nikšić,* okolina — from the general region of Nikšić, k.,
D. S.* (sada u Zavičajnom muzeju Nikšić — no in the Zavičajni muzej, Nikšić.)

4 *Gornje Suho polje,* Ulog, s.,
Z. Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 74, 76, sl. 111.

5 *Rotimlja,* Stolac, s., J.
M. W.

6 *Mokro,* »Barevište«, Lištica, slj., I.
A. Benac, Široki Brijeg, str. 8, T. III, sl. 5a.

7 *Dobro Polje,* Trnovo, Sarajevo, slj. Đ. B.*

8 *Radimlja,* Stolac, slj., SjZ.
A. Benac, Radimlja, str. 8, 9, T. VIII, sl. 15.

9 *Radimlja,* Stolac, slj., SjZ.
Ibid., str. 10, 11. T. XI, sl. 22.

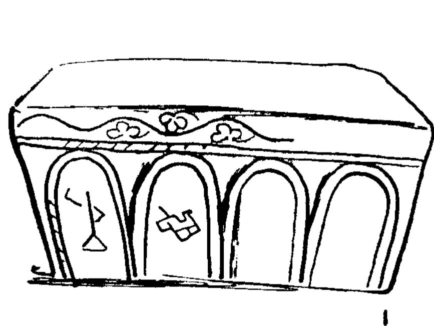
10 *Radimlja,* Stolac, slj. SjZ.
Ibid., str. 8, T. VI, sl. 12.

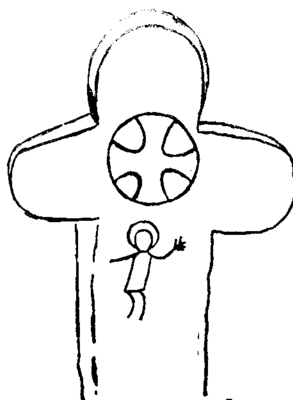
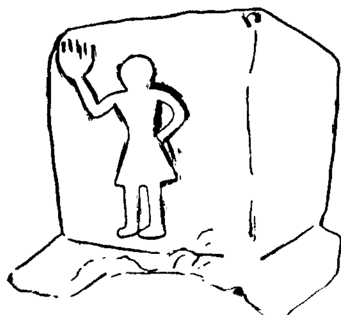
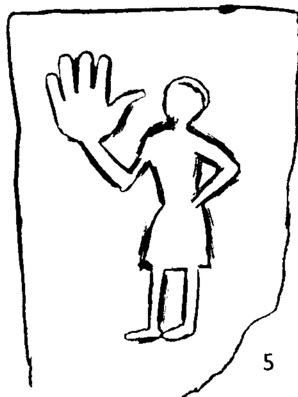
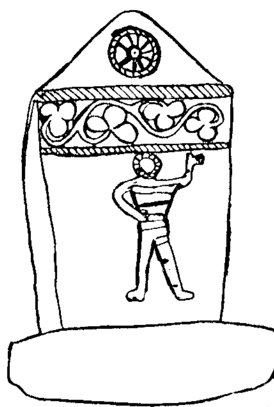
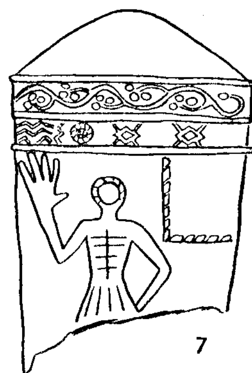
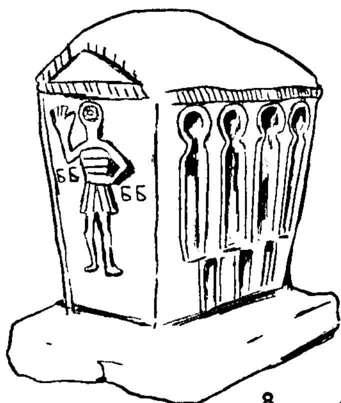
11 *Radimlja,* Stolac, k., SjZ.
Ibid., str. 6, T. III, sl. 5.

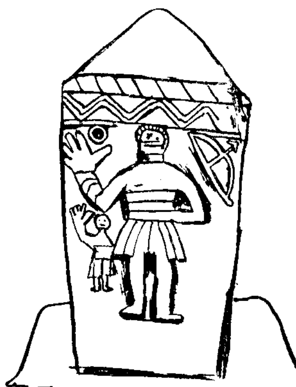
12 *Radimlja,* Stolac, slj., SjZ.
Ibid., str. 9, T. VII, sl. 14.

13 *Donja Zgošća,* Kakanj, slj., I.
Ć. Truhelka, Osvrt na sredovječne kulturne spomenike Bosne, GZM XXVI, 1914, str. 250, sl. 53;
M. Wenzel, A Mediaeval Mystery Cult in Bosnia and Hercegovina, Journal of the Warburg and Courtauld Institutes XXIV, 1961, p. 102, Pl. 14, e.

14 *Studenci,* Imotski, slj.
L. Katić, Stećci u Imotskoj Krajini, Starohrv. prosvjeta III ser., 3, 1954, str. 142, sl. 33.

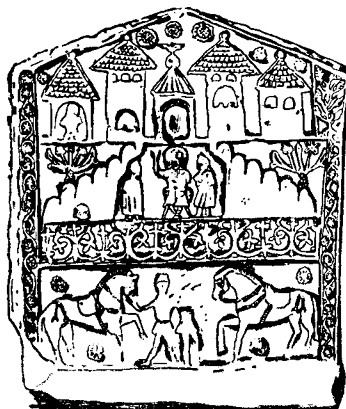
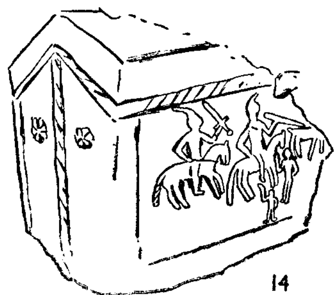

TABLA LXXXVI

ORANTI / ORANT FIGURES

1 *Brusnica*, G. Milanovac, stl., M. Filipović, Starinska groblja u predelu Takovo, N. S. VIII, 1962, str. 158, 159, 161, sl. 12, 13.*

2 *Pasičina*, »Gradina kod Krstine«, Vrgorac, plč., P. Kaer, Pièrres sépulcrales Dalmates, Lyons 1887, plč., p. 28, Fig. 12.

3 *Cista*, Imotski, slj.* I. C., str. 41, sl. 37.*

4 *Donji Jugovići*, Gacko, Z. K.*

5 *Vlasenica*, slj. D. S.*

6 *Zijemlje polje*, »Smrčanj«, Mostar, s., (gornja ploha — upper surface, SIZS arhiv.*

7 *Stjepan Krst*, Stolac, s. (gornja ploha — upper surface.) M. W.

8 *Cista*, Imotski, plč., I. C., str. 29, sl. 10.*

9 *Borci*, Konjic, plč. N. M. — T. D.
Broćanac, Vilusi, plč., SjJ, J, Z, N. M. — T. D.

10 *Kočerin*, Posušje, plč. V. A. — S.*

11 *Stupa*, Neum, s. (gornja ploha — upper surface.) A. Benac, Srednjevjekovni stećci od Slivna do Čepikuća, AHI II, 1953, str. 71, sl. e, 1, str. 72.*

12 *Banjdo*, Podvelež, Mostar, plč. M. W.

13 *Gornja Trešnica*, Ljubovija, slj., J+I. M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 194, 195, sl. 318.

14 *Čepikuće*, Slavno, plč. V. V. Vukasović, Dopisi, VHAD VII, 1885, str. 123, (opis kamena — description of the stone A. Benac, o. c., T. IX, sl. 2 (spomenik objavljen kao već oštećen — photograph of the monument in its present, fragmentary state.)

15 *Kovačići*, »Radojev kamen«, Nevesinje, plč. M. W.

16 *Nikšić*, slj., D. S.

17 *Mataruge*, Pljevlja, vs. N. M. — T. D.

18 *Seline*, Imotski, M. Hoernes, Alterthümer in Bosnien und der Herzegovina I, Wien 1880; str. 549, sl. 19a.*

19 *Kovačići*, »Radojev kamen«, Nevesinje, plč. M. W.

20 *Gošića Han*, Konjic, slj., I. Š. Bešlagić, Stećci u dolini Neretve, N. S. II, 1954, str. 194, 196, sl. 17.

21 *Bukovik*, Aranđelovac, stl. M. Vlahović — P. Milosavljević, Seoski nadgrobni spomenici u Srbiji, Beograd 1956, T. 9.

22 *Mokro*, »Barevište«, Lištica, plč. A. Benac, Široki Brijeg, str. 10, T. IX, sl. 9.*

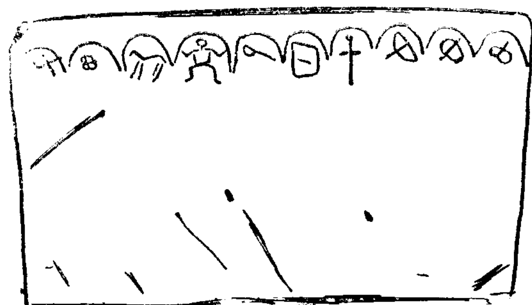
23 *Donje Bare*, Blidinje, s. Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 45, 46, sl. 79.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23

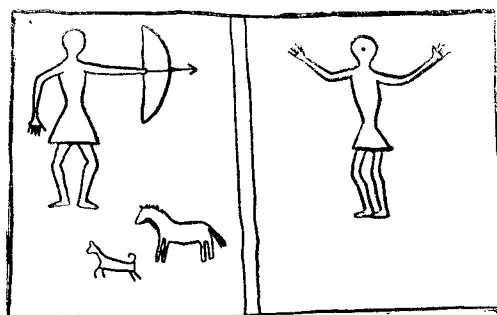
TABLA LXXXVII

ORANTI / ORANT FIGURES

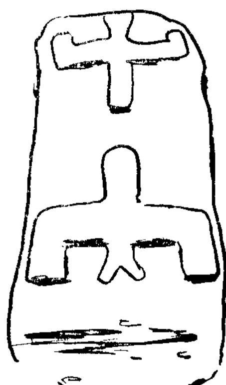
1 *Zijemlje polje,* »Lugarnica«, Mostar, s.
N. M. — T. D.
2 *Priluka,* Livno s. (gornja ploha — upper surface)
J. Asboth, Bosnien und die Herzegovina, S. 103.*
3 *Vionica,* Mostar, plč.
M. Vego, Historija Broćna od najstarijih vremena do turske okupacije, Sarajevo 1961, str. 101, sl. 51.
4 *Prečani,* Trnovo, plč.
V. Č.
5 *Radimlja,* Stolac, slj., JZ.
A. Benac, Radimlja, str. 11, 12, T. XII, sl. 24.
6 *Dabrica,* Stolac, slj., J.
M. W., D. S.
7 *Zijemlje polje,* »Šatorine«, Mostar, plč.
O. Bihalji-Merin — A. Benac, Stećci, Beograd 1962, T. 37.
8 *Gornje Bare,* Kalinovik, slj., J.
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 52, 54, sl. 73.
9 *Mataruge,* Pljevlja, vs.
N. M. — T. D.
10 *Gvozno,* Kalinovik, slj., SjI.
Š. Bešlagić, o. c., str. 38, 39, sl. 43.
11 *G. Dragičina,* Mostar, slj., I.
M. W.
12 *Hamzići,* »Kripovac«, Mostar, s. (u sekundarnom položaju — in secondary position.)
M. W.

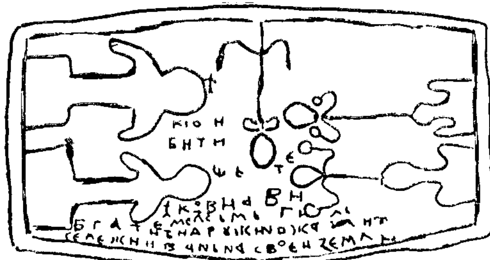
1

2

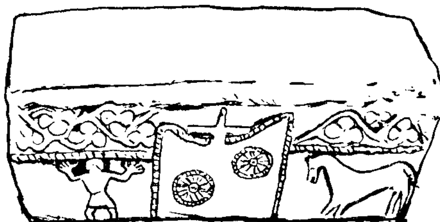
3

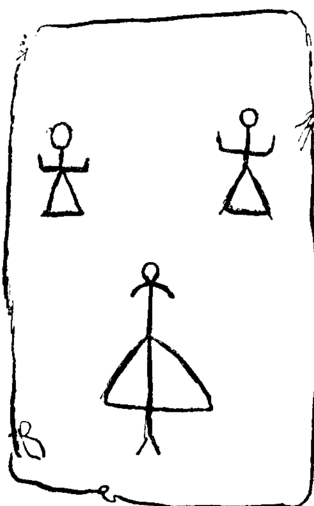
4

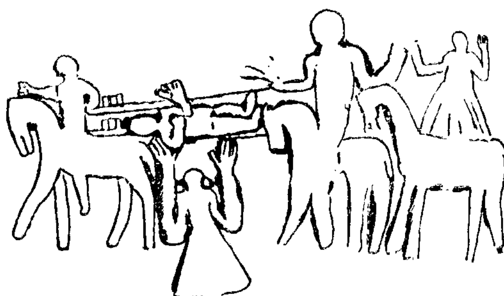
5

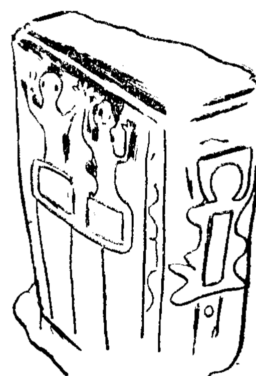
6

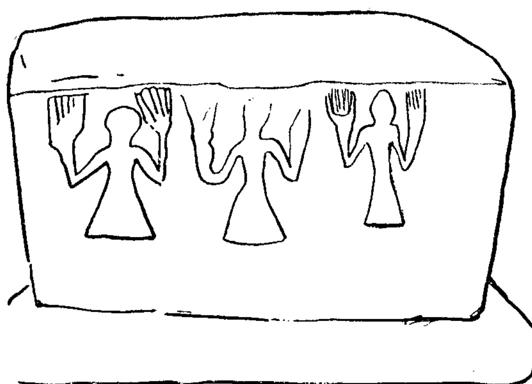
7

8

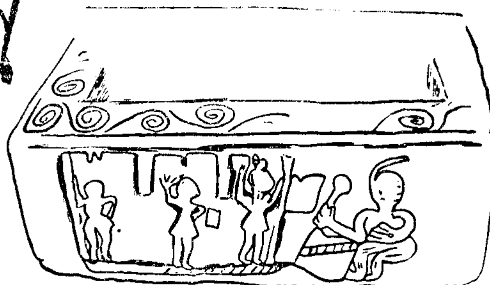
9

10

11

12

TABLA LXXXVIII

FIGURE SA PREDMETIMA U RUCI
FIGURES HOLDING OBJECTS OR INSIGNIA

1 *Uzarići*, »Grovište«, Lištica, Mostar, s (gornja ploha — upper surface).
A. Benac, Široki Brijeg, str. 21, T. XIX, sl. 25.*

2 *Šipačno*, Nikšić, plč.
D. S.*

3 *Boljuni*, Stolac, s. (gornja ploha — upper surface), Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 189, sl. 46.

4 *Kalac*, Fatnica, Bileća, plč.
V. Ć.

5 *Ravno*, »Ravanjska vrata«, Kupres, s., Sj.
Š. Bešlagić, Kupres, str. 48, 51, sl. 29b.

6 *Brotnjice*, Cavtat, v. slj., I.
Š. Bešlagić, Stećci u Brotnjicama, AHI VIII—IX, 1960 — 1961, str. 69, T. V, sl. 5.

7 *Dugo polje*, Blidinje, slj., JZ.
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 33, sl. 46.

8 *Donje Vrbno*, »Bisažine«, Trebinje, I,
V. P.*

9 *Radeljevac*, Bratunac, stl.
D. Sergejevski, Ludmer, str. 15, T. XXX, sl. 65.
(spomenik je sada u dvorištu Zemaljskog Muzeja Sarajevo — the monument is now in the courtyard of the Zemaljski Muzej, Sarajevo.)

10 *Raška Gora*, Mostar, s. (gornja ploha — upper surface.)
Š. Bešlagić, Stećci kod Raške gore, N. S. III, 1956, str. 255, 256, sl. 2.

11 *Bisko*, Sinj, slj.
L. Katić, Stećci u Imotskoj Krajini, Starohrv. prosvjeta III ser., 3, 1954, str. 163, sl. 58a.

12 *Budimir*, Sinj, plč.
Ibid., str. 132, sl. 1;M. Wenzel, Some Notes on the Iconography of St. Helen, Actes du XIIe Congrès International des Études Byzantines, tome III, Beograd 1964, p. 417, fig. 3.

13 *Cista*, »Velika gomila«, Imotski, plč.
M. W.

14 *Cista*, »Velika gomila«, Imotski, plč.
M. W.

15 *Vinjani*, »Rudežove kuće«, Imotski, vs., Sj.
L. Katić, o. c., str. 143, sl. 36.

16 *Mokro*, »Barevište«, Lištica, s., I.
A. Benac, Široki Brijeg, str. 9, T. V. sl. 7a*; M. Wenzel, A Mediaeval Mystery Cult in Bosnia and Hercegovina, Journal of the Warburg and Courtauld Institutes XXIV, 1961, str. 100, sl. 15b.

17 *Tenići*, »Gaj«, Travnik, slj.
Đ. Mazalić, Hrišćanski nišani u okolini Travnika, N. S. IV, 1957, str. 115, 116, sl. 35.

18 *Begići*, Travnik.
Ibid., str. 116, 117, sl. 36.*

19 *Zabrđe*, Stolac, plč.
M. W.

20 *Bihovo*, Trebinje, k., Z.
M. W.

21 *Cista*, »Velika gomila«, Imotski, plč.
M. W.

22 *Banja Stijena*, »Vilino kolo«, Rogatica, slj.
F. Fiala, Skizzen vom Glasinac, WMBH II, 1894, S. 317—319, Fig. 7.* A. Solovjev, Jesu li bogomolji poštovali krst?, GZM NS III, 1948, str. 92, T. II, sl. 1.
(spomenik je sada u dvorištu Zemaljskog Muzeja Sarajevo — the monument is now in the courtyard of the Zemaljski Muzej Sarajevo).

23 *Humsko*, Foča, stl., I,
V. Skarić, Grob i grobni spomenik gosta Milutina na Humskom u fočanskom srezu, GZM XLVI, 1934, str. 79—82, (samo opis — description only.)
M. Miletić, I »krstjani« di Bosna alla luce dei loro monumenti di pietra, Roma 1957, str. 124 — 135, T. V, sl.. a.

24 *Visočica planina*, »Veliko jezero«, Konjic, slj.
J. Popović, Mahale (Ljetni stanovi) na planini Visočici, GZM XLV, 1933, str. 153, T. VIII, sl. 4.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24

TABLA LXXXIX

FIGURE SA ORUŽJEM / FIGURES WITH WEAPONS

1 *Radmilovića Dubrave*, Bileća, s., J. Asboth, Bosnien und die Hercegovina, Wien 1888, S. 337.*

2 *Zovi Do*, Nevesinje, vs., D. S.*

3 *Gvozno*, Kalinovik, s. (gornja ploha — upper surface) Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 34, 37, sl. 40.

4 *Vinjani*, »Rudežove kuće«, Imotski, s. (gornja ploha — upper surface), L. Katić, Stećci u Imotskoj Krajini, Starohrv. prosvjeta, III serija, str. 144, slika 37.

5 *Suvodanje*, »Birčansko groblje«, Valjevo, plč., M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 188, 189, 190, sl. 302, 305.

6 *Potoci*, »Crkvina«, Mostar, s. (gornja ploha — upper surface), Đ. B.

7 *Lipa*, Livno, M. Hoernes, Dinarische Wanderungen, Wien 1894, str. 284.*

8 *Riječani*, Nikšić, s., Z, D. S.

9 *Nikšić*, s., J, D. Sergejevski, Nikšić, str. 12, sl. 13.*

10 *Podgradinje* — Donje Hrasno, Hutovo, slj., S, V. Ćurčić, Starinsko oružje, GZM LV, 1943, str. 130, sl. 129 a.; Š. Bešlagić, Stećci u Gornjem Hrasnu, N. S., VII, 1960, str. 95, 96, sl. 9.

11 *Fatnica*, »Kamenička glavica«, Bileća, plč., V. P. — M. P.*

12 *Pasičina*, »Gradina kod Krstine«, Vrgorac, s. (gornja ploha — upper surface), P. Kaer, Pièrres sépulcrales, dalmates, Lyon 1887, p. 26, fig. 9.

13 *Borje*, Ljubuški, s., J, Vego, Ljubuški, str. 34, T. XXXVIII, sl. 75.

14 *Pasičina*, »Gradina kod Krstine«, Vrgorac, plč., P. Kaer, o. c., p. 28, fig. 11.*

15 *Čengić Bara* — Kladovo polje, Ulog, s., Z+J, Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 80, 83, sl. 125.

16 *Bijača*, Ljubuški, slj., M. Vego, Ljubuški, str. 17. T. XVII, sl. 34.

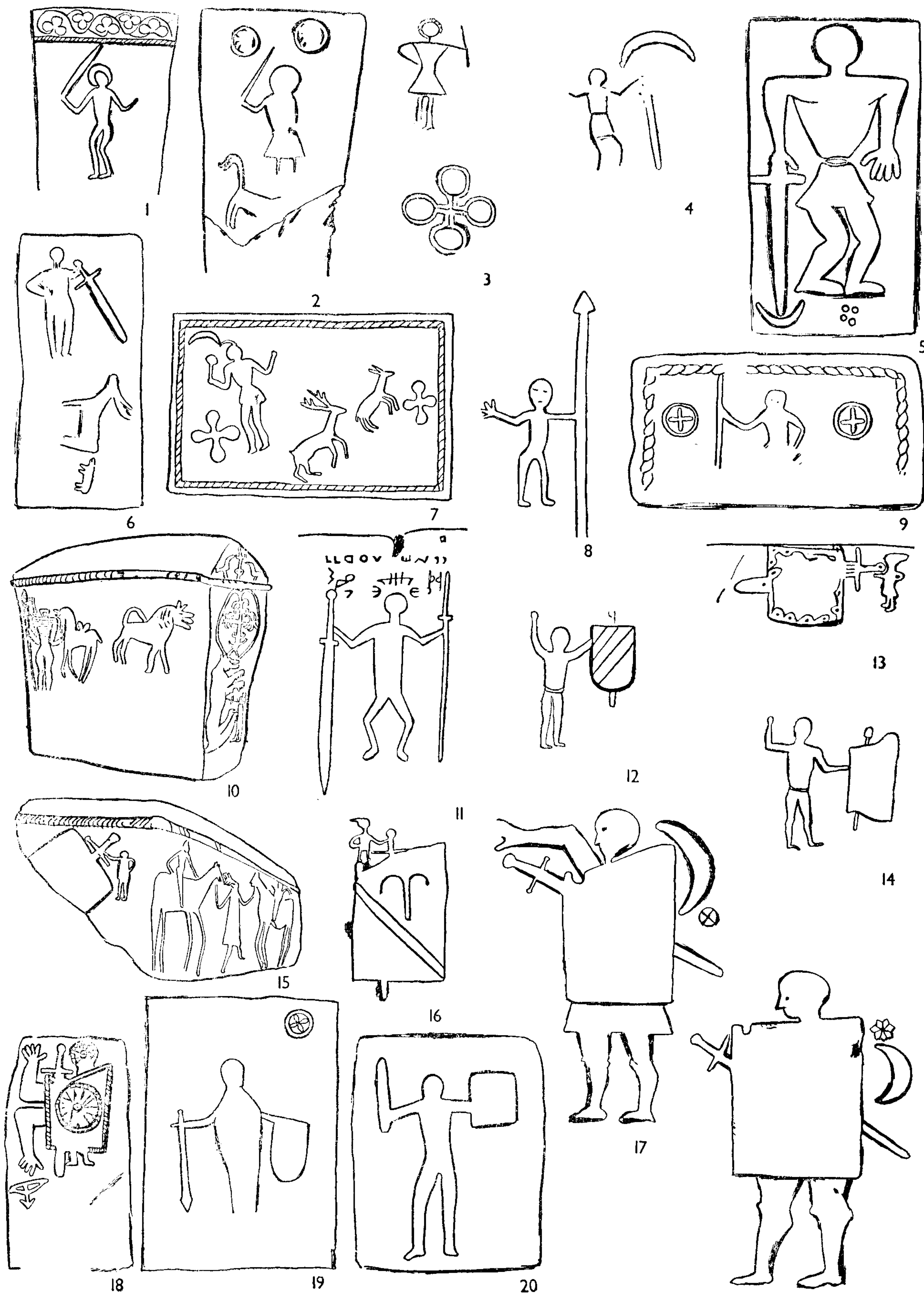
17 *Diklići*, »Cerova počivala«, Trebinje, plč., Lj. K.

18 *Radimlja*, Stolac, s. (gornja ploha — upper surface) A. Benac, Radimlja, str. 20, 21, T. XXIV, sl. 50.

19 *Hrušta*, Nevesinje, s. (gornja ploha — upper surface) SIZS arhiv.*

20 *Konjsko*, »Bogojević Selo«, Trebinje, Č. Truhelka, Altbosniche Inschriften, WMBH V, 1897, S. 282, T. LXIX, Fig. 4.

21 *Diklići*, »Cerova počivala«, Trebinje, plč., Lj. K.

21

TABLA XC

FIGURE SA ORUŽJEM / FIGURES WITH WEAPONS

1 *Uzarići,* »Grovište«, Ljištica, s. (gornja ploha — upper surface), A. Benac, Široki Brijeg, str. 20, T. XVI, sl. 2a.*

2 *Potoci,* Mostar, s. (gornja ploha — upper surface), Đ. B.

3 *Ravno,* »Dvorište«, Kupres, s., I, Š. Bešlagić, Kupres, str. 18, 19, sl. 7.

4 *Nikšić* (okolina), k., H. Sterneck, Geografische Verhältnise, Communicationen und das Reisen in Bosnien, der Herzegowina und Nord-Montenegro, Wien, 1877, S. 47, Blatt IV.*

5 *Raška Gora,* Mostar, s., Š. Bešlagić, Stećci kod Raške gore, N. S., III, 1956, str. 256, sl. 4.

6 *Raška Gora,* Mostar, s., Ibid, str. 256. 258, sl. 5.

7 *Pareški Do,* Lastva, plč., V. A. — S.*

8 *Humi-Lišani,* Mostar, plč., N. M.—T. D.; (v. T. LXXV, 9).

9 *Cista,* »Velika gomila«, Imotski, s. (gornja ploha — upper surface), L. Katić, Stećci u Imotskoj Krajini, Starohrv. Prosvjeta, III serija, 3, str. 138., sl. 23.*

10 *Ljubljenica* Stolac, vs., Z, M. W.

11 *Knežak,* Nevesinje, vs., D. Sergejevski, Putne bilješke sa Nevesinjskog Polja, GZM, NS, III, 1948, T. IV, sl. 1.*

12 *Ljubomišlje,* »Docevi« Žepa, slj., Z, V. P. — M. P.*

13 *Lokvičići,* Imotski, J. Gardner-Wilkinson, Dalmatia and Montenegro, Vol. II, p. 182., fig. 9.*

14 *Ponor* — Blidinje, s., J, Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 22, 23, sl. 17.

15 *Hodovo,* »Haremi«, Stolac, s., M. W.

16 *Cista,* Imotski, plč., I. C., str. 37, sl. 33.*

17 *Izbičanj,* Prijepolje (sada u Muzeju u T. Užicu — now in the Museum in Titovo Užice), N. M. — T. D.

18 *Hodovo,* »Glavica«, Stolac, s., SjI, M. W.

19 *Mratinci,* Drinjača, stl., I, D. S.

20 *Donji Bratač,* Nevesinje, slj., I, M. W.

21 *Cista,* »Velika gomila«, Imotski, s. (gornja ploha — upper surface), I. C., str. 31, sl. 17.*; M. W.

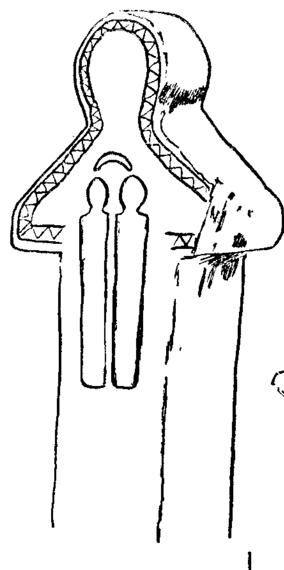
22 *Stepanje,* Valjevo, slj., M. Ljubinković, Zap. Srbija, str. 176—179., sl. 258—261.

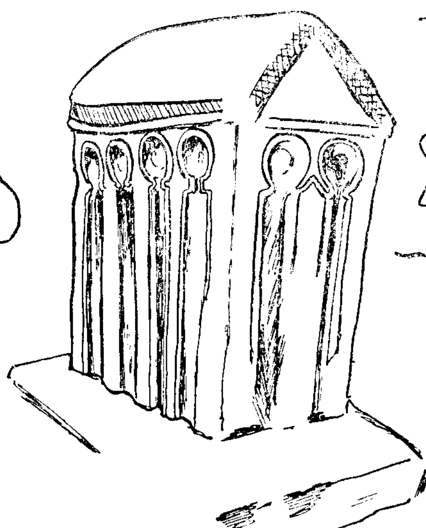

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22

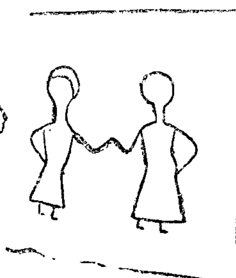
TABLA XCI

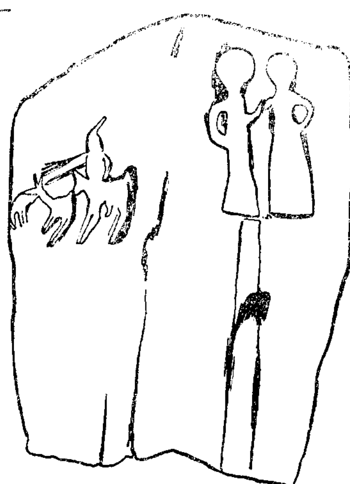
DVIJE FIGURE / FIGURES IN PAIRS

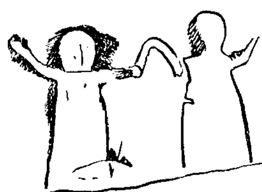
1 *Stepen*, Avtovac, k., Z, A. Solovjev, Je su li Bogomili poštovali krst?, GZM NS, III, 1948, str. 96, T. III; M. Vego, Zbornik III, str. 30, 31.
2 *Radimlja*, Stolac, slj., JZ+JI, A. Benac, Radimlja, str. 7, T. IV, sl. 7.
3 *Komin*, Kalinovik, s., J, Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 21, sl. 16.
4 *Dugo polje*, Blidinje, s., JI, Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 27, sl. 27.
5 *Gornje Bare*, Kalinovik, s., JZ, Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 51, 53, sl. 70.
6 *Dugo polje*, Blidinje, s., JI, Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 29, sl. 33.
7 *Ravno*, »Ravanjska vrata«, Kupres, s., JZ, Š. Bešlagić, Kupres, str. 57, 60, sl. 38.
8 *Gvozno*, Kalinovik, s., Sj, Š. Bešlagić, Kalinovik, str, 39, sl. 44, 45.
9 *Seget*, Trogir, fragment, Cv. Fisković, Segetski spomenici, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, LVI—LIX/2, 1954—1957 (Abramićev zbornik II), str. 216, 217.
10 *Hodovo*, »Glavica«, Stolac, slj., I, O. Bihalji Merin — A. Benac, Stećci, Beograd 1962, T. XXVI.
11 *Borci*, Konjic, slj., J, N. M. — T. D.
12 *Police*, Trebinje, fragment, V. A. S.*
13 *Mokri Dol*, Velimlje, vs, N. M. — T. D.
14 *Rilić*, »Uzur glavica«, Kupres, slj., SjZ, Š. Bešlagić, Kupres, str. 100, 101, sl. 67, 67 a.
15 *Opličići*, Stolac, Ć. Truhelka, Altbosnische Inschriften, WMBH, V, 1897, S. 276—280, Taf. LXIX, Fig. 5.*
16 *Rastičevo*, »Rastičevska mašeta«, Kupres, plč., Š. Bešlagić, Kupres, str. 142, sl. 102.

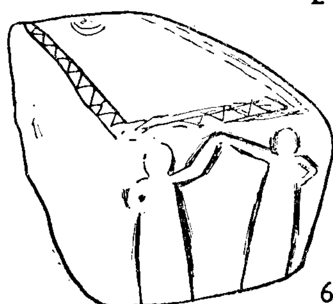

1

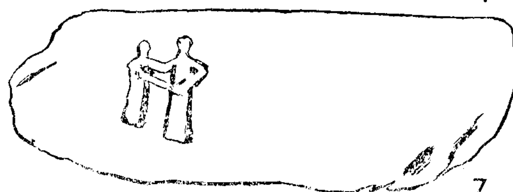

2

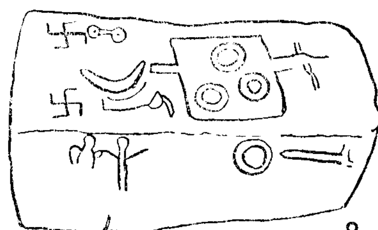

3

4

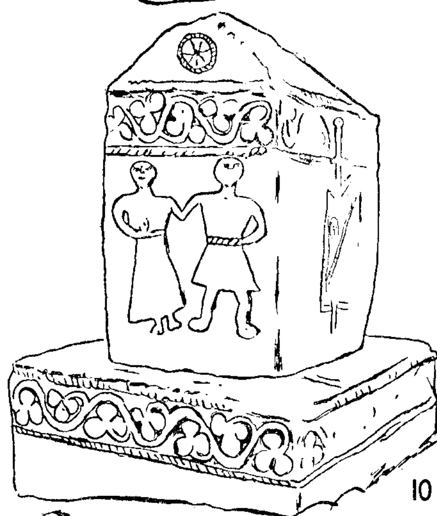

5

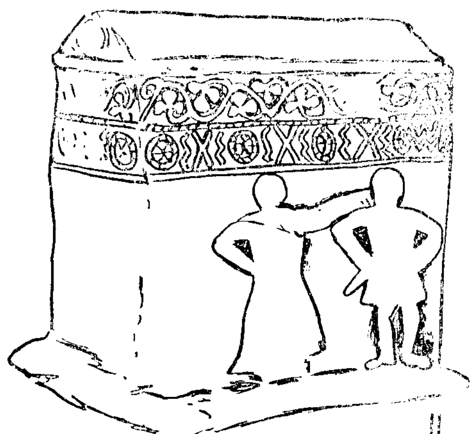

6

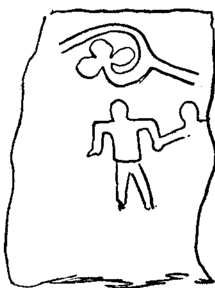

7

8

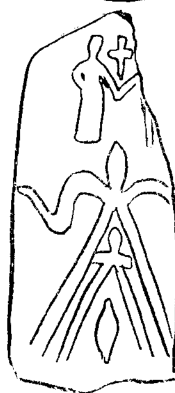

9

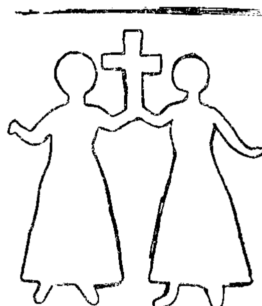

10

11

12

13

14

15

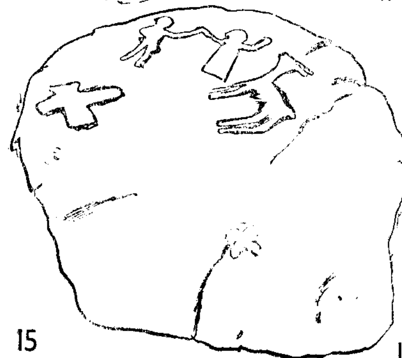
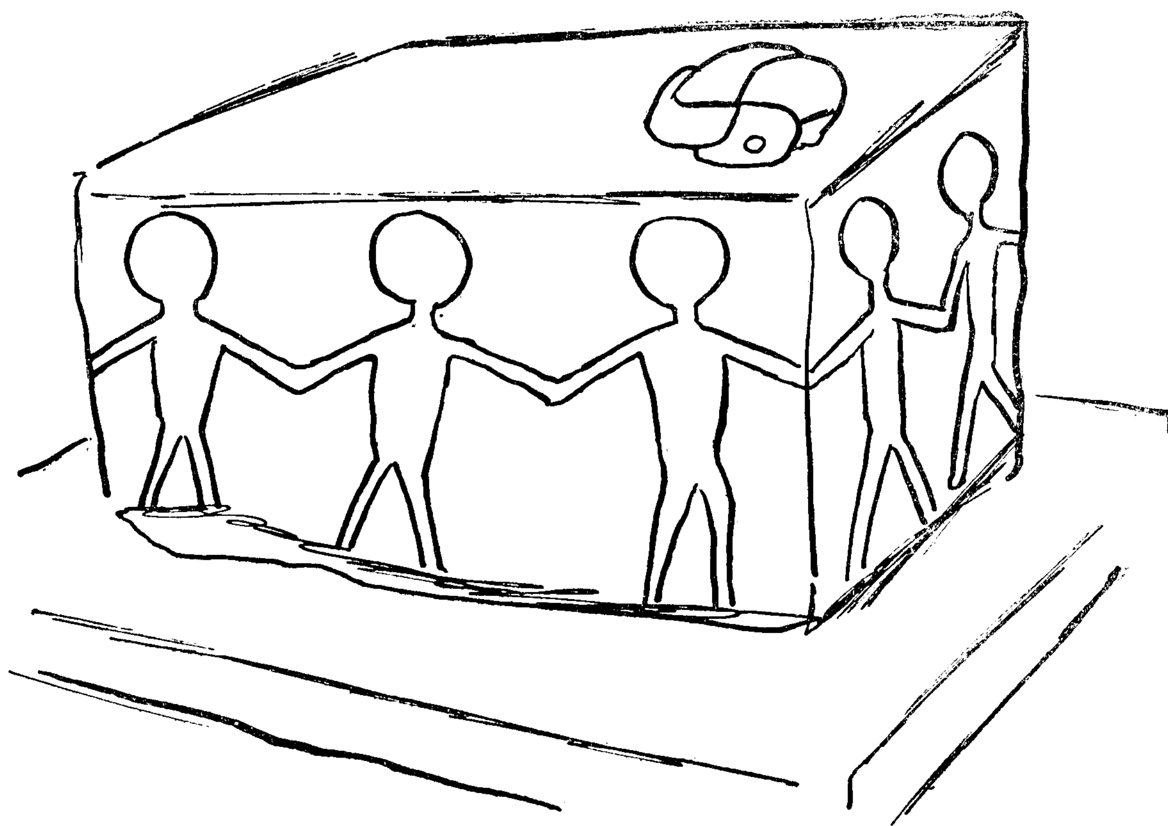

16

TABLA XCII

DVIJE FIGURE / FIGURES IN PAIRS

1 *Pasičina,* »Gradina«, Vrgorac, s., P. Kaer, Pièrres sépulcrales dalmates, Lyon 1887, p. 27, fig. 10.*
2 *Brajčevići,* Gacko, plč., Z. K.*
3 *Nadinići,* Gacko, Z. K.*
4 *Sarajlije,* Duvno, s., Z, Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog polja, Starinar, NS, VII—VIII, 1956—1957, str. 389, 390, sl. 26.
5 *Ravno,* »Ravanjska vrata«, Kupres, slj., SjZ, Š. Bešlagić, Kupres, str. 69, 74, sl. 50b.
6 *Cista,* »Velika gomila«, Imotski, slj., I. C., str. 25, sl. 6.*; M. W.
7 *Kongora,* Duvno, slj., JI + SjI, Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog polja, Starinar, NS, VII — VIII, 1956—1957, 382, 383, sl. 9.
8 *Cista,* Imotski, slj., I. C., str. 39, sl. 35.*
9 *Dugo polje,* Blidinje, s., JZ + JI, Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 34, sl. 51, 53.
10 *Dabrića poljana,* Borci, Konjic, N. M. — T. D.
11 *Bujakovina,* Foča, s., M. Hoernes, Alte Gräber in Bosnien und der Hercegovina, Mitt. der anthrop. Gesellschaft in Wien, XIII, 1883, S. 169, 177, 172, Fig. 41.*
12 *Slivljani,* Gacko, plč., Ć. Truhelka, Notizen, WMB. H. VI, 1899, S. 536, Fig. 46.*
13 *Han Hreša,* Sarajevo, slj., P. Vračko-Korošec, La nécropole de Han Hreša, GZM LII (Historija i etnografija), 1940, str. 46, sl. 2*; N. M. — T. D.
14 *Dugo polje,* Blidinje, slj., JZ +JI, Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 25, sl. 22.
15 *Borje,* Ljubuški, s., M. Vego, Ljubuški, str. 35, T. XLI, sl. 81.
16 *Drežnica,* Mostar, k., J, Š. Bešlagić, Stari krstovi u Drežnici, N. S. III, 1956, str. 185, sl. 6.
17 *Radimlja,* Stolac, s., SjI, A. Benac, Radimlja, str. 20, 21, T. XXIII, sl. 48.
18 *Premilovo Polje,* Ljubinje, plč., M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine, knj. II, Sarajevo 1964, str. 36, 37.
19 *Nikšić,* s., Z, D. Sergejevski, Nikšić, str. 12, sl. 12.*
20 *Kutac,* Ljubuški, V. Ćurčić, Starinsko oružje u Bosni i Hercegovini, LV, 1943, str. 93, sl. 107.
21 *Zijemlje polje,* Mostar, slj., M. Hoernes, Alte Gräber in Bosnien und der Hercegovina, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, B. XIII, 1883, S. 169, 174, fig. 52.*
22 *Cista,* »Velika gomila«, Imotski, slj., Z, M. W.
23 *Toplica* — Gornje Hrasno, Hutovo, slj., N. M. — T. D.
24 *Radimlja,* Stolac, s., JI, A. Benac, Radimlja, str. 24, T. XXXI, sl. 64.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24

KOLO / DANCERS

Iz savremenih etnografskih analogija može se zaključiti da niz od tri ili više figura koje se drže za ruke, predstavlja kolo. Ako su predstavljene dvije figure, nije tako sigurno da prikazuju kolo. Kada su u pitanju parovi kombinirani s ostalim figurama koje plešu na drugoj strani spomenika oni se ovdje smatraju plesačima. Predstave kola su u ovoj knijizi podijeljene u tri grupe. To se: žensko kolo (T. XCIII), muško kolo (T. XCIV) i mješovito kolo (T. XCV, XCVI). Table su sređene prema broju prikazanih plesača. Broj plesača varira od dva do dvanaest.

Plesači obično plešu spojenih ruku. Izuzetno, oko Lištice, Ljubuškog i Imotskog, neki plesači, izgleda, imaju ruke jedno drugom na ramenu (T. XCIII, 12; T. XCIV, 11; T. XCV, 2, 3; T. XCVI 9). Plesači često drže između sebe nešto kao trolist (T. XCIII, 13, 17; T. XCIV, 5; T. XCV, 2, 3; T. XCVI, 16). Može se pretpostaviti, iz analognih srednjovjekovnih prikaza kola, da su to buketi cvijeća[1].

Izdvajaju se neki posebni tipovi kola. Izgleda da je oko Mostara, zapadno od Neretve, i u Kupresu u to vrijeme postojalo žensko kolo u kome je žena kolovođa nosila obruč (T. XCIII, 6, 16, 19). To je na izvjestan način bilo povezano sa jelenom, koji se javlja u jednom slučaju uz plesačice (T. XCIII, 6). Izgleda da ovo kolo nije preživjelo do današnjih dana. Kolo u kome kolovođa nosi mač prikazano je kod Trebinja, Stoca i Kalinovika (T. XCIV, 12; T. XCVI, 3, 18). Izvode ga plesači, ili plesači i plesačice, sa muškim kolovođom. Oko Imotskog i Sinja postoji

[1] J. Dominguez Bordona, Die spanische Buchmalerei vom siebten bis siebzehnten Jahrhundert, München, 1930, Band II, S. 36, Abb, 136.

It may be concluded from present-day ethnographical comparisons that three or more figures in a row, holding hands, are dancing. In the case of two figures, this is not so clear. A discriminating principle has been adopted, that pairs associated with further dancing figures on the other sides of the same stone are regarded as dancers. Dancers are here divided into three groups. These are : female dancers (Pl. XCIII), male dancers (Pl. XCIV), and mixed dancers (Pl. XCV, XCVI). The Plates are arranged according to the number of dancers depicted. The number of dancers varies from two to twelve.

Dancers usually dance with linked hands. Specifically around Lištica, Ljubuški and Imotski certain dancers seem to have their arms placed on each other's shoulders (Pl. XCIII, 12, Pl. XCIV, 11, Pl. XCV, 2, 3, Pl. XCVI, 9). The dancers frequently hold between them what looks to be trefoils (Pl. XCIII, 13, 17, Pl. XCIV, 5, Pl. XCV, 2, 3, Pl. XCVI, 6). These may be assumed, from parallel medieval illustrations of dancers, to be bunches of flowers.[1]

Certain specific dances are evident. Around Mostar, west of the Neretva, and at Kupres, there appears to have existed a female dance where the leader carries a large ring (Pl. XCIII, 6, 16, 19). It was in some way associated with a deer, which is carved alongside the dancers in one case (Pl. XCIII, 6). This dance does not to seem have survived to the present day. A dance where the leader carries a sword is represented near Trebinje, Stolac and Kalinovik (Pl. XCIV, 12, Pl. XCVI, 3, 18). It is carried out by male dancers, or by mixed dancers with a male leader. (Pl. XCV, 11, 12, 14, 15). It is not clear whether

[1] J. Dominguez Bordona, Die spanische Buchmalerei vom siebten bis siebzehnten Jahrhundert, München 1930, Band II, S. 36, Abb. 136.

niz primjera sa tri plesačice koje predvodi muškarac (T. XCV, 11, 12, 14, 15). Nije jasno da li ova formula predstavlja posebno kolo ili je bila inspirisana antičkim reljefima Pana-Silvana i tri nimfe, od kojih je nekoliko nađeno baš u istoj oblasti[2]. U Boljunima tri plesačice nose troliste, a muški kolovođa, koji ima neku vrstu rogate maske, nosi mač (T. XCV, 16).

Postoji jedno kolo, koje se još uvijek izvodi u Jugoslaviji, u kome tri plesačice nose između sebe bukete cvijeća, a kolovođa nosi mač. Izvode ga Vlasi u Dubokom, istočno od Beograda prema rumunjskoj granici. Kolo je sastavljeno od tri djevojke i tri mladića. Ono se izvodi svake godine na Duhove za duše pokojnika, a treba da posluži za dobrobit i utjehu mrtvima. Postoji podatak o tome da kolo služi kao vođa duši na njenom putu na onaj svijet[3]. Već smo spomenuli da ovu istu funkciju vođenja duše može imati usamljeni jelen[4]. U dva slučaja, na stećcima jahač na jelenu vodi kolo (T. XCVI, 12; T. LXIX, 18)[5].

[2] D. Rendić-Miočević, Ilirske pretstave Silvana, GZM NS, X, 1955, str. 31, T. I, sl. 2.
[3] M. Wenzel, Graveside Feasts and Dances in Yugoslavia, Folklore 73, London, 1962, pp. 6, 8.
[4] M. Wenzel, Some Reliefs outside the Vjetrenica Cave at Zavala, Starinar NS XII, 1961, p. 30.
[5] S. Zečević, Ljeljenovo kolo, Narodno stvaralaštvo sv. 9—10, Beograd Januar — april 1964, str. 702 — 710.

this formula represents a particular dance, or whether the formula was inspired by antique reliefs of Pan-Sylvanus and three nymphs, a number of which have been found in much the same region.[2] At Boljuni, the three female dancers carry trefoils and the male leader, who wears some kind of horner mask, carries a sword. (Pl. XCV, 16)

There is one dance still performed in Jugoslavia where three female dancers carry between them bunches of flowers, and where the leader carries a sword. It is danced by the Vlachs at Duboko, east of Belgrade towards the Rumanian border. The dancers consist of three virgins and three young men. The dance is arranged every year at »Duhovi«, particularly for souls, and is intended to secure the comfort and well-being of the dead. There is some evidence that the dance serves to guide the soul on its journey to the Other World.[3] We have already noted that this same function of guiding the soul may be performed by the single deer.[4] In two cases on the stećci, it is a deer-rider which leads the dance. (Pl. XCVI, 12, Pl. LXIX, 18)[5]

[2] D. Rendić-Miočević, Ilirske pretstave Silvana, GZM NS X, 1955, str. 31, T. I, sl. 2.
[3] M. Wenzel, Graveside Feasts and Dances in Yugoslavia, Folklore 73, London 1962, pp. 6, 8.
[4] M. Wenzel, Sone Reliefs outside the Vjetrenica Cave at Zavala, Starinar NS XII, 1961, p. 30.
[5] S. Zečević, Ljeljenovo kolo, Narodno stvaralaštvo, sv. 9 — 10, Beograd, Januar — April 1964, str. 702 — 710.

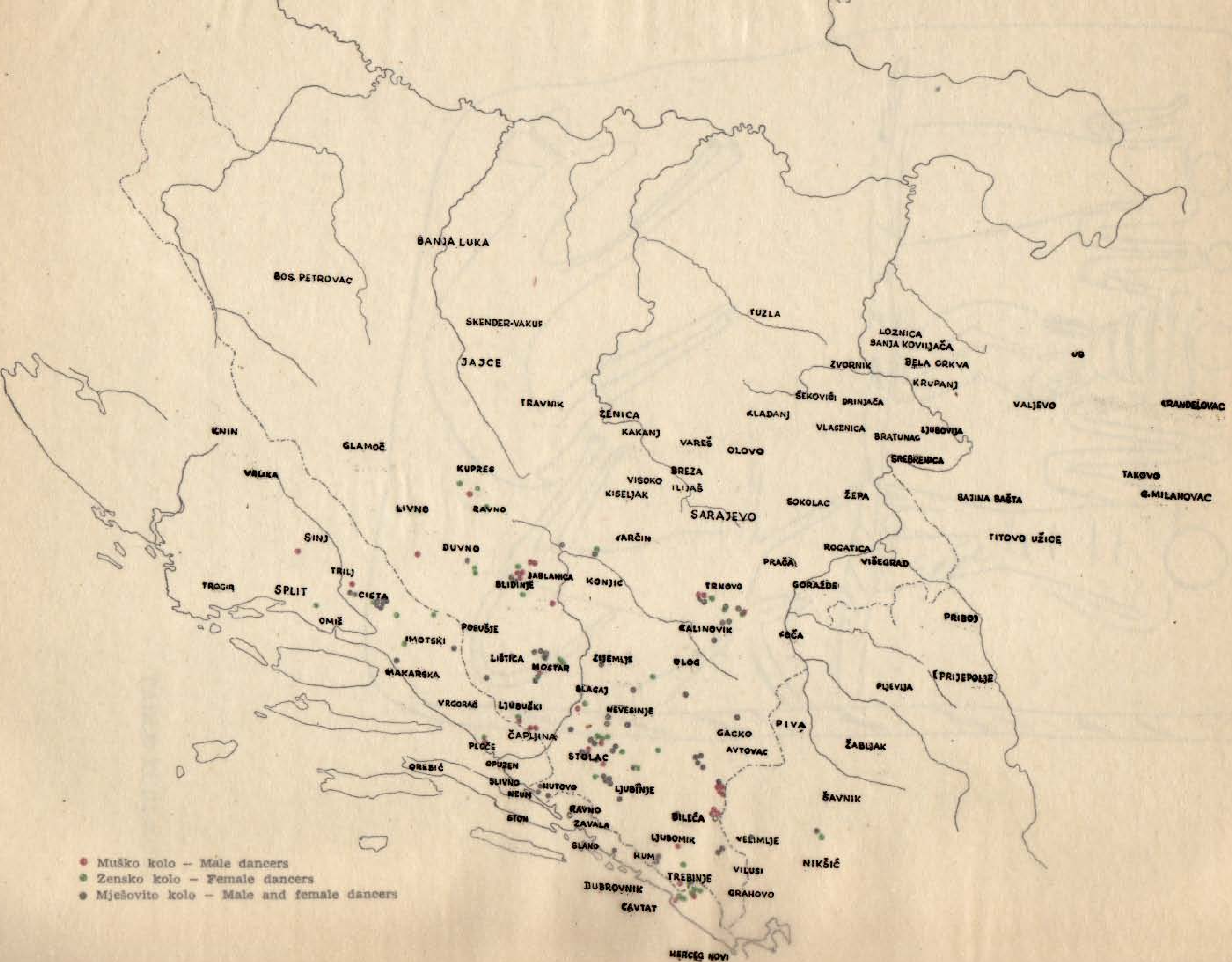

BANJA LUKA
BOS. PETROVAC
SKENDER-VAKUF
JAJCE
TRAVNIK
TUZLA
LOZNICA
BANJA KOVILJAČA
ZVORNIK
BELA CRKVA
KRUPANJ
UB
ŠEKOVIĆI
DRINJAČA
KLADANJ
VALJEVO
ARANĐELOVAC
KNIN
GLAMOČ
ŽENICA
KAKANJ
VAREŠ
OLOVO
VLASENICA
BRATUNAC
LJUBOVIJA
SREBRENICA
VRLIKA
KUPRES
BREZA
VISOKO
KISELJAK
ILIJAŠ
SOKOLAC
ŽEPA
BAJINA BAŠTA
TAKOVO
G.MILANOVAC
LIVNO
RAVNO
SARAJEVO
SINJ
DUVNO
TARČIN
ROGATICA
TITOVO UŽICE
PRAČA
VIŠEGRAD
TRILJ
JABLANICA
BLIDINJE
KONJIC
TRNOVO
GORAŽDE
TROGIR
SPLIT
CISTA
PRIBOJ
OMIŠ
POSUŠJE
KALINOVIK
FOČA
IMOTSKI
LIŠTICA
MOSTAR
ZIJEMLJE
ULOG
MAKARSKA
PRIJEPOLJE
PLJEVLJA
BLAGAJ
VRGORAC
LJUBUŠKI
NEVESINJE
PIVA
GACKO
ČAPLJINA
ŽABLJAK
PLOČE
STOLAC
AVTOVAC
OREBIĆ
OPUZEN
SLIVNO
HUTOVO
LJUBINJE
NEUM
ŠAVNIK
RAVNO
BILEĆA
STON
ZAVALA
LJUBOMIR
VELIMLJE
SLANO
HUM
NIKŠIĆ
TREBINJE
VILUSI
DUBROVNIK
GRAHOVO
CAVTAT
HERCEG NOVI
Muško kolo – Male dancers
Žensko kolo – Female dancers
Mješovito kolo – Male and female dancers

TABLE XCIII-XCVI

TABLA XCIII

ŽENSKO KOLO / FEMALE DANCERS

1 *Bijača*, Ljubuški, s., J + I,
M. Vego, Ljubuški, str. 17,
T. XX, sl. 39, 40.

2 *Radimlja*, Stolac, s., JZ,
A. Benac, Radimlja, str. 19,
T. XXI, sl. 45.

3 *Lovreč*, »Markuzina ograda«,
Imotski, slj.,
L. Katić, Stećci u Imotskoj
Krajini, Starohrv. prosvjeta,
III serija, 3, 1954, str. 139,
sl. 26.

4 *Zagvozd*, »Groblje«, Imotski,
slj., Sj,
Ibid, str. 150, sl. 5.

5 *Ubosko*, Ljubinje, s.,
N. M. — T. D.
Cista, slj., I. C., str. 37,
sl. 32.*

6 *Ravno*, »Ravanjska vrata«,
Kupres, s., Sj + Z,
Š. Bešlagić, Kupres, str. 48,
51, sl. 29 a.

7 *Bijača*, Ljubuški, slj.,
M. Vego, Ljubuški, str. 17,
T. XVIII, sl. 35.

8 *Nekuk*, Stolac, s., J,
Š. Bešlagić, Stećci na Nekuku
kod Stoca, GEM XXI, 1958,
str. 160, 161., sl. 9.

9 *Gošića Han*, Konjic, slj., Sj.
Š. Bešlagić, Stećci u dolini
Neretve, N. S. II, 1954,
str. 194, 195, sl. 16.

10 *Žovnica*, »Troskoti«, Mostar,
slj.,
M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine II, 1964, str. 6, 7
(spomenik se sada nalazi u
Muzeju Hercegovine u Mostaru — now in the Lapidarium
of the Museum of Hercegovina, Mostar).

11 *Dugo polje*, Blidinje, s., JZ,
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju,
str. 34, 35, sl. 56, 58.

12 *Zvirići*, Ljubuški, s.,
M. Vego, Ljubuški, str. 27,
T. XXXI, sl. 61.

13 *Žitomislići*, Mostar, s., JZ,
Ć. Truhelka, Starobosanski
mramorovi, GZM III, 1891,
knj. IV, str. 384, sl. 28*;
M. W.

14 *Radimlja*, Stolac, s., SjZ,
A. Benac, Radimlja, str. 22,
T. XXVII, sl. 56.
Donje Bare, Blidinje,
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 43, sl. 71.
Zvirići, Ljubuški, M. Vego,
Ljubuški, str. 26, T. XXIX,
sl. 58.

15 *Bačina*, Ploče,
I. Kukuljević — Sakcinski,
Poviest okružja makarskoga
u Dalmaciji, Arkiv za poviestnicu jugoslavensku VII,
Zagreb 1863, str 96, 102, 103,
sl. 4.*

16 *Uzarići*, »Šarampovo«,
Lištica, s., J,
O. Blau, Reisen in Bosnien
und der Hercegowina, Berlin
1877, str. 25.*

17 *Gabrili*, Cavtat, s.,
M. S., 29, str. 50, sl. 3.*

18 *Ravno*, »Dvorišta«, Kupres,
s., J, Š. Bešlagić, Kupres,
str. 20, 21, 23., sl. 10 a.

19 *Gornja Dragičina*, Mostar,
slj., Sj, M. W.

20 *Dabarsko polje*, Stolac, slj.,
M. Hoernes, Alte Gräber in
Bosnien und der Hercegowina,
Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in
Wien, XIII, 1883, str. 169, 176,
sl. 57.*

21 *Ljubovo*, Hum, s., J,
Lj. K.

22 *Glumina*, Hutovo, s., Sj,
Š. Bešlagić, Stećci u Gornjem
Hrasnu, N. S. VII, 1960.
str. 103, 104, 105., sl. 7.
Brotnjice, Cavtat
(v. T. LXXI, sl. 11.)

23 *Gabrili*, Cavtat, s.,
M. S. 29, str. 49, sl. 2*.

24 *Radimlja*, Stolac, s., JZ,
A. Benac, Radimlja, str. 24,
T. XXXI, sl. 65.

25 *Budimir*, Sinj, slj.,
I. C., str. 10, sl. 5.*

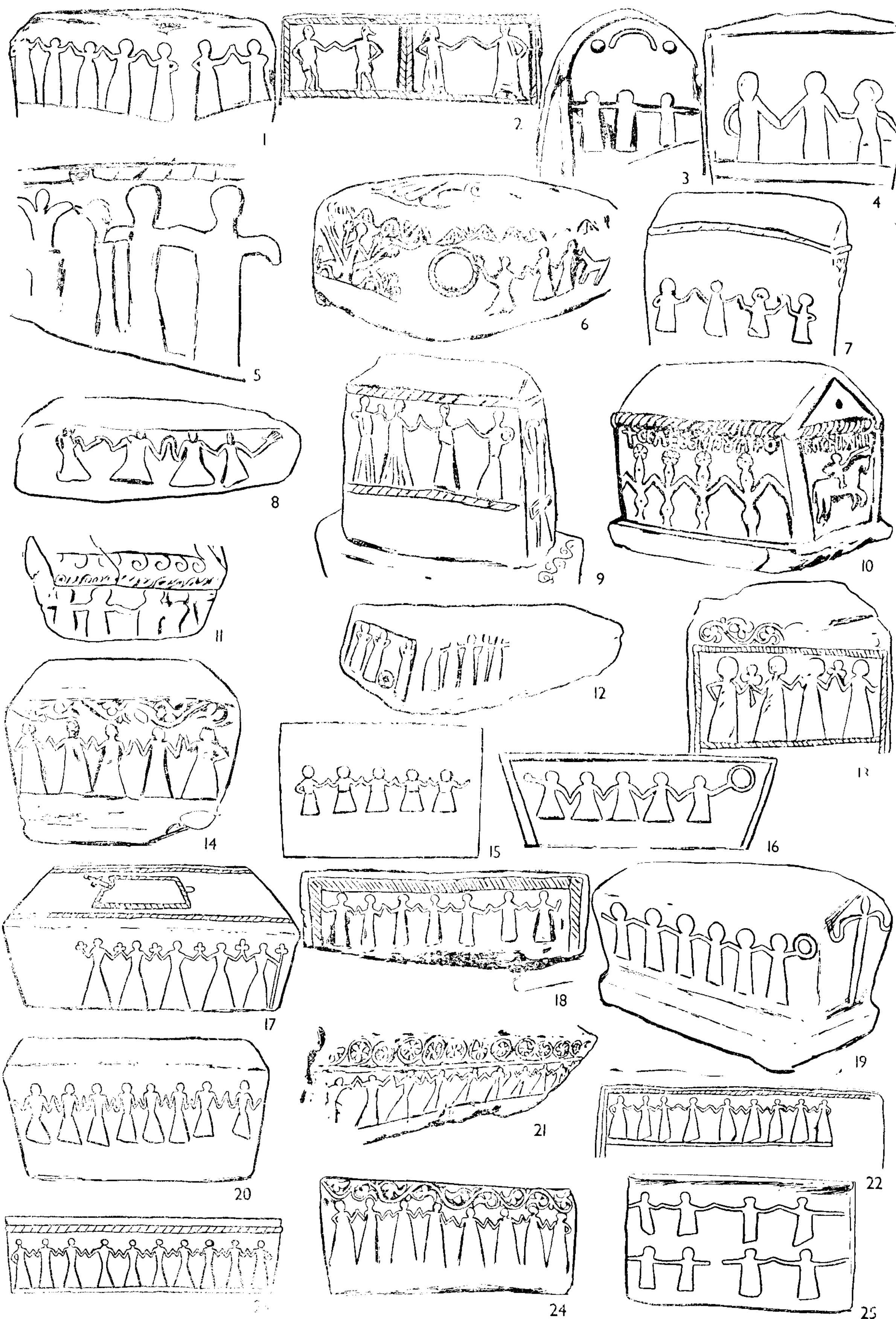

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
24
25

TABLA XCIV

MUŠKO KOLO / MALE DANCERS

1 *Miruše,* »Mistihalj«, Bileća, s., I. Š. Bešlagić, Stećci u dolini Trebišnjice, N. S., VIII, 1962, str. 23, 25, sl. 16.

2 *Prisoje,* »Steljci«, Duvno, s. V. A. — S.*

3 *Risovac,* Blidinje, s., SjI. Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 19, sl. 12.

4 *Staro Slano,* Trebinje, s., I + Sj. M. W., M . Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine II, 1964 str. 54, 55, br. 110.

5 *Žitomislići,* Mostar, s., SjI. M. W.

6 *Gvozno,* Kalinovik, s., Z. Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 45, 46, sl. 58.

7 *Dreznica,* Mostar, k., J. Š. Bešlagić, Stari krstovi u Drežnici, N. S. III, 1956, str. 183, sl. 5.

8 *Dugo polje,* Blidinje, s., JI. Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 35, sl. 61.

9 *Radimlja,* Stolac, s., JI. A. Benac, Radimlja, str. 22, T. XXVI, sl. 55.

10 *Radmilovića Dubrave,* Bileća, s. J. Asboth, Bosnien und die Herzegowina, Wien 1888, str. 110.*

11 *Gornja Dragičina,* Mostar, s., JZ. M. W.

12 *Miruše,* »Mistihalj«, Bileća, s., J. Š. Bešlagić, Stećci u dolini Trebišnjice, N. S. VIII, 1962, str. 23, sl. 14.

13 *Baćina,* Makarska, I. Kukuljević-Sakcinski, Poviest okružja makarskoga u Dalmaciji, Arkiv za poviestnicu jugoslavensku VII, Zagreb 1863, str. 102, 103, str. 96, sl. 3.*

14 *Gabrili,* Cavtat, s. M. S., 29, str. 49, sl. 2.* Brotnjice, Cavtat (v. T. LXXI, 11.)

15 *Miruše,* »Mistihalj«, Bileća, s., J. Š. Bešlagić, o. c., str. 24 (samo opis — description only.) ZZSM, arhiv.

16 *Radmilovića Dubrave,* Bileća, v. slj., J. M. W.

17 *Dugo polje,* Blidinje, s., Sj. I. Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 34, 35, sl. 57.

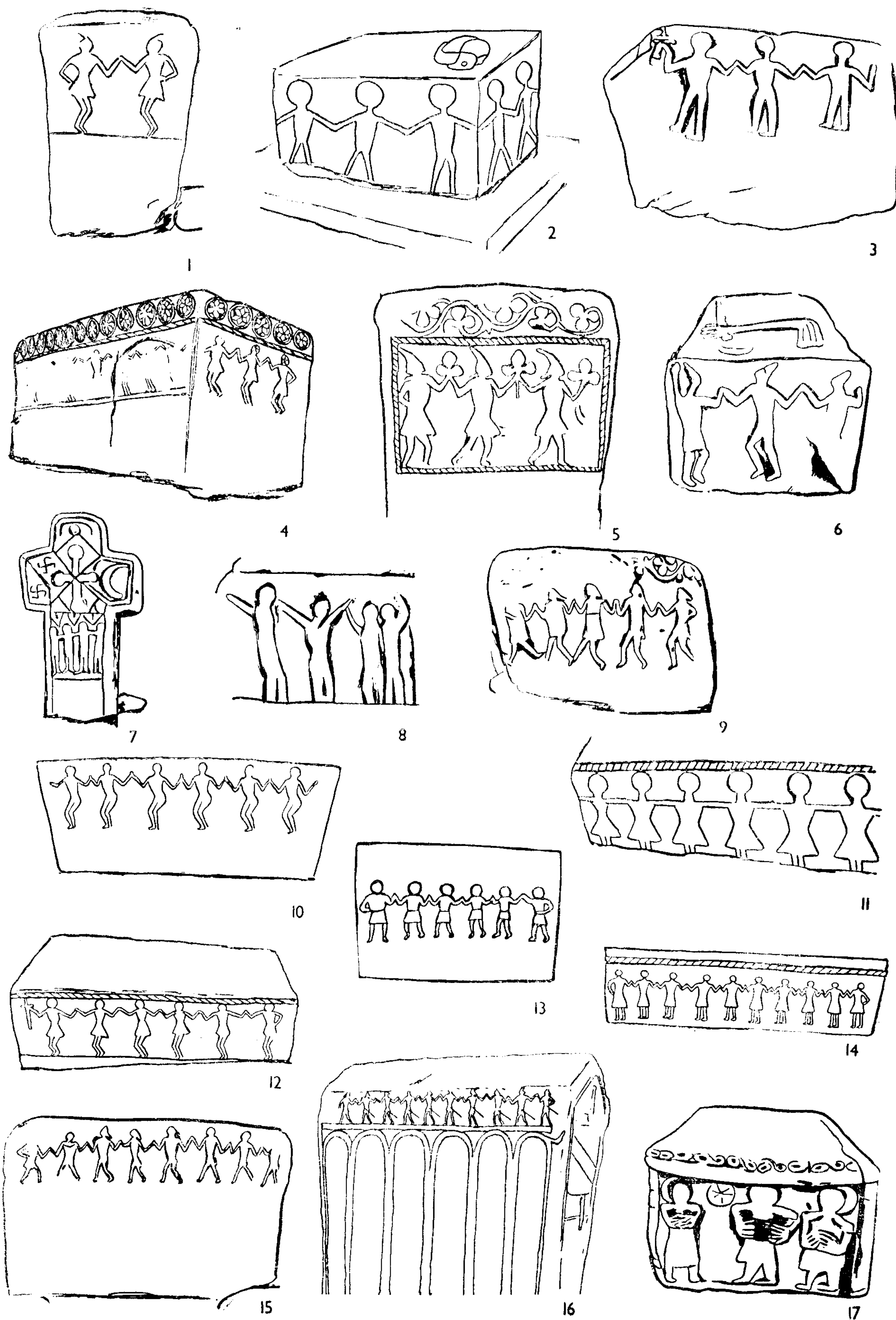

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17

TABLA XCV

MJEŠOVITO KOLO / MALE AND FEMALE DANCERS

1 *Gvozno*, Kalinovik, s., J.
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 40, 42, sl. 50.

2 *Budimir*, Imotski, slj.
I. C., str. 10, sl. 5.*

3 *Cista*, »Velika gomila«, Imotski, s. (gornja ploha — upper surface.)
I. C., str. 30, sl. 16.*

4 *Ravno*, »Ravanjska vrata«, Kupres, s. N. M. — T. D.

5 *Hodovo*, »Kotašnica«, Stolac, slj., J + Z.
M. W.

6 *Gvozno*, Kalinovik, s., Z + J.
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 39, 40, sl. 46.

7 *Trsteno*, Dubrovnik, plč., (gornja ploha — upper surface), M. W.

8 *Cista*, »Velika gomila«, Imotski, slj.
I. C., str. 40, sl. 36.*

9 *Cista*, »Velika gomila«, Imotski, slj.
I. C., str. 33, sl. 26.*

10 *Dragičina*, Mostar, s.
V. Čurčić, Starinsko oružje, GZM LV, 1943, str. 52.*;
N. M.

11 *Voštane*, Trilj, slj.
Arheološki Muzej, Split, arhiv.

12 *Dikovača*, Imotski, slj.
Arehološki Muzej, Split, arhiv.
Dugo polje, Blidinje, s., Jl. Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 29, sl. 34.
Mirkova Kosa, Kalinovik (v. T. LXXI, 14)
Nikšić (v. T. LXXI, 10)

13 *Budimir*, »Pištet«, Imotski, slj. L. Katić, Stećci u Imotskoj Krajini, Starohrv. prosvjeta, III ser., 3, str. 133, sl. 8.

14 *Krvavica*, Makarska, s., Sj.
N. M. — T. D.

15 *Cista*, Imotski, slj.
I. C., str. 41, sl. 37.*

16 *Boljuni*, Stolac, s., J.
Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 179, 180, sl. 12.

17 *Mokro*, »Barevište«, Lištica, slj., J.
A. Benac, Široki Brijeg, str. 8, T. IV, sl. 5, d.

18 *Sarajlije*, Duvno, slj., Z.
Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog polja, Starinar NS VII—VIII, 1956—57, str. 388, 389, sl. 23.

19 *Lisičići*, »Memidžanovo groblje«, Konjic, slj., J.
Š. Bešlagić, Stećci u dolini Neretve, N. S. II, 1954, str. 188, sl. 6.

20 *Jezero*, Blidinje, slj., J.
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 39, sl. 66.

21 *Gradina*, Vlasenica, s.
M. Baum, Nekoliko interesantnih stećaka sa područja Istočne Bosne, Članci i građa za kulturnu istoriju Istočne Bosne II, Tuzla 1958, str. 59, sl. 13.

22 *Cista*, Imotski, slj., Sj.
I. C., str. 21, sl. 4.*
Dabrica, Stolac, slj., Sj., M. W.

23 *Zaplanik*, Hum, s.
M. W.

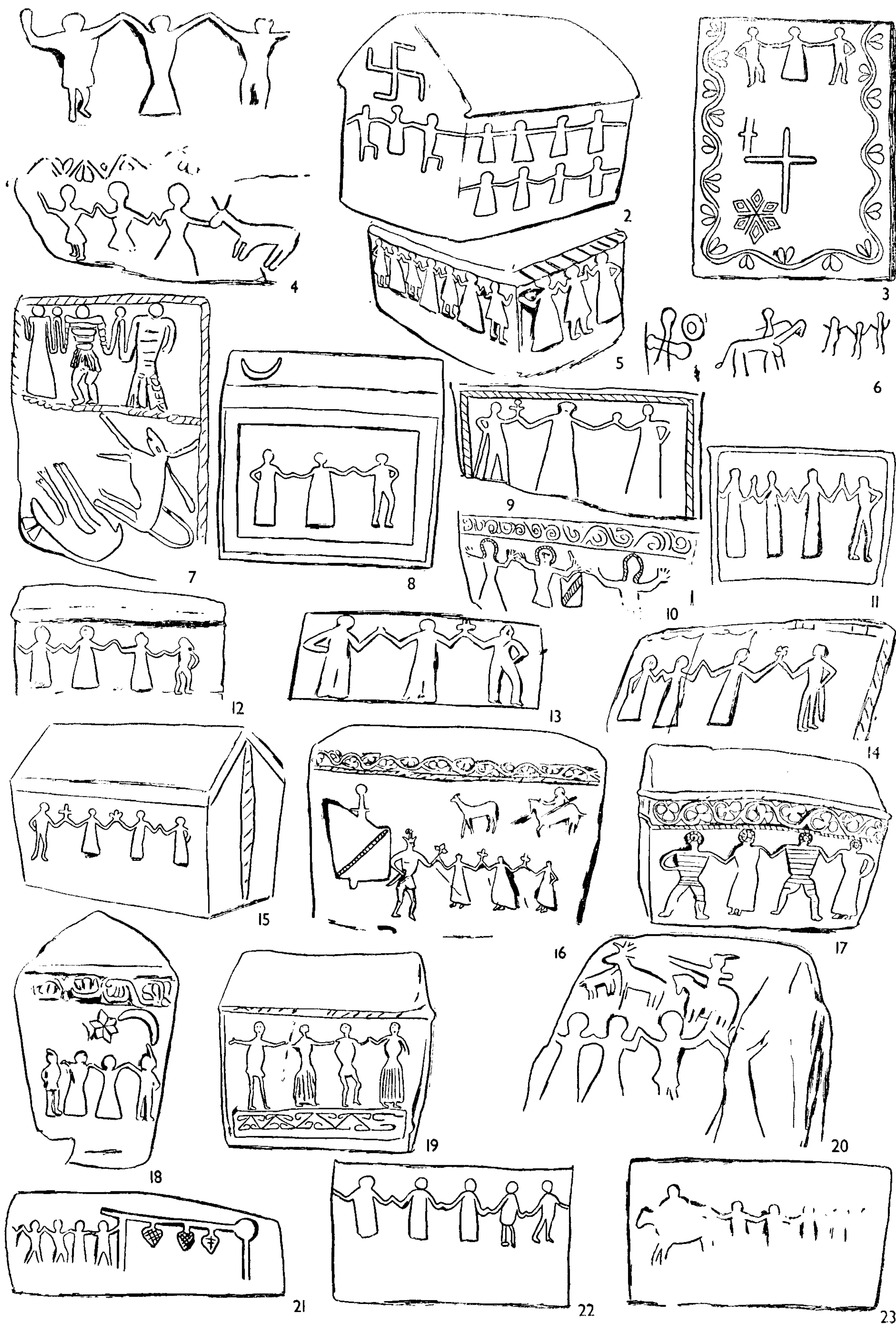

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23

TABLA XCVI

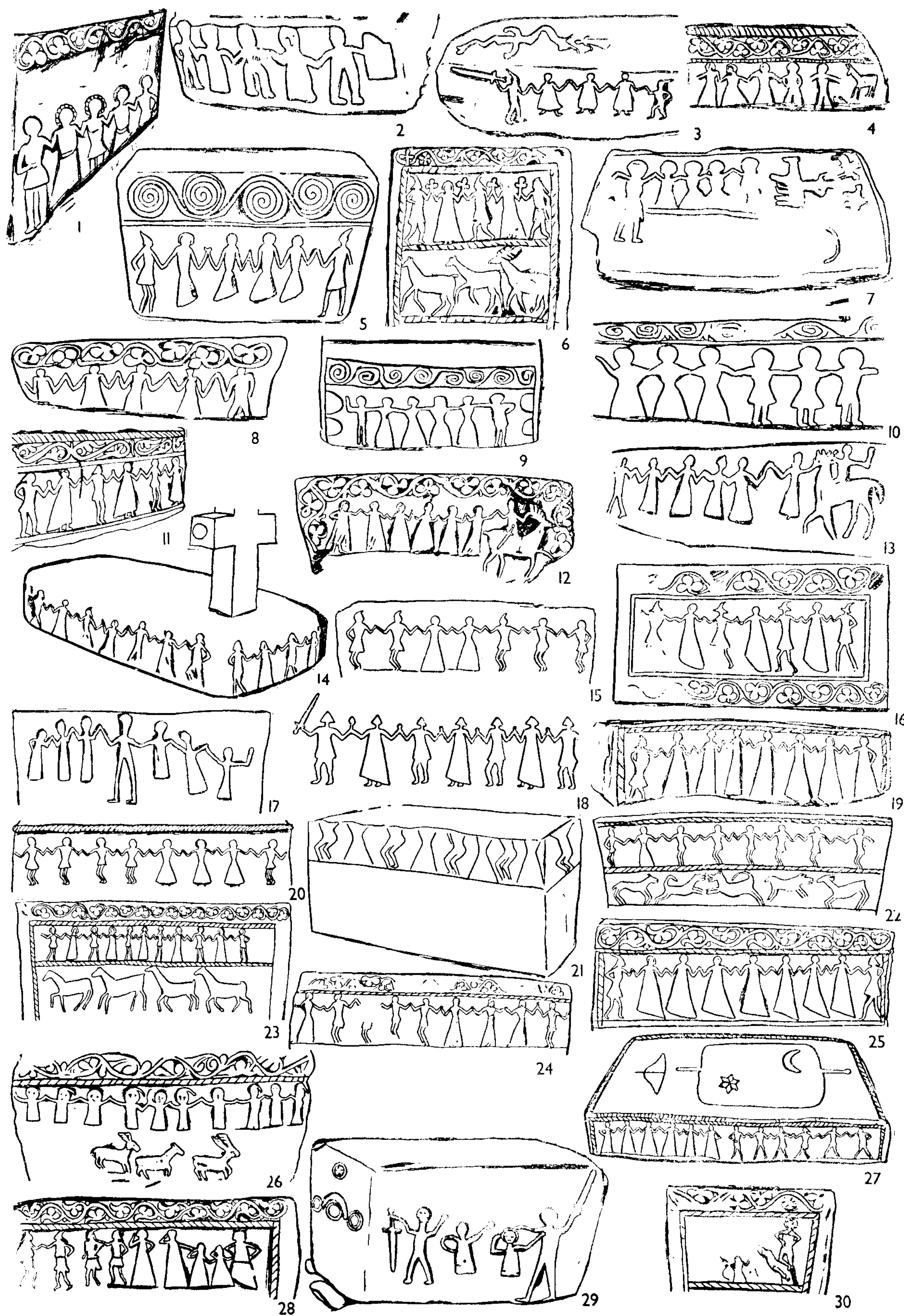
MJEŠOVITO KOLO / MALE AND FEMALE DANCERS

1 *Rotimlja,* Stolac, s., Z.
M. W.
2 *Knežpolje,* Lištica, s.
V. Ć.; (v. T. IV, 17).
3 *Gvozno,* Kalinovik, s., Sj.
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 40, 43, sl. 53.
4 *Radimlja,* Stolac, s., JZ.
A. Benac, Radimlja, str. 20, 21, T. XXIII, sl. 49.
5 *Podvelež,* Mostar, slj.,
M. Hoernes, Dinarische Wanderungen, Wien 1894, str. 342.
6 *Radimlja,* Stolac, s., JI.
A. Benac, o. c., str. 23, T. XXVIII, sl. 58.
7 *Gata,* Omiš, plč.
Konzervatorski Zavod za Dalmaciju, Split, arhiv.
8 *Ubosko,* Ljubinje, s.
M. W.
9 *Uzarići,* »Grovište«, Lištica, slj., J.
A. Benac, Široki Brijeg, str. 20, T. XVII, sl. 23a.
10 *Hamzići,* »Kripovac«, Mostar, s. (u sekundarnom položaju — in secondary position.)
M. W.
11 *Čengić Bara* — Kladovo polje, Ulog s., Sj.
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 78, 81, sl. 119.
12 *Boljuni,* Stolac, s., Sj.
Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar XII, 1961, str. 180, 181, sl. 18.
Toplica — Gornja Hrasno, Hutovo, slj.
(v. T. LXIX, 18)
13 *Nekuk,* Stolac, s., J.
Š. Bešlagić, Stećci na Nekuku kod Stoca, GEM XXI, 1958, str. 157, 158, sl. 3.
14 *Stupa,* Neum, s.
A. Benac, Srednjevjekovni stećci od Slivna do Čepikuća, AHI II, 1953, str. 72, T. VII, sl. 1.
15 *Miruše,* »Mistihalj«, Bijela, s., Sj. Š. Bešlagić, Stećci u dolini Trebišnjice, N. S. VIII, 1962, str. 23, 24, sl. 15.
16 *Gacko,* s., J.
Z. K.*; M. Hoernes, Älte, Gräber, Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien XIII, 1883, str. 171, sl. 36,* (netačan crtež — drawing by Hoernes is incorrect.)
17 *Ustirama,* Konjic, s.
Š. Bešlagić, Stećci u dolini Neretve, N. S. II, 1954, str. 203, 206, sl. 27.
18 *Opličići,* »Jelača«, Stolac, s., I.
Š. Bešlagić, Stećci u Opličićima, N. S. VII, 1960, str. 149, 150 (samo opis — description only). Š. B.*
19 *Boljuni,* Stolac, s., J.
Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 185, 186, sl. 33.
Podgradinje — Gornje Hrasno, Hutovo, s., Sj.
Š. Bešlagić, Stećci u Gornjem Hrasnu, N. S. VII, 1960, str. 93 (opis samo — description only); M. W.
20 *Fatnica,* Bileća, slj.
J. Asboth, Bosnien und die Herzegowina, Wien 1888, str. 108.*
21 *Gornje Grančarevo,* »Petrovo brdo«, Trebinje, s., Sj + Z.
V. A. — S.* (sličan ukras se nalazi na južnoj strani — similar decoration appears on the south side.)
22 *Radmilovića Dubrave,* Bileća, s., Sj.
(spomenik je sada u Zemaljskom Muzeju Sarajevo — the monument is now in the Zemaljski Muzej, Sarajevo).
M. W.
23 *Dubovac,* Bileća, s.,
J. Asboth, o. c., S. 334.*
Jažići, Kalinovik
(v. T. XXXIX, 27)
24 *Kalac,* Fatnica, Bileća, s.,
M. V. — M. T.
25 *Domaševo* — Ljubomir, Trebinje, s., Sj,
N. M. — T. D.
26 *Mirkova Kosa,* Kalinovik, s., Sj, Š. Bešlagić, Kalinovik str. 15, sl. 8.
27 *Vranjevo Selo,* Neum, s.,
A. Benac, Od Slivna..., AHI II, 1953, str. 68, T. IV, sl. 2.
28 *Nekuk,* Stolac, s., Sj,
Š. Bešlagić, Stećci na Nekuku kod Stoca, GEM XXI, 1958, str. 158—160, sl. 6.
29 *Dugo polje,* Blidinje, s., JI,
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 28, sl. 29, 30.
30 *Podgradinje* — G. Hrasno, Hutovo, s., I,
M. W.

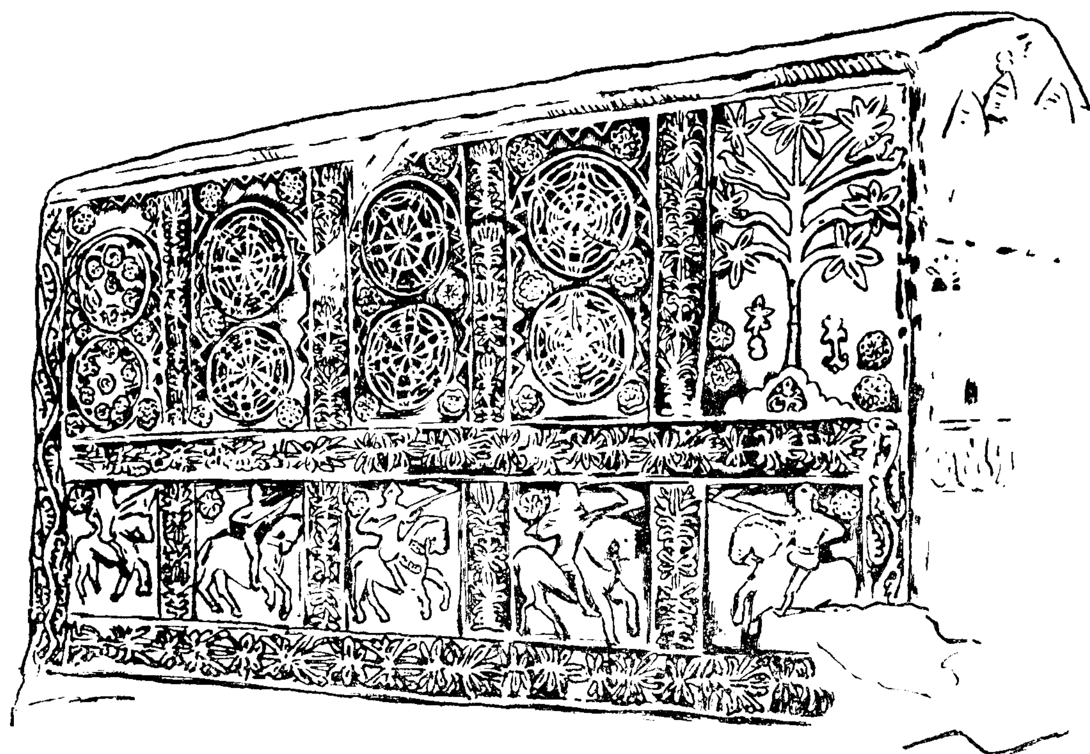
Pored predstava kola koje su prikazane na tablama XCIII — XCVI, iste predstave nalazimo na slijedećim tablama:

Apart from dances represented on Plate XCIII—XCVI additional representations may be found on the following Plates:

T. IV, sl.17
T. XV, sl. 10
T. XVI, sl. 13
T. XXV, sl. 12
T. XXVII, sl. 21
T. XXXII, sl. 6
T. XXXIX, sl. 27
T. LXVI, sl. 8
T. LXVII, sl. 3, 7, 9
T. LXVIII, sl. 5
T. LXIX, sl. 18
T. LXXI, sl. 16
T. LXXII, sl. 9, 12
T. LXXIII, sl. 7
T. LXXIX, sl. 21
T. LXXXIV, sl. 13
T. LXXXVIII, sl. 15
T. CII, sl. 5,6
T. CIII, sl. 5
T. CVI, sl. 5, 10, 11
T. CX, sl. 12, 13, 21
T. CXI, sl. 23, 24
T. CXII, sl. 15, 16, 19

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

KONJANICI / HORSEMEN

Predstava usamljenog konjanika (T. XCVII —XCIX) u najvećoj je mjeri zapažena oko Bileće, a nalazi se i dalje prema Trebinju i Nikšiću. U Bosni postoji samo pet primjera usamljenog konjanika. U Crnoj Gori, u Vrulji kod Pljevalja, konjanik ima oreol i vjerovatno predstavlja nekog svetog ratnika (T. XCVII, 8).

Konjanik koga prati žena, i rjeđe, muški pratilac, najčešće se javlja oko Nevesinja, Gacka i Ljubinja, gdje ga često srećemo na užim stranama visokih sanduka, inače ukrašenih arkadama (T. C, 4, 7, 9). Oko Konjica i Stoca broj pratilaca figura raste, i ponekad podsjeća na porodičnu scenu, sem kad je prisutan jelen, kao što je slučaj u Hodovu na »Pogrebnicama« (T. CII, 3). U prokletnici, na planini Visočici, javlja se normalna kompozicija konjanika i žene uz novi detalj, krilatog zmaja, koga konjanik probada kopljem (T. C, 10). Oko Kalinovika kompozicija žene i konjanika ima zanimljiv detalj; žena drži jedan kraj užeta, koje je, izgleda, vezano oko konjanikovog vrata (T. CI, 10). U Bojištima kod Nevesinja konjanik vodi kolo (T. CII, 6).

Kompozicija od dva konfrontirana konjanika je jedna od najstarijih datiranih figuralnih kompozicija na stećcima. Ona se, u jednostavnom obliku, javlja na sljemenjaku iz Ključa kod Avtovca, sada u Vojnom muzeju JNA, Beograd (T. CIII, 11). Natpis na spomeniku spominje ratnika koji je umro u službi plemića Sandalja Hranića, koji je vladao između 1404. i 1435.[1] Kompozicija dva konfrontirana konjanika na stećcima

[1] P. Slijepčević, Staro groblje po Gacku, GZM, XL, 1928, str. 61.

The representation of a single horseman (Pl. XCVII — Pl. XCIX) appears in greatest concentration around Bileća, spreading to Trebinje and Nikšić. There are only five cases of a single horseman in Bosnia. In Crna Gora, at Vrulja, Plevlja, the horseman is given a halo, and apparently represents some warrior saint. (Pl. XCVII, 8)

The horseman accompanied by a woman, and more rarely, by a male attendant, is most common around Nevesinje, Gacko and Ljubinje, where it frequently appears on the narrow ends of tall chests, otherwise decorated with arcades. (Pl. C, 4, 7, 9) In the Konjic and Stolac regions, the attendant figures multiply, and at times resemble a family scene, except for the introduction of a deer at Hodovo, »Pogrebnice«. (Pl. CII, 3) At Prokletnica, Visočica planina, the normal composition of a horseman and woman is apparent, with the added feature of a winged dragon, which the horseman spears. (Pl. C, 10) Around Kalinovik, the arrangement of a woman and horseman has the interesting detail that the woman holds one end of a rope apparently tied around the horseman's neck. (Pl. CI, 10) At Bojište, Nevesinje, the horseman leads a dance. (Pl. CII, 6)

The arrangement of two opposing horsemen is one of the earliest dated figural compositions on the stećci. It occurs in a simple form on a sljemenjak from Ključ, Avtovac, now removed to the Vojni Muzej JNA, Beograd. (Pl. CIII, 11) An inscription on the stone mentions a warrior who died in the service of the noble, Sandalj Hranić, who flourished between 1404 and 1435.[1]

[1] P. Slijepčević, Staro groblje po Gacku, GZM XL, 1928, str. 61.

ima jasne paralele. Tako postoji jedinstvena predstava ovakvih konjanika na kojoj se pojavljuju i žene u obližnjoj kuli, koja služi kao turnirska loža (T. CV, 2). Scena je stilski slična izvjesnim francuskim predmetima od slonovače iz ranog 14. vijeka[2], kako je primijetio S. Radojčić[3]. Scena je označena kao osvajanje vrata Palate ljubavi, i njena funkcija na nadgrobnom spomeniku nije jasna. U peterburškom Psaltiru, u Briselu, konjanike napadaju žene naoružane lukovima[4]. Ovaj isti detalj zapaža se na Mirkovoj kosi kod Kalinovika (T. CVI, 6). Međutim, postoji jugoslovenska pjesma koja spominje žensko natprirodno biće, vilu, koja pogađa strijelom jednog od konjanika[5].

Na nadgrobnom spomeniku iz Zborne Gomile kod Avtovca, sada u vrtu Zemaljskog muzeja u Sarajevu, životinja slična ribi pojavljuje se pod kopitama jednog konja s konjanikom, a čovjek pod kopitama drugog (T. CV, 1). Ova kompozicija slična je kompoziciji dva afrontirana sveta ratnika, od kojih jedan probada kopljem zmaja pod kopitama svoga konja, a drugi čovjeka. Ova kompozicija bila je često upotrebljavana u srednjem vijeku, samo u različitim krajevima sveci nose različita imena.[6] Nešto malo kasnije kompozicija je prikazana na freskama manastira Zavale u Popovom polju. Kompozicija na nadgrobnom spomeniku iz Zborne Gomile razlikuje se od uobičajene kompozicije utoliko što konjanik ne drži koplje, nego su mu ruke podignute na pozdrav.

Konfrontirani konjanici sa figurama pod kopitama njihovih konja, od kojih je jedna čovjek a druga riba, pojavljuju se na brojnim antičkim spomenicima specifičnim za Podunavlje, odnos-

[2] M. Koechlin, Les ivoires gothiques français, Paris, 1924, Pl. CCXVIII, no. 1281, Pl. CCXIX, no. 1285, Pl. CCXXI, no. 1289.

[3] S. Radojčić, Reljefi bosanskih i hercegovačkih stećaka, Letopis Matice srpske, 137, knj. 387, Novi Sad, Januar 1961, str. 9.

N. Kuret, Ziljsko štehvanje in njegov evropski okvir, Ljubljana 1963, str. 14. 17, sl. 5, 6.

[4] J. Ross, Allegory and Romance on a Medieval French Marriage Casket, Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, XI, 1948, p. 115, Pl. 28c.

[5] V. Karadžić, Srpske narodne pjesme, Beograd, 1953, II, Marko Kraljević i vila, str. 210 — 214.

[6] J. Baltrušaitis, Études sur l'art médiéval en Géorgie et en Arménie, Paris, 1929, p. 48, Pl. LXVII, fig. 108.

The arrangement of two opposing horsemen on the stećci has some obvious parallels. There is one unique representation of this arrangement where women appear in an adjoining tower which serves as a tilt-box. (Pl. CV, 2) The scene compares stylistically with certain early fourteenth century French ivories[2], as observed by S. Radojčić[3]. The scene has been identified as the storming of the gates of the Palace of Love, and its function on a tombstone is not clear. In the Peterborough Psalter, Brussels, the horsemen are attacked by women armed with bows,[4] and indeed, this same detail may be observed at Mirkova Kosa, Kalinovik. (Pl. CVI, 6) However, there is a Jugoslav folk-epic mentioning a female, supernatural being, the vila, who shoots with her bow one of two horsemen.[5]

On a tombstone from Zborna Gomila, Avtovac, now in the courtyard of the Zemaljski Muzej, Sarajevo, a fish-like creature appears under the hooves of one horse and a man under the hooves of the other (Pl. CV, 1). This composition is paralleled by the arrangement of two, opposing warrior saints, one spearing a dragon under his horse's hooves, and the other spearing a man. This composition was frequently employed in the Middle Ages,[6] the saint having different names in different regions. At a slightly later date, the composition was reproduced in the frescoes of the monastery church at Zavala, Popovo polje, Hercegovina. The Zborna Gomila composition differs from the usual arrangement in that the hands of the horsemen do not hold spears, but are raised in a salute.

Opposing horsemen with figures under their horses' hooves, one figure a man and the other a fish, appear on numerous antique monuments peculiar to the Danube region, namely, small lead or stone plaques presumably representing

[2] M. Koechlin, Les Ivoires gothiques français, Paris 1924, Pl. CCXVIII, no. 1281, Pl. CCXIX, no 1285, Pl. CCXXI, no. 1289.

[3] S. Radojčić, Reljefi bosanskih i hercegovačkih stećaka, Letopis Matice srpske 137, knj. 387, Novi Sad, January 1961, str. 9.

N. Kuret, Ziljsko štehvanje in njegov evropski okvir, Ljubljana 1963, str. 14, 17, sl. 5, 6.

[4] J. Ross, Allegory and Romance on a Medieval French Marriage Casket, Journal of the Warburg and Courtauld Institutes XI, London 1948, p. 115, Pl. 28c.

[5] V. Karadžić, Srpske narodne pjesme, Beograd 1953, II, Marko Kraljević i vila, str. 210 — 214.

[6] J. Baltrušaitis, Études sur l'art médiéval en Géorgie et en Arménie, Paris 1929, p. 48, Pl. LXVII, fig. 108.

no na malim olovnim ili kamenim pločama koje vjerovatno predstavljaju Dioskure, božanstva svjetlosti i mraka, života i smrti. Kult Dioskura izgleda da je cvjetao u Iliriku, i nekoliko spomenika posvećenih njima, uključujući male olovne ploče, nađeno je u oblasti Neretve i dalje na sjeveru.[7] Konjanici na ovakvim pločicama rijetko probadaju kopljem stvorenja ispod konjskih kopita. Njihove ruke su radije podignute na pozdrav. Nad njihovim glavama vide se zvijezde, simboli specifični za Dioskure, ili polumjesec između zvijezda.[8] Jedina razlika između ikonografije ovih antičkih spomenika i nadgrobnog spomenika iz Zborne Gomile je u tome što se žena na antičkim spomenicima obično pojavljuje između konjanika. Žena je vjerovatno ovdje predstavljala boginju podzemlja.

Postoji dvadeset i jedan nadgrobni spomenik na kojem se žena pojavljuje između dva konfrontirana konjanika (T. CV, 3—12; T. CVI, 1—11). To prevazilazi broj slučajeva konfrontiranih konjanika bez žene (T. CIII, 8, 10, 11; T. CIV; T. CV, 1, 2). Ali čak i ovakve predstave na stećcima, na kojima nema žena, imaju dvije rozete ili polumjesec između rozeta, što je bilo svojstveno i klasičnim spomenicima (T. CIV, 6, 7, 9). Kako je ovakva kompozicija sa ženom rijetko prikazana negdje drugdje u srednjem vijeku, vjerovatno je da je ta kompozicija ovdje autohtoni ostatak klasične tradicije. Međutim, čisto srednjovjekovna varijanta ove teme nađena je u centralnoj Hercegovini. Ovdje jelen zamjenjuje ženu (T. CVII). U Čengić Bari kod Kalinovika kombinirani su jelen i žena (T. CVII, 1). Tema koja identifikuje natprirodnu ženu sa jelenom može se naći inače u gotskoj mitologiji.[9]

[7] D. Tudor, Nuovi monumenti sui cavalieri danubiani, Dacia NS, IV, 1960, pp. 352, 356, figs. 14 — 16.

M. Abramić, Reljef Dioskura iz Narone, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, LIV, Split, 1952, pp. 120 — 126, Pl. VI, sl. 1.

[8] Diodorus 4 : 43, N. Lewis, Samothrace, the Ancient Literary Sources, New York, 1958, p. 105.

M. Wenzel, A Mediaeval Mystery Cult, Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, XXIV, 1961, p. 92.

[9] O. Simrock, Handbuch der deutschen Mythologie, Bonn, 1887, S. 330, 331.

the Dioscuri, deities of light and dark, life and death. The cult of the Dioscuri seems to have prospered in Illyricum, and a number of monuments sacred to them, including the small lead plaques, have been found in the Neretva region and further north.[7] The horsemen on the tablets rarely spear the creatures under their hooves. Rather, their hands are raised in a salute. Over their heads are seen two stars, or rosettes, symbols peculiar to the Dioscuri, or a crescent between rosettes.[8] The only difference between the iconography of these antique monuments and the tombstone at Zborna Gomila is that on the antique monuments, a woman usually appears between the horsemen. The woman is apparently a goddess of the Underworld.

There are twenty-one tombstones where a woman appears between the two opposing horsemen on the stećci. (Pl. CV, 3—12, Pl. CVI, 1—11) This is greater than the number of cases of opposing horsemen without the woman. (Pl. CIII, 8, 10, 11, Pl. CV, 1, 2) Yet even cases lacking the woman display the two rosettes or crescent between rosettes peculiar to the classical monuments. (Pl. CIV, 6, 7, 9) As the composition is seldom represented elsewhere in the Middle Ages, it seems likely that this composition is here a genuine survival of the classical tradition. However, a purely medieval variant of the theme is to be found in central Hercegovina. Here, a deer is substituted for the woman. (Pl. CVII). At Čengić bara, Kalinovik, the deer and woman are combined (Pl. CVII, 1). The theme identifying a supernatural woman with a deer may be found elsewhere in gothic mythology.[9]

[7] D. Tudor, Nuovi monumenti sui cavalieri danubiani, Dacia NS IV, 1960, pp. 352, 356, figs. 14 — 16.

M. Abramić, Neue Dioskuren relief in Vid (Narona), Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku LIV, Split 1952, pp. 120 — 126, Pl. VI.

[8] Diodorus 4 : 43, N. Lewis, Samothrace, The Ancient Literary Sources, New York 1958, p. 105.

M. Wenzel, A Mediaeval Mystery Cult, Journal of the Warburg and Courtauld Institutes XXIV, 1961, p. 92.

[9] O. Simrock, Handbuch der deutschen Mythologie, Bonn 1887, S. 330, 331.

BANJA LUKA
BOS. PETROVAC
ŠKENDER-VAKUF
JAJCE
TRAVNIK
TUZLA
LOZNICA
BANJA KOVILJAČA
BELA CRKVA
KRUPANJ
ZVORNIK
UB
VALJEVO
ARANĐELOVAC
ŠEKOVIĆI
DRINJAČA
KLADANJ
ZENICA
KAKANJ
VAREŠ
OLOVO
VLASENICA
BRATUNAC
LJUBOVIJA
SREBRENICA
KNIN
GLAMOČ
KUPRES
VRLIKA
BREZA
VISOKO
ILIJAŠ
KISELJAK
SARAJEVO
SOKOLAC
ŽEPA
BAJINA BAŠTA
TAKOVO
G.MILANOVAC
TITOVO UŽICE
LIVNO
RAVNO
DUVNO
SINJ
TRILJ
CISTA
SPLIT
TROGIR
OMIŠ
IMOTSKI
POSUŠJE
JABLANICA
SEIDINJE
KONJIC
TRNOVO
ROGATICA
VIŠEGRAD
PRAČA
GORAŽDE
PRIBOJ
KALINOVIK
FOČA
LIŠTICA
MOSTAR
ZIJEMLJE
ULOG
PRIJEPOLJE
PLJEVLJA
MAKARSKA
BLAGAJ
VRGORAC
LJUBUŠKI
NEVESINJE
GACKO
AVTOVAC
PIVA
ŽABLJAK
ČAPLJINA
PLOČE
STOLAC
OPUZEN
OREBIĆ
SLIVNO
NEUM
HUTOVO
LJUBINJE
ŠAVNIK
RAVNO
BILEĆA
STON
ZAVALA
LJUBOMIR
VELIMLJE
SLANO
HUM
NIKŠIĆ
VILUSI
TREBINJE
DUBROVNIK
GRAHOVO
CAVTAT
HERCEG NOVI
Jahač i figura – Horsemen and standing figures
Jedan jahač – Single horsemen
Dva jahača – Two horsemen
Predstave sa više od dva jahača
Groups of more than two horsemen

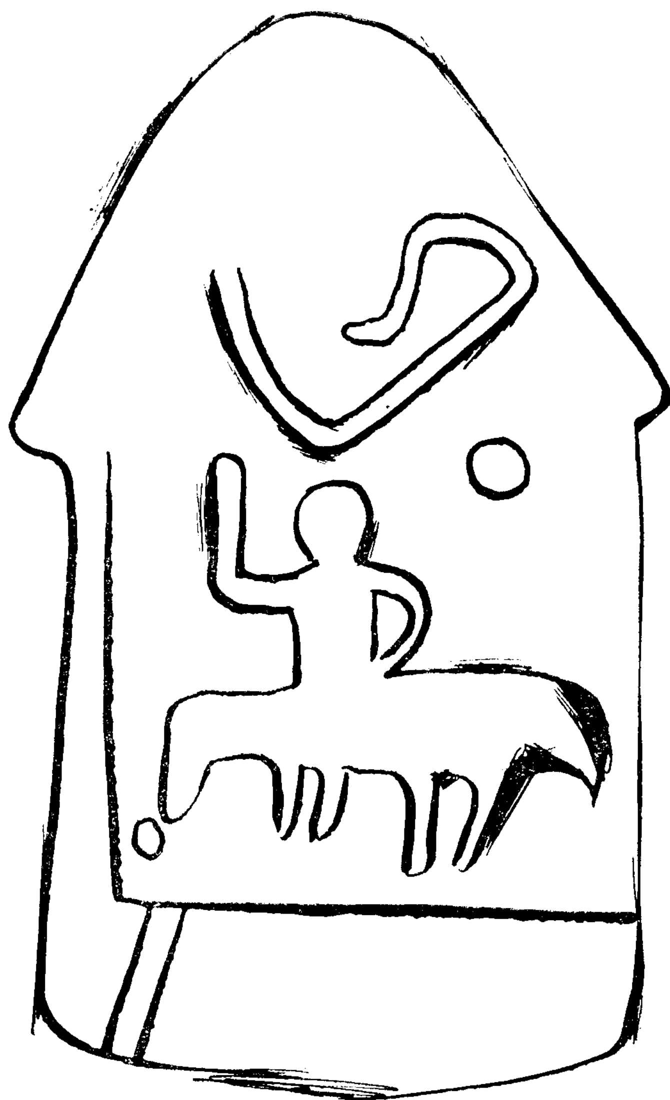

TABLE XCVII-CVIII

TABLA XCVII

KONJANIK / SINGLE HORSEMEN

1 *Markovo polje,* Titovo Užice, stl.,
F. Kanitz, Ältere und neuere Grabdenkmalformen im Königreich Serbien, Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, XIX, 1889, S. 156, Fig. 211.*

2 *Gornja Dragičina,* Mostar, s., SjI + SjZ, M. W.

3 *Boljuni,* Stolac, s., Z,
Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 187—188, sl. 40.

4 *Jabuka,* Trebinje, k., Z, M. W.

5 *Lovreč,* »Bekavci, Imotski, slj., SjI, M. W.
Zijemlje polje, »Padežine«, Mostar, s., SIZS arhiv.*

6 *Lokvičići,* »Pezine kuće«, Imotski, slj., I,
L. Katić, Stećci u Imotskoj krajini, Starohrv. prosvjeta, III serija sv. 3, 1954, str. 145, sl. 42.

7 *Podkraj,* Travnik, slj.,
P. Vračko — Korošec, Srednjevjekovne nekropole okoline Travnika,
GZM NS, VII, 1952, str. 381. T. I, sl. 1.

8 *Vrulja,* Pljevlja, slj., N. M. — T. D.

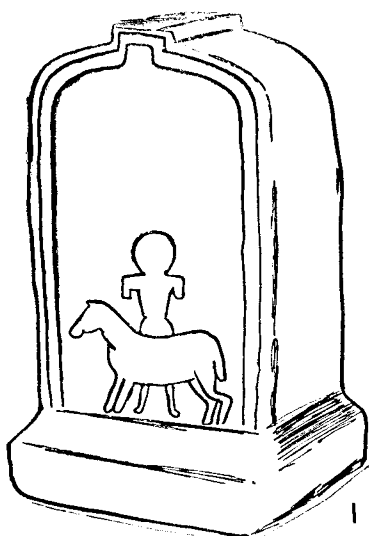
9 *Lovreč,* »Bekavci«, Imotski, s., (gornja ploha — upper surface.) M. W.

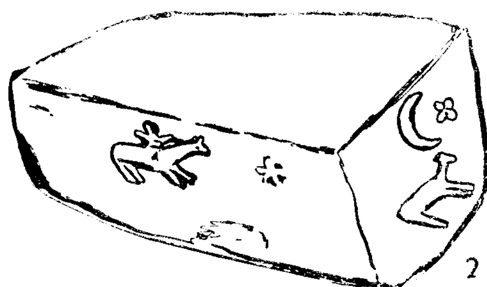
10 *Podgradinje* — G. Hrasno, Hutovo, slj., Sj, N. M. — T. D.

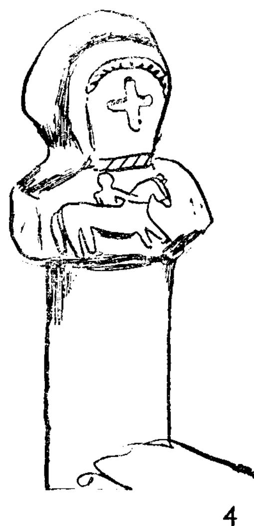
11 *Radmilovića Dubrave,* Bileća, s., Z, M. W.
(spomenik je sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — the monument is now in the Zemaljski Muzej, Sarajevo)

12 *Križevići,* Olovo, slj., Sj,
A. Benac, Olovo, str. 44, T. XXX, sl. 48.

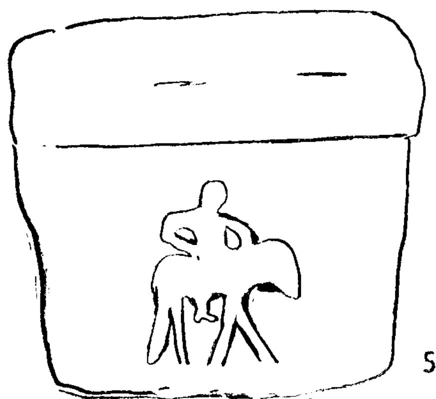
13 *Broćanac,* Vilusi, vs., Z, N. M. — T. D.

1

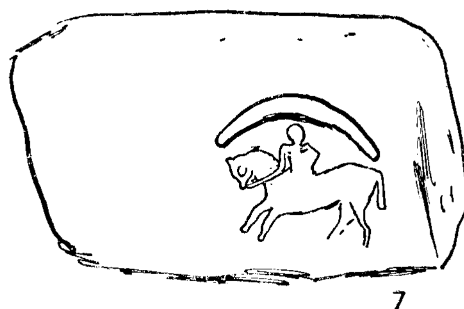

2

4

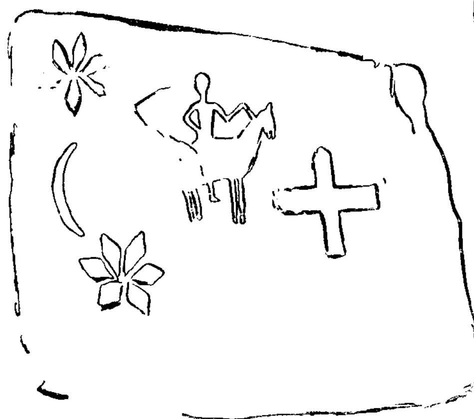

3

5

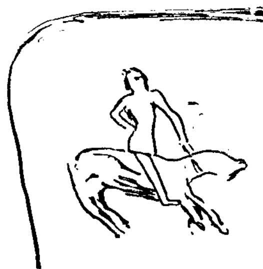

6

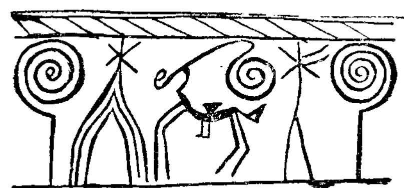

7

8

9

10

11

12

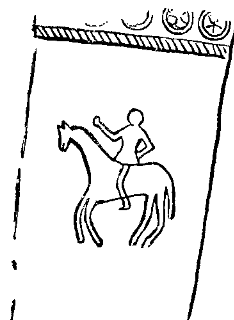

13

TABLA XCVIII

KONJANIK / SINGLE HORSEMEN

1 *Banja Stijena,* »Vilino kolo«, Rogatica, slj., M. W. (sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski Muzej, Sarajevo).

2 *Ljubovo,* Hum, s., Z, Lj. K.

3 *Cista,* »Velika gomila«, Imotski, plč., I. C., str. 24, sl. 3*; M. W.

4 *Budimir,* »Steljci«, Sinj, slj., I. C. str. 10, sl. 5.*

5 *Đurđevik,* Tuzla, slj., V. Stakić — Đ. Marković, Starine iz okoline maglajske, Bosanska vila, I, 1886, str. 268 (samo opis — description only); Đ. B.*

6 *Čepikuće,* Slano, slj., JI + SjZ, A. Benac, Od Slivna..., AHI II, 1953, str. 73—74, T. IX sl. 1.
Žovnica, Mostar (v. T. XCIII, 10.)

7 *Boljuni,* Stolac, s., J, Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 178, sl. 8.

8 *Vrpolje* — Ljubomir, Trebinje,, plč., Z, N. M. — T. D.

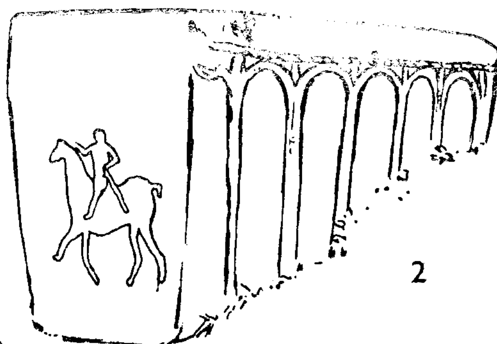
9 *Brajčevići,* Gacko, vs., Z. K.*

10 *Boljuni,* Stolac, s., Z, Š. Bešlagić, o. c., str. 186—187, sl. 37.

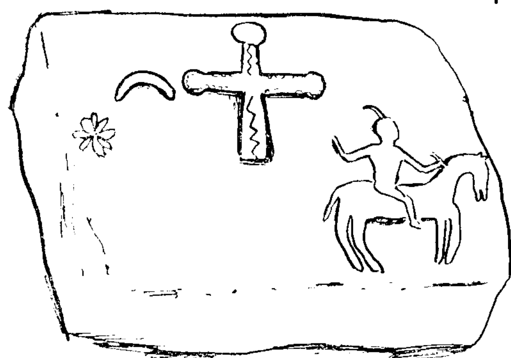
11 *Brotnjice,* Cavtat, vs., Z, Š. Bešlagić, Stećci u Brotnjicama, AHI, VIII—IX, 1961—62, str. 68—70, T. IV, sl. 4.

1

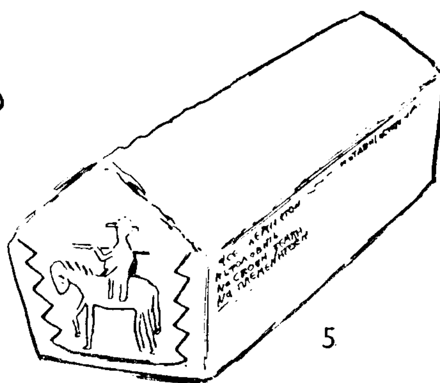
2

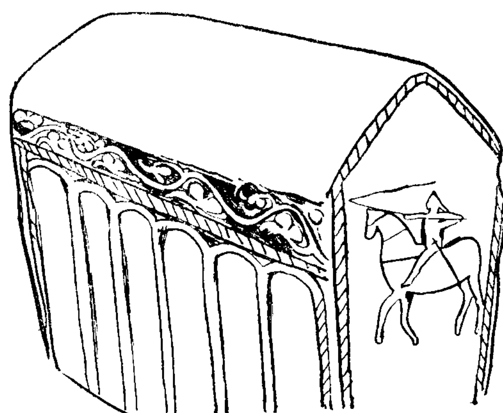
3

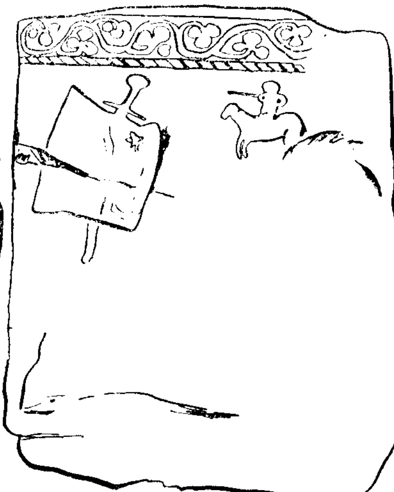
4

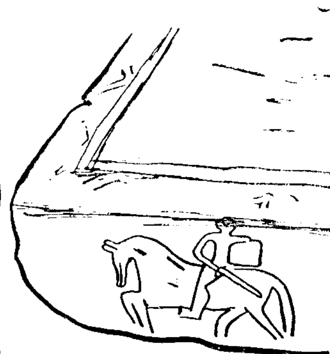
5

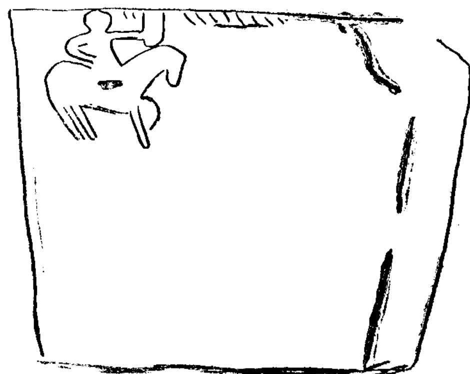
6

7

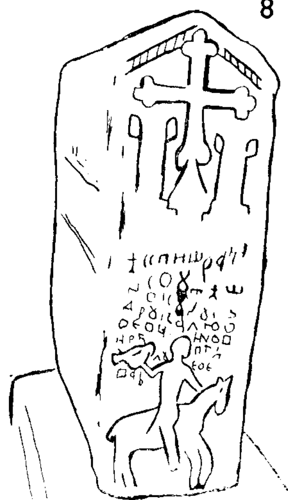
8

9

10

11

TABLA XCIX

KOMPOZICIJE S KONJANIKOM

HORSEMEN AND STANDING FIGURES

1 *Boljuni*, Stolac, s., Z, Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar, NS, XII, 1961, str. 188, sl. 43.

2 *Radmilovića Dubrave*, Bileća, s., N. M. — T. D.

3 *Miruše*, »Mistihalj«, Bileća, s., J, Š. Bešlagić, Stećci u dolini Trebišnjice, N. S. VIII, 1962, str. 22—23, sl. 12.

4 *Miruše*, »Mistihalj«, Bileća, s., Sj, Ibid., str. 22, sl. 11.

5 *Miruše*, »Mistihalj«, Bileća, vs., Z, Ibid., str. 23, sl. 13.

6 *Budimir*, Sinj, slj., I. C., str. 14, sl. 10.*

7 *Radmilovića Dubrave*, Bileća, vs., M. W. (sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski Muzej, Sarajevo).

8 *Lokvičići*, »Pezine kuće«, Imotski, slj., L. Katić, Stećci u Imotskoj krajini, Starohrv. prosvjeta, III serija, sv. 3, 1954, str. 145, sl. 41.

9 *Radmilovića Dubrave*, Bileća, s., Z, M. W.

10 *Dugo polje*, Blidinje, s., JI, Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 29, sl. 32.

11 *Ledinac*, Lištica, fragment, N. M. — T. D.

12 *Krehin Gradac*, »Dračevića«, Mostar, vs., N. M. (sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski Muzej, Sarajevo)

13 *Zijemlje polje*, »Šatorine«, Mostar, plč., M. W.

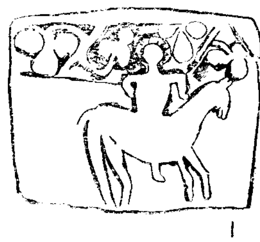
14 *Brotnjice*, Cavtat, s., Lj. K.

15 *Radmilovića Dubrave*, Bileća, s., J. Asboth, Bosnien und die Herzegowina, Wien 1888, S. 337.*

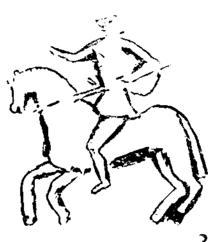
16 *Pošćenje*, Šavnik, slj., N. M. — T. D.

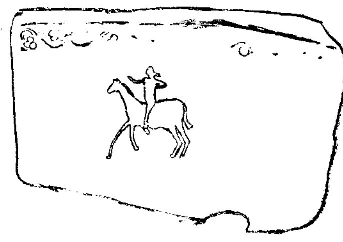
17 *Pošćenje*, Šavnik, vs., N. M. — T. D.

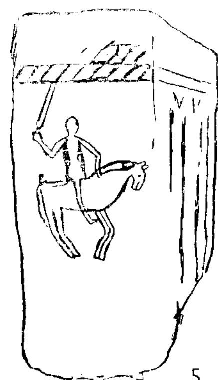
18 *Zijemlje polje*, Mostar M. Hoernes, Alte Gräber in Bosnien und die Herzegowina, Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, XIII, 1883, S. 169—174, Fig. 50b.*

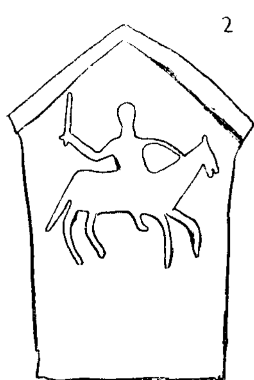

1

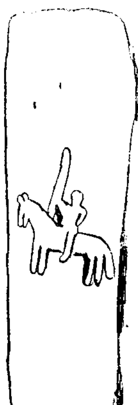

2

3

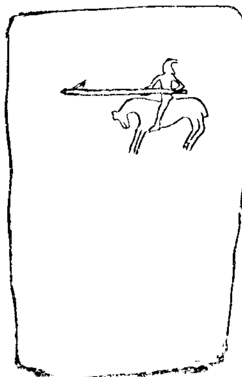

4

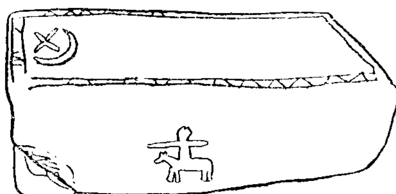

5

6

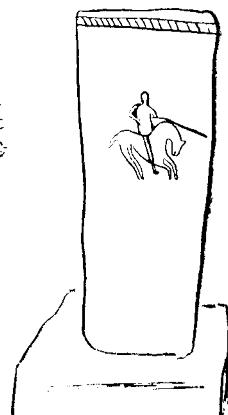

7

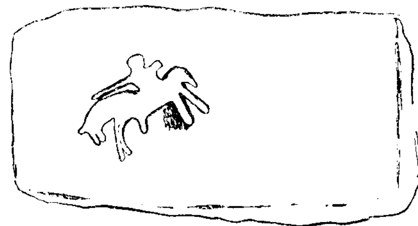

8

9

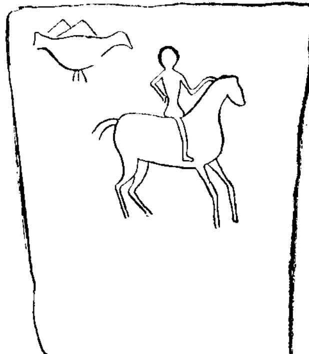

10

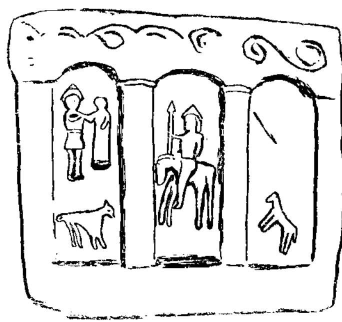

11

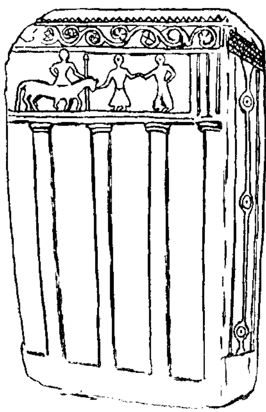

12

13

14

15

16

17

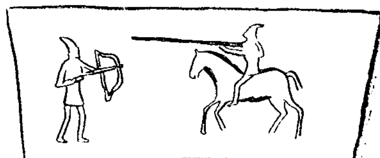

18

TABLA C

KOMPOZICIJE S KONJANIKOM

HORSEMEN AND STANDING FIGURES

1 *Ždrijelovići* — Ljubomir, Trebinje, slj., J, M. W.
2 *Vranjevo Selo,* Neum, s., A. Benac, Od Slivna..., AHI, II, 1953, str. 67, T. III, sl. 1. (sada u Zemaljskom muzeju Sarajevo — now in the Zemaljski Muzej, Sarajevo)
Zvirići, Ljubuški (v. T. LXVII, 11)
3 *Mulje, Avtovac,* s., Z, Z. K.*
Čvarići — Ljubomir, Trebinje, (v. T. LXXII, 7)
Zborna gomila, Avtovac (v. T. LXXII, 11)
4 *Žrvanj Doli,* Ljubinje, vs., J, M. W.
5 *Mijatovci,* »Kalufi«, Nevesinje, s., SjI, M. W.
6 *Budimir,* »Pisak«, Sinj, s., L. Katić, Stećci u Imotskoj krajini, Starohrv. prosvjeta, III serija, sv. 3, 1954, str. 133, sl. 4. N. M. — T. D.
7 *Vlahovići,* Ljubinje, sv. V. Č.
8 *Pridvorje,* Cavtat, slj., N. M. — T. D.
9 *Ubosko,* Ljubinje, vs., Sj, M. W.
10 *Prokletnica* — Visočica planina, Konjic, slj., M. T. M. Vego, Zbornik III, str. 42, 43.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10

TABLA CI

KOMPOZICIJE S KONJANIKOM
HORSEMEN AND STANDING FIGURES

1 *Gvozno,* Kalinovik, s., J,
Š. Bešlagić, Kalinovik,
str. 40, 44, sl. 54.

2 *Dobromani,* Trebinje, s., Z,
M. W.

3 *Rastičevo,* »Rastičevska mašeta«, Kupres, slj., SjZ,
Š. Bešlagić, Kupres, str.
138—139, sl. 98.

4 *Zovi Do,* Nevesinje, s.,
D. S.*

5 *Lovreč,* »Bekavci«, Imotski,
slj., JZ,
L. Katić, Stećci u Imotskoj
krajini, Starohrv. prosvjeta,
III serija, sv. 3, 1954, str. 140,
sl. 28a, 28b.
Bijela Rudina, »Bobotov
dub«, Bileća (v. T. CV, 10)

6 *Budimir,* »Pisak«, Sinj, slj.,
N. M. — T. D.

7 *Varošište,* Rogatica — Mesići,
slj., J.
Đ. Mazalić, Borač, bosanski
dvor srednjeg vieka, GZM
LIII, 1941, str. 83, sl. 16.*
N. M. — T. D.

8 *Vukovsko,* »Konopi«, Kupres,
s., SjI.
Š. Bešlagić, Kupres, str. 86,
90, sl. 61.

9 *Dugo polje,* Blidinje, s., JZ,
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 30, sl. 38.

10 *Gvozno,* Kalinovik, s., J.
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 42,
44, sl. 55.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10

TABLA CII

KOMPOZICIJE S KONJANIKOM
HORSEMEN AND STANDING FIGURES

1 *Mokro,* »Barevište«, Lištica, slj., Sj.
A. Benac, Široki Brijeg, str. 9, T. VII, sl. 8 b.

2 *Čičevo,* Konjic, slj., J.
N. M. — T. D.

3 *Hodovo,* »Pogrebnice«, Stolac, v. slj.
V. V. Vukasović, Dopisi, VHAD VI, 1884, str. 62, (samo opis — description only). M. W.

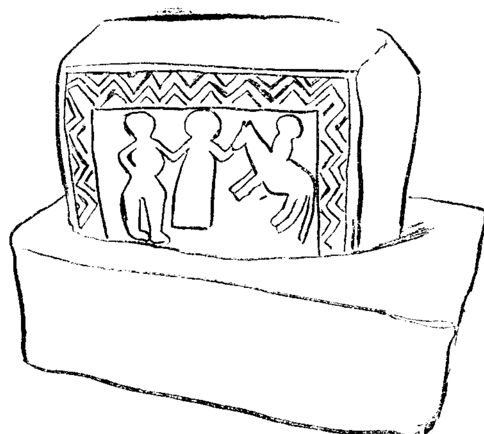
4 *Radimlja,* Stolac, slj., JZ.
A. Benac, Radimlja, str. 25, 26, T. XXXIII, sl. 69.

5 *Gvozno,* Kalinovik, s., J.
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 39, 40, sl. 46.

6 *Bojište,* Nevesinje, s., JZ.
M. W.

7 *Ubosko,* Ljubinje, slj., Sj.
O. Bihalji Merin — A. Benac, Stećci, Beograd 1962, T. 52.

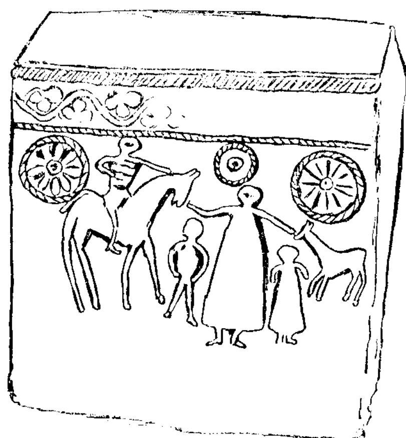
8 *Radimlja,* Stolac, s., JZ.
A. Benac, Radimlja, str. 19, 20, T. XXII, sl. 47.

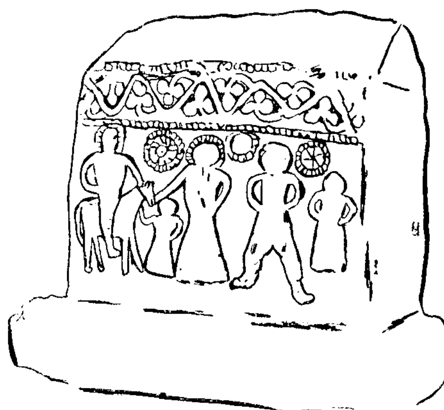
1

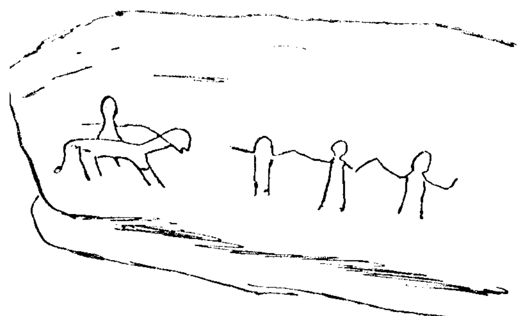
2

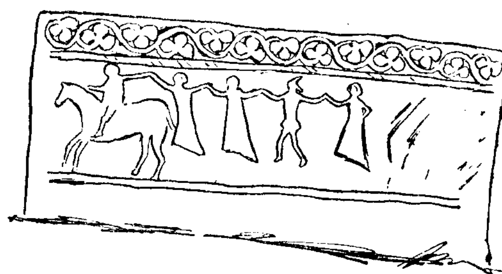
3

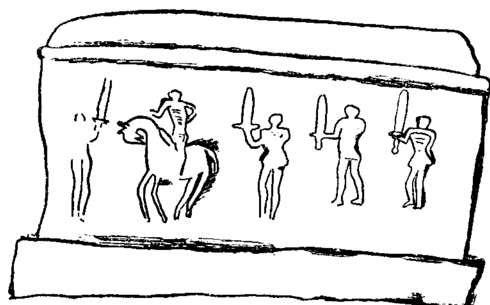
4

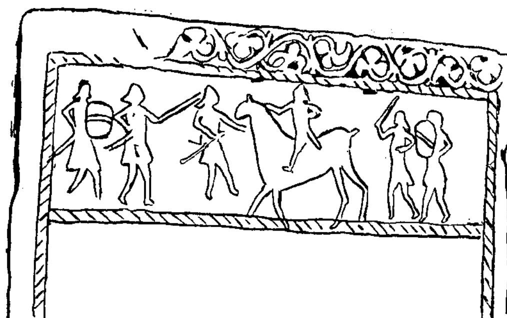
5

6

7

8

TABLA CIII

DVA KONJANIKA / TWO HORSEMEN

1 *Cista,* »Velika gomila«, Imotski, slj.
I. C., str. 34, sl. 30.*

2 *Strižirep,* Sinj, slj.
Arheološki Muzej, Split, arhiv.

3 *Voštane,* Trilj, slj.
Arheološki Muzej, Split, arhiv.

4 *Nikšić,* s.,
N. M. — T. D.

5 *Udreženje,* Nevesinje, slj., JI
M. W.

6 *Bileća,* »okolina«, slj.
J. Asboth, Bosnien und die Herzegowina, str. 340.*

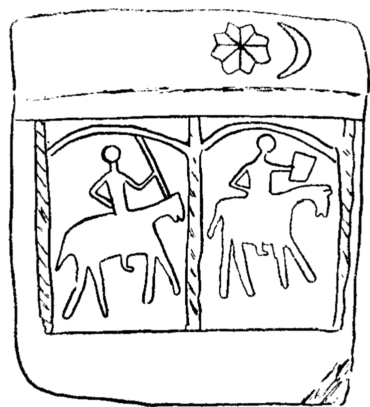
7 *Zborna gomila,* Avtovac, slj., Sj. M. W.
(sada u Zemaljskom Muzeju, Sarajevo — now in the Zemaljski Muzej, Sarajevo.)

8 *Lokvičići,* »Pezine kuće«, Imotski, slj.
N. M. — T. D.

9 *Vraćenovići,* Velimlje vs., J.
N. M. — T. D.

10 *Klotijevac,* Srebrenica, slj., J.
Društvo konzervatora Jugoslavije, Podružnica za B i H, Sarajevo, Zaštita spomenika kulture i prirode na području buduće akumulacije HE Perućac na Drini, Sarajevo 1961, str. 21, sl. 2.

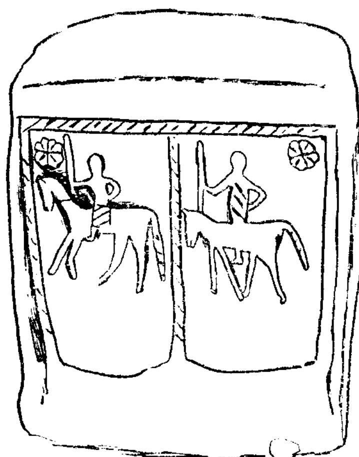
11 *Ključ,* Gacko, slj., J.
Š. Bešlagić, Izbor stećaka i nišana za novu stalnu izložbu Vojnog muzeja JNA, Vesnik Vojnog muzeja JNA, 6—7, Beograd 1962, str. 46, 47, 53, sl. 8.*
(spomenik se sada nalazi u Vojnom Muzeju JNA, Beograd — the monument is now in the Military Museum, Beograd).

1

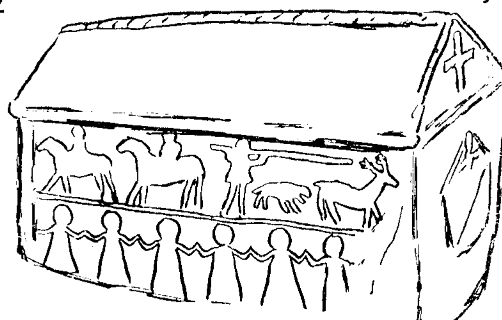
2

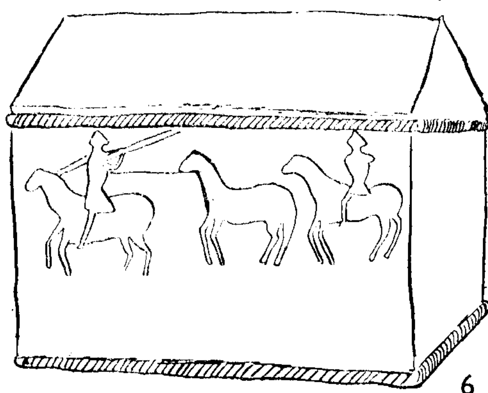
3

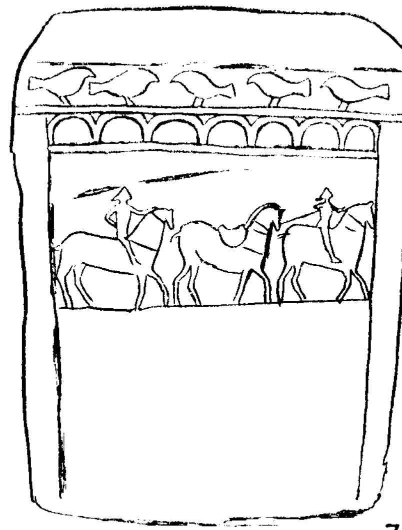
4

5

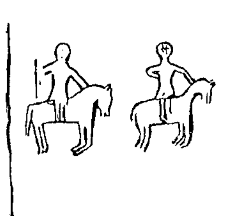
6

7

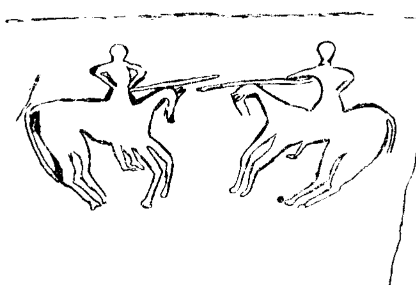
8

9

10

11

TABLA CIV

DVA KONJANIKA / TWO HORSEMEN

1 *Nikšić*, s., J.
D. Sergejevski, Nikšić, str. 11, sl. 11.*
N. M. — T. D.

2 *Nikšić*, s., J.
Ibid., str. 10, sl. 10.*
N. M. — T. D.

3 *Gornje Suho polje*, Ulog, s., Sj.
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 72, 75, sl. 106.

4 *Donje Bare*, Blidinje, slj., JZ.
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 43, 44, sl. 75.

5 *Ravno*, »Dvorišta«, Kupres, slj., J.
Š. Bešlagić, Kupres, str. 20, 21, 22, sl. 9, 9b.

6 *Ravno*, »Ravanjska vrata«, Kupres, slj., I.
Ibid., str. 69, 70, 76, sl. 51.

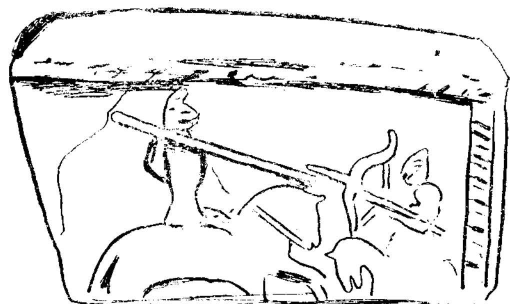
7 *Ravno*, »Ravanjska vrata«, Kupres, slj., JI.
Ibid., str. 70, 77, 78, sl. 53, 53 a.

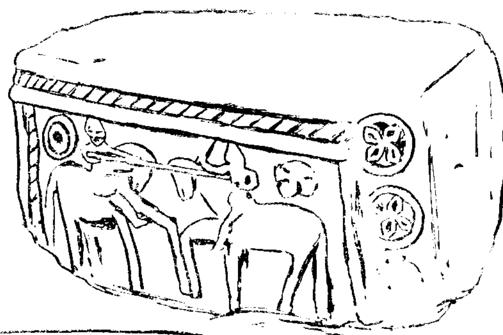
8 *Gorica*, Stolac, s., J.
M. Wenzel, A. Mediavel Mystery Cult in Bosnia and Hercegovina, Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, XXIV, 1, 2, 1961, str. 100, Pl. 13 a.

9 *Lokvičići*, »Pezine kuće«, Imotski, slj., JI.
L. Katić, Stećci u Imotskoj Krajini, Starohrv. prosvjeta III ser., 3, 1954, str. 145, sl. 39a, 39b; N. M. — T. D.

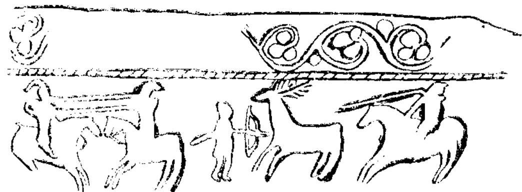
10 *Tepen*, Kladanj, slj. Sj.
M. Baum, Nekoliko interesantnih stećaka sa područja Istočne Bosne, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne II, Tuzla 1958, str. 60, sl. 14; SIZS arhiv.*

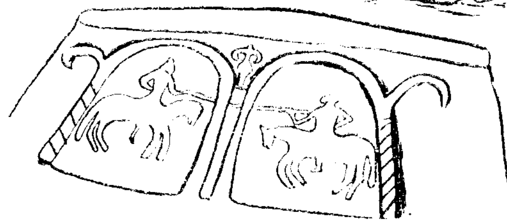
11 *Lokvičići*, »Pezine kuće«, Imotski, s., Sj.
L. Katić, o. c., str. 146, 147, sl. 43.

1

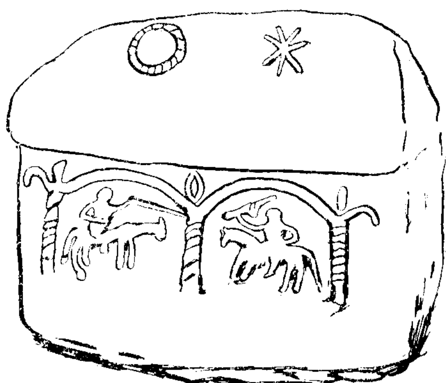

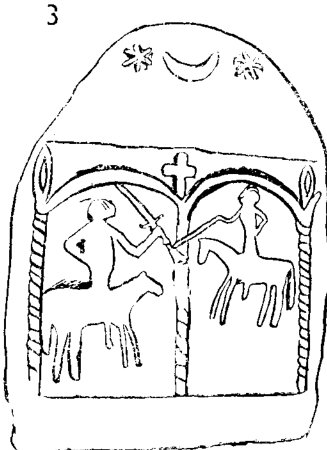

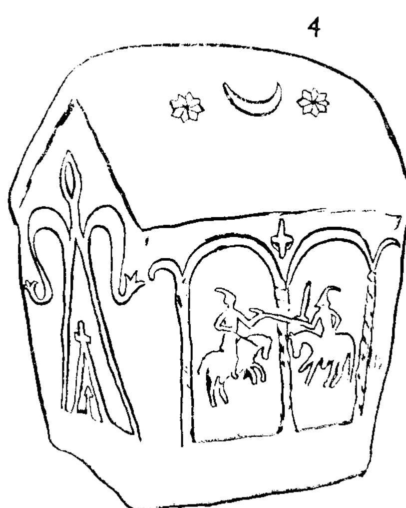
2

3

4

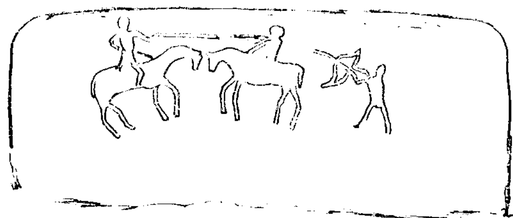

5

6

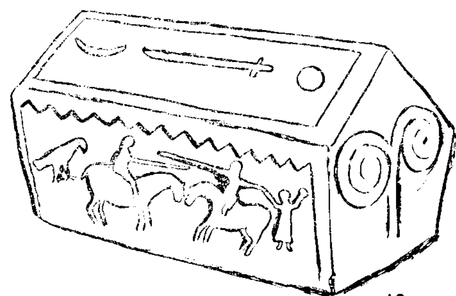
7

8

9

10

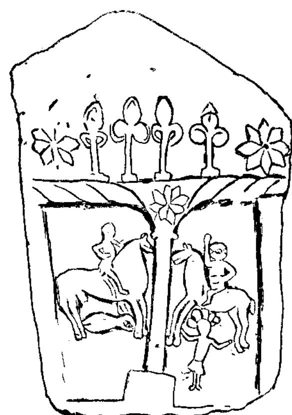

11

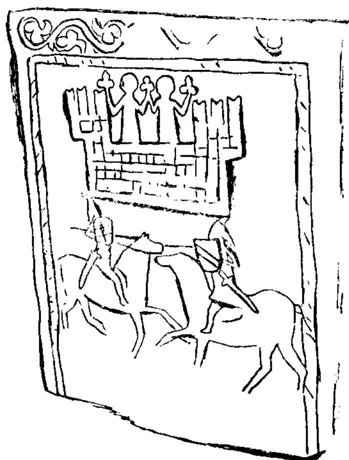
TABLA CV

DVA KONJANIKA / TWO HORSEMEN

1 *Zborna gomila,* Avtovac, slj., I. P. Slijepčević, Staro groblje po Gacku, GZM XL, 1928, str. 62, T. I, sl. 6 (netačan crtež — inexact drawing; spomenik je sada u Zemaljskom Muzeju Sarajevo — the monument is now in the Zemaljski Muzej, Sarajevo.)
2 *Radimlja,* Stolac, s., SjZ. A. Benac, Radimlja, str. 23, T. XXVIII, sl. 59.
3 *Toplica* — Gornje Hrasno, Hutovo, slj. N. M. — T. D.
4 *Potoci,* Mostar, s. Đ. B.*
5 *Radmilovića Dubrave,* Bileća, vs. M. W.
6 *Risovac,* Blidinje, s., JZ. Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 18, sl. 10; M. Wenzel, Lisnati krst na stećcima s područja Neretve, Muzej primenjene umetnosti, Zbornik, Beograd 1962, str. 43, 48, T. III, J.*
7 *Gornje Bare,* Kalinovik, slj., Sj. Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 52, 54, sl. 72.
8 *Bojišta,* Nevesinje, s., SjI. M. W.
9 *Donji Lukovac,* Nevesinje, s. M. V. — M. T.
10 *Bijela Rudina,* »Bobotov dub«, Bileća, s., I. J. Asboth, An Official Tour through Bosnia and Hercegovina, London 1890, str. 116.* M. W.
11 *Ravno,* »Krša«, Kupres, s., J. Š. Bešlagić, Kupres, str. 27, 30, sl. 17.
12 *Brajčevići,* Gacko, s., I. Z. K.*

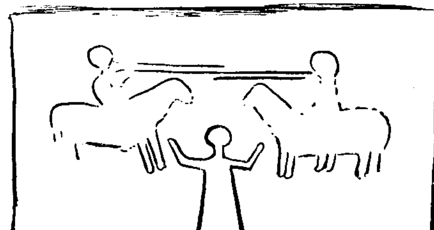
1

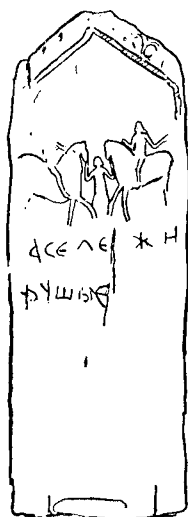
2

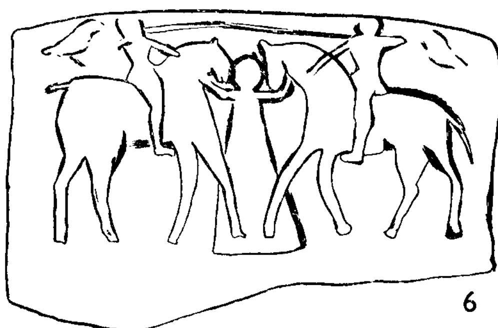
3

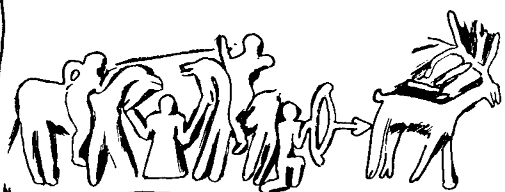
4

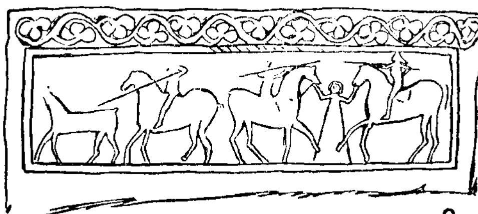
5

6

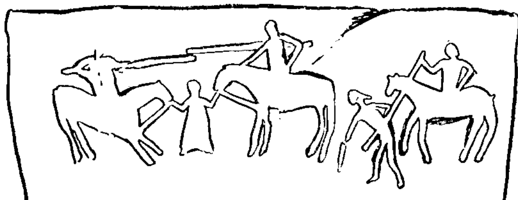
7

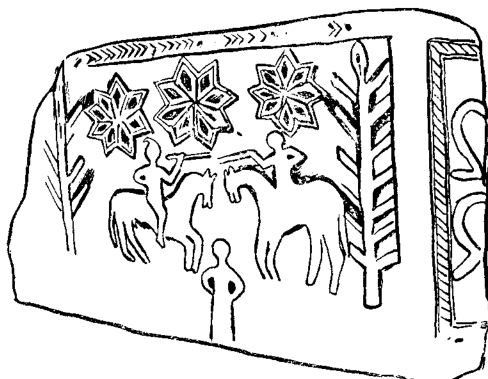
8

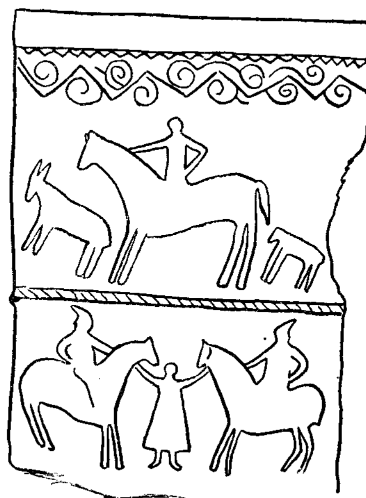
9

10

11

12

TABLA CVI

DVA KONJANIKA SA FIGURAMA IZMEĐU NJIH
TWO HORSEMEN WITH FIGURES BETWEEN

1 *Boljuni,* Stolac, s., Z.
Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 180, 181, sl. 16.

2 *Zijemlje polje,* »Jankovina groblje«, Mostar, s., Sj.
N. M. — T. D.

3 *Zijemlje polje,* Mostar, s.
M. Hoernes, Älte Gräber in Bosnien und der Herzegowina, Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien XIII, 1883, str. 169, 174, sl. 50 a*.

4 *Turčinovići,* Lištica, s., J.
A. Benac, Široki Brijeg, str. 14, T. X, sl. 11.*

5 *Gornji Malovan,* »Gornja Glavica«, Kupres, slj., I.
Š. Bešlagić, Kupres, str. 96, 97, sl. 65.

6 *Mirkova Kosa,* Kalinovik, s., J. Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 16, sl. 10.

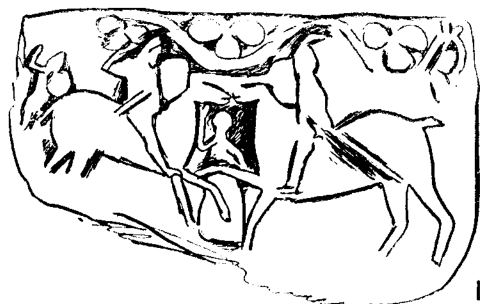
7 *Donje Bare,* Blidinje, slj., SjI.
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 43, sl. 72.

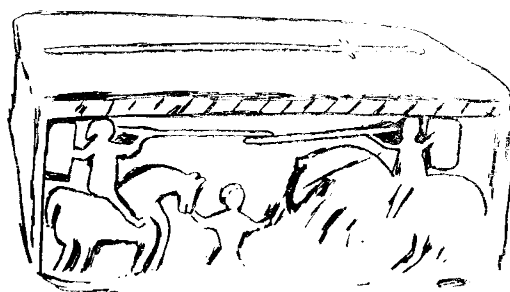
8 *Zborna gomila,* Avtovac, slj., Z, M. W.
(sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski muzej Sarajevo).

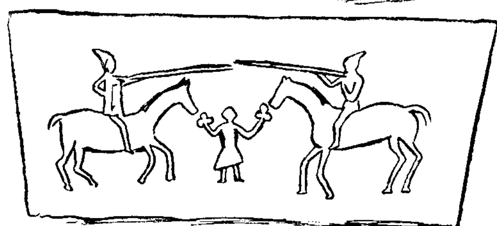
9 *Zborna gomila,* Avtovac, vslj., P. Slijepčević, Staro groblje po Gacku, GZM XL, 1928, II, str. 62, T. I, sl. 5*; M. W.
(sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski muzej Sarajevo).

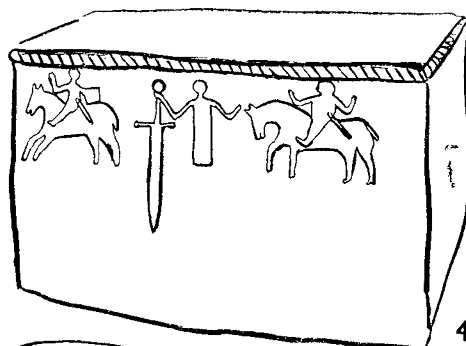
10 *Mijatovci,* »Kalufi«, Nevesinje, s., J,
Š. Bešlagić, Izbor stećaka i nišana za izložbu Vojnog Muzeja JNA, Vesnik vojnog Muzeja JNA 6—7, Beograd, 1962, str. 44, sl. 3.
(samo opis — description only; sada u Vojnom muzeju u Beogradu — now in the Vojni muzej Beograd); M. W.

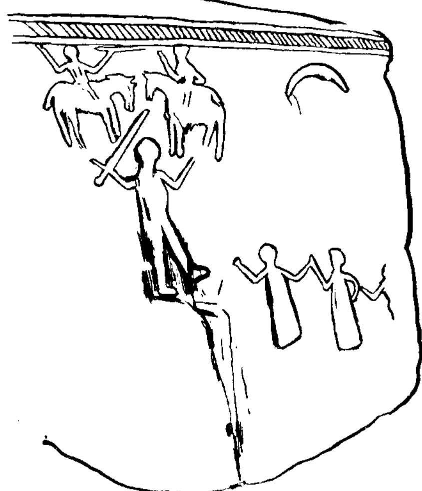
11 *Borje,* Ljubuški, vs.,
M. Vego, Ljubuški, str. 34, T. XXXIX, sl. 77, 78.

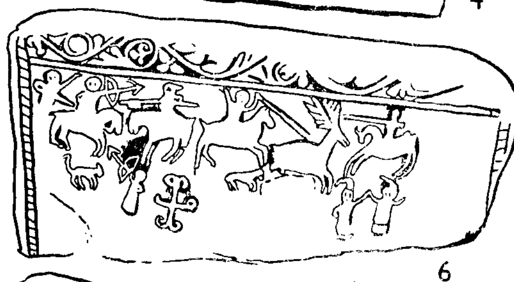

1

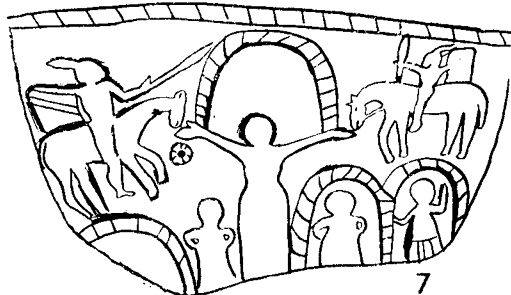

2

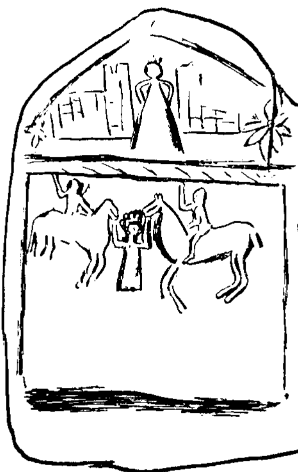

3

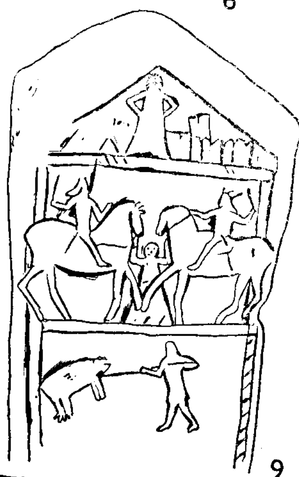

4

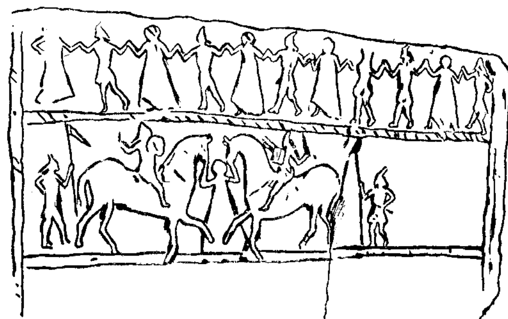

5

6

7

8

9

10

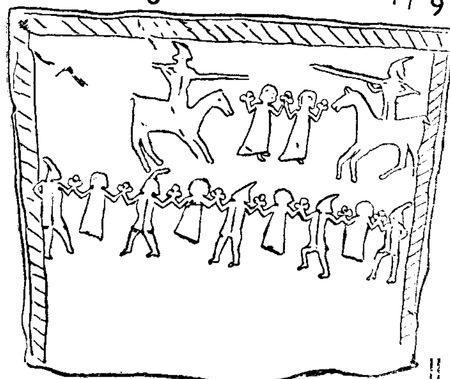

11

TABLA CVII

DVA KONJANIKA SA JELENOM IZMEĐU NJIH
TWO HORSEMEN WITH DEER BETWEEN

1 *Čengić Bara* — Kladovo polje, Ulog, s., Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 80—83, sl. 124, 125.

2 *Žitomislići*, Mostar, s., JI, V. Ćurčić, Starinsko oružje, u Bosni i Hercegovini, GZM, LV, 1943, str. 53, T. IX, sl. 37.

3 *Bijela Rudina*, »Bobotov dub«, Bileća, s., Sj + Z, M. W.

4 *Toplica* — Gornje Hrasno, Hutovo, slj., J, Š. Bešlagić, Stećci u G. Hrasnu, N. S. VII, 1960, str. 100, 101, sl. 7.

5 *Čengić Bara* — Kladovo polje, Ulog, s., J, Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 79, 81, sl. 120.

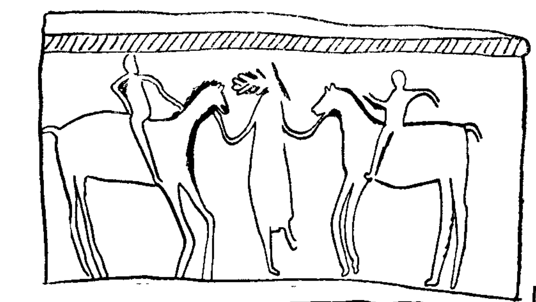
6 *Zborna gomila*, Avtovac, vs., J, M. W. (sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski Muzej, Sarajevo).

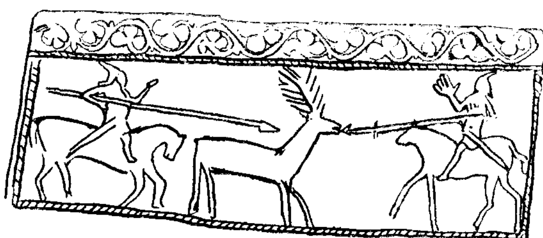
7 *Čengić Bara* — Kladovo polje, Ulog, s., J, Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 79, 82, sl. 122.

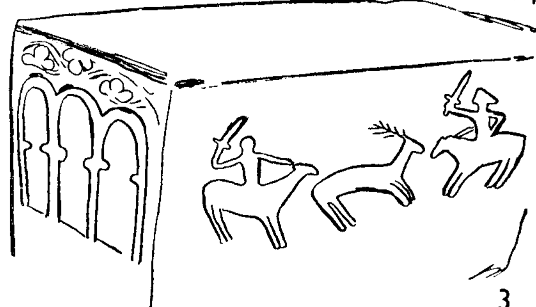
8 *Hodovo*, »Pogrebnice«, Stolac, slj. J. M. Wenzel, A. Mediaeval Mystery Cult in Bosnia and Hercegovina, Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, XXIV, 1961, p. 98, fig. 9.

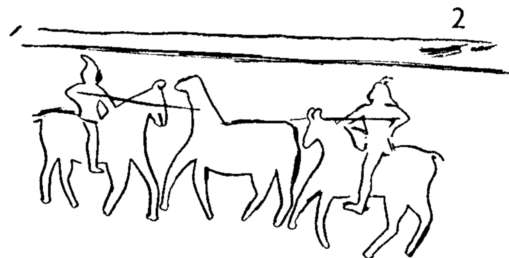
9 *Glumina*, Hutovo, slj., J, Š. Bešlagić, Stećci u G. Hrasnu, N. S. VII, 1960, str. 103, 105, sl. 5.

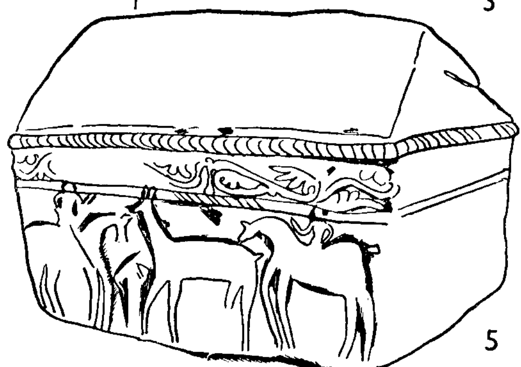
10 *Glumina*, Hutovo, slj., J, Š. Bešlagić, o. c., str. 103—104, sl. 3.

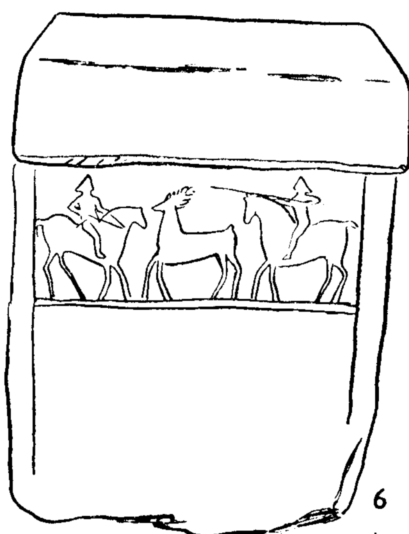

1

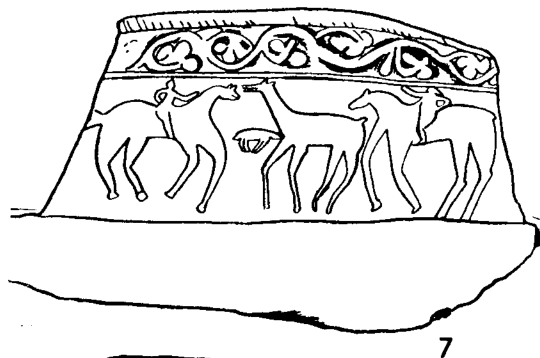

2

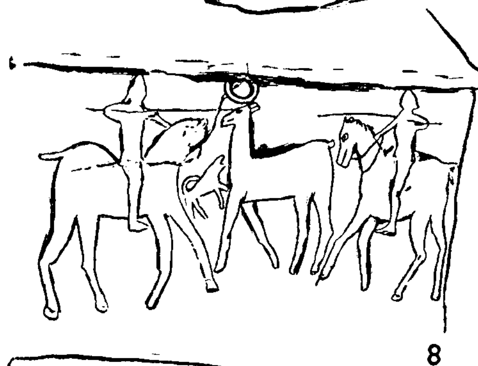

3

4

5

6

7

8

9

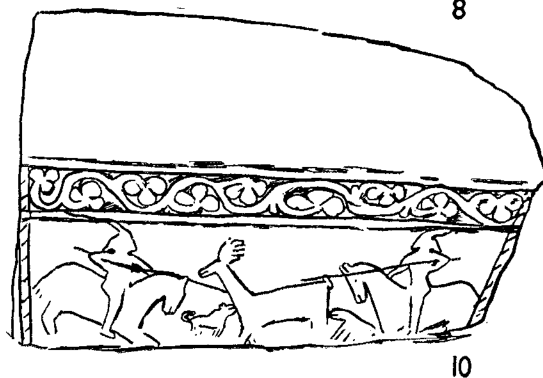

10

TABLA CVIII

PREDSTAVE SA VIŠE OD DVA KONJANIKA
GROUPS OF MORE THAN TWO HORSEMEN

1 *Donja Zgošća*, Kakanj, slj., Sj,
Đ. Stratimirović, Srednjovjekovno groblje kod Zgošće, GZM III, 1891, str. 129, 132;
Ć. Truhelka, Osvrt na sredovječne kulturne spomenike Bosne, GZM XXV—XXVI, 1914, str. 251, sl. 54.
(sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski Muzej, Sarajevo).

2 *Donja Zgošća*, Kakanj, slj., J,
Đ. Stratimirović, o. c., str. 131.
(isti spomenik kao br. 1 — the same monument as no. 1)

3 *Radimlja*, Stolac, s., JZ,
A. Benac, Radimlja, str. 23, T. XXIX, sl. 61.

4 *Gacko*, okolina, slj.,
J. Asboth, Bosnien und die Herzegowina, Wien, 1888, S. 314.*

5 *Cista*, »Mala gomila«, Imotski, vslj.,
I. C., str. 23, sl. 2*; M. W.

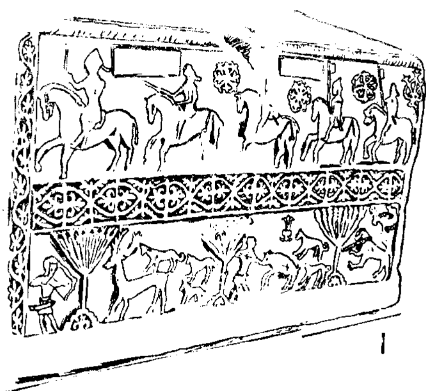
6 *Mijatovci*, »Kalufi«, Nevesinje, s., Sj,
Š. Bešlagić, Izbor stećaka i nišana za izložbu Vojnog Muzeja JNA,
Vesnik Vojnog muzeja JNA, Beograd, 1962, 6—7, str. 43—45, sl. 3. (sada u Vojnom muzeju u Beogradu — now in the Vojni muzej, Beograd).

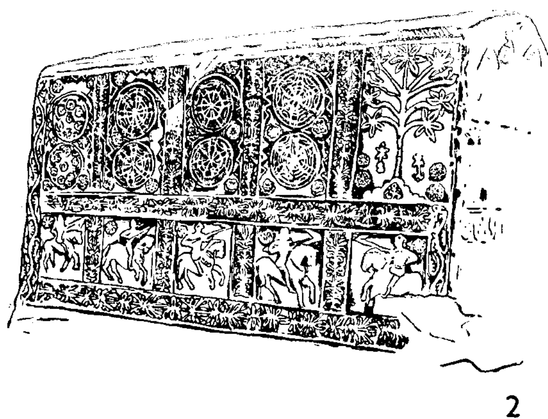
7 *Donji Bratač*, Nevesinje, s., J, M. W.

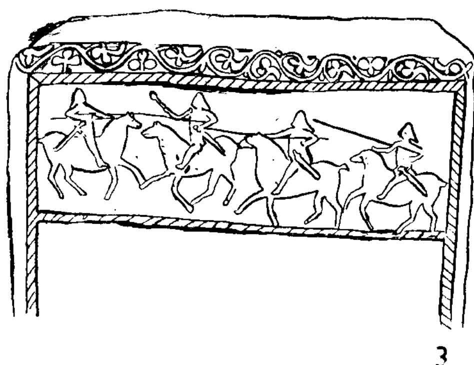
Pored predstava konjanika koje su prikazane na tablama XCVII—CVIII, iste predstave nalazimo na slijedećim tablama:

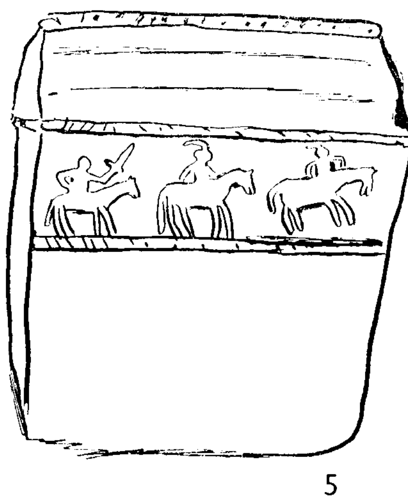
Apart from horsemen represented on Plate XCVII—CVIII, additional representations may be found on the following Plates:

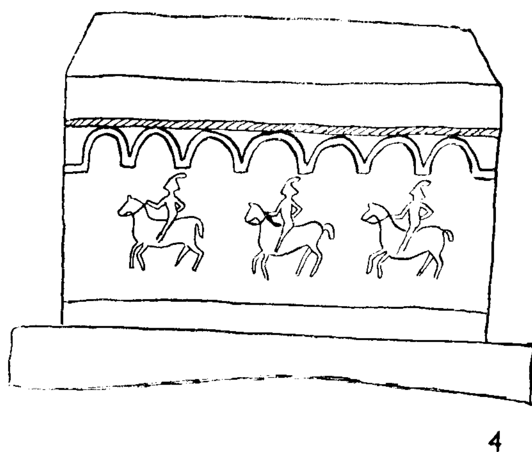
T. XVI, sl. 17, 19
T. XX, sl. 6, 8
T. LVI, sl. 16
T. LXVI, sl. 8
T. LXXII, sl. 10
T. LXXXV, sl. 14
T. LXXXVII, sl. 8
T. XCIII, sl. 10
T. XCV, sl. 6
T. XCVI, sl. 7

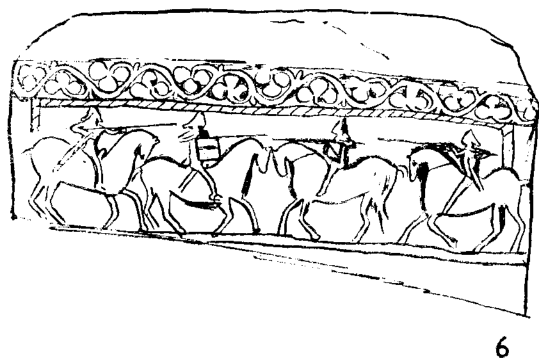

1

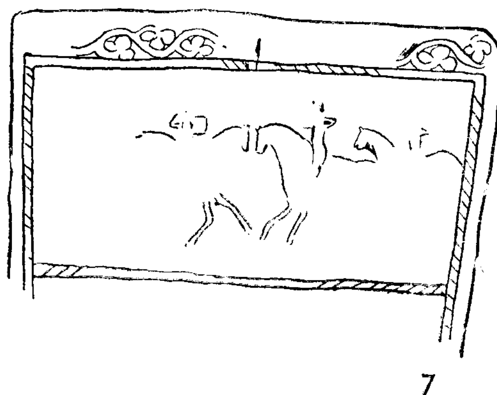

2

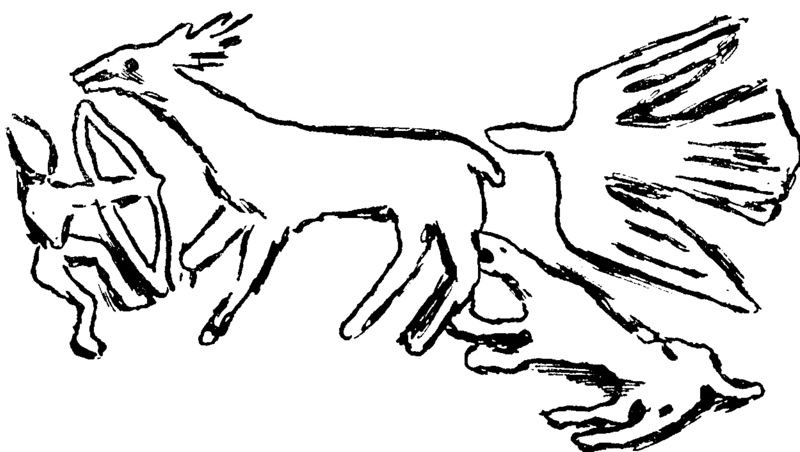

3

5

4

6

7

LOV / HUNTING SCENES

Lov na životinje različitih vrsta sreće se na stećcima svih oblasti, osim istočne Bosne. Najraniji datirani lov na jelena nalazi se na spomeniku u Boljunima kod Stoca, koji je potpisao majstor Grubač (T. CX, 12). Zna se da je pokojnik, Tarah Boljunović, umro oko 1477.[1] Lov na životinje nije predstavljen na kasnije datiranim nadgrobnim spomenicima na Radimlji i Ošanićima, i moguće je da je početkom 16. vijeka ovaj manir izašao iz upotrebe.

Lov je predstavljen na nekoliko načina. Lovci pješaci gone medvjeda ili vepra i naoružani su šiljastim kopljima (T. CIX, 6—13, 16). Medvjed se propinje ispred lovca (T. CX, 2; T. LXVI, 13). Jelene napadaju sami strijelci ili ih ovi dočekuju na odstojanju, dok konjanici, naoružani kopljem, gone jelene prema njima (T. CIX, 14, 15, 17—22; T. CX, 1—12). Rjeđi je slučaj da sam konjanik nosi luk (T. CXI, 20, 21). Sve ove vrste lova bile su poznate u srednjem vijeku i često su prikazivane, iako ne na nadgrobnim spomenicima. Oružje koje su upotrebljavali ovi lovci obradio je V. Ćurčić.[2]

Zapaženo je da je na nadgrobnim spomenicima najčešće predstavljen lov na jelena. Ali nije jasno da li izvjesne varijante, kao što je predstava niza jelena kojima se približava jedan strijelac (T. CX, 4—7), odražavaju lokalnu varijantu u tehnici lova ili su omiljen manir u lokalnim klesarskim školama. Dalja razmatranja zahtijevaju neke druge varijante, kao što su dva konjanika bez oružja koji gone jelena i imaju podignutu ruku na pozdrav (T. CXIII, 2; T. CX, 6), ili konjanik bez oružja koji se suočava sa jelenom (T. CX, 18), ili konjanik što

[1] B. Hrabak, Prilog datovanju hercegovačkih stećaka, GZM NS, VIII, 1953, str. 325.

[2] V. Ćurčić, Starinsko oružje u Bosni i Hercegovini, GZM, LV, 1943, str. 21 — 225.

Animal hunts of various kinds are found on stećci of allregions except East Bosnia. The earliest dated deerhunt is on a stone at Boljuni, Stolac, signed by the master Grubač (Pl. CX, 12). The deceased, Tarah Boljunović, is known to have died around 1477.[1] Animal hunts are not represented among the later datable tombstones at Radimlja and Ošanici, and it is possible that by the beginning of the sixteenth century such scenes had fallen out of use.

The hunt is represented in a number of ways. Hunters pursue the bear or boar on foot, with barbed spears (Pl. CIX, 6—13, 16). The bear rears in front of the hunter (Pl. CX, 2, Pl. LXVI, 13). Deer are attcked by bowmen who are either alone, or stationed at a distance while the deer are driven towards them by a horseman armed with a spear (Pl. CIX, 14, 15, 17—22, Pl. CX, 1—12). All of these methods of hunting were known in the Middle Ages, and are frequently reproduced, if not on tombstones. The weapons used by these hunters have been identified and are discussed by V. Ćurčić[2].

It will be seen that the deerhunt is that most frequently represented on the tombstones. Yet it is not clear whether certain variations, such as a row of deer approached by a single bowman (Pl. CX, 4—7), reflect local variations in hunting technique, or scenes favoured by local schools of carving. Certain other variations, such as two horsemen without weapons following a deer, hands raised in a salute (Pl. CXIII, 2, Pl. CX, 6), or a weaponless horseman confronting a deer (Pl. CX, 18), or a horseman following a deer in the direction of St. Christopher, who

[1] B. Hrabak, Prilog datovanju hercegovačkih stećaka, GZM NS VIII, 1953, str. 325.

[2] V. Ćurčić, Starinsko oružje u Bosni i Hercegovini, GZM LV, 1943, str. 21 — 225.

goni jelena prema sv. Hristoforu, koji ga štiti od lovčevih strijela (T. LXXXVIII, 16).

Postojale su razne priče koje su u srednjem vijeku kružile u vezi sa gonjenjem jelena. I crkva je često poistovjećivala jelena sa hrišćanskom dušom. Jeleni su relativno rano bili uvedeni u ikonografiju krštenja. Klasični vrt Hesperida, na zapadu, gdje su pasli Dijanini jeleni, pretvorio se na istoku u Zatvoreni vrt Bogorodice sa Vodom (Izvorom) života, na kojoj su se jeleni napajali. Kad su jelena gonili lovci, on je bježao u ovaj vrt, pod zaštitu Bogorodice. Ponekad, jelena je štitio krst, kao u legendi sv. Eustahija.

Istovremeno s ovim kružile su i druge legende, često kombinirane s onim prvim, koje su, u stvari, bile mračni eho paganske prošlosti. Jelen je bio sunčano biće. Pobjegao je na zapad. Lovci su ga gonili i on se pretvorio u natprirodnu ženu. Žena je živjela u podzemlju i bila je povezana sa dušama mrtvih.[3] Ponekad je žena slala jelena, i on je kroz planinsku pećinu dovodio lovca u Podzemlje, u Venusberg. Drugi put je jelen bio crn. Pratio ga je konj bez jahača. Lovac je bio primoran da skoči na konja i da onda goni jelena, koji ga je vodio u Podzemlje.[4]

Većina predstava lova na jelena na stećcima okrenuta je prema zapadu. Ako je scena na sjevernoj strani spomenika, jelen odvodi lovca desno. Ako je scena na južnoj strani, jelen ga odvodi lijevo. Najmarkantniji primjer ovog manira vidimo na jednom stećku iz Bekavaca u Lovreču kod Imotskog, gdje je ista scena prikazana na obje strane spomenika, jednom okrenuta nadesno, drugi put nalijevo (T. CXI, 14). U oba slučaja jelen odvodi lovca na zapad. Na zapadnoj strani ovog izuzetnog spomenika nalazi se dvostruka spirala, a iznad nje trostruki krst Golgote (T. XXXII, 17).

[3] J. Grimm, Deutsche Mythologie, Berlin 1875, II, S. 779, 780.
[4] F. E. Sandbach, The Heroic Cycle of Dietrich von Berne, London 1906, p. 59.

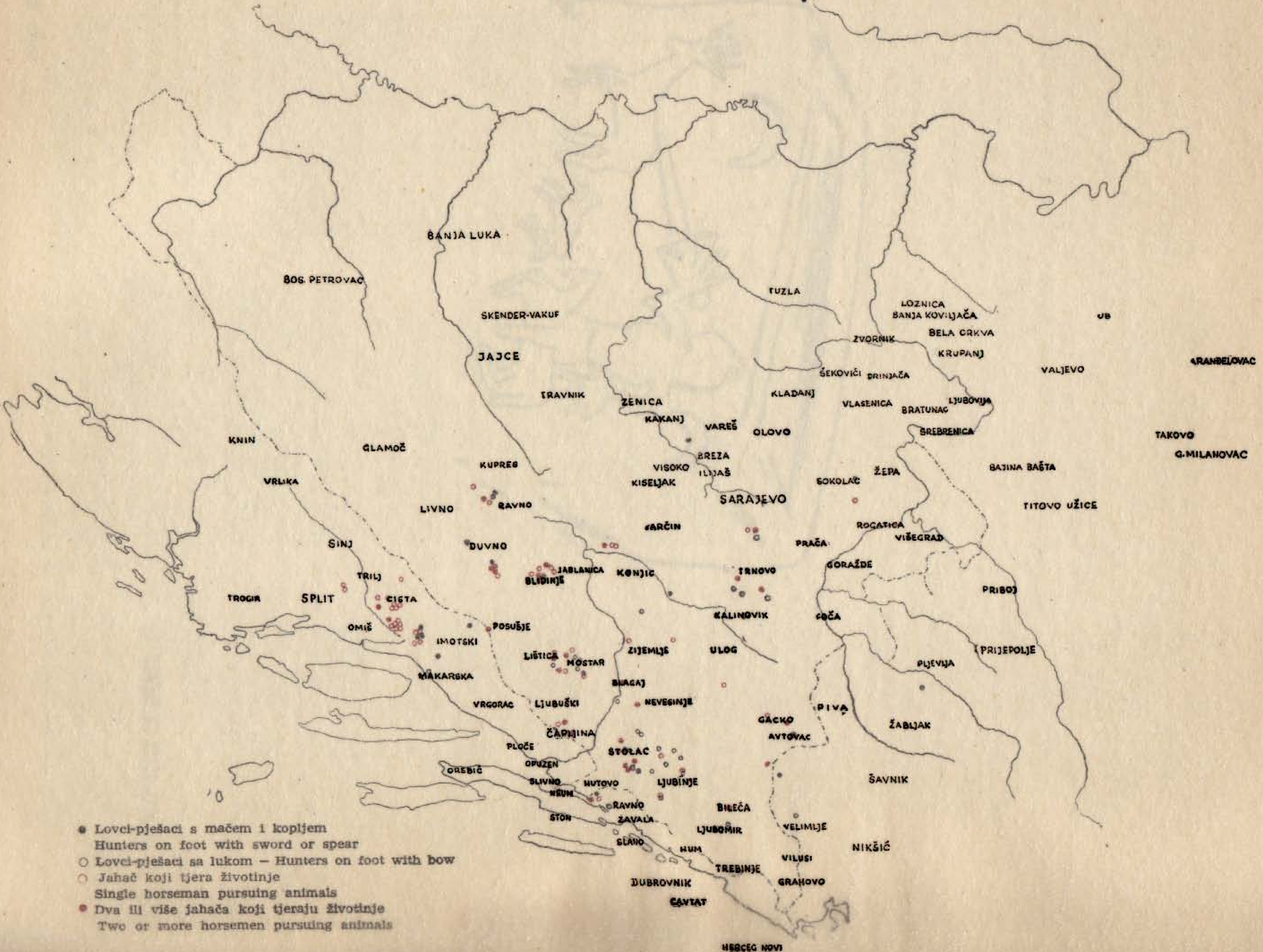
protects him from the arrows of a bowman (Pl. LXXXVIII, 16), require further consideration.

There were various stories circulating in the Middle Ages in connection with the pursuit of deer. The deer alone was, by the church, frequently identified with the Christian soul. Deer were introduced into Baptismal iconography at a relatively early date. The classical Garden of the Hesperides, in the West, where the deer of Diana were put to graze, became converted to the Enclosed Garden of the Virgin, in the East, with a fountain, the Water of Life, from which the deer drank. Deer, when pursued by hunters, fled to the garden, to the protection of the Virgin. Sometimes the deer was protected by the Cross, as in the legend of St. Eustace.

Simultaneous with these legends there ran others, often combined with them, which were, in fact, a more sinister echoe of a pagan past. The deer was a creature of the Sun. It fled to the West. Hunters pursued it, and it turned into a supernatural woman. The woman lived underground, and had to do with souls.[3] Sometimes the woman sent a deer, and it led the hunter through a cave in the mountain to the Underworld, to Venusberg. Other times the deer was black. It was followed by a riderless horse. The hunter was compelled to leap on the horse and follow the deer, which led to the Underworld.[4]

On the stećci, the greater proportion of derhunts direct to the West. If the scene is on the north side, the deer leads the hunter to the right. If it is on the south side, the deer leads the hunter to the left. The most striking instance of this is at Lovreč, »Bekavci«, Imotski, where the same scene is represented on both sides of the stone, in one case directed right, and in the other case directed left (Pl. CXI, 14). In both cases the deer leads to the West. On the west end of this particular stone is represented a double spiral, and above it, the triple Cross of Golgotha. (Pl. XXXII, 17)

[3] J. Grimm, Deutsche Mythologie, Berlin, 1875, II, S. 779, 780.
[4] F. E. Sandbach, The Heroic Cycle of Dietrich von Berne, London, 1906, p. 59.

BANJA LUKA
BOS. PETROVAC
SKENDER-VAKUF
JAJCE
TRAVNIK
TUZLA
LOZNICA
BANJA KOVILJAČA
UB
BELA CRKVA
ZVORNIK
KRUPANJ
ARANĐELOVAC
VALJEVO
ŠEKOVIĆI
DRINJAČA
KLADANJ
ZENICA
KAKANJ
VLASENICA
BRATUNAC
LJUBOVIJA
VAREŠ
OLOVO
SREBRENICA
TAKOVO
G. MILANOVAC
KNIN
GLAMOČ
KUPRES
BREZA
VISOKO
ILIJAŠ
KISELJAK
SOKOLAC
ŽEPA
BAJINA BAŠTA
VRLIKA
LIVNO
RAVNO
SARAJEVO
TITOVO UŽICE
FARČIN
ROGATICA
VIŠEGRAD
SINJ
DUVNO
PRAČA
TRILJ
JABLANICA
KONJIC
TRNOVO
GORAŽDE
BLIDINJE
PRIBOJ
TROGIR
SPLIT
CISTA
KALINOVIK
FOČA
OMIŠ
POSUŠJE
IMOTSKI
ZIJEMLJE
ULOG
PRIJEPOLJE
LIŠTICA
MOSTAR
PLJEVLJA
MAKARSKA
BLAGAJ
VRGORAC
LJUBUŠKI
NEVESINJE
PIVA
GACKO
ŽABLJAK
ČAPLJINA
AVTOVAC
PLOČE
STOLAC
OPUZEN
OREBIĆ
ŠAVNIK
SLIVNO
HUTOVO
LJUBINJE
NEUM
RAVNO
BILEĆA
STON
ZAVALA
LJUBOMIR
VELIMLJE
SLANO
HUM
NIKŠIĆ
VILUSI
TREBINJE
DUBROVNIK
GRAHOVO
CAVTAT
HERCEG NOVI
● Lovci-pješaci s mačem i kopljem
Hunters on foot with sword or spear
○ Lovci-pješaci sa lukom – Hunters on foot with bow
○ Jahač koji tjera životinje
Single horseman pursuing animals
● Dva ili više jahača koji tjeraju životinje
Two or more horsemen pursuing animals

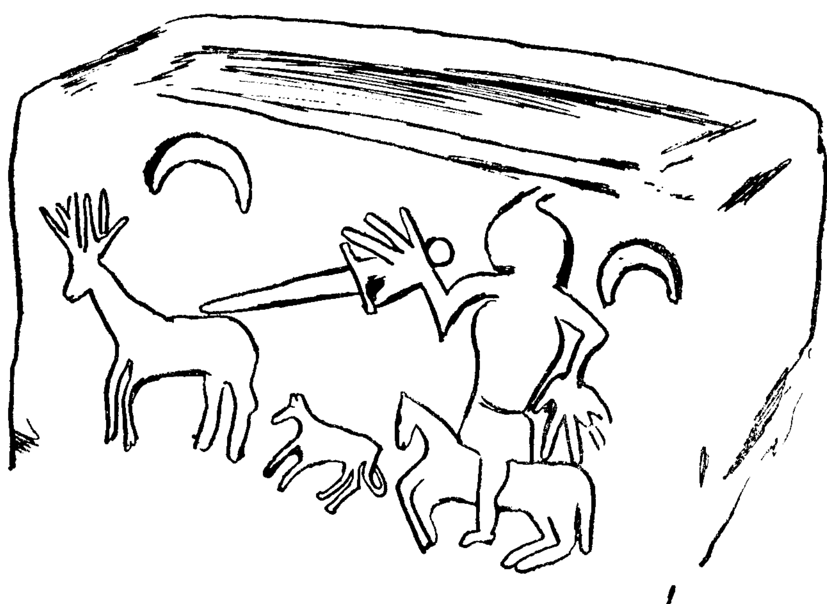

TABLE CIX-CXIII

TABLA CIX

LOVCI-PJEŠACI / HUNTERS ON FOOT

1 *Blace,* »Rašice«, Konjic, s., J. Asboth, Bosnien und die Herzegowina, Wien 1888, S. 103.*

2 *Ravno,* »Ravanjska vrata«, Kupres, slj., SjI, Š. Bešlagić, Kupres, str. 57, 60, sl. 37.

3 *Ravno,* »Ravanjska vrata«, Kupres, s., Z, Ibid., str. 49, sl. 26.

4 *Lovreč,* »Bekavci«, Imotski«, s., JZ, M. W.

5 *Zagvozd,* »Vukov greb«, Imotski, slj., J, L. Katić, Stećci u Imotskoj Krajini, Starohrv. prosvjeta, III serija, sv. 3, str. 150—151, sl. 56, M. W.

6 *Lovreč,* »Bekavci«, Imotski, s., JZ, M. W.

7 *Han Stjenice,* Rogatica, slj., V. Ćurčić, Starinsko oružje u Bosni i Hercegovini, GZM, LV, 1943, str. 32, T. III, sl. 9a.

8 *Sarajlije,* Duvno, slj., I, Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog polja, Starinar NS, VII—VIII, 1958, str. 389, 390, sl. 25.

9 *Eminovo Selo,* Duvno, slj., Ibid., str. 393, sl. 32.

10 *Radmilovića Dubrave,* Bileća, plč., M. W.

11 *Risovac,* Blidinje, slj., I, Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 16—17, sl. 6.

12 *Donja Zgošća,* Kakanj, slj., Sj (detalj — detail), Đ. Stratimirović, Srednjevjekovno groblje kod Zgošće, GZM III, 1891, str. 129—132, (sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski muzej, Sarajevo)

13 *Vranjevo selo,* Neum, s., A. Benac, Od Slivna . . ., str. 67, T. II, sl. 1 (sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski muzej, Sarajevo)

14 *Lovreč,* »Bekavci«, Imotski, slj. JZ, M. W.

15 *Novakovići,* »Žugića Bare«, Žabljak, s., N. M. — T. D.

16 *Gračanica,* Visoko, plč., J. Vuković — A. Kućan, Jedan stari bosanski nadgrobni spomenik i natpis, GZM NS, II, 1947, str. 51—68.

17 *Vinjani,* Imotski, N. M. — T. D.

18 *Cista,* Imotski, slj., I. C., str. 38, sl. 34.*

19 *Trsteno,* Dubrovnik, s. M. W. (sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski Muzej, Sarajevo)

20 *Stolac,* »Njivice«, plč., V. Ćurčić, Starinsko oružje u Bosni i Hercegovini, GZM LV, 1943, str. 59, T. XIX, sl. 58.

21 *Čerin,* Mostar, slj., JZ, Ibid., str. 58, T. XVII, sl. 54. (sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski Muzej, Sarajevo)

22 *Donja Zgošća,* Kakanj, slj., Sj (detalj — detail), Đ. Stratimirović, Srednjovjekovno groblje kod Zgošće, GZM III, 1891, str. 129, 132.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22

TABLA CX

LOVCI-PJEŠACI I KONJANICI
HUNTERS ON FOOT AND HORSEBACK

1 *Podgradinje* — Gornje Hrasno, Hutovo, slj., J, Š. Bešlagić, Stećci u G. Hrasnu, N. S. VII, 1960, str. 95 — 96, sl. 8.
2 *Ubosko,* Ljubinje, slj., J, V. Ćurčić, Starinsko oružje u Bosni i Hercegovini, GZM LV, 1943, str. 31, T. III, sl. 9.
3 *Zagvozd,* »Vukov greb«, Imotski, slj., Sj, L. Katić, Stećci u Imotskoj krajini, Starohrv. prosvjeta, III serija, sv. 3, 1954, str. 150—151, sl. 57; M. W.
4 *Žitomislići,* Mostar, s., SjZ, V. Ćurčić, o. c., str. 58, T. XVIII, sl. 55.
5 *Boljuni,* Stolac, s., J, Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 180—181, sl. 19.
6 *Radimlja,* Stolac, s., SjI, A. Benac, Radimlja, str. 22, T. XXVI, sl. 54.
7 *Vranjevo Selo,* Neum, s., A. Benac, Od Slivna..., str. 66 (samo opis — description only; sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski Muzej, Sarajevo).
8 *Hamzići,* Mostar, s., M. W.
9 *Zijemlje polje,* »Jankovina groblje«, Mostar, s., J, N. M. — T. D.
10 *Zborna gomila,* Avtovac, slj., J, M. W. (sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu — now in the Zemaljski muzej, Sarajevo), M. Vego, Zbornik III, str. 58, 59.
11 *Radimlja,* Stolac, s., SjI, A. Benac, Radimlja, str. 23, T. XXIX, sl. 60.
12 *Boljuni,* Stolac, s., Sj, Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar, NS, XII, 1961, str. 180, sl. 13.
13 *Bijača,* Ljubuški, s., JZ, M. Vego, Ljubuški, str. 18, T. XXII, sl. 43, 44.
Slatina, Banjaluka (v. T. XIX, 15)
14 *Premilovo Polje,* Ljubinje, s., N. M. — T. D.
15 *Bulo Brdo,* Sarajevo, s., V. Ć.
16 *Glumina,* Hutovo, s., J, Š. Bešlagić, Stećci u Gornjem Hrasnu, N. S. VII, 1960, str. 106, sl. 10.; M. W.
17 *Makarska,* »Kopek-Vrelo Sitno«, slj., M. S. 8, str. 62.*
Uzarići, »Šarampovo«, Lištica, s., S, O. Blau, Reisen in Bosnien und der Herzegowina, Berlin 1877, S. 25.*
Uzarići, »Šarampovo«, Lištica, s., Z, Ibid., S. 25.*
18 *Drpe,* Vilusi, slj., Konzervatorski zavod Zagreb, arhiv.
19 *Uzarići,* »Grovište«, Lištica, s., Sj, A. Benac, Široki Brijeg, str. 19, T.. XV, sl. 20.
20 *Zabrđe,* Stolac, slj., M. W.
21 *Mirkova Kosa,* Kalinovik, slj., N. M. — T. D.
22 *Lug,* Trebinje, s., I, M. W.
23 *Vihovići,* Kalinovik, plč., Sj, Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 27, 28, sl. 27.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23

TABLA CXI

KONJANIK U LOVU NA JELENA
HORSEMEN FOLLOWING DEER

1 *Glumina,* Hutovo, s., J;
Š. Bešlagić, Stećci u Gornjem Hrasnu, N. S. VII, 1960, str. 102, 103, sl. 2.

2 *Risovac,* Blidinje, s., Z,
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 16, sl. 3.

3 *Cista,* Imotski, slj.,
I. C., str. 26, sl. 7*
Potoci, Mostar, s., Đ. B.*
Cista, »Velika Gomila«, Imotski, s., I. C., str. 30, sl. 15*; M. W.

4 *Premilovo Polje,* Ljubinje, s, N. M. — T. D.
Cista (kod župske crkve), Imotski, s.,
L. Katić, Stećci u Imotskoj Krajini, Starohrvatska prosvjeta, III serija, sv. 3, 1954., str. 134, sl. 10.

5 *Dugo polje,* Blidinje, slj., SjZ,
Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 35, sl. 59.

6 *Cista,* Imotski, slj.,
I. C., str. 32, sl. 24*
Cista, Imotski, slj., I. C., str. 33, sl. 26.*

7 *Cista,* »Velika Gomila«, Imotski, slj.,
I. C., str. 34, sl. 28.*

8 *Rilić,* »Uzur glavica«, Kupres, slj., SjZ,
Š. Bešlagić, Kupres, str. 100, 101, sl. 67.

9 *Mijatovci,* »Kalufi«, Nevesinje, s., Z,
Š. Bešlagić, Izbor stećaka i nišana za izložbu Vojnog muzeja JNA, Vesnik Vojnog muzeja JNA, 6—7, Beograd 1962, str. 43—45, sl. 2; M. W. (sada u Vojnom muzeju u Beogradu — now in the Vojni muzej, Beograd)
Ravno, »Kulinsko, Popovo polje, s., SjZ, M. W.

10 *Strižirep,* Sinj, s.,
Arheološki muzej Split, arhiv.

11 *Govedovići,* Trnovo, n.,
V. Ćurčić., Starinsko oružje u Bosni i Hercegovini, GZM LV, 1943, str. 53, sl. 43.

12 *Strižirep,* Sinj, slj.,
Arheološki muzej Split, arhiv.

13 *Voštane,* Trilj, slj.,
Arheološki muzej Split, arhiv.

14 *Lovreč,* »Bekavci«, Imotski, slj., JZ,
L. Katić, Stećci u Imotskoj Krajini, Starohrvatska prosvjeta, III serija, sv. 3, 1954, str. 140, sl. 29.
Lovreč, »Bekavci«, Imotski, slj., SjI, Ibid. str. 140, sl. 29 (isti spomenik kao broj 14. — the same monument as no. 14.)

15 *Ravno,* »Ravanjska vrata«, Kupres, s., I,
Š. Bešlagić, Kupres, str. 55, 58, sl. 35.

16 *Lovreč,* »Bekavci«, Imotski, slj., SjI,
L. Katić, o. c., str. 140 (samo opis — desscription only); M. W.

17 *Varošište,* Mesići- Rogatica, slj., J,
V. Ćurčić, Starinsko oružje u Bosni i Hercegovini, GZM LV, 1943, str. 53, T. XI, sl. 41.

18 *Lisičići,* »Memiđanovo groblje«, Konjic, slj., Z,
Š. Bešlagić, Stećci u dolini Neretve, N. S. II, 1954, str. 189, sl. 8.

19 *Dobranje,* Imotski, slj.,
Arheološki muzej Split, arhiv.

20 *Bistrina,* Ošlje, Neum, s.,
A. Benac, Od Slivna... str. 73, T. VIII, sl. 1.

21 *Knežpolje,* Lištica, slj.,
O. Bihalji-Merin — A. Benac, Stećci, Beograd 1962, T. XLVII.

22 *Lovreč,* »Bekavci«, Imotski, slj., JZ,
L. Katić, Stećci u Imotskoj Krajini, Starohrvatska prosvjeta, III serija, sv. 3, 1954. str. 141, sl. 30.

23 *Kongora,* Duvno, slj., JZ,
Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog polja, Starinar, NS VII—VIII, 1958, str. 382, 383, sl. 10.

24 *Vinjani,* Imotski, vs., J,
V. Ćurčić, Starinsko oružje u Bosni i Hercegovini, GZM LV, 1943, str. 53, T. XI, sl. 40.

25 *Gornja Dragičina,* Mostar, s. (gornja ploha — upper surface) M. W.

26 *Zvirići,* »Pržine«, Ljubuški, plč., M. Vego, Ljubuški, str. 23, T. XXV, sl. 50.

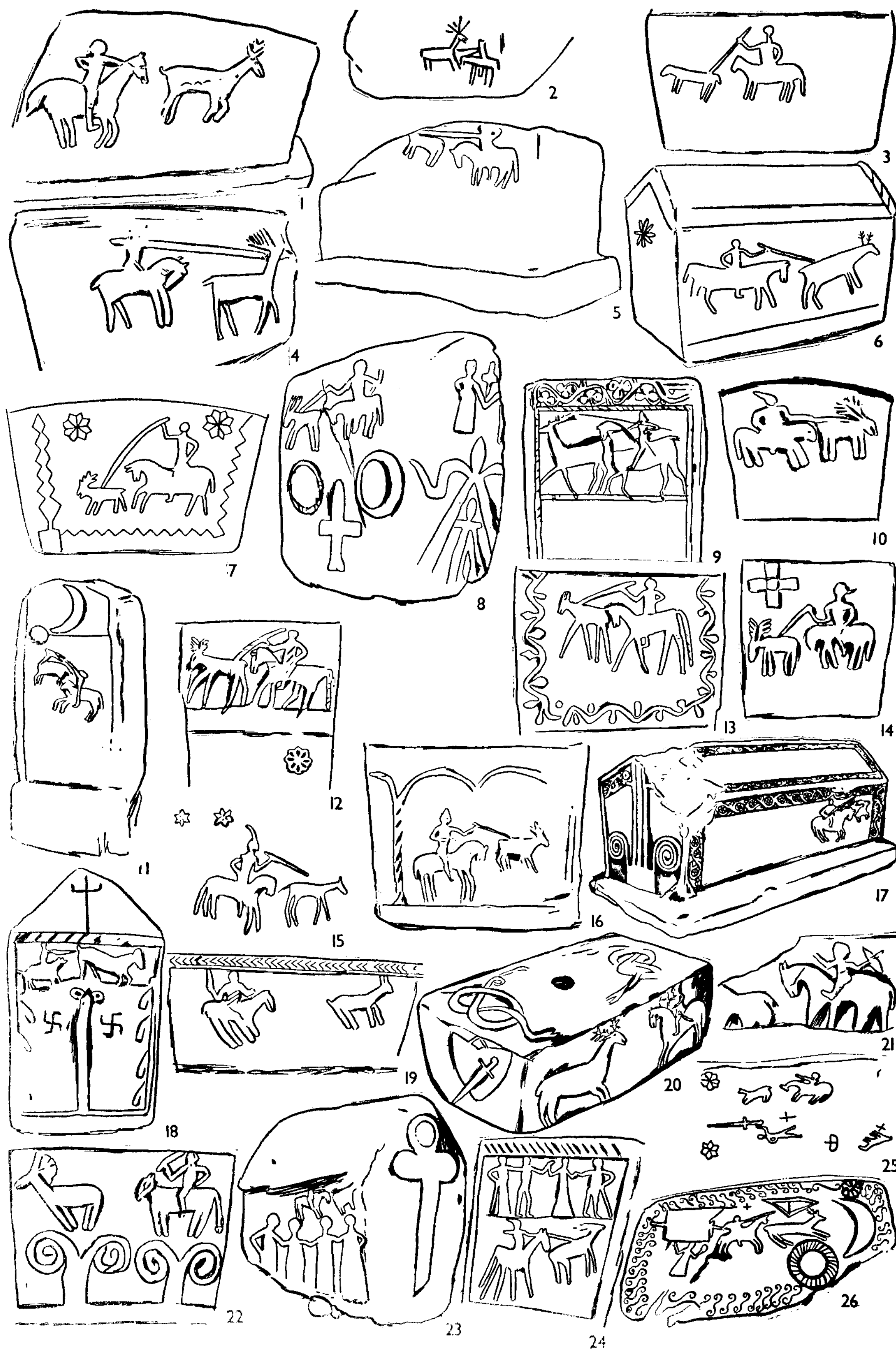

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26

TABLA CXII

KONJANIK U LOVU NA JELENA
HORSEMEN FOLLOWING DEER

1 *Budimir*, Imotski, slj., I. C., str. 9, sl, 4.*
2 *Letka*, Duvno, slj., JZ. Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog Polja, Starinar NS VII — VIII, 1958, str. 387, sl. 19.
3 *Ravno*, »Ravanjska vrata«, Kupres, slj., JZ. Š. Bešlagić, Kupres, str. 61, 63, sl. 42.
Boljuni, Stolac, s., J. Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar NS XII, 1961, str. 187, sl. 38.
Dugo polje, Blidinje, slj., JI. Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 32, sl. 41, 42.
4 *Sarajlije*, Duvno, slj., J. Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog Polja, Starinar NS VII — VIII, 1958, str. 389, 390, sl. 24.
5 *Boljuni*, Stolac, s., I. Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar XII, 1961, str. 180, 181, sl. 17.
6 *Nepoznati lokalitet* (unknown site), s. V. Ćurčić, Starinsko oružje u Bosni i Hercegovini, GZM LV, 1943, str. 94, sl. 108.
7 *Cista*, »Mala gomila«, Imotski, slj., I. C., str. 27, sl. 12.*
8 *Risovac*, Blidinje, slj., Z. Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 17, sl. 7.
9 *Uzarići*, »Grovište«, Lištica, slj., Sj. A. Benac, Široki Brijeg, str. 20, T. XVII, sl. 23 b.
10 *Gvozno*, Kalinovik, s., Sj. Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 42, 45, sl. 57.
11 *Bijača*, Ljubuški, slj., M. Vego, Ljubuški, str. 17, T. XVII, sl. 34.
Dugo polje, Blidinje, s. SjZ, Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 27, sl. 27.
12 *Zvirići*, Ljubuški, s. M. Vego, Ljubuški, str. 27, T. XXX, sl. 59.
13 *Ledinac*, Lištica, s. (gornja ploha — upper surface.) A. Benac, Široki Brijeg, str. 29, T. XXVIII, sl. 44.
14 *Sarajlije*, Duvno, s. Š. Bešlagić, Stećci Duvanjskog Polja, Starinar N. S., VII — VIII, str. 388, sl. 22, str. 389.
15 *Dugo polje*, Blidinje, slj., JI. Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 32, sl. 43.
16 *Glumina*, Hutovo, s., J. Š. Bešlagić, Stećci u Gornjem Hrasnu, N. S. VII, 1960, str. 103 — 105, sl. 8.
17 *Mokro*, »Barevište«, Lištica, slj., Sj. A. Benac, o. c., str. 8, T. IV, sl. 5c. (spomenik se sada nalazi u Zemaljskom muzeju Sarajevo — the monument is now in the Zemaljski muzej, Sarajevo.)
18. *Dobro polje*, »Kalufi«, Trnovo, slj., Đ. B.*
19 *Vranjevo Selo*, Neum, s. A. Benac, Srednjevjekovni stećci od Slivna . . ., str. 67, T. III, sl. 2.
20 *Gošića Han*, Konjic, slj., Z + J. Š. Bešlagić, Stećci u dolini Neretve, N. S. II, 1954, str. 194, 195, sl. 15.
21 *Zalom*, Nevesinje, s. (u sekundarnom položaju — in secondary position.) M. W.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20

TABLA CXIII

DVA KONJANIKA U LOVU NA JELENA
TWO HORSEMEN FOLLOWING DEER

1 *Lovreč*, »Markuzina ograda«, Imotski, s.
N. M. — T. D.

2 *Gvozno*, Kalinovik, s., Sj.
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 39, 40, 41, sl. 49.

3 *Zijemlje polje*, »Zvorak, Bunar, Ošljaka«, Mostar, s. (gornja ploha — upper surface). SIZS arhiv.

4 *Budimir*, »Pisak«, Sinj, slj.
L. Katić, Stećci u Imotskoj Krajini, Starohrv. prosvjeta III ser., 3, 1954, str. 132, sl. 3.

5 *Vukovsko*, »Konopi«, Kupres, s., JZ.
Š. Bešlagić, Kupres, str. 85, 86, 88, sl. 60.

6 *Gornje Suho polje*, Ulog, s., J + I.
Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 72, 75, sl. 105, 107.

7 *Cista*, »Velika gomila«, Imotski, slj.
I. C., str. 28, sl. 6.*; M. W.

8 *Cista*, Imotski, slj.,
I. C., str. 36, sl. 31.*

9 *Cista*, »Velika gomila«, Imotski, slj. (u sekundarnom položaju — in secondary position.)
I. C., str. 37, sl. 32.*; M. W.

10 *Cista*, »Zadužbina«, Imotski, slj., L. Katić, o. c., str. 134, sl. 11.
Studenci, Imotski
(v. T. LXXXV, 14)

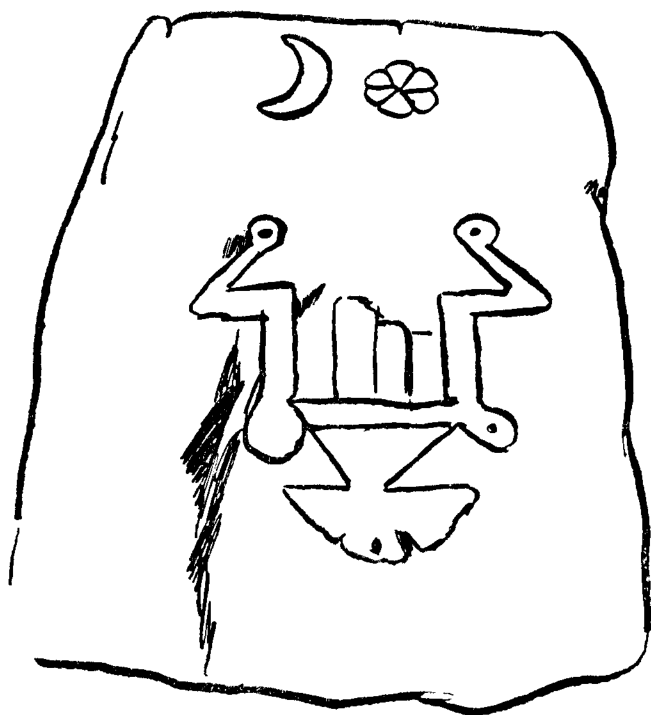
11 *Bahori*, Gacko, vs., Z. K.*

Pored predstava scena lova koje su prikazane na tablama CIX—CXIII, iste predstave nalazimo na slijedećim tablama:

Apart from hunting scenes represented on Plate CIX—CXIII, additional representations may be found on the following Plates:

T. I, sl. 8
T. XI, sl. 1, 8
T. XII, sl. 9
T. XVI, sl. 11, 12, 14, 15, 16, 18
T. XIX, sl. 15
T. XXV, sl. 4
T. XXXIX, sl. 27
T. XLVIII, sl. 12
T. LXVI, sl. 13
T. LXXIX, sl. 23
T. LXXXVIII, sl. 16
T. LXXXIX, sl. 7
T. XC, sl. 16
T. XCI, sl. 4
T. XCV, sl. 20
T. CIV, sl. 3
T. CV, sl. 7—9
T. CVI, sl. 6
T. CVII, sl. 2—10

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11

NEKLASIFICIRANI MOTIVI
UNCLASSIFIED

Motivi koji su ostali neklasificirani u ovom radu mogu se podijeliti u četiri kategorije. Prvoj pripadaju motivi koji, izgleda, imaju neku nepoznatu, simboličnu funkciju (T. CXIV, 1—15). Nije uvijek moguće razlikovati ove motive od onih iz druge kategorije, odnosno od čisto dekorativnih geometrijskih motiva neobičnog oblika (T. CXIV, 16) Trećoj skupini pripadaju motivi koji, izgleda, predstavljaju neki predmet čija je priroda nejasna (T. CXIV, 17, 24, 25, 27, 28, 30, 32—36).

Moguće je da će neki od ovih predmeta biti razjašnjen tokom budućih istraživanja. Što se tiče četvrte kategorije, u koju su uključeni motivi suviše oštećeni da bi se mogli prepoznati (T. CXIV, 9, 10), nije moguće ništa određenije reći.

Izvjesne neobične predstave, naročito jedna vrsta motiva pješčanog sata (T. CXIV, 19, 20, 21), nesumnjivo su iz repertoara pojedinog klesara, jer se javljaju samo unutar uskog geografskog područja. Ali svi ovi i slični primjeri (T. CXIV, 30, 34, 35) neodređenih motiva ne predstavljaju posebnu cjelinu.

Motifs which remain unclassified in the present study may be divided into four categories. The first consists of motifs which appear to have some unknown, symbolic function (Pl. CXIV, 1—15). It is not always possible to distinguish these shapes from those of the second category, namely, purely decorative geometric shapes of an eccentric character (Pl. CXIV, 16). A third grouping is composed of shapes which appear to represent some object, the nature of which is unclear (Pl. CXIV, 17, 24, 25, 27, 28, 30, 32—36). It is possible that certain of these objects will be elucidated during the course of future research. As to the fourth category, consisting of shapes so worn as to be unidentifiable (Pl. CXIV, 9, 10), there is little which may be said.

Certain unusual representations (Pl. CXIV, 30, 34, 35), in particular a kind of hourglass motif (Pl. CXIV, 19, 20, 21), are doubtless variations in the repertoire of a single carver, as they fall within a narrow geographical region. Yet apart from these the unclassified motifs do not present any particular unity.

● Neodređeni oblici — Unclassified motifs

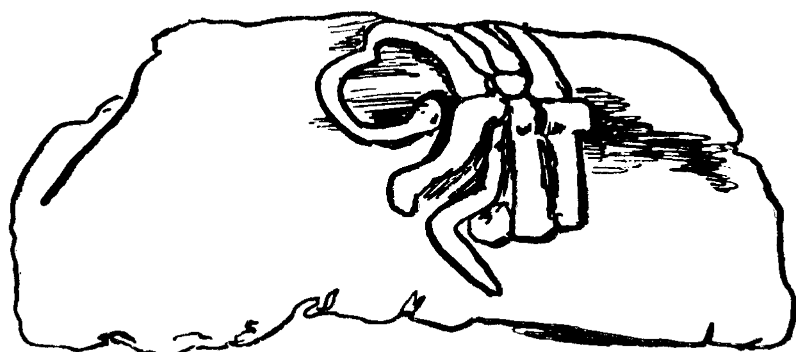
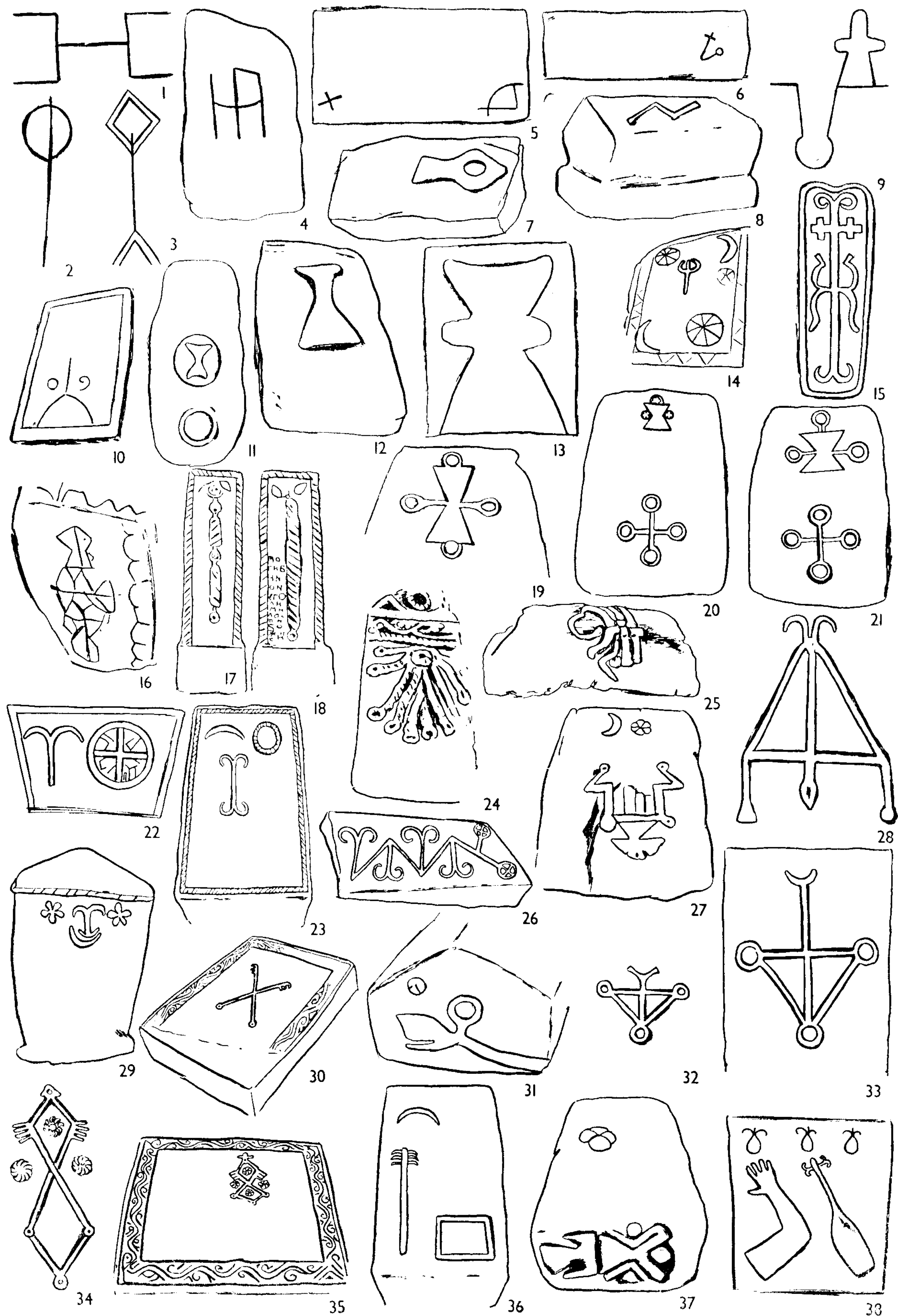

TABLA CXIV

TABLA CXIV

NEKLASIFICIRANI MOTIVI / UNCLASSIFIED MOTIFS

1 *Rudo Polje*, Gacko, s (gornja ploha — upper surface.) P. Slijepčević, Staro groblje po Gacku, GZM XL, 2, 1928, str. 58, T. II, sl. 25.
2 *Orah*, Bileća, plč. Š. Bešlagić, Stećci u dolini Trebišnjice, N. S. VIII, 1962, str. 19, sl. 5.
3 *Slivno Ravno*, »Prović«, Opuzen, A. Benac, Srednjevjekovni stećci od Slivna... str. 63, sl. a, 17.*
4 *Vrlika*, Knin, plč. I. C., str. 1, sl. 3.*
5 *Vukovsko*, »Konopi«, Kupres, (gornja ploha — upper surface.) Š. Bešlagić, Kupres, str. 91, 92, sl. 62.*
6 *Novo Selo*, »Seka«, Kupres, s., (gornja ploha — upper surface), Ibid., str. 146, 148. sl. 108.*
7 *Dugo polje*, Blidinje, plč. Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 30, sl. 36.
8 *Krupanj*, slj. SIZS arhiv.
9 *Taleža*, Trebinje, plč. V. P. — M. P.*
10 *Ravno*, »Ravanjska vrata«, Kupres, s., Š. Bešlagić, Kupres, str. 57, 59, sl. 36.* M. W.
11 *Ubosko*, Ljubinje, plč.
12 *Gornji Studenci*, Ljubuški, s. (gornja ploha — upper surface). M. Vego, Ljubuški, str. 9, T. VII, sl. 14.
13 *Brajinci*, Šekovići, plč. SIZS arhiv.
14 *Ravno*, »Ravanjska vrata«, Kupres, s. Š. Bešlagić, o. c., str. 80, 83, sl. 56.
15 *Okletac*, Bajina Bašta, plč. F. Kanitz, Altere und neuere Grabdenkmalformen im Königreich Serbien, Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wein XIX, 1889, S. 154, 155, Fig. 209.*
16 *Boljuni*, Stolac, s., I. Š. Bešlagić, Boljuni, Starinar, NS XII, 1961, str. 190 (samo opis — description only.) N. M. — T. D.
Cista, Imotski, plč. I. C., str. 19, sl. 6.*
Vrlika, Knin, I. C., str. 4, sl. 26.*
Vrlika, Knin, I. C., str. 1, sl. 5.*
Vrlika, Knin, I. C., str. 5, sl. 39.*
Vrlika, Knin, I. C., str. 6, sl. 49.*
17 *Humsko*, Foča, stl., Sj. M. Miletić, I »krstjani« di Bosna alla luce dei loro monumenti di pietra, Roma 1957, p. 124—135, Tav. VI, fig. a.
18 *Humsko*, Foča, stl., J, Ibid, str. 124, Tav. V, fig. b., (isti spomenik kao pod br. 17 — the same monument as no. 17.)
19 *Gornje Bare*, Kalinovik, s. (gornja ploha — upper surfa ce), Š. Bešlagić, Kalinovik, str. 50, 52, sl. 66.
20 *Mirkova Kosa*, Kalinovik, plč., Ibid, str. 13, 14, sl. 5.
21 *Vihovići*, Kalinovik, plč., Ibid, str. 27, sl. 25.
22 *Uzarići*, »Šarampovo«, Mostar, s., I, O. Blau, Reisen in Bosnien und der Herzegovina, Berlin 1877, S. 25.*
23 *Slivno Ravno*, Opuzen, plč. P. Kaer, Pièrres sépulcrales dalmates, Lyon 1887, p. 35, fig. 18.
24 *Dabrića poljana*, Borci, slj., N. M. — T. D.
25 *Zlo Selo*, »Nevino brdo«, Kupres, plč., Š. Bešlagić, Kupres, str. 129, 130, sl. 89.
26 *Okletac*, Bajina Bašta, s., F. Kanitz, Altere und neuere Grabdenkmalformen im Königreiche Serbien, Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, XIX, 1889, S. 154, 155, Fig. 208*
27 *Ravno*, »Ravanjska vrata«, Kupres, plč., Š. Bešlagić, o. c., str. 45, 50, sl. 28.
28 *Bišće polje*, »Mukoša«, Mostar, s. (gornja ploha — upper surface), I. P. (sada u Muzeju Hercegovine u Mostaru — now in the Muzej Hercegovine, Mostar)
29 *Bijača*, Ljubuški, slj., M. Vego, Ljubuški, str. 17, T. XVII, sl. 36.
30 *Mokro*, »Barevište«, Lištica, plč., A. Benac, Široki Brijeg, str. 8, 9, T. V, sl. 6.*
31 *Žlijeb*, »Carina«, Višegrad, slj., Z, M. W.
32 *Radmilovića Dubrave*, Bileća, J. Asboth, Bosnien und die Herzegowina, Wien 1888, S. 102.*
33 *Vrbica*, Bileća, plč., Ibid, str. 329.*
34 *Mokro*, »Barevište«, Lištica, s. (gornja ploha — upper surface). A. Benac, Široki Brijeg, str. 9, T. V., sl. 7a.*
35 *Ledinac*, Lištica, plč., A. Benac, Široki Brijeg, str. 30, T. XXX, sl. 48.
36 *Slivno Ravno*, Opuzen, plč. P. Kaer, Pièrres sépulcrales dalmates, Lyon 1887,* p. 35, fig. 19.
37 *Dugo polje*, Bildinje, s., JZ, Š. Bešlagić, Stećci na Blidinju, str. 26, sl. 23.
38 *Zavlaka*, Krupanj, slj., M. Valtrović, Neke srpske starine u valjevskom i podrinjskom okrugu, Starinar, IX, 1892, str. 113.*

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38

DODATAK / APPENDIX

U raznim mjestima u Bosni i Hercegovini postoje reljefi koji nisu izvedeni na stećcima, ali koji obuhvataju motive slične onima sa stećaka. Neki od ovih reljefa prikazani su na Tabli CXV, i na njih ćemo se ukratko osvrnuti. Lovac koji goni jelena i strijelac koji ga čeka nalaze se urezani u živoj stijeni desno od ulaza u pećinu Vjetrenicu, u Zavali na Popovom polju, u Hercegovini (T. CXV, 1). Drugi reljef, koji prikazuje dva konfrontirana konjanika, urezan je lijevo od istog ulaza. O pretpostavci da se slični reljefi na nadgrobnim spomenicima i na ulazu u pećine mogu odnositi na srednjovjekovno shvatanje pećine kao ulaza u Podzemlje, bilo je govora na drugom mjestu.[1]

Zanimljivu pojavu predstavlja nekoliko kamenih stolica, obično, ali ne uvijek, klesanih u živom kamenu. Ponekad one imaju natpise[2], ali češće nedostaju bilo kakvi podaci za njihovo vremensko određivanje. Dvije ovakve stolice su bogato ukrašene. To je stolica iz Bukovice kod Konjica (T. CXV, 3—6) i druga, iz Gornjih Turana kod Trebinja (T. CXV, 7). Ukrasi na prvoj stolici su gotskog karaktera i nisu sasvim tipični za stećke, mada ženska stojeća figura ima nečeg zajedničkog sa ženskom figurom na spomeniku u Češću kod Tarčina (T. LXXXI, 10), udaljenom oko 25 km od Bukovice. Kamenu stolicu u Gornjim Turanima je tek nedavno otkrila Ljubinka Kojić. Stilski, ona je slična stećcima oko Stoca, gdje se nalaze figure sa podignutom des-

[1] M. Wenzel, Some Reliefs outside the Vjetrenica Cave at Zavala, Starinar NS, XII, 1961, pp. 21 — 34.

[2] V. Radimský, Bišće polje kod Mostara, GZM, II, 1891, str. 181, 182, sl. 37, 38.

M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine, II, 1964, str. 12, 13.

At various points in Bosnia and Hercegovina there exist carvings which are not on stećci, but which incorporate motifs similar to those found on the stećci. Certain of these reliefs are represented on Plate CXV, and will here be considered in brief. A hunter following a deer with bowman standing by is to be found carved on the native rock to the right of the entrance to the Vjetrenica Cave, or Cave of the Winds, at Zavala, Popovo Polje, Hercegovina. (Pl. CXV, 1) Another relief depicting two opposing horsemen is carved to the left of the same entrance. The proposal that similar carvings on tombstones and at a cave entrance may relate to the medieval concept of the cave as entrance to the Underworld, has been discussed elsewhere.[1]

An interesting phenomenon is the occurrence of a number of stone seats, usually, but not always, carved in the native rock. Occasionally they bear inscriptions[2], but more frequently lack any means of identification. Two such seats are elaborately decorated. These are at Bukovica, Konjic (Pl. CXV, 3—6), and at Gornji Turanj, Trebinje (Pl. CXV, 7). The decorations on the former are gothic in feeling and not typical of the stećci, although the female standing figure has something in common with the female figure at Češće, Tarčin (Pl. LXXXI, 10), about 25 kilometers away. The stone seat at Gornji Turani was only recently discovered by Ljubinka Kojić. In style it compares with stećci

[1] M. Wenzel, Some Reliefs outside the Vjetrenica Cave at Zavala, Starinar NS XII, 1961, pp. 21 — 34.

[2] V. Radimský, Bišće-polje kod Mostara, GZM II, 1891, str. 181, 182, sl. 37, 38.

M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine II, 1964, str. 12, 13.

nom rukom, kao i na ovoj stolici (T. LXXXV). Štit sa zarezom i jednom kosom trakom, koji je također prikazan na ovoj stolici, javlja se u Bihovu kod Trebinja (T. LX, 4), Đedićima u Popovom polju (T. LX, 5) i kod nogu jedne figure u Hamzićima, kod Mostara, koja je prikazana kako sjedi izvan zidova neke utvrde i dočekuje osobe koje joj prilaze (T. LX, 6; T. LXXXVII, 12). Vjerovatno je da su ovo bile saborne stolice.

Čudno klesani kamen u Dobrunu kod Višegrada, poznat kao »šareni kamen« (Pl. CXV, 8) izgleda da je bio nešto drugo a ne nadgrobni spomenik. To je mogao biti žrtveni kamen, jer je gornja površina izbrazdana radi oticanja neke tečnosti. Nema podataka da su hrišćanski monogrami unutar krugova, koji se nalaze na stranama ovog kamena, kasnijeg datuma od samih krugova. Bilo kakva da je njegova funkcija, »šareni kamen« je vrlo usko povezan s ostalim reljefima na stijeni iznad manastira Dobruna, koji prikazuju hrišćanske monograme u krugovima, ruke i tragove drugih figura. Ako ove reljefe nisu izradili monasi, oni su sigurno izrađeni uz pristanak žitelja manastira, jer se manastir i reljefi nalaze u neposrednoj blizini.

of the Stolac region, where the figure with the raised right hand is also found (Pl. LXXXV). The notched shield with single bend also represented on the Gornji Turani seat appears at Bihovo, Trebinje (Pl. LX, 4), Đedići, Popovo polje (Pl. LX, 5), and at the feet of a seated figure at Hamzići, Mostar, who is apparently located outside some castle walls, receiving certain figures which approach (Pl. LX, 6, Pl. LXXXVII, 12). It seems likely that these seats were council seats.

The curiously carved stone at Dobrun, Višegrad, known as »šareni kamen« (Pl. CXV, 8), seems to have been something other than a tombstone. It may have been a sacrificial stone, as the upper surface is grooved in such a fashion as to drain away liquid. There is no evidence that the Christian monograms placed in circles on the sides are of later date than the circles themselves. Whatever the function of the »šareni kamen«, it relates very closely to further carvings on the rock wall above the monastery at Dobrun, displaying Christian monograms in circles, hands, and traces of further figures. If these carvings were not made by monks, they must have been made with the approval of the monastery inhabitants, as they are very close to the church.

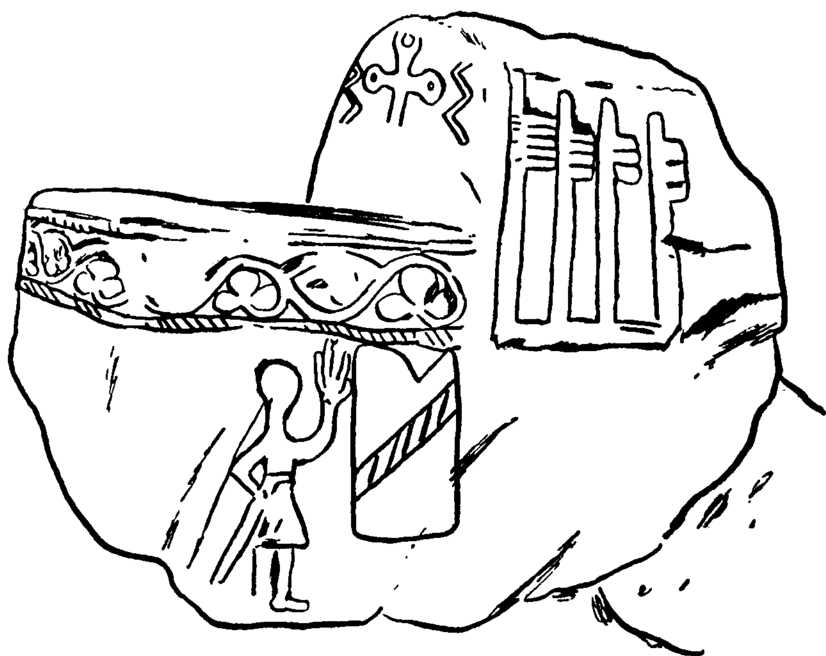

TABLA CXV

TABLA CXV

DODATAK / APPENDIX

1 *Pećina Vjetrenica, Zavala,* Popovo polje (uklesano u živu stijenu — Vjetrenica Cave, Zavala, Popovo polje, carved on the rock wall.)
M. Wenzel, Some Reliefs outside the Vjetrnica Cave at Zavala, Starinar NS XII, 1961, str. 22. fig. 2.

2 *Pećina Vjetrenica, Zavala,* Popovo polje (uklesano u živu stijenu — Vjetrenica Cave, Zavala, Popovo polje, carved on the rock wall.)
Ibid, str. 22, fig. 1a.

3 *Bukovica,* Konjic (kamena stolica — stone seat).
Ć. Truhelka, Slavische Inschriften in Bosnien, WMBH IV, 1896, S. 343—345, fig. 1, 3.* P. A.

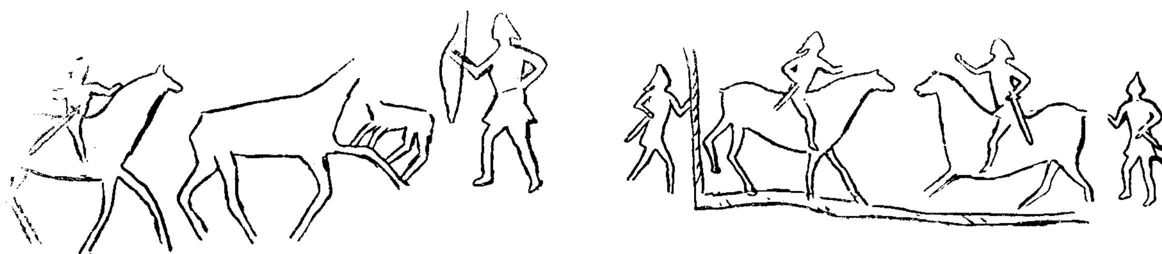
4 *Bukovica,* Konjic (kamena stolica — stone seat).
Ibid, S. 343—345, fig. 2.* P. A.

5 *Bukovica,* Konjic (kamena stolica — stone seat).
Ibid., S. 343—345, fig. 4.* P. A.

6 *Bukovica,* Konjic (kamena stolica — stone seat).
Ibid, 343—345, fig. 5.* P. A.
(brojevi 3, 4, 5 i 6 označavaju ukrase na istom spomeniku — numbers 3, 4, 5 and 6 represent various decorations on the same monument.)

7 *Gornji Turani,* Trebinje (kamena stolica — stone seat), Sj,
Lj. K.

8 *Dobrun,* Višegrad, Z.
Đ. Mazalić, Starine u Dobrunu, GZM LIII, 1941, str. 122.*; M. W.

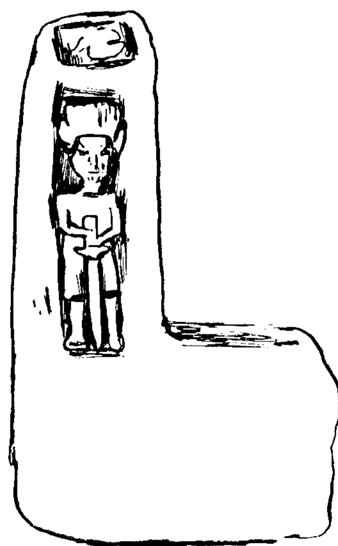

1

2

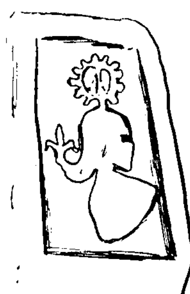
4

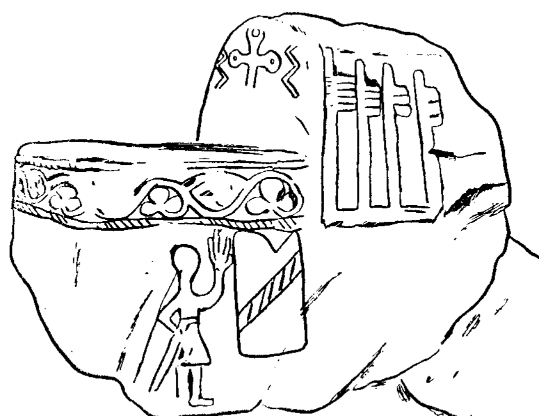
3

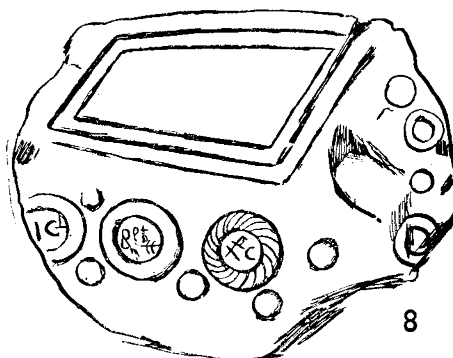
5

6

7

8

SKRAĆENICE — ABBREVIATIONS

* Rađeno prema crtežu, a ne prema fotografiji. (Plate drawing made from a drawing, and mot from a photograph.)

D.	— Donji, a, e	(Lower)
G.	— Gornji, a, e	(Upper)
I	— Istok	(East)
J	— Jug	(South)
JI	— Jugoistok	(Southeast)
JZ	— Jugozapad	(Southwest)
k.	— Krst	(Cross)
knj.	— Knjiga	(Book)
n.	— Nišan	(Four-sided pillar with pyramid top)
NS	— Nova serija	(New series)
pl.	— planina	(Mountain)
plč.	— Ploča	(Slab)
s.	— Sanduk	(Chest)
Sj	— Sjever	(North)
SjI	— Sjeveroistok	(Northeast)
SjZ	— Sjeverozapad	(Northwest)
slj.	— Sljemenjak	(Solid block with a peaked top)
st.	— Stup	(Column)
sv.	— Sveska	(Volume)
stl.	— Stela	(Stele)
str.	— Strana	(Page)
T.	— Tabla	(Plate)
v.	— Vidi	(Look at)
vs.	— Visoki sanduk	(Tall chest)
vslj.	— Visoki sljemenjak	(Tall, narrow block with peaked top)
Z	— Zapad	(West)

BIBLIOGRAFIJA / BIBLIOGRAPHY

Ova bibliografija se sastoji od podataka o posebnim publikacijama koje sadrže informacije o stećcima i o časopisima u kojima se mogu naći članci o stećcima. Posebni članci nisu navedeni u priloženom popisu osim u slučajevima kada su upotrijebljene njihove skraćenice. Skraćenice za objavljenu literaturu pojavljuju se u zagradi nakon naslova, a skraćenice za časopise i nepublikovani materijal ispred naslova.

The following consists of separate publications containing information about stećci, and periodicals in which articles concerning stećci are found. Particular articles are not given special mention in the following list, except in cases when abbreviations are employed. In these cases the article is included under the heading, »Books and Selected Articles«. Abbreviations for books will appear in parentheses following the title, and abbreviations for periodicals and unpublisched material will appear before the title.

KNJIGE I ODABRANI ČLANCI — BOOKS AND SELECTED ARTICLES

Arheološki spomenici i nalazište u zapadnoj Srbiji, I, Građa, knjiga IX, Arheološki Institut SAN, Beograd. 1953, str. 169—198.

E. A. Armstrong, The Folklore of Birds, London, 1958.

J. Asboth, An Official Tour through Bosnia and Herzegovina, London, 1890. Bosnien und die Herzegowina, Wien, 1888.

A. Benac, Radimlja, Sarajevo, 1950.
Olovo, Beograd, 1951.
Široki Brijeg, Sarajevo, 1952.
Medieval Primitive Sculpture, Beograd, 1959.
(Od Slivna . . .) Srednjevjekovni stećci od Slivna do Čepikuća, Anali Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, II, 1953, str. 59—85.

Š. Bešlagić, Kupres, Sarajevo, 1954.
Stećci na Blidinju, Zagreb, 1957.
Kalinovik, Sarajevo, 1962.

O. Bihalji-Merin, A. Benac, Stećci, Beograd, 1963.
Bogomil Sculpture, New York, 1963.

O. Blau, Reisen in Bosnien und der Herzegowina, Berlin, 1877.

J. Arthur Evans, On Foot through Bosnia and Herzegovina, during the Insurrection, London, 1876.

M. Hoernes, Dinarische Wanderungen, Wien, 1888.
Alterthümer der Herzegowina, I, II, Sitzungsberichte der phil. — hist. Classe der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, XCIX, 1880, 1881, Wien, 1882. II, Wien, 1882.

P. Kaer, Pièrres sépulcrales dalmates, Lyons, 1887.

I. Kukuljević- Sakcinski, Putovanje po Bosni, Zagreb, 1858.

M. Miletić, I. »krstjani« di Bosnia alla luce dei loro monumenti di pietra, Roma, 1957.

D. Sergejevski, Srednjovjekovno groblje kod Petrove crkve u Nikšiću, Cetinje, 1952 (Nikšić).
Ludmer, Sarajevo, 1952.

H. Sterneck, Geographische Verhältnisse, Communicationen und das Reisen in Bosnien, der Herzegovina und Nord--Montenegro, Wien, 1887.

M. Vego, Ljubuški, Sarajevo, 1954.
Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine, I, II, III, Sarajevo, 1962, 1964 (Zbornik I, II, III).

D. Vidović, (Bibliografski podaci) Bibliografski podaci o stećcima, Zbornik Saveznog instituta za zaštitu spomenika kulture, III, Beograd 1953, str. 149—180

M. Vlahović — P. Milosavljević, Seoski nadgrobni spomenici u Srbiji, Beograd, 1958.

J. Gardner — Wilkinson, Dalmatia and Montenegro, Vol. II, London, 1848.

ČASOPISI — PERIODICALS

AHI — Anali Historiskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, Dubrovnik, 1952 —

BV — Bosanska vila, List za zabavu i književnost, Sarajevo, 1886—1914.

Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, Tuzla, 1957 —

GEM — Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu, Beograd, 1926 —

GZM — Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Sarajevo, 1889—1944, Sarajevo, 1945 —

Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, XXIV, Nos. 1—2, London, 1961.

Mitt. anthrop. Ges. — Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien, Wien, 1871—1939, Wien 1950 —

N. S. — Naše starine, Godišnjak Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NR Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1953 —

Prilozi povijesti — Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, Izdanje Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju u Splitu, Split, 1945 —

SEZ — Srpski etnografski zbornik, Beograd, 1894 —

Starinar — Starinar Srpskog arheološkog društva, Beograd, 1884—1950.

Starinar NS — Starinar, Organ Arheološkog instituta SAN, Beograd, 1950 —

Südost-Forschungen, Band XXI, München, 1962.

Starohrv. prosvjeta — starohrvatska prosvjeta, Institut za nacionalnu arheologiju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu, Zagreb, 1941 —

VHAD — Viestnik hrvatskoga arkeologičkoga družtva, Zagreb, 1879—1892.

VHAD — Vjesnik hrvatskog arheološkog društva, Zagreb, 1895—1941-42.

VHAD — Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split, 1920 —

WMBH — Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Herzegovina, Wien, 1893—1914.

Zbornik Muzeja primenjene umetnosti u Beogradu, 8, Beograd, 1962.

IZVORI ZA NEOBJAVLJENE PODATKE SOURCES OF UNPUBLISHED INFORMATION

A. B. — Alojz Benac, Zemaljski muzej, Sarajevo.

B. P. — Branka Pecarski, Filozofski fakultet, Beograd.

D. S. — Dimitrije Sergejevski, Zemaljski muzej, Sarajevo.

Đ. B. — Đuro Basler, Zemaljski muzej, Sarajevo.

I. C. — Ivan Carrara[1].

I. P. — Ilija Pušić, Zavičajni muzej, Herceg Novi.

Is. P. — Ismet Puzić, Muzej Hercegovine, Mostar.

KZZ arhiv — Konzervatorski zavod Zagreb, arh.

Lj. K. — Ljubinka Kojić, Zavičajni muzej, Trebinje.

M. P. — Mario Petrić, Zemaljski muzej, Sarajevo.

M. V. - M. T. — Marko Vego - Miloš Tadić, Zemaljski muzej, Sarajevo.

M. Č. — Meliha Čorda, Zavod za zaštitu spomenika, Mostar.

M. S. — Mijat Sabljar[2].

N. M. — Nada Miletić, Zemaljski muzej, Sarajevo.

N. M. - T. D. — Nada Miletić - Tošo Dabac[3].

N. B. — Nevenka Bezić, Konzervatorski zavod za Dalmaciju, Split.

---

[1] Terenska beležnica oko 1855 u posjedu Zemaljskog muzeja, Sarajevo.
Field notebook circa 1855 in the possession of the Zemaljski muzej, Sarajevo.

[2] Terenske beležnice br. 8 i 29 (oko 1850) u posjedu Konzervatorskog zavoda, Zagreb.
Field notebooks no. 8 and 29 in the possession of the Konzervatorski zavod, Zagreb, dated circa 1850.

[3] Terenski podaci Nade Miletić; fotografije Toše Dabca, Zagreb.
Field material of Nada Miletić — photographed by Tošo Dabac, Zagreb.

P. A. — Pavo Anđelić, Zemaljski muzej, Sarajevo.

SIZS arhiv — Savezni institut za zaštitu spomenika, arhiv (danas Jugoslavenski institut za zaštitu spomenika) Beograd.

S. J. — Slobodan Jevtić, Beograd.

S. K. — Stevan Kijac, Zavičajni muzej, Trebinje.

S. G. — Stipe Gunjača, Institut za nacionalnu arheologiju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu. Split.

Š. B. — Šefik Bešlagić, Zavod za zaštitu spomenika, Sarajevo.

V. Ć. — Vejsil Ćurčić[4].

V. Đ. — Voja Đurić, Filozofski fakultet, Beograd.

V. P. — Vlajko Palavestra, Zemaljski muzej, Sarajevo.

V. A. - S. — Vukosava Atanacković-Salčić, Zavod za zaštitu spomenika, Mostar.

ZZSM arhiv — Zavod za zaštitu spomenika Mostar, arhiv.

Z. K. — Zdravko Kajmaković, Zavod za zaštitu spomenika, Sarajevo.

Z. M. - V. Pš. — Zdravko Marić - Veljko Paškvalin, Zemaljski muzej, Sarajevo.

[4] Nepublikovani rukopis sa fotografijama i crtežima, sada u biblioteci Zemaljskog muzeja Sarajevo.

Unpublished manuscript including photographs and drawings, now in the library of the Zemaljski muzej Sarajevo.

INDEX

* Slovom »r« (registar) označeni su oni spomenici čiji su ukrasi identični ili veoma slični motivima koji su prikazani na tablama.
The letter »r«, meaning »register«, designates those monuments which are decorated identically or very similar to the plate illustrations represented by numbers preceding the letter »r«.

Izrada ovog djela ne bi bila moguća bez ljubaznosti i podrške direktora dr A. Benca i službenika Zemaljskog muzeja u Sarajevu, koji su mi, kao gostu Muzeja, ljubazno pružili punu pomoć tokom nekoliko mjeseci, potrebnih za konačno dovršenje ove knjige. Takođe zahvaljujem Warburg institutu Univerziteta u Londonu, gdje sam radila kao pripravnik i Bollingen Foundation, u New Yorku, čija je trogodišnja stipendija pokrila terenske troškove. Dopunski fond za putovanja i fotografski materijal dao je Central Research Fund Univerziteta u Londonu.

Za uvid u izvjesne zbirke nepublikovanog materijala dugujem zahvalnost dr Alojzu Bencu, direktoru Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Vladi Mađariću, direktoru Saveznog instituta za zaštitu spomenika kulture u Beogradu, Cviti Fiskoviću, direktoru Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju u Splitu, i dr Anđeli Horvat iz Konzervatorskog zavoda u Zagrebu. Neobjavljene snimke ljubazno mi je ustupio Ismet Puzić, direktor Muzeja Hercegovine u Mostaru, Mladen Nikolanci iz Arheološkog muzeja u Splitu, Gojko Sikimić iz Moderne galerije u Sarajevu, Dragoljub Kažić iz Beograda i Uprava za zaštitu spomenika Hercegovine u Mostaru.

Obilnu upotrebu sopstvenog terenskog materijala dozvolili su mi Ljubinka Kojić, direktor Zavičajnog muzeja u Trebinju, Dimitrije Sergejevski, Đuro Basler, Vlajko Palavestra i Mario Petrić iz Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Zdravko Kajmaković iz Zavoda za zaštitu spomenika u Sarajevu i Vukosava Atanacković-Salčić iz Uprave za zaštitu spo-

The following work would not have been possible without the generosity and encouragement of Director Dr. Alojz Benac and the members of the Zemaljski Muzej, Sarajevo, who have kindly allowed me full facilities as guest of the Museum during the several months necessary for the final completion of this book. I am also grateful to the Warburg Institute, University of London, where I was a junior research fellow, and to the Bollingen Foundation, New York, whose three year fellowship aided in covering field expenses. Additional funds for travel and photographic supplies were contributed by the Central Research Fund, University of London.

For access to certain collections of unpublished material I am in the debt of Dr. Alojz Benac, Director, Zemaljski Muzej, Sarajevo, Vlado Mađarić, Director, Savezni Institut za zaštitu spomenika kulture, Beograd, Dr. Cvito Fisković, Director, Konzervatorski zavod za Dalmaciju, Split, and Dr, Anđela Horvat, Konzervatoriski zavod, Zagreb. Unpublished photographs were kindly provided by Ismet Puzić, Director, Muzej Hercegovine, Mostar, Mladen Nikolanci, Arheološki Muzej, Split, Gojko Sikimić, Umjetnička Galerija, Sarajevo, Dragoljub Kažić, Beograd, and by the Uprava za zaštitu spomenika Hercegovine, Mostar.

Extensive use of personal field material was granted by Ljubinka Kojić, Director, Zavičajni Muzej, Trebinje, by Professor Dimitrije Sergejevski, Đuro Basler, Vlajko Palavestra and Mario Petrić, Zemaljski Muzej, Sarajevo, by Zdravko Kajmaković, Zavod za zaštitu spomenika, Sarajevo, and by Vukosava Atanacković-Salčić, Uprava za zaštitu spomenika Hercegovine, Mostar. The field

menika Hercegovine u Mostaru. Terenski materijal Nade Miletić iz Zemaljskog muzeja u Sarajevu, koji je snimio Tošo Dabac, pružio je značajne dopune u izjesnim dijelovima, i ja sam izuzetno zahvalna što mi je dopušteno da upotrijebim ove fotografije. Dalji pregled ličnih terenskih snimaka dozvolili su mi Branka Pecarski i Voja Đurić sa Filozofskog fakulteta u Beogradu, Rajko Sikimić iz Saveznog instituta za zaštitu spomenika kulture u Beogradu, Pavo Anđelić i Marko Vego iz Zemaljskog muzeja u Sarajevu. Terenski materijal Marka Vege snimio je Miloš Tadić, koji je dao i izvjesne dopunske podatke. Terenske crteže nekih spomenika ustupio je Šefik Bešlagić, direktor Zavoda za zaštitu spomenika u Sarajevu, Ilija Pušić iz Zavičajnog muzeja u Herceg-Novom i Veljko Paškvalin i Zdravko Marić iz Zemaljskog muzeja u Sarajevu.

Za pomoć u toku rada na terenu posebno zahvaljujem Ljubinki Kojić, iz Trebinja, i Mirku Kujačiću, Melihi Čordi-Sandžaktar i Vukosavi Atanacković-Salčić iz Mostara. Veliku pomoć pružili su mi i Slobodan Jevtić, Andrija Jakovljević i Rajko Sikimić iz Beograda, Vlasto Velisavljević iz Tuzle i stanovnici Bosne, Hercegovine i Dalmacije, koji su bili od pomoći u svakom pogledu. Za uputstva u vezi sa smještajem lokaliteta dugujem zahvalnost Lovri Katiću i Stipi Gunjači iz Splita i Pavi Anđeliću iz Sarajeva.

Za pregled komparativnog materijala u Rumuniji zahvaljujem Emilu Condurachiu, direktoru Arheološkog Instituta u Bukureštu, a za ostali materijal iz Turske profesoru Nejatu Dijarbekirliu iz Istambula. Za ostali komparativni materijal zahvalna sam osoblju Warburg Instituta u Londonu, a naročito dr A. Barbu i dr C. Ligotu, koji su mi skrenuli pažnju na brojne korisne detalje.

U konačnom sređivanju ukrasnih motiva koristila sam se perforiranim kartonima zahvaljujući ljubaznosti Mr. Davida Coopera, Univerziteta London Atlas Computing Service i Department of Statistics, Republike Sudan.

Ovaj rad bio je potpomognut ljubaznom podrškom i savjetima koje su mi pružili dr Gertruda Bing, dr A. Barb, profesor E. Gom-

material of Nada Miletić, Zemaljski Muzej, Sarajevo, which was photographed by Tošo Dabac, Zagreb, provided valuable additions in certain parts, and I was extremely grateful for permission to utilize these photographs. Further access to personal field photographs wers provided by Branka Pecarski and Dr. Voja Đurić, Filozofski Fakultet, Beograd, by Rajko Sikimić, Savezni Institut za zaštitu spomenika kulture, Beograd, by Pavao Anđelić and by Marko Vego, Zemaljski Muzej, Sarajevo. The field material of Marko Vego had been photographed by Miloš Tadić, who provided some additional information. Field sketches of certain monuments were donated by Šefik Bešlagić, Director, Zavod za zaštitu spomenika, Sarajevo, Ilija Pušić, Zavičajni Muzej, Hercegnovi, and by Veljko Paškvalin and Zdravko Marić, Zemaljski Muzej, Sarajevo.

For assistance during work in the field, I am especially indebted to Ljubinka Kojić, Trebinje, and to Mirko Kujačić, Meliha Čorda-Sandžaktar and Vukosava Atanacković-Salčić, Mostar. I have also been greatly aided by Slobodan Jevtić, Andrija Jakovljević and Rajko Sikimić, Beograd, by Vlasto Velisavljević, Tuzla, and by the people of Bosnia, Hercegovina and Dalmacija who were helpful in every way. For advice concerning site location, I owe thanks to Lovre Katić and Dr. Stipe Gunjača, Split, and to Pavao Anđelić, Sarajevo.

For access to comparative material in Rumania, I owe appreciation to Dr. Emil Condurachi, Director, Archaeological Institute, Bucarest, and for additional material in Turkey, to Professor Nejat Dijarbekirli, Istambul. For further comparative material, I am grateful to the staff of the Warburg Institute, London, and in particular to Dr. A. Barb and Dr. C. Ligota, who brought to my notice numerous relevant details.

Punched cards used in the final sorting of decorative motifs were provided through the kindness of Mr. David Cooper, University of London Atlas Computing Service, and the Department of Statistics, Republic of the Sudan.

This work was assisted by the kind encouragement and advice provided by Dr. Gertrude Bing, Dr. A. Barb, Professor E. Gombrich and Professor H. Buchtal, Warburg

brich i profesor H. Buchtal sa Warburg instituta u Londonu, dr B. Narkis iz Jerusalima, profesor A. Lord sa Harvard universiteta, dr Đurđe Bošković i osoblje Arheološkog instituta u Beogradu, Sir Anthony Blunt i neki službenici Courtauld instituta Univerziteta u Londonu, a naročito John Beckwith, iz Victoria and Albert Museum u Londonu, Sir Steven Runciman i moj suprug, Anthony Cavendish.

Dugujem veliku zahvalnost Nadi Miletić iz Zemaljskog muzeja u Sarajevu za pomoć u sređivanju materijala za table, za ispravku naziva mjesta, za izradu završnog indeksa i za prevod teksta. Đuro Basler preuzeo je na sebe tehničku izradu karti rasprostranjenosti i ostale tehničke detalje u rasporedu crteža na tablama, pri čemu mu je pomagala Julijana Sušnik. Posebno sam zahvalna Vlajku Palavestra, Mariju Petriću i Žarku Iliću, koji su se nesebično založili u brojnim složenim i zamornim poslovima u vezi s izradom ove knjige.

Marian Wenzel
Khartoum, Sudan, 1964.

Institute, London, Dr. B. Narkis, Jerusalem, by Professor A. Lord, Harvard University, by Dr. Đurđe Bošković and the staff of the Arheološki Institut, Beograd, by Sir Anthony Blunt and some members of the Courtauld Institute, University of London, and in particular by John Beckwith, Victoria and Albert Museum, London, by the hon. Sir Steven Runciman, and by my husband, Anthony Cavendish.

I owe considerable thanks to Nada Miletić, Zemaljski Muzej, Sarajevo, for assistance in organizing material for the plates, for correcting place names, for compiling the index and for translating the text. Đuro Basler has been responsible for the technical production of the distibution maps, and for further technical details of arranging the drawings on the plates, in which work he was assisted by Julijana Sušnik. I am particularly grateful to Vlajko Palavestra, Žarko Ilić and Mario Petrić, who selflessly gave their time in numerous complicated and tiring tasks concerned with the actual production of this book.

Marian Wenzel
Khartoum, Sudan, 1964

Radimlja. — Stolac (necropolis)

SADRŽAJ / CONTENTS